

శ్రీలీలాశుక యోగింద్రవిరచిత

శ్రీకృష్ణ కల్పవృక్షము

వెలగపూడి - వెంగనామాత్యవిరచిత

ఆంధ్ర పద్యసహితము.

తంజనగరము - తేవప్పెరుమాళ్లయ్యగారిచే
వ్రాయబడిన టికాతార్పర్యములతోఁగూడినది.

బుక్కపట్టణము - రామానుజయ్యగారిచే
బరిశోధింపబడినది.

వేమూరు - వేంకటకృష్ణము సెట్టి అడ్స్ సన్స్చే
బ్రకటింపఁబడుచుండినది

ఈకూర్పు

ప్రకాశకులు.

హైదరాబాద్ ప్రెస్.

పబ్లిషర్సు - ఏలూరు.

286, చైనాబజార్ రోడ్డు,

1939.

Copyright Registered]

[Price Re 2/-

ఉష్మాదాతము.

— 000000 —

ఈ గ్రంథమును రచించినకవి 'లీలాశుకేన రచితం తవ దేవ కృష్ణ ।
కర్ణామృతం వహతు కల్పశతాస్తరేఽపి' అనునిందలిశ్లోకముంబట్టి లీలా
శుకుఁ డని తెలియుచున్నది మఱియుఁ బండితపరంపరగా వాడుకొనం
బడు విషయములంబట్టి కాక యితనిజీవితవిషయములను వ్రాయుటకు
వేఱొం డాధార మంతగాఁ గానిపింపదు ఇతఁ డాంధ్రదేశమున శ్రీకాకుళ
పురాస్థపుఁ డని ప్రతీతి కలదు ఇతనిజీవించియుండినకాల మిది యని
నిశ్చయించుటకు నాధారము లింతవఱకుఁ గానిపింప కున్నవి. ఈ గ్రంథ
ము భక్తిరసప్రధాన మగుటంబట్టి, యిందును గవిచరిత్ర వ్రాయుటకు
నిదర్శనము లంతగాఁ గనుపట్టవు ఇందలిప్రథమశ్లోక మగు

‘చింతామణి ర్జయతు సోమగిరి ధ్వరు ర్తే

శిఖోగురు శ్చ భగవా ఇచ్ఛిఃపిచ్ఛిమాళిః’

అనుదానికిం గలవ్యాఖ్యయందు, నితఁడు చింతామణి యను
వేశ్యయం దాసక్తుఁ డై యుండె ననియు, నావేశ్య యితనివిద్యావిలసన
మును గవితాపటిమయును వ్యర్థము లగుటం జూచి సోమగిరి యనుగురు
వు నాశ్రయింపఁజేసిన దనియు, నితం డాసద్గురూత్తమునియనుగ్రహము
వలన మంత్రోపదేశము నొంది తన్మంత్రజప్రభావమున శ్రీకృష్ణమూ
ర్తిసాక్షాత్కారముం బడసె ననియుఁ దెలియవచ్చుచున్నది. ఇది యెంత
వఱకు నిజమో తెలియరాదుగాని సోమగిరిగురువు నాశ్రయించుట సత్య
మని యీ గ్రంథమే యుద్ఘోషించుచున్నది మఱియుఁ గృష్ణునినిరతిశయ
పొందర్య సౌశుమార్య హావభావ విలసనముల సత్యంతస్ఫుటముగాను
సపూర్వమనోజ్ఞముగాను నిరూపించువర్ణనాపటిమంబట్టియు, దస్తూరి
కసాధారణములైనపింఛాద్యలంకారపరికరమునే తఱచుగా శ్లోకములన్ని
టఁ జెప్పుచుంటంబట్టియుఁ జూడఁగా నితనికి నాగురువునుపదేశమువలన

గోపాలమంత్రిసిద్ధియుఁ గలిగి కృష్ణమూర్తిసాక్షాత్కారము లభించి
యుండుననియు నూహించఁ దగియున్నది కావుననే యయ్యెయెడల
మంత్రాధిష్ఠానమూర్తివిశేషములను వర్ణించుటయు, 'చిన్తయే స్త్రీల
భాసమ్! మస్త్రీ' అని గోపాలమంత్రాధికారిచింతనప్రకారమును మూఁ
డవయాశ్వాసముతుడను బొందుపఱచుటయుఁ గానంబడుచున్నవి ఇంతే
కాక, ఒహుతిరముగా శ్లోకములందు నెడతెగక గోపీజనముతోడికూడి
కను సత్యంతశృంగారరసోద్దీపకముగా వర్ణించుటయు నితనికిం గల చిం
తామణివేశ్యాలంపటత్వమును గొంత సూచించుచున్నది మఱియు,

‘శై వాయం న ఖలు తత్ర విచారణీయం
పశ్చాత్తురీజపపరా నితరాం .. ’

అప్పుట్లు కేవలశైవుఁ డై యుండుటయుఁ, బిదప

.. . . ‘తథాపి

చేతో మదీయ మతసీకునుమావభాసం

స్తేరాననం స్మరతి గోపవధూకిశోరమ్’

అని, బాలగోపాలకృష్ణునికి భక్తుఁ డగుటయుఁ, బూర్వోక్తముగ
లైసయాహుతుఁ గొంత యుబోద్బలకములుగా నున్నవి ఆకృష్ణమూర్తి
యందలిభక్తియు సామాన్య మైనది గాదు అది యతిమాత్ర మగుటయు
జేసి, యాకృష్ణావతారమునం దప్పఁ దదపరపర్యాయములే యగుతక్కిన
రామాద్యవతారములందును శివునియందుఁబోలె గవికి వైరస్యము క
ల్పించినదయ్యె కావుననే యిందలిశ్లోకము లన్నియుఁ గృష్ణావతారైశ్వర్య
ములుగానే చూపట్టుచున్నవి ఇందలికవనమును, గోమలమగుశయ్యను
నొయ్యారంబు గులుకుతై లిని, మకరందరసప్రవాహములు చిప్పిలుచు,
సవృదయవృదయంగమముగా నుండును

ఈగ్రంథమున మూఁడాశ్వాసములు గలవు అందు మొదటి
యాశ్వాసమున శ్రీకృష్ణమూర్తిని, దదీయమనోజ్ఞ వేషశౌండర్యాని
విశేషములను వర్ణించుచు, సాక్షాత్కరింపఁ బ్రార్థించుచున్నాఁడు పద
వఁ గృష్ణుఁడు సాక్షాత్కరించుటయు,

‘తేజసేస్తు నమో ధేనుపాలినే లోకపాలినే ।

రాధాపయోధరోత్సృజశాయినే శేషశాయినే'

అని యద్వేపునిఁ బ్రస్తుతించుచున్నాఁడు కవికి, శ్రీకృష్ణమూర్తి యందుఁ గలనిరతిశయభక్తియుఁ దదీయసాక్షాత్కారమందుఁ గలయూర్తియు శ్రీకృష్ణవేషాదివైభవవర్ణనానల్పచాతురియు నసదృశములు ఈ కవికిఁ గృష్ణునిశైశవదశయందు మిక్కిలియనురాగాతిశయము చూపట్టుచున్నది కావుననే

‘అస్తి అఖిలోదారం కిశోరాకృతి’

‘బాలం నీల మమీ వయం మధురిమస్వారాజ్య మారాఘ్నమః’

‘బాలం కదా నామ విలోకయిష్యే’

‘శిశిరీకురుతే కదాను న శ్శిఖిపిఞ్చాభరణః శిశు ర్దృశోః’

అని బాల్యాకృతిని బాగఁడుచుఁ జూడ నువ్విళులూరుచున్నాఁడు అందు, నాశైశవము,

‘ప్రోన్మీలన్నవయావనమ్’

‘తారుణ్యసంవళితశైశవవైభవేన’

‘ఆమృష్టయావన మనన్త కిశోరభావమ్’

‘అన్యక్తయావనపరీతకిశోరభావమ్’

అని యొకింత తలసూపుచున్నయావనముతోఁ గూడి యావనోదయప్రయుక్త మైనశృంగారరసతరంగితము గలదై యుండుట మీఁదుమిక్కిలి కవియభీష్టసార మై యున్నది. ఇట్టిశైశవమునందు

‘త్వచ్చైశవం త్రిభువనాద్భుత మిత్యైవైమి

యచ్చాపలం చ మమ వాగవివాదగమ్యమ్’

అని కవికిఁ గలచాపలము వాచామగోచరము మఱి యీకవి కృష్ణునికిఁ గూర్చినగొనబుసామ్ము నెమిలిపురి కవి చెప్పనొక్కొక్కశ్లోకము నందును బ్రాయికముగా నెమిలిపురి పిరిగొనియుండకపోదు మఱి చేతియందుఁ బిల్లఁగ్రోవియుఁ గవి యిడకమానఁడు ఈ నెమిలిపురియొకటియే

‘బర్హంనామ విభూషణం బహుమతం వేషాయ క్లేష్టైరలమ్’

అని కృష్ణమూర్తికిఁ గవిమతమున జాలినభూషణకలాపనర్వస్వము. మహాకవికి నినర్లసిద్ధములై నిరుపాధికములైనయలంకారములే యిష్టములు తళుకుబెళుకుతూ అతనికి వలపు గొలువవు కురులయందుఁ జెరిగిన

నెమిలిపురియు, నమృతము లొలుకుచున్నపిల్లఁగ్రోవిరవళియు, నెలజవ్వ
చము తలసూపుచున్నశైశవమును, ముగ్ధులును మోహవరవశలు నగుగో
పికలు పరివేష్టించియుండుటయు, నివియే కవిమతమున మిక్కిలి మనో
జ్ఞము లైనకృష్ణునిపరిచ్ఛదములు ఇవియే,

‘బహ్నోత్తంసవిలాసికు స్తలభరం మాధుర్యమగ్నాననం
ప్రాస్తీలన్నవయావనం ప్రవిలసద్వేణుప్రణాదామృతం
ఆపీనస్తవకుట్టలాభి రభితో గోపీభి రారాధితం

జ్యోతిశ్చేతసి న శ్చకాస్తి జగతామేకాభిరామాద్భుతమ్॥’

అని జగదేకాద్భుత మైనశ్రీకృష్ణునిమోహనపరికరసామగ్రి ఇట్టిపరికర
మును గ్రంధారంభమునఁ జెప్పి పయింబయి దీనినే సాకల్యమునఁ
గాని యొక్కొకటిగాఁగాని యయ్యెయెడల నతిస్ఫుటముగాను, బహుమ
నోజ్ఞముగాను సహృదయహృదయములంజిత్రితమగునట్లునందర్భములను
గల్పించిగొనియు రచనల నలవరించుకొనియు వర్ణించుచున్నాఁడు మఱి
యు నిందు గోపీజనాకర్షకమగు వేణురవామృతమును, గోపీజననయనోత్స
వకర మగుమదళిఖణ్డిశిఖణ్డివిభూషణమును, గోపీజనభోగోపయుక్త మగు
తారుణ్యసంకరమును, మీఁదుమిక్కిలి యలవలుపంబడియుండుటంబట్టి,
కృష్ణుని గోపీజనైకసంగశృంగారమే కవికి మిక్కిలిహృదయంగమ మై యు
న్నదనియు, గావున నేయతఁడన్నిశ్లోకములను నాశృంగారరసముననేయూ
రునట్లు చేసినాఁడనియుఁ దోచుచున్నది కాన వేశ్యాసంగతిని జవించూ
చినశృంగారరసమంతయుఁ గవి కృష్ణునికిని జుబ్బనచూఱగా నిచ్చినాఁడు
తొలుదొలుతఁ దనకు హృదయమున సాక్షాత్కరించినబాలకృష్ణమూర్తి
ని, నతనినెమిలిపురియు పిల్లఁగ్రోవియుఁ గొల్లయిల్లాలిబలఁగమును,
మఱవకయే కన్నులకు సాక్షాత్కరించునట్లు వర్ణించువర్ణనము లతిమ
నోజ్ఞములు నెమిలిపురిని నెఱికురులం దుఱిమినమరువును, నునుఁజిలు
నప్రసదోలఁకుముద్దుమొగమును, ఒచ్చి తేనియలు చిప్పిల్లుపిల్లఁగ్రోవిరవ
ళియును, బరివేష్టించి యున్నగొల్లముద్దియల మరులుతోడిమిటారమును,
నతిమృదుమధురగుంభితమై యత్యంతరసోద్దీపక మగురచనావైఖరిని మ
ననున శిలాక్షరములవలె నాలునట్లును, మోమున ప్రేలునట్లును, వర్ణించి
యున్నాఁడు. ఆవర్ణనములం జూపట్టునతిస్ఫుటత్వమును, నత్యంతమాధు

రగమును జూడఁగాఁ గవికిం గలిఁ నసాక్షాత్కార మతివిశద మై య
పూర్వభోగ్య మై యుండు చని తెలియుచున్నది

మఱియు నల్పపదపరికరమున, నతినిబిడమై రసోత్కృష్టమై చమ
త్కారకారి యగునర్థవై భవమును హవఃశించువిన్నాణము మహాశివసా
మ్ము కావుననే యాకృష్ణమూర్తి కవికి 'మధురిమస్వారాజ్య' మయ్యె
ఆదేవుడతనికి 'మారః స్వయంను మధురద్యుతిమణ్డలంను, మాధుర్యమే
వ ను మనోనయనామృతంను' 'మత్స్యజ్ఞానాం పరిణతి' 'దేవకీపుణ్యరా
శి' యు నయ్యె కవికంటికిం గృష్ణుఁడు కృష్ణుఁడుగాఁడు అతఁ డొక 'జగ
తా మేకాభిరామాద్భుత' మైనశ్లోతి, కిచ్చిన' ధామము, 'భవనార్ద్ర' మ
గునోజస్సు, 'కిమపి' తేజము, 'సమస్తజగతామ్' స్వస్వయనము 'ఉపసి
షదర్థ' ము 'వేయేల' 'బ్రహ్మ' ము అయినను గవికి 'నిగమవాగగోచర' మైన
యీ 'జ్లోతి' యు 'గోపాలాజిరకర్దమ' ములం దిరుగునొకమిడుఁగుఱుఁబు
ర్వు ఈ 'కిచ్చినధామ' 'వ్రజభాగ్యసీమ' ఈ 'యుపసిషదర్థ' ము వల్లవీ
జనులకు 'ఉలూఖలే నిబద్ధ' ము సమస్తజగత్తులకు నగు 'స్వస్వయనము'
'గోపకన్యాధన్యస్తనస్వస్వయన' ము ఈ 'బ్రహ్మ' ము గోపీ 'సమ్భాగచి
హ్నీక్షితసర్వగాత్ర' ము 'మునీనాంపరిషది' పరామృత్యమైనయిది, 'వ్రజ
పథూదృశాం' దృశ్యమైనదే 'వేయేల, ఇది 'వల్లవీభాగధేయ' ము 'మాని
మనోంతర' ములందు వెలుఁగునీ వెలుఁగు 'బాలాస్తనాంతర' ములందుఁ
గవికంటికి మఱియు వెలుఁగుచున్నది మహాయోగీంద్రుల కందరారి
న్దామిగా నుండుటకెన్నను గొల్లముగుదలకు గులా మగుటయే కవి
కి మిక్కిలియు రుచ్యము పరత్వసౌలభ్యముల యీసమ్మేళనవైచిత్రి
యే లీలాశుకునికి మిక్కిలియు జీవాతుప్త పర్వతంపుఁగార్థఁ జెప్పునప్పుడు
ను దానికారిన్యమును సౌలభ్యముతో మెదిచి కొంత మృదువునేసి
యున్నాఁడు గొల్లచెలువలకు గులాముపనులు సేయించుచునే యీ
సౌలభ్యాతిశయపుఁజేలవతకుఁ బరత్వంపుబిరుదునుం గూర్చియున్నాఁడు.

ద్వితీయాశ్వాసమునందుఁ గృష్ణునిలీలలు వెక్కువిధముల మిగు
ల నిపుణముగా వర్ణించియున్నాఁడు. కృష్ణునకును గోపికకును, గృష్ణునకును
యశోదకును, గలుగును త్తరప్రత్యుత్తరములును, గృష్ణునికి లక్ష్మీకినిగలు
గునరసవిరసములు మిక్కిలిసరసములు. కృష్ణునిభౌద్ధిలీలలు నతిమనో

జ్ఞములు ఇందు 'శమ్భాస్వాగతమ్' అని పరత్వప్రయుక్తమైనస్వామిత్వ
మాదిగా 'ఉలూఖలే నిబద్ధమ్' అని యవతారప్రయుక్తమైనసౌలభ్యమువ
ఱకుఁ గలమహాత్వవిశేషములును బీలావలసితములును, మిక్కిలి సౌభ
గఁగాఁ గవి రూపించినాఁడు. మఱియు నిందు,

'యద్రోమరస్య పరిపూర్తివిధా వదత్తు
వారాహజన్తని బభూవు రమీ సముద్రా
స్త న్నామ నాథ మరవిన్దదృశం యశోదా
వాణిద్వయాన్తరజలైః స్నవయాం బభూవ'

అని సముద్రము లన్నియుఁ జేరి రోమకూపములనేని పూరింపఁజాల
నట్టియమేయమహిమ గలవానికి యశోదదోయిటిజలములోఁ దొప్పదోఁ
గుచుండుసామాన్యకారముఁ గూర్చినాఁడు ఇట్టిపరాత్పరుఁడని తెలిసియు

'ఏతే లక్ష్మణ జానకీవిరహితం మాం ఘేదయ స్త్యమ్బుదాః'
'రామోనామ బభూవ హుం తదబలా సీతేతి హుం తౌ పితుః'

అని, రాముఁడే యితఁ డని యెఱింగియు, దుదకు రాముఁడై పొడనూ
పఁగాఁ జూడనొల్లక

'విహాయ కోదణ్డశ్చరా ముహూర్తం
గృహణి పాశౌ మణిచారువేణుం
మాయూరబర్హంచ నిజోత్తమాశ్లే
సీతావతే త్వం ప్రణమామి పశ్చాత్'

అని, పిల్లఁగ్రోవితోడను నెమిలిపురితోడను కూడినకృష్ణమూర్తినే కోరి
నాఁడు రాముఁడు కృష్ణుఁ డగుటను దానే యనునంధించియు, నెమిలిపురి
యు, బిల్లఁగ్రోవియు, గొల్లచెలువలతోడికూడిక యు, రామునికి లేనందున
దండముగూడఁ బెట్టఁడయ్యె వేశ్యాసంగశృంగారరసమం దూరియూరి
యున్నకవికి వైరాగ్యదశయందును గోపీలంపటునియందేకాని సీతావల్ల
భునియం దాన్త్రీగానరాదు విషయలోలత్వమునందుఁ దలమునుకలై
యుండినశృంగారరసమే వైరాగ్యదశయందును వాసనాబలమున ననువ
ర్తించుచున్నది కాని, యది పూర్వమువలెఁ బ్రాధాన్యమును గానక
వైరాగ్యమున కంగమై శాంతరసముకలుత్వమును మాన్పి దాని

కొకభోగ్యత్వమును గూర్చుచుండుట వెక్కుమహానీయులచరితలు జూ
పట్టుచున్నది కాన కవియం దిది యొకయొప్పిదమే మునుపటిశృంగార
మున కాలంబనము వేశ్య యగుచింతామణి, ఇప్పటిశాంతరసానుగృహీత
శృంగారమున కాలంబనము వశ్య గోపాలచింతామణి మఱియు నిందు

‘రత్నస్థలే జానుచరః కుమారః
సజ్జాన్త మాత్మీయముఖారవిన్దమ్!
ఆదాతుకామ స్త దలూభఖేదాత్
విలోక్య ధాత్రీవదనం రురోద ’

అను నీమాధ్యనాటితకమునకన్న నెక్కుడు విష్ణునకునుం జూప
శక్యము గాదు మఱియు నిందు రాసక్రీడాప్తకము నతికాశలముగాఁ
బేశలకవనమున హవనించి యున్నాఁడు

మూఁడవయాశ్వాసమునందుఁ గవి కృష్ణునిగూర్చి యనేకవిధము
ల సంకీర్ణముగాఁ జేయువర్ణనములు చూపట్టుచున్నవి

శ్లో॥ ‘నిసర్గసరసాధరం నిజదయార్ద్రదివ్యేక్షణం
మనోజ్ఞముఖపజ్కుజం మధురసార్ద్రమస్తస్మితమ్!
రసజ్ఞహృదయాస్పదమ్ రమితవల్లవీలోచనమ్
పునఃపున రుపాస్తపే భవనలోభనీయం మహాః’

ఇందు మధురగుంభితములును, నర్థసాకుమార్యమును మిక్కిలి
యొప్పిదములు ఇందు మంత్రాధిష్ఠానమూర్తులను గొన్నిటిని

‘కోదణ్డం మన్మథం సుగంధి విశిఖం చక్రాబ్జపాశాఙ్కుశమ్’
‘కోదణ్డ మైందవ మఖణ్డ మిషుంచ పాష్పమ్’

అని ప్రతిపాదించియున్నాఁడు ఇం దెఱ్ఱనిచాయయు నష్టబాహువులును
జెఱకువిల్లును బూవుందూపులునుగూడఁ జూపట్టుచున్నవి ఇది మదన
గోపాలమంత్రాధిష్ఠానమూర్తివిశేషము గానోవు

ఇట్లయ్యెయెడలఁ బెక్కులు మంత్రాధిష్ఠానమూర్తివర్ణనములు
గానిపించుటచే నీ కవి సోమగిరిగురుమూలమున మంత్రోపదేశము
నొంది తన్మూలమునఁ గృష్ణసాక్షాత్కారపరమభాగ్యముం బడసి యిట్ల
నర్గళమృదుమధురమధురసథారాధురీణముగాఁగల్గెనామృతమును రచింపఁ

గలిగినాఁ డనుట తేట తెల్ల మగుచున్నది. ఇట్లు కృష్ణునినానావిధస్వ
రూపముల ననేకరచనావైచిత్ర్యములతో వర్ణించి కడపట

‘యా ప్రీతి ర్విదురార్పితే మురరిపో కున్ద్యర్పితే యాదృశీ
యా గోవర్ధనమూర్ధ్ని యాచ పృథుకే స్తస్యే యశోదార్పితే,
భారద్వాజసమర్పితే శఙ్కరికాదత్తేఽధరే యోషితాం
యా ప్రీతి ర్దునివత్తిభక్తిరచితేఽస్యత్రాపి తాం తాం కరు’

అని యధికారితారతమ్యమును బాటింపఁ భక్తిమాత్రమును బట్టి
పరిగ్రహించునట్టివిష్ణుదేవునికృపాసౌభాగ్యము నుద్ఘాటించుట, యెంతయు
సరసమును సత్యంతప్రౌఢమును సతులచమత్కారకారియునై కవికవి
తాసౌభాగ్యంపుమేలిమికి మఱింతమెఱుంగు గూర్చుచున్నది.

ఈకర్ణామృతమున శ్లోకము లనేకములు పాఠదుష్టము లై యుం
డుటఁ జూచి కోశాంతరములఁ దెప్పించి చాల శ్రమంపడి పెక్కిం
టికి సమంజసపాఠములను నలవరించియున్నవాఁడ. దీనికిఁ గలచమకమును
సంస్కృతవ్యాఖ్యయు, నున్నదాని కున్నట్లే యర్థములెట్లొ పన్నుపూర్వ
చారములోఁ జేరినదేకాని, కవిహృదయపరీక్షాపూర్వకముగ నొచిత్య
మును బరామర్శించునదిగాఁ గానరాదు. ఇందులకువెలఁగపూడివెంగనా
మాత్యుఁడు తెనుఁగుపద్యములు రచించియున్నాఁడు. అవియు నిందుఁ
గూర్పంబడి యున్నవి. తెనుఁగుకవియుఁ బూర్వోక్తవ్యాఖ్యానాను
సారముగానే పాఠములు గ్రహించి తెలిఁగించియున్నాఁడు. అయినను
దెనుఁగుపద్యములు చాలహృద్యము లై రసవంతములుగా నున్నవి.
ఇందు నాపడినపరిశ్రమయు చదువరులకే విదితముగాన విశేషించి వ్రా
యక విరమించుచున్నాఁడ.

త. తే.

[illegible]

కలవలెనుచు కన్వయిండుగురులకు పలుకుటలేక, యత్ పాప కల్పించు పల్లవంబు
 యిందుగుండె కల్పించుటకు జనురాలుకలన, శేఖరేషు=శోభోభూషణములుగాఁ గల
 వారలయందు అయిదు యధాపరియ, జయక్రియ=జయలక్ష్మీ, లీలా రసం=లీలా=విలా
 సప్రయుక్తమై, స్వయంకార=తానే వలించుటయందు, రసం=అభిలాషను, లభ=లే
 యందుమన్ను, అట్టిగురు పెనుసోమగిరియు, శివగురు పెగుభగవంతుడును, సర్వో
 త్కృష్టమైన సత్వగురుగక యని పూర్వముతో నన్వయము లేక 'యత్పాప' అనుటను
 భగవంతుని ముందు విశేషణముగా నైనను గ్రహింపబట్టును ఇచట సద్విషయములందు
 నన్ను సహించెనుచున్నవగు తనకుఁ గలిగించినది చింతామణిమంత్రి మనియును, ఆ
 సద్విషయములను సత్తమం బగుభగవద్విషయమునందుఁ దన్నుఁ బ్రవర్తించుచుండెనినది
 చింతామణియను నేత్య యియును, భగవద్విషయంబునఁ బ్రవర్తించినందుకు భగవత్సా
 తాత్కారపాదనలగు నుపదేశము ననుగ్రహించి కృతార్థునిజేసిగురువు సోమగిరి య
 నియు, సదాచార్యుని గ్రహముంబడనిన తనయందంతర్వాసి యై సత్కార్యప్రవృత్తియు
 ముక్తార్థవిప్రవృత్తియుఁ జేయించునట్టిపరమగురుండై మోక్షపదవి నొసంగునట్టివాఁడు
 భగవంతుఁ డయి నున్నారోర్తరాతిశయముఁ దెలియునది కావుననే పీఠికల మంగ
 రాచరణము గావించునందు ప్రేమాతిశయము కవికిఁ గలిగిన దనియును గ్రహించునది
 'పదవాక్' అం జ్ఞానశక్త్యాదిగుణ్యనంప త్తిని జెప్పటవలన సరబ్రహ్మమగుట రూపిం
 మగుచున్నది మోగిజ్ఞానాధ్యక్షకగోచరుఁ డగు పరాత్పరుఁ డయ్య నన్నాగృహులు గట్టి
 పించుటకై 'శిఖివిష్ణుమాళి' శిఖివిష్ణువ్యలంకారకలితమైన గోపాలవేషున నుం
 భుండై శ్రీకృష్ణమూర్తిగా నవలిరించెనభావము మఱియు 'శిఖివిష్ణుమాళి' అనువిశేష
 ణముచే తక్కిన యవతారములకంటె సౌలభ్యాతీయము గలదిగాన శ్రీకృష్ణావతారముం
 దే తనకు భక్త్యతిశయము గలిగిన దనుస్వారస్యమును నూచిరి మయ్యెడి ఇదియే 'విహ
 యకోపండకకా' ఇత్యాదులందు మీద స్మృతంబయ్యెడి పాదములను కల్పించుపల్లవ
 ములుగా రూపించుటచే నది వానివలె సకలభీష్టప్రదములనియు సతిసుకుమారములని
 యు భావము కావుననే వాని జయలక్ష్మీ తానై వరించుచున్నదనఁబడియే వారిస్వరూ
 పములనుగాక పాదములను వరించునట్టిచే వారి కత్యంతపరాధీనురాలగుట యూహ్య
 ము అట్టివాదముల నుపాసించువారికి సకలకార్యములందును జయము నెనం నిధిం
 చు నని భావము జయలక్ష్మీ ఎవ్వరిపాదములను వరింపఁగోరునో, అట్టివారిం గూర్చి
 'జయతు' అనుట మిక్కిలి వ్యర్థమేకదా యన్నచో నది ప్రేమాతిశయముచేరను మం
 గళాచరణవిధినిబట్టియుఁ జెప్పఁబడినదిగాన వైయర్థ్యము గలుగదు. పాదపల్లవములు
 శేఖరములుగాఁ గలవార లనెడియర్థాంతరమందు లోకమున మంచిభూషణములు గల
 పురుషులందు కన్య లాశపడుకట్టు దత్నాదపల్లవములను శిరోభూషణములుగాఁ గల
 వారియందు విజయలక్ష్మీ కన్యయు నాశపడె నని భావము.

శా. శ్రీచింతామణి యోగి సోమగిరియుఁ ౧ శ్రీకృష్ణదేవుండుఁ దా
రాచార్యస్థితిఁ జెందఁ దచ్చరణక ర్పాంకూరముల్ మాళివైఁ
దాచం గల్గినవారిఁ జూచి తనయంతం దాన లీలఁ శుభ
శ్రీచాతుర్యముతో వరించు జయలక్ష్మీకన్య పౌఢాకృతిన్ 1

తా చింతామణి యనుమంత్రియును, చింతామణి యనువేత్యయు, సర్వోత్కృష్ట
లై ఐర్పింతురు గాక కంపించువు మేలిచిగుళ్లవంటి యెవ్వరిపాదములను జయలక్ష్మీ
తానై విలాసముతో నరించునో యట్టిమదాచార్యుం డగుసోమగిరియు మాదృశులకు ప్ర
వృత్తిస్సృజులఁ గావించు పరిమగురుండై జ్ఞానకర్తృదివ్యధానసంపన్నుం డగుపరం
డయును శిఖసంఘాద్యలంకృతగోపాలవేషమున సకలజనసులభుండై యవతరించిన
శ్రీకృష్ణదేవుండును సర్వోత్కృష్టులై ఐర్పింతురుగాక

౯వ కవి తాను గురుని ద్వైతపూర్వకముగాఁ బేర్కొని ప్రేమాతి
శయమును నాశీర్వదించిన దై వమును లే గనువారలను ధిక్కరించుచు శ్రీ
కృష్ణరూపం బగుసరిల త్త్వివ స్తువు విలసిల్లుచున్న దని నిద్వైతించుచు దాని
చే వస్తునిద్వైతరూపమైన మంగళము నాచరించుచున్నాఁడు.

శ్లో అస్తి స్వస్తరుణీ రాగ్రవిలసత్కల్పప్రసూనాప్లుతం
నస్తు ప్రస్తుత వేణునాదలహరీనిర్వాణానిర్వాణకులమ్ ।
ప్రస్తుప్రస్తునిరుద్ధనివిలసద్గోపీసహస్రావృతం
హస్తస్త్వస్తానాసంగ మఖిలోదారం కిశోరాకృతి ॥ 2

టీ ప్రస్తు నిర్వాణకులమ్-ప్రస్తు=(అర్చించిమాధుర్యముచే) మిక్కిలి తొని
నూడగిరిడి, వేణు=నల్లనిగ్రోవియొక్క, నాద=ధ్వనియొక్క, లహరీ=ప్రవాహము
చలం గలిగిన, ఎడతెగి చేయింబడుచున్న వేణుగానయొక్క మాధుర్యముపలన
నైన, ముఖంబు, నిర్వాణ=సుఖాతిశయముచేరి, నిర్వాణకులం=నిశ్చలమై యుండునదియు-
వేణుగానధ్వనివైభవం జూక్కి పలింప కుండునదియు ననుట, స్వస్తరుణీ ప్లుతం-
స్వస్థగుణి = (ఆ గుణోజ్జ్వలగానధ్వనికి మెచ్చిన) దేవతాస్త్రీలయొక్క, కరాగ్ర =
చేతికొనులంబు, విగళం=జూలుచున్నపడుచున్న, కల్పప్రసూన=కల్పవృక్షపు పుష్ప
ములచేరి, ఆప్లుతం=వ్యాప్తమైదియు, ప్రస్తు పురిం-ప్రస్తుప్రస్తు=(కామాతిశయ
ముల) మాళిమాలిక గాణించియు, కావుననే, నిరుద్ధ=అడ్డగింపబడినవియు- జాతనీక
సృష్టిగోసంబడినవియు, అగు, నీవి=పోకముచే, విలసత్ = ప్రకాశించుచున్న, గోపీ
సహస్రం=వేపురకొలది గోపికలచేరి, ఆప్లుతం=చుట్టబడినదియు-గోపికలు మోహపార

వశ్యమున మాటికి జాణుచున్న పోకముళ్లను జాఱనీక పట్టుకొనుచు వేపురకొలదిని జాట్టు పరివేష్టించి యుండఁగా నొప్పనదియు ననుట, హస్త వర్గం-హస్త=చేతియందు, న్యస్త=పెట్టుకొనఁబడిన, రతంశరణాగతులయొక్క, అపవర్గం=మోక్షము గలదియు-ఆశ్రయించిన భక్తులకు మోక్షమును సిద్ధముగా నొసంగుట కాయ దైమే యుండునదియు ననుట, కావుననే, అభిలోదారం-అభిల=(తుచ్చములగునతిరపురుషార్థములిచ్చుచుండు) అంశకంబెను, ఈదారం=(మిక్కిలి యుక్తప్రమగు మోక్షపురుషార్థము నొసంగుట వలన) గొప్పదియు-లేక, (అతిదుర్లభ మగునట్టి పురుషార్థమునుగూడ నొసంగి న్నట్లే) యుండునది గావున) మిక్కిలి దాతృత్వము గలదియు, మోక్ష మొసంగునట్టి సరిష్టము గలదయ్యును, కిశోరాకృతి = (సౌలభ్యాతిశయనిరూపక మగు) బాలురయొక్క-అకారము గలదియు, అగు, ఐస్తు=ఐస్తువు-యతి వాచో నివి ర్దిస్తే అప్రాప్య మనసా సహ' అన్నట్లు అసాధారణవర్తమామచే నిట్టి దట్టి దని నిరూపింపరాక, కేవలము ఐస్తుని మాత్రము నిర్దేశింపఁదగు శ్రీకృష్ణార్థవర్తమామచే, అస్తి=ఉన్నది ఇంటి 'హస్త వర్గం' 'అభిలోదారం' అనుటచే పరత్వమును, తక్కినవిశేషణములచే సౌలభ్యమును గ్రాహ్యములు వేణుపూరణమువలన సర్వజనాకర్షణమందుఁ గలప్రయోగలాలిత్యమును కిశోరాకృతివలన సకలౌక్రమణీయత్వమోక్ష వగుసౌలభ్యాతిశయమును స్ఫురింపెడి. ప్రేమాతిశయమున దేవతాస్త్రీలు పూవులుగురిరనియు కామపారవశ్యమున గోపస్త్రీలు కు పోకముళ్లు జాఱననియు మాహ్యము మఱియు 'కిశోరాకృతి' యనుటచే బాలురదా యిట్లుండె నని యాశ్చర్యముచే దేవతలు పువ్వులు విశేషించి(విగళత్) కురిసినదియు బాలురదా గదా యని గోపికలు నిర్భయముగా వేటొలదిని (సహస్ర) పరివేష్టించి యుండిరనియు సారస్యము అపవర్గమును హస్తవ్యస్తముగాఁ జెప్పటచే ఆశ్చితాభ్యుప్రదానమందుఁ గల అశ్శంతసన్నాహమును ధ్వనితిము ఇంపుగా వేణువు నొందుచుఁ జొక్కి నిలిచి దిష్టస్త్రీలు మెచ్చి పూలసోనలు గురియఁగా, గోపకన్యలకు మధుని పోకముళ్లు జాఱఁగా, విలసిల్లుచున్న కృష్ణార్థబాలరూపము, అపవర్గసద మగునర బ్రహ్మమే కాని వేణు కాచని యాశయము

ఈ కిశోర జాఱఁగఁ గేలఁ బూని గుములై ర గోపాంగనల్ గొల్వ నా
 భీకాన్యల్ దివినుండి కల్గునుమముల్ ర నిండార వర్షింపఁగా
 జోకక వేణువిందనాదలహరిం ర జొక్కించుచుం జొక్కుచుకా
 శ్రీకైశోరముఁ బూనుదేవుని నతశ్రీముక్తిమం గొల్పెన్

2

టీ. మిక్కిలి పొగడ్తకక్కిన పెల్లపగ్రోవి నూదుచు దానినాదముయొక్కమాధు
 రికఁ జలింపక చొక్కినిలిచి, మిఁదనుండి దేవతాస్త్రీలు మెచ్చి పువ్వులసోనలు వయిన గా
 యుండుచు, మరులు పెల్లన మాటికి జాణుచున్న పోకముళ్లను జెరువుకొనుచు గోపస్త్రీలు వేట

విషయవిషామిషగ్రనసగృధ్నుని చేతిసి మే

విపులవిలోచనం కి మపి ధామ చకాస్తి చిరమ్॥

5

టీ మధుర హమ్-మధురతిర=మిక్కిలి మనోహరమైన, స్థిత=చిఱునవ్వనియె
డు, అమృత=అమృతముచేత, విమగ్ధ=మిక్కిలిఁగుందరమయిన, ముఖ+అంబురుహమ్=
తామరపంటిమొగము గలదియు, మద ప్రచయమ్—మద=మత్తిల్లిన, శిఖి=నెమలి
యొక్క, పిచ్ఛ=పురిచేత, లాఞ్ఞిత=గుఱుతుగలదిగాఁ జేయఁబడిన-నెమలిపురి చెరివి
న యనుట, మనోజ్ఞ=మనోహరమైన, కచప్రచయమ్ = కురులసమూహము గలదియు,
కిమపి=అనిర్వచనీయమైనదియు-ఇట్టిపట్టిదని నిర్దేశింపరానిదియు, అగు, ధామ=తేజస్సు,
విషయ గృధ్నుని-విషయ = శబ్దాదివిషయము లనెడి, విష+అవిష = విషముతోఁ
గూడిన మాంసముయొక్క, గ్రనస=మ్రొంగుటయందు, గృధ్నుని = ఆన క్తమైయున్న -
విషముగలిసిన మాంసము మొదటఁ జవిచూపి పీదప నెట్లు చంపునో యట్లు మొదట
గుఱుప్రవములై వెనుక దుఃఖకారకములగు శబ్దాదివిషయములందు పోలుచుపికి జేలు
పోయి తగులుపడియున్నట్టిదైన యనుట, మే = నాయొక్క, చేతని = మనసునందు,
చిరం=చిరకాలముగా, చకాస్తి=ప్రకాశించుచున్నది. ఇంద్రియగోచరములైన శబ్దాది
విషయములను విషామిషమనఁజేరి పరి తెలిసికొనఁజాలని చనుబోఁటికి అవాఙ్మనన
గోచరమై కావున అనిర్వాచ్యమై యొప్పుబోధ్యుని (కిమపిధామ) తెలిసికొనుటెక్కడ ?
అట్టిబోధ్యుని మదియభాగ్యపరిపాకమున విమగ్ధముఖాంబురుహంబును మనోజ్ఞకచప్రచ
యంబును గలమనోహరాకారముతో నాహృదయంబున వెలుంగుచున్నదని భావము
తామరపంటిమొగము చిఱువప్పుచే మఱియి 'విమగ్ధ'మును, నెఱికురులు నెమలిపురిచే
మఱియ 'మనోజ్ఞ'ము నయ్యెనని, యర్థము ముఖాంబురుహమును కచప్రచయమును తమ
చహజమనోహరత్వముచే నెట్టిదాఁసేరి ఆకర్షింపఁజాలిన వైనను విషయములందు
మిక్కిలి మగ్నమైయున్న నా చిత్తంబును మఱింతదృఢముగా నాకర్షించుట స్థిర
ముయొక్కయు శిఖిపింఛముయొక్కయు శోభావిశేషములను సహాయముగాఁ గైకొని
యెనని సారస్యము స్థిరముయొక్కయు శిఖిపింఛముయొక్కయు రంజకత్వమునకు
అమృతశబ్దమును మదశబ్దమును బుష్టికరములు ఇట్టిసహకారసంపత్తిచే చిత్తము నాక
ర్షించిన దార్థ్యమును 'చిర' శబ్దము సూచించుచున్నది.

చ వదల కసహ్య మావిషయరవాంఛకు లో నయి సంచరించునా

మది శిఖిపింఛభూషణసరమందితకుంతలభవ్యవేషమున్

మృదుమధుర స్థితామృతసరమృదఘ్నఖాబ్జము లోలదృష్టు లిం

పొదవినదివ్యతేజము సరమున్నతి నున్నది నిత్యసిద్ధ మై.

5

తా మిక్కిలియుం జెలువారు చిటునవ్వుచే మజిలెనుండరం బగుమోముఁదా మరయు, మత్తిల్లిన నెమలిపురిచే మనోహరంబు లగు నెఱికురులును, మిగుల వెడందలై చెన్నారుకన్నులును, గలిగినదై యిట్టి దట్టి దని నిరూపింపరాని తేజస్సు, విషమతోఁ గూడిన నంజుడువలె గుఱుడుఃఖమిలిత మై యుండు విషయములందుఁ దగులుపడి యున్న నా హృదయము నాకర్షించి యందు చిరకాలముగా వెలుగుచున్నది.

అవ కవి నిజహృదయంబున సౌలభ్యానురూపము లగు రూప చేష్టావిశేషములతోఁ బ్రకాశించుచున్నజ్యోతి యట్లై మఱియుం బ్రకాశించుగాక యని ప్రార్థించుచున్నాఁడు

శ్లో॥ ముకుళాయమాననయనామ్బుజం విభో

ర్మ రళీనినాదమకరద్దనిర్భరమ్

ముకురాయమాణమృదుగర్ణమణ్డలమ్

ముఖపఞ్చజం మనసి మే విజృమ్భతామ్॥

6

టీ యతు మ్బుజం-ముకుళాయమాన = మొగిడినట్లున్న - ముకుళించినవాని వలె నాచరించుచున్న, నయన అమ్బుజమ్=కన్నుఁదామరలు గలదియు-తామరలవంటి కన్నులు మోడ్చినది యనుట, కన్ను మోడ్చుట యేలన-మరళీ ర్భరం మరళీ=పిల్లఁ గ్రోవయొక్క, నినాద=ధ్వనియనెడి, మకరంప=తేనెచేత, నిర్భరం=భరింపరానిది యు-మిక్కుటమైనది యనుట-మరళి రవళి యనెడి మిక్కుటమైన తేనె గలది యని యర్థము - మిక్కుటమైన తేనియవలె నత్యంతమధురమును సతిబహుళము నైన వేణు ధ్వని గలదియు నని భావము, ఈ వేణుగానమందలి పారవశ్యముచే కన్ను లరమోడ్చిన పని తెలియునది, మఱియు, ముకు మణ్డలమ్-ముకురాయమాణ=అద్దమువలె నాచరించు చున్న-అద్దమువలె నిద్దమై నిగనిగ లీనుచున్న యనుట, మృదు=మెత్తని, గర్ణం=చెక్కుల యొక్క, మణ్డలం = గుండ్రనిప్రదేశము గలదియు-వేణుపూరణముచే నుప్పి మఱిల గుండ్రనై నిగనిగలాడు సుమబుగ్గలు గలదియు ననుట, అగు, విభోః=ప్రభువు (అయిన శ్రీకృష్ణదేవుని) యొక్క, ముఖపఞ్చజమ్ = మోముఁదామర-తామరవంటి నెమ్మగము, మే=నాయొక్క, మనసి=మనస్సునందు, విజృమ్భతామ్=చెలఁగునుగాక-పయింబయి ప్రకాశించునుగాక- వేణుగానశీలియందు, అరమోడ్చిన కన్నులుచ్చులును, తేనియలు గాఱు వేణువరళియు, నిగనిగలాడు సుమబుగ్గలును ముఖారవిందముయొక్క సౌందర్యాతి శయమునకు, ముఖ్యావయవములు గాన యామూఁడు నిట చెప్పఁబడినవి.

మ మురళీనాదమరందబిందులహారీరమోదంబుచే లోచనాం

బురుహంబుల్ ముకుళింప నోష్టమణిసౌరపుల్ మీఱు నాదరృభా

మరగండస్థలి యొప్పు స్రస్థచికురస్తోమంబు ఫలంబువై

మరువుల్ సూపఁ జెలంగు కృష్ణవదనారంభోజంబు భావించెదన్. 6

తా పిల్లనగ్రావి యూడునపుడు కొంచెము మొగిడియున్న కన్నులమ్రుణుల-
మిక్కిలి తేనియలాలుకు మరలిరవలియు, ఊడుటచే నుప్పియద్దమువలె నిద్దమై నిగసి-
లాడు గుండని నునుబుగ్గులును, గలదై, తామరవలెఁ గొమరాదుకృష్ణమునుద్దు మొంగు-
నామనస్సున మిక్కిలి చెలగుచుండుగాత

అవ ఇట్లు మనస్సున విజృంభించువస్తువు నావాక్కునను విజృంభిం-
చించు గాత మనుచున్నాఁడు

శ్లో॥ కమనీయశీశోరముగ్ధమూర్తేః, కలవేణుక్వణితాదృతాననేష్టోః ।

మమ వాచి విజృంభితాం మురారేః, మధురిష్ణః కణికాపి కాపికాపి॥

తీ కమ మూర్తేః=కమనీయ=శోరగాఁ దగినదియు, శీశోర=బాల్యముతోఁ
గూడినదియు, ముగ్ధ=సుందరమైనదియు, నగు, మూర్తేః=దేహముగలవాఁడును, సహ-
ముగానే 'ముగ్ధ' మైనది మఱి (శీశోర) బాల్యముచే మిక్కిలియు ముద్దులు గొలుపు-
నది-కావున నది మఱిమఱి చూచుటకు (కమనీయ) ఆకంపదగినది యని యర్థము; మ-
యు, కల నేష్టోః=కల=అవ్యాక్తమధురమైన, వేణు=పిల్లఁగ్రోవియొక్క, కృణిత=ధ్వ-
చేత, అదృత=అదరింపఁబడిన-ఇచట అదరించుట యనగా ఒప్పిదముగా కూడుట గా-
వేణుధ్వని యొప్పిదముగాఁ గూడియున్న యనుట, అన ఇందో=సుఖపంధ్రుఁడు ౧౮
వాఁడును-చంద్రునివంటి మొగము గలవాఁ డనుట-చుఖమే చంద్రునివంటిది అందును
అవ్యాక్తమధురమైన మరళిధ్వని యొప్పిదముగాఁ గూడి యుండుటచే నది మఱింత యొ-
ప్పు లాలుకు మన్ననని యర్థము, ఇట్టివాఁడైన, మురారేః=శ్రీకృష్ణునియొక్క, మధు-
ష్ణః=సౌందర్యముయొక్క, కాపికాపి=నీదో యొక్కంత - మిక్కిలియు స్వల్పమైన-
యనుట, కణికా అపి=లేక మైనను-అసౌందర్యమందు అత్యంతము తృప్తిభాగమైనను, మమ=
నాయొక్క, వాచి=వాక్కునందు, విజృంభితాం=చెలగునుగాక ఆచక్కఁడన
మందు ఆపంతయైనను నేను విద్ధింపఁగలుగుదును గాక యని యర్థము 'మధురిష్ణః'
అనుటకు తీయని యని యర్థాంతరమునుబట్టియు, 'వాచి' యనుశబ్దమును బట్టియు 'కృ-
ష్ణని చక్కఁడనమనెడి తీయని యమృతమందొక చిన్నబిందువైనను వానాణుకయందుఁ
బడునుగాక' యను సర్థమును ధృవించుచున్నది మధురిమనునకు (సౌందర్యమునకు)ను,
గ్ధమూర్తియు అసేందువును గారణములు ముగ్ధమూర్తికి కమనీయకైశోరమును, అన
సేందువునకు కలవేణుక్వణితమును పోషకములు ఇట్లు సౌందర్యము వెల్లిగొని వాక్కు-
నకు మిక్కిలి అలవిగాకుండుటచే దానిని వర్ణించుటయే తలఁపరాదు అయినను అందు
రవ్వంతయైనను గృష్ణానుగ్రహముచే వర్ణింపఁగలుగుదునుగాక యని యాశయము.

మ కలవేణుక్వణితాద్భుతాననము రాశికాచంద్రనాంద్రద్యుతిం
దిలకింపం గమనీయముగ్ధశిశుమూర్తిస్ఫూర్తి వర్తిల్లు ను
త్పలప్రత్యోజ్జ్వలనీలవర్ణ గుణనంధామాధురీనాధురీ
తులలో నించుక యైన నావచనసంరదోహంబులం జెందెడున్ 7

తా చూడంజూడంగా మఱిమఱి యాకలు గొలుపునట్టి చక్కదనమును బాల
ల్యముచు గలదేహముగలిగి, అవ్యక్తమధురమైన వేణుధ్వనిచే మఱింతమనోహరమై చం
ద్రునివలెఁ బ్రకాశించుచున్న ముఖముతోఁ గూడి, బెడంగారుచున్న శ్రీకృష్ణనియొక్క
యప్పటియపూర్వసౌందర్యాతిశయమును, అంతయు వెల్లింపఁ జాలనివాడ నైనను, మి
క్కిలి యించుకంతయైనను వెల్లింపఁగలుగుదునుగాక.

అవ అజ్యోతి తాను వేడికొన్నట్లు తనవాక్కునందును విజృం
భింపఁగా దానిని మంగళాశాసనము సేయుచున్నాఁడు.

శ్లో॥ మదిశిఖిణ్ణిశిఖిణ్ణవిభూషణం

మదనమస్తరముగ్ధముఖామ్బుజమ్|

ప్రజవధూనయనాచ్చలవశ్చితం

విజయతాం మమ వాఙ్మయజీవితమ్||

8

టీ. మద మణం. మద=మ త్తిల్లిన, శిఖిణ్ణి=నెమిలియొక్క, శిఖిణ్ణ=పురియనెడి,
విభూషణం=పూషణముగలదియను - నెమిలిపురిని జెరువుకొన్నదియనుట, మదన..
మ్బుజమ్-మదన=మన్ననచేత, మస్తర=బరువైన-మన్నతావేశము మిక్కిలియుగాఁ గల,
ముగ్ధ=సుందరమైన, ముఖ అమ్బుజమ్=మోటుదామర గలదియు-తామరవలె చెలువుగా
నున్న మొగము మరులు పెల్లుచే మఱింతసుందరముగా నున్న దనుట, ఇట్లు మిక్కిలిమ
న్నభవికారము కలిగియుండుటచేతనే, ప్రజ ఇచ్చితమ్-ప్రజవధూ=గొల్లపడఁతులయొ
క్క, నయన=కన్నులయొక్క, అచ్చల=కొనలచేత-కడగంటిచూపులచేత ననుట, నశ్చ
తం=మంచివంపఁబడినదియ - ఆకడగంటి చూపులకు వేలుపడి వారివశమై తిరుగుచున్నది
యనుట, నయనములకన్న నయనాంచలములు మఱింతమోహకరములు గాన ఎంచింది ఏక
ముచేసికొన్నవిని భావము ఇట్టిపూర్వోక్తిలక్షణములు గలదియై, మమ=నాయొక్క-వా
ఙ్మయజీవితం-వాఙ్మయ=కవిర్వస్తునకు, జీవితం=జీవనమైనను వ్రువ-డంచేతనే నాకు కవి
ల్యము పుట్టెనో యావస్తువనుట విజయతాం=సర్వోత్కర్షము కలిగియుండునుగాక.

ఉ చక్కనిముద్దుమోము నుమరనాయకులెక్కుల ధిక్కరింపఁగాఁ

జొక్కపునెమ్మిబోదనునురసోగసరంబు శిరంబునందుఁ జెం

వెక్క వ్రజాంగనాజననిగీర్తనావంచిత మైననాదున

మృక్కతవాక్యజీవిత మరజాండకటాహము నిండి యుండెడిన్. 8

తా చక్కనినెమిలిపురిని జెరువుకొనినసుఖభారవిందమును మఱితెనుందరము గా
విందుచున్న మరులు పెల్లున, గొల్లగుట్టెలకడగంటి చూపులకు లోనయి-వారివెంటఁ దిరు
గుమను నాకవిత్వమునకు ప్రాణమై రాణించుచున్నపు సర్వోత్కృష్టమై వర్తించుఁగాల.

అవ ఇట్లు కవిత్వమును గృహసేసినవస్తువును భక్తికృతజ్ఞతాపూ
ర్వకముగా రెండుశ్లోకముల నాశ్రయించుచున్నాఁడు

శ్లో॥ పల్లవారూపాణిపద్మజనశ్శివేణురవాకులం

పుల్లపటలవాటలీపరివాదిపాదసగోరుహమ్ ।

ఉల్లసన్త రురాధిరద్యుతిమజ్జరినరసాననం

వల్లవీకుచకుమ్భకుమ్భుమపక్షిలం ప్రభు మాశ్రయే ॥

9

టీ పల్ల కులమ్-పల్లన=చిగుళ్లనలె, అరుణ=ఎఱ్ఱకైన, పాణిపద్మజ=కేలుఁ
చచ్చుతో-తామరపండ్లిచేతితో, నశ్శి=కూడియున్న, వేణు=పిల్లగ్రోవియొక్క, రవా =
ధ్వనియందు, అకులమ్=అప క్తమైనవాఁడును, లేక, రవా=ధ్వనిచేత, అకులమ్=నెఱుగిన
వాఁడును, వేణుధ్వని విక్రిందిగలవాఁడనుట, పుల్ల రుహమ్-పుల్ల=వికసించిన, పా
టల=కలుగొట్టుపూవులయొక్క, పాటలీ=ఎఱుపును, సరివాది=దూషించుచున్న, పాద
సగోరుహమ్=అడుగుఁగల్గులు గలవాఁడును, తామరలపంటిపరిణములు గలవాఁడనుట;
ఉల్ల సానగమ్-ఉల్లసత్=ప్రకాశించుచున్న, మధుర=చిక్కనైన- తీయనైన, అధ
ర=మోచియొక్క, ద్యుతి=కాంతులయొక్క, మజ్జరి=గుత్తులచేత-మోచి గుత్తులవఱ
గఁచుచున్న యెఱ్ఱుకాంతలచేత ననుట, పరిచయరసమతోఁ గూడిన, సౌఖ్యరసముఁ
గలిగించునట్లయనుట, అనం = యెఱుగెలవాఁడును, వల్ల పక్షిలమ్-వల్లన=గోస
కలయొక్క, కుచకుమ్భ=కుంభ యలంకరింపఁగలయందలి, కుమ్భుమ=కుంభముచేత,
పక్షిలం=గోంపిగలవాఁడు-గొల్లపడుదులచున్నలయందలికుంభము దట్టముగా నంటు
కొని గొంపియొచ్చుదేహము గలవాఁడనుట, అగు, ప్రభుమ్=(ఆశ్రితరక్షణమునకు)నమ
ర్థుండైనకృష్ణుని, ఆశ్రయే=ఆశ్రయించుచున్నాను. కవియిచట శ్రీకృష్ణనిమూర్తినంతయు
నెఱుపుగావించినాఁడు చిగుళ్లపండ్లిచేతులును కలుగొట్టుపూవులపండ్లిపాదములును మో
చియును సహజముగా నెఱ్ఱుచి తక్కినయవయవములు నల్లనిగాన వానిలో మొగమునకు
మోచియొక్క ద్యుతిమంజరలచేతిను తక్కినదేహమునకు గోపికలకుఁకుండుమము రొంపి
చేతను ఎఱుపుఁగూర్చినాఁడు కుచకుంభముచే పంకిలమైనాఁ డనుటచే పెక్కుగొప్ప
కల కువాళ్లేనము స్ఫురించెడిని ఇట్లు మేనంతయు నెఱ్ఱగాఁ గానిపించుటచే ఎఱ్ఱనిపు
వులు పూచినవల్లనిమ్రానువలెఁ జూపట్టినని తాత్పర్యము ధ్వనించుచున్నది

ఉ పల్లవకోమలం బయినప్రాణితలంబునఁ దేనెమోవి రం

జల్లెడుమోముఁదమ్మిపయిఁ శ్రీ జేర్చినవేణువు మ్రోయఁ జొక్కుచు

నల్లవకామినీజనఘనస్తనకుంకుమపంకభాసి యా

వేలితపాటలారణనశవీనపదాబ్జ విభుం దలంచెదన్

9

తా కలుగొట్టుపూవులపంటి పాదములతో నిలిచి చిగుళ్లలె నెఱ్ఱినై న చేతులతో వేణువును బట్టి రబలిని జెలంగం జేయుచు, కమ్మెవికాంతులు పువ్వుగుత్తులవలె గురురుకొని నెమ్మెగునునందుఁ బ్రసరింపఁగా, నట్టిసాంపును జూచి మరులుగొని గోపికలు కాఁగిలిందుకొనునపుడు వారికుచములయందలి కుంకుమము తనదేహమునందు దట్టుచుగా నంటుకొని రొంపిగొనఁగా, నాశ్రితరక్షణసమర్థుఁడై యొప్పు కృష్ణుని ఆశ్రయించెదను

శ్లో॥ అపాఙ్గరేఖాభి రభజ్జురాభి, రసజ్జలేఖారసరజ్జలేతాభిః ।

అనుక్షణం వల్లవనుద్దరీభి, రభ్యర్చ్యమానం విభు మాశ్రయామః॥

టీ పల్లవసుందరీభిః = గొల్ల చెలువలచేతి, అన రజ్జితాభిః-అనజ్జ = మన్నఘనయొక్క, లేఖా = పత్రికలయొక్క, రస = సారస్వయచేత-పత్రికలవలె రసయునుగలిగించు విన్నానముచేత, రజ్జితాభిః = మనోహరములుగాఁ జేయఁబడినవియు - మన్నుఁడు పంపినజాబులవలె శృంగారరసమును ఉద్దీపింపఁజేయు శక్తివలన మనోజ్ఞులుగాఁ గావించఁబడినవియు ననుట, అభజ్జురాభిః=పంకరలేఖ నడుదలై సాగునవియు, అగు, అపాఙ్గ రేఖాభిః-అపాఙ్గ = కడగన్నులయొక్క- కడగంటిచూపులయొక్క, రేఖాభిః=పంక్తులచేతి, అనుక్షణం=మాటిమాటికి, అభ్యర్చ్యమానం=పూజింపఁబడుచున్నవాఁడగు, విభుమ్ = ప్రభుండైన కృష్ణుని, ఆశ్రయే = ఆశ్రయించుచున్నాను అభంగరమైన లేఖ లనుటచే లేఖలవలె నుండెడు సామ్యము నిద్రించుచున్నది అవి అస్యంతిమోహనములైన యపాంగములయొక్క అభంగరలేఖ లగుటచే జగన్మోహనుండైన యనంగునియొక్క లేఖలుగా రూపింపఁబడినవి అపాంగలేఖలు అభిప్రాయములను జెప్పకయే రహస్యముగా లేఖలవలెఁ దెలుపుటచే లేఖ లనఁబడినవి మఱియు, లేఖలు తప్పుఁ బువ్వువారిసందేశమును దెలుపునట్లే అపాంగలేఖలనెడిలేఖలు మన్నఁగ్గ్రేరితిములైనవి గావున మన్నఘనసందేశమును దెలుపును అనఁగా మన్నఘుఁడు గోపికల నావేశించి యుండుటను దెలుపునని భావము లేక, రాజాపంపులేఖ యెట్లు ప్రజలకు ఆజ్ఞ నేయుచో, యట్లే త్రిలోకరాజ్యము వెశనైయుండు మన్నఘునియొలేఖలును గృష్ణుని కాజ్ఞ నేయును అనఁగా 'వెజషధూనయనాఞ్చులవణ్ణితమ్' అనుట్లు గోపికలకు వెశపర్చియై యుండునట్లు నియమించుననియు భావ మూహ్యము ఆయపాంగలేఖలు మన్నఁగ్గ్రేదీపకము లని యాశయము. 'అనుక్షణమ్' అనుటచే గోపికలకామలీతయము దెలియుచున్నది కావుననే వారిచే కేవలము 'అర్చ్యమానుఁడు' గాక 'అభ్యర్చ్యమా

నుఁ' డయ్యె 'అపాంగరేఖ' లచే 'అభ్యర్చమానుఁ' డనఁగా భక్తులయర్చనలచే నెట్టిప్రీతియో గొప్పికలయపాంగరేఖలచేతను అట్టిప్రీతిని బొందు నని భావము 'అభి' యను ఉపసర్గ ఆప్రీతియొక్క అతిశయమును దెలుపుచున్నది

ఉ ఇంచుకయైచఁ జాలు నని శ్ర యెంచక వ్రేతలమించుఁబోండ్లు క్రొ
మ్మించులమించు లీనెడు నశమేయమనోభవమాధురీరసో
దంచితచారుచంచలదృశగంచలధారల సారె పూజఁ గా

మించఁగఁ జెల్వ విూలువిభు శ వేణునినాదవినిదుఁ గొల్చెదన్ 10

తా గోపసుందరులు, మన్ననుఁడు పంపు చీట్లవలె మరులు కొలుపునట్టి నిడు వాలుఁగడగంటిచాడ్కులచాలు మాటిమాటికి నిగుడ్చుచుఁ దనకు మిక్కిలి ప్రీతి గలిగింపఁగా వెలుగువిభుఁ డగు కృష్ణుని ఆశ్రయించెదమ

అవ తా నాశ్రయించినజ్యోతిని తనహృదయమునందు పొడసూపునట్లు ఏడుశ్లోకములచేఁ బ్రార్థించుచున్నాఁడు

శ్లో॥ హృదయే మమ హృద్యవిభ్రమాణాం

హృదయం హర్షవిశాలలోలనేత్రమ్ ।

తరుణం వ్రజబాలసుద్దరీణాం

తరళిం కిష్కర ధామ సన్నిధతామ్ ॥

11

టీ హృద్యవిభ్రమాణాం - హృద్య=మనోహరములైన, విభ్రమాణాం=విలాసములయొక్క, హృదయం=సారమైనదియు. విలాససర్వస్వమైనది యనుట, లేక 'అశ్వ హృదయమ్' 'ఆశ్వా హృదయమ్' ఇత్యాదిప్రయోగములందు హృదయశబ్దమునకు రహస్యతాస్త్ర) మని యర్థముగాన విలాసరహస్యములను ప్రతిపాదించుకాస్త్ర) మైనదియు ననియర్థము మనోజ్ఞములైన విలాసవిశేషములు ప్రకాశించునది యనుట హర్ష నేత్రమ్ - హర్ష = సంతోషముచేతవిశాల = మఱింతవిరివియై, లోల = చంచలములైన - బెరుకుటకెడు, నేత్రమ్ = కన్నులుగలదియు, తరుణమ్=యౌవనముగలదియు, కావుననే, వ్రజ రణామ్ - పృజ = వ్రేపల్లెయందలి, బాల = లేఁబాయము గల, సుద్దరీణామ్ = చెలువలకు, తరళమ్ = చపలమైనదియు - వారికొఱకు చాపల్యముగలది యనుట, కిష్కర = ఇట్టిదట్టిదని చెప్పనలవికానిదియు, అగు, ధామ = తేజస్సు, మమ = నామొక్క, హృదయే = హృదయమునందు, సన్నిధతామ్=సన్నిధిగలిగియుండునుగాక లేక, హృద్యవిభ్రమాణాం = మనోహరములైన విలాసములు గల, వ్రజబాల సుద్దరీణామ్ = గొల్లప్రాముపుచెలువలకు, హృదయమ్ = ప్రాణపదమైనదియు - లేక వారియభీష్టితసర్వస్వ మైనదియు - లేక 'హృత్ + అయితే' అను వ్యుత్పత్తిచే, వారి హృదయములను బొందినదియు, తరుణమ్ = లేజవ్వనముగలదియు, కావుననే, తరళమ్ = చంచల మైనదియు, స్థిరముగా సన్నిధానము నేసియుండనిదియు, అగుధామము

అనియు నర్థము నేయవచ్చును ఎవ్వనో అనిర్వాచ్యమైన తేజస్సు అది యట్టియప్రాకృతస్వరూపముతో నాహృదయమునఁ దోచెనేని నే ననుభవించ శక్తుఁడను గాను కావున విలాసంపువగులును వాలుబెళుకుఁగన్నులును యావంపుసొంపును గలిగి జవరాండ్రవెంటి తిరుగుచు, శృంగారరసము లాలుకుచున్నరూపముతో నాహృదయము నందుఁ బొడసూపునుగాక యని కవిప్రార్థనము

ఉ మంజువిలాసవిభ్రమసరమాశ్రయమున్ ప్రజభామినీమనో

రంజకయావనాకరము శ రాజితహర్షవిలాసదృక్పభా

పుంజము పింఛభూషణవిరభూషితధామము నెమ్మి నామనః

కంజనివాన మై మనుచుఁ శ గావ్రత సత్కరుణాధురీణ మై 11

తా మనోహరములగు విలాసములు గులుకుచు, హర్షముచే మఱితటివికాలములైన బెళుకుఁగన్నులు గలిగి, యావంపుఁడమిచే గొల్లపూపజవరాండ్రకు లోనయి వర్తిండునట్టి యనిర్వాచ్యతేజస్సు నామనస్సునందుఁ బొడసూపుఁ గాలి

అవ శ్రీకృష్ణనిపాదాబ్జములను స్తుతించుచున్నాఁడు

శ్లో॥ నిఖిలభవనలక్ష్మీనిత్యలీలాస్వదాభ్యాం

కమలవివినవీధీగర్వసర్వజ్ఞమభ్యామ్ ।

ప్రణమదభయదానప్రౌఢిగాఢోద్ధతాభ్యాం

కిమపి వహతు చేతః కృష్ణపాదామ్బుజాభ్యామ్ ॥ 12

టీ నిఖిల . లీలాభ్యామ్-నిఖిల = సమస్తములైన, భవన = లోకములందలి, లక్ష్మీ=లక్ష్మీయొక్క, కాంత్యధిదేవతయొక్క, నిత్య=ఎడతెగని, లీలా=విలాసక్రీడలకు, ఆస్వదాభ్యామ్=స్థానములైనవియు, లోకములందలి శోభాసంపత్తియందలియు ఎపుడును అందు వన్నెలు చూపుచుండునని యర్థము, మఱియు, కమల...మభ్యామ్ - కమల వివిన=పద్మవనములయొక్క-తామరతంపరలయొక్క, వీధీ=పంక్తులయొక్క, గర్వ = గర్వమును-మనోజ్ఞత్వముయొక్క-నిట్లును, సర్వజ్ఞ-మభ్యామ్=అంతటిని బోగొట్టునవియు-తామరతంపరవరుసలయొక్క, చెలువంపునిట్లు సంతయు కొంచెమైనను నిలువక నిర్మూలము గావించునవియునుట; ప్రణమ...ద్ధతాభ్యామ్ - ప్రణమత్ = సమస్తరించువారలకు, అభయదాన=అభయము నిచ్చుటయొక్క, ప్రౌఢి = అధిక్యమునందు-మిక్కిలి యభయమిచ్చుటయందు నుట, గాఢ=మిక్కిలి, ఉద్ధతాభ్యామ్=విజృంభించి యుండునవియు - న్ములకు మీఁడుమిక్కిలి యభయమిచ్చువిషయమునందు ఎంతయును తానహముతో నాయ త్తమై యుండునవియునుట, అగు, కృష్ణపాదామ్బుజాభ్యామ్=శ్రీకృష్ణవివరణారవిందములచేత, చేతః=నామనస్సు, కిమపి=చెప్పనలికానిసంతోషమును, వహతు=వహించుగాక. ఇవట శేవలక్ష్మీని బెప్పక నిఖిలభవనములలక్ష్మీ యనుటచే

లోకములలోని లక్ష్యలనన్నిటిని ఏర్పి కూర్చి చేయఁబడుటచే, ఈపాదములలక్ష్య నిరుహనమైనదనియు, నిత్యశబ్దముచే తిక్కినలక్ష్యలవలె అనిత్యము గాక అది నిత్యమైనదనియు స్ఫురించెడి 'కేవల 'కమల'యును చెప్పక కమలముయొక్క 'విహిసఁగు' లను జెప్పటచే తామరతింపరలన్నింటి యొప్పులను కుప్పచేసినను దానినిగూడ అవి నిరసింపఁజాలినంత నిరతిశయమైనవనియు, 'సర్వంకష' శబ్దముచే అనిరసించుటయొక్క జౌగత్యమును దానిచే వానిశోభాప్రకర్షమును దెలియుచున్నవి 'కేవల 'మథయదాన' నుండుఁగాక 'అభయదానప్రాధి'యందు 'ఉద్ధత'ములైన వనుటచే ఆదానమును కొలఁదికి మీఱినిచ్చినట్టి కారుణ్యాతిశయము గలదనియు, ఉద్ధతత్వమును 'గాఢ' మైన దనుటచే ఆ కరుణాతిశయముయొక్క జౌగత్కట్యమును సూచితము లయ్యెడిని ఇట్లు నిరపధకాతిశయలక్షణలక్షిత మైన కృష్ణపాదాంబుజములచే నామనస్సు నిరపధకాతిశయమైనదో కలిగియున్నది దానిని సంతోషమని చెప్పట చాలదు కాన 'కిమపి' 'ఏదోయొకటి' యని మాత్రము చెప్పెదననిభావము మఱియు అంబుజములందు లక్ష్యయున్నది కృష్ణపాదములనెడి యంబుజములందో నిఖిలభవనలక్ష్యయున్నది మఱియు నవి తిక్కినయంబుజములన్నిటికంటె విలక్షణము లైనవనియుఁ దాత్పర్యము స్ఫురించెడి మ లలితా కేషదితాధినాథనగరీరలక్ష్మీవిలాసాస్పదం

బులు నీరేరుహగర్వసర్వవిభవప్రసన్నాలనశ్రీపదం

బులు వందారుమనోరధార్థఘటనారపూర్ణానుకంపాస్పదం

బులు శ్రీకృష్ణపదంబు లూని మన మారమోదంబునం బొందెడిన్

తా సకలలోకంబులందలి సిరులకు చెలువారుపట్టులై తామరపువ్వులం దెగడునట్టిదిట్టలై శరణాగతులకు మీఁచుచుక్కిలి యభయ మొసంగుటయందు మిక్కిలియుత్సాహము లిగియున్న చిన్నికృష్ణునియడుగుదమ్ములు నామనంబున కింతింతసరని సంతసంబున గూర్చుచున్నవి

లవ లోచనములను వర్ణించుచున్నాఁడు

శ్లో॥ ప్రణయపరిణతాభ్యాం ప్రాభవాలమ్బనాభ్యామ్

ప్రతిపదలలితాభ్యాం ప్రత్యహం నూతనాభ్యామ్

ప్రతిముహూరధికాభ్యాం ప్రస్తువల్లోచనాభ్యామ్

ప్రభవతు హృదయే నః ప్రాణనాథః కిశోరః ॥

13

టీ ప్రణయపరిణతాభ్యామ్-ప్రణయ = ప్రేమచేత, ఆశ్రీతులయొడల అనురక్తి యందు, పరిణతాభ్యామ్=పరిపక్వములైనవనియు, భక్తులయొడ పరిపక్వమైనప్రేమ గలవి యనుట. ఇది సౌలభ్యసూచకము; ప్రాభవ ఆలమ్బనాభ్యామ్- ప్రాభవ=ప్రభుత్వమునకు, ఆలమ్బనాభ్యామ్=ఆశ్రయములైనవనియు, విహితాముష్మికసామ్రాజ్యాధిపత్యమును

దేలుపునట్టి గరువంపురీవి గులుకునవియు ననుట-ఇది పరత్వసూచకము, ప్రతిపదలలితా భ్యామ్-ప్రతిపద=అడుగడుగునకు-ప్రతిక్షణమును అనుట, లలితాభ్యామ్=సుందరములైన వియు-ఇది సౌలభ్యమునకుఁ బోషకము, ప్రత్యహం=ప్రతిదినమును, నూతనాభ్యామ్=క్రొత్తలైనవియు-ఇది సౌలభ్యమును జగన్మోహనముఁ గావించినది-మఱియు నీరెండు విశేషణములచేత 'ప్రతిక్షణం యన్నపతామప్రైతి,తదేవరూపం రమణీయతాయాః-క్షణక్షణమును ఏది క్రొత్తక్రొత్తగా నీటుగులుకునో యదియే రమణీయత్వమునకు రూపము' అనఁబడు రామణీయకము ప్రతిపాదించఁబడినది, ప్రతిముహూః=మాటిమాటికి, అధికాభ్యామ్=(విలాసమునందుఁ గాని ప్రభుత్వంపురీవియందుఁ గాని) హెచ్చు అగునదియు-ఇది పరత్వసౌలభ్యప్రకాశకము, ఇట్టివి యగు, ప్రస్తువిత్ లోచనాభ్యామ్-ప్రస్తువిత్=మిక్కిలి(కారుణ్యరసము) ఒలుకుచున్న-లేక, ఆశ్రీతాభీష్టములను గురియుచున్న, లోచనాభ్యామ్=నేత్రములతోడ, ప్రాణనాథః=మాజీపతిమునకు అధినాథుడైన-మాకంతయు ఏలికయైన, కిశోరః=బాలుఁడు-చిన్నికృష్ణుఁడు, నః=మాయొక్క, హృదయే=చిత్తమందు, ప్రభవతు=కలుగుఁగాక- మాకు ధ్యానగోచరం డగుఁ గాక యనుట, 'ప్రాణనాథ'శబ్దము అంతర్యామిత్యలక్షణమైన పరత్వమునకును, 'కిశోర'శబ్దము అవతారప్రయుక్తమైన సౌలభ్యమునకును నీమలు ఇట్లు పరత్వసౌలభ్యములుగల ఐదు పగుట చేత నే తదియలోచనములకును, పరత్వసౌలభ్యసూరూపకములైన విశేషణములను కవి గూర్చినాడు

చ ప్రతిదినమున్ విలాసరసభాసుర మై నిరతంబుఁ జూచినన్
మతిహిత మై ప్రభుత్వమహిమంబున కెల్లను బట్టుఁగొమ్మయై
యతులదయాకళోదితము ర్న నై విలసిల్లెడుకన్నదోయితో
సతతముఁ బ్రాణబంధుఁ డగుచక్కనిబాలుఁడు దోచుఁ గావుతన్

తా మిక్కిలి ప్రేమయు సూపుచు, ప్రభుత్వమును బ్రకాశింపజేయుచును, క్షణక్షణమును సౌబక్త, నాఁడునాఁటికి వింతయై, మాటిమాటికి మురుపు హెచ్చుచు, ఇష్టార్థములఁ గురియుచున్నట్టి కన్నుఁగవతో ప్రాణేశ్వరుడైన చిన్నారికృష్ణుఁడు మాహృదయమునందుఁ బొడసూపును గాక

శ్లో॥ మాధుర్యవారిధిమదాన్తరజ్జభజ్జీ

శృంగారసంకల్పితశీతకిశోరనేపమమ్ ।

ఆమన్దహాసలలితాననచన్ద్రబిమ్బ

మానన్దసంప్లవ మనుప్లవతాం మనో మే ॥

14

టీ మాధుర్య . నేపమమ్-మాధుర్య=సౌందర్యమనెడి,వారిధి=సముద్రమయొక్క, మద+అన్ధ=మదముచే కన్నుగానివైన-మిక్కుటముగా విజృంభించుచున్నవైనయనుట,

తరణ్ణ=అలలయొక్క, భణ్ణీ=పంక్తలరూపముగా నున్న, శృంగార = శృంగారరసము
తోడ, నబ్జలిత=కూడినట్టి, శీత=చిల్లని-చూచువారికన్నలకు నుఖప్రదమైనట్టియనుట,
కిశోరవేషం=బాలునియాకారముగలదియు-ఇట్ల సౌందర్యమును సముద్రముగాను అందు
పొంగి ఖారలుచున్న యలలే శృంగారరసముగాను రూపితము లైనవి కావున సౌంద
ర్యము మిక్కిలి విబృంభించి శృంగారరస మెఱుకుచున్నదని యర్థము. అట్టిశృంగారరస
ముచేత ఆర్ద్రమగుటచే కిశోరవేషము శీతముగానున్నదని చమత్కారము, మఱియును,
ఆమృద్ . బిమ్మమ్-ఆమృద్వహాస=కొంత వెఱసిన చిఱువవృద్ధిచేత, లలిత=మనోహరమైన,
ఆనన=ముఖము అనెడి, చంద్రబిమ్మమ్=చంద్రబింబము గలదియు-చిఱువగవుచే సొగసు
గుఱుకుచు చంద్రబింబమువలె బ్రకాశించుచున్న మొగము గలదియు ననుట, ఇట్లువంటి
దైన, ఆర్య నండ్లవమ్=ఆనందప్రవాహమును, మే=నాయొక్క, మనః=మనస్సు, అను
ష్టవతాం=అనుసరించునుగాక, లేక, అను=అనుసరించి, ప్లవతామ్=తెప్పలఁదేలునుగాక-
ఆనందమయమైన యాప్రవాహమునందు నామనస్సు ఓలలాడునుగాక యనుట, ఇందు
'ఆమృద్వహాస' అని మందహాసరూపమైన వెన్నెలగల 'అననచంద్రబిమ్మమ్' అని ఆనన
రూపమైన చంద్రునిచేతి, 'మాధుర్య' మనెడి 'వారిధి,' 'మదాన్తతరణ్ణభణ్ణీ' యని
పొంగి, 'ఆనందనండ్లవమ్' అని యానందమయముగా ప్రవహించివదనియు, ఆప్రవాహము
నందుఁ దనమనింబు నోలలాడుగాక యనియు నర్థము శబ్దకర్తచే ధ్వనించుచున్నది
చ కందళితస్మితామృతవిరకాసముఖాబ్జము మాధురీవిని

మృందతరంగభంగినవరయావనవిభ్రమగోపవేష మా

నందరసైకరూప మగునందకుమారినుభాల్లిలోన నా

ఙందము తేలియాడఁగఁ గరడిందియఘం బనుపంక మంటునే! 14

తా చక్కయనము మిక్కిలి యతిశయించి శింగారము గుఱుకుచున్న చల్లని
చిన్నిబాలునిరూపుఁదాల్చి, చిఱువవృద్ధిఁ గూడినచంద్రునివంటి మొగము గలిగి, వెఱుఁ
గుచున్న కృష్ణుండనెడి యానందపువ్వియందు నామనస్సు తేలియాడును గాక

శ్లో॥ అవ్యాజమష్టలముఖామ్బుజమృద్ధభావై

రాస్వాద్యమాననిజవేణవిసోదనాదమ్ ।

అక్రీడతా మరుణపాదసరోరుహాభ్యా

మాద్యై మనీయహృదయే భువనార్ద్ర మోజః ॥ 15

టీ అవ్యాజ భావై=అవ్యాజ = నిరుపాధికముగా- మఱియొకపాత్రువుచేతఁ
గాక తనంతటనే, మష్టలం=సుందరమైన-స్వభావసిద్ధమైన సౌందర్యముగల యనుట,
ముఖ అమ్బుజ=తామరవంటి మొగమయొక్క, మృద్ధ=సొగసైన, భావై=చేష్టలతోడ-

వేణువు నూఁదునపుడు గలుగు బోమలుచుంట కనుల ద్రిప్పుట మొదలగుశృంగారచేష్ట లతోఁ గూడ ననుట, అస్వా నాదమ్-అస్వాద్యమాన=అనుభవించబడుచున్న, నిజః తనదైన, వేణు=పిల్లఁగ్రోవియొక్క, వినోద=క్రీడార్థమైన, నాదమ్=ధ్వనిగలదియు- భూవిశేషాదులైన ముఖచేష్టలు సాగనుగాఁ జేయుచు వినోదముగా వేణువు నూఁదు చున్నదియనుట, మఱియు, భువన ఆర్ద్రామ్-భువన = భోకములకు-మాచుభోకులకెల్ల న చుట, ఆర్ద్రామ్=శృంగారరసముచేఁ దడిసినదియు-చల్లనైనది యనుట, అగు, ఓజః= (కృష్ణాఖ్యమైన) తేజము, అరుణ ..హాభ్యామ్-అరుణ = ఎఱ్ఱనైన, పాదసరోరుహా భ్యామ్=తామరలవంటి యడుగులతో, ఆర్ద్రా=భక్తిరసముచేఁ దడిసియున్న-గడుగు గాక మెత్తనైయున్న యని భావము మఱియహృదయే=నాహృదయమునందు, అక్రీడ తామ్=అంతట విహరించుఁ గావుత ముఖము 'అవ్యాజమంజుల'మైనది గావుననే దాని భావములు 'ముగ్ధ'ము లయ్యె వీనుల విం దయినవేణుగానముయొక్క మనోజ్ఞత యిట్టిముగ్ధభావములచే మఱింత యతిశయము నొందిన దని యాశయము. ముగ్ధభావము లచేఁ గన్నులపండువును వేణువినోదనాదముచే వీనులవిందును జేయుటచే నాహృ దయము ఆర్ద్రమైనది యని ఆకూతము. ఆర్ద్రమైనతేజస్సు ఆర్ద్రమైన హృదయమున విహరించుట తగనని చమత్కారము పాదములు 'అరుణసరోరుహములవలె మృదు వైనవి గాన దాని కనుగుణముగా నాహృదయమును ఆర్ద్రమై మెల్లిగిలియున్నదని యాశయము అరుణపాదసరోరుహములతో క్రిడించుటను జెప్పటచే క్రిడాసౌకుమార్య మును అట్టిదానిని అనుభవించుటయందుఁ గలభోగ్యతాతిశయమును ధ్వనితములు.

మ హానదవ్యాజమనోహారాననముతో శ నాలోలదృక్పాశ్చితో
నసకృద్భీదనిరూఢవేణులతతో శ నాతామ్రకప్రమాంఘ్రిసా
రసయుగ్మంబున నింపుసొంపులు దలిరర్పం దాండవం బాడుచు
న్వసియించుక భువనార్ద్ర తేజము మహాశనందంబునక నామదిక్ 15

తా మఱియొకయలంకారముచేతఁ గాక స్వభావసిద్ధముగానే గుండరమై యున్న ముఖారవిండుముయొక్క భూవిశేషాదివ్యాపారములు మనోహరముగా నెఱుపుచు, వినోదముగా వేణువు నూఁదుచు, జగంబులకెల్లఁ జల్లనై యున్న కృష్ణాఖ్య తేజము భక్తిరసముచేఁదడిసి మృదువైయున్న నాహృదయమునందు నెఱ్ఱనియడుగుఁ దామర లిడుచుఁ గ్రిడించుఁగాక

శ్లో॥ మఃశిసూపురవాచాలం, వస్తే తచ్చరణం విభోః |

లలితాని యదీయాని, లక్ష్మ్యాణి ప్రజవీధిషు || 16

టీ. యదీయాని=చేనివైన-ఏపాదమును సంబంధించినట్టి, లక్ష్మ్యాణి = (హలవలి శాంతుకాదిరేఖాకూపము లైన) చిహ్నములు, ప్రజవీధిషు=ప్రేపల్లవీధులయందు, లలి

తా = సన్మోక్షమై నది, విజ్ఞానవ్యాపకమైన శ్రీకృష్ణనియొక్క, మణి = చాలం-
 చున్నప్పుడు = స్వర్గానికి నులు దాపి = మందియలచేత, వాచాలం = మ్రోయు
 చున్నది, పిత్తం = ప, చరణం = పాదములూర్చి, వందే = నమస్కరించుచున్నాను,
 'మృత' అ సర్వవ్యాపకమైన పరుండయ్యును, ప్రేపల్లెవీధుల నందియలు మొరయఁ
 దిగినాఁ జనుటచే పౌభ్యాతిశయమును లీలాసాభాగ్యమును దెలియుచున్నది

చ హలకులిశాపిలక్షణసమాహితముద్ర సచంచలస్థితిః

వెలసి సిరి జెలగు ప్రజవీధుల నూపురరత్నకింకిణీ

లలితర్పురంఝకారవములక నలుదిక్కులు పిక్కిటిల్లఁగాఁ

దలసి నాఁ బ్రసరిలుపడద్యయి గల్లుహరిక భజించెదన్ 16

తా హలకులిశాపిలక్షణంబులచే ప్రేపల్లెవీధుల నలంకరించుచు, రత
 ఁపు టందియలరవళిని జెలఁగించుచున్న శ్రీకృష్ణచరణంబులను భజించుచున్నాఁడను.

అవ అందియలరవళిని వర్ణించుచున్నాఁడు

శ్లో. మమ చేతిసి స్ఫురతు వల్లవీవిభో

ర్మణిసూపురప్రణయిమష్టుశిఖితమ్ |

కమలాననేచరకళిన్దకన్యకా

కలహంసకన్యకలకూజితాదృతమ్ ||

17

టీ కమలా . తాదృతమ్ - కమలా = లక్ష్మీదేవియొక్క, వనీ = విహారవనమైన
 పచ్చనిమడు, చర = సంచించుచున్నవియు, కళిన్దకన్యకా = యునునానదియందండ
 నదియు, అగు, కలహంస = రాజహంసలయొక్క - యునునానదియందలి తామరతంపరలో
 తిరుగుచున్నాయంచలయొక్క యనుట, కన్యకంరయులందలి, కల = అన్య క్తమధురమైన,
 కాజి = కూడలచేత, ఆదృతమ్ = అదరింపఁబడినదియైన - అకూజితములవంటిదైన యనుట,
 'కూజితాదృతమ్' అనుపాదమున కూజితములవంటిదైన యని యర్థము, వల్లవీవిభోః =
 గొప్పచెయిలకు నాయకుండైన శ్రీకృష్ణనియొక్క, మణి శిఖితమ్ - మణిసూపుర = రతి
 ఁపుటించులయొక్క - ప్రణయి = ప్రేమపాత్రమైనదియు - లేక, ప్రేమఁ జూపునదియు.
 మష్టు = ఁద్రైదియు, అగు, శిఖితమ్ = రవళి, మమ = నాయొక్క, చేతిసి = హృదయము
 నందు, స్ఫురతు = స్ఫురించుచుగాక 'కాళిన్దీ పులినాజ్ఞల ప్రణయినమ్' అన్నట్లు కాళింది
 కడ తిరుగువాడు గావున అందలి రాయంచలకూడలచే అందియలరవళి ఆదృతము
 లగుటను జెప్పినాఁడు అనగా కృష్ణుని సూపురశింజితమును విని యాకలహంసలు తమ
 జాతివాద్యుని యు యెంచి మాటుకూజితములు నేయుచున్న పనుట హంసలను 'కమ
 లాననేచర'ము లనుటచేతను, అందును 'కలహంస'ము లనుటచేతను వానిపుట్టియు మ త్ర

తయః దెలియుచున్నది వానిచే ఆకూజితధ్వనులయొక్క పెంపును దస్తులముగా
వానిం బోలునట్టి సూపురశింజితముయొక్క సాంపును వ్యంజితము లగుచున్నది
మ దినమున నాదుహృదంతరాళమున వర్తల్లుం గలిగిం దాత్మజా
వనజాళిక విహరించుచంచకలరారవంబు విఘించించున
వ్వనజాతేక్షణపాదనూపురమణిశ్రద్ధానంబు గోపాంగనా
జనరాసోత్సవస్మృత్తగీతకలనారసాచివ్యధౌరేయ మై

17

తా యమునానదియందలి తామరతంపరయందు విహరించు రాయంచలయొక్క
యవ్యక్తమధురకంఠధ్వనులకు సమానమై యింపుచూపు శ్రీకృష్ణుని యందియలరవలి
నామనస్సునందు స్ఫురించు గాలి

అవ ఇట్లు దివ్యసాదాబ్రములతోను, ప్రస్నువల్లోచనముల
తోను, శీతశీతోరవేషముతోను, ముగ్ధభావములతోను, వేణువినోద
నాదముతోను, మణినూపురప్రణయిమంజుశింజితముతోను, తనహృద
యమునందు క్రీడించునట్లు కవి ప్రార్థించినాడు శ్రీకృష్ణుండును అట్టి
నయనములతోను, అట్టి రూపములతోను, అట్టి మురళీధ్వనితోను తన
హృదయమందు క్రీడించుటను గవి తెలుపుచున్నాడు

శ్లో॥ తరుణారూఢకరుణామయ విపులాయతనయనం

కమలానుచకలశీభరవిపులీకృతపులకమ్ ।

మురర పత రళీకృతమునిమానననలినం

మమ ఘేలతి మదచేతసి మధురాధర మమృతమ్ ॥

18

శ్రీ తరుణ నయనమ్-తరుణ అరుణ = లేతయెఱ్ఱుడనముగలవియు-కొంచెము
గా నెఱ్ఱువియు, కరుణామయ = దయాస్వరూపములైనవియు, విపుల = వెడలుపుగల
వియు, ఆయత=నిడువలైనవియు, అగు, నయనమ్ = కన్నలుగలదియు-కొంతయెఱ్ఱునై
కరుణారసమెలుకు నిడువాలుగన్నులు గలది యనుట, కమలా పులకమ్-కమలా
= అత్తియొక్క, కుచకలశీ = కలశములవంటి కుచములయొక్క, భర=వేరకనయందలి-
వేరకనిగబ్బిగుబ్బలయందు అనుట, విపులీకృత = విక్రి-లిగా చేయబడిన, పులకమ్ =
గగ్గరుపాటుగలదియు-లక్ష్మీదేవికి శృంగారరసవశమున జన్మగప పయిపయి గగురు
పాడుచున్న చేయుచది యనుట; మురళీ నలినమ్-మురళీరస=వేణునాదముచేత, తర
ళీకృత=చలింపజేయబడిన, ముని = మునులయొక్క-మననశీలు-మననము చేయు
యొక్క, మానననలినమ్=హృదయకమలములు గలవియు-దృఢమనస్సుతో మననము చేయు
చుండు మునులచిత్తములనుగూడ చలింపజేయజాలినంత మెత్తనముగా మురళిని, ధృత్వ

మఃప్రితి ముచట, మధుర+అధరమ్-మధుర=మనోజ్ఞమై, అధరమ్=క్రిందిపెదవి గల
దియు, అగు, అమృతమ్=అమృతమువలె సర్వభోగ్యమై-లేక మోక్షస్వరూపమై
శ్రీకృష్ణాభ్యుపస్తువు, మమ=నాయొక్క, మచచేతికి=మత్తమైన చిత్తమనందు, ఖేలతి
=క్రీడించుచున్నది. నాచేతస్సు విషయవిషమిషభోగముచే మత్తమైనది. దాని కాయ
మృతంపుభోగ్యత తెలియదు అయినను ఆ అమృతము తన యెఱ్ఱు నిడువాలుగచ్చు
లుగు, లచ్చికిరి చచ్చుగవయందు గగురుపుట్టించునట్టి చక్కనిరూపును, మునలమనస్సు
లగుగూడ గలంచునట్టి మోహనమైన మురళిరవళిని, మధురమైన యధరమును, జూపి
అట్టి నామవస్సును వశముచేరికొని యందు క్రీడించుచున్న దని యాశయము

మ తరువాత్పాద్యులలోచనద్వయై గృహార్థౌరేయ మై యొప్పు సా
గరకన్యాకుచకుంభపాళి బులకల్ గ గన్నట్ట మానీంద్రహృ
త్సరసీజంబులు సంచలింప మురళీసంజాతగీతామృత
స్ఫురణాల్ రాల్ గరగం జరించుహరికై శ్రోరంబు భావించెదన్ 18

తా ఇంచుకంత యెఱ్ఱునైకరుణారస మొలుకునిడువాలువెడదగన్నులు చెన్నా
ర, లచ్చియొక్క బంగరుకుండలవంటి గుబ్బపాలిండ్లయందు మిక్కిలి గగురుపుట్టించు
శృంగారరసమొలుకు చక్కనిపేను దళుకొత్త, మునలయొక్క సమాధినిగూడగలం
చువంత మోహనముగా మురళియందుచు, మధురమైనయధరము గలిగి యున్నకృష్ణాభ్యు
మగు సమృతము నామత్తలి త్తమనందుఁ గ్రీడించుచున్నది

అవ అట్టిముగ్ధభావములును స్ఫురించుట చెప్పుచున్నాఁడు

శ్లో॥ ఆముగ్ధ మర్థయనామ్బుజచుమృదమాన

హర్షాకులప్రజవధూమధురాననేంద్రిః ।

ఆరబ్ధవేమరవ మాదికిశోరమూర్తే

రావిర్భవన్తి మమ చేతసి కేపి భావాః ॥

19

టీ అద్ది. . నేంద్రిః-అర్థ=అర్థనిమిలితములైన - అరమోచ్చిన, నయన అమ్బుజ =
కన్నుదామరలచేత- తామరలవంటికన్నులచేత, మమ్మనూన=చుంబింపఁజేడుచున్న-
కన్నులు చుంబించుటయనగా చుంబనమువలె సుఖప్రదముగాను మోహోద్దీపకముగాను
జూచుట యని యర్థముగాన కన్నులచే అట్లు చూడఁబడుచున్నదియైన, హర్ష ఆకుల=
సంతోషముచేత త్త ఆహుతుకలవారగు, ప్రజవధూ=గోపక్రీలయొక్క, మధుర =
మనోజ్ఞమైన, ఆనన ఇంద్రిః=సుఖాంధ్రులు - అనగా చంద్రునివంటి సెమ్మెగములు గల
వాఁడైన, ఆది మూర్తే-ఆది = పురాణుడైన, కిశోరమూర్తే=బాలకృష్ణమూర్తి
యొక్క, కేపి=ఇట్టివియని చెప్పనలవిగాని, భావాః=చేష్టలు, ఆముగ్ధమ్=అంతటను

కుందరమగునట్లుగాను, ఆరబ్ధవేణురవమ్.ఆరబ్ధ=ఆరంభింపఁబడిన, వేణురవమ్ = వేణు నాదము గలుగునట్లుగాను, ఆవిర్భవన్తి=స్ఫురింపుచున్నవి అదికిశోరమూర్తి వేణురవ ము నారంభించి ముగ్ధములైన భావములను జేయుచున్నాడు. ఇవియె, 'అప్యాజమ జ్ఞానముభాముభ్య ముగ్ధభావైః' అనఁబడినవి ఆచేష్టలను ఇట్టి వట్టి పని పట్టింప నాతరము గాదు అయినను అం దొకచేష్టను చెప్పెదను అది యేదనఁగా, వేణు పూదుంపుడు కన్నుండములు ఆరమోక్షినవాడై యావేణుధ్వనికి సంతోషపడి తొడిఁబడుచున్న గొల్ల ముద్దుగుచ్చుల నెమ్మెగములందు మోహోద్దీపకముగాఁ జూడుదులు నిగుడ్చుచున్నాఁడని భావము ఆరమోక్షుఁగఁటి మాడుకలత్యంతమోహనము లని తెలియునది

మ మురళీగాననుధాపయోనిధి మదిం శ్ర బొంగం దరంగావళు

ల్లరికిన్ మీతె ననం గటీతటదుకూలంబుల్ వడిన్ జాత న

బ్బురపుంగొల్లమీట రిసీటు లరమోక్షుంగన్నులం గాంచుచి

త్తరపున్నుద్దులగోపబాలపవనోదప్రప్రౌఢి భావించెదన్.

19

తా వేణుగానము విని సంతసముచేఁ ద త్తఱపడుచున్న గొల్లబి త్తరులచందురుం పంటినెమ్మెగంబులందు, అరమోక్షిన్ కన్నుఁదామరలను మరులుపుట్టు నట్లు నిగుడ్చుచు, మురళీగానము నేయుచున్న పూరాపురుషుండుగు బాలకృష్ణుండు ఇట్టి వట్టి పని పట్టింప నలవిగాకుండునట్లు అతిమనోహరముగాఁ జేయుశృంగారచేష్టలు నామనంబునఁ దోచు చున్నవి

ఆవ మదనకేళికయ్యనుండి లేచు ముగ్ధభావమును వర్ణించు చున్నాడు.

శ్లో॥ కలకన్వశితకబ్జణం కరనిరుద్ధపీతామృరం

క్రమప్రసృతకుస్తలం కలితబర్హభూషం విభోః ।

పునఃప్రసృతిచాపలం ప్రణయినీభజాయన్త్రితం

మమ స్ఫురతు మానసే మదనకేళికయ్యోత్థితమ్॥

20

టీ. విభోః=విభుండైన శ్రీకృష్ణనియొక్క, మదనకేళికయ్యోత్థితమ్=మదనకేళి= రతిక్రీడకొఱకైనరతిగావించుచుట్టి, శయ్యా=సెజ్జనుండి, ఉత్థితమ్=లేచుట-క్రియారా లితో రతి సలిపి పడుకనుండి లేచుట-ఇది కర్త ఇచట ఉత్థితకబ్జమునకు భామున క్త ప్రత్యయము, ఆ ఉత్థిత మెట్టిదనఁగాఁ జెప్పుచున్నాడు:- కల ..కణమ్-కల=అప్యాక్త మధురమైన, కన్వశిత=ధ్వజగల, కబ్జ-కణమ్=కడియములుగలది, కర . బరమ్-కర = హస్తముచేత, నిరుద్ధ=జాణకీక అడ్డగింపఁబడిన, పీతామృతం=పచ్చనినీరుగలది-పీతాం బరధరుఁడు గనుక నిసట పీతాంబరము చెప్పఁబడియె, క్రమ తలమ్-క్రమ=సరిగా,

ప్రసృత=సాంగింపఁబడిన-సాంగునట్లు దుష్టఁబడినయనుట, కుస్తలమ్=వెండ్రుకలుగలది;
 కలిత బర్హభూషమ్ - కలిత=అమర్షఁబడిన, బర్హ=నెమిలిపురి యనెడు, భూషమ్=
 భూషణము గలది-జాతిన నెమిలిపురిని జెరువుకొన్న దనుట, ప్రణయినీభుజాయన్త్రి
 తమ్-ప్రణయినీ=ప్రియురాలియొక్క, భుజా=బుజులచేత, యన్త్రితమ్ సత్=అడ్డగిం
 పఁబడినది అగుచు-ప్రియురాలు బిగియఁ గాంగిలించుకొని యాలేచుటను సాంగ నీయక
 నిలుపఁగా ననుట, కావున నే, పున లమ్-పున.=మరల, ప్రసృతి=ఁక్కుటయందు,
 చాపలమ్=ఆసక్తిగలది-ఁక్కుచుండిన ఉత్థితము ప్రణయించే అడ్డగింపఁబడుటచే నిలిచి
 మరల ఁక్కుటకుఁ బూనినదనుట, ఇట్టిఉత్థితము, మమ=నాయొక్క మాననే=మనస్సు
 చంపు, స్ఫురతు=ప్రకాశించుఁగాఁత ఇచట 'ఉత్థితమ్' అని లేచి యుండుట చెప్పఁ
 బడినది ఈలేచుటకే 'పునః ప్రసృతిచాపలమ్' అనువిశేషణము చెప్పఁబడినది ఇట్లు
 లేచియే యుండఁగా 'పునః ప్రసృతి' అని మరల లేచుటకై నిక్కుట యెట్లు? అని సం
 దేహముగఁగడిని కాన 'ఉత్థితమ్' అనుటచే శయ్యనుండి నగము లేచె ననియు, అపుడే
 ప్రణయిని భుజానుత్రణముచే దానిని అట్టేనిలిపెననియు, మరల కడమనగమును లేచి
 గోరుటచే 'పునః ప్రసృతి చాపలమ్' అని చెప్పఁబడి ననియు గ్రహించునది దీనిచే
 మొదట లేచుట శయ్యనుండి యరియు, పిదపలేచుట ప్రియురాలియొడినుండి యనియు
 వ్యంజిత మగుచున్నది

చ అరవిరిజాఱుకుంతలము శ్ర లట్టిటు వీడినపీలిదండయుం

గరవలయంబు ఘల్లు రనఁ శ్ర కైకొనునట్టి నువర్ణచేలముం

బరఁగఁగ నెజ్జ డిగ్గుతఱిఁ శ్ర బద్ధవిలోచన గాంగిలించుచోఁ

దిరుగ రమింపఁగాఁ దివురుదేవుని నామది నాశ్రయించెదన్ 20

తా కంకణము అవ్యక్తమధురముగా మొరయ, విడినపీతాంబరమును జేతం
 బట్టుకొని, చెదరి చిక్కువీడిన వెండ్రుకలను సాంగ దువ్వి, చక్కఁగా నమర్చిననెమిలి
 పులితో, ప్రియురాలితో రతిసలిసినపడుకనుండి కొంతలేచునపు డాప్రణయిని బుజులం
 దిటియఁ బట్టుకొని యతే నిలుపఁగా మరల మిగత లేవ సంకించుచున్న విభుండు
 శ్రీకృష్ణుండు నామనస్సునందు వెలుంగు గాత

అవ కపటనిద్ర యనుముగ్ధభావమును వర్ణించుచున్నాఁడు

శ్లో॥ స్తోకస్తోక నిరుధ్యమానమృదులప్రస్యద్విమన్దస్థితం

ప్రేమాద్యేదనిరర్థశప్రసృమరప్రవృత్తరోమాద్గమమ్ ।

శ్రోత్రశ్రోతృమనోహరప్రజపధూలీలా మిథోజల్పితం

మిథ్యాస్వాప ముపాన్తహే భగవతః క్రిడానిమీలద్బుతః॥

టీక్రీడా .దృశ్యః-క్రీడా = వేడుకకొఱకు-నిజముగాఁ గాదనుట, నిమిలత్ = మొగుడుచున్న, దృశ్యః = కన్నులు గల-వేడుకకై కన్నులు మోడ్చుచున్నవాఁడైన యనుట, భగవతః=భగవంతుఁడగుక్రీకృష్ణమూర్తియొక్క, మిథ్యాస్వాపం=కపటనిద్రను, ఉపాస్తపే=ఉపాసించుచున్నారను ఆమిథ్యాస్వాప మెట్టి దనఁగా-శ్రోతృ జల్పితమ్-శ్రోతృ=వినువారలకు, శ్రోత్ర=చెవులకు, మనోహర=ఇంపైన, బ్రజహూ=గోపస్త్రీల యొక్క, లీలా=విలాసప్రయుక్తమైన, మిథోజల్పితమ్ = పరస్పరసంభాషణముగలది-గొల్చెలునలుచెవుల కింపుగా విలాసముతోఁ దన్ను గుఱించి యొకరితో నొకరు మాటలాడికొనుమాటలు గలది- కృష్ణుఁడు గోపస్త్రీలమర్తము లెఱుంగుటకై కపటనిద్ర వోవఁగా నిజముగా నుండదు నిద్రించె నని అతని గుఱించి గొల్లకన్నీయలు ఒండొరులతో విలాసముతో నింపుగుఱుకుమాటలాడుకొనుదు రనుట, అట్లు తనకుఁ దెలియదని రలంచి వారాడుకొనుమాటలు వినుటచే, 'స్తోక.. స్తిలిమ్-స్తోకస్తోక=కొంచెము కొంచెముగా, నిరధృమాన=అడ్డగింపఁబడుచున్నదియు, కావుననే, మృదుల=కొమలముగా-మెల్లగా, ప్రసృద్ధి = పీకకటిలుచున్నదియు, అగు, మన్దస్థితిమ్=చిటునవ్వుగలది-ఇది మిథ్యాస్వాపమునకు విశేషణము- వారాడుకొనుమాటలు విని నవ్వు పీకకటిలఁగా దానినివెలు నడకుండునట్లు కొంతకొంత లోపల నాఁగుచున్నాఁడనుట, ఆజల్పితములు, శ్రోత్రమనోహర'ములును 'లీలా'ప్రయుక్తములు నగుటచే, ప్రేమా స్థమమ్ - ప్రేమ=చలపుయొక్క, ఉద్భేద=ఆవిర్భావముచేటి, నిరర్గర=అడ్డములేనట్లుగా, ప్రసవవర=దేహమెల్ల వ్యాపించు చున్నట్టియు, కావుననే, ప్రవృత్త=మిక్కిలి స్పష్టముగాఁ దెలియునదియు, అగు, రోమ ఉగ్రమమ్=వెండ్రుకలు నిట్టవొడుచుట - గగ్గరపాటుగలదియు - ఇదియు మిథ్యాస్వాపవిశేషణము వారి లీలాప్రయుక్తములైన ప్రతిమనోహరజల్పితములను వినుటచే మరులుపుట్టి మేనెల్ల గగ్గరపొడిచె ననుట ఇట్టిమిథ్యాస్వాపమును, ఉపాసించుచున్నామని యన్వయము 'మథ' అనుట మందస్థితిమునకును, 'లీలా' అనుట రోమోద్భవమునకును హేతువు లని తెలియును.

చ వలపులు గుల్కుగోపిక లరవారణ నొండాఁగితోడ నాడుమా

టలఁ జెవి కింపుగా వినఁ దొరడంగి తనర్చినమందహాసముం

బలుమఱు నాఁగి మేను గరురపాటంగ నూరక కన్ను మోడ్చు న

జ్వలరహస్వత్రనేత్రునియరసత్వపునిద్దుర కేను మ్రొక్కెదన్ 21

తా తాను వేడుకకొఱకు నిదురించువానివలె కన్నులు మూసికొనియుండఁగా, గొల్లయిల్లాండ్రు టనులవిందుగా నొకరితో నొకరు మాటాడుకొను విలాసంపుఁబఱుకులు వినుచును, దానిచేఁ దనకు పీకకటిల్లిన వెడనవ్వును వారికిఁ దెలియకుండునట్లు కొంచెముకొంచెముగా లోపల నాఁగుచును, వారిమాటలకీటునకు మరులుకొని మేనెల్ల దట్టము

గా గగురుపాడువగా, టెడగుచూపు భగవంతుం డగుబాలకృష్ణనియాకపటనిద్రను ఉపాసించెదము.

శ్లో: విచిత్రప్రతాంబురశాలిబాలా

స్తనాస్తరం మానిమనోస్తరం వా ।

అపస్య బృందావనపాదపాస్య

ముహస్య మస్య స్త విలోకయామః ॥

22

టీ విచిత్ర... స్తనాస్తరంవా-విచిత్ర=నానావిధములైన, ప్రతాంబుర=మకరి కాపుత్రవిశేషములచేత, శాలి=ఓప్పమున్న, బాలా=శీత్రబాయలు కన్నియలయొక్క, స్తన=ఋన్నులయొక్క, అస్తరంవా=మధ్యప్రదేశమునుగాని, మాని తరంవా-మాని=మనులయొక్క, మః=మనస్సులయొక్క, అస్తరంవా=మధ్యప్రదేశమును గాని, బృందావ్యమ్-బృందావన=బృందావనమందలి, పాదప=వృక్షములయొక్క, అస్యం=ముఖప్రదేశమును గాని, అపాస్య=విడిచి-ఈ చెప్పబడిన మూడుస్థానములను విడిచిన యెడల, అపాస్యం=(కృష్ణని కనుగొనుటకై మనకు) పోదగినదానిని-లేక, (కృష్ణుడు ఇంకను స్తనముగా మనకు) గౌరవింపఁ దగినదానిని, అస్యత్=మఱియొకటిని, నవిలోకయామః=చూడము-ఈమూడుచోట్లనుదప్ప మఱొకచోటఁ గృష్ణుని జూడఁజాల మని యర్థము విచిత్రప్రతాంబురములచే మనోహరములును, శీత్రబాయలుచేమోహకరములును అగుటచేబాలా స్తనములందును, నిరంతరధ్యానవిలసితియు లగుటచే మానిమనంబులందును, అపాదప్రయ క్తమైన గౌరవకారణవ్యాపారముచే బృందావనపాదపములందును కృష్ణుడు గనఁబడుచున్నాడని యాశయును ఏమియుఁజెఱుంగని బాలల స్తనము లెక్కడ! అప్రాకృతవిషయములను జెలియు మామలమనము లెక్కడ! మిక్కిలి సామాన్య మగు నిట్టి స్థానమునందును మహోత్కృష్టమైన యిట్టిస్థానమునందును సరిగాఁ గనఁబడుచుట్టి యీ లీలావైచిత్ర్యము నిరతిశయ మైన దని భావము బాలాస్తనాంతరమానఁ గానఁబడుట సౌలభ్యమునకు నీమ; మానిమనోంతరమునఁ గానఁబడుట పరత్వమునకు కావ్య చ లలితవిచిత్రప్రమహిళాకుచపాళిఁ గళిందజావన

ఫలనలీలతాగృహవిరేత్తికలుక్ మునిమానసాబ్జముల్

జలనహవత్రనేత్రుని విరలాననివాసము లిందుఁ దక్క నే

నెలవ్రచ నైనఁ గన్నొనఁగఁనేర్తుమె ధూర్తశిఖావతంసునిన్

22

తా. మకరికాపుత్రాదులచే సాగైన శీత్రబాయలుగఁన్నెలపూపచన్నులనడు మః, మామలహృదయములనడుమన, బృందావనవృక్షములముంగలను దప్ప మఱియొక చోటఁ గృష్ణుని జూడలేము.

అవ ఇట్లు హృదయంబునఁ బొడసూపిన శ్రీకృష్ణమూర్తిని కన్నులారఁ గనుఁగొనవలయు నని ప్రార్థించుచున్నాఁడు

శ్లో॥ సార్థం సమృద్ధై రమృతాయమానై

రాధాయమానై ర్నరభీనినాదైః ।

మూర్ధాభిషిక్తం మధురాకృతీనాం

బాలం కదా నామ విలోకయిష్యే ॥

23

టీ అథ్థాయమానైః=తనచేసూదంబడుచున్నవియు, కావుననే, సమృద్ధైః=పరిపూర్ణములైనవియు-సర్వగుణసంపన్నములైనవి యనుట, కావుననే, అమృతాయమానైః=అమృతమువలె నాచరించుచున్నవియు-అత్యంతభాగ్యము లైనవి యనుట, అగు, మరళినినాదైః సార్థమే=వేణుధ్వనులతోఁగూడ - మిక్కిలి శ్రావ్యముగా వేణువు ననేకవిధ స్వరములచే నూఁడుచున్నవాడై యనుట, మధుర ఆకృతీనాం=సుందరమైన ఆకారము గలవారలలోపల, మూర్ధాభిషిక్తమ్=పట్టాభిషిక్తుడైన-అత్యంత శ్రేష్ఠుడైన యనుట, బాలం=బాలుని, కదానామ=ఎప్పుడు, విలోకయిష్యే = చూడఁగలనో-వీనుల విందులైన వేణుధ్వనులు నేయుచు కన్నులవిందైన యతిసుందరాకృతితో నా కెప్పుడు కనఁబడునో యనుట

ఉ చక్కనివారి నెల్ల నెకనకైము లాడెడుచక్కనయ్య యె

చొక్కుచుఁ దానమానలయశ్రోభితగానరసామృతంబు న

ల్లిక్కులఁ బిక్కిటిల్ల మురళిం బలికించెడిబాలు నెన్నఁడో

గ్రక్కునఁ గాంచి యెత్తికొని శ కన్నుల నొక్కుదుఁ దత్పదాబ్జముల్

తా రంజించుటకు వలయు సకలగుణంబులు నిండి యమృతమువలె అతిభోగ్యముగా నుండునాదములు నెలంగ పిల్లంగ్రోవి నూఁడుచు, చక్కనివారికెల్లఁ దలమిన్నయై యొప్పు చిన్ని బాలుని కృష్ణుని నే నెప్పుడు గాంతునో

శ్లో॥ శిశిరీకురుతే కదాను న, శ్శిఖిపిఞ్చా భరణ శ్శిశు ర్ద్రవ్యశోః ।

యుగళం విగళన్తధుద్రవస్తీత, ముద్రామృదునా ముఖేన్దునా ॥ 24

టీ శిశి—రణః-శిశిపిఞ్చ=నెమిలిపురిని, ఆభరణః=భూషణముగాఁ గలవాడైన, శిశుః=బాలుఁడు-చిన్నికృష్ణుఁడు, విగళ దునా-విగళత్=మిక్కిలి కాటుచున్న, మధుద్రవ=తేనియనుద్రవముగల-తేనియలుగాలునట్లు తీయనైన యనుట, స్తీత=చిలునగవుయొక్క, ముద్రా=ముద్రచేత-అచ్చొత్తినట్లు వీడకున్న చిలునవ్వుచేత ననుట, మృదునా=కోమలమైన-నుమింత చల్లనైన యనుట, ముఖ ఇందునా=మోముచందు

రుచిచేత, నామాయొక్క, దృశ్యోన్మేషములయొక్క, యుగళంబోయిని, కదాను= ఎప్పుడు, శిశిరీకురులేచల్లగాఁ జేయుమన్నాడు-కన్నులు చల్లగా కనబడుట యెప్పుడో యని యర్థము. స్థితము వికళన్దుద్రవము గావుననే ముఖేందువును మృదువుఁ గా వించినది చంద్రుఁడు సహజముగా చల్లనివాఁడయ్యు వెన్నెలగాయునపుడు మఱింత సుఖముగా చల్లదనము గూర్చునట్లు ముఖచంద్రుఁడును సహజశీతలుఁడయ్యు చిఱునవ్వు గులుకునపుడు మఱింతహాయిగా చలువ దొలుకు నని యాశయము 'కేవల 'ముఖ' మునకు 'కేవల 'స్థిత' మును జెప్పక 'ముఖేందు' వునకు 'స్థితముద్ర' ను జెప్పుటచే, చంద్రునికి వెన్నెలవలె ముఖమునకు స్థితము 'ముద్ర' గా అనఁగా ఎడతెగని గుఱుతుగా, నున్నదను సారస్వము వ్యంజిత మగుచున్నది ముఖేందువు మృదు వగుట యనఁగా అది మఱింతసుకుమార మైన చల్లదనము గలిగియుండుట యని భావము దానిచే మఱింత సుఖప్రద మగుటయు నూహ్యము

మ. తథుకుంగన్నులచూపుకోపు నుధఁ జింతదన్ మందహాసంబు వె

న్నెలనిగ్గుల్ వెదచల్ల నెవ్విపురివర్న్నెల్ చిన్నెలై మీఱని
ర్మలవక్త్రేందుకళావిలాసమునఁ జేరరన్ వచ్చి కందోయి శీ
తలముం జేయఁగ నందనందనుని నారత్నం గాంచు టింకెన్నఁడో!

తా నెమిలిపురిని దలయందుఁ జెరువుకొని, తేనె లూలుకు తీయని చిఱునవ్వు గుఱుతువలె గిఱికొనుటచే మఱింత చల్లదనంపుసొంపు గులుకు మొగముచందురునితో బాటుండగు చిన్నిగోపాలుఁడు నాకన్నఁగవను చల్లఁజేయుట యెన్నఁడో.

శ్లో॥ కారుణ్యకర్పరకటాక్షునిరీక్షణేన

తారుణ్యసంవళితశైశవవైభవేన ।

ఆపుష్పతా భువన మద్భుతవిభ్రమేణ

క్రీకృష్ణచంద్ర శిశిరీకురు లోచనం మే ॥

25

టీ. కారు ఓక్షేన-కారుణ్యంకరుణచేత, కర్పర=చిత్రవర్ణముగలదియైన-ఇచట కర్పరశబ్దము మేళనమాత్రపరముగాన కరుణతోఁ గూడుకొన్న, కటాక్ష=కడగంటి యొక్క, నిరీక్షణేన=చూపులుగలదియు, అద్భుతవిభ్రమేణ - అద్భుతం=మనుష్యులకును అందును బాటకులకును అతిమాత్రములైనవి గావున) అశ్చర్యకరములైనట్టి, విభ్రమేణ= (సౌందర్యకౌర్యదులయొక్క) విలాసములు గలదియు, ఇట్టివిలాసములచేత, భువనమే= జగత్తును, ఆపుష్పతా = తడుపుచున్నదియు-లేక, నిండించుచున్నదియు-జగత్తునం దెల్ల యెడలను సౌందర్య కౌర్య ధౌర్యాది విభ్రమములు నెఱుపునదియు ననుట-ఆపుష్పతా అను పాతశబ్ద ఇట్టి విభ్రమములచే దుష్టశిక్షణ శిష్టరక్షణములు నేరీ జగంబు నెల్లఁ

బ్రోచుచున్నదియు ననుట, అగు, తారు వైభవేన-తారుణ్య=యావనముతోడ, సంప
 తిర=కూడుకొన్న, కైశవ=బాల్యముయొక్క, వైభవేన=సంపదచేరి, శ్రీకృష్ణచంద్ర=
 శ్రీకృష్ణుడనడి చంద్రుడనా-చంద్రునివలె జల్లనైన శ్రీకృష్ణ యనుట, మే=నాయొక్క
 లోచనం=నేత్రమును, శిశిరీకురు=చల్లగాఁ జేయును ఇచటఁ గృష్ణునికి బాల్యయావన
 సంధి చెప్పబడినది 'కైశవవైభవేన' అనుటచే పరిపూర్ణ బాల్యమును యావనలేఖ
 మును స్ఫురించెడిని యావన మిప్పుడే స్ఫురించినది, అద్భుతవిభ్రమములో జగ
 మెల్ల నిండినది అని భావము.

శా కూడిం గూడనిప్రాయపున్నగుతెరుక్కుల్ నిక్కికై పెక్కిఁగా
 నీడుం జోడును లేనివీక్షణనుధారవృష్టిక్ జగత్తుప్పికిం
 దోడున్ నీ డగుగోకులాంబునిధిచంద్రుం గాంతిసాంద్రుం దమిం
 జూడం జూడఁగ దృక్పకోరికలు గాంతరున్ సంతతానందమున్ 25

తా కరుణారసమొలుకుకడఁగంటిచూపులుగలిగి, లోకంబునంతయునద్భుతములై
 న నెలవినాసములచే బోపించుచు, యావనంబుతోఁ గూడినబాల్యంబు పొలుపుచూప,
 ఏపాద నోకృష్ణ! చంద్రునివలె నాకన్నులు చల్లగాఁజేయుచు నాకుం గనఁబడుమా
 శ్లో॥ 3 దా వా కాళిందీకుసలయదళశ్వామలతరాః

కటాక్షౌ లక్ష్మ్యస్తే కిమపి కరుణావీచినిచితాః ।

3 దా వా కిన్దర్పప్రతిభటజటాచన్ద్రశిశిరాః

కమ ప్యస్తస్తోమం దదతి మురళీకేళినినదాః ॥

26

టీ కాళిందీ చిరాః-కాళిందీ = యమునయందలి, కుసలయ = నల్ల గలువలయొ
 క్క, దళ=తీకులనలె, కర్ణమలతరాః = మిక్కిలినల్ల నివియు, కిమపి=చెప్పనలవిగా
 ఎట్లు, కరుణా చితాః-కరుణా=కృపారసముయొక్క, చి=ఆలలచేత-ఇట ఆల
 లచే ఎడతెగనినరుగు గావ్యము గాన పయిపయి నెడతెగక పొడముచున్న కరుణా
 రసముచేరి ననుట, నిచితాః=వ్యాప్తములైనవియు-కటాక్షములందు వ్యాపించుసౌక
 ర్యముకొఱకు కరుణాశబ్దమునకు 'చిచి' కూర్పబడినది-మోడుమిక్కిలి కరుణచే
 ప్రేరింపునైనవి యనుట, అగు, కటాక్షౌ = కడఁగంటిచూపులు, కదావా=ఎప్పుడు,
 లక్ష్మ్యస్తే=చూడఁబడునో, కన్ద శిశిరా-కన్దర్ప = మన్దగ్గునికి, ప్రతిభట=శత్రువైన
 శివునియొక్క, కటా=కడలయందలి, చన్ద్ర=చంద్రునివలె, శిశిరాః=చల్లనివైన-చల్లదన
 ముచే ఆహ్లాదకరము లైనవి యగు, మురళీ నినదాః-మురళీ = పిల్లఁగ్రోవియొక్క,
 కేళి=క్రీడార్థమైన, నినదా=ధ్వనిలు- విలాసార్థముగా చేయఁబడు వేణుధ్వనులు,
 కిమపి=చెప్పనలవికానట్లు, అస్త్రో తోషమ్ = లోపలిసంతోషమును- అంతఃకరణము
 యొక్క సంతృప్తిని, కదావా=ఎప్పుడు, దదతి=ఇచ్చునో. ఇట కేవల 'కుసలయ'ను

లక 'కాళిందీకువలయ'ను లనుటచే కటాక్షములు శ్యామలచరము లగుట యేర్పడి
 . ౨ అ. ౧గా కువలయములే చల్లనివి, అందుచు చల్లనైన కాళిందీవదియందు మొలచిన
 కువలయములు మత్రింక నల్లనివి అట్టివానిం బోలినకటాక్షములు 'శ్యామలతరాః'
 మిక్కిలి నల్లని పని యాశయము ఇట్లే కేవల 'చంద్రు'నిం జెప్పక 'కర్ణరస్వప్రతిభటు
 నట'లయందలి చంద్రుని జెప్పటచే మురళీనివచములయొక్క శిశిరత్వాతిశయము దెలి
 యుచున్నది అచటా చంద్రుడే సహజముగా చల్లనివాడు అందు గంగానదిజల
 ములు నిరంతరము వెలకొనియుండు శివునిజడలయందలి చంద్రుడో మఱియు చల్లని
 వాడు అట్టిచంద్రుని బోలిన మురళీనివచములచల్లదనము-అచటా అన్లోదకరత్నము,
 మిక్కిలి యగునని భాషము 'కేళినివదాః' అనుచో 'కేళికబ్బము అనివచముల శిశిరత్వము
 చతుసు విలాసమును గూర్చుచున్నది

ఉ ఎన్నఁడో యామునోత్పలసిగ్గ తేతరలోలదయాద్వద్భగ్విలా

సోన్నతి నాపయిక్ నిగిడిరయుండుట శంభుజటాటవీతటా

సన్ననుధాంశుశీతలలగ్నసన్నరళీనివదామృతంబుచే

వెన్నఁడు నాదువీనులకు ౧ విం దొనరింపఁ దలంచు తెన్నఁడో 26

తా యమునావదియందలి నల్లగలునోతీకులవలె మిక్కిలినలువై, పయింబయి
 కరగలుగా కరుణారసముచే నిగుడింపఁబడుచున్న కడగంటివాడ్కులను ఎపుడు
 గాంతునో! శివుని జడలయందలి చంద్రునివలెఁ జల్లగానున్న వేణువినోదధ్వజులు
 నామంబునకు నెపుడు మిక్కిలి సంతోషముఁ గూర్చునో

శ్లో॥ అధీర మాలోకిత మార్ద్రజల్పితం, గతంచ గమ్భీరవిలాసమన్ధరమ్|

అమద్ద మాలిక్ష్మిత మాకులోన్మదస్త్రితం చ తే నాథ వదన్తి గోపికాః॥

టీ. హేనాథ=ఓయేలీకా, గోపికాః=గోపస్త్రీలు, తే=నీయొక్క, అధీరమ్=
 ధీరముకానిదైన - బెరుకైనయనుట, ఆలోకితం=చూచుటను, ఆర్ద్రజల్పితమ్-ఆర్ద్ర =
 సరసమైన, జల్పితమ్=మాటాడుటను, గమ్భీర స్థరమ్-గమ్భీర = తెలియరాని. లేక
 గరుడగురోగూడిన, విలాసం=ఓయ్యారముచేత, మన్ధరమ్ = బరువైనస్త్రీ-మిక్కిలి యొ
 య్యారి పు గలదైన అనుట, గతంచ = నడకను, అమద్దమ్ = గాఢమైన- ఆలిక్ష్మితమ్=
 కాఁగిలిండుటను, ఆకులోన్మదస్త్రితమ్-ఆకుల = వ్యాప్తమైనదియు, ఉన్మద = మిక్కిలి
 మదమతోఁ గూడినదియు-లేక, మదము-మరులు గొలుపునది యనుట, అగు, స్త్రిలం =
 నవ్వున-ఒకరి మన్మథావేశముఁ బుట్టించునవ్వు ననుట, వదన్తి = చెప్పెదురు ఇటు
 మొదట మాపును, వీరవ బరునగా మాటలును, నడకయు, కాఁగిలియుఁ జెప్పఁబడినవి
 కాఁబట్టి, బెరుకఁజూపులఁజూచి, చీటునవ్వు దొలుకఁబలుకుచు, మురిపంపునడతో వచ్చి,
 విగమారం కాఁగిలిండుక్రమమును తననుభవధన్య లగుగోప్తకన్యలు చెప్పిరని తెలియునది.

ఉ అందము గుల్కు నీయలసరయానము మాటలు తేనెసోనలం
జిందు మృదుస్థితంబు నుధఁ శ్ర జిందుఁ గటాక్షము లొర మించుకున్
విందులు గాఁగిలింత కడురవింత యటంచును గోపకాంత లా
నందముతోడఁ బల్కుదురు శ్ర నాథ భవన్తహిమానుభావముల్ 27

తా ఓప్రభా ! గొల్లచెలువలు సీమాపు అతిచపలముగను, మాటలు సరసకై
నవి గను, నడక మిక్కిలి హోయలుగలదిగాను, కాఁగిలింత మిక్కిలి నెఱ్ఱిరిమైనది
గాను, చిఱునవ్వు తేనెయతేటలు మిటించునదిగాను జెప్పుదురు

శ్లో॥ అస్తోక స్థితభర మాయతాయతాక్షం

నిశ్శేష స్తనమృదితం వ్రజాజ్ఞనాభిః |

నిస్సీమ స్తబకితనీలకాన్తిధారం

దృశ్యానం త్రిభువనసుందరం మహాన్తే ||

28

టీ అస్తోక భరిం-అస్తోక = అల్పముకాని-మిక్కిలిసాంపైన, స్థిత=చిఱున
వ్వుయొక్క, భరం=భారముగలదియు-చిఱునవ్వు మిక్కిలియుఁ గలది యనుట, ఆయ
సీమ-ఆయన ఆయత=మిక్కిలివెడలుపులైన, అక్షం=కన్నులుగలదియు, వ్రజ అజ్ఞ
నాభిః=గొల్లపడఁతులచేత, నిశ్శే దితమ్-నిశ్శేషమయథారథా=మిగుల లేకుండునట్లు
-పరిపూర్ణ యుగా ననుట, స్తన=చన్నులచేత, లేక-నిశ్శేష స్తన=చన్నులంఁ జేచేటను-చ
న్నులకొంచుది అనుట, మృదితం=నలువఁబడినదియు-నిశ్శేష శబ్దముచే ఒహ-గోపికల
కుచాశ్లేషము సూచిరసుగుచున్నది, 'మృదితమ్'అనుటచే వారికాఁగిలిబిగియు స్రవమలపీ
నర్పియ ధ్వనించెడిని, మఱియు, నిస్సీమ . ధారం-నిస్సీమం యధాతథా=మేర లేనట్లు
గా-మితిమీరినట్లుగా, స్తబకిత=గుత్తులు గలదిగాఁ జేయఁబడిన-గుత్తులపఁ గుబురుకొ
న్నయనుట, నీల=నల్లని, కాన్తి=కాంతులయొక్క, ధారం=ధారలు గలదియు-మితిమీ
రినట్లు దట్టముగా గుబురుకొన్న నల్లనికాంతిప్రసారములు గలది యనుట, త్రిభువన
సుందరమ్=ముల్లోకములయందును మిక్కిలిసుందర మైనదియు, అగు, తే=కీయొక్క,
మహా=తేజస్సు-తేజోమయమైన విగ్రహమనుట, దృశ్యానం=చూతునగాఁ స్థితిమో
అస్తోకము, అక్షియో ఆయతాయతము, స్తనమృదితత్వమో నిశ్శేషము, నీలకాన్తి
ధారయో నిస్సీమ స్తబకితము, ఏదిచూచినను మిక్కిలికొలఁదికి మోటియొన్నది, కావు
ననే సీమహస్సు త్రిభువనసుందర మైనదని భాము

ఉ మబ్బుజిగ్ నగం దగునశ్రమంచితకోమలనీలదేహమున్

గుబ్బమిట-రిచన్గవలకొద్దిని వేగ్రతులు గాఁగిలింపఁగా

నుబ్బుచు మందహాసరుచి ఓ యొప్పంగ గొప్పగుకన్నుదోయిచే

నబ్బుర మైనచక్కనియొరయారపుఁదేజముఁ గాంచెదన్ మదిన్ 28

తా అతిశయం బగుచిఱునవ్వును మిక్కిలివికాలము లయిన కన్నులును గలిగి
గొల్లులుల్లాండు గబ్బిగుబ్బలను గ్రుమ్మటచే ఎంతయు చలంగి, నెత్తేను నిగనిగలాడు
నల్లచికాయలు లగుడింపఁగా, ముల్లోకములందును మిక్కిలిసుందరమై తేజస్సు దోలుకు
సిద్దివ్యమంగళవిగ్రహమును జూచెదఁగాలి

శ్లో॥ మయి ప్రసాదం మధురైః కటాక్షై, ర్వంశీనినాదానుచరై ర్విధేహి!

త్వయి ప్రసన్నే కి మిహాపరై ర్ను, స్వయ్యప్రసన్నే కిమి హాపరై ర్ను॥

టీ ం? చరై—చరి=వేణువుయొక్క, నినాద=ధ్వనికి, అనుచరై=అనుస
రించుచువియు. దానిస్వరములకు అనురూపముగా తిరుగునవియుననుట, మధురై=మనోహ
రము లైనవియు, అగు, కి టాక్షై=కడగంటిచూపులచేత, మయి=నాయందు, ప్రసాదం=
అచగ్రహమును, విధేహి=చేయును త్వయి=నీవు-స్పృష్టిధీతిలయక ర్త వైననీవు, ప్రస
న్నే సతి=ప్రసన్నుండవు అగుచుండఁగా, ఇహ=ఈలోకమునందు, అపరై= ఇరుల
తోడ, చు=మీకు, కిం=నిమిప్రయోజనము? ర్వయి=నీవు, అప్రసన్నే సతి=ప్రసన్నుండవు
గాకుండఁగా, ఇహ=ఈలోక మందు, అపరై=ఇరులతోడ, కిం=నిమిప్రయోజనము?
నీవుప్రసన్నుండవైతివే అంతటితో నేను గృతాద్ధుండవైతిని గాన ఈలోకమందు మఱొ
కరివయ నాకక్కఱలేదు నీవు ప్రసన్నుండవుకావే ఇందును తొవ్వరిపలననుసేను గృతా
ద్ధుఁడు గా నేరను కావున అప్పుడును మఱొవ్వరిపయయు నా కక్కఱలేదు ఇట్లు నీవు
ప్రసన్నుండవైనచుగాని కాకపోయిరనుగాని యిం దెవరిపలనను నాకుఁ ద్రయోజనము
లేదు ఏద్రయోజనమైనను మంచిదిగాని చెడ్డదిగాని నీవొక్కనివలననే కలుగవలయును
కావున నేను గొరెడియొకమంచిప్రయోజనమును నాకుఁ జేయుము అది నుతీమియుఁ
గాదు ఓల్లవగ్రహి యాదుచవుడు దాని స్వరములకు అనురూపముగా గిలుపు నీసా
గసుంగడగంటిచూపులను జూడఁగోరెద. అట్టిచూపులతో నన్నుగ్రహింపును అని
తాత్పర్యము

ఉ నీవు ప్రసన్నదృష్టిఁ గరుణించిన నాగుణ మెట్టిదేనియుం

బావన మాను నీకృపకుఁ ఓ బాత్రము గాక చరించువేళ నన్

గావఁగఁ జాల రెవ్వరును ఓ గావున వేణురవానుసారిలి

లావహ మాకటాక్షమున ఓ లాలనఁ జేయుము నందనందినా. 29

తాత్పర్యము సుగమము

శ్లో॥ నిబద్ధముద్ధాజ్ఞులి దేవ యాచే, నీరస్థుడై న్యోన్నతము క్తకణ్ఠమ్ ।

దయామ్బుధే దేవ భవత్కటాక్ష, రాక్ష్యాణ్యైశేన సకృన్మిషిష్ణు ॥

[illegible][illegible]

అనుబంధము - ముఖ్యమైన పాత్రలు

30

[illegible][illegible]

ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಇವರು ಮುಂದುವರಿದಿದ್ದಾರೆ.

॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

31

[illegible]

అహయోక్త, కరుణం నేత్రసు చాపల్యం పలత్వమును, నితి = పొందుచున్నది. 'నైక' అనటచే పూర్ణయావనముగ మన్మథపారశక్త్యమును సూచింపఁబడు వయస్వో శైవల శైశవ'ము దాని సౌందర్యమహిమమో మంచి యావనవతులకుఁగూడ మరులుగొలుపుచున్నదని యాశయము అరవిందములను వానిని అడంచునంద్రునిని మొగముచే బువ్వ జాలినశైశవమును శేఖరపంకజములచే పూజించుట విరచము నీనందనల నయిన సంకాసులచేతనే పూజించవగు నని సారస్వము

ను పొగరున్పిబ్బెపుగుబ్బలుబ్బులగఁ దమిం ర్ బూఁబోండ్లు గందోయిద మ్మిగమిం బూజ లొనర్ప నెమ్మిపురిక్రొత్తమించుల్ సిగ్గొ గట్ట మై నిగుడం జందురుఁ జౌక సేయుముఖకాంతిక్ వింత యై యొప్పసీ సాగసుం బ్రాయముఁ జూచి నానయనముల్ సొంపొందఁగాఁగోకెడికి

తా నెమిలిపురివి జెరువుటకు అనువుగా మడిచినదిగ గలిగి, గబ్బిగుబ్బలాండ్రకు మిక్కిలియు చూడందగి, చందురుచిని దామరను గెలువఁజాలిన ముఖబింబముతోఁ గూడి, మరువుఁ జూపుచున్న నీ బాల్యమును చూచుటకు మాకన్నులు ఆనవడమన్నవి క్లో॥ త్వచ్చైశ్వర్యవం త్రిభువనాద్భుత మి త్వవైమి యచ్చాపలంచ మమ వాగవివాదగమ్యమ్ ।

త త్త్రిం క రోమి విరణన్మరళీవిలాస

ముగ్ధం ముఖామ్బుజ ముదీక్షిత మిక్షాభ్యామ్॥

౧౧

టీ యత్=ఎందుచేత, త్వత్ శైశవం=శిశుత్వమును, త్రిభువన అద్భుతమ్-త్రిభువన=మూడులోకములకును, అద్భుతమ్=ఆశ్చర్యమైనది-ముల్లోకంబులయందు సాటి లేది అనుట, ఇతి=అని, అవైమి=ఎఱుంగుదునో, మమ=నాయొక్క, చాపలంచ=ఆకయను - సైశవమును చూడఁగోరెడి ఆశయును అనుట, వాక్ అవివాదగమ్యమ్ - వాక్=వాక్కులకు, అవివాదగమ్యమ్=వివాదముచే గొందఁదగినదికానిది వాక్కుల యొక్క సర్వకు విషయముకానిదనుట-వాక్కులచే ఇప్పదట్టిదని ప్రింపరానిదని భావము, ఇతి=అయియు, అవైమి=ఎఱుంగుదునో, రత్=అందుచేతి-శైశవము త్రిభువనాద్భుతమనియు నాచాపలము వాగవివాదగమ్యమనియు నే నెఱిఁగియుండు కారణము చేత ననుట, 'యత్' 'తత్' ఇచట హేళువాచకములు, విర ముగ్ధమ్-విరణో = మిక్కిలి మ్రోయుచున్న, మురళీ=వేణువుయొక్క-వేణుగానముయొక్క అనుట, విలాసం=విభ్రమముచేత, ముగ్ధం=సుందరమైన, ముఖ అమ్బుజమ్ = మోముదామరను-తామర పంటి నీమొగమును, ఈక్షాభ్యామ్=నాకన్నువోయిచేత, ఉదీక్షితమ్=చూచుటకొఱకు, కిం=ఏమి, కరోమి=చేయుదును నీశైశవమో మూడులోకములం దెచ్చటను సాటి లేని సౌందర్యము గలదిగాన ముల్లోకములకును ఆశ్చర్యమైనదిగా నున్నది కావున అట్టి

దానిని ముల్లోకములందును చూచుట అరిది దానిని చూడఁగోరు నాచాపల్యమో ఇట్టిదట్టి దని చెప్పటకు అరిది నీశైశవమును చూచుట మిక్కిలి కష్టమని యెఱుంగుదును కాఁబట్టి చూచుట మానుకొనెదనంటినా నాచాపల్యమున ఓర్పుట కష్టమని ఎఱుంగుదును. చూచుటయు అశక్యము, చూడకుండుటయు అశక్యము ఈరెంటిని ఎఱుంగ కుండినయెడల ఏచింతయు నుండదు, ఎత్తిఁగియుండుటచేతనే నీ ముఖాంబుజమును చూచుటకు ఏమి చేయుదుకో యని చింత కలుగుచున్నది ఏమిచేయుటకును దోచకున్నది యని తాత్పర్యము ఇచట శైశవమునే చూడఁగోరినాఁడు గాన శైశవలీలయైన విరణస్తరభీమిలాసముతోఁ గూడిన ముఖమునే చెప్పినాఁడని తెలియునది

మ పరమాశ్చర్యము నీదుశైశవము చెరప్పన్ రాదు లోకంబునన్
వరుసన్ నాచపలత్వ మట్టిద యనిశ్రద్ధాచ్యంబు చర్చింపుమా
మురళీనాదనుధామనోహరముఖాంభోజాత మీకన్నులం
బరిశీలింపఁగఁ గోరినాఁడ నులభంబా తారతమ్యజ్ఞతల్ 32

తా నీబాల్యము ముల్లోకంబులకును ఆశ్చర్యమైనదని ఎఱుంగుదును. నాచాపల్యము ఇట్టిదట్టిదని చెప్పరానిదనియు ఎఱుంగుదును కాఁబట్టియే మురళీగానముచే మరువు గులుకుచున్న నీముఖారివింశమును జూచుట కేమి చేయుదునో యని చింతించుచున్నాఁడను

శ్లో॥ సర్వాచితామృతిరసాని పదార్థభణ్ణీ

సల్లాని వల్లితవిశాలవిహోచనాని ।

బాల్యాధికాని మదవల్ల పభావితాని

భావే లున్తి నుదృశాం తపః జల్పితాని ॥

33

టీ పూర్వ సాని, పరి ఆదిత = అంతిమము వ్యాప్తములైన, అమృతిరసాని = సుధారసముగలవియు-మిక్కిలి యమృతమొలుకునట్టివియు అనుట, పదార్థాని-పదార్థ = పదమలయొక్కయు అర్థమయొక్కయు, భణ్ణీ = ప్రకారముల చేత, సల్లాని = మనోహరములైనవియు-మనోహరములైన పదములును అర్థములును గలవియు అనుట, వల్లితనాని-వల్లిత = మిక్కిలి కదల్పఁబడిన-ఇటువంటి వేగముగా గిఱపంబడిన, విశాల = వెడఁచలైన, విహోచనాని = కన్నులు గలవియు, మద = తాని-మద = యోజనముచే మత్తిన, సల్లన = గోపవలచే, భావితాని = అనునంధింఁబడినవియు-యోజనంబు లగు గోపతలచే చెప్పఁగూడినవియు అనుట, కావుననే, బాల్య అధికాని-బాల్య = బాలత్వమునకు, అధికాని = ఎక్కువైనవియు, బాలరకుఁ జెప్ప నలవికానివి యని అనుట-కృష్ణుఁడు బాలుండైన పయసుకాండగు గొల్లలపలె బలుకునటు, ఇట్టివి అగు, తపః = నియంక్, జల్పితాని = పలుకులు, సుదృశాం = చక్కనికన్నులు గల చెలువలయొక్క-లేక గొల్ల చెలువ

యొక్క, భావేనుచున్నచందు, బుర్రుపొరలుచున్నవి-మీదు మిక్కిలి పెద్దించు
చున్నవి జన్మితములు అమృతరసమెటుకు చనుటచే తీయనైనవియనియు, పదార్థముల
పొందికలచే సాగనైనవియు, వాలుగన్నులు గిజపుటచేగులుకుఁ జూపునవియు,
బాల్యాధికముల మహర్షుల భావితములు చనుటచే శృంగారరసోద్దీపకములనియుఁ
చెలియుచుది కావుననే అది భావమునందు 'బుర్రు' పొరలుచున్న వనఁబడినవి

కమ్మనితేనియల్ గులుకెగా వెల దెఱచిమానికి మ్ములం

జమ్ముచు బెట్టుకొను విలరసిల్లంగ వల్లనభావితమ్ములై

యి మ్మగుబాల్యరీతి కెనయింపఁగ రానినిజోక్తి బాలికల్

నెమ్మది నెంచి యెంచితమిర నెక్కినఁ జేర్చినశౌరిఁ గాంచెదన్ 33

తా. మిక్కిలియొద్దురస మొకించుచు, పదార్థములు పొందికగాఁ బచరిం
చుచు, వాలుగన్నులు గిజపుచు, చయసుకాండ్రవలె నీవు పలుకుపలుకులు గొల్లచెలుల
నుచునులందు మిక్కిలి విలఁగిల్లుచున్నవి

శ్లో॥ పునః ప్రసన్నేన ముఖేన్దుతేజసా

పురోఽవతీర్ణస్య క్రివామహామ్ముఖేః ।

చ దేవ లీలామురళిరవాచ్యుతం

సహాధివిహ్నాయ నాను మే భవేత్ ॥

౩4

9 ప్రసన్నే = మిక్కిలి తేటమైన, ముఖే జసా = యిది = యిది
నంద్రుఁడయొక్క, తేజసా = కాంతితోడఁబడుచుఁబడిన మిక్కిలి కాంతి
కొలుకఁగా నుట, పునః = మఱియు, అవతీర్ణస్య = అచరించినవాఁడైన-పొడనూపినవాఁ
డైన అటు, క్రివామహామ్ముఖే = కృపా = గూహపఁగ, మహత్ = ముఖేః = గొప్ప
చున్నచును వాఁడయొక్క-అన్యోన్యకరుణాధిమైవ శ్రీకృష్ణయొక్క, ౩5 = అ
చ ప్రసన్న = ముగించుచున్న ముగించుచు, లీలా = విలాసప్రాయ కమై,
మురళి = బ్రహ్మయొక్క, రవి అమృత నిస = అమృత యింటద్వైత, సహాధివిహ్నా
య = సహాధి = సాధ్యులయొక్క, విహ్నాయ = భంగము కొలుకు-సాధ్యమును జెటుపు
ట కనుట, పునః = మఱియు, కదాయ = ఎప్పుడు, భవేత్ = అగునో, శ్రీకృష్ణుండు నాకుఁ గను
పడునగాక యని యెప్పుడు నాని మార్చి వాప్య ౧౦ ధ్యానించుచున్నాఁడను
ఆకృష్ణుండు నామో పొందునని భగవద్రీతియే సాధ్యము - చెటిపి నాకన్నుల
కలుపు నెప్పుడు తీర్చునో యని భావము 'కృపాననందంబు' యగుటయే 'పురోఽ
వతీర్ణ' డగుటకు సేతువు. ఆకృష్ణ వెల్లివిడియుటచేరిన 'ముఖేందుతేజస్సు' 'పునః
ప్రసన్న' మైనది. మరళిరము అమృతప్రాయ మగుటచే నే సహాధివిహ్నము నకు సమ

ర్థమైన దని యాశయము ఇదియె 'మరళీరవతరళీకృతముఃసనననమ్' అని చెప్పఁబడినది

ఉ అందెలు ఘల్లుఘల్లు రన శ నాడుచు వేణువునందు గీత మా
నందముతోడఁ బాడుచును శ నాటితెఱంగునఁ గన్నుదోయింక
విందు ఘటిల్లఁ గట్టెదుట శ నిల్చి ప్రసన్నముఖాంబుజంబుతో
నందిచుమారుఁ డెన్నఁటి కోశనర్చునో నాదుసమాధిభంగమున్ 34

తా చంపరుపింటి మొగము మిక్కిలి కాంతులు వొలుకఁగా, దయారసము మగులఁ దఱుకొల్లఁగా, నామంగల, కృష్ణాడు పొడనూడి యమృతమునఁబి రస మరళిరవళితే నాద్యాసమును ఎప్పుడు చెఱుచునో.

శ్లో॥ భావేన ముగ్ధచపలేన విలోక నేన
మన్తాన సే కిమపి చాపల ముద్వహన్తమ్ ।
లోలేన లోచనరసాయన మీక్షణేన
లీలాకిశోరు ముపగూహితౌ ముత్సుకోఽస్మి ।

35

టీ భావేన=చేష్టచేతను, ముగ్ధచపలేన=ముగ్ధ=సుందరమైనదియు, చపలం=చేరుకొనెడియునగు, విలోక నేన=చూపుచేతను, మత్ మానసే=నామనస్సునందు, కిమపి=చెప్పనలవికాని, చాపలం=ఆతను, ఉద్యహన్తమ్=పురికొలుపుచున్నవాఁడును, లోచనరసాయనమ్=కన్నులకు రసాయనమునఁబిఱచును కన్నులకు మిక్కిలి సుఖప్రసంగ నగపడువాఁడు ననుట, అగు, లీలాకిశోరమ్=లీలావిలాసార్థమైన, కిశోరమ్=బాలుక విలాసముకొఱుకు బాలుడైనట్టి శ్రీకృష్ణుని, లోలేన=మిక్కిలి ఆనన్దిగల, ఈత సౌర=చూపుచేత, ఉపగూహితౌమ్ = కాగిలించుటకుచేతులతో అంటి కాగిలించునని భాగ్యశీతయము లేతున్నను చూపులతోనైన కాగిలించుటకు, ఉత్సుకః=చమకముగలవాఁడను, అస్తే=అగుచున్నాఁడను ముగ్ధమగుభావముననుచు నుపలమగు విలోకనముచేయు నామనస్సున చాపలము కలగినది 'లోచనరసాయన' మగుటచే నా హస్తము లోలమైనది, కావున నే నేను ఈక్షణముచే కాగిలించుటకు ఉత్సుకుఁడ నయినని యాశయము మఱియు, 'కిశోరు' డగుటచే కాగిలింపఁగోరితి అయినను నామైగిశోరుఁడుగాక లీలాకిశోరుఁడై పరుఁ డగుటచే చేరువగోఁగాక కన్నులలో మాత్రము కాగిలింపఁగోరితి నని భవించెడిని కన్నులతో కాగిలించుట 'అభ్యాష్' విలోచనాభ్యాష్ పరిరంభమ్' అని యింగో మీదను 'యదైతేవ నోపగూహనా' అని యొండునోటను జెప్పబడెడిని

ఉ చక్కనిమోముతోఁ జెలిమి శ నల్పేడుముష్టుతోఁజిగింబుతోఁ
జొక్కిపునవ్వుతో బెళుకుఁగూపులతోఁ దమిగొల్పుచులకున్

గ్రక్కున నక్కున జేర్చుకొని క కన్నులపండువుగా మనంబులో
నక్కట దీరఁ గాంచెద నశ్రుమృతమున్ వసుదేవభాగ్యమున్ 85

తా ముద్ధభావములచేతను జెకుకుఁజూపులచేతను నామనస్సును మిక్కిలి
యానగొలుపుచు, లీలార్థము బాలుఁడై కన్నులపండువునెయు చిన్నికృష్ణునిఁ జూడ
నువ్విరులూరు నాకన్నులారఁ గాఁగిలింపఁ దహతహపడుచున్నాడను

శ్లో॥ అధీరబిమ్బాభరవిభ్రమేణ, హర్షార్ద్రవేణుస్వరసమృదాచ ।

అనేన కేనాపి మనోహరేణ, హా హస్త హాస్త మనో ధునోతి ॥

జీ అధీర మేణ-అధీర=చపలమైన-వేణు వూఁడునపుడు ఇటునటు చలించు
చున్న, బిమ్బ అధర=వొండపండువంటి క్రిందిపెదవియొక్క, విభ్ర మేణ=విలాసముచే
తను, హర్షా పదాన-హర్ష=ఉల్లాసముచేత, అర్ద్ర=తడిసిన-రసపంతములైన-సంతో
షాతిశయముచే మిక్కిలి రసవంతముగా ఊదఁబడుచున్న, వేణు=పిల్లఁగ్రోవియొక్క,
స్వర=సప్తస్వరములయొక్క, సమృదాచ=సమృద్ధిచేతను, మనోహరేణ=మనోజ్ఞమై
నదియు, కేనాపి=ఇట్టి దట్టి దని చెప్ప నలవి గానదియు, అగు, అనేన=దీనిచేత-ఈ
కృష్ణాఖ్యవస్తువుచేత, మనః=మనస్సు, ధునోతి=చలించుచున్నది హాహస్త=అకటా!
హాహస్త=అకటా! అధరము సహజముగా 'బింబ'మువంటి దై యొలుపు చూపునది,
అందును వేణుగానముచే 'అధీర' మై మెఱయుచున్నది, మఱియు 'విభ్రమ'ములు
చూపుచున్నది, కాన నిరతిశయమనోహర మైనది వేణుస్వరము సహజముగా క్రాన్య
మైనది, అందును హర్షముచే అర్ద్ర మగుటచే మిక్కిలి రసోద్దీపక మైనది, మఱియు
'సమృదా'సమృద్ధముగా నండుటచే రసపారవశ్యము గలిగించునది, కావున నిరతిశ
యమోహన మైనది కాఁబట్టి సహజముగా మనోహరమైనవస్తువు ఇట్టి నిరతిశయము
లైన అదరవిభ్రమవేణుస్వరములచేత, 'కేనాపి మనోహరేణ' నిరతిశయమనోహరమై
నామనస్సును 'ధునోతి' చలింపఁ జేయుచున్నదని భావము కేవలము 'అధీర'మును
'వేణుస్వర'మును జెప్పక 'అధీరవిభ్రమ'మును 'వేణుస్వరసంపద'ను జెప్పటచే మనో
హాసముయొక్క జౌక్యత్వము తెలియుచున్నది ఈజౌక్యత్వమే 'హాహస్త
హాహస్త' యొ సువ్యక్తి వైనది ఇట్టియత్యంత మనోజ్ఞవస్తువుకై నామనస్సు నిలు
బోపక మిక్కిలి తక్కిపడుచున్నది అక్కటా! నాకు నిలుపను శక్త్యము గా కున్న
దని భావము

మ చలబింబాధిరలీల క్రొమ్మెఱుఁగుగా క శారీర కాంతిచ టల్

జలదానీకముగా రణన్దురభి గర్భారీతిగా నెంచి ని

చ్చలు నాట్యంబు మనోమయామయమొనరించు మెచ్చుకింబోయికిన్

ఫల మీమోహసరూపముం గనెడుసారభాగ్యంబు చింతింపఁగన్

తా దొండపండువలె నెఱ్ఱునైన క్రిందిపెదవిని ఇటునటు త్రిప్పుకలుకుచేతను, ఉబ్బుచే మఱింతరస ముప్పొంగునట్లు ఊడు వేలుస్పరము పెంపుసొంపుచేతను, ఈ కృష్ణాఖ్యనస్తువు ఇంతింతసరాని మనోజ్ఞమై నామరస్సున హరించి ఓక్షలపెట్టుచున్నది అకటకటా!

శ్లో॥ యావన్న మే నిఖిలమర్కదృఢాభిసూత

నిస్సద్ధిబద్ధన ముదేతి నప్రాపతాపః ।

తావద్విభో! భవతు తావకనక్త్రచంద్ర

చంద్రాతపద్విగుణితా మమ చిత్తధారా ॥

87

టీ. హేవిభో=ఓకృష్ణా, నవ ఉపతాపః = క్రొత్తవేదన- మరణవేదనావిశేషము, నిఖిల బద్ధనమ్ యథాతదా-నిఖిల=సమస్తములైన, మర్క=నెఱ్ఱుకలయందు, దృఢ=బిట్టుగా, అభిసూత = కొట్టుటచేత, నిస్సద్ధిబద్ధనమ్-సంధిబంధములు లేకుండునట్లు-అవియవముల ఒండొంటితోడికూర్పు సిదులుచట్టుగా- అయియునసంధులు కీడునట్లుగా ననుట, యావత్=ఎంతవఱకు, న ఉదేతి=పుట్టకుండునో, తావత్=అంతవఱకు, మమ=నాయొక్క, చిత్తధారా=చిత్తపరంపర-ఎడతెగక నాచిత్తము విస్తరిల్లుట, తావక గుణితా-తావక=నీయొక్క, షక్తృచంద్ర = మొగ మనెడి చంద్రునియొక్క, చంద్రాతప=వెన్నెలచేత, ద్విగుణితా = ఇనుమడిగాఁ జేయఁబడినది, భవతు=అగుగాక చిత్తధార యనగా చిత్తవిస్తారము ఇప్పుడు నాచిత్తము నియం దెడతెగక విస్తరిల్లుచున్నది. అయినను నీవు నాకుఁ బ్రత్యక్షమై కీషఖాండ్రకాంతులు నాపయిని బోలయించి యాచిత్తధారను రెండింతలు చేయఁగోరుమన్నాను అనగా నాచిత్తము నిష్పృతికంటె రెండింతలెక్కువగా నీయందు విస్తరించునట్లు చేయఁగోరుచున్నాడను ఇదియును నాకు ఉపతాపము రాకమునుపే నీవు చేయనలయును. ఏలన ఉపతాపము పుట్టినవెనుక మర్కములు పిడితములై యవయవములు (పిడిచి) చిత్తము స్వస్థతఁ దప్పగుగాన అప్పుడు నీవు ప్రత్యక్షమైనను నాచిత్తధారి విరిగిపఁజాలదు కావున నట్టియుపతాపము కలుగకమునుపే నాకు పాడనూపి నీముఖేందువర్చయవలన నాచిత్తధార యినుమడించునట్లు చేయుమా యని యర్థము నాకు మరణవేదన రాక స్వస్థతగానుండునపుడే నీవుప్రత్యక్షమై నాచిత్తముయొక్క ఆనందమును రెండింతలుగాఁ జేయు మని యాశయము.

మ శతవర్షంబులమీఁద నొందుదురవశస్థం జెంది లోఁ గుంది బా

ధిత మై యింద్రియగోళముల్ మిగుల సంరద్ధిభూతముల్ గాకిముం

దతి నుప్పొంగెడుఁగాతఁ దావకనుధార్థారాశ్వవేణుస్వనో

న్నతలావణ్యరమానివాసముఖచంద్రద్రజ్యోత్స్న నాముండటన్ 88

తా 'శ్రీకృష్ణ' మర్త్యులన్నిటిని పడించును అవయవములసంఘి ప్రీతినిగట్లు చేయును మరణమునాకలంకమునుచే నీవుప్రత్యక్షమై సముఖసింద్రులకెన్నెలను నానందింపించును నాచింతలను ఆరయించుచే ఇనుముడిగా విస్తరించునట్లు చేయును.

శ్లో యావన్న మే సరదశా దశమీ దృశోఽపి

ఽన్ధా దుదేతి తిమిరీకృతసర్వభావా ।

లానణ్యకేవిభవనం తవ తావ దేతు

లక్ష్మ్యైః సంతర్ప్వణితవేణు ముఖేన్దుబిమ్బమ్ ॥

38

'శ్రీ కృష్ణ' సర్వములను పడించును, అగు, సరదశా=మనుష్యులయనన్-ఎక్కిలిమదిని ముగియుట, అన్ధా భావాసతీతిమిరీకృత=శీతలముగాఁజేయఁబడిన-కనఁబడనివి-కనఁజేయఁజేసిన, సర్వభావాసతీ=సమస్తపదార్థములుగలది అగును, మే=నాయొక్క, దృశో=క్షేత్రములయొక్క, రంధ్రాత్ అపి=రంధ్రములనఁగూడ, యావత్=ఎంతవఱకు, సంతర్ప్వణిత=తావత్=అంతవఱకు, లక్ష్మ్యైః=లక్ష్మీయొక్క, లానణ్య భవనం=లానణ్య=కాంతివిశేషమునకు, శేవిభవనం=శ్రీదాగృహ మైనదియు-మిక్కిలి తేటకాంతి యున్నది యగుట, సుతర్ప్వణితవేణు=సుతర్ప్వణివి=మిక్కిలి ఉష్ణమైనదగుట, వేణు=చిల్లఁగ్రోవి గలిగినదియు, అగు, సుఖ ఇన్దుబిమ్బమ్-సఖి=సంసర్గము, ఇన్దుబిమ్బమ్=అన్వరింబము-అన్వరింబమునఁటి నొంగును, సతు=పొందునది నాకలంకము అగుటగాక పదియవశ యవరంధ్రములవలనఁ బుట్టినవఁగా, ముందులు అందఱు లగుటచే తెలియఁబడ నెట్టి, కావుననే అప్పుడు సర్వపదార్థములు తిమిరీకృతము లగుచున్నవి అట్టివికయందు సముపేందుబింబమును జూడఁజాలను కాన అంతకుమునుచే ప్రవృత్తమై దానిని జూపునా మృతభావము. క్రిందపద్యమే యుచుటకు పాహ్యము

తా పదపార్థము కనఁబడవండునట్లు కన్నులను చీకట్లు గ్రమ్మి మనుష్యులను ముగియించును ముగియించునంత యగు మిక్కిలిపునుదిమి నాకు సంభవించి నాకన్నులు కనఁబడకయునుచే ఎక్కిలియు కాంతిచే వన్నెగులుకుచు మరణిధ్వని మొరయునున్న సుఖవన్రవింబమును నాకు జూపునా శ్లో॥ ఆహోలహోచనవిహోకితకేళిధారా

సీహాతగ్రసరశేః కిరణామ్బురాశేః ।

అర్ధాణి వేణునినదైః ప్రతినాదపూరై

రాశీర్ణయాని మణిసూపురశిష్టతాని ॥

39

చీ అహోల సరశేః-అహోల=చంచలములైన, అహోలన=కన్నులయొక్క, విహోకిత=మాపులయొక్క, శేళి=విలాసప్రయుక్తమైన, ధారా=పంక్తులచేత, సీరాజిత=నివా

పంపబడిన, అగ్రసరిణేఃపురోభాగము గలవాడైన-బెతుకు కంటి మాపులచాలును ముంగల నిగుడ్డుగా ఆచూడులకాంతిచే ఆముందటిప్రదేశము నివాళింపబడినట్లు ఉన్నననుట-ఇట్టివాడైన, కరుణ అమృతాశేః = పయానముద్రునియొక్క - కరుణానిధియగు కృష్ణునియొక్క, ప్రతినాదపూరైః - ప్రతినాద=ప్రతిధ్వనులయొక్క, పూరైః = సమృద్ధిగలవియైన-ఉక్క-గా ప్రతిశబ్దించుచున్నవై, వేణునినడైః = పిల్లగ్రోవిధ్వనులపేరి, అర్చిణి=రసవంతులైనవియగు-వేణుధ్వనులతోను దానిప్రతిశబ్దములతోను గూడి మణియు సరిసములైనవియగు అనుట, మణి నూపురశిల్లెతాని-మణి=రత్నమయములైన, నూపుర=కాలియందెలయొక్క, శిల్లెతాని=ధ్వనులను, అకర్ణయామి=వినుదున్నాను కరుణాంబురాశి గనుక సలీలముగా చల్లనిచూడులు నిగుడ్పుచును, వేణువు నూచుచును, కాలియందెలు గల్లుగల్లని మొరయ పచ్చుచున్నాడు ఆచూడులకాంతి అది వ్యాపించిన ముంగటిప్రదేశమునకు నివాళియై తినట్లున్నది ఆచూడులు కేవల 'లోచన'ము లవికాక 'అలోల'ములైన 'లోచన'ములని యనుటచే దానికాంతులును అలోలములైన నివాళి త్రిప్పవట్లు పిచ్చుచున్న పని సారస్యము కావుననే నివాళితోడిసామ్యమును సిద్ధము విశోకినములు 'కేళి' యనుటచే విలాసయుక్తము లనియు, 'ధారా' యనుటచే కారుణ్యప్రయుక్తము లనియు సూచియు నూపురశింజితములు వేణునినడములతోడనే రాక వానిప్రతిశబ్దములతోడను గూడుటచే ఆర్ద్రములైన పని తెలియునది

మ నను రక్షించునృపాసయోధి యగుకృష్ణస్వామి లోలావలో

కనఘారానుచి శ్రోత కారతు లొసంగగం జూచుచున్ వీకమై

జనుదెసగ బ్రతినాదపూరముగలీరసంగీతతాళానురం

జనమంగరవామృతంబు చెవి నింకచున్ విందు నిం పొందగన్ 39

గా సందలములైన పసకన్నుంగడచూడులను ముందట సలీలముగా నిగుడ్పును, నిగుటలగువానికాంతి ఆముందటిప్రదేశమునకు నివాళి త్రిప్పినట్లు మిఱచగా, వేణు పూచుచు కృష్ణుడు పచ్చుచున్నాడు కావుననే యావేణుధ్వనులతోడను దానిప్రతిశబ్దములతోడను గూడి మిక్కిలి సరసములైన యొప్పువాని రతనంపుటంబియల శబ్దములను వినుచున్నాడను.

అం కవి శ్రీకృష్ణమూర్తిని ప్రత్యక్షముగా చూడగోరి యాదేవుడగు తిలకుఁ గనబడకుండుటకు ఏయేకారణములు చెప్పనో యని తానో యూహించి యాకారణములకుఁ దగినసమాధానములు చెప్పించు బ్రత్యక్ష మగునట్లు వ్రాధించుచున్నాడు

శ్లో॥ హేదేన హేదయః హేదేన దేవస్థా
 హేకృష్ణ హేదయ హేదయైః సిన్ధి ।
 హేనాథ హేదయ హేదయనాథరామ
 హే హే కదాను భవితోఽసి సదు దృశ్యోక్తే ॥

40

టీ హేదేవ=ఓదేవాకవి శ్రీకృష్ణుడు బ్రహ్మకమగునట్లు ప్రార్థింపఁగా ఆదేవుఁడు అప్రాకృతదివ్యమంగళవిగ్రహుఁడైన నేను ప్రాకృతుఁడవగు నీకుఁ గనఁబడుదునా యనఁగా అందులకుఁ గవి నీవు దెవుఁడవు అనఁగా 'దీప్యతే-ప్రకాశతే-క్రీడతే' అనువ్యుత్పత్తినిబట్టి క్రీడార్థముగాఁ గాని, సౌందర్యుచేత నాశ్రితజనులకు ప్రకాశించునృభానముచేతఁగాని, నాకుఁ గనఁబడరాదా యనఁగ మాదావపుర్యకముగాఁ బ్రార్థించినాఁడనుట శ్రీకృష్ణుఁడు 'నేను ఆశ్రీతులకు నాస్వరూపమును బ్రకాశమగునట్లు ప్రత్యక్షమగువాఁడనైనను నీవు నాకు ఆశ్రీతుఁడవు గావు కావున నీకుఁ గనఁబడదు' అనునో యని హేదయిత=ఓద్రీయుఁడా యనుచున్నాఁడు అనఁగా 'సమేప్రియః' అన్నట్లు నిన్నెవరు ప్రియునిగా జూతుకో, వానికి నీవు ప్రియుఁడవు నాకు నీవు ప్రియుఁడవు కాఁబట్టి నీవును నాకు ప్రియుఁడవై కనఁబడవలదా యనఁగా అందులకు కృష్ణుఁడు 'ద్రీయులు ఆనెతులు ఉండినను అందఱియందును నాకు ప్రీతి గలుగునా' యనఁగా హేజగత్ + ఏక + బంధో = ఓజగత్తులోనివా రందఱికిని ఒకే బంధువైనవాఁడా యనుచున్నాఁడు ప్రియులు ఆప్రియులు అనుభెదము లేక ఆందఱికిని నీవు బంధుభావమును చూపువాఁడవుగాన నాయందును ఆప్తిభావముంచి కనఁబడుమా యనుచున్నాఁడనట శ్రీకృష్ణుఁడు నేను స్వతంత్రుఁడనుగనుక నీకుఁగనఁబడవలసిన విధికి లోకువగాను అనునో యని, హేదయ=ఓదయఁబడదా, అనుచున్నాఁడు-స్వతంత్రుఁడవుగాన చందలుఁడవును గావచ్చును గాన చాపల్యముచేతనైన నాకుఁ గనఁబడుదునుట కృష్ణుఁడు 'నేను చపలుఁడను కాఁబట్టియే నీకు అగపడదు' అనునో యని హేకరుణా + ఏక + సిన్ధో = ఓరయఁజేయు ఖ్యముగాఁగల ననుద్రమైనవాఁడా-కేవలకరుణాత్మకమైన సుద్రమవంటివాఁడా యని యనుచున్నాఁడు అనఁగా చాపల్యముకన్న కారుణ్యము నీకు ఎక్కువగనుక కరుణ చేతనైన కనఁబడుదునుట 'నేను కరుణాసముద్రుఁడను అయినను నీయందు కరుణచూపుటకు నాకును నీకును సంబంధము' అని కృష్ణుఁడు అడుగునో యని హేనాథ=ఓస్వామీ, అనుచున్నాఁడు-అనఁగా నీవు స్వామివి నేను నీసాము నీసామునను నీవు పాటించి కనఁబడుదునుట 'నీవునాసాము కాఁబట్టి నేను గోరినప్పుడు నీకుఁ గనఁబడుదునుగాని నీవు గోరినపుడు నేను గనఁబడవలసినది లేదు' అని కృష్ణుఁడు అనునో యని హేరమణ=ఓరమించువాఁడా, యనుచున్నాఁడు అనఁగా నీవు అందఱియందు నిరుపాధికముగా రమించుచుండువాఁడవు గాన నన్ను రమింపజేయుటకైనను అగపడుమా

యనుట నేను రమించువాడనైతి నేని నీ హృదయమునందు రమించెదనుగాని నీకన్నుల కెట్లగపడుదును అనునోయని తెలచి, హేమయన+అభిరామ=ఓకన్నులకు మనోజ్ఞ మైన వాఁడా, యగుచున్నాఁడు కన్నులపండువు అయినవాడవుగాన కన్నుల కగపడు మనుట ప్రీతికృష్టా! ఇట్టి నీవు, మే=నాయొక్క, దృశ్యో=కన్నులురెండికి, పదం=విషయము, హాహా=అకటకటా, కదాను=ఎప్పుడు, భవితా=అగుదువో - ఎప్పుడు నాకుఁ బ్రీతికృష్ట మగుదువో యనుట

శా. ఓదేవ్రాత్తమ యోరమేశ దయితా १ యోలోక రక్షామణీ
యోదామోదర కృష్ణ చంచల హరీ २ యోనత్యుపాంభోనిధీ
యోదీనాపన నాథ యోరమణ ని ३ న్నొచ్చారమ్యకృతిన్
మోదం బొప్పంగఁ జూతు నెన్నటికి నామోదింబు సంధిల్లఁగన్.

తా మీఁద సుగమము

శ్లో॥ అమూ స్యధన్యాని దినాస్తరాణి
హరే త్వదాలోకన మస్తరేణ ।
అనాథబన్ధో కరుణైక సిన్ధో
హాహస్త హాహస్త కథం నయామి ॥

41

టీ కరుణా ఏకసిన్ధో=కరుణయే ముఖ్యముగాఁ గల సముద్రము అయినవాఁడా- శుద్ధకారుణ్యమయమైన సముద్రమువంటివాఁడా-మహాకారుణ్యనిధి యనుట, కావుననే, అనాథబన్ధో = దిక్కు లేనివానికి మట్టమైనవాఁడా - చమబోటి దిక్కులేనివారిని చుట్టములఁ జేరించువాఁడా యనుట, హేహా = (సౌలభ్యప్ర)యు క్తమైన నిరవధిక సౌందర్యముచే మనస్సుని హరించువాఁడా-ప్రీతికృష్ట యనుట, చ్చిత్ అలోకనమ్=చేయు క్క సర్వము, అస్తరేణ=మానిలేక యనుట, అధన్యాని = నిన్ను దర్శింపకయే కడపఁబడినవిగాను) కృతార్థములుగాని వైన, అమూ=ఈ-త-జరుపఁబడుచున్న, దినాస్తరాణి=చిరుములము, హాహస్త హాహస్త=అయ్యో అయ్యో, కథం=ఎట్లు-ఎంతవృద్ధిముగా అనుట, నయామి=కడపుచున్నాను నీవు 'అనాథబంధు'డవు, నేనును అనాథుడను కాఁబట్టి నీవు నాకును బంధుడవై ప్రీతికృష్టము గావలయును అయినను ఇంతకాలమునకును నీవు కనఁబడవైతివి ఇది నీవు 'కరుణైకసింధు'డవు గావున నీచిత్పూగాదు నాపాపమే యగునని కవిచిక్చేదనము సూచిలి మగుచున్నది మతియును నిరర్థనము లేమిచే వృద్ధియు లైనదిచియు ఒకటిరెండు గావు 'దినాస్తరాణి' అనేకదినములు అనుటచే చిక్చేదనముమొక్క ఖౌత్కట్యము వ్యంజితి మగుచున్నది కావుననే 'హాహస్త హాహస్త' అని యాకోశము, 'కథం నయామి' అనుటచే ఇక నట్టిదినములను జరుపుట మిక్కిలి దుస్సహ మని యాశయము

శా నిన్నుం గానక నీకధల్ వినక నిశ్చయమాటుఁ జిత్తంబులో
నెన్నం జాలక నిన్నుఁ బేర్కొనక నిశ్చయవేళఁ బూజింప లే
కన్నా ! యార్తనికేతనాంగణనిధి ! శయయ్యో కృపావారిధి !
ఎన్నేనికా దినముల్ గ్రమించితి వృథా శయమందు నాదుర్దశన్ 41

తా కృష్ణ ! నీవు కరుణాసముద్రుండవు కావుననే దీనజనబంధుండవు
నేనును దీనుడనైనను నీదర్శనములేక వ్యర్థముగా ఈదినములను అకటకటా ! ఎట్లు
గడపుదును ?

శ్లో. కి మివ శృణుమః కస్య బ్రూమః కథం కృత మాశయా
కథయత కథం ధన్యా మన్యామహే హృదయేశయమ్ ।
మధురమధురస్తేరాకారే మనోనయనోత్సవే
కృపణకృపణా కృష్ణే తృష్ణా చిరం బత లమ్బితే ॥ 42

శ్రీ మధుర . కారే-మధురమధుర=మిక్కిలి గుండరమును, స్థైరీ=యశాసురి
యొక్క వికాసముగలదియు-లేక-చిఱునవ్వుచే చెల్లువైనదియు, అగు, ఆకారే=అకృష్ణ
గలవాఁడును, కావుననే, మనోత్సవే-మనో=మనస్సునకు, నయన=కన్నులకును, కృ
ష్ణ=పండువుఅయినవాఁడును-మనస్సునకును కన్నులకునుఅనందప్రదుఁడైనవాఁడని ట,
అగు, కృష్ణే=కృష్ణునియందు, కృపణకృపణా=మిక్కిలియు దీనమైన, తృష్ణా = ఆశ,
-చిరం=బహుకాలముగా, బత=అయ్యో-లేక 'ధన్యా !' అని పూర్వపాదమున చెప్పి
బడినధన్యులను ఇది పరామర్శించుచున్నది, లమ్బితే=వ్రేలుచున్నది-కృష్ణుని ఆశ్రయిగని
వర్తించుచున్న దనుట ఆశ-చిరకాలముగా మిక్కిలి దీనముగా కృష్ణుని ఆశ్రయిగని
యొన్న పనుట-బహుకాలముగా కృష్ణుని చుచుటకు మిక్కిలి దీనత్వముతో అవ్విన
లూరుచున్నాడననిభాషము కావున ధన్యాః=ధన్యులారా, కిమివ=ఏమని, శృణుమః
విందుము ఇట్టివాఁడని నీమివిందు మనుట కస్య=ఎవనికి, బ్రూమః=చెప్పదుము .
ఇట్టవాఁడు ఎవరికి చెప్పదు మనుట, కథం=ఎట్లు, ఆశయా=ఆశచేత, కృతం=క్రియ
చాలినది-ఆశ చాలించుకొనుట ఎట్లు, హృదయేశయమ్=హృదయమందు నెలకొనియు
న్నట్టి కృష్ణుని, కథం=ఎట్లు, మన్యామహే=తలంతుము కథయత=చెప్పఁడు-
రము 'మధురమధుర' మగుటచేతనే దానియంగుతికృష్ణయొ 'కృపణకృపణా' యని
నది - 'నయనోత్సవే' అనుటచే ఆత్మవృష్టి, ఆకారపర్యవశయ మైనదని స్పష్టము .
కృష్ణుడే 'హృదయేశయ' నాహృదయమందు నెలకొనియున్నాడు నాహృదయ
మున గోచరించిన 'మధురమధురాకార' మును కన్నులారా జూడవలయు నని చిరకా
లముగా ఆశపడియున్నానుగాని ఆయాశ ఓనగూడినదికాదు ఆయాకారమును చూడ

లేకపోయినను ఎఱచైనను పట్టింపఁగా వినయొనఁ దృష్టిసొందెద మనఁగా ఇట్టిదని దాని ని ఎవరు పట్టింపఁగా వినఁగలము? ఒకరుచెప్పఁగా వినటకు లేకపోయినను మనస్సున గొ నరించినియాకృతిని మేమైనను ఒకరికి పట్టించిచెప్పి తృప్తిఁబొందెదమనఁగా ఎవరికి ఏమని పట్టించి చెప్పఁగలము? చెప్పటకు లేకపోయినను మననమైన చేయుద మనఁగా దాని నెఱచియు ఎఱచుచేయుఁగలము? ఇట్లు చూడకపోయినను విచిగాని, చెప్పిగాని, తెలించిగాని యాకారీర్ష్యకొనుటకును శత్రుముకాదయ్యె కాఁబట్టి యాశకు చాలించుకొనెదమన్న న గి చిరుకాలముగా నుండునది కాఁబట్టి దానిని మానుట యెట్లు? కృష్ణునిగూర్చి శ్రవణమన నాదులు చేయుధన్యులు ఎవరని ఊహించుటల వారు అధన్యులైనమాకు నేరైన నుపాయము చెప్పుదురు గాక యని యాశయుము

శా ఏశాస్త్రంబుల విందు నేగురునితో ౧ నేమందు నెట్లెనోకో
యాశచే ధన్యులు దెల్పులేర నీద ప్రత్యక్షంబుగా నద్దయా
రాశిన్ నేత్రమనోభిరాము స్మితవక్త్రప్రాభవన్ యాదవా
ధీశుగ గోరి మనీయతృష్ణ యశిటా ౧ దీనత్వముం జెందెడిన్ 42

ఈ మిక్కిలిసుందరమైన మందహాసము గలముఖముతోఁగూడిన యాకారము గల వాఁడై మనస్సునకును కన్నులకును విందులొనర్చుకృష్ణుని జూడవలయునని బహుకాలము గా నుండినాస్త్రియగో ఆశగొనియున్నవాఁడను ధన్యులారా! ఏమివిందును? ఎవరికిఁ జెప్పదును? ఆశ చెట్లెఱుఁగి చాలించుకొనవచ్చును? పొందయమునందు తెలికొనియున్నకృష్ణుని ఎఱచు పుణ్యము ౧? మీరు చెప్పఁడు

సో॥ ఆభ్యాస విగోచనాభ్యాస మమ్ము జదివలలితలోచనం బాలమ్ ।

ఆభ్యాసమపి పెరిగిబుద్ధి, దూరే మమ హస్తై దైవహమగ్రీ ॥ 43

సీ ఆభ్యాసం=ఈ, విలోచనాభ్యాసం=కన్నులు, ద్వాభ్యాసమపి=రెంటిచేతమగు గా, ఆభ్యాసం=అభ్యాసము=తాచురచేతులవలె, లలితం=సుందరములైన, లోచనమ్=కన్నులుగలవాఁడగు, బాలమ్=బాలుఁడగు కృష్ణుని, పరిరంభం=కాఁగిలిండుటకు, దైవ హమగ్రీ=అగ్రము, మమ=నాకు, దూరే=దూరమగుచున్నది రెండుకన్నులారనేని కృష్ణుని గొఁగిలిగిమతో నుండినదైవము తోడుపడకున్నదట మ హస్తై=అక్రమము-రెండు చేతులవలె, అన గండుకన్నులారను గొఁగిలిండుటను సుస్వక్రమముగాఁ జెప్పుటకై 'ద్వాభ్యాసమపి' అని విశేషించి చెప్పినాఁడు రెంటిచేతను అనుటవలన కాఁగిలిండుటయొక్క పూర్తియగు తెలియుచున్నది కన్నులురెంటిచేతను విగియఁగొఁగిలించుకొనఁగోరుట-అనఁ గా రెండుకన్నులారఁ గక్కఁగాఁ జూచుటకు దైవము దూరమగుచున్నదో యని సంతాపాలితము

ఉ ముద్దులు గుల్కుబాలుఁ డని శ్రముచ్చటఁ గాఁగిట గ్రుచ్చియెత్తఁగా-
నొద్దిక యై మెలంగడుభరణోన్నతి కంబురుహాక్షుఁ డంచు నే
ప్రొద్దును వేడ్కఁ జూడఁ దలరపోసినఁ జిక్కఁడు గన్నుదోయికిం
గొద్దికి మీఱె దైవ మనుకూలము గామికి నేమి నెయుదున్. 43

తా తామర తీకులవలె సుందరములైనకన్నులు గలిగి చెన్నాదుచిన్ని బాలకృష్ణుని
నాయారెండుకిన్నలారఁ గాఁగిలింపకొనుటకు అదృష్టము అకటా! దూరమగుచున్నది
శ్లో॥ అశ్రాస్తస్థిత మనుచారుణాధరోష్ఠం

హర్షార్ద్రద్విగుణమనోజ్ఞ వేణుగీతమ్ ।

విభ్రామ్యద్విపులవిలోచనార్ధముగ్ధం

పీఠీష్యే తవ వదనామ్బుజం కదా ను ॥

44

టీ అశ్రాస్తస్థితమ్ - అశ్రాస్త=ఎడతెగని, స్థితం=చిఱునవ్వుగలదియు, అరు-
గోష్ఠమ్ - అరుణారుణం=ఎఱ్ఱబాటిన, అధరోష్ఠమ్=క్రిందిపెదవి గలదియు, హర్ష-
గీతమ్ - హర్ష=సంతోషముచేత, ఆర్ద్రం = సరసమైనదియు, కావుననే, ద్విగుణం=రెండిం-
తలు, మనోజ్ఞ=మనోహరమైనదియు, అగు, వేణుగీతమ్=మరళీగానము గలదియు - ఉ-
బ్బుచే పిల్లనగ్రోవి రెండింతలు మధురముగా ఊడుచుట్టిదియు అనుట, విభ్రా ముగ్ధం
- విభ్రామ్యత్=(వేణుస్వరగతులకు అనుగుణముగా) విక్కిలి చలించుచున్నదియు, విపు-
ల=వికాలములైనవియు, అగు, విలోచనం=కన్నులయొక్క, అర్ధం=నగముచేత. అరహాష్టి-
స్వూచుగుణముగా ఇలుచుట త్రిప్పలడుచున్నకన్నులచేత ననట, మగ్ధమ్=మనోహర-
మైనదియు, అగు, పదం=యొక్క, వదన అమ్బుజమ్=మోముఁ దామరను - తామరపంటి
మోమున, కి దానం=ఎప్పుడు, పీఠీష్యే=చూడఁగలనోన్నెత్తము'అశ్రాంత'మగుటయు,
అధరోష్ఠం 'అరుణారుణ'మగుటయు, వేణుగీతమ్ 'హర్షార్ద్రద్విగుణమనోజ్ఞ'మగుట
యు, విపులవిలోచనులు 'విభ్రామ్య'మాణులును 'అర్ధ'ముకుళితములును అగుటయు,
తామరవలె సహజముగా చెలువైన మోగునకుమటియు నిరవధికమనోహరవృత్తుగూర్చు-
చున్నది విలోచనం విపులము లగుటచేతనే వాని విభ్రమములును అర్ధముకుళితము-
లును ముగ్ధము లగుచున్నవి. అనఁగా వెడఁదకన్నులయొక్క జెకుకుఁదిపులు అరిమో-
డ్పులునే యన్యంతమనోహరములు కావుననే 'విలోచన'ములకు 'విపుల'శబ్దము గూర్పఁ
బడఁచి ఏతాదృశనిరతిశయసౌందర్యలక్షణలక్షితమై యున్నాబ్జ ముండుటచేతనే దానిని
ఎప్పుడు చూతునో యని యువ్విళు లూరెన ననుట

మ. మురళీగాననుభాధునికీలితసక్తమ్నాదంబు నిండాఁరఁగా

నరమోద్బుంగనుదోయిబె శృంగమరఁగా శ్ర నాతామ్రబింబాధర

స్ఫురిణ్ వెన్నెల తేటలేనగవులన్ శ సాం బాండునమ్మాముఁడా
ము సేవింపఁగఁ గల్గునత్సవము సంభావించు టం కెప్పఁగో 44

తా ఎప్పుడును గిరిగోనియుండు చిలునవ్వు గలిగి, విక్రిందియెట్టివైన క్రింది
పెదవిచే నొప్పి, ఉబ్బుచే రెండింతలు ఇంపుగా నూడఁజేయుచున్న పిల్లఁగ్రోవితోఁ
గూడి, యిటునటు తిరుగుచున్న వాఁడగున్నలయరమోడ్పుచే ముద్దులు గులుకుచున్న
నీ మోముఁదామరను నే నెప్పుడు చూతునోకదా.

శ్లో॥ లీలాయతాభ్యాం గసశీతలాభ్యాం
నీలారుణాభ్యాం నయనామ్బుజాభ్యామ్ |
ఆలోకయే దద్భుతవిభ్రమాభ్యామ్
బాలః కదా కారుణికః కిశోరః ||

45

టీ కారుణికః=దయామయుఁడైన, కిశోరః=బాలుఁడగు శ్రీకృష్ణుఁడు, లీలా ఆ
యతాభ్యామ్ - లీలా=విలాసములచేత, ఆయతాభ్యామ్=పెదలుపు లైనట్టివియు - విలా
సంపుఁద్రిపులచేర మఱిత విజీవియైనవియు ననుట, రస శీతలాభ్యామ్ - రస=శృంగార
రసముచేత, శీతలాభ్యామ్=చల్లనైనవియు-శృంగారరసమును జల్లగానొలుకుటచే చూ
చుటకు సుఖప్రదమైనదియు ననుట, నీల అరుణాభ్యామ్ - నీల=(నల్లగుడ్డుకాఁతులచే)
నల్లనివియు, అరుణాభ్యామ్=(కడఁగన్నలయెఱుపుచే) ఎఱునివియు అయినవియు, అద్భు
త విభ్రమాభ్యామ్-అద్భుత=అశ్చర్యకరములైన, విభ్రమాభ్యామ్=విలాసములుగలవియు,
అగు, నయన అమ్బుజాభ్యామ్=కన్నుఁదామరలచేత, మామ్=నన్ను, కదా = ఎప్పుడు,
ఆలోకయే=చూచునో 'కారుణికు'డనుటచేకరుణాతిశయముచే నెన్నెప్పుడు చూచు
నో యనుట నయనాంబుజములకు లీలాయతములనుటచే పూర్ణదృష్టియు, రసశీతలము లను
టచే జల్లఁదనమును, నీలారుణము లనుటచే అద్భుతవిభ్రమరసమును దెలియఁజది

ఉ తిన్ననికల్వచెయ్యి లొకరదిక్కున నొక్కడఁ గమ్మదమ్మిక్రొ
మ్మిన్నలఁ గుమ్మరించు ననరమేచకశోణిత మించు మించులీ
లన్నిరసింపునిస్తలవిరలాసరసాయతశీతలంబు లాఁ

గన్నుల నన్ను నెన్నఁటికి శ గాంచునొ బాలకుఁ డాదరంబునన్ 46

తా. లీలనే మఱింపవెడలువై వికసిల్లి శృంగారరసముచే జల్లనై, కనుగుడ్డులు నల్ల
నికాంతియు కొలుకులు ఎఱ్ఱఁదనమును వొలుకఁగా, నాశ్చర్యములగు చిన్నెలుఁగన్నెలు నె
ఱుపు కన్నుఁదామరలతో, కరుణానిధి యగు చిన్ని బాలకృష్ణుఁడు నన్ను జూచుట నె
న్నఁగోకదా

శ్లో॥ బహుళచితురభారం బద్ధపిఞ్చావతంసం

చపలచపలనేత్రం చారుబిమ్బాధరోష్ఠమ్ ।

మధురమృదులహాసం మన్థరోదారలీలం

మృగయతి నయనం మే ముగ్ధవేషం మురారేః ॥

46

టీ బహు ..దారమ్.బహుళ=తఱుచైన, చితురభారమ్=శేకసమాహము గల
దియు,బద్ధ తంసమ్-బద్ధ=కూర్పబడిన - చెరువుకొనఁబడిన, పిఞ్చ=సెమిలిపురి య నె
డు,అవతంసమ్=రోహిణునిముగలదియు - 'బహుళచితురభారాబద్ధపిఞ్చావతంసమ్' అ
నుపారమున కట్టమైన శేకసమాహమందుఁ గూర్పబడిన సెమిలిపురి యనెడు రోహిణు
నిముగలదియు అని యర్థము, చప నేత్రమ్- చపలచపల=మిక్కిలి చంచలములైన-చె
రుకు లీనుమైన, నేత్రమ్=కన్నులుగలదియు, చారు .గోష్ఠమ్-చారు=సాగనైనదియు,
వింబ=వొండపడునంటిదియు, అగు, అధరోష్ఠమ్=క్రింది పెదవి గలదియు, మధు...
హాసమ్- సుదుర=సుశోభితును, మృదుల=కోమలమును,అయిన, హాసమ్=నవ్వుగలదియు
-సాగనైనచిఱువవ్వు గలది యనుట, మగ్ధ లీలమ్-మన్థర=బరువైనవియు - మిక్కిలి
యైవయు అనుట, ఉదార=గొప్పవైనవియు, అగు, 'లీలమ్' విలాసములుగలదియు,ఇది
యొకవిలాసభరాలసమ్'అని మీఁదఁ జెప్పఁబడితి,(మన్థరోదారలీలమ్=మందరపర్వతము
యొక్క గొప్పలీలలుగలది, అనుపారము సరసముకాదు)అగు, మురారేః=శ్రీకృష్ణునియొ
క్క, 'ముగ్ధవేషమ్-ముగ్ధ=సుందరమైన, వేషమ్=వేషమును, మే=నాయొక్క, నయనమ్
=నేత్రము, మృగయతి=వెదకుచున్నది - నేను గన్నులార మాడఁగొనుచున్నా ననుట.
కట్టంపు నెఱుకులును, చారుడును జెరివిన సెమిలిపురియు, దానిక్రింద నున్న జెరుకు
గన్నులును, దానికిఁ గ్రిందుఁగానున్న యెఱునిపెనవియు ఆపెనవియందలి లేతనవ్వునూ
వేచుచుయొక్క 'మగ్ధ'త్వమునకు హేతువులు మఱియు నాముగ్ధత్వమునకు హేతువులు
గు సాబగులు పెక్కులు గలవుగాని అవన్నియును చేప్పటకు శక్తియుగామిచే వానికెల్ల
'మన్థరోదారలీలమ్' అని యొక్కమాటచే కవి సంక్రమించినాఁడని తెలియునది

చ లలితపుంగెంపుసాంపురంగళలక్ష్మి విలసిల్లడుమోవిసవ్వుడే

టలు నునుగొప్పకొప్పున బెరడం గగుపించుము బెళ్ళింబుపులు

నలీలతమందరాద్రిధృతిరసంపదయుం జెలువారుశైరిమం

జలతరవేషమున్ వెదకిరచూడంగ నాకనుదోయి గోరెడిన్

46

తా చట్టంపు నెఱుకులును, అందుఁ జెరివిన సెమిలిపురియును, బెరుకులుపులు
ను, సాగనైన వొండపడునంటి మోవియును, ఇందైన లేతనవ్వును, మఱియు లెక్కకు
మిక్కిలియైన గొప్పచిన్నలువన్నెలును గలిగి, మనోజ్ఞమై వెలుంగుచున్న కృష్ణునివేషము
కన్నులార జూడ నుద్విగ్గులూరు చున్నాడను

శ్లో॥ బహుళజలదచ్చాయాచోరం విలాసభరాలనం
మదశిఖిఖాలీలో త్రంసం మనోజ్ఞముఖామ్బుజమ్ ।
కమపి కరుణాపాణ్ణోదగ్రప్రసన్నజగజ్జడం
మధురిమపరీపాకోద్రేకం వయం మృగయామహే ॥

47

టీ. బహుళ చోరం-బహుళ=అధికమైన, జలద=మబ్బులయొక్క, ఛాయా=కాంతిని, చోరం=దొంగిలించునదియు-మబ్బువలె నల్లనిచాయగలదియు ననట, విలాస . లనమ-విలాస=విలాసముయొక్క, భర=ఒరువుచేటి, అలసమ=మందమైనదియు, 'భరాలనమ్' అనుట 'మందరమ్' అనుటతో సాదృశ్యముగ గాన మితమిచ్చిన విలాసములగులదియునట, మద త్రంసమ్-మదశిఖి=మత్తయైన వెలియొక్క, కమ=పురుగునెడి, లీలా విలాసార్థమైన, ఉత్తంసమ్=శిరోభూషణముగలదియు, మనో-జ్ఞమ-మనోజ్ఞ=సుందరిమైన, ముఖ అమ్బుజమ్=మోముదామరగలదియు, కరుణా జడమ్-కరుణా=దయతోఁ గూడిన, అపాణ్ణం=కడగన్నులచేత-కడగంటిచూపులచే, ఉదగ్రమ్ యథాతిథా=అర్థంతముగా, ప్రసన్న = తేటపడిన - కలఁకజేసిన, జగత్=జగముయొక్క, జడమ్=జాడ్యము గలదియు - కడగంటిచూపు పొలయుటచేతనే జగత్తులోనివారి జాడ్యము నెల్లఁ బోఁగొట్టి ప్రసన్నత గలిగించునది యనట, అగు, కమపి=ఒకానొకటి-ఇట్టిదట్టిదనరాని, మధురిమ ద్రేకమ్-మధురిమ=సౌందర్యముయొక్క, పరీపాక=పరిపాకముయొక్క - పెంపుసొంపుయొక్క యనట, ఉద్రేకమ్=విజృంభణము - ఉర్రవేని అత్యంతముగా పరిపక్వమైనసౌందర్యము ననట - ఒకానొకపరిపూర్ణ సౌందర్యాతిశయముననుట-అట్టిసౌందర్యాతిశయముగల శ్రీకృష్ణుని అని భావము, వయం=మేము, మృగయామహే=వేదకుచున్నారము, కృష్ణమూర్తికి సాక్షాద్వాచకములగు, 'కృష్ణమ్' 'విభుమ్' 'కేశోరమ్' ఇత్యాదులను జెప్పక 'మధురిమపరీపాకోద్రేకమ్' అని గాఢవాచకమును చెప్పటచే ఇదియే 'మృగయామహే' అనుక్రియకు కర్తవ్యమగు మేము కృష్ణాఖ్యమైన స్త్రీలను వెదకుచున్నారము అనునను అనెనువును కృష్ణుఁ డనుటకంటె మీఁదునిక్కిలి పరిపక్వమైన యొకానొక చక్కఁగునమే యనట, మఱింత యెప్పు నని కవిబోధయను. 'వేదసౌందర్య మనక దానియొక్క పరిపాకమును జెప్పటచే అది పరిపూర్ణమైనదియు, అపరిపాకమునకు 'ఉద్రేక'శబ్దమును గూర్చుటచే అది మనస్సునకు పట్టఁగూడఁనంతి నెరచిశయమనోహర మైన దనియు వ్యంజిత మగుచున్నది

మ తనకారణ్యకటాక్షవీక్షణముచే ౧ ద్వైలోక్యజాడ్యంబు లెల్ల నివర్తింప మనోహరాననముతో ౧ లావణ్యవేషంబుతో ఘనధారాధరకాంతితో శిఖిఖిఖారకర్ణావలంసంబుతో ననువై యుండెడువాని నారయుచు సురద్యస్తీతి నేవించెదన్ 47

తా. దట్టంపుమట్టులచాయ గలిగి, చిన్నెలు వన్నెలు మిక్కిలియు నెఱుపుచు,
నెమిలిపుని తలయందుఁ దాల్చి, తామరవలె చెలువైనమొగమును గలిగి, కరుణతోఁ
గూడినకడగంటిచాపుచే జగంబుల జాడ్యమునెల్లఁ బోఁగొట్టి ప్రసన్నుఁ గలిగించుచు,
నిట్టి దట్టి దసరానిదై, మీదుమిక్కిలి పరిపక్వమై, యొప్పుచున్న యొకసౌందర్యంపు
రాశిని మేము వెదకుచున్నారము

శ్లో॥ పరామృత్యం దూరే పరివది మునీనాం వ్రజవధూ
దృశాం దృశ్యం శశ్వత్త్రిభువనమనోహారివపుషమ్ ।
అనామృత్యం వాచా మనిదముదయానామపి కదా
దరిద్ర్యే దేవం దరదళితనీలోత్పలనిభమ్ ॥

48

టీ మునీనాం = మునులయొక్క, పరివది = సభయందు - లేక సమాహము
నందు - మునిజనులకు అనుట, దూరే = దూరమునందు, పరామృత్యమ్ = అరయఁదగిన
వాఁడు - మునులకు దీర్ఘముగా విచారముచేసి తెలియపలసినవాఁ డనుట - అట్టివారికిని
సులభముగా నగపడకుండువాఁ డని భాము-ఇది పరత్వసూచకము, ఇట్టిపరుఁ డైనను,
వ్రజ .. దృశామ్ - వ్రజవధూ = గొల్లన్నీలయొక్క, దృశామ్ = కన్నులకు, దృశ్యమ్ =
కనఁదగినవాఁడును-ఇది సౌలభ్యసూచకము, శశ్వత్ = వాలాయముగా 'త్రిభు పుషమ్ -
త్రిభువన = ముల్లోకములకును, మనోహరి = మనస్సును హరించుచుండు సుందరమైన,
నిపుషమ్ = దేహము గలవాఁడును-మల్లోకములవారిని తినియపూర్వసౌందర్యములచే
ఆకర్షించి కృతార్థులను జేయుటకు అత్యంతసుందరశరీరుఁడై యనంతఁబినివాఁడు
ననుట - ఇది సౌలభ్యప్రకాశకము, అనిదముదయానామ్ = అ ఇదమ్ ఉదయానా
మ్ - ఇది యిట్టిది ఇట్లు పుట్టినది అని చెప్పరానిదైన - అపారమయములైన యనుట,
వాచా మపి = వాక్కులకుఁ గూడ - వేదాంతవాక్యములకు నైతము అనుట, అనా
మృత్యమ్ = తెలివితొనరానివాఁడును-ఇది పరత్వసూచకము, దరి నిభమ్ - దర =
తొంచెముగా, దళిత = విరిగిన, నీల ఉత్పల = నల్లగలువలతో, నిభం = సాటియైనవాఁడును-
నల్లగలువలవంటికాంతి గలవాఁ డనుట - ఇది సౌలభ్యప్రయోక్తమైన అపతారమునకుఁ
బ్రకాశకము, అగు, దేవమ్ = దేవుఁడైన శ్రీకృష్ణుని, కదా = ఎప్పుడు, దరిద్ర్యే = చక్కఁ
గాఁ జూతును మునిసమాహమునకు (దూరే) దూరముగా (పరామృత్యం) విచారించు
పలసినవాఁడు, వ్రజవదువులతో 'దృశామ్' చూపులకే-అనఁగా దాపున నే 'దృశ్య' కి నఁ
బడుచుండువాఁడు మొదటివాక్యమునందలి 'దూరే' అనుటకు ప్రతిగా రెండవవాక్యము
న దాపున అనుటకు పర్యాయముగా 'దృశామ్' అని చెప్పఁబడినది ఇట్లు కానిచో ఇం
దు 'దృశామ్' అని చెప్ప నక్కఱలేదు, 'దృశ్యమ్' అను ఒకటియే చాలును మునులకు
దవ్వుగా విచారించవలసినవాఁడు గొవికలకు దాపుననే కి నఁబడుచున్నాఁడని పరత్వసౌ

అభ్యుదయ సరాకాంక్షలను దెలియించి గొల్లచెలువకు దృశ్యండు గాన అట్టి మొఱుకులకు, "గినినానే కలిగియుండు ననరాదు, 'త్రిభువన మనోహరి వపువమ్' ముగ్ధోఽనుల నానిని మోసాంపక్షేయు సూప గుగలవాడు అపాద మేయకులగు వేదాంతములకే తిరి ముగ్ధానాడైనను చుగ్గలుమకాంతి గల సూప మితో తెలియుచున్నాడు కావుననే సుగ్రోహానికి మోక్షి నెప్పుడు గూడఁగలుగునో యని శోరిక గలిగిన దని యాశయము.

మ మద్యో నిల్పిన గోపికానయనసర్వ క్షేణి కెల్లప్పుడు
విదితిగ జై బునినాయకాగ్రసభ కరస్వేషింపఁగా దూర మై
యిన మిథి, బని వేదచళికను వై ర యెంచం బరించక మొదల్
తుది లేట్టిని ప్రాప్త్యులాభ మగునరస్తు మోహనాకారము 48

సా. 111 మం సమహాసనాత్ గన్త్యగా విచారింపబలసివాఁడు, అచార్యశ్రేయము
పైనే వేదాం. 111 అత్. 111 గిరియనినివాఁడు ఇట్టివాఁడయ్యి ముల్లోకములవారిమనస్సు
ల 111 సారిండు. 011 సుంకర్కమెనియు, ఇందుక విచ్చిననల్లగలువలకాంతి గలదియు నగు
నూ. 111 గొల్లంగుల్ల (డ్రెకు కన్నుల కిగవడుమనే యున్నాఁడు ఇట్టిసులభుని నేను
మా. 111 నాకన్నులకెఱచి దీలె గొనుట యన్నఁడో
ప్ర. 111 బేలూనానామ 111 బ మధిగి మునీశ్వరమాణం

“క్రొత్త పోషకాహార గోషా నివేశయానమ్”

(ఈ 'అ' మూలమునందు) నడునాళ్ళ రావు

ಗೌರವಾನ್ವಿತರಾದ : ಶ್ರೀಮತಿ ರಾಜ್‌ಪುಷ್ಪಾ ||

49

[illegible]

19908

ఈ ఏతటిఁ బూచి మొక్కలఁ గల కేతటిఁ జూచు నతండు నన్ సహో
జాతిన్పుడున్ తానచు క జంచలలోచను వేణుగీతనం
కేతిముచేత గోపికలఁ గలకె నై జతగూర్చు నేర్పరిక
నూతనపంచనాయక మనోహరము ర్ని గంటి కింపుగన్, 49

తా విలాసముతోఁగూడిన ముఖారవిందము గలిగి, బెరుగువాలుఁజూడులు ని
గుడ్డుచు, పిల్లఁగ్రోవిరిఁగ్రహించు గోపికలకు సంకేతమును దెలుపునట్టి స్వరము బా
దుచు, గానవళమున కన్నుల నిలు నటుఁ ద్రిప్పుచు, గన్నులపండువై, మనస్సునకును
బ్రియుండై యుప్పుచేపుని శ్రీకృష్ణుని ఎప్పుడు గాంతునో

శ్లో॥ లగ్నం ముహూర్తనసి లమ్పటసంప్రదాయి

లేఖావిలేఖనరసజ్ఞ మనోజ్ఞ వేషమ్ ।

లజ్జస్మద్యుస్తితిమధుస్మపితాధరాంశు

రాకేస్తులాలితముఖేన్దు ముకున్దబాల్యమ్ ॥

50

టీ లేఖా వేషమ్-లేఖా=చిత్రపులను, విలేఖన=వాయుటయందు, రసజ్ఞ= రసకులైనవారికి-నేర్పరులైనవారికి, మనోజ్ఞ=మనోహరమైన, వేషం=వేషముగలదియు, లజ్జ రాంశు-లజ్జ=సద్గుణమున్నదియు- వెలికిరాక పెదవిమాటున తొలకుచున్నదియు - స్వల్పమైన పుట, మృదు = కోమలమైనదియు, అగు, స్థిత=నవ్వుఅనడె-లేతచిటువల్పు అనడి యనుట, మధు = తేనియచేత, స్మపిత=తడుఁబబడిన, అధర= పెదవియొక్క, అంశు = కాంతులు గలదియు- తియ్యనికష్టావి యెఱ్ఱనికాంతులతోఁ గూడిని యనుట, రాకే ఖేన్దు - రాకా ఁన్దు = రాకాచంద్రునిచేత - పూర్ణచంద్రుని చేత ననుట, లాన్దు=బుజ్జగించబడిన - పూర్ణచంద్రునితో సాటియైనట్టి అనుట, ముఖా ఁన్దు=మో నందురు గలదియు-రాక వాటిచందురునివంటి మొగము గలది యనుట, లమ్పటసంప్రదాయి-లమ్పట=విలుగయొక్క, సంప్రదాయి=సంప్రదాయముగలదియు- ఆచారముగలదియును- గోపికలవెంట విలుగడై తిరుగువాడుకలు గలది యనుట- 'స్రస్త సరుగ్గనవిమిసస్సోపీనహస్రాపృతిమ్ కిశోరాకృతి' పీనస్తనీనయనపబ్జజపూజనీయే .. తనకేతవే ఇత్యాదులచే బాల్యముననే గోపికలయెడ విటవ్యాపారములు జరుపుటచే ఇంట బాల్యమునకు'లమ్పటసంప్రదాయి'అనువిశేషము చెల్లినది, లేక, లమ్పట=అత్యా పక్తి గలవారియొక్క, సంప్రదాయి=ఆచారము గలదియు-వేష్యాదులవెంటబడిన అత్యా పక్తితో తిరుగువారినిరామవన్ను వెంటనే అత్యాపక్తితో తిరుగువాడుకగలదియనుట- మృదుస్థిత మదురాధర ముఖాచంద్రాదులచే మనోజ్ఞ వేషమై నామనస్సునకు మోహము కలిపి యందే యెప్పుడును వర్తింపచుండునది యనిభావము, ఇట్టిదైన, ముకున్దబాల్యమ్- శ్రీకృష్ణునియొక్క- కైకవము, మనః=నామనస్సునందు, ముహూర్త=మాటికిని, లగ్నం=

తగులుపడినది 'లేఖావిలేఖిని' అనపారమున, లేఖా విలేఖిని - లేఖాచిత్తరక్షణ - తాను వలచినవస్తువులరూపులను, విలేఖిని=వ్రాయుచుట్టడం, మనః=మనస్సునందు, అనమనస్సునకే విశేషణము. మనస్సు తనయందు చిత్తరవులు వ్రాసినట్టిది కావున నామనస్సున మనోజ్ఞ వేషమైన యతులభ్యాసు - అనగా బాలాకృతి - చిత్తద్రవ్యతలే తగులుపడియున్న దని భావము ఈపాదము సరసము కాదు

ఉ సన్నపునవ్వు నిన్వటిల్చుచందురుకావిమోఽంగుమోవియు
బున్నమచందమామయెఱుపు సగుమోమును ముద్దుగుల్కులే
లన్నెల వైనమోహనవిలాసము. గాంచినగోపదేవుం
పన్నునిఁ జిన్నిప్రాయ మెడఁ బాయక వ్రాసినయట్టు లుండెడున్.

తా లేతచిలువవ్వును, దేనియలుగాలు కమ్మొపమెఱుంగులు, రాకాచంద్రుని పంటిసుఖమును గలిగి, చిత్తరవులు వ్రాయు నేర్పరులకు ఇంపయినవేళ మతోహడియొప్పు కృష్ణునిబాలరూపము నామనస్సునందు చిత్తరవులకై చచ్చుపడి యున్నది శ్లో॥ అహిమకరకరనికరమృదుమృదితలక్షీ

వరసతరసరసిరహసదృశదృశి దేవే!

వ్రజయువతీరతికలహవిజయినిజలీలా

మదముదితవదనశశిమధురిమణి లీయే॥

51

టీ అహిమ దృశి-అహిమకర=సూర్యునియొక్క, కర=కిరణములయొక్క, నికర=సమాహుచేత, మృదు=మెత్తిగా, మృదిలి=నిలువబడినదియు-పిడియింపబడినదియు - 'మృదుమృదిత' అనుటచే తెల్లవాలుజాను సూర్యునికిరణములే గ్రాహ్యము, అప్పటికిరణములు మిక్కిలివేండ్రముగా చుండవుగాన అట్టికిరణములు మృదువుగా సోకకగా వికసించిది యనుట-కావుననే, లక్షీ=కాంతిచేతి-శోభచేత, వరసతర = మిక్కిలి మనోజ్ఞమైనదియు - తామరలు తెల్లవాలుజానున వికసించునపుడు మిక్కిలిశోభ గలిగియుండును గాన సరసతర మనబడియె, ఇట్టైన, సరసిరహ=తామరలకు, సదృశ=సమానములైన, దృశి=కన్నులుగలవాడను - వేకుంజానున సూర్యునికిరణములు మృదువుగా సోకకగావిరిసి మిక్కిలి జిగిరిలుకుచున్న తామరలేకులపంటి కన్నులు గలవాడనుట, వ్రజయువతి మధురిమణి-వ్రజయువతి=గోప క్తీలతోడి, రతి=మన్నధాకీప్రయుక్తమైన, కలహ=జగడములయందలి, విజయ=గెలుపునొందిన, నిజ=తనయొక్క, లీలా=లీల సముచేతనైన, మద=మదముచేత - 'విజయజనిలీలా' అనపారమున, విజయ = గెలుపు చేతనైన, జరి=పుట్టుకగల, లీలా=మదముచేత - ఆజగడములందు జయించుటచేత గలిగిన విలాసంపుటుబ్బుచేతి ననుట, మదిత = సంతోషించిన - సంతోషతపు సొంపుచే మతిత ప్రకాశించుచున్న యనుట, వదన = ముఖమనెడి, శశి=చంద్రుని

యొక్క - లేక, చంద్రునిచే ముఖముయొక్క, మధురిమణి = సౌందర్యముగలవాఁడును - గోపస్త్రీలతో మన్మథయుద్ధము చేసి గెలుచుటచే గలిగిన మదముపలని సౌంధ్యచే ముఖింపఁ పెంపారుమన్న ముఖసౌందర్యముగలవాఁడనుట, ఇట్టివాఁడగు, దేవే = దేవుఁడైన శ్రీకృష్ణునియందు, లీయే = లీనుఁడ నగుచున్నాను, ప్రభాతకమలముయొక్క వికాసలక్ష్మిని కన్నులయందును, గోపీరతికలహావీశముప్రయుక్తమైన జౌత్సుక్యమును మొగమునందును, ఐర్జునుట తనలీనత్వమునకు హేతువులు

చ రతికలహమ్మున సతులరఘురాజుఁ జేసి జయించి మించును
ద్వితీ గనిపించు లేనగవ్రతందము గుల్మైమమోముఁడమ్మిచే
నతులవిభాతభానుకిరణా ప్తివికస్వరభాస్వరాంబుజా

యతనయనద్యయి జెలఁగునామధురియ్యతి లీన మయ్యెదన్ 51

తా ఉదయించుచున్న సూర్యునికిరణములు మృదువుగా నోరకఁగా విరిసి విక్కిరికాంతిచే మెఱయుచున్న తామరఊతులవంటి కన్నులును, గోపికలతోడిరతికలహములందు గెలుపుగొనుటచే గలిగిన మదంపుసౌంధ్యమహిమప్రకాశించుచున్న చంద్రునివంటి మొగమును, గల శ్రీకృష్ణదేవునియందు లీనుఁడ నగుచున్నాను

శ్లో॥ కరకమలదళదళులలితతరవంశీ

కలచినదగళదమృతఘనసరసి దేవే!

సహజరసభరభరితదరహానితద్వీధి

సతతవహదధరమామధురిమణి లీయే॥

52

టీ కర సరసి - కరకమల = చేయి అనెడు తామరయొక్కయు, దళ = ఊతులచేత - తామరవంటిచేతియొక్క వేళ్లచేతననుట, దళితి = భేదింపఁబడిన - స్వరభేదిములు పొందింపఁబడిన, లలితతర = మిక్కిలి మనోజ్ఞమైన, వంశీ = వేణువుయొక్క, కల = అక్షయక్రమధురమైన, ననద = ధ్వనియింప, విగళిత = జాఱుచున్న - స్రవించుచున్న, అమృత = అమృతముయైన, ఘన = గొప్ప, సరసి = కొలను అయినవాఁడును - వేణుస్వర మనెడి యమృతము విందియున్న గొప్పసరస్సు అగువాఁడనుట, అమృతసాధనమువలె అత్యంతభోగ్యముగా వేణువుహుడువాఁడనుట, సహజ మధురిమణి - సహజ = స్వభావార్థమైన, రస = సారస్యముయొక్క, భర = అతిశయముచేత, భరిత = ఎండిన, దరహానిత = చిఱునవ్వుయొక్క, వీధి = పరుసలను, సతత = ఎప్పుడును, వహత్ = తాల్చుచున్న, అధరమణి = కెంపువంటి మోచియొక్క, మధురిమణి = సౌందర్యము గలవాఁడును, స్వాభావికముగా మిక్కిలిరసవంతమైన మందహాసమునను వీడనికెమ్మోవి గలవాఁడనుట, అగు, దేవే = దేవుఁడైన శ్రీకృష్ణునియందు, లీయే = లీనుఁడగుచున్నాను పూర్వశ్లోకమున కన్నులును దాని కాశ్రయమగు మొగమును ఐర్జించినాఁడు ఇందు పిల్లఁగ్రోవిని దానికాశ్రయమైనమోచిని

వర్ణించినాఁడు వంశి, తామరపంటిచేతివేళ్లు తనపయిని మెలఁగుటచేతను, అధరము స్వభావసరసమైనచిఱునవ్వు తనపయిని వెలయుటచేతను, విక్కిరివ్వనోజ్జయులైనవి కెంపువలె నెఱ్ఱినైన యధరమును, దానిపయిని సరసమైన చిఱునవ్వును, దానిపైని కొలఁది లేని యమృత మొలుకు వేణువును, దానిపయిని తామరపంటిచేతియొక్క తామరసదశములపంటి వేళ్లును అవి యధరము ఒప్పిదములకుప్ప యగుట తెలుపఁబడినది

చ లలితకరాంగులీదళదళశన్నురలీమధురస్వరామృతో

జ్వలనరసిక్ మనోజ్ఞసహజస్మితకందళచంద్రచంద్రికా
వలదరుణాధరోష్ణమధురవాసితచారుముఖాఽబుజఽబునం

దొలఁగక నాదుమానసమరథుప్రవత మియ్యెడి లీన మయ్యెడిన్ 52

తా తామరపంటి చేతియొక్క మెచ్చవేళ్లచే ఓల్లనగ్రవియందు కొలఁది లేని యమృతముపంటిస్వరము లూఁడుచు, సహజముగా సరసమైయుండు చిఱునవ్వు నడఁబాయని యెఱ్ఱనిమోవి గలిగి యొప్పుకృష్ణదేవునియందు లీచుడ నగుచున్నాను శ్లో॥ కుసుమశరశరసమరకుఽపిత మదగోపీ

కుచకలశేఘ్రస్పృణరసలసదురసి దేవే!

మదలలిత మృదుమాసితముషితశశిశోభా

ముహూరధితి ముఖక మలమధురిమణి లీయే॥

53

లీ కుసుమ దురికి-కుసుమశర=మన్మథునియొక్క, శర = బాణములచేతనను, సమర=యుద్ధమునందు, కుపిత = కోపము నొందినవారును, సుద=మత్తి లయినవారును, అగు, గోపీ = గోపికలయొక్క, కుచకలశ=కుండలపంటి పొంగిండ్లయందలి, ఘ్రస్పృణ = కుంకుమపూవుయొక్క, రస=ద్రవముచేతి-గ్రాతచేతననుట, లసత్=ప్రకాశించుచున్న, ఉరసి=తొమ్మగలవాఁడును-మరుకేలియందు గోపికలు చెలరేగి గుబ్బచన్నలను గ్రుమ్మఁగా నందలితుల్యముపూఁతలు తనతొమ్మనందు అంటుకొన్నవాఁడనుట, మద మధురిమణి-మద=మదముచేత - పెంపుసొంపుచేత ననుట, లలిత=ఇటునటు కదల్పఁబడిన-లేక, సాగనైన, మృదుమాసిత=చిఱునవ్వుచేత, మషిత=అపహరింపఁబడిన, శశి=చంద్రునియొక్క, శోభా=కాంతిచేత, ముహూః=మాటికి, అధిక=ఎక్కువైన, సుఖకమల=మోయుఁడామరయొక్క, మధురిమణి-సొందర్యముగలవాఁడును చిఱునవ్వుపెంపుఁగందురునికాంతిపంటికాంతిగలిగినదనియు అట్టికాంతిచే ముఖకమలముయొక్కశోభ మాటికి విక్కిరియధికమైనదనియు సర్గము, ఇట్టివాఁడైన, దేవే=దేవుఁడైనశ్రీకృష్ణునియందు, లీయే=లీనుఁడనుగుచున్నాను-ఇచట మన్మథశేలిని 'సమర'మనుటచే, అదిఉత్పిటపైనదని తెలియునది అది 'సమర'ము గావుననే అందు గోపికలను 'కుపిం'లన్నాఁడు కుపితశబ్దముచేతను గోపికల శృంగారరసోజ్జృంభణములు, మదశబ్దముచే, వారియొప్పసరిపాకమును తెలియుచున్నది.

మృదువైనదిగా నెంతటిదోయి వారి కుకలశమట్టనము అతిగాఢమైనదని నూచిత
మనుషుని

౯ పుష్పల రివ్వగా నలుకరి బూనినవల్లవపల్లవాధరల్

గ్రోష్ట్రుల అవ్వ మీఱఁ జనుకగుత్తుల నొత్తినకుంకుమం బెదన్

పుష్పజల శశాంకుజగి ర నీలులతేటలఁ గొల్లలాడు లే

నవ్వలగోము మోమునఁ గరనం దగునందకుమారుఁ జెందెదన్ 53

తా మన్నుచక్రీడలందు గోపికలు రసావేశమున చెలరెగి మైమఱచి బృంశుగా
గుడ్డిపుట అమ్మి గుడ్డగా నందలికుంకుమపూఁతలు అంటుకొన్నటొప్పుగలిగి, ఇం
మదనకాంక్షల తేటలనె విటానించువత్సపెంపుచే మఱియ మరుపు గులుకు మోముఁ
దామరచే కొప్పె యున్నవెపుఁ డగు శ్రీకృష్ణనియందు లీనుఁడ నగుచున్నాఁడన
క్లో ఆత్రుమా మసితభృగ్రా రుపచితా మక్షీణవత్సోబ్బురే

ష్వాలోలా మనురాగిణో గ్నయనయో రాద్ధ్యాం మృదా జల్పితే ।

తాత్రా మధరామృతే మదకలా మన్జూనవంశీరవే

ష్వాశాస్తే మమ లోచనం వ్రజశిశోర్ధ్వార్థం జగన్తోహినీమ్ ॥ 54

టీ అనిభ్రువో అనిరంభలనైన, భ్రువోః=కనుబొమలయందు, ఆనప్రామ్ =

కొంచెమువక్రమైనదియు-కొంచెంపుగలకుబొమలు గలది యనుట, అక్షీణ కుకేషు-

అక్షీణ=కుకేషుకాచపట్టనైన, పక్షి=తెప్పలయొక్క, అంకురేషు = మొలకలయం

దు-వెంతుకలమొలకలయం దనుట, ఉపచితామ్=వృద్ధిఁ బొందినదియు-పట్టముగాఁ బె

రిగి క్రిక్కిరిచియున్న తెప్పలవెండ్రుకలు గలది యనుట, అనురాగి శోః=అనురక్తి గల

ఆశ్రకులయందు దయతోఁ గూడిన, నయనయోః=కన్నుదోయియందు, అలోలామ్=చంచ

లమైనదియు - చంచలములైన నేత్రములు గలదియనుట-బెతుకుగనన్నలుగలది యని యర్థ

ము, మృదా=మృదువయన, జల్పితే=మాటయందు, ఆద్ధ్యాం=సరసకై చదియు-సరసము

గా మాటాడుచునుట, అదర ఆఱుతే=అమృతము ఎంతిమోవియందు, ఆత్రాప్రామ్=అం

లట ఎత్తునైనదియు-ఎక్కిరియెత్తినపెదవి గలది యనుట, అస్థా రవేషు-అష్టాన=

కనుగంధం - దిట్టైన యనుట, వంశీ=వీల్లఁగ్రోవియొక్క, రవేషు=ధ్వనులయందు, మ

దకలామ్=మదకలయందు - సంతోషాదులచేతివైన సొంపుపెంపుచేత ననుట, క

లామ్=అన్యక్రమదురపైనదియు - సొంపుచే అన్యక్రమదురుగా వేణుగాయు నేయు

నది యనుట, జగత్ మోహినీమ్ - జగత్=లోకములకు, మోహిన్=మోహనంపాదక

మైనదియు, అగు, వ్రజశిశోః=గొల్లచిన్నవానియొక్క, మూర్తిమ్=ఆకారమున- దివ్య

మృగగోవిగ్రహమున, మమ=నాయొక్క, లోచనమ్=నేత్రము, ఆశాస్తే=శోరుచున్నది

ఉ. కాంచుట యెన్నఁ డీక్షణసుఖంబుగఁ దొంగలితెప్పలున్ బనా
యించినవింటిమంటిటామ న్ లిం వగుమాటలు కెంపుమోవిఁ బొం
దించినపిల్లఁగ్రోవిఁ బలిరకింపుమాళాహళియున్ దయొన్నతిన్
మించిన బెక్కుజూపుఁ గలరమిక్కిలిచక్కనిముద్దుబాలకున్. 54

తా వంపుగలకనునొమలును, దట్టము లగు తెప్పవెండ్రుకలును, కరుణారస మొ
లుకు బెక్కుఁగన్నులును, సరసంపుఁబలుకులును, ఎఱ్ఱనై యమృతమువలె చవిగులుకుమోవి
యు, సొంపుగా మఱిఁతనుఖుముగా నూఁదంబడుపిల్లఁగ్రోవిరవళియుఁ, గలగొల్లపిల్లవాని
దివ్యమంగళవిగ్రహమును నాకన్నులు మాడఁగోరుచున్నవి

శ్లో॥ తక్కిశోరం తచ్చ వక్త్రారవిన్దం
తత్కారుణ్యం తేచ లీలాకటాక్షాః |
తత్సందర్శ్యం సాచ మద్దస్మితశ్రీః
సత్యం సత్యం దుర్లభం దైవతేషు ||

55

టీ తత్ = ఆ - నామనంబుఁగదోఁచినట్టి-ఇట్లే తచ్చబ్ధియునకు మీఁదనెల్ల గ్రహిం
చునది, కై శోరమ్ = బాల్యమును, తత్ = ఆ, వక్త్రారవిన్దంచ = మోముచామరయును, తత్ =
ఆ, కారుణ్యం = దయయు, తే = ఆ, లీలాకటాక్షాశ్చ - లీలా = విలాసప్రయుక్తము లైన,
కటాక్షాశ్చ = కడగంటిచూపులును, తత్ = ఆ, సాన్ద్యం = చక్కఁదనమును, సా = ఆ, మద్ద
శ్రీశ్చ - మద్దస్మిత = చిలునవ్వుయొక్క, శ్రీశ్చ = సంపత్తియు, దైవతేషు = దేవతల
యందును, దుర్లభమ్ = దొరకరానిది. సత్యం = ఇది యథార్థము - సత్యం = యథార్థము.

తా. ఆకారుణ్యకటాక్షవీక్షణము లారయందంపులేఁబ్రాయ మా
యాకారద్యుశ్చి యాదరస్మితముతీ న్ రామోముచక్కందినం
బాకెంజాయపదంబు లానడలయొరయ్యారంబు లేవేల్పులం
దేకాలంబున లేదు లే దనుచు నే న్ నెంచేవిఁ జాటించెదన్. 55

తా నాహృదయమందు గోచరించినకృష్ణుని యాబాల్యమును, తామరపంటియా
మొగమును, ఆదయయు, విలాసములొగూడినయాకడగంటిచూడ్కులును, ఆచక్కం
దనమును, ఆచిలునవ్వుసాగనుచు దేవతలయందును గానఁబడవు ఇది ముష్టాటికి సత్యము.

శ్లో॥ విశోష్టవస్థవశమనై కబద్ధదీక్షం

విశ్వానస్తబకితచేతసాంజనానామ్ |

పశ్యామః ప్రతినవకాన్తికస్థశార్ద్రం

పశ్యామః పథి పథి శైశవం/మురారేః ||

56

జీ విశ్వా . చేతసాంవిశ్వాస=విశ్వాసముచేత . చేత పరమపురుషుడను నీ
 పురుషును అను భక్తిపూర్వకమైన విశ్వాసము చేతననుట, స్వభక్తి- సాధనముగలదిగాఁ యు
 బడిన-మిక్కిలియు విశ్వాసముగలయునుట, చేతసాం=మ. స్ఫులితాంతే , జనానాం =
 జనులయొక్క, విశ్వా.. దీక్షమ=భక్త్య=సమర్పమైన, ఉపన్య=ఉపనిషత్తులయొక్క,
 శమన=శాంతియందు, ఏక=ముఖ్యముగా, బద్ధ=కట్టబడిన (కర్మములబంధము), శమన
 నియతిగలదియును, ప్రతి.. శార్దూప్=ప్రతిపక్షమునను నొకటిగాఁ గలది
 బడుచున్న, కాన్తి=శాంతిలయొక్క, కన్దళ=మొలకలచేత, అగ్నిం=సరిసమైనదియు,
 అగు, మురారే=శ్రీకృష్ణునియొక్క, కైకం=బాల్యమును, పథమం=ప్రతిమార్గమందున,
 మాటికి ననుట, పశ్యామః=చూచుచున్నాము, పశ్యామః=చూచుచున్నాము

మ నుతధారాధరకాంతికందళము కిరన్నుల్ చల్లఁ జేయ నెమ

గ్రతరాతంకపరంపరాశమనదీక్షన్ దేహముల్ జరజా

యతఁ గాంచన్ నెఱనమైనట్టిప్రజ కరత్యానగద యా బేస

నుతునొయ్యారపుబాలలీల గనవరచ్చున్ నాదుదృగ్విభుఁడు

తా తనయందు పరచైవ మనియు రక్షకుఁడనియు భక్తివిశ్వాసము గలవాని
 యొక్క సమ స్తకష్టములను దీర్చుటయే ప్రతియగాఁ గలిగి, ప్రతిపక్షమునను నొకటిగాఁ
 జగియులకలు పరుకొత్తుచుండ నెలుంగుచున్న బాలుఁడైనయనితంబిన విన్నవైతి, కాన్తి
 మను మాటికి కనుగొనుచున్నారము

శ్లో॥ మాళి శృంగభూషణ మరకతస్తమ్భాభిరామగ పుష్ప

ర్వక్త్రం చిత్రవిమృగధ్వజసమధురం భావే విహితం

వాచ శైశవశీతలాః మదగజగ్లాఘ్నా నిలంబితా

ర్మన్దం మన్ద మయే క యేష మధురానీధ మితో గామః ॥

టీ. అయే బాలే = ఓ చిన్నవానా, యావః = నీది, పుష్పాభిరామః = పుష్ప
 క=నెమిలితరీ యనెడి, భూషణ=అభరణము గలది, మధురం = మధురము, మరకత=ఇంద్రనీలమణిమయమైన, శృంగ=కంబుము, పుష్ప=కంబుము, అభిరామం = ముగ్ధము
 ది వక్త్రం=మొగము, చిత్ర మధురం=చిత్రమిచ్చియున్న, వాచ = వాచము, శీతలా = శీతము, మదగజగ్లాఘ్నా = మదగజమునకు
 మును, అగు, మాన=నగవుచేత, మధురం=మనోహరము, మితో = మిత్రము, గామః = కుమారుడు
 మిక్కిలిచందలములైనవి-తెలుగు నీసునని ననుట, వాచ = వాచము, శీతలా = శీతము, మదగజగ్లాఘ్నా = మదగజమునకు
 వి=బాల్యము చేత, శీతలా=శీతమునని అనిగొనియున్నందులకు నీది
 పనుట, విలాసంతి-విలాసం=గమనవిలాసమునకు, మితో = మిత్రము, గామః = కుమారుడు

* ఈశ్లోకము ఒకదివృత్తి ముగింక కెన్నో సప్తమి నామకముగాఁ గలది
 ఖండుఁ గానివీంపదు.

- మనగజ=మదపుటేనుఁగునలె, క్లాఘ్య=కొనియాడఁదగినది - ఇట్టిగుణములు గలవాఁడై, మన్దం మన్దమ్=మెల్లమెల్లగా, ఇతః = ఇటనుండి, మధురాపీఠం=మధురాపట్టణము యొక్కదిగిని, ఏవః=ఏడు, కః=ఎఁడు, గాహతే=ప్రవేశించుచున్నాఁడు-ప్రవేశించుచున్నచో డెవఁ డెవఁడు?

ఉ. మాలితిటీక్ ఘటించినసరమంచితపించము మందహాసమున్
లోలవిశాలగాంచనమరలుం జఱునవ్వను ముద్దుమాటలున్
నీలపుడాలు నేలుమెయిరనిగ్గులుఁ గల్గినబాలుఁ డెవ్వఁడో
|| వాలెడు వీనిఁ జూడు మధురరాపురవీధులఁ బాటలాధరా. 57

తా తలయందు వెలిచుకొని జెక్కి, నీలపుటలమువలె నిగనిగలాడునల్లనిమేను గలిగి, వింగుచును సొగసునవ్వు మొగంబున నివ్వుట్టి, వెళుకుఁగన్నులతో, పసితనపు మధుఁడులు పలుకుచు, మదపుటేనుఁగునలె మురపంపునడతో నిచటనుండి మధురా పురవీధిని మెల్లమెల్లగాఁ బ్రవేశించుచున్నచో డెవఁడు?

శ్లో॥ పాదా పాదవినిర్జితామ్బుజవనో పద్మలయాలక్కృతే
పాణీ వేణువినోదసప్రణయినో పర్యాప్తశిల్పశ్రియా
బాహూ దోహదభాజనం మృగదృశం మాధుర్యధారా గిగో
వక్త్రం వాగ్విభవాలిలః పితృ మహా బాలం కి మేతే న్నహః॥ 58

తా పాద పాద - పాద=అంశముచేత, వినిర్జిత=జయింపఁబడిన, అమ్బుజవనం=తామరతంబులుగల-తనయంబులి ఒక్కొంటి భాగముచేత నే వెళ్ళుతామరలను ఓడించినవి అయి, వెనుట, పాదా=పాదములు, పద్మల కృత-పద్మలయా=లక్ష్మీదేవిచేత, అలక్కృత=అలంకరింపఁబడినవి - లక్ష్మీచేతఁబ్రకాశించుచున్నవి - ఆశ్రీతులకు లక్ష్మీసదస్సులైననుట, వేణు ప్రణయినో=వేణు=పిల్లఁగ్రోవియొక్క, వినోదన=వాయిదయ టయందు, ప్రణయినో=ప్రేమిగలవైన, పాణీ=చేతులు, పర్యాప్త శ్రియా=పర్యాప్త=పరిపూర్ణమైన, శిల్పం=పనిలన యొక్క, శ్రియా=సంపదగలవి - శిల్పపుసాంపుటలన్నియు పరిపూర్ణముగా గలవియనుట-ఇంతకు పై వెళ్ళుచుసాగినవి కలుగవనుట, బాహూ=బుజులు, మృగదృశం= (లేడింపఁకన్నులుగల) స్త్రీపుత్ర, దోహదభాజనమ్ - దోహద=దోహదప్రయత్న - ఆకాలమునందు వృక్షలతాదులను ముప్పింపఁగేయు దోహదకార్య పారమునకు, భాజనం=సానము-అనిగా దోహదక్రియ ఆకాలమునందును వృక్షదుల నెట్లు పుప్పింపఁగ మున్నో, అట్లే కృష్ణునిబుగములును కాఁగిలింపినమాత్రమున బాలికలైనను ప్రాథమికముగావించువట్టిని అని యాశయము గిరం=మాటలు, మాధుర్యధారా=మాధుర్య=తియ్యఁదనముయొక్క, ధారా=ప్రవాహముగలవి-ఎడ తేగనితేనియ లాలుకునని అనుట నీ క్త్రం=ముగిసి, గాకో..లక్ష్మీతమ్ వాకో విభవ=మాటలపెంపుయొక్క, అలిలః=అలిలములు గలది-మాటల పెంపుగొంపును అలలిమింపించి, పాగ్నియ

యాతిలక్ష్మీకమ్' అనుపాఠమున, వాక్=వాక్కుయొక్క, విషయ=గోచరత్వముయొక్క, అతిలక్ష్మీకమ్=అతిక్రమణముగలది-వాక్కునకు విషయము కానిది అనుట - మాటలచేత ఎల్లింపరాని కనుట, ఏదెత్=ఈ-ఈపూర్వోక్తలక్షణములుగల, మహా=తేజస్సు, బాలః క్షేమ=బాలుఁడా ఏమి, ఆహూ=అశ్చర్యము-ఈమాటమున ఒక తేజస్సు అని మొదట గ్రహించితిని - నానదానముగాఁ జూడఁగా ఆత్మంతకుండరములైన కరములు, చరణములు, మాటలు ముఖము గాఁగించుట చూడఁగా బాలుఁడా ఏమి యని తోచుచున్నది అని యాశయును. బాలుని మొదట తేజవలన తేజస్సుగా గ్రహించుటచే నిరవధిక కాంతిసముజ్జ్వలత్వమువలన కన్నులు మిఱువిట్లుగొనుట స్ఫురించెడిని ఇది తేజఃపుంజమే అయిన నది కరచరబాదులు గలిగి బాలునిమాపునఁ దోచుచున్నదే ఏమినింత యని ఆశ్చర్యము ఇట్టి తేజస్సు బాలురకుఁ గలుగుట యిది ఇట్టియనన్యసామాన్య తేజస్సు గల యొకబాలుఁడు ఉండఁడని యాశయును పాదములు తమయందలి అంశముచేత నే తామరతింపరలను గలిచినది ఇఁకఁ దాము పూర్ణముగా నెదిరించినయెడల తామరలు నిలుచునా యని వానియపూర్వసాందర్యాతిశయము ధ్వనితము

చ. చెలువల కెల్ల దోహదము శ్రీ నేయుకరంబులు లచ్చి కాకరంబులు జితిపడ్డముల్ చరణముల్ మురళీరచనాచమత్క్రియా కలితము కేలుఁదిమ్మి ముఖరకాంతులు వింతలు తేనె లూరుమాటలు గలయట్టితై శవవిరడంబన తేజ మి దేమి చిత్రమో. 58

తా. తామరతంపరల నెల్లఁ గలువఁజాలు పాదములు లక్ష్మీకి ఆటపట్టులు. మరళి నూచుచున్న చేతులు శిల్పంపుసాంపంతయుఁగూర్చి తీర్చినట్టిది బుజములో బాలికలనేని ప్రాశంస గావించునంతమనోహరము లైనవి మాటలు తేనెలాలుకుచున్నవి. మొగము ఇట్టిదట్టివని ఎల్లింపఁదరముకాదు మొదటఁ జూచినపుడు తేజవలన ఒక తేజస్సుగానుండెనుగాని యిట్టియబుజవనంపత్తిబట్టి బాలుఁడా ఏమి యని తోచుచున్నది. జౌరా! ఇట్టితేజస్సు గల యొక బాలుఁడుకుండ నుండునా!

శ్లో||బర్హం నామ విభూషణం బహుమతం వేషాయ శేషై రలం

వక్త్రం ద్విత్రివి శేషకాన్తిలహరీవిన్యాసధన్యాధరమ్|

శీతై రల్పధియా మగమృవిభవైః శృంగారభక్తీమయం

చిత్రం చిత్ర మహా విచిత్ర మహాహా చిత్రం విచిత్రం మహా||59

ఓ. ఒడ్డుం=నెమలిపురి, నామ=ఆగెడు, విభూషణం=ఆభరణము, బహుమతం=మిక్కిలి యంగీకరింపఁబడినది వేషయ=అలంకారముతోఆకు, శేషైః=ఇతరభూషణములచేత, అలంకారం=వేషమునకు నెమలిపురియొకటి బాగును. శక్తిససాములు అక్క

అలేదనుట, ఎత్తొం=మొగము, ద్విత్త . ధరమ్ - ద్విత్త=రెండుమాడైన, విశేష= తిలకములయొక్క, కాన్తి=కాంతిలయొక్క, లహరీ=ప్రవాహముయొక్క, విశ్వాన= ఉనికిచేత-వ్యాప్తిచేత, ధన్య=సంపన్నమైన-ఇట్టికాంతిసంపత్తిగల, అధరమ్=పెదవిగలది, అల్పధియామ్=స్వల్పబుద్ధిగలవారికి, అగమ్యవిభవై=అగమ్యపొందరాని-తెలియరాని, విభవై=వైభవ, గల=పెంపుసొంపుగల, శీలై=స్వభావములచేత, శృంగార . మయమ్ - శృంగారి=నింగారములయొక్క, భక్తీ=విధములచేత, మయమ్=ప్రచురమైనది. మిక్కిలియు సింగరంపువగలుగుటకునదియనుట ఇట్టిదగు, మహా=తేజస్సు, చిత్రం=ఆశ్చర్యము, చిత్రం=ఆశ్చర్యము, ఆహో=ఆశ్చర్యము, విచిత్రమ్=ఆశ్చర్యముగలది, అహహా=ఆశ్చర్యము, చిత్రం=ఆశ్చర్యము, విచిత్రం=ఆశ్చర్యమైనది-ఇంతింతని చెప్పరాని ఆశ్చర్యమైననుట ఇందును బాలుడనక 'మహా' తేజస్సు అనుటచే నిరవధికకాంతివిభవము తెలియునది ఇది యొక తేజోమయమైనవస్తువు, బాలరూపముగలది తేజస్సు రూపమైన యీవస్తువునకు విశేషించి సొమ్ములేల? శిరస్సునకు నెమిలిపురి యొకటియు, మొగమునకు రెండుమాడుబొట్లను మోవియున అలంకారమునకుఁ జాలును, ఇది నిలువెల్ల ఇంతింతనిరానిశృంగారమలపుంజ మగుటచే శృంగారపువగలే తిక్కినయవయములకు సొమ్ములు. ఎన్నునో కవల తేజస్సు రూపమునందో బాలునివలె కనబడుచున్నది అందును ఇట్టి సొమ్ములే చాలియున్నవి కనుక ఇది వింతలతో వింత అని భావము.

ఉ. సొమ్ములు మేని కంది మని శ్రమాడక పింఛమె పుని మోముపై
గమ్మనిబొట్లు దొంతిరలు శ్రగా విలసిల్లగఁ గావిమోవిచె
ల్వముం దిసోత్తిరంగవిభవము నగమ్యము సై తనర్పఁ జ
త్ర మ్మొక పాటివారికి దీక్షరంబె నుతింప నొయారి తేజమున్. 59

తా. శిరస్సున కెల్ల నెమిలిపురి యొకటియే అలంకారమునకు చాలినదై, రెండు మాడుతిలకములకాంతి దరుకొత్తుచున్న మొగమున కెల్ల మోవి యొక్కటియే ఎన్నె బెచ్చుటకుఁ జాలినదై, నిలువెల్ల ఇట్టిదట్టిదని సామాన్యబుద్ధులకుఁ దెలియరానిశృంగారములరాగియు, యొప్పుకృష్ణాఖ్యతేజస్సు చూడంజూడ మోమున విచిత్రముగా నున్నది హేం! ఇట్టిదియుం గలదా.

శ్లో॥ అగ్రే నమగ్రయతి కామపి కేళిలక్ష్య

మన్యాను దిక్ష్యతి విలోచనమేవ నాక్షీ ।

మహాన్త గాన్త మథ దూర మహో కి మేత

దాసి శ్శి శోరముయా మమ్మ జగత్త్రియం మే॥

టీ అగ్రే=ముందట, కామసి=చెప్పనలవికాని కేలిలక్ష్మి-కేలి=క్రీడయొక్క, లక్ష్మి=సంపదను - విహారంపునాంపును, సమగ్రయతి=పూర్ణముగాఁ జేయునది - ఎదుటనే విక్కిలియుఁ గ్రీడించుచున్నదనుట, అన్యాయ=తిక్కిన, దిక్కు అవి=దిక్కులయందును, కామసి కేలిలక్ష్మి సమగ్రయతి=చెప్పనలవికాని విహారసంపదను నించుచున్నది-అ-గా విక్కిలియుఁ గ్రీడించుచున్నది ఇందులకు విహారమేమి-నాకన్నే, నాకీ=ప్రమాణము, హాహ=అకలకటా, హస్తం=మూగి-మూరెడుదగ్గఱున్నది, అభ=విచిత్ర, దూరం=దూరమునుఅయినది-ముంగల కేక్రీడించుచుండుటచే మూరెడుదాపున నున్నట్లును, దిక్కులయందును గ్రీడించుచుండుటచే దవ్వలనును గనఁబడుచున్నదైన, ఏత=ఇది, కిం=ఏమి? అహా=అశ్చర్యము అమృత=తల్లి, జగత్=త్రయం=మూడు లోకములును, కిశోరమయమ=బాలమయముగా, మే - నాకు, ఆసీత్=అయెను - ముంగల మూరెడుదాపునను కనఁబడుచున్నది, దవ్వల దిక్కులకడలను కనఁబడుచున్నది, కాఁబట్టి మల్లోకమును నిండియున్నది మఱియు నీతేజస్సు బాలరూపముఁ వ్యాపించి యుండుటచే మల్లోకములును బాలమయముగానున్నది ఇది యేమి యుండు యాశ్చర్యము.

శా చూడం జూడ మనోహరాకృతి గడుంజోద్యంబుగా బాలకుం
బాహున్ ముందటఁ గొ గిలింతు నని డారయఁ జక్కఁ డాగితి నే
క్రీడించున్ దిశలందు నిందులకు నరక్షిద్వంద్వమే సాక్షి యీ
జూడన్ ముజ్జగ మంబ బాలమయ మారశ్చర్యంబు నా కెంతయున్.

తా. ముంగల మూరెడుదాపునను, దవ్వల దిక్కులయందును ఇంతంతనరాని యంపునాంపుగా ఈవస్తువు అడుచున్నది. ఇందులకు నాకన్నలే సాక్షి. ఈవస్తువేమి? ఇట్లు దగ్గఱను దూరమునను అంతటను బాలరూప మైనయీవస్తువు అడుచుండుటచే ముల్లోకములును నాకు బాలమయ మయ్యెను

శ్లో॥ చితురం బహుళం విరళం భ్రమరం
మృదులం వచనం విపులం నయనమ్ ।
అధరం మధురం వదనం లలితం
చపలం చరితం చ కదానుభవే॥

61

టీ క్రీష్ణనియొక్క, బహుళం=దట్టమైన, చితురమే=కురులును, విరళం=పలుచనైన, భ్రమరం=ముంగురులును, మృదులం=శోమలమైన, వచనం=వాక్యమును, విపులం=వికాలమైన, నయనమ్=శీత్రమును, మధురం=మనోజ్ఞమైన, అధరం=పెదవిని, లలితం=సుందరమైన, వదనం=ముఖమును, చపలం=చంచలమైన, చరితం=చరిత్రమును, కదా=ఎప్పుడు, అనుభవే=అనుభవించును-చూచుననుట చరిత్రము బాల్యప్రయుక్తమైన చంచలత్వము కలిగి యున్న పనియు కావుననే మనోజ్ఞ మనియు నిట్ల నూహ్యము.

ఉ. వెన్నెల గోపకాంతలను శ్ర వేడుకఁ గోరెడుచాపలంబుతోఁ
గన్నులబెళ్ళుతో నగుమొగంబున వ్రాలుచలాలకాళితోఁ
దిన్ననిపల్కుతో ముశీచి శ్ర దిద్దినగొప్పశిరోజపాలితో
నెన్నఁడు నాదు మ్రోలఁ జరియించునో వెన్నఁడు కావిమోవితోన్.

తా కృష్ణుని దట్టంపు శశికుమలను, పలుదశమంగురులను, మైత్తనిపలుకులను, వా
లుగన్నులను, సొగ సైనమోవిని, చెలువైన మొగమును, చంచలమైన నడవడిని నే నెప్పుడు
చూతునో!

శ్లో॥ పరిపాలయ నః కృపాలయే, త్యసక్య జ్జల్విత మాత్మభాషవః|

మురళీమృదులస్వనాస్తరే, విభు గాకర్ణ యితా కచాను నః॥ ౮2

టీ పాకృప ఆలయ=దయకు ఇల్లయినవాఁడొగయొధి యనుట, నః=మమ్ము,
పరిపాలయ=కాపును, ఇతి=అని, ఆసక్యత్=మాటిమాటికిని, నః=మాయొక్క, జల్వితం=
గప్పుటను, ఆ, భాషనః=నాకుబంధువు-అయిన, విభుః విభుఁడగు శ్రీకృష్ణుఁడు, కుగళి
. నాంగిరే—మురళి=పిల్లఁగ్రోవియొక్క, మృదుల=కోమలమైన, స్వన=ధ్వనియొక్క,
అస్తరే=మధ్యమున, కచాను=ఎప్పుడు, అకర్ణయితా=వినఁగలఁడో? కృష్ణుఁడు ఆత్మభాం
ధ్యుఁడు కావున నే అవిభుని నన్నుఁగాదునట్లు మోయుదునున్నాను అదేవుఁడు వేఱు
గానరతుఁ డగుటచే వేఱుగానపారవశ్యమునఁగాని వేణుధ్వనియందు గాని నామొల
వానికి వి బడదు అయినను నేను'ఆసక్యతో'మాటిమాటికి విడువక మోఱుదును నేని
వేఱుని గల్గగా నూఁదునప్పుడు నేకున్నను మృదువుగా ఊఁదునప్పుడైనను నా మొల
న వినుడు వినవచ్చును. అట్లువినుట యెన్నఁడో యని భావము లేక 'స్వనాస్తరే'అను
టకు ధ్వనిలండుమ అని యర్థము గ్రహించి యొడల ఆధ్వనులనడిమియవకాశములందు
ఎప్పుడు నా మొలను విననో అనియు గ్రహ్యము

చ నిరుపమవేణుగాననుహానీనియనుభానుభవైకి మగ్నతం

గరిగి పరాకుఁ గైకొనినశకంబదళాక్షుఁడు దప్తదీప్తుఁ డై

నిరితిము నన్నుఁ గావు నవరీనితపారా యని మాటిమాటికి

మొల మొడునట్టి నావచసరముల్ దయతో నెల్ల డాలకంచునో. ౮2

తా అర్చులంధుఁ డై కిష్ణుఁడు శ్రీ కృష్ణుఁడు కావుకావు మని పలుమాఱు నేను
పట్టుచున్న పలుకుల గరిగిని మల్లగా నొనఁచు నులందుఁగాని అధ్వనుల నెలుపు
నట్టి డుమిఁగాని యప్పుడు విననో కదా!

శ్లో॥ కదాను కన్యాయై విపద్దళాయాః

శ్లోరగన్ధిః కరుణామృధి ర్వి॥

విగోచనాభ్యాం విపులాయతాభ్యాం

వ్యాలోకయిష్య నిష్పయీకతోతి ||

63

టీ. కదాసు=ఎప్పుడు, కన్యాం=వి, విపత్తరకాయామ్ = ఆపత్తనుయమంగు, కైకోరగ్ధిః=కైకోర = బాల్యముయొక్క, గ్ధిః = గంధముగలవాడు = ఒక్కొంత బాల్యముగలవాడు అగు, కరుణ జన్మధిః=దయాసముద్రుడు-శ్రీకృష్ణుడు, విపుల ఆయతాభ్యామ్-విపుల=వెడలుపులును, ఆయతాభ్యామ్=దూదలును, అయిన, విగోచనాభ్యామ్ = నేతములచేత, వ్యాలోకయిష్యన్=మిక్కిలిచూడంగలవాడై, సః=మమ్ము, విషయోకితోతి=(తకచూడుటకు) విషయముగాఁ జేయునో- ఎప్పుడు తనకన్నులార మమ్ముఁ జూచునో యనుట, మేము వట్టిసమయములందు ఎంతపిలిచినను కృష్ణుడు వచ్చుట అరుదు మాకు 'విపద్దశ' కలిగిననీ, వాడు 'కరుణాంబుధి' గావున కరుణాప్రసరితుడై మమ్ముఁ జూడవచ్చునని భావము. 'కైకోరగ్ధి' అనుటచే శ్రీకృష్ణుడు దర్శనమొసంగునప్పుడు ఒక్కొంతబాల్యముతోఁగూడినవాడై యుండవలయు నని కవియభిప్రాయము. కృష్ణునిబాలవేషమునందు వ్యామోహ మెక్కుఁడుగావున బాల్యము వీడి వీడని పదుస్సును అప్పుడు మఱింత విడివిగాంచినకన్నులును జూడవలయు నని కవిసూచయము.

చ ఒకవలపంతః జితిలుచు శ్రీ సుందరినిన్ను శిశుత్వగంధమా

త్రకలితయావసంబు తనరంగం గరుణావరుణాలయుండు వా

యకి శతప్రతప్రవిపులారుణలోచనలీలఁ జూచుచూ

ష్టికిఁ దగు వీఁ డటంచుఁ ఒరిగించుట లెన్నఁడు గల్గనేర్చునో. 63

తా వివర్త కలుగునప్పుడు కరుణానిధి యైనకృష్ణుడు ఒక్కొంత బాల్యము వీడనిప్రాయము గలవాడై నిడువాణగన్నలార మమ్ముఁ జూడ విచ్చునో

శ్లో॥ మధుర మధరబిమ్మే మల్లలం మందహాసే

శిశిర మమృతవాదే శీతలం దృష్టిపాతే |

విపుల మరుణానేత్రే విశ్రుతం వేణునాదే

మరకతమణినీలం బాల మాలోకయే ను||

64

టీ. అధఃబిమ్మే=వొండవండువంటి పెదవియందు, మధురం=తియ్యనైనవాడు సు.తియ్యనై వొండవండునై ఎట్లనగుమోవిగలవాడనుట, మందహాసే=చిఱునవ్వునందు, మల్లలమ్=మనోజ్ఞ మైకవాడును-సౌగంధ్య విఱునగవు గలవాఁ డనుట, అమృతవాదే = అమృతమువలె మాటాడుటయందు, శిశిరం=చల్లనమునవాడును-చల్లగా నమృత మెలుకునట్లు మాటాడువాఁ డనుట దృష్టిపాతే-దృష్టి=చూపుయొక్క, పాతే=పాటునందు-సూత్ర నిగుడ్చుటయందు-శీతలం=చల్లనైనవాడును-చల్లనిచూపులఁ జూచువాడనుట,

అరుణ=నేత్రే-అరుణ=ఎఱ్ఱనైన, నేత్రే=కన్ననందు, విపులం=వెడలుపైనవాడును-వెడలు
పైన యెఱ్ఱనికన్నలుగలవాడనుట, వేణునాదే=పిల్లలగ్రోవియొక్కధ్వనియందు, విశ్రుతం
=మిక్కిలి వినఁబడినవాడును-లేక ప్రసిద్ధుడైనవాడును-అందఱును మిక్కిలి విననట్టి
వేణుధ్వనిగలవాడనుట, మరక నీలం-మరకతమణి=ఇంద్రనీలరత్నమువలె, నీలం=
నల్లనైనవాడును, అగు, బాలం=బాలుని-శ్రీకృష్ణుని, ఆలోకయేను=చూతునాయేమి

ఉ చల్లనిబెళ్ళుజూపు నుధఁ శ జల్లెడుమాటలుఁ దియ్యమోవియ్యో
నల్లలితారుణద్యుతివిశాలవిలోచనముల్ మృదుస్థితో
త్ఫుల్లముఖాంబుజంబుఁ బరిపూరితవేణువినోదనాదమున్
నల్లనిమేనిక్రొవ్వెఱుంగునన్ విలసిల్లినబాలుఁ గాంచెదన్ 64

తా తియ్యచై దొండపండువలె ఎఱ్ఱనగు కెవ్వఁవియు, సొగసైన చిఱునగవును,
చల్లచై యమృత మొలుకు పలుకులును, చల్లనిచూడుటలును, ఎఱ్ఱనైన వెడఁదకన్న
లును, వీనులకు విందులు నేయు వేణుధ్వనియుఁ గలిగి, యింద్రనీలమణివలె నల్లచై
విలసిల్లు చిన్ని బాలుని కృష్ణుని చూతునాయేమి!

శ్లో॥ మాధుర్యా దపి మధురం, మన్మథ తాతస్య కిమపి కైశోరమ్ ।

చాపల్యా దపి చపలం, చేతో మమ హరతి హస్త కిం కుర్తః॥ 65

టీ మాధుర్యాత్ అపి=సౌందర్యమునకంటెను-చక్కఁదనము అని లోకులచే సం
శేతింపఁబడిన గుణవిశేషముకంటెను అచట, మధురమ్=సుందరమైనది-లోకమునందలి
సౌందర్యముకన్నను మించినసౌందర్యము గలది-లోకాతీతమై ఇంద్రంపనలవికాని సౌంద
ర్యముగలది యనుట, చాపల్యాత్ అపి=చపలత్వముకంటెను-లోకమునందు చపలత్వము
అనఁబడు గుణవిశేషముకంటెను, చపలమ్=చంచలమైనది-లోకు లెఱింగినచపలత్వముకం
టెను మించినచపలత్వము గలది యనుట-ఇంతింతనరాని చాపల్యముగలది యనుట, కావు
ననే, కిమపి=ఇట్టిదట్టి దని చెప్పనలవికానిదియు, అగు, మన్మథతాతస్యమన్మథ=ప్రద్యు
మ్నుడుగా పుట్టినమన్మథునికీ, తాతస్య=తండ్రయైన శ్రీకృష్ణునియొక్క, కైశోరమ్=బా
ల్యము, మమ=నాయొక్క, చేతిః=చిత్తును, హరతి=హరించుచున్నది కిం=ఏమి,
కుర్తః=చేయుదును, హస్త=అక్కటా, మాధుర్యమునకంటె మధురమైనది కావున నా
మనస్సును హరించుచున్నది కాఁబట్టి దానిని చూడఁగోరితిని చాపల్యమునకంటె చపల
మైనది గావున నాకుఁ జక్కదయ్యై కాఁబట్టి, 'హస్త' అక్కటా ఏమిసేయుదు నని
సంతాపాతికయము మతియు సౌందర్యమునకు ఉపమానభూతుఁడగు మన్మథునిఁ గన్న
తండ్రి యనుటచే నిరవధికసౌందర్యనిధి యగుట వ్యంజితము

ఉ. గబ్బిమెఱుంగుఁబొండ్లు తటఁకాపడి లోలతఁ జూచునంతలో
నిబ్బర మైనత త్తఱము క నెక్కిన నందముకన్న నంద మై
యబ్బర మైనబాల్యమున క నద్దిర యంగఁజు గన్నతండ్రి యా
గుబ్బన నామదిం గలుగుకగుట్టు గలంచె నిఁకేమి సేయుదున్ 65

తా అందఁగుకన్న నంద మైనచిచ్చి కృష్ణుని బాల్యము నామనఁగును హరించుచు
న్నది అయినను అది సపలము లైనవానిలో నెల్ల మిక్కిలి చపలమైనది కావున నకటా
నే సేమ చేయుదున్?

శ్లో. వక్షఃస్థలే చ విపులం నయనోత్పలే చ
మద్దస్మితే చ మృదులం మదజల్పితే చ ।
బిమ్బాధరే చ మధురం మురళీరవే చ
బాలం విలాసనిధి మాకలయే కదా ను ॥

66

టీ. వక్షఃస్థలేచ=తొమ్ముయొక్క ప్రదేశమునందును, నయన ఉత్పలేచ=కలువపంటి
కన్నులయందును, విపుల=విశాలమైనవాఁడును-విశాలమైన వక్షమును కన్నులును గల
వాఁడు అనుట, మద్దస్మితేచ=చిఱునవ్వునందును, మదజల్పితేచ=మద=మదప్రయుక్తమైన,
జల్పితేచ=మాటయందును, మృదులం=కోమలమైనవాఁడును-కోమలమైన చిఱునవ్వును,
కోమలములైన మురువుమాటలును గలవాఁడనుట, బిమ్బ అధరేచ=దొండపండుపంటిపొవి
యందును, మురళీరవేచ=పిల్లఁగ్రవిధ్వనియందును, మధురం=ఇంపయినవాఁడును-మనోజ్ఞ
మైనపొవియు పిల్లఁగ్రవిధ్వనియుఁ గలవాఁడనుట, విలాసనిధిం-విలాస=విలాసములకు,
నిధిం = నిక్షేపమైనవాఁడును - సకలమైన విలాసములను బచరించువాఁ డనుట, అగు,
బాలం=బాలుఁడైనకృష్ణుని, కదా=ఎప్పుడు, ఆకలయేను=పట్టుకొందునో-చూతునో య
నుట, విజివయైన తొమ్మును గన్నులును, మృదువైనచిఱునవ్వును మురువుమాటలును,
సంపయినపొవియు పిల్లఁగ్రవిధ్వనియుఁ గలిగి యుండుటచేతనే విలాసనిధి యైనాఁ
డు. కావుననే 'ఆకలయే' చూడఁగోరెద నని భాషము

మ భారీరా కన్నులబెళ్ళు తొమ్ముజిగి చెరప్పన్ రాదు వేణుధ్వనుల్
దరమా యెంచఁగఁ గావిమోవిరుచి వింగిలిల్ దెటలేనవ్వని
గ్గులు మజ్జారె సుధామనోహరమృదూతక్తల్ మాయురే యిట్టియొ
ప్పులకప్పు చిలకంచుభాగ్యమహిమంగ్రబుల్ మాకు నిం కెన్నఁడో

తా. విశాలమైన కన్నులును కన్నులును, మృదువులైన చిఱునవ్వును మురువు
పలుకులును, మనోజ్ఞుడైన దొండపండుపంటిపొవియు వేణుధ్వనియుఁ గలిగి యొప్పుల
కుప్పయైన చిచ్చిబాలుని కృష్ణునిఁ జూచుట యెన్నఁడో.

శ్లో॥ ఆర్ద్రావలోకిత దయాపరిణధన్వేత
మావిష్కృతస్థితనుధామధురాధరోష్ఠం ।
ఆద్యం పుమాంస మవతంసితబద్ధి బద్ధ
మాలోకయన్తి కృతినః కృతపుణ్యపుణ్ణాః ॥

67

టీ ఆర్ద్రా=సరసములైన, అవలోకిత=చూపులుగలదైన, దయా=దయతో, పరిణధ=కూర్పబడిన, లేక, దయా=దయచేత, పరిణధ=విశాలములైన, స్వేతం=కన్నులుగలవాడను - కరుణావలోకనములచే మఱింత వికశిల్లికకన్నుల గలవాడనుట, అవిష్కృత . రోష్ఠమ్-అవిష్కృత=వెలిపుచ్చబడిన పెరవిమాటుననుండి వెలికి తొలకినట్టి స్థిత=నవ్వుఅనెడి, సుధా=అమృతముచేత, మధుర=సాంపైవ, అధరోష్ఠ=మోవిగలవాడను-అమృతమువలె అతిభోగ్యమైన చిఱునవ్వు వెలికి వికృతిలుటచే అత్యంతమనోజ్ఞయుగానుండు మోవిగలవాడనుట, అదృష్టమ్-అదృష్టంసిత=కరోధూషణముగాఁ జేయబడిన, బద్ధి=నెమిలియొక్క, బద్ధమ్=పురిగలవాడను, ఆద్యం=ఆదిపురుషుడైనవాడను-జగత్కారణుడైన పురాణపురుషుడనుట, అగు, పుమాంసం=పురుషుని-కృష్ణాకృతితో పురుషరూపమున అవతరించివాని, కృత పుణ్ణాః - కృత=చేయబడిన, పుణ్య=పుణ్యముయొక్క, పుణ్ణాః=సమూహముగలవారు, అగు, కృతినః=విద్వాంసులు, ఆలోకయన్తి=చూచుచున్నారు 'ఆద్యం పుమాంసమ్' ఆదిపురుషుడుగలక వానిని అందఱును చూడలేరు 'కృతినః' విద్వాంసులే చూతురు అందును వానిని, దయతోడి మాపులుగల వాలుగన్నులును, సాంపైచిఱునవ్వుగల కెమ్మోవియుగలవానినిగా కేవలవిద్వాంసులుగాక 'కృతపుణ్య' తొంతపుణ్యముగూడఁ జేసిన విద్వాంసులే చూడనేర్తురు అట్టిమాపులును మోవియును ఆయాదిపురుషునికి రామాద్యనే కాకతారములందుఁ గలపుకాన అట్టిమాపులును మోవియునే కాక 'అదృష్టమ్' తలయందు కెమిలిపురియుఁ జెరువుకొన్న శ్రీకృష్ణావతారముద్రిని 'కృతినః' కేవలవిద్వాంసులుకాని, 'కృతపుణ్య' తొంతపుణ్యముచేసిన విద్వాంసులుకాని చూడలేరు, 'కృతపుణ్యపుణ్ణాః' విశేషించి పుణ్యమునేసిన విద్వాంసులే చూడనేర్తురని యాశయము

ఉ. అందముఁ జిందుమోము దరశనఃసనుధామధురాధరోష్ఠ మ
స్పందదయావలోకనవిశాలవిలోచనమున్ శిరంబున్
బొందుగ నెవ్విపింఛమును శ బూనినయాద్యుని దేవదేవుని
నందకుమారుఁ గాంతురు సశనాతనపుణ్యమునన్ బుధోత్తముల్ 67

తా. దయతోడి చల్లనిచూడ్కులచే మఱింతవిఠివి యైనగన్నులును, అమృతము మంటి చిఱునవ్వు తొలకుటచే మిక్కిలియు నొలపైనవాతెయు, తలయందుఁజెరివిన

మరిగిందియను గలిగి చెలువారెడి యాదిపురుషుని విశేషించి పుణ్యముచేసిన
విద్యాంసులే మాకురు

ఓవె ఇట్లు చూడంగోరి పరిపరివిధముల బ్రాధింపఁగా, శ్రీకృష్ణుం
డ కరుణించి నాత్మార్థినింపఁగా, కవి యామూర్తిని దర్శించి వర్ణించు
చున్నాఁడు.

శ్లో, మూర్తి స్వయం ను మధురద్యుతిమణ్డలం ను

మాధుర్యమేన ను మనోనయనామృతం ను ।

నాశేమృజా ను మమజీవితవల్లభో ను

శాలోఽయ మభ్యుదయతే మమ లోచనాయ ॥

68

జీ మమ=చాయొక్క, లోచనాయ=నేత్రముకొఱకు, బాల=బాలుడు, అభ్యు
దయతే=ఆవిర్భవించుచున్నాడు. పాడనూపుచున్నాడు అయం = వీడు-ఈబా
లుడు, చార=చుచ్చుచు, స్వయం=తానేనా-మన్మథుడు తానే వీడుగునా యను
ట—ఇది పౌరుష్యాతిశయనూపకగు మధురద్యుతిమణ్డలం ను—మధురద్యుతి=చం
దుమయొక్క గుణ్యం=బింబమా యేమి! దీనిచే ఆహ్లాదకమగు కాంతివైభవము తెలి
యగల మాధుర్యమేన ను=పౌండర్యమేనా యేమి, పౌండర్యముతానే వీడుగునాయేమి
యనుట. దీనిచే 'కూడంకిమవ్యుర్నాచ్యం తనోర్తాధుర్యముచ్యతే' అన్నట్లు పూర్వోక్త
మైన పౌండర్యమును శోభావిశేషమును బెరసి యిట్టిదట్టి దని చెప్పనలవికాని నిరతిశ
యాంశ్యంగా నగుట తెలియునది లేక 'శీతలీక్రియతే తాపో యేన తన్నధురంస్త్వ
మై' అన్నట్లు తాపమును చల్లార్చునట్టిది మధుర మనఁబడుచుగాన చూడంజూడఁగా
తాపమున బోగొట్టి సుఖము కలిగించునట్టి మాధుర్యము గ్రాహ్యము కావుననే,
మనో చరామర = సుచస్సుయొక్కయు, నయన=కన్నులయొక్కయు, అమృ
తం = అమృతమా నిమిదీచే నయనోత్సవత్వము హృదయాహ్లాదకత్వమును దెలియు
నది వాశేమృజానా-వాణి = వాక్కుయొక్క, మృజాను = పరిశుద్ధియాయేమి-దీనిచే
మనో చైవ మద్దంబులయొప్పదము తెలియునది మమ=నాయొక్క, జీవిత
మనో ను=ప్రాణనాదుడా యేమి! దీనిచే అత్యంతప్రియత్వము తెలియునది ఇట్టి
నకలదనము, ఇట్టిజిగియు, ఇట్టిచిల్లదనమును, ఇట్టి పలుకులును గలవాడు 'జీవిత
వల్లభు'డే యగు చని యాశయము

శి మూరుడా కాక యంబుధికురమూరుడా మానసలోచనామృతా

కారమొ మాధురీగుణవికారమొ మంజులవాక్సమత్కియా

సారము నాదుజీవమణిసారము లేని మతేమి చిత్తమా

మితాడుబాలభావమున శ్రమెచ్చులు గుల్కెడు నాదుచూడ్కికి

తా నాకన్నులకుఁ గలఁబడుచున్న యాబాబుఁడు మన్నిండుడా? లేక నందఁ
మండలమా? సౌందర్యపురాఃకూ? నామరస్సుయొక్క గూంపమా? నాకన్నులపం
డువా? పలుకుల యచ్చింపనమా? నాప్రాణవల్లభుడా?

శ్లో॥ బాణోయ మాలోల విలోచనేన, వక్త్రేణచిత్రీకృతిదిజ్జుభేన ।

వేషేణ ఘోషోచితభూషణేన, ముగ్ధేదుగ్ధే సయ నొత్సుకం సః॥69

టీ అయం=ఈ-ఈసాక్షులొరించినట్టి, బాలః=బాలుఁడు, అలోలవిలోచనే
=అలోల=నందలములైన. విలోచనేన=కన్నులుగలదియు, చిత్రీ ఘోచిత్రీకృతి=చి
త్తరువులుగాఁ జేయఁబడిన-చిత్తరువులు గలవిగాఁ జేయఁబడిన, దిక్ ముఖేన=దిక్కుల
మొగములుగలదియు-దిశల యందఁజీప్రపంచములు గలదియు- దిక్కులయందు అనేకములు
గా తాను ప్రతిఫలింపఁగా అవి ఆప్రతిబింబములచే చిత్తరువులు గలవిగాఁ గావఁబడిన
వసుట, ఇట్టిదైవ, వక్త్రేణ=ముఖముచేయు, ఘోషోచితభూషణేన=గొల్లపల్లెకు, ఉచి
తి=తిగిసిన, సూచకే=సూచులుగలదియు, ముగ్ధే=సుందరపు నెయు, అగుచేషేణ=వేష
ముచేయు-ఇదియే 'ముగ్ధవేషం మూరే' అఁబడినది, స=సంయుక్త-యన ఈ
తృప్తిమనయన=కన్నులయొక్క, ఉత్సుకం=అర్థంతాపిలాపము-యమండవలయు
నను పేరానను, సయనోగ్ధసమ్-అనుపాదమున, సయనం ఈ సమ్=కన్నులయొక్కపండు
వును, దుగ్ధే=పిడుకుచున్నాఁడు-గిరిగిరి కలిగించుచున్నాఁడు మొగమునకు సహజములైన
బెరుకుఁగన్నులును వేషమునకు సామాన్యములైన గొల్లసొల్లులు నే యలంకారమునకుఁ జా
లున ఇంగిమఱమైన యలంకారసంపత్తికేర సే ఆమొగమున ఆవేషము అర్థంతా
వనములై మదిమది గాడవలయు నని 'ఉత్సుక' జాత్యుక్తము గలిగించుచున్నది

ఉ ఎల్లెడఁ బ్రాసాదము నశమింపిం దగ్ధనిమానుషదన్తితో

గొల్లవిలంప నేషమనసరకుఁ దగునాన్మూలతోడఁ బల్నయో

జొల్ల సదగ్ధీతలసరకున్నతో విలసిల్లుకాలము

దుల్లము నల్లవిగిలు నయినోల్లస మారఁ జరిగించు తున్నుడో 69

తా శకుంఠగన్నులు గల్గె నెక్కులయందు ప్రతిబింబించుచున్న మొగంబుచే
నను, గొల్లబాటికి దగి సొల్లులు దాల్చి సొంపుగులుకు వేషముచేయు, ఈకలఁబడుచున్న
బాబుఁడు మాకు కన్నులపండువు నేయుచున్నాడు

శ్లో॥ ఆన్దోభితాగ్రభుజ మాకులనేత్రలల

మాద్యస్మితాద్యవదనామ్బుజచంద్రబిమ్బమ్।

సహజమునకును శిఖిని మూలం
చేరి విచారించుచు మధ్యపైతి॥

70

జీవుల శక్తి-అర్థోత్థి-కొంతకడల్పంబున, అగ్ర-మొగలుగల, భుజం-బుడ-
బుడయును. అపుడు గొంగరవల్పుచున్నది యనట, మూపులు కదలుట మొద-
లగు 'అర్థోత్థి' అను అగమచదులక కలిగినవిగాఁ దెలియునది ఆకు లీలమ్-
ఆకుల-వ్యాకుల-చైతన్యము కడలిన, శీత్ర-కన్నులయొక్క, లీలమ్-విలాసములు
గలదియు-కన్నులు త్రిప్పగా ఒప్పులాలుతునది యనట, అర్థి బిమ్మమ్-ఆ
ర్థి-చరచరై, స్థి-చితువత్సవేత, అర్థి-నరసమైన, పను అప్పుజ చిత్తబిమ్మ
మ్-నందరివి ఒంటి పుకమలము గలదియు, శిఖా శీలమ్-శిఖాన-మొరయుచు
న్న, భూ-శక్తి-అభరణములవంతు గలదియు. అనేకములైన అభరణములుగలదియు
నట, శిఖి శాఖ-నిషిష్ఠ-మొలిపురి, చూలిం-శిరస్సునందు గలదియు, శీతం-
పల్లవ-చియు. అమవారలకన్నులకు సుఖప్రద మైనదియు, అగు, విలోచనరసాయనమ్-
విలోచన-పన్నులకు, రచయనమ్-భోగ్యవస్తువు-అంకగా శ్రీకృష్ణుడు, అర్థ్యపైతి-
'నాకు' పదునగా చెప్పుచున్నాడు మూపులుగదల్పుట, సామ్యులుగల్గుగల్గు నిమోయు
ట, అనుచువాడగుచే ప్రయుక్తములు ఇటునటు తిరుగు బెతుకుగన్నులచిన్నెలు,
చిటువల్ల గురువు చదువంబి మొగముచు, మొలి-పురి, మొదలైనవి విలోచనరసాయన
మగుటకు చేరువులు, విలోచనములకు నిరవధికముఖము చెచ్చుటచే కృష్ణుడు జనట
కన్న విలోచనమున గురుటయే మతంత యొప్పిద ము కవిహృదయను

కా కొండలు మున్నెలు మొరయశమాస్తము లూపంగ గంభాధ్వను
ల్లందఁ జేయ నాచరవిలాసము చుదురు గ్రేణి నేయ నా
నందవిశాలలోలనయశములతో శిఖిపింఛమాళితో

నందము జెందులో చరరసాయన మల్లదె వచ్చె జల్లంగన 70

జా మూపులుగొంగరల, ఒప్పులాలుక కన్నుల నిటునటుత్రిప్పుచు చుదురుని
చేరి మోసదామరయందు చిటువల్ల సాంపుగులుక, సామ్యులు పెట్టె గల్లుగల్లని మొర
య, కలయందు మొలిపురి మొయ, చల్లనై నాకన్నులవిందగు కృష్ణుడు నన్నెదురు
కొని చెప్పుచున్నాడు

శ్లో సమాలబాలపరిషద్విభూషణం

శిశురేష శీతలవిలోలలోచనః ।

మృదులస్మితార్ద్రవదనేన్దుసమ్మదా

మదయ చ్ఛదీయహృదయం విగాహతే॥

71

టీ పశు భూషణమ్ - పశుపాలబాలగొల్లబాలురయొక్క, పరివత్ = చర్య
కు, విభూషణమ్ = అలంకారభూతుడైనవాడను, శీతల లోచనం - శీతల = చల్లనై,
విలోల = చంచలములగు, లోచనం = కన్నులుగలవాడను, అగు, ఏవః = ఈ-ఈకనబడుచు
న్న, శేవః = బాలుడు, మృదుల సమ్మదా-మృదుల = శోమలమైన, స్త్రీత = చిఱునవ్వు
చేత, ఆర్ద్ర = సరసమైన, వచన ఇన్దు = యుఖచంద్రునియొక్క, సమ్మదా = సమ్మద్ధిచేతి-
చిఱునవ్వుదొలకు చంద్రునిపంటి మొగముయొక్క సొంపు పెంపుచే ననట, మదీయ
హృదయమ్ = నాయొక్క హృదయమును, మదయః = మదింపజేయుచు, విగాహతే =
చొచ్చుచున్నాడు

చ వికవిక నవ్వుచు నుదుట శ్రవేలుకురుల్ నునుపాలబుగ్గులుం
జకిలిమొలుంగుజూపు రహిఁ శ్రవేందగ నాననశీతలద్యుతిం
బ్రకటితగోపశాబకసరభానవభూషణ మై చెలంగుబా
లకుండు మదీయమానసతరలంబున నిల్చెను సొంపు నించుచున్ 71

తా గొల్లపిల్లవాండ్రకూటువకు నలంకారమునలె వెలుగుచు, జల్లనిబెతుకుగ
న్నలంజూచు నీచిన్నిబాలుడు చిఱునవ్వుచే యరువుచు పుమొగముచంద్రునిచే నా
న్మాదయను ను మదించునట్లు ప్రవేశించుచున్నాడు

శ్లో॥ తదిద ముపసతం తమాలనీలం, తరళవిలోచనతారికాభిరామమ్ ।

ముదితముదితవక్త్రచన్ద్రబిమ్బం, ముఖరితవేణువిలాసజీవితమ్॥ 72

టీ లిమాలనీలమ్ - లిమాల = చీకటిమామలె, నీలం = చల్లనైనదియు, తరళ
రామమ్ - తరళ = నందలములైన, విలోచనం = కన్నులయొక్క, తారిక = గ్రుడ్లచేతి, అభిరా
మమ్ = మనోహరమైనదియు, ముదిత బిమ్బమ్ - ముదితముదిత = మిక్కిలిసంతోషించినట్టి
సంతోషంపుసొంపుచే మిక్కిలి ప్రకాశించుచున్నట్టియనట, వక్త్రచన్ద్రబిమ్బమ్ = చం
ద్రబింబముపంటిమొగము గలదియును, అగు, లోత = ఆప్రసిద్ధమైన, ఇదం = ఈ-ఈకనబ
డుచున్న, యుఖి జీవితమ్ - యుఖి = మోయింపబడిన, వేణు = పిల్లంగ్రోలియొక్క, విలా
సం = సర్వవిశేషముల యొప్పిడనుటకు, జీవితమ్ = ప్రాణము-ప్రాణభూరించైన కిష్టాఖ్యప
స్సువు, మే = నాకు, ఉపసరిం = ఎదురైనది

ఉ నీలఘనాభ మయ్య నతినిర్మలవేణువినాదజీవ మై
లోలతిట్టితాలలితరలోచనతారిక మై ప్రసన్నతో
ద్వేలముఖేందుమండలగీర్వినవిలాసకిలాకలాప మై
బాలునిలీల వచ్చి కినుకపట్టె మహాద్భుతతేజ మియ్యెడన్ 72

తా. చీకటిప్రాచువలె నల్లనికాంతి గలిగి, బెరుకు లీనుకనుగ్రుడ్డులచే మిక్కిలి చెలువై, సొంపుపెంపునఁ బ్రకాశించుచున్న చంద్రబింబమువంటి ముంగులు గలిగి, వేణు ధ్వనుల విలాసంబులకుఁ బ్రాణమై కృష్ణుఁడు నా కెదురయ్యె

శ్లో॥ చాపల్యనీమ చపలానుభవైకనీమ

చాతుర్యనీమ చతురాననశిల్పనీమ ।

సౌరభ్యనీమ సకలాదృతకేళినీమ

సౌభాగ్యనీమ తదిదం ప్రజభాగ్యనీమ॥

73

టీ. తత్=ఆ-ప్రసభమైన, ఇదం=ఇది-ఈకనఁబడు చున్న కృష్ణాఖ్యవస్తువు, చాప ల్యనీమ-చాపల్య=చపలత్వమునకు-చపలత్వప్రయుక్తములైన న్యాపారములకు, నీమ = పోలి పేరయైనది, చపలా నీమ-చపలా=లక్ష్మీదేవియొక్క, అనుభవ=భోగమునకు, ఏ క=యుఖ్యమైన, నీమ=స్థానమైనది, చాతుర్యనీమ-చాతుర్య=నేర్పునకు, నీమ=పోలి పేర యైనది, చతురా నీమ-చతురానన=బ్రహ్మయొక్క, శిల్ప=శిల్పమునకు-పనితనమునకు, నీమ=పోలి పేరయైనది, సౌరభ్యనీమ-సౌరభ్య=పరిమళమునకు, నీమ=యుఖ్యస్థానమైనది సక నీమ-సకల=సమస్తములైన, అదృత=ఆశ్చర్యములయొక్క-ఆశ్చర్యకరములైన యొప్పిదములయొక్క, కేళి=క్రీడకు - ప్రవర్తనమునకు, నీమ=యుఖ్యస్థానమైనది, ఆశ్చ ర్యకరములైన సౌందర్యవిశేషములన్నియు ఇంద్ర నిరతితయమై విద్రించుచున్నవివట-ఇం దలిసౌందర్యాదులకంటెను ఆశ్చర్యకరములైనవి మఱిందునుగలుగఁవని భావము సౌభా గ్యనీమ - సౌభాగ్య=సౌందర్యమునకు, లేక, విభవసమృద్ధికి, నీమ=పోలి పేరయైనది - ఇంతకన్నను సౌభాగ్యముగలది మఱిందును కలుగదనుట, ప్రజ నీమ - ప్రజ=గొల్లప లైయొక్క - గొల్లపల్లియలోనివారలయొక్క, భాగ్య=అపృష్టఫలమునకు, నీమ=స్థాన మైనది-వారలభాగ్యముయొక్క పూర్ణపరిపాకమే యిది-యనట-చాపల్యచాతుర్యసౌ రభ్యసౌభాగ్యాదులెల్లను గలిగియున్నది గావుననే ప్రజభాగ్యనీమ యైనదని నిగమము. చ కలిమి నెలంతవేడుకలరకందువపంట విలోలవృత్తికి

నెలవు శుభాళి కాన్పదము ర నేర్పులప్రో వజశిల్పకల్పనా

ఫల మతిచిత్రలీలకుఁ ర బాళము తావుల కెల్లఁ దావు గో

కులజనభాగ్యనీమ యిదిగో కనుఁగొంటిని గంటి కింపుగో 73

తా చపలత్వమునకును, లక్ష్మీయొక్క విలాసములకు, నేర్పులకు, బ్రహ్మయొ క్కశిల్పంపు విన్నాణములకును, పరిమళములకును, ఆశ్చర్యకరములైన యొప్పలకును, విభవంపుపెంపులకును ఎల్లయై ఆటపట్టయి కావుననే, గొల్లవారల భాగ్యములయొక్క పూర్ణఫలమై యొప్పు ఆకృష్ణాఖ్యవస్తువు ఇదిగో

శ్లో॥ మాధుర్యేణ ద్విగుణశిశిరం వక్త్రచంద్రం సహస్రీ

వంశీవీధీవిగళదమృతప్రసాదసా సేచయన్తి॥

మద్వాణీనాం విహరణపదం మత్తసౌభాగ్యభాజాం

మత్స్వ్యానాం పరిణలి రసం నేత్రయో స్పృశ్యతే ॥

74

టీ మాధుర్యేణ=శీలవీక్రియతే తాపో హోం చక్షుధురం స్పృశ్యతే అన్నట్లు
తాపమును జల్లార్చునట్టి గుణవిశేషముచేత, ద్విగుణశిశిరం=రెండింటి స్పృశ్యతే -
మునుపే తనంతటచల్లనిది, చుట్టి మాధుర్యగలవోడ పడుటచే కలహించునదియైననుట,
మాచుటకు విక్కిలి శుఖప్రదమైనది యనుట, చక్షుస్థితిం=కొనుచుండుట - చం
దురునివంటి మొగమును, సహస్రీ=తాబుచున్నదియు, పంశీ ప్రసాదసా=పిల్లల
గ్రోవియొక్క, వీధీ=మార్గమునండి, విగళవో=నవించుచున్న, అమృత=అమృతముయొ
క్క, ప్రసాదసా=ప్రవాహముచేత-అమృతిమువలె అత్యంతవ్యగ్యమై ప్రవాహమువలె
ఎడతెగక నిగుడుచున్నదనిచేత నుట, సేచయన్తి=తడియజేయుచున్నదియు-మీద
'విలాస మురళీ నినదామృతేన నిన్ను చుట్టెను మించును కర్మలమున్నవే' అనుటచే
వీనులను దడుపుచున్నది యనుట-వినువారింతు అట్లెల్ల విరిచి యడియమృతప్రవా
హముచే అత్యంతానందము గూర్చుచున్నదియనుట, మత్ సౌభాగ్యం=నాయొక్కవా
క్కులకు, విహరణపదమ్=విహరి చుచున్నదియు-విహరించుచు టచే విహరప్రయు
క్తమైన శుఖమును స్వేచ్ఛయు స్వంజుడు బగుచున్నదిగా చే శుఖముగా విస్తరించి
గాను జేయునట్టివర్ణనలకు విషయమైనదియు నుట, అగు, మత్త సౌభాగ్యం=మత్త
మదించిన, సౌభాగ్యం=విభవసంపత్తి పెంపున, పాదం=పాదించి మోచుకొని
యధికమైవిష్టించుచున్నచే మనుట-మతిగాని అతిశయించుచున్నవైన సౌభాగ్యము,
మత్+పుణ్యానామ్=నాసుకృతములయొక్క, పరిణతిం=పరిపాకము-నిరతియగునైన
నాపుణ్యములయొక్క పరిపూర్ణఫలస్వరూపమైన కృపాశ్రితత్వము, నేత్రయోం=నా
రెండుకన్నులకు, స్పృశ్యతే=నన్నిదానం చేయుచున్నది- నాకన్నులకు పొడచూపు
చున్నదనుట ఇవట పరిణతికర్త 'విహరణపదమ్' అనచో పరశబ్దం నిర్వచనంసకాం
లము గావున స్త్రీలింగమగు 'పరిణతి' శబ్దం నకు విశేష మయ్యు కొడుము లేదు

శా లావణ్యాంబుధిచంద్రబింబముఖలీలం దాల్చి వంశీనినా

దావిర్భూతనుధాప్రవాహమున నోలలాడం బ్రసరిల్లు నా

దైవాకారము నావచోవిహరణస్థానంబు నాపుణ్యం

దాభవం బారం బ్రసన్న మయ్యెను యశోదాపుత్రహంబునన్.

తా = కర్ణమునకు చేరుకొనితల్లెడనము గూర్చుచున్న మోముచందురుని గలిగి
 పల్లెకొనుచున్నయమృతపువ్వులనులె నొలుకుచున్న మధురస్వరములచే వీనులవిందులు
 చేయును, నానాగర్వలకు నాంపయినవిషయమై, పెంపుసాంపారియున్న నాపుణ్యము
 లయొక్క పలపై, యున్నకృష్ణుడు నాకన్నుగఘటించి పోడతెంచుచున్నాడు

అన ప్రత్యక్షమైన శ్రీకృష్ణునికి నమస్కరించుచున్నాడు.

శ్లో తేజశ్చైస్తు నమో ధేనుపాలినే లోకపాలినే ।

రాధాపయోధరోత్సక్తశాయినే శేషశాయినే ॥

75

తీ ధేనుపాలినే ధేను=గోవులను, పాలినే=కాచునట్టిదియు, లోకపాలినే=
 లోకపులను కాచునట్టియు, రాధా శాయినే=రాధా = రాధయొక్క, పయోధ
 ర=పల్లెలయొక్క, ఉత్సక్త=మీఁద, శాయినే=పవ్వలించునట్టిదియు, శేషశాయినే=
 అదిశేషుడై పవ్వలించునట్టిదియు, అగు, తేజసే=శ్రీకృష్ణాఖ్యమైన తేజస్సుకొఱకు,
 మామనస్కారము, అస్తు=అగుగాక. సౌలభ్యవిశమున ధేనుపాలియు రాధాపయోధ
 రోత్సక్త=పయియు అయినాడు, పరత్వవిశమున లోకపాలియు శేషశాయియు అయి
 నాడు గోవులను కాచువాడు జగములను కాచుటయు, ఒక గొల్లపడఁతిచన్నులపై
 బ్రవ్వలించువాడు జగములపై బ్రవ్వలిచు బ్రవ్వలించుటయుఁజెప్పి పరర్థసౌల
 భ్యుంజకావల మేళనమున ఉత్సర్జియగాఁ దెలిపినాడు ఇట్ల 'తేజసే' అని పోల
 తేజసేఁగఁ జెప్పటచే నిరచితకతేజోమయత్యమును దెలియనది.

చ నయచిచ్ఛక్తి మ్రొక్కెద నరవారకృపారసధేనుసౌఖ్యసం

దాయకీ లోకీ క్షణవిరదాయకే భాసురరాధికాకుచ

స్థానకే సౌధివిరళాలభామణిసాధవీధికా

శాంతి కి శాంతికానయనసారససారఫలప్రదదాయకిన్

76

తా. గోవులను జగములను కాచు రాధచన్నులమీఁదను అదిశేషునిమీఁదను
 పల్లెలమీఁద తేజస్సుతోమ పగుకృష్ణాఖ్యబ్రహ్మమునకు నమస్కరించుచున్నాను

శ్లో ధేనుపాలినితా నరసఖి, ధన్యకుజ్జుమననాధకాన్తయే ।

శేషగతిములవేధసే, తేజసే త దిద మోం నమో నమః ॥

తీ ధేను కాన్తయే ధేనుపాల=గొల్లవారియొక్క, దయతా=ప్రియురార్థమగు
 నేమియొక్క, నరసఖి=కుమరప్రజేశములచేత-కుచములందు అలందఁబడుటచేత ననుట,
 సౌధ=కొత్తమైన, కుజ్జుమ=కుంకుముతోడ, ననాధ=కూడుకొన్న, కాన్తయే=కాం
 తిలపించు. వేతలు కాఁగిలిండుకొనునప్పుడు వారికుచములందలికుంకుము అంటుకొనునగా
 దాయెట్లుకాంతిలో గూడిన తనమేలినిలకాంతి గలవాడనుట, వేణు వేధసే—

వేణు=పిల్లఁగ్రోవియొక్క, గీత=గానముయొక్క, గతి=స్వరవిశేషములకు, మూలనే
ధనే=మూలబ్రహ్మ మైనదియు, అగు, తేజనే=శ్రీకృష్ణరూపమైన తేజస్సుకొఱకు, రత్=
ఆ, ఇదం=ఈ, ఓం నమోనమః=‘ఓం’ అని ప్రణవపూర్వకములైన నమస్కారములు.
ఇందును ‘తేజనే’ అని నిరతికయతేజోమయర్పణు తెలియునది ఈ తేజస్సు వేణు
గానమునకు మూలబ్రహ్మ మైనది గనుక ఇది సృజించు నతిమనోహరస్వరవైచిత్ర్యముల
కుఁ జొక్కి గొల్లపడఁతులు కాఁగిలించుచున్నారని భావము కేవలము గొల్లపడఁతు
లను చెప్పక ‘ధేనుపాలదయితా’ అని గొల్లవారలయొక్క చెలువ లనుటచే పురుషుల
ను నైతియు నిరాకరించి లిన్నుఁ గూడ విచ్చనంపిమామను కలిగించునట్టి మనోజ్ఞ వేణు
గానము గలవాఁ డగుట యుజిరలు

మ ఎసిగావుంజగురాకుఁబొండ్లమెఱుఁగుంబాలిండ్లకాశ్మీరపు
న్రసముల్ జొబ్బిల నుబ్బి నిర్భరిపరీరంభస్థితిం దెల్పు ను
ల్ల సితం బై మురిళీనినాదగతిమూలబ్రహ్మ మై కంటి కిం
పొనఁగం జాలెడుమూర్తికం మొగుడుఁ గేరలోంకారపూర్వంబుగన్

తా. వేణుగానమునకు మూలబ్రహ్మ యుగావున విచిత్రమధురస్వరముల సృజించుచు
గానిచేఁజొక్కి విచ్చింతింపేరలు బిగ్గఁగొఁగిలించుకొనఁగా అపుడు అంటుకొన్న వారికుచు
కులకునుపుఁగాంతితఁగూడన దేహచ్ఛాయ గలిగి వెలుగుచున్న కృష్ణరూపమైన తేజ
స్సును నమస్కారములు మాఁగికిఁ జేసె

శ్లో॥ మృదుఃస్వణస్థాపుగమస్థరేణ, గాఢీన పాదామ్బుజపల్లవేన ।
అనుక్వణన్యజ్జలవేణుగీత, మాయాతి మే జీవిత మార్తకేళి ॥ 77

టీ అర్తకేళి—అర్త=పొందఁబడిన, కేళి=విహారములు గలదయైన, మే=నాయు
క్క, సీవిం=ప్రాణము-నాప్రాణమైన శ్రీకృష్ణాగ్రతేజము, మృదు మస్థరేణ-మృదు
=దుర్గ-ఇంపుగాననుట, స్వణం=ప్రమోయుచున్న, నూపుర=అందియలచేత, మస్థరే
ణ=బరువైనదియు-అందియలను దాల్చుటనందునమనోజ్ఞ సంచారము గలదియనుట, పా
దేన=చిన్నదై నదియు-లేచిదియనుట, అగు, పాదా మ్బుజపల్లవేన-పాద=పాదములయొక్క,
అమ్బుజపల్లవేన=చిగుర్లఁ దీసుడుగుఁ గాఢీన-చిగుర్లవలెను దామరలవలెను మృదు
వై గుల్మవై నయడుగుల నెడుచు అనుట, అను గిరి మథాంత-అనుక్వణం=అందియ
లను) అనుసరించి మురియుచున్న, మళాల=మనోహరమైన, వేణుగిగమ=వేణుధ్వని గలు
గునట్లు గా- గల్లుగల్లును అందియలరవలెనని అనుగణ యగా వేణుస్వరము లూఁచుచుననుట,
అ. కూతి=మచ్చుచున్నది తేజస్వ్యరూపమై పొడవైన నెత్తువు ఇప్పు డా రేజోవిశేష
యతోగూడ ‘అర్తకేళి’ కేళివిధములు గలది నాయ ‘సీవిం’ ప్రాణములె అర్పించు
యెదురుతిమ్మ భారకమై మృదువునై యనుట అట్లు నచ్చునస్వడు చిగుర్లవలె లేచె

మైన యడుగులును, అందలె యందియల్పమృదువ్వణమును దానికి అనుసారిగా
 యెఱుంగబడు వేణువుయొక్క మంజుళితముచిత్రాక్షయొక్కయింపుసొంపును పయింబయి
 పెంచుచున్నది కావున అది 'చర్మకళి' యై నాకు 'జీవిత' మైన దని యాశయము
 డె. చల్లనివేణుగల కనురసారిగఁ దాళగతుల సెలంగ గల్

గల్లు రటంచు సంయలు శ్ర గజ్జలు నొక్కటఁ బెక్కిటిల్లు గాఁ

అల్లనతోమలాంఘ్రులను శ్ర శాలంఘ్రం జాడుచుఁ బాడుచుండ నా

వేల్చితివృత్తి వచ్చెఁ గనూరవిందుగ జీవము పెచ్చుకై వడిన్. 77

తా అదియలు గల్లుగనెచ్చువుగా మొరయుచున్న శేతయడుగుఁదమ్ముల
 నెడుమ, అందియల్పమృదువ్వణ సరిగా వేణువును చుధురసుగా చూచుచు, నిట్లు క్రీడా
 విలాసములు కెఱపుచు, నాయఁ బ్రాణములె నర్థంత్రీయుండైన శ్రీకృష్ణుఁడు వచ్చు
 చున్నాఁడు.

శ్లో॥ సోఽయం విలాసమురళినినదామృతేన

సిద్ధి న్నుద్ధృతి మిదిం మమకర్ణయగ్మమ్ ।

అయాతి మే నయనబద్ధు రిసన్యబద్ధు

రానన్దకన్దళిత కేఽలక్షలక్షః ॥

78

టీ ఆనన్ద లక్షః—ఆనన్దఁజరందములే, కన్దళితఁబొటమరించిన - పుట్టి
 న, కే=లీలాప్రయుక్తమైన, కల్యాణః=కడగంటచూపులయొక్క, లక్షః=లక్షలుగలవాఁ
 డుచు-ఆనందముచే సానుగాఁ గనగంటఁ జూచువాఁ డనట, మే=నాకు, నయనబద్ధః
 —నయనఁకన్నులకు, బద్ధః=మట్టమయినవాఁడును, అనన్యబద్ధః - అన్య = ఒకరికిఁ
 గాక - అందఱికి నయచుట, బద్ధ = మట్టమైనవాఁడును - సర్వబంధుఁడనట, అగు,
 స=ఆ-ప్రసన్నుడైన, అయం = ప.డు-శ్రీకృష్ణుఁడనట, విలాస మృతేన—విలాస=
 లీలార్థమైన, సురజ=బిల్వగ్రోయొక్క, సురజ=ధ్వనియనెడి, అమృతేన=అమృతముచే
 తి, శుభశ్చిత్రమ్=(వినుటకు) ఒగ్గియున్న, మమ=నాయొక్క, ఇదం=ఈ, కర్ణ = చెవుల
 యొక్క, యుగ్మం=జంటను, సిద్ధిన్=శిడుపుమన్నవాఁడై, అయాతి=వచ్చుచున్నాఁ
 డు. 'అనన్యబద్ధ' వగుటచే 'అయాతి' వచ్చుచున్నాఁడు-ఆనందముచే కడగంట సొగ
 సుంజూడులు నిగొడుట్టచే 'నయనబద్ధ' వైనాఁడు 'విలాసమురళినినదామృత'ముచే
 చెవుల కింపునుజేయుచున్నాఁడని యర్థము అనగా కలుకుఁజూపులచే కన్నులవండువు
 ను అమృతమువంటి బిల్వగ్రోవిగవలచే నులవిందును జేయుచు బండువువలెఁ బ్రేమతో
 వచ్చుచున్నాఁ డని యాశయము

ఉ మాలిమిఁజేసి గోపికలగమానముఁ గాచినవాఁడు నీఁడె కాఁ

బోలును నేఁడు వేణురంపకముం జెవి నింపుచు నాదుకంటికిన్

మేలలరం బ్రహ్మోదరసరసిర్భరకేళికటాక్షులక్షుడై

బాలుఁ డనన్యబంధుఁ డెడఁగబాయక యిట్లలయింప వచ్చెఁగా 78

తా చనంపంపుసంపుచే కడగంటిచూడ్కులు సాగనుగా నిగుడ్చుచు నాకుఁ గ
న్నులపండువై అమృతసుంపిటి పిల్లఁగ్రోవినెళిచే పీచులకు విందులు గూర్చుచు సర్వబం
ధుఁడగు నాకృష్ణుఁ డిదె వచ్చుచున్నాఁడు

శ్లో॥ దూరా ద్విలోకయతి వారణాశ్వలగామీ

ధారాకటాక్షభరితేన విలోచినేన ।

ఆరాదువైతి హృదయజ్ఞమవేణునాద

వేణీదుఘ్నన దశనావరణేన దేవః ॥

79

టీ దేవః=దేవుఁడగు శ్రీకృష్ణుఁడు, ధారా భరితేన - దారా=ఎడతెగఁజైన,
కటాక్ష=కడగన్నులచేత-కడగంటిచూపులచేత, భరితేన=నిండింబడిన, విలోచినేన=
కన్నుచేత - కన్నోయిచేత, మారాత్=దూరముననుండి, విలోకయతి=చూచుచున్నాఁ
డు, వారణ గామి-వారణ=పీచుఁగువలె, శ్వల=విలాసముతోఁ గూడునట్లుగా, గామీ=
గమనము గలవాఁడై, హృదయజ్ఞమ=హృదయజ్ఞమైన, వేణునాద=మృ
గధ్వనియనెడి, వేణీ=ప్రవాహము, దుఘ్నన=పీచుచున్నదై, దశనావరణేన = వాతె
ఱతో-అధరోష్ణముతో, వాతెఱతో ఎడతెగక పిల్లఁగ్రోవి నొందుచు ననట, ఆరాత్=
సమీపమునుండి-సమీపముగా, ఉపైతి=చేరివచ్చుచున్నాఁడు మరలనుండిదే-అ
వ్వారిగాఁ గడగంటిచూడ్కులు నిగుడ్చుచును వాతెఱమెఱయఁ జెవుల కింపుగా వేణువు
నొందుచును పీచుఁగునడతో దగ్గఱకు వచ్చుచున్నాఁడని యర్థము మరయున ధారా
కటాక్ష ములతోఁ గూడిన విలోచనములును, దావున వేణునాదప్రవాహముతోఁ గూడిన
దశనావరణమును శోభాజనకము లగు తెలియునది.

మ ఘనమత్రేభవిలాసయాసము సెలంకగె దవ్వలం జూచి చ

ల్లనిధారాళకటాక్షవీక్షణసమురల్లాసంబుతోఁ జెంగటం

జనువేళిం దశనచ్చుదంబు వెలయన్ ర నాన్యామి సమ్మోదమో

హసవంశీనినదిప్రవాహముఖలీరలావా ప్తి దెల్పుం దయన్

79

తా దూరముననుండి ఎడతెగక కడగంటిచూడ్కులచాలు నిగుడ్చుచు, ఇంపుగా
నెడతెగక వేణుధ్వనులు పరఁగించుచును, జెవుండగు శ్రీకృష్ణుఁడు మదపుశీలంగునడక
ఁపినిడకతో దగ్గఱకు వచ్చుచున్నాఁడు

శ్లో॥ త్రిభుజసరనాభ్యాం దీప్తభూషాపదాభ్యామ్

దృశిష్టశి శిశిరాభ్యాం దిశ్యలీలాకులాభ్యామ్ ।

హరించువాడో-పోగొట్టువాడో, నః=వాడు, అయం=ఇది, యః=ఎవడు, మద . హరి - మద=మత్తగల-యోషమత్తలైన యనుట, ప్రజవధూ=గోపస్త్రీలయొక్క, వసన=వస్త్రములను, అపహరీ=అపహరించువాడో, నః=వాడు, అయం=ఇది, యః=ఎవడు, తృతీయ . హరి-తృతీయభవన ఈశ్వర=ఇంద్రునియొక్క, దర్ప=గర్వమును, హరి=అపహరించువాడో, నః=వాడు, అయం=ఇది, యః=ఎవడు, మదీయ హరి-మదీయ=నాయొక్క, హృదయ అమ్బురుహ=మనస్సుఅనెడి తామరను, అపహరీ=అపహరించువాడో, నః=వాడు, అయం=ఇది, కేవల'మును'లయొక్క అనక'మునీంద్రజను'లయొక్క-మానసముల హరించువాడనుటచే పరత్వాతిశయమును, కేవల'ప్రజవధు'వులయొక్క, అనక'మదప్రజవధు'వుల వసనములను హరించివాడనుటచే శృంగారరససంకీర్ణమైన సౌలభ్యాతిశయమును 'త్రితీయభవనేశ్వరు'ని సర్వము హరించినాడనుటచే లోకేశ్వరేశ్వరత్వమును ధ్వనిలములు పరమముగ్ధలగు ప్రజవధువులవసనముల నెట్లో యట్లే పరత్వవేత్తలగు మునీంద్రులమనస్సులను లోకోత్తరప్రభుత్వము గల యింద్రునిగర్వమును సులభముగాహరింపజాలినాడనియు ధ్వనిలము అనగా మునీంద్రుల మనస్సులుగాని కేవేంద్రుని గర్వముగాని గొల్లలవలువలవలెనే యలక్ష్మ్యప్రాయములని భావము కావుననే నాహృగఘోరవిందమును హరించు టెంత యని యాశయము. ఉ చిక్కిర నాడు గోపిలల్-చేలము లెత్తినదొంగ, శైలముల్ చెక్కిలు సేయువానిమదిశ్రబ్ధంభము నాచినదొంగ, భక్తిచే నొక్క-నుమూనికోరి మది ర నిచ్చినతాపముఁ బాపుదొంగ, నా నొక్క-పురిల్లసారసముఁగ, అలుగాఁ గొనుదొంగ, నేటికిన్ 81

నా ఎవడు మునురులవనుమలని శోకమునాన గల హరించు నాలు పరచిచ్చు మో, ఎవడు మునురుల గొల్లలవగుల బుట్టగులు గంగిరించు సౌలభ్యరీతానిధియో, ఎవడు మునురుల గొల్లలవగుల మునురుల గొల్లలవగుల మహామహిమ, కావుననే యెవడు నాహృగఘోరవిందమును హరించినాడో, నా పునురుల యెవడు తెంగుదున్నవాడో 82

శ్లో॥ సర్వజ్ఞశ్చ సర్వవిద్యుచ్ఛ్రవ, సర్వభూమిమిది మను |
నిర్విభక్త్యుచ్ఛ్రవ, నిర్వాణమిది మనుతే || 82
సర్వజ్ఞశ్చ=సర్వజ్ఞుని పండు, హృదయ=వేలలనమందును-లేకసొంద ర్యమందును, సార్వభౌమం=ప్రళవర్తితైశ్చ-సర్వోపకృష్టమైట్టి యనుట, ఇదం=ఈ-ఈసుంగల గంగ, నది, శ్లో॥=కృష్ణగూఢమై శోమస్సును, మమ=నాయొక్క, న యనంతకన్న, నిర్విశ్కో=అనుభవించుచు-గోపవారఁ జూచుచు ననుట, నిర్వాణపదం=మోక్షపదవిని-అఖండమోక్షానందముననుట, అశ్చ=అనుభవించుచున్నది - ఇంతకన్న

సర్వజ్ఞమైదిగాని సౌందర్యమగువాని మహాకృపాజిజగమున లేదు కావుననే దీనిని కష్టమలారణజూచిందనే మోక్షసామాన్యము గలిగించుతపరమానందము గలుగుచున్నదని మాత్రము

చు విను సర్వజ్ఞతయందు మాధ్వమున నుత్తర్యక్త సారవభామంబు నాఁ జనునీతేజముఁ జూచి నానందమున ముగ్ధ నారూప్యముం జెందె వీఁ డని యాలోకింపఁ జేయఁగా భ్రమరకీటన్యాయముం గాంచి కా డన జ్ఞానోదయరూఢి కన్నులకు నేరలా కల్లు నూసించఁగన్ 82

తా సర్వజ్ఞత్వమున సౌందర్యమునందు సకలజగంబుల కెందుచు సాటిలేనిదై కృష్ణరూపమున నెరింగింపఁ దలఁచేజమ్మున జూచిందనే నాకన్ను లపరిమితానందమును బొందుచున్నది

శ్లో॥ కృష్ణాన మేత త్వనరున్ద్రశోభ
ముక్తేతరాశో రుదయం ముఖేంద్రోః ।

తృష్ణామ్బరాశం ద్విగుణీకరోతి

కృష్ణాహ్లాదం ద్విచ జీవితం మే॥

83

శ్రీ కృష్ణ అహ్లాదం=కృష్ణుఁ డనుజేరు గలదియు, కించన=ఇట్టిచట్టిదని చెప్ప నలవికానియు, అరు, మే=నాయొక్క, రుద్ర=ఈ సుందర గుండడుమగ్గు, జీవి తమ=ప్రాణాంతరాయము - అత్యంతదూర మైనది యుట - అని లేనియెడల ప్రాణము లున్నట్లే కలుగదు - రుద్రుని గుండె అని నాకు ప్రాణమే యు న్నూదయను, ఇంద్ర శక్తి వస్తువు, ముఖ ఇంద్రో = రెయొక్క మొగమునందు రుద్రుని, కష్ట ఇంద్ర అంశో = సంద్రుని యొక్క, ముదయం=హోరకం - అనిర్భావం, పురున్ద్రశోభమ=పురుక్ష=రెండింల దై, హోరం=కాంతి గుణిగా, కృష్ణానం=చేయుచున్నదై - సంద్రునికంటె ద్విగుణిం చేకూర్చుకొనితనము గలదైయుట, ద్విగు అమ్బరాశం=నా ఆశ యెడైన సుద్రమును, ద్విగుణీకరోతి=రెండింలగాఁ జేయుచున్నది, సంద్రుఁడు సగుద్రమునుబొంగఁజేయు చున్నది - ముదయమిందును, నాయాశాసనుద్రునును బొంగఁజేయుచున్నాఁడు అందుచు సంద్రునికంటె ఈముఖసంద్రుఁడు రెండింల కాంతిగలవాఁడు గాన ఆశాసనుద్రును 'ద్విగుణీకరోతి' రెండింల నేయుచున్నాఁడని యార్థము కృష్ణుని జూడవలయు నని యుద్విగ్ధులమండిన నాపేరాన రుద్రునిముఖసంద్రుఁడగుజాడగానే మఱిమిడి రెండం తలు పెరిగినది గాని తిండి తీరినది గా దని మాత్రము

* ఇంద్రమాధ్వమునే కాళిదాసు 'నేత్రనిర్వేళనీయమ్' 'అయే లబ్ధం నేత్రనిర్వాణమ్' అనియు పల్లించినాఁడు

మ కిమలోల్లాసక మై నిరంతరికః ౧ గన్వట్ట శీతాంశులిం
బముకంటెక్ ద్విగుశాభిరూఢ్యమున రశమ్యం బై ననెమ్మాముఁ బు
న్నమజాబిల్లివెలుంగుతో వెలయుకృష్ణాభిఖ్య మానాదుజే
నము దృష్టాభితరంగలక్ ద్విగుణ మై వర్ధిల్లఁ జేసెన్ మదిన్ 88

తా ఇట్టి దట్టి దని వర్ణింప నలవి కానిదై నామఁ బ్రాణతుల్యమై కనఁబడు
చున్నయాకృష్టాభ్యుత్ త్వము, ఇంద్రునికంటె నిచుమడికాంతివిశేషము గలిగి మిక్కిలి
యాష్టాదమున గలిగించురసమొగముచేతి, చూడ నువ్విష్టారుచున్న నాపేరాసను
మఱిత పెరుంగఁజేసినదేకాని తీర్చినది కాదయ్యె
శ్లో॥ ౮ దేవ దాతామ్రవిఘోచనశ్రీ .

సమ్భావితాకేషనిస్రమనర్గమ్ ।

ముహూర్త్యుగారే ర్మధురాధరోష్ఠమ్

ముఖామ్బుజగ చుమ్బతి మానసం మే ॥

84

టీ ఆతామ్ర నర్గమ్-ఆతామ్ర=కొంచెమెట్టునైన, విఘోచన=నేత్రములయొక్క,
శ్రీ=కాంతిచేర, సమ్భావిత=బహుకరింపఁబడిన, అకేష=సమస్తమైన, విసమ్ర=అగ్ర
తులయొక్క, వర్ణం=సమాహుగలదియు, మధు రోష్ఠమ్-మధుర=మనోజ్ఞమైన, అధ
రోష్ఠం=అధరముగలదియు, అను, తిత్=అప్రసిద్ధమైన, ఏతత్=ఈ- ఇపుడు కనఁబడు
చున్న, మురాచే=శ్రీకృష్ణనియొక్క, ముఖ+అమ్బుజమ్=మెముఁదామరను, మే=నా
యొక్క, మానసం=మనస్సు, ముహూ=మాటికి, చుమ్బతి=చుంబించుచున్నది-చింతించు
చున్నది-ముసుగునకు-చుంబితి-అనుచుంబనవ్యాపారముగలుగదుగాన చుంబించునటువలె
ముఖమును అత్యంతభోగ్యముగా అగ్రాదించుచున్నదని యాశయము అది ఆముఖమును
అంబుజమువంటిదిగాన చుంబించుచున్నది కేవలము అంబుజమువంటిదే కాక 'ఆతామ్ర'
మైన న విలోచనములును 'మధుర' మైన అధరోష్ఠమును గలిగియుండుటచే 'ముహూ'
మాటికి చుంబించుచున్నదని భావము విసమ్రవర్గమందు విలోచనముల 'శ్రీ' కాంతి పాల
సెనని చెప్పటచే కటాక్ష సులు ప్రసరించెననియు, అవి ఆవిసమ్రవర్గమును 'సంభావిత'
బహుకరించు నుటచే కరుణారసప్రేరితము లైనవనియు వ్యంజితములు విసమ్రవర్గ
మును 'అకేష'మును సంభావించుటచే కరుణాబాహుళ్యము దృశ్యనితము
చ కలశపయోధిశ్రీ-నిరకాయముచే నునుఁగెంపు మీఱుక

న్నుల నతపాళింబు బ్రచియముననూల్కొనఁ జేయుచుఁ దత్కుదాకిణం
బులు మధురాధరోష్ఠమునఁ గ బూనినయాదిమదేవుమోముఁ గా
వలె నది గాకయున్నయెడఁ గ బల్కలు నామది యానఁ గోరునే 84

తా కరుణాశయముచే ఎఱ్ఱుకడగంటికాంతులు పాలయునట్లు ఆశ్రితసమా
హునులయందు గటాక్షించుచున్న కన్నులగవయు, చెలువైన క్రిందిపెదవియుఁ గలిగి,
యత్యంతమనోజ్ఞుమగాఁ గవఁబడుచున్న యీశ్వరస్థిని ముఖారవిందముయొక్క సాంపు
ను తామఁస్సు మాటిమాటికి అనుభవించుచున్నది

శ్లో॥ క కా శరదుదభి తామ్బుజవిలాసశిఖాగురూ

నదా విబుధపాదపప్రదమసల్ల ప్పొల్లజ్జీనా ।

దృశౌ దళితదుర్బదత్రిభువనోసమానశ్చియా

విలోకయ విలోచనామృత మహా మహాచైశ్వర్యమ్ ॥ 85

టీ క కా=హస్తములు, శర గురూ=శరత్=శరత్కాలమునందు, ఉదభిత్త=
లేచిన-పుట్టిన, అస్సుజ=తామరలయొక్క, విలాస=ఒప్పిదములకు, శిఖాగురూ=శిఖాగు
రువులైనవి-ఉపదేశించునట్టియాచార్యు లైనవి - తామరలకు సాబగులు గలపునట్టి వసు
ట-తామరల సతిశయించిన విలాసములు గలవి భావము పదా=పదములు, విబుధ
ల్లజ్జీనా-విబుధపాదప=దేవతావృక్షములయొక్క - కల్పవృక్షములయొక్క, ప్రథమ=
నూతనమైన-తొలుతటిదైన, పల్లవ=చిగుళ్లను, ఉల్లజ్జీనా=అత్యక్రమింపఁజాలినవి-కల్ప
వృక్షముల తొలి-చిగుళ్లను మీఱునట్టి మెల్లదనమును ఎఱ్ఱదనమును గలవి యనుట దృ
శౌ=కన్నులు, దళిత శ్రియా - దళిత=చీల్చఁబడిన - పోఁగొట్టఁబడినయనుట, దుర్బ
ద=గర్వాతిశయముగల, త్రిభువన=మల్లోకములందలి, ఉపమాన=ఉపమానభూతములైనప
దార్థములయొక్క, శ్రియా=కాంతులుగలవి-శ్రమకు ఉపమానములుగా చెప్పఁబడుతామర
లు కలువలుమొదలగు ముగ్ధోకములందును గలవస్తువులయొక్క శోభాగర్వమును హరించిన
వనుట ఇట్టి యత్యంతమనోజ్ఞుములైన కరయుగమును పదయుగమును నయనయుగమును
గలిగినదగుటచే, అహా=ఆశ్చర్యము, విలోచన+అమృతమ్-విలోచన=కన్నులకు, అమృ
తమ్=అమృతమైనది - అమృతమువలె అత్యంతభోగ్యమైనది, అగు, మహత్+తైశ్వర్యమ్-
మహత్=(శ్రీకృష్ణమూర్తియొక్క) గొప్పదైన, తైశ్వర్యమ్=బాల్యమును, విలోకయ=చూడు
ము 'మనోనయనామృతంసు' అన్నట్లు, ఇట 'విలోచనామృతమ్' అనఁబడినది లేక, 'హే
విలోచన=ఓ శ్రేతమా! అమృతమహా=అమృతమువలె తేజస్సుగలిగినమహాచైశ్వర్యమయి
ర్ధాంతరము ఇది నరనగుగాఁ గానిపింపదు 'అమృచిరం బత లమృతే' 'మహారమ్భచి
త్రమ్' ఇత్యాదులందు అంబాశబ్దసంబోధనము కానిపించుటచే ఇచట 'విలోకయ' అను
క్రియకు 'అంబ' అనుసంబుద్ధి అధ్యాహర్యము కరములకు 'శరదుదలచిత' ము
లైన అంబుజములను జెప్పటచే విలాసాతిశయమును, పదములకు కల్పవృక్షముల 'ప్రథమ'
పల్లవములను చెప్పటచే సామనార్యాతిశయమును, దృక్కులకు త్రిభువనములందలి ఉప
మాన శ్రీలదళమును జెప్పటచే జగదేకమనోహరత్వమును వ్యంజితులు ఇట్టివి

గలది కావుననే కైశవము విలోచనామృతి మనియు 'అహో' యని యాశ్చర్యకర మనియుఁ జెప్పఁబడినది

ఉ పాదము లంటిమా విబుధరూపాదపనూతనపల్లవావళిం

గా దనుఁ గన్నుదోయి సరిరకాంతివిశేషము ముజ్జగంబునన్

లే దను శారదాబ్జచనరీలలఁ గెల్లవ గేను లోచనా

హ్లాద మయారె కైశవవిలాసము గంటిమి సందసూతికన్. 85

తా శరదృతువున బాడఁ గునట్టి తామరలచెలుసులను మించునట్టిచేతులును, కల్పవృక్షములతోలుచిగుళ్లును మీఱునట్టియడుగులును, ముగ్ధకములందును గల ఉపమాన పుష్పపుల యొప్పిదముల నెల్ల నతశయించునట్టి కన్నులును గలిగి, కన్నులపండువై వింటలు గొలుపుచున్న శ్రీకృష్ణుఁ బాల్యమును జూడువా

శ్లో॥ ఆచిన్వాన మహాన్యహాన్యహాని నాకారాః విహారక్రమా

నారున్ధాన మరున్ధతీహృదయ మచ్యుద్దృష్టితాన్యశ్చియా ।

ఆతన్వాన మనన్యజన్మచయన్తాన్యభ్యా మచర్హ్యం దశా

మామన్దం వ్రజసున్దరీ స్తతఃకీనా వ్రాజ్య ముజ్జృమ్భతే ॥ 86

టీ. అహి అహి అహని=ప్రతిదినమును, స+ఆకాకా=ఆకారముతోఁ గూడినవైన, విహారక్రమాః=శ్రీదాపద్ధతులను, ఆచిన్వానం=సంపాదించుచున్నదియు-ఆ ప్రాకృతస్వరూప మైనవస్తువైనను సౌలభ్యవశమున నకలజనమోహకములైన అత్యైయాకారములనొంది ఆయాశ్రీడలను నలుపుచున్నదియునుట, ఆర్ద్రా శ్రీయా-ఆర్ద్రా=సరిసమై న, స్థిత=చిఱునగివుగల, ఆన్య=నెచ్చెగఁచుయొక్క, శ్రీయా=సంపదచేతి-చిఱునవృద్ధి లఁకు నెచ్చెగంపుసొంపుచేత ననుట, అగున్ధతీ హృదయమపి-ఆరున్ధతీ=(పతివ్రతాశిరోమణియు పెన్నునిభార్యయునైన) ఆరున్ధతీయొక్క, హృదయమపి=హృదయమును గూడ, అరున్ధానమ్=కొంచెము అభిరుచి గాఁ జేసినచున్నదియు-అరున్ధతీనిగూడ కొంత తన్ను వలచునట్లు చేయునది యనుట-ఇతఁ డక్కినవారిని నెలపించుట చెప్ప నేలయని యాశయము, అనన్య శ్లాఘ్యామ్-అనన్యజన్మ=మన్మథునియొక్క, నయన=కన్నులకు, శ్లాఘ్యామ్=కొనియాడఁ గునదియు-మన్మథునందఁల సౌందర్యశాలియు చూచి మెచ్చుకొనఁదగినట్టిదియు, కావుననే, అచర్హ్యం=వెలలేదియు-సాటిలేనిదియనుట, అగు, దశామ్=అపద్ధను-కీ తిని-ఆత్మంబు సౌందర్యము వెల్లపునట్టిదశ ననుట, ఆరిన్వానమ్=సాగించుచున్నదియు-మన్మథునికంటెను అర్చితకౌసల కిరమైన సౌందర్యశాలాసములు పయింబయి నెఱుపుచున్నది యనుట, అగు, వ్రజ గావ్రాజ్యమ్-వ్రజసున్దరీ=గొల్లె తెలు నలయొక్క, స్తనలతీ=కువప్రదేశములయొక్క, సావ్రాన్యమ్=సర్వాధిపత్యము-ఇటు సావ్రాన్యకర్తృత్వముచే నర్యోత్కృష్టవైభవమును భగమును సూచియులు గావున-కుగముల

యొక్క మహావైభవమును భగవంతుడు అయినదనుట—కుచులకు మితలేని యుబ్బును సుఖాతిశయమును గలిగించునది యనుట—ఇట్టి కృష్ణాఖ్యచిహ్నములు, అమద్దం=ఒక్కరిని మంద మగునట్లుగా, ఉజ్జృమ్భితే=విజృంభించుచున్నది—కేవల 'స్తన'మయొక్క అనక 'స్తనతిలుల'యొక్క సామ్రాజ్యమనుటచే ఆలింగనముయొక్క గాఢత్వము వ్యంజిలము వస్తువో గోపచంద్రులచతురులను 'సామ్రాజ్య' నిరతిశయభగవద్భవమును గూర్చునది అట్టి ఐహవ ప్రాప్తన కొకరూపముతో చిన్నెలు వన్నెలు చూపుచు అరుంధతనిగూడ విలపించునట్టియుద్ధవగు మొగము గలిగియున్నది కనుక నున్నచుండి పెన్నెదగినట్టి మోహనా కృతిగలిగియున్నది కావుననే ప్రజనుందరి స్వతంత్రులకు సామాన్యసఖ్యప్రప మైనది కాక 'సామ్రాజ్య'మే యైయున్నదని యర్థము అచరగా ప్రాప్తప్రాప్తవతు వింతలు గులుకు చూపును, చిన్నెలుగులుకు లీలలును, చిరువత్స దోలుకు మొగచును, మన్ననల కంటే మించినమోహనలవ్యమును, జూచి గొల్లచేలుచు చచ్చునట్లు లుప్పొంగ బిగ్గర గాంగిలించుకొని నిర్భరానందరసమగ్నులగుదు రని భావము

మ నలినాస్తుండును జొక్కి కిన్నోనుచు నారనందించు నెమ్మోముఁగ్రొం
దరున్నవ్వు లరుంధతీహృదయ మైనం బోవ నీ కాఁగి విం
తలుగాఁ బ్రోద్దొకరూప మై మెలఁగువీరన్నాణంబులం దేలి ని
శ్చలనందప్రజనుందరి స్వతంత్రీనామ్రాజ్య ముప్పొంగెడిన్ 86

తా అప్రాకృతిస్వరూపమైన ఐహవ అయినను ప్రతీతమును వింతలు గులుకు ఆకాంక్షలు చూచి చిన్నెలు వన్నెలు చూపుచు, అరుంధతీగూడ నొకింత మోహము గొలుపునట్టి చిరువత్సవోడి మొగము సాంపుతో, మన్ననలకు గూచి పెన్నెలొననట్టి మోహనరస లీగిగోప చ్చిలుచొక్కి చచ్చునట్లులు విగ్గిరి త్తి కాంగిలించు కొని యానంద విభవ ముపలించు కృష్ణాఖ్యచిహ్నము నాయెడ నెల్ల ప్రకాశించుచున్నది

శ్లో॥ సముచ్చస్థిసతియావనం తిరిగితై శవాలక్ష్మితం

మదిచ్చురితిలోచనం మదిచ్చుముగ్ధహానామృతమ్ ।

ప్రతిక్షణవిలోభనం ప్రణయవీరపంకీముఖం

జగత్ప్రియవిమోహనం జయతి మామకిం జీవితమ్ ॥

87

టీ సముచ్చస్థి=సముచ్చస్థి=తెన్నగా వికసించిన-చక్కగా పొడ నూపిన, యోవః=ఎలవ్రాయును గలదియు, చర లక్ష్మ్యై=తర=చందలమైన-చ పలన్నభావముగల, తై శవ=బాల్యముచేత, అలక్ష్మ్యై=అలంకరింపఁబడినదియు—ఇవి ట బాల్యయావరంబు చేప్పఁబడిన-బాల్యము కొంటి ఓడకయు యోవనము చక్కగా ముడించు పునునందు ఎదుస్సుగలది యనుట—బాల్యముయొక్క చలత్విప్రయుక్తములైన

యనుట, అగు, ప్రజ మణిమ్-ప్రజయువతీ=గోపస్త్రీలయొక్క, లేక, గోపస్త్రీ లనెడి, హారావలీ= యత్తెపునరులయొక్క, మరకత=మరికతమయిన, నాయక మహామణిమ్=పెద్దయైన నాయకరత్నమును గూర్చి యుచుట, 'ప్రజయువతి హారవలీమరకత' అనపార యుచు, విజయువతి=గోపస్త్రీలయొక్క, హారవలీ=తీగవంటిహారమునకు, మరకతనాయక మణి యని యర్థము 'తరుణీ స్తవపవ దీప్యతే మణిహారావళిరామణీయకమ్' అని హారావలీ శబ్దప్రయోగము లోకోత్తర దేవతారత్న మైన లక్ష్మీయొక్క కుచసులకును కేవలమర్హ్య స్త్రీలును అందును గడుముద్దులును అగు గోపస్త్రీల హరిసులకు లంకార మైనాడని పరత్వసౌలభ్యముల సంకరము తెలియుచు ఇట్టి కృష్ణసూక్తి, ఐశ్వర్యమును గలించుచున్నాను

చ జలనిధికన్య కాఘనకురచస్థలిపచ్చలతాలి గోపికా
విలసితహారసీలమణి ర విశ్వజగద్వలయప్రకాశకో
జ్వలమహానీయరత్న మనిరవారితి కాలియభోగిభోగమం
డలగిరినజ్ర మై వెలయునందతనూజ భజంతు నామదిన్

89

తా నమస్తలోకములకును అలంకారమై, లక్ష్మీదేవికుఁకలకములకు భూషణమై గోపస్త్రీలహారములనడిమిపెద్దయింద్రసీలపునాయకమణియైయొప్పకృష్ణసూక్తిమొక్కద.

శ్లో॥ కాన్తాకచగ్రహాణవిగ్రహబద్ధలక్ష్మీ, ఖణ్డాస్థరాగరసరజ్జతమజ్జలత్రీ।
గణ్డాస్థీముకురమణ్డలభేలమాన, ఘర్తాజ్ఞురం కిమపిభేలతి కృష్ణ తేజః॥

తీ కాన్తా శ్రీ-కాన్తా=ప్రియురాలియొక్క, కచ=కురులయొక్క, గ్రహణ=పట్టుకొనుటచేతనైన, విగ్రహ=జగడమందు, బద్ధ=కట్టబడిన-బిగ్గ గాంగిలించి యిట్టట్టు కదలనీక పట్టుకొనఁబడినయచుట, లక్ష్మీ=లక్ష్మీదేవియొక్క, ఖణ్డా=తునియలైన-చిట్టిన, అస్థరాగరస=మృగాత్రవృక్షముచేత, రజ్జత=వక్రై పూయఁబడిన - లేక అలంకరింపఁబడిన, మణ్డల=మణిజ్ఞమైన, శ్రీ=కాంతి గలదియు, కురులకు పట్టుకొనుట అను జగడమును లక్ష్మీదేవితోపెట్టుకొని అందులకై పట్టునీయక పెనఁగులాడుచున్నయాలక్ష్మీని ఇట్టట్టు పెనఁగులాడకుండుకట్టు బిగియఁ గాంగిలించి పట్టుకొనఁగా అవిగికాంగిలివలన అదేవి మేనియందలిపూత చిట్టి చెమటచేత దడిసి శ్రీకృష్ణనిమేనియందు అంటుకొనఁగా దానిచే నతనిపాలుపు మఱిత మణిజ్ఞ మైనదని యర్థము, గణ్డా కురమ్-గండస్థనీయకురమణ్డల=అద్దయమంటిచెక్కిళ్లగుండనిప్రదేశములందు - ముకురశబ్దముచే నిద్రిమై నిగనిగలాడుటయు, మండలకట్టయచేతబుగలిగి గుండవైయుండుటయు స్ఫురితము, అట్టి చెక్కిళ్ల ప్రదేశములందు, భేలమాన=చిందులుద్రొక్కచున్న, మర్గా=చెమటయొక్క అంకురమ్=మొలకలుగలదియు, కురులు పట్టుకొనెడి కలహమందలి పెనఁకునచేతి చిలుచెను

తా చూడంజూడ మిక్కిలిసుందరమైనచేనును, తేనియనెత్తావి గలిగి చిలు
నవ్వుగులుతుచు చూడంజూడ సాగమైకమొగమును గలిగి యున్న యీ కృష్ణరూప మగు
తేజస్సు జౌరా! చూడంజూడ మిక్కిలిసుందర మై యున్నది

శ్లో॥ శృంగారరససర్వస్వం, శిఖిషిష్ణువిభూషణమ్ ।

అక్షీకృతనరాకార, మాశ్రయే భవనాశ్రయమ్ ॥

92

టీ శృంగార సర్వము-శృంగారరస=శృంగారరసముయొక్క, సర్వస్వమ్=సారాం
శమైచవాడును, శిఖి . వణి-శిఖిషిష్ణు=సేమిలిపురి, విభూషణం=అలంకారముగా
గలవాడును, అక్షీ కారం-అక్షీకృత=కయికొనబడిన, నర+ఆకారమ్=మనుష్యరూప
ముగలవాడును-మనుష్యరూపమును గైకొన్నవాడగుట, భవన+ఆశ్రయమ్-భవన=లో
కములకు, ఆశ్రయమ్=ఆధారుడైన శ్రీకృష్ణుని, ఆశ్రయే=సేవించుచున్నాను.

ఉ చక్కనివాని ముద్దు వెదకబల్లెడువాని దయారసంబుచే

నక్కొనువాని మాళితటి శ్ర నించినపింఛమువాని లోకముల్

మొక్కగ నేలువాని సతిశ్రమోహనమానుష వేషధారి యై

యక్కట లేనివాని జగదాశ్రయ నెప్పుడు నాశ్రయించెదన్. 92

తా శృంగారరసంపుసారమై నెమిలిపురిని అలంకారముగా ధరించి లీలాహను
షవిగ్రహము దాలించి లోకంబుల కెల్ల నాదారభూతుండై వెలుగుకృష్ణమూర్తి
నాశ్రయించెద.

శ్లో॥ నాద్యాపి పశ్యతి కదాచన దర్శనేన

చిత్రేన చోపనిషదా సుదృశం సహస్రమ్ ।

స త్వం చిరం నయనయో రనయోః పదవ్యాం

స్వామి స్కయాను కృపయా మమ సన్నిధి త్నే ॥

93

టీ సుదృశం=విద్వాంసులయొక్క, సహస్రం=వేయి-విద్వాంసులసమూహము
నుట, అద్యాపి=ఈదినమందైనను, కదాచన=మఱియేకాలమందైనను, (యం=ఎవ్వనిని),
దర్శనేన=దృష్టిచేతను-ప్రత్యక్షముగాననుట, చిత్రేన=మనస్సుచేతను-ధ్యానముచేయవలెను,
ఉపనిషదా=ఉపనిషత్తుచేతను-వేదాంతశాస్త్రములముగాననుట, పశ్యతి=చూడవో,
సః=అట్టివాడవైన, త్వం=నీవు-విద్వాంసులకేని ప్రత్యక్షముగా గాని, ధ్యానమున
గాని, పరోక్షముగ వేదాంతశాస్త్రములముగా గాని కావరానట్టివాడవు నీ వనుట,
హేస్వామి=ఓస్వామీ, కయాను=ఇంతింతసరారి, కృపయా=దయచేసే, మమ=నా
యొక్క-విద్వాంసుడను గాక కేవలనామాన్యుడనుగు నాయొక్క, అనయో=ఈప్ర
కృతినంబంధులైన యనుట, నయనయో=కన్నులయొక్క, పదవ్యాం=పద్యమునందు,

చిరం=బహుకాలమునకు, సన్నిధి తీసి=సన్నిధానము నేయుచున్నావు నిన్ను 'దర్శనేన' ప్రత్యక్షముగా చూచుట యుత్తమము. 'చిత్రేన' మనస్సుచే జూచుట మధ్యమ పక్షము. 'ఉపేషదా' వేదాంతమాలమున జూచుట అధమపక్షము ఈపక్షములందు జేరిచేతగాని యిక్కడైనను మఱియెప్పుడైనను విద్వాంసులుకూడ నిన్ను గనుగొన్న వారు కారు నేనో విద్వాంసుడనుగాను అట్టివాడు ఉత్తమపక్ష మగు ప్రత్యక్షమాలమున కనుపట్టితివి నాభాగ్య మేమందు నని భావము విద్వాంసులకు వేదాంతమాలమున గనుపట్టనివాడు సనుబోటివానికి ప్రత్యక్షముగానే కనుపట్టుట 'కయానుకృపయా' చిరవిధికృపావిశేష మే యగు నని యాశయము

ఉ కొందఱు యోగదృష్టి నొకకొందఱు వేదవిచారవాసనం

గందురు నిన్ను నెప్పుడో యొరకానొకనేళ నభిజ్ఞులైనవా

రందఱు నిట్టినిపు కరుణాంబుధి వ్రాకృతదృష్టి జెందునా

ముందుట నిల్చి యెన్నడు ప్రశమోద మొనర్తువు నందనందనా. 93

తా విద్వాంసులు పెక్కండు నిన్నిపుడును మఱిప్పుడును కన్నారంగాగాని, మనస్సుచేతగాని వేదాంతకాన్త్రమాలమునగాని కనుగొన్నవారుగారు అట్టికిపు సనుబోటివాని యీ ప్రాకృతపుంగమ్మలకు ఇంతింతనరానికరుణచే చిరకాలమునకు నాత్మత్పరించితివి నాభాగ్య మేమందుచు?

శ్లో కేయం కాచిః కేళవ త్వన్మఖేంద్రోః

కోఽయం వేషః కోఽపి వాచా మభూమిః |

నేయం సోఽయం స్వాదుతా మజ్జులశ్రీః

భూయో భూయో భూయశ స్త్వాం సమామి ||

94

టీ హేకేళవ=ఓకృష్ణా, త్వన్మఖే=త్వత్=నీయొక్క, ముఖ+ఇంద్రోః=ముఖ చంద్రునియొక్క - చంద్రునివంటి మొగముయొక్క, ఇయం=ఈ- కనఁబడుచున్నట్టి, కాచిః=కాంతి, కా=వది-ఎదియనవచ్చునట్లు, కోఽపి=ఇంతింతనరానిదియు, వాచామ్=అభిభూమిః=వాక్కులకు విషయముకానిదియు-ఇద్దరింపనలవికానిదియు, అగు, అయం=ఈ-కనఁబడుచున్న, వేషః=(శిఖిఫీంఛావ్యలంకృతమైయున్న) అలంకారము, ఈ=వది-ఎదియనవచ్చును. ఏమనవచ్చునో చెప్పచున్నాడు సా=ప్రసిద్ధమైనదగు, ఇయం=ఇది-ఈముఖించ్రకాంతియు, సః=ప్రసిద్ధమైన, అయం=ఇది-ఈవేషమును, స్వాదుతా=లావణ్యమును, మజ్జులశ్రీః=మజ్జుల=మనోజ్ఞులైన, శ్రీః=లక్ష్మీయు-సౌందర్యలక్ష్మీయు, అగును అని శేషము. నీముఖచంద్రకాంతిని లావణ్యమనియు, నీవేషమును సౌందర్యలక్ష్మీ యనియును జెప్పవచ్చును, కాని కేవలముగా కాంతియనియు వేషమనియును జెప్పరాదనుట,

ఇట్టివిగలవాడవు గనుక నే, త్వం=నిన్ను, భూయఃభూయః=మాటిమాటికి, భూయః=అధికముగా, నమః=మొక్కుచున్నాను నీ ముఖకాంతియును వేషమును లోకోత్తరములై అత్యంతవిలక్షణములుగా కానిపించుటచే వానిని కాంతియనియు వేషమనియుఁ జెప్పక తావణ్యమనియు సౌందర్యలక్ష్మీయనియునే చెప్పడగు నని యర్థము. కావున నిన్ను 'భూయః' మఱిమఱి యధికముగా మొక్కుచున్నా ననుట. 'కాపి వాచా మభూమిః, నేయం నేయం' అనుపాదమున, సా=ప్రసిద్ధమగు, ఇయం=ఈ, స్వాదుతా=లావణ్యమును, సా=ప్రసిద్ధమైన, ఇయం=ఈ, మష్టాలక్ష్మిః=సౌందర్యలక్ష్మీయు, కాపి=ఇంతింతినరానిదియు, వాచామభూమిః=వాక్కులకు అగమ్యమైనదియు నని యర్థము

ఉ ఎక్కడిగోపరూప మది శ్ర మెక్కడిముద్దు మొగంబుసోయగం
బెక్కడి నీకళావిభవ శ్ర మెక్కడ నే మని యెన్నవచ్చు న
మృక్క యగోచరంబు భవశ్రదాకృతి పద్మభవాదిసూక్తికిన్
మొక్కెడ సారెసారెకు 'నశమో హరయే' యని నందనందనా! 94

నా కృష్ణా ! నీముఖచంద్రునికాంతియు, ఇట్టిదట్టిదని వాక్కులచే వర్ణింప నలవికాని నీవేషమును అత్యంతవిలక్షణములుగా ఁడుటచే వానిని నీమని పేర్కొనవచ్చును? ఆయీకాంతిని లావణ్య మనియు, ఆయీవేషమును సౌందర్యసంపత్తి యనియునే చెప్పడగును ఇట్టికాంతియు వేషమును గల నిన్నుఁ గూర్చి మాటిమాటికి మిక్కిలి నమస్కరించు చున్నాడను

శ్లో॥ నద నేన్దువినిర్జలి శృంగీ, దశభా దేవ సదిం ప్రసద్య తే ।

అధికాం గ్రీవా మత్న తేతరాం, తిలకారుణ్యవిభృమ్భితం కియత్ .

టీ పాపన=ఓకృష్ణా! శక్తి=గండ్రుడు, (శే=నీయొక్క, ఎర ర్జిత, సన్-సవన+ఇన్దు=యగుచున్నాడే), వినిర్జలి, సన్=గెలునబడినవాడై, దశభా=పదివిధములుగా-పదిమఖలుగా నుట, ససం=నీపాపయుగమును, ప్రపద్య=పొంది, అధికాం=మిక్కిలిగొనెను, (శియం=కా. 119-1-లోభాసంపత్తిని, అత్న తేతరామ్=పొందుచున్నాడు. ఒక గుణవిశేషమునందు ఒకనికి ఓడిపోయినవాడు ఆ గెలిచినవానికి పాదాక్రాంతుఁడైనానివలన నాగుణవిశేషమును గట్కగా కలిగించుకొనవలయునుగదా అట్లే గండ్రుడు కాంతియందు నీముఖచంద్రునికి ఓడిపోయినవాడై గెలిచిన నీయొక్క పాపయుగమును పదిమఖములగుపముగా ఆశ్రయించి గూఢాకాంతివిశేషమును మిక్కిలి పొందినాఁడని మర్థ 11 కాఁబట్టి, తిలక=నీయొక్క, కారుణ్య విభృమ్భితం=కరుణయొక్క ఉప్పొంగుట-సమాధిశయము, కియత్=ఎంతి-ఎంతని చెప్పవచ్చు ననుట పాదముల నాశ్రయించినందుల నే అధికాంతిని గలిగించితివిగాన నీ కారుణ్యమునకు మితి లేదని భావము.

ఈ ఆనందంతోడ నెదురొచ్చి శశాంకుడు నిల్వ లేక నీ
 మాచినాడనన్ ములకమాలున జేరి సఖాంకురాశ్వుతిం
 బూచి భజించినంతనె సకమున్నతి శ్రీ లోనగూర్చి తొర! నీ
 కీరణమూరత్యము నుతింపగ శక్యమె నందనందనా !

95

తా కీకృష్ణ! చంద్రుడు నీముఖచంద్రునికాంతికి నోడి పదివిధములుగా నీపా
 యముని నీ భూపమున నాశ్రయించినంతనే యధికకాంతి నొందినవాఁడయ్యెను.
 ఇందు మొదలనమ్ముచు!

నీ సత్త్వస్థుఖం కథమి వాబ్జసమానకక్షం

వాక్యధుని హునినగ్ధకళాసమృద్ధమ్ ।

చ త్త్వే బ్రవేక మపరం భువన్తకకాన్తం

యస్య త్వదాననసమా నుమమా సదా స్యాత్ ॥

96

టీ. వాక్య సమృద్ధమ్—వాక్ + మాధురి = వాక్కులయొక్క తీయందనమును,
 మాధురి = అస్వరస్వరము, పర్వ = ఉత్సాహముగల-మిక్కిలి శేతోత్సవము గలిగించు, కళా =
 కళాచేతనములచేత, సమృద్ధం = చిందినదైన, తత్ = ప్రసిద్ధమైన, త్వత్ ముఖమే నీయొక్క
 తాత్పర్యము, అట్లే కక్షం అట్లే చంద్రునితోడ, సమాన = సమమైన, కక్షం = కోటిగలది-చం
 ద్రునితోడి సమమున జేష్ఠుడగినది, కథమి = ఎట్లుదా-చంద్రునిని దీనిని సామ్యమునందు
 వికారముగా చెప్పుదునుట-నీముఖము బహుళపర్వకళాసమృద్ధమైనది-అనగా అత్యంత
 శేతోత్సాహముగలదియగుచోర్యములచేసిందానినది చంద్రుడో బహుళపర్వకళాసమృ
 ద్ధుడు కాదు-అనగా, బహుళపర్వ = బహుళపక్షమియందలిపర్వదినము లగు అష్టమి
 అమావాస్యలయందు, కళా = కళలచేత, సమృద్ధం = చిందినవాడు, కాదు-అనగా కళలు
 చేయుచుండుట, బహుళపర్వకళాసమృద్ధమైన నీముఖమును బహుళపర్వకళాసమృద్ధం
 కుకా = చంద్రునితో సామ్యమునకుఁ జేరదని శ్లేషముపొందుచే ముఖము చంద్రుని అతిశ
 యుచుండుట తెలుపఁజేసినది తత్ = కాఁబట్టి, చంద్రుడు నీమొగమునకు లిక్కువయే
 నైనా వాడుకావున, కక్షం = పక్ష, బ్రవేక = చెప్పదును, యస్య = చేసికొ-త్వ సమా-త్వత్ =
 నీమొగము, సమా = మొగముతోడ, సమా = సమానమైన-నీముఖకాంతితోడ సమానమైన,
 మా = మాచించుకాంతి, సదా = ఎప్పుడును, స్యాత్ = అగునో, అట్టి భువ కాన్తమ్-
 మివ = అంతిమము, విక = ముఖ్యమైన, కాన్తం = మనోజ్ఞుడగువైనది, అపరం = మఱియొ
 క్కది, కక్షం = దీని మొగమువలెనే సర్వకాలములందును జగదేకమనోహరముగా నుండువ
 యును. తాత్పర్యములచేత నీముఖముతో సమానముగా ఎన్నఁబడుచంద్రునితో ఎల్లప్పు
 డును కాంతి గలుగదు. నీముఖమువలెనే ఎప్పుడును అత్యంతకాంతి గలిగియుండు
 సత్త్వ వేటిదియుఁ గావరాదు. కాన నీమి యెప్పుడు నని యాశయము.

చ సరసిజ మంటిమా తగదు శ సాటికి శారదపూర్ణిమానుధా
కరరుచి యంటిమా సమము శ గా దిఁకవేతె జగంబునన్ మనో
హర మగువస్తు వైండ్లొకటి శ యారసి చూడ నొకానొకప్పుడుం
బురుడు ఘటిల్లునే భవనశ్రమోహన! నీముఖకాంతకాంతికిన్ 96

తా బహుళపర్వకళాసమృద్ధుఁడు కాని చంద్రునితో బహుళపర్వకళాసమృ
ద్ధమైన రీముఖమును సామ్యమున నొకటిగాఁ జేయరాదు మఱి నీముగమువలె ఎ
ల్లప్పుడును ఉత్కృష్టకాంతి గలదై జగదేకమశోజ్జముగా నుండునది మఱివస్తువును
గానరాదు ఏమని చెప్పుదును!

శ్లో॥ శంశ్రూషసే యది వచః శ్రుణు మామకీనం

పూర్వై రపూర్వకవిభి ర్న కటాక్షితం యత్ ।

నీరాజనక్రమధురం భవదాననేందోః

నిర్వాజ మర్హతి చిరాయ శశిప్రదీపః ॥

97

టీ శంశ్రూష సేయది=వినుటకు ఇచ్చగించితివేని, పూర్వై=తొల్లిటివా రయిన,
అపూర్వకవిభిః-అపూర్వ=సాటిలేని-అర్హతి చమత్కార ప్రబంధములు చెప్పటచే ఎన
లేనివారగు, కవిభిః=కవులచేత, యత్=ఏది, న కటాక్షితం=గమనింపఁబడలేదో-చెప్పఁ
బడలేదో, మామకీనం=నాసంబంధమైన, (తిత్=అ) వచః=వాక్యమును, శ్రుణు = విను
ము-మహాకవితాపమత్కారు లగు పూర్వకవులుగూడ చెప్పనియొకమాట చెప్పెదను విను
మనుట, శశిప్రదీపః-శశి=చంద్రుఁ డనెడి, ప్రదీపః=దీపము, భవత్ + ఆనన + ఇందో = నీ
యొక్క ముఖచంద్రునియొక్క, నీరా ధురమ్-నీరాజన=నివారియొక్క, క్రమ=విధియొ
క్క, ధురం = భారమును-నీముఖచంద్రునికి నివాళిగా నుండవలయుటను, నిర్వాజం=
నిరుపాధికముగా, అర్హతి=తగుచున్నది-అట్లు ఉండుటకు అర్హమగుచున్నది లోకో
త్తరసౌందర్యాదులుగలవస్తువులకుఁగలుగు నృప్తిదోషమును వానికి సజాతీయములై సౌం
దర్యాదులందు వానికంటె తక్కువ యగువస్తువులచే పరిహరింపట లోకసిద్ధము ఇటు శ్రీ
కృష్ణునియొక్క ముఖచంద్రునికిఁ గలుగునృప్తిదోషమును తత్సజాతీయమై దానికంటె త
క్కువశోభ గలిగియుండు చంద్రునిచేతనే పరిహరింపఁ దగు నని యాశయును మఱియు
దీపాదుల నారతి యెత్తుటచేతను దృష్టిదోషము పరిహృత మగుచున్నది గాన ఆచం
ద్రునే దీపముగా రూపించి కృష్ణముఖచంద్రునికి నివాళియొనర్పఁదగు నని చెప్పఁబడియె
మఱియు శశి నివాళియగుట 'ధురం అర్హతి' అనుటచే అవశ్యక మనియు, 'నిర్వాజమ్'
అనుటచే నెవము నెదురుచూడక తనంతటనే జరుగఁ దగు ననియు నూచితము లగు
చున్నవి. పూర్వశ్లోకమునందు చంద్రుఁడు నఖము లనెడి నెవముచే ఆశ్రయించినాఁడు

గాఁగ నెఱుఁగి గుఱువున ఆశ్రయింపలేదు ఇందు ఇట్టివెపములు లేక నిండుఁడు తన
 లనే కలహపున నిరాజును కావలయు నని నిర్వాహజ్ శబ్దసారస్యము శ్రీకృష్ణుని
 ముఖండుఁడు చెప్పున అతిశయించినవాఁడని ఫలితార్థము
 చ తొలుతటివ్యాసముఖ్యకవిధుర్ములు పల్కునిసాహసంబు నేఁ
 ఒలికెడ వింటివేని విను శ పరకజలొచన నీదుమోముతోఁ
 గలుపలజేసి నాటి యనఁ శ గాఁ దగ దారతి పల్లెరంబులో
 ఎల నిడి దివ్వగా నతనిఁ శ బట్టి నివాళి యొనర్పఁగాఁ దగున్ 97

తా కృష్ణ! కవితాచమత్కృతియం పూర్వ లైస తొల్లిటి వ్యాస వాల్మీకాది
 మహాపురుషులకుఁ యొకమాట నేను సాహసించి చెప్పెద దానిని విని నిచ్చుగించితి
 వేని విను చంద్రుని ఆరతిపల్లెరంబున దీపముగా నుండుకొని నీముఖచంద్రునికి నివాళి
 యొనర్పఁదగును

శ్లో॥ అఖణ్డనిర్వాణరసప్రవాహై, ర్విఖణ్డతాశేషరసాన్తరాణి ।

అయన్త్రితోద్వాన్తనుధార్ణవాని, జయన్తి శీతాని తప స్త్రితాని॥

తీ అఖ వాహై-అఖణ్డ = అవిచ్ఛిన్నమై, నిర్వాణ=నిరతిశయసుఖమనెడి,
 రస=రసముయొక్క, ప్రవాహై=ప్రవాహములచేత-ప్రవాహమువలె నెడతెగక య
 నుపవిపఁబడుచున్న నిరతిశయసుఖమును గూర్చుటచేత ననుట, విఖ రాణి-విఖణ్డ
 తి=మిక్కిలి కొట్టఁబడిన, అశేష=సమస్తమై, రస+అన్తరాణి=ఇతరరసములు గలది
 యు-తిక్కినరసముల నెల్ల నడంచి నిర్వాణరసమునే యనుభవంపఁ జేయుచున్నవి య
 నుట, అయన్త్రిత=అడ్డగింపఁబడనై-విచ్ఛలవిడిగా ననుట, ఉద్వాన్త=
 క్రకఁబడుచున్న-వెలిపుచ్చఁబడుచున్న, సుధార్ణవాని=అమృతసముద్రము గలవియు-
 చిరపిఠిక మైయమృతమును విచ్చలవిడిగా నొలుకుచున్నవి యనుట - అమృతమువలె
 చత్వంతోగ్యము లైనవి యని భావము, శీతాని=చల్లనివియు-చూచుటకు సుఖప్రద మై
 చవియు, అన, తప=తయొక్క, స్త్రితాని=చిలువగవులు, జయంతి = సర్వోత్కృష్టము
 లై యింతియవునవి నిర్వాణరసముయొక్క ప్రవాహములచే నితరరసములను ముంచి
 నైచిచి గాన విఖండితాశేషరసాంతరములైనవి, సుధార్ణవములను నిగడ్చుటచే శీతము
 లైనవి. మతీయు శేషల 'నిర్వాణరస'మునుగాక నిర్వాణరసప్రవాహములను, శేషల
 'సుధ'ముగాక సుధార్ణవమును, అమండుగాను అమృతముగాను నెఱుఁపునట్టిసిగావుననే
 'జయన్తి' సర్వోత్కృష్టము లైనవి యాశయము

మ. కలితానందమహానుభావమున శేరడ్కం జెంది యంతంతకుం

చెలియం బొంగునుధాతరంగితపయోధిన్ లీలఁ గన్పించుచున్

దళితాశేషరసాంతరంబు లగులేనవ్వల్ మిటారింప గో
కులకాంతాజనభోగభాగ్యమహిమాంతరూరంబు సె ల్వాండెన్

తా నిరతిశయసుఖరసప్రవాహములను ఎడతెగక కూర్చును నితరరసముల నడంచి, విచ్ఛలవిడిగా నింతింతని కొలదియిడరాని యమృతము లాలుకుచుఁ జల్లనై యుల్లఁగి నీ చిలునగవులు పెంపు సొంపారుచున్నవి.

శ్లో॥ కామం సన్తు సహస్రశః కతిపయే సారస్యధారేయకాః

కామం వా కమనీయతాపరిమళస్వారాజ్యబద్ధప్రతాః ।

నై వేతై ర్విపదామహేనచ వయం దేవ ప్రియం బ్రూమహే

య త్సత్యం రమణీయతాపరిణతి స్వయ్యేవ పారంగతా ॥ 99

టీ సారస్యధారేయకాః-సారస్య=రసజ్ఞతను-ధారేయకాః=వహించినవారు - రశిక శిరోమణులనుట, సహస్రశః=వేలకొలదిని, కతిపయే=కొందఱుగాని, కామంసంతు=ఉండిన ఉండవీ కమనీ ప్రతాః వా-కమనీయతా=సౌందర్యముయొక్క, పరిమళ=ఆధిక్యమనియెడి, లేక 'పరిణతి' అనుపారమున పరిపాక మనియెడి, స్వారాజ్య=స్వర్గరాజ్యమందు-నిరతిశయమైన పదవియం దనుట, బద్ధ=కూర్చుండిన-దృఢముగా కైకొనఁబడిన, ప్రతాః=వియమము గలవారు-ఇట సౌందర్యపరిపాకమును స్వర్గరాజ్య మనుట చే నిరతిశయపదవైభవము గాను, అందు 'బద్ధప్రతాః' అనుటచే నియతముగా దానిని వహించి యుండుటను దెలియునది గాన నిరతిశయసౌందర్యపరిపాకవైభవమును నియతముగాఁ దాల్చి యున్నట్టివా రనుట-మిక్కిలి సౌందర్యవంతు లనుట, సహస్రశః కతిపయేవా=వేలకొలదిని గాని కొందఱు గాని, కామం సంతువా=ఉండినను ఉండనీ, హే దేవ=ఓకప్పస్వా, వయం=మేము, వేతై=రితో, నవిపదామహే=వివాదమును జేయము, ప్రియం=ప్రియునును, నచబ్రూమహే=చెప్పను జెప్పము యత్సత్యం=సత్యముగా, రమణీయతా పరిణతి=రమణీయతా=మనోజ్ఞత్వముయొక్క, పరిణతి=పరిపాకము, త్వయి ఏవ=నీయందే, పారంగతా=పారమును పొందినది-పరిపూర్ణమైనది సౌందర్యాదుల నిర్ణయించుటయందు నాకంటె మిక్కిలి రసజ్ఞులైనవారు పెక్కుండ్రో కొందఱో ఉండిన నుండనీ నీవలె మిక్కిలి సౌందర్యము గలవారును పెక్కుండ్రో కొందఱో ఉండిన నుండనీ, నాకొక్కటి సత్యమని తోచినది అది యేదన-సర్వోత్కృష్టమైనసౌందర్యతిశయము నీయందే యున్నది గాని యితరు లెవ్వరియందును లేదు దీనినిగుఱించి అరసజ్ఞులు ఒప్పకుండినను వారితో నాకు వివాదమూడ నక్కఱ లేదు ఆనుందరులకు శోపము వచ్చినను వారికి ప్రియము పలుక నక్కఱ లేదు ఇది మిక్కిలి సత్యమైనది గనుక ఎవరిని లక్ష్యపెట్టక సాహసించి చెప్పదు మని యాశయము

ఉ లోకములోపలన్ రసికశ్రలోక మనేకము గల్గుఁ గాక య
 స్వాకమనోహరావయవశోభిత లుందురు గాక వారిలో
 నే కలహింపనేల మొగరమిచ్చక మేటికి సత్య మాడెదన్
 సీతమనీయతామహిమ శ్రీ సీత తగున్ మఱి కాన మెయ్యెడన్ 99

తా మిక్కిలి చిన్నజ్ఞులైనవారు గాని మిక్కిలి సుందరులైనవారు గాని మె
 క్కొండలలో యుండిన సుందరు గాక పరిపక్వమైన సౌందర్యము నీకు ఒకసా
 కే కలహించుట సత్యము దీనిగుఱించి యారసిగలతో వివాద మాడ నక్కఱ లేదు ఆ
 సుందరులకుఁ గొప్పము రాకుండునట్లు ఇచ్చికము లాడవలసినదియు లేదు.

శ్లో మందారమూలే మదనాభిరామం, బిమ్బాధరాపూరిత వేణునాదమ్ ।
 గోగోపగోపీజనమధ్యసంస్థం, గోపం భజే గోకులపూర్ణ చంద్రమ్ ॥

టీ మందారమూలే=మందార=కల్పవృక్షముయొక్క, మూలే = మొదటియందు,
 మదన=అపరామం=మర్చనచేరి సుందరుఁ డైనవాఁడును, బిం నాదం=బింబ+అధ
 చ=బింబపండువంటి పెదవితేజ, ఆపూరిత=తెన్నగా పూరింపఁబడిన, వేణునాదం=వేణు
 వ్యవధి వలవాడును, గో సంస్థమ్=గో=గోవులయొక్కయు, గోప = గొల్లవారలయొ
 క్కయు, గోపీ=గొల్ల బిల్లిలయొక్కయు, మధ్య=నడుమ, సంస్థమ్= కూర్చున్నవాఁడు
 ను, గో - ప్రమ్=గోకుల=ప్రేషణ్ణు, పూర్ణచంద్రమ్=నిండుచంద్రుఁ డైనవాఁడు పూర్ణ,
 చంద్రునిచే ప్రేషణ్ణులతోవాఁడె కెల్ల ఆహ్లాదము కలుగఁజేయువాఁడును, అగు, గోపం =
 గొల్లవానిచే మాయాగోపాలుఁ డగు శ్రీకృష్ణుని, భజే=భజించుచున్నాను ఆపూరిత వేణు
 నాదుడును గోవుడు నగుటచే గోవులును, ఆపూరిత వేణునాదుడును గోకులపూర్ణ ను
 దుడును గోవుడు నగుటచే గోపాలకులును, మదనాభిరామఁడును, ఆపూరిత వేణునా
 దుడును, గోకులపూర్ణచంద్రుడును, గోవుడు నగుటచే గోపీకులును, బరివేష్టించి రని
 యు, కావుననే గోగోపగోపీజనమధ్యసంస్థఁ డైనాఁ డనియును తెలియునది సంస్థ
 తిక్త మందారమాలయు నాశ్రయించినాఁ డని యాశ్వాసు

ఉ. గోపిక లోపికల్ నడలి శ్రీ కొల్వంగ గోవులు గోవు లాడఁగాఁ

! గోవులు మేపు లాని పరిశీంపఁగఁ గెంజగురాకుమోవివై

మోపినమో వగ్గలము శ్రీ మ్రోయంగఁ గల్పవనిక్ వసించు నా

గోపకుమారమన్నభువి శ్రీ గోకులవార్ధిశశిక్ భజించెదన్ . 100

తా. కల్పవృక్షమాలయున గోవులయు గోపాలకులయు గోపికలయు నడుమ
 నుండి కెమ్మోవిచే బిల్లఁగ్రోవిని మ్రోయించుచు మన్ననలనివరిఁ జక్కనివాఁడై ప్రేషణ్ణు
 పూర్ణచంద్రునిచే ఆహ్లాదమును గలిగించుమాయాగోపాలుని శ్రీకృష్ణుని భజించెదను

శ్లో॥ గళద్వీడా లోలా మదనవనితా గోపవనితా

మధుస్సీతం గీతం కిమపి మధురా చాపలధురా ।

సముజ్జ్వల్మా గుమ్భా మధురిమకిరాం మాదృశగిరాం

త్వయి స్థానే జాతే దధతి చపలం జన్మ చ ఫలమ్ ॥

101

టీ త్వయి=నీవు అనడి, స్థానే = స్థానము-విషయ మనుట, జాతేనతి=కలిగి యుండఁగా=నీవు విషయమై యుండఁగా సచుట-నిన్ను గుఱించుటచేత నని భాషము, గళత్ ప్రదాః-గళత్ = (కామవశముచే) జాలుచున్న, ప్రదాః = లజ్జగలవారను, కావుననే, లోలాః=(నియందు) ఆన క్తిగలవారుచు అయిన, గోపవనితా=గోప స్త్రీలు, మదన వనితాః=మత్తనునియిల్లొండ్రు-అనఁగా రతీదేవితో సాటియైనవారు, జాతాః= అయిరి-అని కేవలము-నిన్ను గుఱించి పలపుగొనుటచే కేవలము గొల్లపడఁతులు కూడ రతీ దేవివంటివా రైరని యర్థము గీలిం=గానము-నిన్ను సంబంధించి వేణుగానము, కిమపి= ఇట్టట్టు అనరానియట్లు, మధుస్సీతం-మధు=తేనియచేత, స్పీరిం = మిక్కిలియైనది. (జాతం=అయినది), చాపలధురా-చాపల = (నిన్ను సంబంధించిన) చపలత్వముయొక్క ధురా=భార-అతిశయమనుట, కిమపి=చెప్పవలవిగవట్లు, మధురా = మనోహరమైనది (జాతా = అయినది), మాదృశగిరాం-మాదృశ = (కేవలరమైన) మముబోఁడుల యొక్క, గిరాం=(నిన్ను గుఱించిన) వాక్యములయొక్క, గుమ్భాః=కూర్పులు,మధురిమ కిరాం-మధురిమ=తీయఁదనమును, కిరాం=చల్లనట్టి వాల్చి కాదికవులవాక్యములయొక్క, సమస్తవ్యాఘాతవిజృంభణముగలది-అట్టి అతిశయముగలవి యనుట, (జాతాః=అయినవి) -సీరసములైన మముబోఁటివారి పలుకులుగూడ నీవిషయమునఁ బ్రబర్తింపఁగా అత్యంత మధురములై విజృంభించిన వనుట, దపలమ్=అగ్గిరమైన, జన్మ=జన్మమును, ఫలమ్=ఫలము ను, దధతి=పపించుచున్నది-చరితార్థమైనది వ్యర్థమైన యీ వాజ్మనుకూడ నీవిషయ మునఁ బ్రబర్తింపఁగా కృతార్థ మగుచున్నది 'పనితా' శబ్దమునకు 'గోప' యనియు, 'దురా' శబ్దమునకు 'చాపల' యనియు, 'గిరాం' శబ్దమునకు 'మాదృశ' అనియు, 'జన్మ' శబ్దమునకు, 'చపలం' అనియుఁ గూర్చుటవలనను, 'గీలి' శబ్దమునకు విశేషణు లేక సామాన్యముగాఁ జెప్పటవలనను, వీని కన్నిటికిని తక్కువపాటు చెప్పఁబడినది ఇట్టివి కూడ నీవిషయమునఁ బ్రబర్తింపఁగా మిక్కిలి యెక్కువలైన వని యర్థము

ఉ నాన నొంటిగి తత్తటమునన్ మరు లెత్తినగోపకామినుల్

దేనియ గుల్కుపాటలును శ దియ్యనిమాటలు నీకతంబునం

బూని ఫలంబుఁ జెందుక్రియ శ మోదముతోడను సన్నుతింపఁగా

నానుడువుల్ ఫలించె జననంబుఁ గృతార్థతఁ జెందె నంతయున్.

నా కేవల సుద్ధదైవ సృష్టిలు సద్గవిడిచి యందు అసత్వరం ద్రుగుటచే రతీ
దేవితో నాటియెరికి కేలైన వేణుగీతం నీ పూడుటచే తేనియ లాలికినది పసమా
లిసదైన సవలత్వము మిక్కిలి నియందు జూపజ్జి అత్యంతమనోహరత్వము నొందినది.
నీటు లే చునుగోలుల మాటకాదికలును నన్ను గుఱియటచే తీయఁగనను పెంపు
సాంపాదిని ఎరకకైన నాశ్చర్యమును నన్ను స్మరియటచే మిక్కిలి కృతార్థమైనది.
శ్లో॥ భువనం భవన్ భువని విలాసి శ్రీ, స్తనయ స్తామరనాననః స్వరశ్చ॥

పరిచారపరమ్పరా సురేంద్రా, స్తవపి త్వచ్చరితం విభా విచిత్రమ్॥

టీ పేవిబి=ఓంప్రభూ-కృష్ణ, భువనమ్=లోకము, భవనమ్=(నీకు)గృహము,
శ్రీ=మిక్కిలిదేవి, విలాసి=భార్య, తామరనాననః=బ్రహ్మయును, తనయః=కొడుకు,
స్వరశ్చ=మచ్చునఁడును-కొడుకు, సురేంద్రా=దేవతల కధిపతుడైన యంద్రాదులు,
పరిచారపరమ్పరా=పరిచారశులయొక్క సమాహారము, తదః=అట్లయినను, స్వీత చరితం=
చియొక్కనడకడి, విచిత్రమ్=మిక్కిలి యాశ్చర్యము-ఇట్లు లోకోత్కృష్టమైన గృహ
దారపుత్రదృశ్యమైనదిసంతతి గలగియు ప్రేమయందు జారచోరకృత్యము లాచరించు
నడకడి అత్యాశ్చర్యముగా చున్న సుభాషణ

మ. లలనారత్నము క్రీనధూటి జగమెరల్లం గేళికానాథ మా

జలజాతాసంకంబారులు సుతుల్ శ క్రాదిదిక్పాలన

ద్యులు భృచ్చుల్ విచరింప సేమహిమ లోకసం యిట్టి వై యుండ గో

కులవాటంబున జాననీరకృతి లోకకుల్ నవ్వ గాంక్షింతురే? 102

తా క్రకృష్ణ! ఇక జగ మ వాసస్థలము, కెచ్చుంపు తిక్కలు లక్ష్మి, బ్రహ్మయు
మచ్చునఁడును కొడుకులు, ఇంద్రాదులు పరిచారశులు ఇట్టి సంతతి గల ప్రభుండ
నయ్యు నిజారవోరిలలు చూడ మిక్కిలి యాశ్చర్యముగా నున్నది

శ్లో॥ దేవ స్త్రిలోకాభ్యాం, కిన్మూర్తిలకాబ్జురే॥

జీయః ద్వ్యజ్ఞాన్తాన్త, కేళీలలితవిభవః॥

103

టీ త్రిలో కుర - త్రిలోక = మూడులోకములయొక్క, స్త్రీలింగసారస్యము
దేవి మల్లీకమలాది స్త్రీలొక్క, సౌభాగ్య=మాంగల్యమునకు, లేక-మాంగల్యప్రయు
క్తమైన-లేక-సాంకర్యమునకు, కన్మూర్తిలక=కన్మూర్తిలకయొక్క, అంజురం=మొల
కయైనవాడును-ఒక స్త్రీకి కన్మూర్తిలక అట్లు మాంగల్యమానకమును సాంకర్యప్రయోజ
కమును అగునో, అట్ల మల్లీక-కలకును మాంగల్యమానకమును సాంకర్యప్రయోజకు
డును అగునాడ యర్థము బ్రా భమహత్రా అజ్ఞానం=సన్మీలియొక్క, అన
భక్తేలి=మనదక్షిణలయందు, లలిత=సరిసముదైన, విభవః=విలాస ము గలవాడును,
అగు, దేవః=శ్రీకృష్ణమూర్తి, జీయాత్ = సర్వోత్కృష్టుడై వర్ధింమఁగాక-త్రిలోకీకి

సౌభాగ్యకస్తూరీతిలక మైవట్టి సౌందర్యవిభ్రమము గలదేవుడు కేవల గోపస్త్రీలతోడి రతిక్రీడలకు ననుచైన విభ్రమములు గలిగినాడనుట సౌలభ్యాతిశయము నల్లనివాడగుటచే 'కస్తూరీతిలక' మనియు, బ్రజాంగసలతోడి ఆసంగశేళికలను జరుపునాటి బాలుఁ డగుటచే 'తిలకాంతురుఁ' డనియు రూపణములు దేశియునఁ

మ కులుకుంజెప్పలఁ బిక్కటిల్లు పులకాంతురూఁబు తోరఁబుగాఁ దభుకుంగ స్తురిబాట్టు నెన్నొసలివైఁ ౩ వైఖ్యభాగ్యాపతిం జెలగఁ ౩ గోపనితంబిసీరితికి భాగ్యంగారభాప్రాన్నతుల్

దొలఁకం గన్నులపండు వైవభిభుఁ గాంతుఁ భాగ్యసంసిద్ధిక్ 104

తా స్త్రీకి చిన్నికస్తూరిబాట్టుంబోలె యల్లొకంబులకును ౩న నల్లని చిన్నియూ కారకు మాంగల్యమును సౌందర్యమును సూర్పఁగా గొల్లచెలువలతోడిరతిక్రీడలకుఁ దగినవిలాసములు నెఱపునున్నదేవుడు సర్వోచ్ఛైష్ఠ్యఁ నర్థింపఁగాక

శ్లో॥ ప్రేమదం చ మే కామదం చ మే, నేననం చ మే వైభవం చ మే ' జీవనం చ మే జీవితం చ మే, దైవతం చ మే దేవి నాపరిమ్ ॥ 104

టీ. పేదెంబఁబిక్పట్టా, మే=నాకు, ప్రేమదంచ=ప్రేమఁబు నిచ్చునదియును, మే=నాకు, కామదంచ=కోరికల నిచ్చునదియు, మే=నాకు, వేదంచ=జ్ఞానమైనదియును, మే=నాకు, వైభవంచ=విశ్వరూపఁడనియు, మే=నాకు, జీవనంచ=ప్రాణమైనదియు, మే=నాకు, జీవితంచ=బ్రతుకైనదియు-నా ప్రాణ నీకు ధారకమైనదియు, మే=నాకు, దైవతంచ=దైవమైనదియును, అపరమ్=(నిపులప్ప)వేటొకటి, న=నదు ప్రేమదమునకంటె కామదము ఎక్కువయినయు, దానికంటెను వేదం మతశయించినదనియు నిట్లే లిక్కినవానియందును ఉత్తిరోత్తిరాతిశయము తెలియునది మఱియు 'ప్రేమద' మనుట మాతాపితృత్వియును, 'కామద' మనుటచే సుఖప్రదత్వమును, 'వేదర' మనుటచే జ్ఞానప్రదమగు నాచార్యర్యమును 'జీవేభవ' మనుటచే సంపన్నమగు ప్రభుత్వమును, 'జీవనజీవిత' శబ్దములచే ధారకత్వమును సూచింపఁట ఇన్నాయు దైవతశక్తిమందు సంకలితములు గావునను అంతకన్న సతిశయించినది లేదు గావునను దానినే కావ్యగా కవి యిచ్చట సునిచినాఁ డని తెలియునది - నాకు సర్వమును అనఁగా ధారకపోషక భోక్తలు యుగ్ధరును నీవే యని భావము

ఉ కోరిక లిచ్చినకొ నెరుగుగూర్చిన జీవనజీవితమ్ము లే దారి నొనర్చిన॥ ౩ విది ౩ దార్చిన దల్లియుఁ దండ్రియుంబలెకే నేరము లొర్చినం బరుగరనేర్చుగఁ దీర్చిన గల్కిఁ జేర్చిన౩ భారము నీవె కాని మఱి ౩ పంజిజనాభ' యెఱుంగఁ నన్యులన్ 104

తా ప్రేమఁ జూపుటకును, కోరిక లిచ్చుటకును, తెలివి గలిగించుటకును, సంపద లోనగుటకును, ప్రాణములు నిలఁబెట్టుటకును, జీవితయాత్ర జరపుటకును, దైవమని మ్రొక్కి కరణుఁజొచ్చుటకును, శ్రీకృష్ణా! నీవుతప్ప నాకు మఱివెరు లేరు శ్లో॥ మాధుర్యేణ విజృమ్భంతాం, వాచో నస్తవ వైభవే ।

చాపలేన్య వివర్ధంతాం, చింతా నస్తవ శైశవే॥

105

టీ సః=మాయొక్క, వాచః=వాక్యములు, తివః=నియొక్క, వైభవే=(గోనర్థనోర్ధరణాది లీలలయొక్క) అతిశయమునందు, అట్టివైభవమును షడ్గించుటయందునుట, మాధుర్యేణ=తీయదనముచే, విజృమ్భంతామ్=మిక్కిలి అతిశయించునుగాక- మిక్కిలి తివారుచుండునుగాక యనుట సః=మాయొక్క, చింతాః=చింతారూపములైన మనోవ్యాపారములు, తివః=నియొక్క, శైశవే=బాల్యమందు, చాపలేన్య=అత్యంతాసక్తిచేత, వివర్ధంతామ్=మిక్కిలి పెద్దిల్లునుగాక-పయిరిబయి ఆసక్తము లగుచుండునుగాక యనుట, వాక్సు తీవారుచుండుట నీ లీలావైభవములను షడ్గించునట్లును, మనస్సును మిక్కిలి యాసక్తితో నీ బాల్యమును చింతించుచుండునట్లును అనుగ్రహింపుమా యని భాషము

ఉ ఏను భవత్కథామణుల ర్ నెన్నెడుపట్ల మదీయసూక్తిసం
తానము మాధురీగుణవిరతానముఁ జెంది పొసంగుఁగాత నా
మానసస్మృత్తి నిదునుసురమారకిశోరవయోవిహారము

ల్పాని నుతించుపట్ల సతిరలోలతఁ గాంచి మెలంగుఁ గాపుతన్.

తా నియొక్క గోవర్ధనోర్ధరణాదిలీలల పెంపుసాంపును షడ్గించునపుడు నావాక్కుల మఱిమఱి తీవారుచుండునుగాత నీ బాల్యమును చింతించునపుడు నామనస్సునకు పయిరిబయి ఆసక్తి గలుగుచుండును గాక.

శ్లో॥ యాచి త్వచ్చరితామృతాని రసనాలేహ్యాని ధన్యాత్మనాం

యే వా శైశవచాపలవృత్తికరా రాధాపరాధోన్ముఖాః ।

యా వా భావితవేణగీతగతయో లీలాముఖామౌర్భరుహే

ధారావాహితయా వహన్తు హృదయే తా న్యేవ తా న్యేవ మే॥

టీ ధన్యత్వని=కృతార్థములైనమనస్సులు గలవారియొక్క, రసనాలేహ్యని-రసనా=జిహ్వలకు, లేహ్యని=నాకఁదగిన భోగ్యములైన, ల్పిత్ తాని-త్వత్=నియొక్క, చరిత అమృతాని=చరిత్రమౌడి అమృతములు, యాని=ఏవియో-చరిత్రములను అమృతిముగా రూపించుటచే నవి ధన్యాత్మల రసనలకు లేహ్యము లైనవిగా షడ్గించినాఁడు, మఱియు ధన్యాత్మ లనుటచే రసజ్ఞులైన సహృదయు లనియు వారిరసనలకు లేహ్యము లనుటచే స్టవారిసోటఁ గీర్తింపఁగా నమృతములై నత్యంతభోగ్యము లైన మని

యును గ్రాహ్యము, రాధా . స్మృత్యా-రాధా=రాధపలని, అపరాధ=తప్పనందు-రాధ
యెడలతప్పగానడచుకొనుటయందునుట, ఉన్మృత్యా=అభిముఖములైనవి, అశుభ, శైవ
వృత్తికరా-శైవ=బాల్యమునందలి, చాపల=చాపలత్వముయొక్క, వృత్తికరా=సందర్భ
ములు-కార్యములు-శైవ=శైవ=బాల్యముయొక్కయు, చాపల=చపలత్వముయొక్కయు,
వృత్తికరా=మేళనములు, అరెండయొక్క మేళనముచేత గలిగినకార్యములు, యేవా=ఏ
వియో-బాల్యమునం పన్యకాంఠలయందు చాపల్యముమాపుటచే రాధకు నపరాధమునే
యు శీల లేవియోయగుట, శీలా రుహే-శీలా=విలాసముతోఁ గూడిన, ముఖ అమృ
రుహే=తామరపండు మొగమునందు, భువి గలయః-భావల=కూడుకొన్న, వేణు=పి
ల్లఁగ్రావియొక్క, గీర్ణ=గానముయొక్క గలయః=స్వర భేదములు, గూవా=ఏవియో, తా
తానిన=అవియే, తానిన=అవియే, మే=నాయొక్క, హృదయే=హృదయమునందు ధా
వాహించియా=ధారగా ప్రవహించుభావముతోడ-ఎడతెగక, ఐహవ=ప్రవహించును
గాక-పయింబయి నిగుడుచుండునుగాక యనుట, ఇగుట నిరతామృతములు, కేవలర రస
నలకుఁగాక ధన్యాన్నిలర సులకు లేహ్యములన టచేయు, స్వలికర ల=పలచాపలముచేతఁ
గాక శైవ=చాపల ముచేతఁ బ్రయుక్తములనుటచేచు, వేణుగీర్ణములు కేవలమైనవిగాక
శీలాములు గాభిరుచుమందలివి అనుటచేయు అర్థము మహిమోద్భవము ధ్వనిము

ను గల అమృతాన్నిలలు ఈ ధామృతము సుహృత్ లేవ్య మేబాల్యచా
పలములు రాధాని నయ్యునుగిన్నా నాశన దించు గయిండుముల్
సలయు, మోక్షముని వేగముగా లను ర వేమాళుని నాడవచ్చు

ర్మల నామానసినీ, వేదము ధారాధిలబుగా నిల్వగనె 106

తా సృతాన్మృతావారల నాలకలకు లేహ్యములవలెనందు చరితామృతములును
బాల్యచాపల ములే రాధకుఁ గలిగె పుక్తియనట్లే సకలికచేయ్యలును, తామరపండునీస
స్త్రుగమునం దుండి యడలువేణుగానస్వరవిశేషములునే నాహృదయమందు ఎడతెగక
విలసిల్లు చుండును గాక

శ్లో॥ భక్తి స్వర్ణా స్థితరా భగవన్ యది న్యా

ద్వేషేన సః ఫలితదవ్యుత్సాహివేషే ।

ముక్తి స్వర్ణయగ ముక్తుశ్చాత్మలి సస తేస్తాన్

ధారాధిలబుగా నిల్వగనె సమయగ్రతీయః ॥

107

శ్లో ధారాధిలబుగా నిల్వగనె సమయగ్రతీయః ॥ యోగిష్టా ॥ ద్వేషే=దైవము
చేల-అబ్బివ్యవితేను ముక్తు, స=మము, భగవన్ వేషే-భగవన్=భగవం దిను, దివ్య=అసాధా
రణమైన, దివ్య=దేవ=బాలసేయు గలవాడెట్లె-యోగి ధగంఘండువు, కావున మాకు

అగోచరుడవు, అయినను మాదుపృథ్వుసులన చాలభ్యయచే బాలగోపాలచేషమున గో
చరుడ వైచారుడ ను భావించి, ఇట్టివాడైనన, త్వయి=నీయందు, భక్తిః=భక్తి, స్థిర
రా=మిక్కిలి స్పృహనైనది, యదిన్యాత్=అగునేన, సుక్తిః=మోక్షము, స్వయం=తానై,
సుకుళిత అశ్వియ భాతా=మోక్షమైన చేమాడు గలుగుకట్టుగా, అస్తా=మప్పు-ఇట్టి
నీయందు భక్తి నేయుచున్న, సేవతే=కొలుచుచున్నది-సుక్తిని ఇతరులెల్ల తామై భయ
భక్తులతోఁ గొలుచుచు-అట్టిసుక్తి నీయెడ భక్తి నేయుచునుబోంట్లనుకొనె చేతులుమో
డ్చిపోఁ కొలుచుచుండు చూట-సుక్తి అత్యంతసులభముగా లనంబటనే మాకు సిద్ధియ
య్యుచున్నది. ఇక దిక్కినమూఁడుపురుషార్థముల నైమిట్టనగాఁ జెప్పచున్నాఁడు
దత్త అర్థ కామ కర్మయ =ధర్మము, అర్థము, కామము అనుగిరి సులు, సమయప్రతిక్షా-
సమయ=మానుష్యములన, ప్రతిక్షా = ఎదురుచూచుచు-మేము కోరినంతగే అర్థిలేక
తమంత సిద్ధియగుచు అనుట-నీయందు భక్తి వృథముగా నుండినయెడల కడుర్విధపురుషా
ర్థములును మా అపచేతిలోని ను బాచును

ఈ గోచరుమారనేషమునఁ గి గూడినీయెన భక్తి దైవసం

చాపిత మై మదిన్ దృఢతరంబుగ నిల్చిన ముక్తికన్య నా

దాపునఁ గేలు మోక్షి సత్కతంబును గొల్వంగ వేళఁ జూచు మ

మైపునఁ బెట్టి వీడ్కొలుప గి నేచినధర్మము నగ్ధ కామముల్ 107

తా దగలనుండ నగుకృష్ణ! విభాగ్యవిశేషమున గోపాలబాలచేషమున నమరి
రించిన నీయంత త్వయి భక్తి మాతంగలిగినను సుక్తి చేతులుమోడుకొని తానై విచ్చి మ
ప్పున కొలుచుచుండును. ఇక దిక్కినపురుషార్థములో మే మెప్పుడు గోరిన నవ్వుచే సిద్ధిం
చుటకై యెదురు చూచుచుండును

శ్లో! జయ జయ జయ దేవ దేవదేవ, త్రిభువనమజ్జగదివ్యనామధేయ!

జయ జయ జయ బాలకృష్ణ దేవ, శ్రవణమనోనయనామృతావతార॥

టీ దేవ=దేవా, దేవదేవ=దేవదేవతలకు, దేవ=దేవుడైనవాఁడా, త్రిభు ధే
య-త్రిమండలముల్లోకములకును, మజ్జగ=కుబ్జప్రపమైనదియు, దివ్య=అనితరసాధారణ
మైనదియు, అగు, నామధేయ=నామములు గలవాఁడా, జయజయజయ=సర్వోత్కర్ష
ముతో పిర్దింపుము, శ్రవణ తార-శ్రవణ=చెవులకును, మనః=మనస్సునకును, నయన
=కన్నులకును, అమృత=అమృతమైన-అమృతములె అత్యంతభోగ్యమైన, అవతార=అ
వతరించుటగలవాఁడా-వేదాంగముచే చెవులకును, 'చింతాన స్తవ కైశవే' అన్నట్లు కైశ
వచాపల-అచేత మనస్సునకును, శిబిపించాద్యలంకృతమైన నేషముచేర కన్నులకును, అ
త్యంతభోగ్యుడైనవాఁడని తెలియుచుది బాలకృష్ణ దేవ=బాలకృష్ణ తారమునబొడమన
దేవా! జయ జయ జయ=సర్వోత్కర్షముతో పిర్దింపుము.

చ జయజయ దేవ కృష్ణ రిపునైస్యమహాద్ధతిభేదకృద్ధనం
జయజయ కారిణా భువనకసన్నుతశోభననామధేయ సం
జయజయ బోధనాధాన వశచక్రతిలేర్మననోమనోహరా
జయజయ విశ్వజన్మలయశతాన గాఢతమోనిరాసనా ।

108

తా సుల్లోకంబలకును సంకరమునైనది నామములుగలిగి, దేవలక్షణపుండ
వై, చెవులకును మనంబునకును నయనంబులకు అర్పితములై స్వంతభాగ్యముగా నవత
రించిన బాలకృష్ణస్వామీ! సర్వోత్కృష్టుండ వై ఐక్షింపుమా

శ్లో॥ తుభ్యం నిర్భరహర్ష వర్ష విశానేశస్ఫూర్తి విర్భవ

ద్భూయశ్చాపలభూషితేషు సుతాం భావేషు నిర్భాసితే ।

శ్రీమద్గోకులమణ్డనాయ మహతే వాచాం విదూరాయ తే

మాధుర్యైకరనార్ణ వాయ మహసే కస్తైచి దస్తై నమః ॥ 109

టీ నిర్భర భూషితేషు- నిర్భర=అత్యంతమైన, హర్ష=సంతోషముయొక్క, వర్ష=వర్షముచేరి, విశానేశ=పరశశక్తిమైన, అవేశ=రసావేశముచేత, స్ఫూర్తి=స్పృహ, అవిర్భవితే=పుట్టుచున్న, భూయః=అధికమైన, చాపల=చేరాసచేత, భూషితేషు=అలంకరింపఁబడినవైన, సుకృతాం=ధన్యులయొక్క, భావేషు=హృదయములందు-ధ్యానమునందు నిచ్చుఁగాంచి యింతింతసరని హర్షముచేతివలనై యాహర్దావేశముచేత స్పష్టముగా నీయందుఁ గల లిమహృదయచాపల్యమును ఒకటియొక్క ధన్యాత్మలమనోగతులయం దనుట, సర్వాసతే=విక్లిలి ప్రకాశించుచున్నదియును - వారిభాషలు లిసయందలి అత్యంతచాపల్యముచేరి భూషితమైనవిగాన అందు అత్యంతము ప్రకాశించుచున్నవి యనుట, పరశశక్తి యానందరసావేశము నొందినవారిగుటచేతనే లిమహృదయమును మిక్కిలి ప్రకాశించునాడైనట్లు, శ్రీమ నాయ-శ్రీమత్=సంపద్యుక్తమైన, గోకుల=ప్రేషణకు, మణ్డనాయ=అలంకార మైనయెను, సుహతే = గొప్పదియు, వాచాం=వాక్కులకు, విదూరాయతే=దూరమగుచుండునదియు, మామా వాయ. మాధుర్య=చక్కఁడనుమనెడి, ఏక=ముఖ్యమైన, రస=రసముయొక్క అర్థ వాయ=హృదయమైనదియు. కేవలము నిరంధికమాధుర్యమయమైనదియును, కస్తై చిత్=ఐదవట్టిదని చెప్పవలవిగానిదియు, అస్తై=ఈ-కనఁబడుచున్నదియు నగు, సుహసే=తేజోహాపమైన, తుభ్యం=నీకు, నమః=నమస్కారము

శా ఆనందంబున బాహ్యముల్ మఱచి యాత్మారామలీలారతిన్

ధ్యానుల్ గొల్పంగ ముంగలన్ నిలిచి వాచాగోచరం బై యశో

దానందాంగిణరత్న మై మధురిమాః ధారార్ణవం బైనయే
దేవత్యుజ్వల మట్టితేజమున కెంతే మక్కువన్ మొక్కెదన్.

తా ధ్యానమునం దానందపారివశ్యమునఁ జొక్కి మిక్కుటమైన రిమచాపలన
మును ముట్టముగాఁ దెలుపుచున్న ధన్యుల హృదయములందు ప్రకాశించుచున్నదియు,
ప్రేమలై కలంకారమైనదియు, గొప్పదియు, వాచామగోగరమైనదియు, కేవలనిరవిధిసౌం
దర్యముయై వైనదియు, ఇట్టి చంద్రుని చెప్పరానిదియునైన తేజస్సు అగునీకు నమస్కా
రము.

శ్లో॥ ఈశానదేవచరణాభరణేన నీవీ

దామోదరస్థిరయశః స్తబకోద్గమేన ।

లీలాశుకేన రచితం తవదేవ కృష్ణ

కర్ణామృతం వహతు కల్పశతాంతరేఽపి ॥

110

టీ దేవ=దేవా, కృష్ణ=శ్రీకృష్ణ, ఈశాన శేన-ఈశానదేవ=దేవుండగుశివుని
యొక్క, చరణ=అడుగులే, ఆభరణేన=భూషణములుగాఁ గలదియు, నీవీ ధ్గమేన-
నీవీ=మూలదనమైన, దామోర=కృష్ణునియొక్క, స్థిర=నిశ్చలమైన, యశః=కీర్తియనెడు,
స్తబక=పూగు త్రికోణకై, ఉద్గమేన=ఎగురుటగలదియు, అగు, లీలాశుకేన=లీలాశుకుండను
విలాసార్థమైన చిహ్నమే, రచితం=(కవిపరమగా) రచింపఁబడినదియు - (శుకపరమ
గా) కావించఁబడినదియు, అనఁగా శబ్దించఁబడినదియు, అగు, కల్పశతాంతరం=కల్పాద్యంత
గ్రంథ మనెడి చెవులకు అమృతప్రాయమైన శబ్దము, కల్పశతాంతరేఽపి=ఎంతలకొలఁది
కల్పములయందుఁగూడ, ఎవఁడు=అవిచ్ఛిన్నమై విలసిల్లుచుండుఁ గాక.

మ ఫలవాంఛన్ హరికిర్తిగుచ్ఛ రతియున్ శ ఫాలాక్షిసంసేవయున్

గలలీలాశుక వాక్యముల్ దెనుఁగునం శ గర్ణామృతభిక్షాతిగా

నలరం జెప్పితి నెల్లపూజిమణివేద్యామాఽన్యవెంగన్న నే

నలరుదోయిటిమాష్ట్రై కైకొనుము ప్రియో కల్పసంస్థాయిగాన్

తా శివుని పాదారవింశతిలయందు భక్తి గలిగి పూగుత్తికై యెగురులీలాశుక
మువలె నీకీర్తియందు అత్యంతాసక్తిగలిగియుండు లీలాశుకుండనుకవి కర్ణామృతముగా
రచించినయాకర్ణామృతగ్రంథము పెక్కుకల్పములుండునుగాక

మాలిని తనుజితజలవాహా శ దారిత శ్వేతివాహా ।

జననకృతతమోహా శ శాంతదుర్దాంతమోహా ।

యనఘగుణచమూహా శ యార్ద్రరక్షస్సమూహా ।

వినతవినయగేహా శ వేంకటాహార్యగేహా ।

మ ఇది కృష్ణాశ్రయయోగిపుంగవకృపాశీతాత్తసారస్వతా
భ్యుదయశ్రీవిభవప్రసిద్ధచిదచిరదీర్ఘక్షమాశాంతి స
త్త్వదయాభూషణ వెల్లపూడిమణివెరదామాత్యవెంగాగ్రణీ
గదితాశ్వాసము పొల్పుఁ బ్రాథమిక మై శ్రీకర్ణామృతశ్రీకృతిన్.

శ్రీ కృష్ణ కర్ణామృతము

ప్రథమాశ్వాసము

కొన్ని ప్రతులలోఁ గానిపించునధికసారము

శ్లో॥ ధన్యానాం సరసానులాపసరణీసాభాగ్య మభ్యస్యతాం
కర్ణానాం వివరేషు కామపి సుధావృష్టిం దుహానం ముహూః ।
వశ్యానాం సుదృశాం మనోనయనయో ర్మగ్నస్య దేవస్య సః
కర్ణానాం వచసాం విజృమ్భిత మహా శ్రీకృష్ణకర్ణామృతమ్ ॥

టీ సరసా సాభాగ్యమ్-సరస=రసవంతములైన, అనులాప=పలుకులయొక్క,
సరణీ=మార్గముయొక్క-రసవంతమైన పలుకులపొందికయొక్క, సాభాగ్య=మనోజ్ఞత్వ
మును-పెంపుసొంపును, అభ్యస్యతాం=అభ్యసించుచున్నవారైన, ధన్యానాం=కృతార్థుల
యొక్క-సహృదయులయొక్క యనుట, కర్ణానాం=చెవులయొక్క, వివరేషు=రంగ్ర
ములయందు, కామపి=కొలదియిడరాని, సుధావృష్టిం=అమృతపర్ష మును, ముహూః=
మాటికి, దుహానం = పిడుకుచున్నదియగు, శ్రీకృష్ణకర్ణామృతమ్ = శ్రీకృష్ణకర్ణామృత
మనది యీగంధము, వశ్యానాం = జితేంద్రియులైన-ఐశ్వర్యాండ్రైన, సుదృశామ్ =
విద్వాంసులయొక్క - శ్రీలయొక్క, మనోనయనయోః = మనస్సునందును కన్ను
లందును, మగ్నస్య=మునిగినవాడైన-లీనుడైన యనుట, దేవస్య=దేవునియొక్క, సః=
మా, కర్ణానాం = చెవులయు, వచసాం = వాక్కులయు, విజృమ్భితమ్=చెలరేగుట.
శ్రీకృష్ణుఁడు మాకర్ణములందును వాక్కులందును విజృంభించుటయే యీకర్ణామృత
మయ్యైననుట. విద్వాంసులకును గోపశ్రీలకును మనోనయనముల కానందప్రదమైన పర
త్వసౌలభ్యసంగతి గలిగినవాఁడు గావున మాకర్ణములకును వాక్కులకును ఆనంద
ప్రదుఁడైనాఁడు ఇట్టి మాకర్ణములయు వాక్కులయు కృష్ణవిషయమైన విజృంభ
ణమే కర్ణామృత మయ్యెనని భావము అహో = ఆశ్చర్యము ధన్యులకర్ణములందు
సుధావృష్టి గురియునదిగాక కర్ణామృత మనఁబడినది యని యభిసంధి

తా సరసములైన మాటపొందికల పెంపును అలవాటు చేసికొనుచున్న సహృదయుల కర్ణములకు నమృతవర్షమువలె సత్యంతభోగ్యమై, కావుననే కర్ణామృతమనఁబడిన యీ కర్ణామృతము విద్యాంసులకును స్త్రీలకును నానందప్రద మగు మూర్తి విశేషము గలవాడైన శ్రీకృష్ణుఁడు మాకర్ణములను వాత్సులను విజృంభింపఁజేయఁగా నైన విజృంభణమే యగును.

శ్లో॥ అనుగ్రహద్విగుణవిశాలలొచ్చనై
రనుస్వనద్విగుణగళద్రవామృతైః ।
యతోయతః ప్రసరతి మే విలోచనం
తతస్తతః స్ఫురతు తవైవ వైభవమ్ ॥

టీ. యతః యతః = ఎక్కడెక్కడ, మే = నాయొక్క, విలోచనమ్ = కన్ను, ప్రసరతి = నిగుడునో, తతః తతః = అక్కడక్కడ, అను. లోచనైః - అనుగ్రహ = దయాచేత, ద్విగుణ = ఇనుమడిగా, విశాల = వెడలుపైన, లోచనైః = కన్నులచేతను, అనుస్వన . మృతైః - అనుస్వన = అందెలు మొదలైనవానిని అనుసరించి మ్రోయుశబ్దములచేత, ద్విగుణ = రెండింతలుగా, గళత్ = స్రవించుచున్న, రప + అమృతైః = వేణుధ్వని యనెడి యమృతముల చేతను - అమృతమువంటి వేణుధ్వనులచేతను, తవ = నీయొక్క, వైభవమేవ = వైభవమే, స్ఫురతు = ప్రకాశించుఁగాక

తా నాకు ఎక్కడెక్కడఁ జూచినను దయచే ఇనుమడిగా విరివిచెందిన నీకన్నులచేతను, అందియలకడియముల మ్రోతచే నినుమడిగా నమృతమువలె నొలుకుచున్న వేణుధ్వనులచేతను, నీవైభవమే నాకుఁ దోచుచుండుఁగాక.

శ్రీ ర మ్మ.

శ్రీరామచంద్రవరప్రహ్లాదే నమః.

శ్రీ కృష్ణ కర్ణామృతము.

ద్వి తీ యా శ్వా స ము.

శ్లో॥ అభినవనవనీతస్మిన్ మాపీతదుగ్ధం
దధికణపరిదిగ్ధం ముగ్ధ మజ్జం మురారేః |
దిశతు భువనకృచ్ఛచ్ఛేది తాపిష్ఠాగుచ్ఛ
చ్ఛవి నవశిఖిపిష్ఠాల్లాశ్చితం వాశ్చితం నః ||

1

టీ అభి . స్మిన్-అభినవ = మిక్కిలిక్రొత్తదైన-అప్పుడు చిలికి యెత్తంబడిన
నవనీత=వెన్నవలె, స్మిన్ = మిసిమిజడ్డుగలదియు, ఆపీతదుగ్ధం-ఆపీత = త్రావబడిన,
దుగ్ధం=పాలుగలదియు-పాలుద్రావినదియుననుట, దధి దిగ్ధం-దధి=పెరుగుయొక్క,
కణ=బిందువులచేత, పరిదిగ్ధం=అంతట పూయబడినదియు, ముగ్ధం=సుందరమైనదియు,
భువ చ్ఛేది-భువన=లోకములయొక్క, కృచ్ఛ=సంకటములను, ఛేది=త్రుంచునదియు,
తాపి . ఛవి-తాపిష్ఠ=కాసుగుచెట్టుయొక్క, గుచ్ఛ=పూగుత్తులయొక్క, ఛవి=కాంతి
పండికాంతి గలదియు, నవ శ్చితమే-నవ=క్రొత్తదైన, శిఖిపిష్ఠా=నెమిలిపురిచేత, లా
శ్చితం=గుఱుతిడబడినదియు, తనకృష్ణవస్తారమునకు విశేషలక్షణముగా నెమిలిపురిని
దాల్చినది యనుట, అగు, మురారేః=శ్రీకృష్ణనియొక్క, అజ్జం=దేహము, నః=మాము
క్క, వాశ్చితం=అభీష్టమును, దిశతు=ఇచ్చుగాక, ఇట గొల్లలయిండ్లలో వెన్న పాలు
పెరుగు త్రాగునప్పటిలీలావైలక్షణ్యమును కవి యనుసంధించినాడు, కావుననే వెన్న
దని యాజడ్డు తగిలి మఱిత నెమిమిజేఱుటచే 'నవనీతస్మిన్' మనియు పాలుద్రావినసాం
పుపెంపారుటచే 'ఆపీతదుగ్ధ'మనియు, పెరుగుతుంపరలు వైని వ్యాసించియుండుటచే
'దధికణపరిదిగ్ధ' మనియు అంగమును విరిచినాడు. ఆయంగ మితరమగునవస్తారముల
నుండి వ్యావర్తించుటకై 'శిఖిపిష్ఠాల్లాశ్చిత' మన్నాడు
శా తాపింఛచ్ఛవి యై వినీలనవనీతస్మిన్ మై ముగ్ధ మై
యాపీతామితదుగ్ధ మై దధికణైకాదిగ్ధ మై లోకకృ

ఛావచ్చేదక మై వినీలశిఖిపింఛాలాంఛితం బై నశీర్

గోపాలవృభముర్తి వాంఛిత మొనంగుఁ మాకు నశాంతమున్

తా పచ్చిపెన్నటిడు జేటుచు, పాలు సొంపారఁద్రాగి, పెరుగుతుంపరలు పయి నలమి, కాసుగుచెట్లకాంతింపిసల్లనికాంతి గలిగి, త్రొత్త నెమిలిపురిని దాల్చి, జగంబుల సంకటంబులను దూలించునట్టి శ్రీకృష్ణనిశరీరము మాకోర్కుల నొడఁగూర్చుఁగాత శ్లో॥ యాం దృష్ట్వా యమునాం పిపాసు రనిశం పూహాః గవాం గాహాతే

విద్యుత్వా నితి నీలకణ్ఠాసవహా యాం దృష్టు ముత్కుణ్ఠతే ।

ఉత్తంసాయ తమాలపల్లవ మితి చ్చిద్దన్తి యాం గోపికాః

కాన్తిః కాళియశాసనస్య వపుషః సా పావనీ పాతు నః ॥ 2

తీ పిపాసుః=పాపము నేయఁగోరుచున్న, గవాం=గోవులయొక్క, పూహాః=న మాహు, యాం=దేనిని-ఏకాంతిని, యమునాం=యమునానదినిగా, దృష్ట్వా=చూచి, అనిశం=ఎప్పుడును, గాహాతే=ప్రవేశించుచున్నదియో, నీలకణ్ఠనిపహాః=నీలకణ్ఠం నెమిలు లయొక్క, నిపహాః=సమాహు, యాం=దేనిని-ఏకాంతిని, విద్యుత్వా=ఇతి=మేఘము అని, ద్రష్టం=చూచుటకు, ఉత్కుణ్ఠతే=తమకపడుచున్నదో, గోపికాః=గోపస్త్రీలు, యాం=ఏకాంతిని, తమాలపల్లవమ్-తమాల=చల్ల కాసుగుచెట్టుయొక్క, పల్లవమ్ ఇతి=చి గురుచుగా, దృష్ట్వా=చూచి, ఉత్తంసాయ=శిరోభూషణముకొఱకు, చిద్దన్తి=గిల్లుచు న్నారో, కాళి సనస్య-కాళియ=కాళియుని, శాసనస్య=శిక్షించినవాడైన శ్రీకృష్ణని యొక్క, వపుషః=శరీరముయొక్క, సా=ఆ-ప్రసిద్ధమైన, పావనీ=పవిత్రమునైన, కాన్తిః =కాంతి, నః=మమ్ము, పాతు=పరిపాలించునుగాక-యమునానదియు, నెమిల్లును, కాసు గుచిగురును నల్లనివిగాన నల్లనిదైన శ్రీకృష్ణునికాంతిని గోవులుమొదలైనవి యమునానది మొదలైనవిగా భ్రమించినవనితేలియునది మఱియు గోవులకు నదీగాహనమందును, నీల కంఠములకు మేఘదర్శనమందును, స్త్రీలకు పల్లవచ్ఛేదనమందునుగలయాత్మకృత్యమునకు ఆసుగుణముగానుకృష్ణునికాంతిని పరుసగా యమునానదిమొదలైనవిగారూపించినాఁడు చ. అనిశము యామునాంబు విది శ యానెద మంచును గోగణంబు లె

ల్లను జొర, బర్హిపంక్తులు వరలాహక మంచును వేడ్కతోడఁ గ

న్గొనఁగఁ, దమాలపల్లవము శ కొప్పున కా నని గోపకామినుల్

చినుమఁగ నొప్పుకృష్ణునివిశేషతనుద్యుతి నన్ను బోగ్చుతన్ 2

తా ఏకాంతినిజూచి, దప్పిగొన్నగోవులు యమునానది యని చొచ్చునో, నెమి లు మెచ్చనితమకపడునో, గోపికలు కాసుగుచిగు రని కొయుదురో, ఆపవిత్రమైనకృ ష్ణునికాంతి నన్ను రక్షించుఁగాక

అవ గోపీవస్త్రాపహరణలీలను వర్ణించుచున్నాడు.

శ్లో॥ *దేవః పాయా త్వయసి విమలే యామునే మజ్జతీనాం

యాచస్తీనా మనునయపదై ర్వజ్జితా న్యంశుకాని ।

లజ్జాలోలై రలసవిలసై రున్మితృవృద్ధబాణై

గ్లోపస్త్రీణాం నయనసుమై రర్చితః కేశవ్రా నః ॥

3

టీ విమలే=నిర్మలమైనదియు, యామునే=యమునానదిని సంబంధించినదియు, అగు, పయసి=నీటియందు, మజ్జతీనాం=యునుగుచ్చుచువారును-స్నానముచేయుచున్న వారనుట, ఇహ్వితాని=ఏమటింఁబడిన-అపహరింపఁబడిన, అంశుకాని=వస్త్రములను, అనునయపదైః=లాల్చించుమాటలచేత, యాచస్తీనాం = వేడుచున్నవారును-యమునా నదీజలముల స్నానము చేయుచుండఁగా కృష్ణుఁడు తమవలువలను అపహరింపఁగా దానిని ఇమ్మని బలిమాలుచున్నవారు ననుట, అగు, గ్లోపస్త్రీణాం=గొల్ల చెలువలయొక్క, లజ్జా లోలైః=లజ్జా=నిగ్గుచేత, లోలైః=చించలములై నవియు, ఉన్మితృ బాణైః=ఉన్మితృ= ఆవిర్భవించుచున్న, పశ్చాబాణైః=మన్నుఁడు గలవియు - మరులుపొడనూపుచున్న వియు, కావుననే, అలసవిలసైః=అలస=మందములును, విలసైః=ప్రకాశించునవియు అయినవియు - లజ్జచేత చలించుచున్నవియు మన్మథవికారముచేత మందమైనవియు ననుట-అనఁగా గోపికలు వివస్త్రులై యుండి నిగ్గుచేత కృష్ణుని నెరుకడగా చూడనేరక కన్నుల నిటునటు త్రిప్పుచుండిరనియు, మోహహేళముచే నతనియందు చూడ్కులు నెల కొల్పుటచే కన్నులను మందముగా(అలసములుగా)చేరిరనియు లజ్జాకామములవలన లో లత్పాలనత్వములు తెలియునది, ఇట్టివైన, నయనసుమైః=నయన=నేత్రము లనియెడి, కుసుమైః=పువ్వులచేత-నేత్రముల నల్లనిచూడ్కులనెడి నల్లగలువలచేతననుట, అర్చితః= పూజింపఁబడినవాఁ డగు, దేవః=దేవుఁడైన, కేశవః=శ్రీకృష్ణమూర్తి, నః=మమ్ము, పా యాత్=రక్షించుఁగాక - పంపబాంబుఁడు బాగుగా పొడమియ్యేయండినయెడల కృష్ణుని యందు నయనములు స్థిరముగా నుండును, అట్లుగాక 'ఉన్మితృ' అని పొడముచుండు టను చెప్పుటచే 'అలస'ము లని అనఁగా కొంత స్థిరముగా నుండె నని చెప్పఁబడియె మ యమునావేణికయందు గోపికలు నీరరాడక స్వకీయాంశుకా

ఘములకా దాచఁగ సిగ్గుచే మృదులవారకప్రాధితో వేడుకన్

* ఈశ్లోకమున కర్థము-‘కదమ్బపూత మారూఢం గోపీవస్త్రాపహరణమ్|కృష్ణంధ్యా త్పార్థరాత్రేతు జపేన్నస్త్రం| సహస్రకమ్| దశరాత్రజపా దేవ మకాక్షేన్నాగకన్యకాం| కన్యకాస్త్రిదశాదీనాం కింపున ర్నర్తయోపితః’ అని గోపాలకృష్ణమంత్రరాజమందలి ఐస్తాకర్ణగోప్రయోగధ్యాన మని ససత్కుమారసంహితయందుఁ జెప్పఁబడి యున్నది.

సముదంచస్తదనాలసోల్ల సనిరీతౌనీలనీరేజమా

ల్యములన్ వారలు పూజసేయఁ దగునరయ్యబ్జాక్షు సేవించెదన్.

తా గోపికలు యమునానది కేటనీటిలో జలకములాడుచుండునపుడు వారివలువలను గృష్ణుఁ డపహరింపఁగా ఆస్త్రీలు వలువ లిమ్మని వేఁడుచును కన్నులను లబ్ధిచే ఇటునటు త్రిష్పచును మన్మథవికారము పొడచుచుండుటచే మందచుగాను కృష్ణునిపై నిగుడ్పఁగా ఆచూడ్కు లనునల్లగులువలచేతఁ బూజితుం డైనశ్రీకృష్ణదేవుండు మమ్మరక్షించుఁగాక.

శ్లో॥ మాత ర్నాతః పర మనుచితం య త్థలానాం పురస్తా

దస్తాశ్చజ్ఞం జరరపిరరీపూర్తయే నర్తితాఽసి ।

తత్త్వస్తవ్యం సహజసరళే వత్సలే వాణి! కుర్యాం

ప్రాయశ్చిత్తం గుణగణనయా గోపవేషస్య విష్ణోః ॥

4

టీ సహజసరళే-సహజ=స్వాభావికముగా, సరళే=మృదువైనదానా-స్వాభావికముగా ఆశ్రితులయొడ ఆభిముఖ్యముగలిగియుండుదానా యనుట,వత్సలే=వాత్సల్యము గలదానా-భక్తులదోషములను గణింపక భోగ్యముగాఁ గొనుదానా,మాతః=తల్లి,పావాణి=ఓసరస్వతీ, జర ర్తయే-జరర=ఉదరమనెడిది, పిరరీ=పనఁటియొక్క, పూర్తయే=నిండుటకొఱకు, ఖలానాం=దుర్జనులయొక్క, పురస్తాత్=ముందఱ, అస్తాశ్చజ్ఞం=సందేహములేనట్లు, నర్తితా=నర్తనము చేయింపఁబడినదానవు, అసి ఇతి=అయితి ఐనునది, యత్=ఏదియో, అతః=ఇంతకంపెను-నిన్ను పొట్టనిండుటకొఱకై దుష్టులయొద్ద అడించుటకంపెను అనుట - పొట్టపోకొనుటకై నిన్ను దుష్టులను వర్జించుటయందు ఉపయోగించుటకన్నను అని భావము. అనుచితమ్ = తగనిది, పరం = మఱొకటి, న అస్తి=లేదు తత్ = అది-దుష్టవర్ణ సములందు నిన్ను వినియోగించుట. త్వస్తవ్యం=క్షమింపదగినది గోపవేషస్య=గొల్ల వేషము గల, విష్ణోః=శ్రీవిష్ణుదేవునియొక్క-శ్రీకృష్ణునియొక్క యనుట, గుణగణనయా-గుణ = కల్యాణగుణములయొక్క, గణనయా=గణించుటచేత-క్షిద్రించుటచేత, ప్రాయశ్చిత్తం = నిమగ్నులని, కుర్యామ్=చేసెదను. నిన్ను దుష్టులయందు వినియోగించిన పాతకమునకు ప్రాయశ్చిత్తముగా కృష్ణమూర్తి కల్యాణగుణవర్ణ సమందు వినియోగించెద - నీకల్యాణగుణములను వర్జించి పాతకమును బాపికొనెద నని భావము, 'జరరపిరరీ పూర్తయే' అనుటచే అత్యంతనీచత్వమును అనుచితత్వమును ధ్వనించుచున్నవి ఇంతటిదోషమును 'సహజసరళ'త్వమును 'వత్సల'త్వమును గలిగియుండునీవు క్షమింపదగు నని యర్థము

చ ఉదరము నించఁ గోరి ఖలు ర్ లుండెడుతావులు సేరి వారిక

ట్టెదుట నశంక నిన్ను నటీరియింపఁగఁ జేసినపాతకంబులన్

సదయత నోర్వఁగా వలెఁ బ్రసన్నమతిన్ ననుఁ గన్నతల్లి శా
రద యదువంశనాయకునిరప్పస్తతి నిష్కృతి నే నొనర్చెదన్ 4

తా తల్లీ! సరస్వతీ! ఈనాపాట్టనించుటకొఱకు నిన్ను దుష్టులనువర్జించుటయందు విచ్ఛలవిడిగా వినియోగించితిని ఇంతకంటె అనుచితమైనది మఱొకటి గలుగదు నీవు స్వభావసిద్ధముగా మృదుత్వమును వాత్సల్యమును గలదానవుగనుక ఈదోషమును త్నమింపవలయును శ్రీకృష్ణమూర్తికల్యాణగుణములను విర్జించి యాపాతకమునకు ప్రాయశ్చిత్తము చేసికొనెద

అవ వేణుగానవైఖరిని వర్జించుచున్నాఁడు.

శ్లో॥ అజ్ఞుశ్చైర్ రరుణకిరణై ర్ముక్తసంరుద్ధరస్థం
వారంవారం వదనమరుతా వేణు మాపూరయన్తమ్ ।

వ్యత్యస్తాఙ్గిం వికచకమలచ్ఛాయవిస్తారినేత్యం
వస్తే బృహ్దావననుచరితం నస్తగోపాలసూనుమ్॥ 5

టీ అరుణకిరణైః- అరుణ=ఎఱ్ఱనైన, కిరణైః=కాంతులుగల, అజ్ఞుశీ+అగ్రైః=ప్రేవీకానలచేత, ముక్త రస్థం యథాతథా-ముక్త=విడుదలబడినవియు, సంరుద్ధ=కప్పబడినవియు, అగు, రస్థం యథాతథా=రంధ్రములు గలుగునట్లుగా, వేణు=పిల్లఁగ్రోవిని, వారంవారమ్=మాటిమాటికి, వదనమరుతా-వదన=ముఖముయొక్క, మరుతా=గారిచేత, ఆపూరయన్తం=నిండింప జేయుచున్నవాఁడును, వ్యత్యస్తాఙ్గిం-వ్యత్యస్త=మార్పడిన, అఙ్గిం=పాదములు గలవాఁడును-కుడిపాదము ఎడమప్రక్కను ఎడమపాదము కుడిప్రక్కను ఉంచుకొన్నవాఁడనట, విక నేత్రమ్ - వికచ=వికసించిన, కమల=తెల్లదామరలతేకులయొక్క, ఛాయా=కాంతిపండికాంతిని, విస్తారి=విస్తరింపజేయుచున్న, నేత్రమ్=కన్నులు గలవాఁడును, బృహ్దావ రితమ్-బృహ్దావన=బృందావనమందు, సుచరితం=శోభనమైనసంచారము గలవాఁడును, అగు, నస్తగోపాలసూనుమ్=నందగోపాలునియొక్క కొడుకైన శ్రీకృష్ణమూర్తినిగూర్చి, వస్తే=నడుగురించుచున్నాను.

మ. అరుణశ్రీ దళుకొత్తునంగుళుల నొరయ్యం గప్పచున్ విప్పచున్
మురళీరంధ్రము లాస్యమూరుతమునం శ బూరించు చొరయ్యార మై
చరణద్వంద్వము మార్పడన్ నిలుచుకంఠజాతాయతాలాకభా
సురబృందావనమందిరాంతరచరిర్యమ్ గృష్ణఁ గీర్తించెదన్. 6

తా. ఎఱ్ఱనికాంతులు నిగుడ్చుచునివేళ్లతో పిల్లఁగ్రోవిరంధ్రములు గప్పచును విప్పుచును మాటిమాటికి ముఖవాయువుచే దానిని పూరించుచు పాదములు మార్పడఁబెట్టుకొని

నిలిచి, విరిదములకాంతులను వెల్లిగొలుపుచున్నకన్నుదోయితో బృందావనమందు సంచరించుచుండు చందగోపాలతమారులిగూర్చి నమస్కరించుచున్నాను

అవ జహ్వను శ్రీకృష్ణకీర్తనముకొఱకు సంబోధించుచున్నాఁడు

శ్లో॥ మందం మందం మధురనినదై ర్వేణు మాపూరయంతం

బృందం బృందావనభువి గవాం చారయంతం చరంతమ్ |

ఛన్దోభాగే శతమఖముఖధ్వంసినాం దానవానాం

హస్తారం తం కథయ రసనే గోపక న్యాభుజజ్జమ్ ||

6

టీ మధురనినదైః-మధుర=మనోహరములైన, నినదైః=ధ్వనులచేత, మందం మందం=మెల్లమెల్లన, వేణుం=పిల్లఁగ్రోవిని, ఆపూరయంతం=నిండించుచున్నవాఁడును, బృందావనభువి=బృందావనభూమియందు, గవామ్=గోవులయొక్క, బృందమ్=సమాహును, చారయంతం=సంచరింపఁ జేయుచున్నవాఁడును, ఛన్దోభాగే=వేదకదేశ మైన వేదాంతమందు, చరంతమ్=సంచరించుచున్నవాఁడును, శత ధ్వంసినాం - శతమఖముఖ=దేవేంద్రుఁడు మొదలైన నవారిని, ధ్వంసినాం=అడఁచుచున్న, దానవానాం=రాక్షసులకు, హస్తారం=నాశము సేయువాఁడును, తం=ప్రసిద్ధుఁడునైన, గోపక న్యాభుజజ్జమ్-గోపకన్యా=గొల్లచెలువల, భుజజ్జమ్=విటుఁడైనకృష్ణుఁ, హేరసనే=ఓనాలుకా, కథయ=కీర్తింపుము వేణువు చూచుచు గోవును మేపును బృందావనమున తిరుగుగొల్లపడుమలవిలికాఁడైన సులభుఁడే వేదాంతప్రతిపాద్యుఁడైన రాక్షసులకు హంత యగుపరుఁడు గాన వాని యేతాదృశపరత్వసౌభ్యవైచిత్ర్యములను ఇర్తింపుమా యని భావము

తా బృందారణ్యతరుప్రదేశముల గోరబృందంబులకు మేపుచుకొ

మందం జామధురధ్వనికొ మురిళి బల్లాలుకొ వినోదించుచుకొ

ఛందోవీధి జరించుచుకొ విమతరక్షఃస్తోమవిధ్వంసనా

నందుం డైనప్రజాంగనావిభు రసశృంగా | ప్రజ్ఞ గీర్తింపుమా 6

తా. మనోజ్ఞస్వరములచే మెల్లమెల్లన వేణువుచూచుచు, బృందావనంబున గోగణంబులను మేపుచును, వేదాంతవిభులఁ జరియించుచు, నెల్లరాక్షసుల నడంగుచుఁ, బ్రసిద్ధుఁడైన గొల్లమీటారులవిలికానిని ఓనాలుకా! వర్ణింపుమా

అవ. నవ్వుమందుఁ బాడఁతెంచినశ్రీకృష్ణమూర్తిని వర్ణించుచున్నాఁడు.

శ్లో॥ వేణీమూలే విరచితఘనశ్యామవిజ్ఞాపచూడా

విద్యుల్లేఖావలయిత ఇవ స్నిగ్ధపీతామ్బరేణ |

మా మాల్లిజ్జ న్మరకతమణి స్తమ్భగమ్భీరబాహుః

స్వప్నేగృప్త స్తరుణతులసీభూషణో నీలమేఘః || 4

7

టీ. వేణీమాలే. వేణీ = శేఖరంధవిశేషముయొక్క, మాలే = మొదటను,
విరచిత చూడఁ-విరచిత = చెరువఁబడినదియు, ఘన=మబ్బువలె - లేక-మిక్కిలిగా,
శ్యామ=నల్లనిదియు, అగు, పిఞ్చు=నెమిలిపురి, అవచూడఁ=శిరోభూషణముగాఁ గల
వాడును, స్నిగ్ధ రేణు-స్నిగ్ధ=నిద్రమైన-నిగనిగలాడు, పీతామ్బరేణ = పీతాంబరము
చేత - పచ్చనిబంగారువలువచేత, విద్యు లయిత ఇవ-విద్యుత్ = మెఱపులయొక్క,
లేఖా=పంక్తులచేత, నిలయితః ఇవ=చుట్టుకొనఁబడినవానివలె నున్నవాడును, మర ..
బాహుః-మరకతమణి=ఇంద్రనీలమణివికార మైన, స్తమ్భ=స్తంభమువలె, గమ్భీర =
దిట్టమైన, బాహుః = భుజములు గలవాడును, తరు ..భూషణః-తరుణ = లేత
యగు, తులసీ=తులసీమాలిక, భూషణః=అలంకారముగాఁ గలవాడును, అగు, నీల
మేఘః=కారుమబ్బువంటి వర్షము గలవాడు, మాం=లక్ష్మిని, ఆలిజ్జన్ =కాఁగిరించువాఁ
డగుచు, స్వప్నే=స్వప్నమందు, గృప్త=మాడఁబడెను ఇవఁటి 'నీలమేఘః' అనుటచే
నీలమేఘసదృశచ్ఛాచ్ఛాయగల శ్రీకృష్ణవిగ్రహము గ్రాహ్యము అట్టి ఎల్లనివిగ్రహములు
చుట్టుకొన్న నిగనిగని సేతాంబరము నీలమేఘమును చుట్టుకొన్న విద్యుద్లేఖవలె నుండె
నని గూతయును

చ అలరు మెఱుంగురంగు గలరహితుని శాటిక మకాళిపాలి భా

సిలునవపింఛఁబు తులరసీదళదామముఁ గల్గినట్టిమే

ఘలలితమూర్తి మానికపురంగంబముఁబోనిభుజద్వయంబుచే

నలమి గమానఘాటిఁ జెలురవండఁ గలం గనిపించె నింపుగన్. 7

తా జడ మొసటు నెల్లనిసెమిలిపురిని జెరివి, నిగనిగలాడుపీతాంబరము మెఱుంగుల
బంతివలె మబ్బువంటినల్ల నిరక మేన మెఱయఁగా, ఇంద్రనీలమణి స్తంభమువంటిబాహువు
లాప్స, లేతతులసీమాలికను దాల్చి, లక్ష్మీదేవిని గాఁగిరించుకొని, శ్రీకృష్ణమూర్తి
నాకుఁ గలలోఁ గానఁగడియెను.

అవ శ్రీకృష్ణుఁడు వలువ లపహరించినయొకానొకముగ్ధయొక్క
మాగ్ధ్యమును వర్ణించుచున్నాఁడు

*ఈశ్లోకమునర్థము 'వామాఙ్గస్థితీయా వామపాణిపద్మస్తపద్మయా'పద్మావతారయా
శ్లిష్ఠం రుక్మిణ్యా కనకాభరణా|| హరిం తాపిఞ్చనచ్ఛాయ మాసీనం కాఞ్చనామ్బుజే|అశ్లి
వ్యస్తంప్రియందేవ్యా ఫలోద్వద్వామపాణినా|సౌఖ్య శ్రేతవిలసద్దక్షపాణితలంస్తరేత్|
పీతామ్బరధరం దివ్యభూషణమాలావిభూషణమ్' అని గోపాలకృష్ణపాడకాక్షరమంత్ర
ధ్యానముగా ననఁకుమారసహితయందుఁ జెప్పఁబడినది.

శ్లో॥ *కృష్ణే హృత్వా సిచయనిచయం కూలకుఞ్జాధిరూఢే,
ముగ్ధా కాచి న్దుహు రనునయైః కిన్వితీ వ్యాహరన్తీ ।
సభూభజ్జం సదరహసితం సత్రపం సానురాగం
ఛాయాశౌరేః కరతలగతా న్యమ్బరా న్యాచకర్ష ॥ 8

టీ సచయనిచయమ్-సిచయం=వస్త్రములయొక్క, నిచయం=సమూహమున్న హృత్వా=హరించి, కృష్ణే=శ్రీకృష్ణుడు, కూల రూఢే=కూలం=యమునాతటమందలి, కుంజం=పాదయందు, అధిరూఢే=అధిక్రియవాఁడగుచుండఁగా, కాచిత్=ఓకానొక, ముగ్ధా=ముద్దురాలు, ముహూః=మాటికిని, అనునయైః=ఊడింపుపలుకులచేత, కిన్ను ఇతి=ఏమియని-ఏమిప్రయోజనమని, వ్యాహరన్తీ=చెప్పుచున్నదై, సభూభజ్జం=బొమముడితోఁగూడినట్లును, సదరహసితం=చిలునపుతోఁగూడినట్లును, సత్రపం=స్థితోడఁగూడినట్లును, సానురాగమ్=అనురాగముతోఁగూడినట్లును, ఛాయాశౌరేః=ఛాయారూపమున నుండు శ్రీకృష్ణనియొక్క-శ్రీకృష్ణనిఛాయరూపముయొక్క, కర తాని-కరతల=అటచేతిని, గతం=పొందినవైన, అమ్బరాణి=వస్త్రములను, ఆచకర్ష=లాగెను ఎంత యూటడింపుమాటలతో వేడుకొన్నను ఎటువలె ఇయ్యనందున అట్టిమాటలచే పని యేమి యని బలాత్కారమునకుఁ జొచ్చినదనియు ముగ్ధ గావున కృష్ణని నీడయొక్కచేతియంబరములను లాగినదనియుఁ దెలియునది కోపముచే భూభంగమును నిరర్థకప్రయత్న మగుటచే దరహసితమును, వస్త్రమును ఏమటుటచే త్రపయును, కాముముచే అనురాగమును దెలియునది. కోపముయొక్క ఆకురత్నముచే నీడ యనియుఁ దలంపక లాగినదనుట.

ఉ కోకలు మ్రుచ్చిలించి తటశకుంజగృహంబున నిల్వ సిగ్గునున్
భూకుటియున్ దరస్మిల్నినీరూఢియుఁ బ్రేమముఁ దోవ గట్టుకున్
రాక యి దేమిరా తగదురరా యని ముగ్ధపథూటి నీటిలోఁ
జేకొనఁ బూనె నీడ యగునచిన్నముకుందునిచేతిచేలముల్ 8

తా శ్రీకృష్ణుడు బేల యైనయొకానొకపడఁతియొక్క ఎటువలెను దొంగిలి యమునానదిగట్టునందలి పాదరింటి నెక్కఁగా నాముగుద యెంతసమాధానపుఁబలుకులతో వేడినను ఎటువలె నియ్యనందున మాటికి బలిమాటుకొనుటలో పనయేమి యని బొమముడి

* ఈ శ్లోకమునర్థము 'కదమ్బపుక్ష మారూఢం గోపీనస్త్రాపహరిణమ్ । కృష్ణం ఛాన్యత్వాధరత్రేతు జపేన్నన్త్రం సహస్రకమ్ । దశరథజపాదేవ మాకషే న్నాగకన్యకాః । కన్యకా ప్రిదకాదీనాం కింపున ర్నర్తయోషితః' అని గోపాలకృష్ణమస్త్రరాజమని సనత్కుమారసంహిత

పాటును చిఱువపును సిగ్గును శ్రేమయు ముప్పిరిగొనఁగా, నాకృష్ణుని నీడయొక్క
చేతియందలి వస్త్రములను లాగెను

అవ జన్మాంతరమం దైనను వేఱువుగానేని పుట్టఁ గలనా యని
యువ్విభులూరుచున్నాఁడు.

శ్లో॥ అపి జనుషి పరస్మి న్నాత్తిపుణ్యో భవేయం

తటభవ యమునాయా స్తాదృశో వంశనాశః ।

అనుభవతి య ఏవ శ్రీమదాభీరసూనో

రధరమణిసమీపన్యాసధన్యా మవస్థామ్ ॥

9

టీ శ్రీమత్ + అభీరసూనో = శ్రీమత్ = సంపన్నుఁడైన, అభీరసూనో = అభీర =
గొల్లవాఁడైన నందునియొక్క, సూనో = కుమారుఁడైన శ్రీకృష్ణునియొక్క, అధర ధ
న్యామ్ = అధరమణి = కంపురతనమువంటి పెదవియొక్క, సమీప = సగ్గతీ, న్యాస = ఉం
చుట చేత, కంపురత మెఱయు పెదవులదాపున ఉంపఁబడుటచేత, ధన్యామ్ = కృతా
ర్థమైనదగు, అవస్థామ్ = దశను, యః ఏవః = ని ఇది-ఏ యాస్మిన్ గ్రామి యనుట, అనుభవ
తి = అనుభవించుచున్నదో కృష్ణుని పెదవిదాపున నుండు భాగ్యాతిశయమును ఏయా
వేణువు అనుభవించుచున్నదో, తాదృశః = అటువంటిదైన-అట్టిభాగ్యమును అనుభవిం
చునదైన, వంశనాశః = పిల్ల గ్రోవితూఁడుగా, యమునాయా = యమునయొక్క, తట
భవ = గట్టునందలి ప్రదేశమున, పరస్మిక్ = మఱియొక్క, జనుషి = జన్మమందు, అత్త
పుణ్యః సక్ = అత్త = పొందఁబడిన, పుణ్యః సక్ = పుణ్యము గలవాఁడ నగుచు, అపి భవే
యమ్ = అగుదువా? ఇచ్చట అపిశబ్దము ఆశంసార్థకము. ఈజన్మమునందు కృష్ణుని అంటి
అనుభవించుపుణ్యమునకు నోచకపోయితిని. అచేతన మైన యీవేణువో కృష్ణునియెఱ్ఱని
పెదవికడ నుండు భాగ్యవిశేషమునకు నోచినంతపుణ్యము గల దయ్యె కాఁబట్టి
పుణ్యము చేసికొని నేను మఱియొకజన్మమందైనను శ్రీకృష్ణుఁడు సంపరించు యమునా
నదీతీరమునందు ఇటువంటికృతార్థ మైన వేణువుగా నేని పుట్టి యిది యనుభవించు
భాగ్యాతిశయమును నేనను అనుభవింపఁ గలుగుదునా యని యర్థము

ఉ. నందతనూజమోవిరతిరనంబుసమీపముఁ జేరి ధన్యతం

బొందెఁ గళిందజాతటమురపొంత వసించినవధకనాశ మా

యందముఁ గాంతునొక్కొ జననాంతర మంది యశేషసత్క్రియా

బృందము వెంటనంటి ఫలరమియ్యఁగఁ గోర్కులపంట పండఁగన్

తా. యమునాతీరమందుఁ బుట్టినయావంశనాశము కృష్ణునికెచ్చివిపొంతం జేరి
కృతార్థత్వము నొందె నేనును అట్టిపుణ్యము చేసికొని మఱియొకజన్మమందైనను అంత
మునానదీతీరమున నొకవేణువుగాఁ బుట్టి యట్టికృతార్థత్వమును బొందుదునా !

అవ. మనస్సును సంఖోధించి చెప్పుచున్నాడు

శ్లో॥ అయి పరిచిను చేతః ప్రాతరమౌజనేత్రం

కబరకలితచక్చిత్పిచ్ఛదామాభిరామమ్ ।

వలభిదువలసీలం వల్లవీభాగధేయం

నిఖిలనిగమవల్లీమూలకస్తం ముకుందమ్ ॥

10

టీ ఆయిచేతః=ఓమనసా, ప్రాత నేత్రమ్-ప్రాతఃఅంభోజ=ప్రాతఃకాలమం దలితామరపంటి, నేత్రం=కన్నులు గలవాఁడును, కబర రామమ్-కబరీ(?)=నిగయందు, కలిత=చుట్టఁబడి, చంచత్=ఓప్పుచున్న, పిచ్ఛదామ=నెమిలిపురి దండచేత, అభిరా మమ్=మనోజ్ఞఁ డైనవాఁడును, వల...సీలమ్ - వలభిత్ +ఉవల=ఇంద్రసీలమణివలె, సీలం=నల్ల నైనవాఁడును, వల్ల వీభాగధేయమ్-వల్లవీ=గోప స్త్రీలయొక్క, భాగధేయం= భాగ్యస్వరూపుఁ డైనవాఁడును, నిఖిల కస్తమ్-నిఖిల=సమస్తమైన, నిగమ=వేదము లని యెడి, వల్లీ=తీవెలయొక్క, మూల=మొదలు అగు, కస్తమ్=గడ్డయైనవాఁడును, వేదముల కు మూలభూతుఁ డైనవాఁ డనుట, అగు, ముకుందమ్=శ్రీకృష్ణనిగూర్చి, పరిచిను=పరిచయ ము చేయుము-చింతింపు మనుట, కన్నులు కేవల మంభోజములపంటివి గాక తెల్లవాలు పూఁట మణింపసీటు గులుకు అంభోజములపంటివి నిగయో నెమిలిపురిసరిచే మణింప సా గగు గులుకునది నెమ్మీనో యింద్రసీలమణివలె నిగనిగని నల్లని కాంతులు గలది. ఇట్టి వానిని చింతించుట యత్యంతభోగ్యముగా నుండును గాని చింతింపుమా. ఇట్టియొప్పిదము లన్నియుఁ దాల్చియు గొల్లపిల్లలకు సాంపుగూర్చు కేవలుఁ డైనవాఁడే కదా యనవల దు. వేదముల కెల్ల మూలభూతుఁ డైన పరమపరుఁడు గూడ యగునుజామీ-కావున వానిని చింతించుట వానినేత్రాదిచాందర్యముచుబట్టి యత్యంతభోగ్యమును వానిపరమ పురుషత్వమునుబట్టి ఆముష్మికసామాజ్యప్రదమును అగు నని భాము

మ. లలితాంభోరుహనేత్రం గోపరమణీరలావణ్యచాత్రున్ సము

జ్జ్వలపారందరసీలగాత్రం గబరాంశచత్వింశలీలున్ విని

శ్చులవేదాంతలతాలవాలు మురళీరసంగీతలోలున్ దియా

నిలయున్ సమృతి మీఱఁ గోరి మనమా ర నిత్యంబు నేవింపుమా!

తా. ఓ. మనసా । తెల్లవాలునప్పటికెచ్చి తేకులపంటి కన్నులు గలిగి, నిగ యందుఁ జెరివిన నెమిలిపురిచే సాగగు గులుకును, ఇంద్రసీలమణిపంటి నల్లనికాంతి గలిగి, గోపస్త్రీలభాగ్య మై, సమస్తవేదములకును మూలమై యొప్పుశ్రీకృష్ణుని మచ్చిక చేసికొనుమా.

అవ వేణువును సంఖోధించి చెప్పుచున్నాడు.

శ్లో॥ అయి మురళి ముకుందస్త్రీరవక్త్రావప్స
శ్వసనమధురసజ్జే ! త్వాం ప్రణ మ్యాద్య యాచే ।
అధరమణిసమీపం ప్రాప్తవత్త్వాం భవత్త్వాం
కథయ రహసి కన్ఠే మద్దశాం నన్దసూనోః ॥

11

టీ ముకుంద . రసజ్జే-ముకుంద=శ్రీకృష్ణమూర్తియొక్క, స్మేర=నవ్వుతోఁ గూడిన, ఎక్కిరి+అరివిన్ద=మోముదామరయొక్క-తామరపంటి మొగముయొక్క, శ్వసన=ఊర్చుఅనెడి, మధు=తేనియయొక్క, రసజ్జే=రసమును దెలిసినదైన, అయిమురళి = ఓ వేణునాళమా! త్వాం=నిన్నుఁగూర్చి, అద్య=ఇప్పుడు, ప్రణమ్య=నమస్కరించి, యాచే=(ఒకటి) యాచించుచున్నాను, అది యేదనఁగా — అధరమణిసమీపం- అధరమణి=మణిపంటిపెదవియొక్క, సమీపం=దగ్గఱను, భవత్త్వాం=నీవు, ప్రాప్తవత్త్వాం=పొందినదానవు అగుచుండఁగా-అధరముపొంత నున్నప్పు డనుట, నన్దసూనోః=శ్రీకృష్ణమూర్తియొక్క, కన్ఠే=చెవియందు, రహసి=సీకాంతమున, మత్=దశాం=నాయపద్యను, కథయ=చెప్పవూ, ఊర్చునప్పుడు కృష్ణుడు ముఖవాయువుచే పూరించుటచే మురళి అతని శ్వసనమధువుయొక్కరసము నెఱిగినదిగాఁ జెప్పబడియె నేనై యెంత చెప్పుకొన్నను నాదుర్దశ కృష్ణునికే దెలియలేదు నీవు అతనిశ్వసనమధువు ననుభవించెడికృతార్థమవు. కాబట్టి కృష్ణుడు నిన్ను పెదవిని మోపునపుడు ఆపెదవికి దాపున నున్నచెవిలో నాదుర్దశను జెప్పుమనుచున్నాడు

చ హరియధరాంతికస్థలవిరహారమునన్ స్థితపూర్ణవక్త్రతా
మరసనమూరసీధురసశమాధురిఁ జెందిననిన్ను వేఁడెద
న్మరళిరొ నందసూను మది శ నూల్కానఁగాఁ జెవిదండ నుండి యె
వ్వరు వినకుండ నాదు వలనంత సమస్తముఁ దెల్పు మొక్కెదన్

తా ఓ మురళీ! నీవు కృష్ణునినగు మొగమందలియూర్చుల తేనియను అనునట్టికృతార్థమవు కాబట్టి నీకు మొక్కి యొకటి యాచించుచున్నాను అది యేమికాదు. నీవు కృష్ణునికెమ్మోనిపొంత నున్నపుడు దాపుననున్న యతనిచెవిలో నాదుర్దశను రహస్యముగాఁ జెప్పుమా.

శ్లో॥ *సజలజలదసీలం ఎల్లవీకేళిలోలం

శ్రీతసురతరుమూలం విద్యుదుల్లాసిచేలమ్ ।

సురిపుకులకాలం సన్మనోబిమ్బలీలం

నతసురమునిజాలం నౌమి గోపాలబాలమ్ ॥

12

* ఈశ్లోకమందలియర్థము, సనత్కుమారసంహితయందు, 'ధ్యాయే త్కల్పద్రుమాధస్తా వృణోపీరాసనం శుభమ్' కృష్ణం పీతామ్బరధరిమ్ శఙ్ఖచక్రకరామ్బుజం సింహ

టీ సజ నిలం-సజల=జలముతోఁ గూడిన, జలద=మేఘమువలె, నిలం=నల్లమైన వాఁడును, ఎల్ల లోలమ్-పల్లవీ=గోపస్త్రీలతోడి, కేళీ=సురతసల్లాపాదులందు, లోలమ్=అనర్థదైవవాఁడును, క్రిత మూలమ్-క్రిత=ఆక్రయింపఁబడిన, సురతరు=కల్పవృక్షముయొక్క, మూలం=మొదలు గలవాఁడును-కల్పవృక్షమూలమును ఆక్రయించినవాఁడనుట, విద్యు చేలం-విద్యుత్=మెఱపువలె, ఉల్లాసీ = ప్రకాశించుచున్న, చేలం=చుక్కను గలవాఁడును-మెఱపువలె తగుతుతగు క్కని మెఱయు పీఠంబరము గలవాఁడనుట, సుర కాలమ్-సురరిపు = రాక్షసులయొక్క, తల =పంకములకు, కాలమ్=యముఁ దైవవాఁడును - రాక్షసులను పంకములతోనే నాశము నేయువాఁడనుట, సన్న లీలం-సత్=సజ్జనులయొక్క, మనః=మనస్సులందు, విఘ్న=వింబరూపముగా నుండు, లీలమ్=విలాసము గలవాఁడును-సత్పురుషులహృదయములందు ప్రతిఫలించువాఁడనుట, సత జాలమ్-సత=సమస్కరించిన, సుర=దేవతలయొక్కయు, మునీ=ఋషులయొక్కయు, జాలమ్=సమూహము గలవాఁడును, అగు, గోపాలబాలమ్=గొల్లపిల్లవాఁడైన శ్రీకృష్ణని, కామి=స్తుతించుచున్నాను

మ. సజలాంభోధరజాలనీలు విలసత్స్నేహమినీచేలునిక్

ప్రజభామానవకేళిలోలుని నుపరర్పద్వేషకృత్కాలునిక్

ద్విజరాక్షాసనబింబలీలుని శ్రితార్దిత్యద్రుమావాలుని

స్థజియింతుక్ మది గోపబాలు సతనారనాదేవతాజాలునిక్ 12

తా. నీటితోఁగూడినమబ్బువలె నల్లనై, గొల్లచెలువలతోడి సురతసల్లాపాదులందుగిలి, మెఱపువలె మెఱయుచున్నదిను గట్టి, కల్పవృక్షముమూల నిలిచి, రాక్షసుల నిర్ములము నేయుచును, సజ్జనులహృదయములఁ బ్రతిఫలించుచును, దేవతలును మునులును గొలువఁగా చెలువొందు గొల్లపిల్లవానిని చిన్నికృష్ణుని నుతించుచున్నాను

శ్లో॥ అధరబిమ్బవిడమ్బితవిద్రుమమ్, మధురవేణునినాదవినోదినమ్ ।

కమలతోమలకప్రముఖామ్బుజం, కమపి గోపకుమారముపాస్తప్తే॥

టీ అధరబిమ్బ=దొండపండుపంటి పెదవిచేత, విడమ్బిత=అనుకరింపఁబడిన, విద్రుమమ్=పగడముగలవాఁడును-పగడమును అనుకరించునట్టి దొండపండుపంటి యొట్టని పెదవి గలవాఁడనుట, మధుర నోదినమ్-మధుర=ఇంచిన, వేణు=పిల్లఁగ్రోవియొక్క, నినాచ=ధ్వనిచేత, వినోదినమ్ = క్రీడించుచున్న వాఁడును-ఉబుకుపుచ్చుచున్న వాఁడనుట, మానం సుధాశుష్ప రైరావణకరావృతైః|శక్రేణ శాస్తదర్శేణ సన్నతంతపసాత్కనా| స్తూయమానం సురగణైః పుష్పపుష్పికరైర్దివి|సేవ్యమానం మునిభిః సిద్ధసాధైర్భూహారైః| అని గోపాలకృష్ణునిపాక్షరీమంత్రధ్యాన మని చెప్పబడి యున్నది

కిమల . ముగం కిమల=తామరపాద, శోమల=మృదువైనదియు, కిమ=సుందరమైనదియు, అగు, ముఖ+అమృతమేమో ముందామరగలవాడను, కిమపి=ఇట్టిట్లనిచెప్పనలవిగానివాడను, అగు, శోపతుసారమేగొల్లచిన్నవానిని-శ్రీకృష్ణని, ఉపాస్మహే=ఉపాసించుచున్నాము పగడమునంతిమోవియు దానిపై మోపినపిల్లగ్రావి తీయనిరవలియు, ఈరెంటిచే సాగము గులుకుతామరపాదపి మొగమును గలుగుటచే అత్యంతి సుందరమైనాడని యాశయము

మ మురళీనాదమధూళికాకిలితనశ్రమ్మొదుచు నుధాసారమే
దురభిలబాధరథూతవిద్రుమవినోరదుచు రాధికాంఘ్రిద్వయా
నరలాటాలనమానసలతలు శ్రీరవతాంకనక్షత్రలుచు
నరసీజాతమనోహరానను మదిం రజక్రాయుధుం గొల్పెదన్ .18

తా పగడమును గొడవడును బోలిన మోవి గలవాడను. పిల్లగ్రావి తీయని రి. లిచే ఉబుసుబుచ్చుచున్నవాడను, తామరపాద మృదువైన సొగసైన మొగముగలవాడను, ఇట్టిట్లని చెప్ప నలవి గానివాడను, అగు గొల్లపిల్లవానిని శ్రీకృష్ణని ఉపాసించుచున్నాను

౧౮. వేదగానవైఖరిని నర్ణించుచున్నాడు

శ్లో॥ అధ రే వినివేశ్య పంశనాశం, వినరాణ్యస్య సలీల మజ్జులీళిః ।
ముహూ గన్తరయన్ముహూర్విప్రుష్వాన్తధురంగాయతిమాధ ప్రావనాస్తే॥

టీ మాధుః=శ్రీకృష్ణుడు, అధ రే=మోవియందు, పంశనాశమ్=పిల్లగ్రావిని, నివేశ్య=ఉంచి, అస్య=ఈపిల్లగ్రావియొక్క, వినరాణి=రంధ్రములను, సలీలం=విలాసముతోఁ గూడునట్లుగా, ముహూ=పలుమాఱు, అన్తధీళిః=వేళ్లచేరి, అన్తరయా=కప్పుచును, ముహూ=పలుమాఱు, విప్రుష్వాన్త=విప్పుచును, అనాస్తే=నిశ్చలమైన బృందావనమందు-ఇటు అన్తధీళి రిమ్యవాగము, మధురమే = సుపుగా, గాయతి=గాగలునేయుచున్నాడు

ఈ సమృద్ధి యామునాంతరిననని పసియుగమును గావిమోవి సం
సన్నుగ సంగిరి గీల్కొ లిపి ర తద్విసరమ్ముల సంగులీతం
గ్రమ్ముచుఁ బమ్ముచుఁ శ్రుతిసురభిమ్ముగ గానముఁ దానమానముల్
గుమ్మని మ్రూయఁ జేయుగిసితకుం గనుఁగొంటిరె కంటి కింపుగన్

తా. సోవి.మందు పిల్లగ్రావి జొనిపి, దానిసందులను వేళ్లచేరి మోటికిర గప్పుచును మోటికి విప్పుచును రిమ్యయమైనబృందావనమున కృష్ణుడు మధురముగా గానము చేసెను.

అవ వెన్న దొంగిలి వచ్చినప్పుడు యశోద పట్టుకొనఁగా కృష్ణుఁడూ
సేయించినైలను చెప్పుచున్నాఁడు

శ్లో॥ *నదనే సవనీతగన్ధవాహం వచనే తస్కరచాతురీధురీణమ్ ।

సయ సేకుహనాశ్రమశ్రయేధాశ్చరణేకోమలతాన్ద్రానంకుమారమ్

టీ ఐహనే=మఖమందు, సవ వాహమ్=నవనీత=వెన్నయొక్క, గన్ధ=పరిమళ
మును, వాహం = ఐహించుచున్నవాఁడును, వచనే=వాక్యమందు, తస్క ధురీణమ్=
తస్కర=దొంగయొక్క, చాతురీ=విన్నానముయొక్క, ధురీణమ్=భారము గలవాఁ
డును. తక్కలేని దొంగవిన్నానముల నెఱపుమాటలు గలవాఁడనుట, సయనే=కన్నుల
యందు, కుహనా+అశ్రు=అబద్ధమైనకన్నీరు గలవాఁడును-కన్నులయందు నీరు రాకపో
యినను వచ్చినట్లు తోఁచిందుటకై కన్నులు దులుపుకొనుచు తుడుచుకొనుచున్నవాఁ
డనుట, చరణే=పాదమందు-అడుగులయందు, కోమలతాన్ద్రావం - కోమల = మృదు
వైన, తాన్ద్రావమ్ - సృత్యము గలవాఁడును, అగు, కుమారం=బాలుఁడైనకృష్ణుని, ఆశ్ర
యేథాః=ఆశ్రయింపుమా-శ్రీకృష్ణుఁడు వెన్న తిని రాఁగా యశోదపట్టుకొని నోరుపానన
చూడఁగా వెన్నవాసనగొట్టినయి, ఏల దొంగిలి తిండిపని యదలింపఁగా తినలేని
లేనిపోచి వెక్కుతక్కురమాటలు పలుకుచు, కంట నీరురాకుండియు వచ్చినట్లు కన్నులు
సులుముకొనుచు, బెదరుచే అడుగుల అల్లలి త్రొక్కినాఁడనియు ఆశయము

ఉ కన్నుని వెన్నవాసన మురళిమున ఘుమ్మని సోడుమాట్ట వా

కృష్ణులఁ జొర్యనై పుణలు శ్ర గన్పడఁ గన్నుగవచ్ఛ మృషాశ్రువు

ల్లివ్వుఁగఁ గోమలాంఘ్రియుగరళమ్మనఁ దాండవకేళి యొప్పఁగాఁ

గ్రుమ్మరుగోపబాలకు మురకుందుని నామది నాశ్రయించెదన్ 15

తా. నోటియందు వెన్నవాసనలు పొలయ, మాటలందు దొంగతనపుఁజదురును
మీఱ, కన్నుగవయందు కల్లకన్నీరుగాఱ, అడుగుదామర లిటుచుటుడుచు నాడునట్టి
చిన్నికృష్ణుని ఆశ్రయించెద

అవ దావాగ్నిని మ్రొంగుటను జెప్పుచున్నాఁడు

శ్లో॥ అమునాఖలగోపగోపనార్థం, యమునారోధని నస్తనస్తనేన ।

దమునా వననమ్భవః పవే నః, కిము నాసౌ శరణార్థినాం శరణ్యః ॥

* ఈశ్లోకమందలియర్థము, 'హరస్తం నవనీతాదిచార్యేణ ప్రజయోషి తామ్|గోపస
బాలై ర్యతం కృష్ణం ధ్యాయ నస్తన్| మిమం జితేత్' అని సనత్కుమారసంహిత
యందు గోపాలకృష్ణైకాదశాక్షరీమంత్రధ్యానముగా చెప్పబడి యున్నది

టీ. అమునా=ఈ యగపడుచున్న, నస్తనస్తనేన=నందునికొడుకైన శ్రీకృష్ణుని చేత, యమునారోధిని=యమునాతటమందు, అభిలగింపగోపనార్థం-అభిల=సమ స్తమై న, గోప=గొల్లవారలయొక్క, గోపనార్థం=రక్షణముకొఱకు, మనస్ఫుటం = మనమందు పుట్టిన, దమునాః=అగ్ని, పపే=పానము సేయఁబడియెను 'అమునాశిల గోపగోప నార్థికు' అను పారమున, గోపగోపనార్థము, అగ్ని, 'పపేశిల' పానముసేయఁబడి యెఁగదాయనియర్థము ఇట కిలశబ్దము లోక వార్తయందు పర్తించుచున్నది. అసౌ= ఇతడు-ఈకృష్ణమూర్తి, శరణ+అర్థి నామ్=శరణుగోరునట్టివారైన, నః=మాకు, శరణ్యః= రక్షకుఁడు, నకిము=కాఁడా యేమి. అగునే యనుట-దావాగ్ని మ్రింగి గొల్లవారిసెల్లఁ గాపాడినవాఁ డని లోకులు చెప్పెదరు ఇట్టికరుణాకుండు శరణుఁజొచ్చినవమ్ము 'గాపాడకపోవునా యనుట

(త్రిప్రాసమ త్రేభము

యమునాతీరవనాంతసంజనితదాశవాగ్నిస్ఫుటార్చిర్నికా

యము నానాజనభీకరం బగుచు డాశయిక్ ప్రేల వే కాచునె

య్యము నాయం బని దాని నానెనట నిత్యంబున్ హరిక్ గుప్తసం

యము నారాధన సేయు నా కిపు డభీర్హవాప్తి గా కుండునే 16

తా కృష్ణుఁడు యమునాతీరమందు మున్ను పుట్టిన దావాగ్నిని మ్రింగి గొల్లవారిసందటిని గాపాడె నని విందును అట్టివానిని శరణుసారఁగా మమ్ముఁ గాపాడకపోవునా ? పోవఁడు

శ్లో॥ జగదాదరణీయజారభావం, జలజాపత్యవచోవిచారగమ్యమ్ ।

తనుతాం తనుతాం శివేతరాణాం, సురనాథోఽలనుద్ధరం మహాః సః॥

టీ జగ భాషమ్-జగత్=లోకముచేతి, ఆదరణీయః=అంగీకరింపఁదగిన, జార ఛాషమ్=జారత్వముగలదియు, జల గమ్యమ్=జలజ+అపత్య=తామరకు బిడ్డయైనవాఁ డగు బ్రహ్మయొక్క, వహః=వాహ్యములయొక్క-బ్రహ్మముఖమునుండివచ్చినవేదాంతవాక్య ములయొక్క, విచార=విచారముచేత, గమ్యమ్=తేలియఁదగినదియు, సుర దరం- సురనాథ+ఉపల = ఇంద్రవీరుణివలె, సున్దరమ్ = అందమైనదియు, అగు, మహాః= తేజసు, సః=మాయొక్క, శివ ఇతరాణామ్=అశుభములయొక్క, తనుతామ్=కృతత్వ మును, తనుతామ్=కొనసాగించుఁగాక-అశుభములు కృశించి నశించునట్లు సేయునుగాక యనుట, జారుఁ డైనవాఁడు అశుభములను దూలించునా యనవలదు-జారుఁడైనను వేదాంతవేద్యుఁ డగుపరుఁ డని భాషము

చ సరసిజసంభవప్రముఖసర్వసంపర్వవచోవిచారగో

చర మగుదివ్యతేజ మనిశంబు జగంబులు మెచ్చ జారుఁ డై

మరకతనూత్నరత్నసుమరమం జెలు వందఁ గుమారమూర్తియై

పరఁ దయాద్రృదృష్టి నశుభంబు లడంచి శుభంబు లీవుతన్ 17

తా. జగంబులకు నంగీకరింపఁదగుజారత్వంబు గలదయ్యు వేదాంతవేద్యమైన
పరిచ్ఛిన్నమై యింద్రునిమణివలె జెలువారుచున్న శ్రీకృష్ణాఖ్యులేజము మాయశుభముల
స్వరూపమొనరించునగాత

శ్లో యా శేఖరే శ్రుతిగిరాం హృది యోగభాజాం

పాదామ్బుజే చ సులభా వృజనుద్వరీణామ్ ।

నా కాపి సర్వజగతా మభిరామసీమా

కామాయ నో భవతు గోపకీశోరమూర్తిః ॥

18

టీ యా=ఏది- ఏకకృష్ణనిమూర్తి, శ్రుతిగిరాం=వేదవాక్యములయొక్క, శేఖరే=
శిరస్సునందు-వేదాంతమునందునుట, యోగభాజాం =యోగమును పొందినవారియొక్క-
ప్రప్రానిష్ఠలయొక్క, హృది=హృదయములందును, ప్రజనుద్వరీణాం=గోప స్త్రీలయొక్క,
పాదామ్బుజే=పాదకమలమునందును, సులభా=సుఖముగా లభింపఁదగినదియో, సర్వ
జగతామ్=ఎల్లలోకములయొక్క, అభిరామ సీమా-అభిరామ =మనోజ్ఞత్వముయొక్క,
సీమా=పరిమేరమైనదియు-లోకమునందలిసౌందర్యములకెల్ల ఎల్లయైనది యనుట, కాపి
=ఇట్టిపట్టి వని చెప్ప నలవికానిదియు అగు, సా=ఆ-ప్రసన్నమైనట్టి, గోప మూర్తిః-
గోపకీశోర=గొల్లబాలునియొక్క, మూర్తిః=విగ్రహము, నా = నాయొక్క, కామాయ
కోరికకొఱకు-కోరిక లేడేర్చుకొఱకు, భవతు = అగుఁగాక, వేదముల శిరస్సున నుండు
పరుఁడు గోపికలపాదములందును ఉన్నాఁ డని సౌలభ్యవిశేషము నెఱుఁగునది
వేదశిరస్సును యోగిమనస్సును గోపిపదములును పరుసగాఁ జెప్పటచే, శిరస్సునుండి
హృదయమువరకు హృదయమునుండి పాదములకును దిగినాఁడనుసారస్యము ధ్వనితము-
వేదాంతములు ప్రతిపాదించు పరబ్రహ్మమును-యోగులు హృదయారవిందమున ధ్యానించు
పరమాత్మయునే గోపికలకడ ఊడిగములు నేయుచున్న యీశ్వర డని భావము

ఏ ఎల్లజగంబులున్ రహి వరహించుశుభాస్పదసీమ యోగిహృ

త్ఫుల్లనగోజనాళిఁ ఒడకముల్ ములకింపఁ ద్రయీవధూటికా

హల్లక సీమలం బొలుచునదృఢగోపకీశోరమూర్తి యీ

సల్లవకామినిచరణావారిజనేపకు లెస్సఁ జిక్కెఁగా

18

తా. వేదాంతములందు ప్రతిపాద్యమైన యోగిజనలు హృదయములందు ధ్యానించు
పద్మవై, గోప స్త్రీలకడ ఆచుకొనించుచుండునదియునై లోకంబులందలిచక్కఁదనంబున
కెల్ల ఎల్లయై యున్న చిన్నికృష్ణనిమూర్తి మాకోరికల నొడఁగూర్చుఁగాత

శ్లో॥ అత్యస్తబాల మతనీకుసుమప్రకాశం
దిగ్వాసనం కనకభూషణభూషితాబ్జమ్ ।
విస్రస్తకేశ మరుణాధర మాయతాక్షం
కృష్ణం నమామి మననా వసుదేవసూనుమ్ ॥

19

టీ అత్యస్తబాలమ్=మిక్కిలి బాలుడైనవాడును, అత . కాశమ్. అతనీకుసుమ
=నల్ల అగినె పువ్వులయొక్క, ప్రకాశమ్ =ప్రకాశమువంటిప్రకాశము గలవాడును,
దిక్ +వాసనం=దిక్కులే వస్త్రముగాగలవాడును-నిస్సమెలవాడనుట, కనక తా
బ్జమ్-కనకభూషణ = బంగారుమయ మైనసొమ్ములచేత, భూషిత = అలంకరింపఁబడిన,
అబ్జమ్=అవయవములు గలవాడును, విస్రస్తకేశమ్. విస్రస్త = జాఙిన-ముడివేయఁబడి,
కేశం=వెండ్రుకలు గలవాడును-అత్యంతబాల్యముగలవాడుగాఁ ముడికదనివెండ్రుకలు
గలవాడనుట, అరుణ+అధరమ్=ఎఱ్ఱనిపెదవిగలవాడును, ఆయిత-అక్షమ్=విశాలము
లైన కన్నులు గలవాడును, కృష్ణం=నల్లనివాడును, అగు, వసుదేవసూనుమ్=వసుదేవుని
కుమారుడగు కృష్ణునిగూర్చి, మనసా=మనస్సుచేతి, నమామి=నమస్కరించుచున్నాను
ఉ శోమలనుదరాకృతీయు శ గొప్పకనుంగన కెంపుమోవియు
నోమున వ్రేలుముంగురులు శ నూత్నవిభూషణభూషితాంగము
ద్దామదిగంబరాకృతీయుఁ శ దాల్చినవెన్నునిఁ జిన్నిబాలునిచ
శ్రీ మేఱయి శ భజింతు సతిశనీనుమభానుని నందసూనునిచ 19

తా మిక్కిలి బాల్యము కలిగి, నల్లనిసేపులకాంతిచే వెలుగుచు, దిగంతరూ
దై, బంగరుసొమ్ములు మేరం దాల్చి, ముడికదని కురులతోను, ఎఱ్ఱనిపెదవితోను, విజివి
మైనకన్నులతోను, చెన్నారచున్న చిన్నికృష్ణునికి మనస్సునందు మొత్తుచున్నాను
శ్లో॥ *హస్తాబ్ధినిఃస్వోతక జ్ఞుణకిష్కిణీకం

మధ్యేనిలిమ్బ మనలమ్బితహేమసూత్రమ్ ।

ముక్తాక లాపముకుళీకృతికాకపక్షం

నస్తామహే వ్రజచరం వసుదేవభాగ్యమ్ ॥

20

టీ హస్తా బీకమ్ హస్తాబ్ధినిః=కాలుసేతులందు, నికృణిత=మ్రోయింపఁబడు
చున్న, కబ్జణం=కడియములయొక్క-అందియలయొక్క, కిష్క-బీకం=బిలుగంటలుగల
వాడును, మధ్యే సతమ్బమ్=పిలుచుదు నడుమ, అప సూత్రమ్ - అవలమ్బిత=వ్రేల

శ్లోకము నక్షయ 'సప్తహాయన మీశానం ధావమానం బ్రజాబ్ధజే ! కిష్క
జీగూపురగ్రీవా కర్ణభూషణ్యలం స్మరేత్' అని శ్రీకృష్ణాష్టాక్షరీద్యోతముగా ననతు
హరి సంహితయందు చెప్పఁబడియున్నది

బడిన, హేమనూత్రిమ్ = బంగారు మొలకలు గలవాడును, ముక్తా పక్షమ్ = ముక్తాకలాపం = ముత్తెపు రావి రేక చేతి, ముకుళిక్పల్ = మోడ్డు బడిన, కాకపక్షమ్ = చిప్పకూకటికలవాడును, చిప్పకూకటిని రావిరేక చే మోడ్చినవాడనుట, ప్రజచరిం = ప్రజ = ప్రేమలైయందు, చరం = సంచరించువాడును, అగు, ఐసు దేవభాగ్యమ్ = ఐసు దేవునియొక్క భాగ్యమును, ఐసూ దేవుని భాగ్యస్వరూపుండైన శ్రీకృష్ణునిగూర్చి, ఐస్దామ హే = నమస్కరించుచున్నారము - కాలు సేతులందలి గజైలును పిఱుండులందు ప్రేలాడు మొలకలును కూకటియందు జెడి విసముక్తావళియు, బాల్యమందలి యలంకారము లని తెలియునది

చ సరసనితంబమధ్యమున ౧ జాతెడు పెన్నొలనూలు చిన్నముం
గుదులు డళంబుగాఁ గమిచి ౨ కూర్చినముత్తెపురావిరేకయుం
గరచరణాగ్రనికవ్యణితరకంకణకింకణు లొప్ప నందమం
దిరమున సంచరించువసుర దేవత పఃఫలముచో భజించెదన్. 20

తా కరచరణములందు మ్రోయుచున్న కంకణములందలి చిఱుగజ్జెలును, పిఱుండుల నడుచు ప్రేలాడుచున్న బంగారు మొలకలును, చిప్పకూకటిని మోడ్చి చెరివిన ముత్తెపు రావిరేక గలిగి, ఐసుదేవునిభాగ్యస్వరూపసూ యక నొప్పుచిన్ని బాలకృష్ణుని నమస్కరించుచున్నాము

శ్లో॥ బృన్దావనద్రుమతలేషు గవాం ౧ శేషు

వేదావసానసమయేషు చ దృశ్యతే యత్ ॥

తద్దేవనాదనపరం శిఖిపిచ్ఛచూడం

బ్రహ్మన్తరామి కమలేక్షణ మభ్రసీలమ్ ॥

21

టీ బృన్దావన = బృందావనమందలి, ద్రుమ = పృక్షులయొక్క, తలేషు = ప్రదేశములందును, గవాం = గోవులయొక్క, గశేషు = సమాహములందును, వేదా యేషు = వేద + అవసాన = వేదాంతములయొక్క, సమయేషు = సిద్ధాంతములందును, యత్ = ఏది - ఏ బ్రహ్మము, దృశ్యతే = చూడఁబడుచున్నదియో, తత్ = ఆ ప్రసిద్ధమైనదియు, వేణు పరం - వేణు = పిల్లగ్రోవియొక్క, నాదన = వాయింపుటయందు, పరం = ఆన క్తమయినదియు, శిఖి చూడం - శిఖిపిచ్ఛ = నెమిలిపురి, చూడం = శిరోభూషణముగాఁగలదియు, కమల + ఈక్షణమ్ - కమల = తామర రేకులపంటి, ఈక్షణమ్ = సేత్రములుగలదియు, అభ్రసీలం - అభ్ర = మేఘములై, సీలమ్ = నల్లనైనదియు, అగు, బ్రహ్మ = కృష్ణాఖ్యపరబ్రహ్మమును, న్తరామి = న్గరించుచున్నాను బృందావనద్రుమతలములందును గోగణములందును వేణునాదన పరుండయ్యు, శిఖిపింఛచూడుండయ్యు కనఁబడుచున్నాడు, వేదావసానసమయేషు లందు బ్రహ్మమయ్యు గనఁబడుచున్నాడని పరత్వసౌలభ్యములపరిపాటి యెఱుంగునది.

శా బృందారణ్యతరుప్రదేశముల శోభబృందాంగణక్షోణలన్
 ఛందోపీఠులఁ గానిపించుపరమశ్రద్ధచ్ఛంద మాతేజ మా
 నందబ్రహ్మము వందనీయమురభీరనాదానుమోదంబు నా
 యందున్ నిల్పెదఁబింఛచూడముఁ బయోశజాతుంబు మేఘభమున్

తా బృందావనమందలి శైట్లండలను, గోసమాహులందును, జేదాంతపమ
 యములందును గానఁబడునదియు, వేణువు చూడుటయం దానక్తిగలదియు, కెమిరి
 పురి తలఁచుందు శైరివిసదియు, తామరరెకులపంటి కన్నులు గలదియు, మట్టుచెలె నల్ల
 నై నదియు నగు శ్రీకృష్ణాఖ్యపరబ్రహ్మమును స్మరించుచున్నాను.

అవ — మరణసమయమునఁ దనకుఁ బ్రత్యక్షము కాఁగోరినమూర్తి
 విశేషమును వర్ణించుచున్నాఁడు

శ్లో॥ వ్యత్యస్తపాద మవతంసితబద్ధిబర్హం

సాచీకృతానననివేశితవేణురధ్ధమ్ ।

తేజః పరం పరమకారుణికిం పురస్తాత్

ప్రాణప్రయాణసమయే మమ సన్నిధత్తామ్॥

22

టీ వ్యత్యస్త పాదం-వ్యత్యస్త స్త=మార్పడిన-కుడిని యెడమప్రక్కగాను ఎడమడి
 కుడిప్రక్కగాను పెట్టుకొనఁబడిన యనుట, పాదం=చరణములు గలదియు, అప
 ర్హం-అవతంసిత=శిరోఘాషణముగఁ జేయఁబడిన, బద్ధిబర్హమ్=కెమిరిపురి గలదియు,
 సాచీ రధ్ధమ్-సాచీకృత=ఓరగాఁ జేయఁబడిన, అనన = మొగసునందు, నివేశిత=
 చొనుపఁబడిన, వేణు=పిల్లఁగ్రోవియొక్క, రధ్ధమ్=బిలము గలదియు, పరమకారుణి
 కమ్=మిక్కిలి దయాళువైనదియు, పరమ్=ఉత్కృష్టమైనదియు, అగు, తేజః=తేజము,
 మమ=నాయొక్క ప్రాణ మయే-ప్రాణప్రయాణం=ప్రాణముల బోకయొక్క-మరణ
 మయొక్క, సమయే=కాలమందు, పురస్తాత్=ఎదుట, సన్నిధత్తామ్=సన్నిధి నేయుం
 గాక-సాక్షాత్కరించుఁగాక యనుట పాదములను మార్పడినపెట్టుకొని, నెమిలిపురిని
 జెరువుకొని, మొగము నోరగావంచి వేణువు చూడునట్టి శ్రీకృష్ణనియాకారకైఖరి కవికి
 మిక్కిలి మనోహరమును ప్రీయతిమమునుగా చుడుటచే మరణకాలమునం దట్టి మూర్తి
 యే పాడనూపవలయు నని కోరినాఁడు

చ మొగ మొకయొర నేసికొని శ మోవిని వేణువుఁ జేర్చి తిర్యగం

ప్రేగ విలసిల్ల మాళితటిఁ శ గేకిలాపకలాప ముంచి రి

విగఁ గనుపట్టు సాఖ్యపదకవిం గనువేశ మనీయనన్నిధిన్

నిగమనివాస తేజము విరనిర్మలనత్కరుణాధురీణ మై

22

తా కుడియొడమల ఎడమకుడిపాదంబు బుంచుకొని, నెమలిపురిని జెరువుకొని,
మొగసును కొంతయోరగా వంచి వేణువు నూడును, పరమకరుణానిధి యైనశ్రీకృష్ణా
భ్యులేజము మరణకాలమందు నాముందటఁ బొడ తెంచుచుగాత

అవ యశోద కృష్ణునిఁ గవ్వపుఁద్రాటితోఁ గట్టుటను జెప్పుచు
న్నాడు

శ్లో॥ ఘోషప్రఘోషశమనాయ మధోగుణేశన

మధ్యే బబన్ధ జననీ నవనీతచోరమ్|

తద్విధనం త్రిజగతా ముదరాశ్చయాణా

మాకోశకారణ మహో నితరాం బభూవ ||

23

టీ ఘోష శమనాయ-ఘోష=గొల్లపల్లెయొక్క, ప్రఘోష=అశ్రోశముయొక్క, శమనాయ=శాంతిశాఙ్గ, జననీ=తల్లి-యశోద, నవనీతచోరమ్=వెన్నదొంగయైనకృష్ణుని, మధ్యే=పడుసునందు, మధన్ +గుణేశ=కవ్వపుత్రాటిచేత, బబన్ధ=కట్టెను, రత్ + విధనమ్=అకట్టుట, ఉదర+అశ్రయాణామ్=ఉదర=శ్రీకృష్ణునికడుపును, అశ్రయాణాం=అశ్రయముగాఁగల-శ్రీకృష్ణునికడుపులోనున్న, త్రిజగతాం=ముల్లోకములకు, అశ్రోశకారణమ్-అశ్రోశ=అత్యంతఘోషమునకు, కారణమ్=పేతువు, నితరాం=మిక్కిలియు, బభూవ=అయ్యెను - వ్రేపల్లెయందుఁ దిరుగునట్టిపిల్లవాఁడు ముల్లోకములను కడుపులోఁ గదాల్చియున్న పరమపురుషుఁడు ఇట్టివాఁడని తెలియక తల్లి వానినడుమున దారముగట్టఁగా లోపలిమూఁడులోకములకును గాని గలిగెనని యర్థము గొల్లెపల్లెక బాధ తీర్చబోయి ముల్లోకములకు బాధ గలిగించె ననుట

తా వాలుకొవెన్నయు మ్రుచ్చిలించె నని గోరపాలాంగనల్ గుయ్యిడఁ

జాలిం జెందుచుఁ దల్లి మృణువలుపం శ జర్పించి యాబాలకున్

తోలం గవ్వపుఁద్రాటఁ గట్టె నట యాశ్రోశించెఁ దత్కుక్షిలోఁ

దైలోక్యంబును దన్న హోమహిమ ముగ్ధల్ గాంచఁగా నేర్తుకే 23

తా యోగ కృష్ణుడు గొల్లెపల్లెయందు వెన్న వొంగించుటకు అందలివారు మొఱపెట్టుకొనఁగా నతనిని కవ్వపుఁద్రాటిచే నడుమున చుట్టి కట్టివైచెను. ఆకట్టుటచేత ఆతనికడుపులో నున్న ముల్లోకములును గానివొంది మొఱపెట్టిన నయ్యె

అవి. తాను శైవుం డయ్యును గృష్ణునియందు భక్తి గలుగుటకు కారణమును జెప్పుచున్నాడు

శ్లో॥ శైవా వయం న ఖలు తత్ర విచారణీయం

పశ్చాత్తురీజపసరా నితరాం తథాపి |

చేతో మదీయ మతసీకునుమావభాసం

స్తే రాసనం స్తరతి గోపవధూకిశోరమ్॥

24

టీ. ఐయం=మేము, కై వాః=శిష్యసంబంధులము, నితరాం=మిక్కిలియు, పఞ్చాపరాః=పఞ్చాక్షరీ=పంచాక్షరీ మంత్రముయొక్క, జప = జపమునందు, పరాః=ఆనత్వలము-వీరకైవుల మనుట, తథాపి=అయినప్పటికిని, మదీయం=నాదైన, చేతః=చిత్తము, అత భాసం- అతిసీకునుమ=నూనెయగిసెపువ్వుయొక్క, అవభాసమ్ = కాంతివంటి కాంతిగలవాఁడును, స్తేరతనమ్-స్తేర=నవ్వునట్టి, ఆనమ్=మొగముగలవాఁడును, అగు, గోప . రమ్-గోపవధూ=గొల్లపడఁతయగు యశోదయొక్క, కిశోరమ్=శిశువు-కృష్ణుని, నితరాం=మిక్కిలియు, స్తరతి=స్తరించుచున్నది మేము కైవులమే అయినను నల్లని కాంతియు నగు మొగమును గలచిన్నికృష్ణుఁడు మామనస్సునుహరించుచున్నాఁడు కావున వానినే అది మిక్కిలి స్తరించుచున్నది యనుట పంచాక్షరీజపపఠనం గైవుల కక్కడ! ఒక గొల్లపిల్లవానిని స్తరించుట యెక్కడ! అట్టిమమ్మ గూడ ఆపిల్లవాని నల్లనికాంతియు నవ్వుమొగమును ఆకర్షించునంతమనోహరము లగు నని యాశయును. మ అనుమానింపఁగ నేమి కైవులము మేర మత్యంతపంచాక్షరీ

మనుపారీణుల మాదు మైన నెపుడున్ ర మందస్తిత్రభాజితా

ననచంద్రం గపిలాతసీనుమనమారనద్యోతని స్తంద్రం గృ

ష్ఠాని గోపాలక బాలు నెంచనె తలంఁచుం జిత్త మాస క్తితోన్ 24

తా మేము పంచాక్షరీమంత్రమును జపించుటయందు ఆసక్తిగల కైవులము అయినను మామనస్సు నల్లవిసెపువ్వులకాంతి గలిగి నవ్వుమొగంబుతోఁ దులకించు యశోదచిన్నిబాలుని శ్రీకృష్ణునే మిక్కిలి చింతించుచున్నది

అవ రాధకును కృష్ణునికిఁ బరస్పరము గలమోహవిశేషమును వర్ణించుచున్నాఁడు

శ్లో॥ రాధా పునాతు జగ ద్యుతదత్త చిత్తా

మన్థాన మాకలయతీ దధిరిక్తపాత్రే ।

తస్యాః స్తనస్తబకచఞ్చలలోలదృష్టి

ద్వేప్రాపి దోహనధియా వృషభం నిరుద్ధన్ ॥

25

టీ అయ్య చిత్తా-అయ్యత=శ్రీకృష్ణునియందు, చ త్త=ఉంపఁబడిన, చిత్తానతీ =మనస్సుగలదియగుచు, దధి పాత్రే-దధి=పెరుగుచేత, రిక్త=శూన్యమైన-పెరుగు లేక-ఉత్తిడిగానున్నయనుట, పాత్రే=కుండయందు, మన్థానం=కవ్వమును, ఆకలయతీ=తరిష్వచున్నది, అగు, రాధా=రాధ యనెడి గోపిక, జగత్=జగమును, పునాతు=పవి

త్రము సేయుఁగాక-రాధ కృష్ణునియందే మనస్సంతయు విక్రీలీనమైయుండుటచేత పెరుగులేని ఉత్త్యండును గొని పెరుగు అందున్నదని తలచి కవ్యముతో చిలికెనని యర్థము తస్మాః=దానియొక్క-ఆరాధయొక్క, స్తన దృష్టిః-స్తనస్తబక=పూగుత్తుల పంపిపాలిండ్లయందు, చక్షుల=మాటికి వర్తించుచుండునదియు, లోల=అనక్తిగలదియు, అగు, దృష్టిఃసన్=మాపు గలవాఁడు అగుచు పూగుత్తులవలె సొగసు గలుకు రాధ చున్నంగవపయి మాటిమాటికి విక్రీలీ యానక్తితో చూడ్కులు నిగుడ్చుచున్నవాఁడై యనుట, దోహదధియా=పిడుకుటయందలి బుద్ధిచేత-పిడుకుతలంపుతో ననుట, వృషభం=ఎద్దును, నిరున్ధన్=కట్టుచున్నవాఁడైన, దేవి అపి=దేవుఁడైన శ్రీకృష్ణుఁడును, జగత్=లోకమును, పునాతు = పవిత్రము సేయుఁగాక - శ్రీకృష్ణుఁడు రాధ చనుఁగవపయి చూడ్కులు నిగిడ్చియుండుటచే ఎద్దును ఆవుగా తలచి కట్టి పాలుపిడిక ననుట-రాధ పెరుగులేని వండును కవ్యముతో చిలుకుటయు, కృష్ణుఁడు ఎద్దును ఆవుగాఁగొని పాలు పిడుకుటయు, సొండ్వోరులయందలి మోహతిశయముచే నైనపారవశ్యమువలనఁ గలిగిన అని తెలియునది

చ. బ్రహ్మసి హరిం దలంచి దధిభ్రాండముదండ వసించురి క్తభాం
డము మధియించురాధయు మననంబునఁ దత్కుచకుంభికుంభవి
భ్రమముఁ దలంచి యొక్కవృషభంబును దోహనబుద్ధిఁ గట్టున
క్కమలదళాక్షుఁడుం గరుణఁ శ్రీ గాతురు గాత జగద్వితానమున్ 25

తా కృష్ణునియందు మనస్సు నిలిపి యాపారవశ్యముచే పెరుగు లేనిపట్టికుండ ను కవ్యముతోఁ జిలుకుచున్న రాధయు, దాని చిన్నగుత్తులయందు చూడ్కులు నిలిపి యాపరవశత్వముచే ఎద్దును గొని పాలు పిండఁ దలంచుచున్న కృష్ణదేవుండును లోకమును గాపాడుదురు గాక

శ్లో॥ గోధూళిధూసరితకోమలకు స్తలగ్రం

గోవర్ధనోద్ధరణ కేళికృతప్రయాసమ్ ।

గోపీజనస్య కుచకుంబు-మముద్రితాఙ్గం

గోవింద మింద్రువదనం శరణం భజామః ॥

26

టీ. గో . లాగ్రమ్-గోధూళిధూసరిత=గోవులసమృద్ధమువలనఁ బుట్టినదుమ్ముచేతి బూడిదపన్నెగలదిగాఁ జేయఁబడినవియు, కోమల=మృదువులైనవియు, అగు, కుస్తల=కురులయొక్క, అగ్రం=శీనలుగలవాఁడును, గోవ ప్రయాసమ్-గోవర్ధన=గోవర్ధనపర్వలమును, ఉద్ధరణ=ఎత్తుటయనెడి, కేళి=క్రీడయందు, కృత=చేయఁబడిన, ప్రయాసమ్=ప్రయాసముగలవాఁడును-కొండ నెత్తుటకై ప్రయాసము పుచ్చుకొన్నవాఁడనుట - ఆయెత్తుటచూచువారికి ప్రయాసముగాతోచినను కృష్ణునికి అతిసులభముగానుండుటచే,

‘కేలి’ యన్నాడు, గోపీ తాళ్లమ్-గోపీజనస్య=గోపికాసమూహుయొక్క - కు = చన్నులయందలి, కుక్కుమ=కుంకుమచేత, ముద్రిత=చిహ్నితములైన, అక్షం=అక్షయములు గలవాడను-గోపికలు బిగ్గఁ గొంగిలిండుకొనఁగా వారిచన్నులయందలి కుంకుమ పూఁతలు తన మేన నంటుకొన్న వాడనుట, ఇన్ద్రవదనమ్-ఇన్ద్ర=చంద్రునివంటి, వదనమ్=మొగముగలవాడను, శరణం=రక్షకుడను, అగు, గోవిందమ్=శ్రీకృష్ణుని, బజామః=సేవించుచున్నాము ‘గోధూళి’ యనుటచే గోవులును ‘గోపీజనస్య’ అనుటచే గోపికలును గ్రమ్మకొనియుండఁగా ఇంద్రుడను శిలావర్షము గురియుటయు, అపుడు ‘గోవర్షం’ అనుటచే గోసర్పనమెత్తుటయు, అందులకు సంతృప్తులై గోపికలు ‘కుచకుక్కుమ’ అనుటచే కాంగిలించుటయు, ఆసాంపుచే ‘ఇన్ద్రవదనమ్’ అని నెమ్మొగము ప్రకాశించుటయు శర్లోకంబునఁ దెలియునది గోగోపికాజనములకు శరణుండై గోవర్ధనము నెత్తినవాడు గావున మోక్షము ‘శరణమ్’ శరణుండైనాఁ డని భావము

ఉ గోపదధూళిధూసరితరణోమలకుంతలు గోపికాకుచ

స్థాపితకుంకుమాంకితవిరళాలభుజాంతరుఁ బాణిపంకజా

గోపితభూమిభృద్వరనిరూఢనుఖాస్పదనందగోకులున్

గోపకుమారు నిందునదరనున్ మదనుగ్రహవాంఛఁ గొల్పెదన్ 26

తా గోవులగుంపులని దుమ్ముచే కురులకొనలు బూడిదపన్నె గలవికాఁగా, గోపర్ధనపర్వతమును లీలతోనెత్తిన యలసటతోఁ గూడి, గోపికలు చన్నుఁగలంబదికుంకుమ పూఁతలు తన మేనియం దంటుకొనునట్లు బిగ్గఁ గొంగిలిండుకొనఁగా, నెమ్మొగంబు చందురునిపలఁ బ్రకాశించుచున్న శ్రీకృష్ణునిఁ గొలుచుచున్నాము

అవ వరాహావతారవైభవమును వర్ణించుచున్నాడు

శ్లో॥ యద్రోమరస్థిపరిపూర్తివిధా వదతు

వారాహజన్మని బభూవు రమీ సముద్రా ।

స్తం నామ నాథ మరవిన్దదృశం యశోదా

సాణిద్వయాన్తరజలైః స్పృహయాం బభూవ ॥

27

శ్రీ వారాహజన్మని=వరాహావతారమందు, అమీః=ఈ, సముద్రాః=సముద్రములు, యత్ ధా-యత్=ఎవ్వనియొక్క, రోమ=మెండకలయొక్క, రస్థి=బిలములయొక్క రోమకూపములయొక్క, పరిపూరి = పూరించుట యను, విధా=కార్యమునందు, అదక్షాః=అసమర్థములు, బభూవుః=అయినవియో, తం=ఆ, అరవిన్దదృశమ్=తామరవంటి కన్నులు గలవాడైన, నాథమ్=ప్రభువగు శ్రీకృష్ణుని, యశోదా=యశోద, పాణి జ

దైఃపాణిర్వయః=రెండుచేతులయొక్క-దోయిలయొక్కయనుట, అస్తర=మధ్యమంద
 విజైః=జలములచేత-దోయిటిని పట్టునంతటిశీల్యచేత, స్తవయాంబధూపవామ=స్తాన
 సుచేయించెన గదా-ఇరాహజనమందు సప్తసముద్రములును ఎవ్వని రోమకూపములను
 నిండింపజాలక పోయినవో, యట్టిప్రభుఁడగుపుండరీకాక్షుని యశోద కృష్ణావతార
 మందు దోయిటిజలములచే తడవీ స్నానముచేయించెను ఏమి యాశ్చర్యమని యర్థము.
 సప్తసముద్రములును రోమకూపములను నిండింపజాలనివరుఁడు దోయిటిజలములతో
 తడియునంత గులభుఁడైనాఁడని తెలియునది

ఉ ఏయధికుండు క్రోడత వ్రహించిన నాతనిరోమరంధ్రము

న్దోయధు లెల్ల నించువావ్రణుల్ గన నేరక యుండె నట్టినా

రాయఁడు డర్భకాకృతిని శ్ర రాగిలి నందవధూటిదోయిటం

దోయము చల్లఁగాఁ దనిసి శ్ర తోఁగుచు నుండె ని దేమి చిత్రమో.

తా వరహావతార మెత్తినపుడు ఎవ్వనిరోమకూపములను ఈసప్తసముద్రములును
 బూరింపజాలకపోయినవో ఆపుండరీకాక్షుం డగుప్రభుని కృష్ణావతారమున యశోద
 దోయిటిజలములచేఁ దడివీ స్నానముచేయించెను ఇ దేమి యాశ్చర్యము!

అవ వేదాంతవిదులు నెదకి కాననిత త్త్వము సులభముగా దొర
 కునట్టిచోటును జెప్పచున్నాఁడు.

శ్లో॥ వర మిమ ముపదేశ మాదియధ్వం

నిగమవనేషు నితాస్తచారఖన్నాః ।

విచినుత భవనేషు వల్లవీనా

ముపనిషదర్థ ములూఖలే నిబద్ధమ్ ॥

28

టీ. నిగమవనేషు-నిగమ=వేదము లనెడి, వనేషు = వనసులయందు, నితాం . . ఖి
 న్నాః-నితాస్త=మిశ్రీలయు, చార=తిరుగుటచేత, ఖిన్నాః = బడలినవాం-అడవుల
 వర చిక్కుపడుచున్న వేదములందు నెదకినెదకి తోరినవస్తువును దెలియలేక యులసి
 యున్న విద్వాంసులారా యనుట, ఎరం=చేలైన, ఇమం=ఈ, ఉపదేశమ్ = ఉపదేశ
 మును-మీరు విచారించువస్తువును దెలుపునట్టి యాయుపదేశము ననుట, ఆద్రియధ్వం =
 అదరింపుఁడు-అరించివినుఁడనుట - ఆయుపదేశమును జెప్పుచున్నాఁడు - వల్లవీనాం=
 గోపక్రీలయొక్క, భవనేషు=గృహములందు, ఉలూఖలే=తోటియందు, నిబద్ధం =
 కట్టబడిన, ఉపనిషత్ + అర్థమ్-ఉపనిషత్=వేదాంతములయొక్క, అర్థం=లక్ష్యమైన-
 లేక-విషయమైనవానిని-క్రికృష్ణుని అనుట, విచినుత=నెదకుఁడు-గొల్లయిండ్లలో నెదకితి
 తని అచట మీద వేసాంతములందు నెదకి కానరానివరత్త్వము కృష్ణరూపమున తోటు

గట్టఁబడియుండుట కనుఁగొనవచ్చు నని యర్థము వేదాంతములందును తెలిసికొనరాని పరుఁడు గొల్లయిండ్లతోళ్లకడ నుండు సులభుఁ డైనాఁ డని యాశయము

చ నిగమమహావనాంతముల శ్ర నే వెదకన్వలె నంచు ఖిన్ను లై
వగవఁగ నేల యే నొకయురపాయముఁ జెప్పెదఁ బోయి చూడుఁడీ
యగఁగితవల్ల వీమణిగృహంగణభూమి నులూఖలంబుతో
డ గుణనిబద్ధ మై శ్రుతుల శ్ర డాఁగినభావము గాన నయ్యెడిన్ 28

తా వేదంబులనెడి యడవులందు తిరిగితిరిగి వేసరియున్నవిద్యాంసులారా! మీ రం
చు వెదకెడుపస్తువు దొరకెడు మేలైనయాయుపాయమును ఉపదేశించెడ నాలించి వినుఁ
డు గొల్లయిల్లాండయిండ్లయందుఁ బోయి వెదకుఁడు. మీరు ఉపనిషత్తులయందు
వెదకుచున్నయర్థము కృష్ణరూపమున వారియిండ్లలో తోటికిఁ గట్టఁబడియుండును.
మీరును సులభముగాఁ గనుఁగొనవచ్చును.

అవ శ్రీకృష్ణపూజన స్మరణాదులచే నరకభయంబువాయుననుచున్నాఁడు.

శ్లో॥ దేవకీతనయపూజనపూతః

పూతనారిచరణోదకధౌతః ।

య ద్యహం స్మృతధనశ్చాయసూతః

కిం కరిష్యతి స మే యమదూతః ॥

29

తీ అహం=నేను, దేవకీ .పూతః-దేవకీతనయ = దేవకీదేవికొడుకైన శ్రీకృష్ణ
నియొక్క, పూజన = పూజచేత, పూతః = పవిత్రుఁడును, పూత ధౌతః-పూతనా+
అరి=పూతనకు శత్రువైన కృష్ణనియొక్క, చరణః=పాదములయొక్క, ఉదకః=జలము
చేత, ధౌతః=కడుగఁబడినవాఁడును-పరిశుద్ధుఁడును, స్మృత సూతః-స్మృతి=స్మరింపఁ
బడిన, ధనశ్చాయ సూతః = అర్థమునియొక్క పారథి యైనకృష్ణుఁడు గలవాఁడును-
శ్రీకృష్ణని స్మరించినవాఁడు ననుట, యది=అయితి నేని, మే=నాకు, సః=ఆ-ప్రసిద్ధుఁ
డైన, యమదూతః=యమకింకరుఁడు, కిం=ఏమి, కరిష్యతి=చేయఁగలఁడు! ఏమియును
జేయలేఁ డనుట-కొరిసెట్లు దేవకీకడుపునఁ బుట్టి, ఆశ్రయించిన యర్థమునకు రథమును
దొరినట్టి కారుణ్యసౌలభ్యములు గలవానిని బూజించి శ్రీపాదతీర్థమును గ్రహించి
స్మరించితి నేని నరకభయమే కలుగ దని యర్థము

మ నకలప్రాధిత దేవకీతనయపూజాపూజతుం బూతనాం

తకపాదాంబుజవారిధౌతుని మనోరనాళీకహేళీభవ

త్ప్రకటాటోపకిరీటిసూతుని వచోరరాజీవరాజన్మకుం

దకధాన్వీతుని నన్ను నాశమనదూతల్ సేరఁగాఁ జూతురే. 29

తా దేవకీకుడుపుత్రం బుట్టి, దుష్ట యగుపూతనం జంపి, అశ్రీతుం డైనయర్జును
నకు నారద్యంబును జేసికృష్ణమూని పూజించి పాదతీర్థమును గ్రహించి స్పృశించి నేని
యమకంఠదుండు న స్పృశియించి జేయలేడు

శ్లో॥ భాసతాం భవభయైక భేషజం |

మానసే మమ ముహూర్తుహూర్తుహూః |

గోపవేష ముపసేదుష స్వయం

యాపి కాపి రిమణీయతా విభోః ||

30

టీ భవ భేషజమ్ - బవభయ = సంసారభయమునకు, ఏక = ముఖ్యమైన,
భేషజమ్ = బోషధమైనది యగు - సంసారభయమును బోగొట్టినదియైన, గోపవేషం =
గోపాలవేషమును, స్వయం = తానై, ఉపసేదుషః = పొందినవాడైన - సౌలభ్యములైన
తనంతటనే సర్వవాపవినాశక మైన గోపాలకృష్ణరూపమున అవతరించినవాడైన,
విభోః = విభునియొక్క, శ్రీకృష్ణమూర్తియొక్క, యాపికాపి = అనిర్వాచ్యమైన - ఇట్టి
వట్టివరరాని, రమణీయతా = సౌందర్యము, మమ = నాయొక్క, మానసే = మనస్సు
నందు, మహూః ముహూః ముహూః = మాటికిమాటికి, భాసతామ్ = ప్రకాశించు గాక.
సకలజనులకును నేత్రగోచరమైన తనరమణీయతచే వారి నాకర్షించి వారిపాపముల
క్షల్లం బోగొట్టినట్టి సౌలభ్యౌతికయము గలదిగాన గోపాలకృష్ణవేషమే భవభయము
నకు ఏకభేషజ మని చెప్పబడినది 'స్వయం' తానై గోపవేషమును పొందినాడన
టచే కర్మముచేగాక సౌలభ్యముచే అట్టివేషమును బొందినాడని భావము
చ భవభయభేషజంబు శ్రుతిభావ్యము నై తగుగోపవేష ము
త్సవమునఁ బూనినట్టిహరి శ సర్వమనోహరదివ్యరూపవై
భవము మదీయభావమున శ భాసిలుఁగాత నిరంతరంబు మా
ఘననుమణీత్ప్రణీక రణరకాశలపేశల తేజ మొప్పఁగన్.

30

తా సంసారభయ మనెడి గోగమునకు ముఖ్యవధం బైనగోపవేషమును
తానై పూనిన శ్రీకృష్ణమూర్తియొక్క యనిర్వాచ్యమైన సౌందర్యము నామనస్సునఁ
ప్రకాశించును గాక

శ్లో॥ *కర్ణలమిబ్రతదద్భుమజ్జరీ, కేసరారుణకపోలమణ్డలమ్ |

నిర్మలం నిగమవాగగోచరం, నీలిమాన మవలోకయామహే || 31

*ఈశ్లోకమునర్థము గోపాలకల్పమునందు, 'నీలోత్పలదళశ్యామం పీతవానస మ
య్యతమ్ | శుద్ధస్పటికసక్రాంత మథవా పురుషోత్తమమ్ | ధ్యాత్వా నిత్యం జపేత్ స
త్సం యాక్షార్థీ త్రిసహస్రకమ్' అని గోపాలమంత్రరాజముయొక్క యాక్షోప
యోగప్రయోగమందలిధ్యానముగాఁ జెప్పబడి యున్నది

టీ కర్ణ మణ్డలమ్-కర్ణ=చెవులయందు, లమ్పిత=వ్రేలుచున్న, కడమ్మ=కిడి మియొక్క, మల్లరీ=పూగుత్తులయొక్క, కేసర=కింజల్కములచే, ఆరుణ=ఎఱ్ఱచే, క పోల=చెక్కళ్లయొక్క, మణ్డలమ్=ప్రదేశముగలవాడును, సర్వమ్=పరిశుద్ధుడైనవాడును, నిగమవాగగోచరమ్-నిగమవాక్=వేదాంతవాక్యములకు, అగచరమ్=విషయము కానివాడును-వేదాంతములకును ఇట్టివాడని ప్రతిపాదింపరానివాడును, అగు, నీలమా నమ్=నల్ల నివానిని-శ్రీకృష్ణునిని, అవలోకయామహే=చూచుచున్నారము-వేదాంతముల కును దెలియరానిపరుడే కడిమిపూగుత్తులు చెవులందు వ్రేలవేరికొని వ్రేపల్లయందుఁ దిరుగుచుండగా చూచుచున్నార మని యర్థము

మ చెవులన్ వ్రేలుకదంబమంజరులచే శ జన్నారీచెక్కుల్ జ్వల
న్నవసంధ్యారుణితాభ్రకాంతి చెలు వందన్ మందహాసప్రభా
లనమున్ వెన్నెలతళుఁ జూప మృదులాశ్రలంకారుడై వేదసం
స్తవనాగోచరుడై నశౌరి యనితర్చాచ్యున్ విలోకించెదన్ 31

తా చెవులందు వ్రేలాడుచున్న కడిమిపూగుత్తుల యకరువులచే ఎఱ్ఱవానిన చెక్కులు గలిగి, నిర్మలుడై, వేదాంతములకును ప్రతిపాదింపరానివాడై, వెలయు ఎల్లనికృష్ణుని జూచుచున్నాము

అవ వేణుగానసమయమందలియభినయమును వర్ణించుచున్నాడు
శ్లో॥ సాచినచ్చలితలోచనోత్పలం, సామికుట్ట లితకోమలాధరమ్ ।
వేగవల్లితక రాజ్ఞులీముఖం, వేణునాదరసికం భజామహే ॥ 32

టీ సాచి త్వలమ్-సాచి=ఓరిగా, సచ్చలిత = చలింపఁజెయఁబడిన, లోచన+ ఉత్పలమ్=కన్నుగలువలు గలవాడును-కలువలపంటికన్నులు గలవాడును-తిల యొక ప్రక్కకువంచి కిన్నులనడ్డుముగా మెలపుచున్నవాడనుట, సామి లాధరమ్-సామి= సగము, కుట్టలితి=మోడ్చుబడిన, కోమల=మృదువైన, అధరమ్=పెదవిగలవాడును- పిల్లఁగ్రోవి యూదువపుడు పెదవిని సగముమోడ్చినవాడనుట, వేగ . ముఖమ్-వేగ= త్వరితిముగ, వల్లిత=మెలపఁబడిన, కర+అంగులీ=చేతివ్రేళ్లయొక్క , ముఖమ్=మొనలుగల వాడును-వేణువును ఊడచునపుడు దానినందులపై వ్రేళ్ల మొనలను అతిశీఘ్రముగా జరు పువాడ నుట, అగు, వేణు రసికమ్-వేణునాద=వేణుగానముయొక్క, రసికమ్=రస యును తెలిసినవాడు, అగుశ్రీకృష్ణుని, భజామహే=భజించుచున్నాము వేణువు నూచున పుడు తల యొక ప్రక్కకువంచి కన్నులు అడ్డుముగా ఇటువటు స్వరముల కనుగుణముగా త్రిప్పుచును, వేణురంగ్రులందు ముఖవాయువును పూరించునపుడు పెదవులను సగము మోడ్చుచు, ఆవేణురంగ్రులమీఁద స్వరభేదములు కలుగునట్లు మునివ్రేళ్లను అతివేగము గా త్రిప్పుచును ఉన్నాడని భావము కావుననే వేణుగానరసిక డని యాశయము.

చ నిరతము నంధ్రుని మార్పడంగ న నిల్చి యొయారపుటోరచూపుతోఁ
దరఖలిలోచనంబును మురదం బలరన్ దరహాసచంద్రికల్
మురు వగుముద్దుమోవి నరరమోడ్పుఁ జెలంగఁ గరాంగుళీతతిన్
మురళి సటింపఁ జేయు నతిరమోహనగానధురీణుఁ గొల్చెదన్. 32

తా తల యొకప్రక్కకు వాల్చుటఁజేసి కన్ను లోరగాఁ ద్రిప్పుచు, లేచి
వాతెఱును సగము మోడ్చి, మునివేళ్లను వేగముతో పిల్లఁగ్రోవిరంధ్రములపైని మెల
పును నొప్పుచున్న వేణుగానరసజ్ఞుని శ్రీకృష్ణుని భజించుచున్నాము

అవ రుక్మిణీకల్యాణమున రుక్మిణిని గొనిపోవుటను జెప్పుచున్నాఁడు.
శ్లో॥ స్వస్థనే గరుడమణ్డితధ్వజే, కుణ్డినేశతనయాధిరోపితా ।

కేనచి స్తవతమాలపల్లవ, శ్యామలేన పురుషేణ నీయతే ॥ 33

టీ కుణ్డినేశతనయా-కుణ్డిన+ఈశ=కుండినపట్టణమునకు ప్రభువైన భీమునియొ
క్క, తనయా = కూతురైన రుక్మిణీదేవి, గరు...ధ్వజే-గరుడ = గరుడునిచేత,
మణ్డిత=ప్రతాపించుచున్న, ధ్వజే=తెక్కెముగల, స్వస్థనే=రథమందు, తమా . లేన-
తమాలపల్లవ=పల్లవకానుగు చిగురువలె, శ్యామల=నల్లలైన, కేనచిత్=ఒకానొక, పురు
షేణ=పురుషునిచేత, అధిరోపితా సతీ=ఎక్కింపఁబడినదియై, నీయతే=కొనిపోవఁబడు
చున్నది 'గరుడమణ్డితధ్వజ' మనుటచే కృష్ణునిరథ మనియు, 'శ్యామలుఁ' డైన పురు
షుఁ డనుటచే శ్రీకృష్ణుఁ డనియు నూహ్యములు

మ కదనోర్వికా శిశుపాలమాగధవిపరక్షత్వతలాధీశదో

ర్కదనిశ్చేదవిनోద మొప్పంగ గరురత్తేత్కతుభాస్వద్రధా

స్పదపీఠంబున రుక్మిణీరమణి నిరశృంకస్థితిం దెచ్చె నే

విదితుం డట్టితమాలనీలపురుషున్ న విశ్వంభరుం గొల్చెదన్. 34

తా నల్లకానుగుచిగురువలె నీలవర్ణము గల యొకానొకపురుషుఁడు గరుడ
ధ్వజము గల తనరథమునందు రుక్మిణీదేవి నెక్కించుకొని పోవుచున్నాఁడు

శ్లో॥ మాయాత పాన్థాః పథి భీమరథ్యా

దిగమ్బరః కోఽపి తమాలనీలః ।

విస్యస్తహస్తోఽపి నితమ్బుభిమ్బే

ధూర్త స్సమాకర్షతి చిత్తవిత్తమ్ ॥

34

టీ హేపాన్థాః=ఒకేరువరులారా, భీమరథ్యాః=భీమరథిలనెడినదియొక్క, పథి=
మార్గమందు, మాయాత=పోకుండు ఏలనఁగా-తమాలనీల-తమాల=నల్లకానుగువలె, నీలః-
నల్లలైనవాఁడును, దిగమ్బరః=దిన్న మొలతోనున్నవాఁడును, అగు, కోఽపి=ఒకానొక

పూర్వః=దుష్టః=బాలకృష్ణః=నట, నిత్యమిహి=కత్తిప్రదేశమునందు, విస్మయపా
 శ్చ=వి. విస్మయః=ఉంచఃబడిన, హస్తః=అపి. చేతులుగలవాడైనను-దొంగిలించుటచేతులు
 చాచక తనమొలయందే ఉంచుకొని యున్నవాడైనను అనుట, చిత్తవిత్తిమ్-చిత్త=మన
 స్సనియెడి, చిత్తం=ధనమును, సమాకర్షతి=తెన్నగాగ్రహించుచున్నాడు చిత్తవిత్తమును
 హరించుచున్నాడుగావుననే ధూర్జడు, పిడుతక్కినధూర్జలపిటివాడుగాడు, చేతు
 లుచాచక మొలయందే పెట్టుకొనియుండిననుతక్కినధూర్జలకంటె సుచక్కగాదొంగిలిం
 చుచున్నాడు ఇట్టివిపరీతధూర్జుడుఉండునట్టిభీమరథీమార్గమునకుఁబోవకుఁడనియర్థము.
 ఇంచుమించుగా దిగంబరత్వమును నలుపును ధూర్జులకు బాలుఁడగు కృష్ణునికింబోలె విశే
 షము లగును భీమరథీనదియొద్దిమార్గమునందు-నల్లనికాసుఁగుచిగురుపంటికాంతి గలిగి
 దిగంబరుడై తిరుగుచుండుచిన్నికృష్ణుడు ఆదారిని పోవువారిమనస్సులను తననిరతిశయ
 సౌందర్యకాంతివిలాసవిశేషములచే హరించుచున్నాడని భావము
 చ. పథికులు పోకుఁ డచ్చటికిఁ ౧ బల్లలు భీమరథీపథంబునం

బృథులతిహాలమేచకశరీరుఁ డొకండు దిగంబరాకృతిం
 బ్రధితకటితటిఘటితరపాణితలుం డయి ప్రొన్నివన్ననో
 రథుఁ డయి చిత్తవిత్తము నిరంతరమున్ హరించుచు ధూర్జుడై

తా. బాటసారులారా! భీమరథీనదిమార్గమునఁ బోకుండు అందు దిగంబరుండై
 నల్ల కాసుగుచిగురుపలె నల్లనైన యొకానొకధూర్జు డున్నాడు వాడు చేతులు
 చాచక నడుచునందే యుంచుకొని యున్నను మనస్సు లనెడిధనులు హరించు
 చున్నాడు.

రాసక్రీడాప్రకము.

అవ కవి యీపద్యము మొదలుగ ఎనిమిదిపద్యములవఱకు రాస
 క్రీడలను వర్ణించుచున్నాడు.

శ్లో॥ అజ్ఞానా మజ్ఞానా మస్తరే మాధప్రా
 మాధవం మాధవం చాస్తరే జాజ్ఞనా ।
 ఇథ మాకల్పితే మణ్డలే మధ్యగః
 సజ్జగా వేణునా దేవకీనందనః ॥

35

టీ అజ్ఞానామ్ అజ్ఞానామ్=ఒక్కొక్కత్రీని, అస్తరే=విడిచి - ఒక్కొక్కత్రీకి
 నడుమ, మాధవః=శ్రీకృష్ణుఁడును, మాధవం మాధవం=శ్రీకృష్ణుని శ్రీకృష్ణుని, అస్తరే=
 విడిచి-ఒక్కొక్కకృష్ణునియొక్కనడుమ, అజ్ఞానాచ=అంగనయును - ఒక్కొక్క అంగ
 నకు నడుమ ఒక్కొక్కకృష్ణుఁడును ఒక్కొక్కకృష్ణునికి నడుమ ఒక్కొక్క అంగనయును గా
 జని యుద్ధము, ఇథిం=ఈప్రకారముగా, ఆకల్పితే=కల్పించఁబడిన, మణ్డలే=మలయాకాశ

మైన సమాహునందు - లేక విలయమునందు, దేవకీనందన - దేవకీకొడుకైన శ్రీకృష్ణుడు, మధ్యగోసక్తుఁడు మధ్యమును బొందినవాడగుచు - అతఁగా ఒక్కొక్కయంగున కును నడుచు తా నొక్కొక్కొక్కఁడుగా ఎర్పడుటయే కాక ఇట్లు ఏర్పడిన విలయము నడుచుచున్నాడ తానొక్కఁడు నిలిచి యుట, లేక, మధ్యగోసక్తుఁడు మధ్యస్వరమును బొందినవాడగుచు అనియు సర్ధంతరము, వేణునా=పిల్లగ్రోవిచేతి, సజ్జగౌ = రెన్నగా గానముచేసెను ఇట్ల కృష్ణుడు పెక్కుఆకారము లొంది ఒక్కొక్కస్త్రీకిని నడుచు తా నొక్కొక్కఁడుగా ఏర్పడి మండలాకారముగా నిలుచుటయేగాక ఆమండలము నకు నడుచుచున్నాడ తా నొక్కఁడు నిలిచి యుండెనని యూహించునది

చ ఇరుడెనఁ దాను నిల్చి తన శ్రీకింతులు పార్శ్వములన్ నసింపఁగాఁ
గరములు కంఠపార్శ్వ జెలఁ శ్రీ గచ్ బలభిన్నణివిద్రుమంబులన్
సర మొనరించినట్లు సరశస్థితి మండలమధ్యవర్తియై
మురళిరవంబునం జెలఁగురమోహనమూర్తి మురారిఁ గొల్పెదన్

తా ఒక్కొక్కస్త్రీకిని నడుచు తానును తనరెండురూపులనడుచు నొక్కొక్కస్త్రీయునుగా మండలముగా తీరి నిలిచి వారినడుచుఁగూడ తాను వేటొకఁడై నిలిచి శ్రీకృష్ణుడు చక్కఁగా గానముచేసెను

శ్లో॥ కేకీకేకాదృతానక పశ్యేరుహః, లీనహంసావళీహృద్యతాహృద్యతా |

కంసవంశాటవీదాహదావానలః, సజ్జగౌ వేణునా దేవకీనందనః || 36

టీ కేకీ హృద్యతా-కేకీ=నెమిళ్లయొక్క, కేకా=కూఁతలయొక్క, ఆదృతి= అదరించుటచేత-నెమిళ్లకూఁతలను చినుటచేత ననుట, అనేక = అనేకములైన, పశ్యేరుహః=తామరలనుండి, అలీన=లేచివచ్చిన, హంస=అంచలయొక్క, ఆవళీ=పంక్తులకు, హృద్యతా=సంతోషమును, ఆహృద్యతా=సంపాదించుచున్నచైన-శ్రీకృష్ణునిఁ జూచి మేళుముగాఁదలచి నెమిళ్లుకేకలు పెట్టెననియు, పద్మాసమయమందు నెమిళ్లుకేక లిడుచుగాన వానిచూకేకలను విచిత్రమకు మిక్కిలి అనిష్టమైనవర్షాకాలము వచ్చెనని తలఁచి హంసలు తామరలనుండి లేచి పోఁజూచినవనియు మరల పిల్లగ్రోవిరవళిని వినఁగానే మేళుము గాదు కృష్ణుండని సంతోషమునొందినవనియు భావము, కాన పద్మాకాల మని జెదరినహంసలకు ఆభయమును మాన్చి సంతోషమును గూర్చుచున్నదైన, వేణునా=పిల్లగ్రోవిచేతి, కంస...దావానలః-కంసవంశం=కంసునికులము నెడి, అటవీ=అడవియొక్క, దాహ=కాలుటయందు, దావానలః=కాఱుచిచ్చు అయినవాడగు-కాఱుచిచ్చు అడవినిదహించునట్లు కంసవంశమును నాశముచేసినవాడైనయనుట. దేవకీనందనః=శ్రీకృష్ణుడు, సజ్జగౌ=రెన్నగా గానముచేసెను పద్మాకాలము హంసలకు అనిష్టమగుటయు నెమిళ్లకు ఇష్టమగుటయు ఆనమయమునందు హంసలు మానససరస్సునకుపయనమైపోవుటయు నిటననుసంధించునది.

మ తనుకాంతుల్ జలదం బటంచు శిఖసంతానంబుఁ గేకాన్వసం
బును మీఱి విని యంచపిండు లలితాంభోజాళిలో నుండి చ
య్యన లేవన్ భ్రమ మాన్పి సంతసము సేయఁ జాలువంశిమ్మదు
స్వనముం గాంచినకంసవంశదహన్తజ్ఞాల్లిక్ హరిం గొల్పెడన్ 36

తా కృష్ణునిదేహచ్ఛాయను జూచి మబ్బు అని వెనుకకలిడఁగా, పక్షికాలము
బెదరి పెక్కుతామరలందుంచెన హంసలు లేఁగా మబ్బు గాదు శ్రీకృష్ణుం డని తన
ధ్వనిచే తెలిసి వానికి సంతోషమును గలిగించునట్లు పల్లఁగ్రమి గొని కంసవంశవిना
శకుఁ డైన శ్రీకృష్ణుఁడు తెన్నగా గానము సేసెను

శ్లో॥ కావసి వీణాభిరా రావిణా కమ్పితః, కావసి వీణాభిరా కిజ్జీవితీవర్తితః।

కావసి వీణాభిరామా స్తరం గాపితః, సజ్జగౌ వేణునా దేవకీనన్దనః॥ 37

టీ దేవకీనన్దనః=శ్రీకృష్ణుఁడు, కావసి=ఒక చోట, వీణాభిః=ఁజలచేత, ఆరావి
ణా=ధ్వనిగలవానిచేత-పిణువానించువానిచే-ఒకరుపిణవాయింపఁగా ఆవాద్యునకు
అనుగుణముగా ననుట, కమ్పితః=నటించుచేయుంపఁబడినవాఁడును ఒకరువాయిచుపిణకు
అనుగుణముగా ఆడినవాఁడునుట, కావసి=ఒక చోట, వీణాభిరా=పిణకు అనుగుణముగా
శబ్దించుచున్న, కిజ్జీవితీ=చిలుగంటుటతో, నర్తితః=నర్తనము సేయుంపఁబడినవాఁడును,
కావసి=ఒక చోట, వీణాభిరామా స్తరం-పిణా=పిణచేత-వాద్యచేతి, అభిరామ=మనో
జ్ఞమైన, అ స్తరం యధాతిథా=అవకాశము గలుగుచున్నగా-నడుమనడుమ పిణలు మనో
జ్ఞముగా వాయింపుచుండఁగా ననుట, గాపితః=గానము పొందింపఁబడినవాఁడును, తాను
పాడుచును పాటించిలిన నడిమియనకాశములందు పిణలను వాయింపఁగా వినుచును
అనుట, వేణునా=స్పింద్రునిచేతి, సజ్జగౌ=తెన్నగా గానము సేసెను

ను ఒకచో గాణలు మీటువీణియలకున్ శ్రయుక్తముగా నాడు వే
టొకచో వీణకు వియ్య మై యెసరఁ జేరయుం గింకీనాద మొం
టొకచో వీణియతోడఁ బాడు జతగా శ్రనుత్సహి యై యట్టిసం
దకుమారాగ్రణి వేణునాద మొసర శ్రస్వర్తితై నల్లాసి యై 37

తా శ్రీకృష్ణుఁడు ఒకచోట పిణలు వాయింపుటకు అనుగుణముగా అడు
చును, ఒకచోట పిణాధ్వనలకు అనుగుణముగా చిలుగంటలు వ్రాయింపుచును, ఒక
చోట నడుమనడుమ పిణలు వాయింపఁ

గానము సేసెను

శ్లో॥ చారుచంద్రావళీలోచనై శ్చుమ్భితో

గోపగోబృహదగోపాలికావల్లభః ।

వల్లభీబృహద్రాజకః కాముకః

సజ్జగౌ వేణునా దేవకీనందనః ॥

38

టీ చారు లోచనైః-చారు=సునోహరములైన, చంద్రా=(వెండి) భూమిములు
గల స్త్రీయొక్క, ఆనలః=పంక్తులయొక్క, లోచనైః=నేత్రములచేత, చుమ్మిరిః=చుం
బింపఁబడువాఁడును-చూడఁబడువాఁడనుట గోప వల్లభః-గోప=గోపకులయు, గోబృ
హదః=గోవులయు, గోపాలికా=గోప స్త్రీలయు, వల్లభః=ప్రియుడైనవాఁడును, వల్లభీ
దాజకః-వల్లభీబృహదః=గోప స్త్రీసమూహులకు, బృహద్రాజకః=దైవతమైనవాఁడును, వారు
కోరినకోర్కులొచ్చువాఁడనుట, కాముకః=వారలను కామించువాఁడును, అగు, సజ్జ
గౌ=శ్రీకృష్ణుడు, వేణునా=విల్లగ్రామిచేత, సజ్జగౌ=లెస్సగా గానముసేసెను-
స్త్రీజనులు ప్రేమపూర్వకముగా మామచుండఁగా, గొల్లలకును గోవులకును గొల్ల
చెలులకును ఇంపు పెంపారుచుండఁగా, గోపికలకు కోరినకోర్కు లొచ్చుచైనవై,
వారలయెడ సురులు చెలరేగ వేణుగానము సేసినాఁడని యర్థము

ఉ క్రీపులు గోపదంవతులుః ౧ కేనలభక్తి భజింప నవ్వరో

యాపముఁ గల్గువేతలు మోరులొని క్రిడ యొనర్ప సంభృతా

ప్రొపదభూష లొచెలులు ౨ సాధములం నిలకించి చూడఁగా

గోపకుమారుఁ డొప్పెం సకగుంభిత వేణునినాడలోలుఁ డై ౩౪

తా క్రీ సమూహులు మోహముతో పయి చూడుతు అల్లల నిగుడ్పుచుం
డఁగా, గోగోపగోపజనులకు ఇంపు పుట్టఁగా, గొల్ల చెలులకు దైవమై కాయకుండు
యొప్పుచిన్నికృష్ణుడు లెస్సగా వేణుగానము సేసెను

శ్లో॥ మాళిమాలామిశ్రస్తభృగ్జీలతా

భీతభీతప్రియావిభ్రమాల్గీతః ।

సస్తగోపీకుచాభోసమ్మేలితః

సజ్జగౌ వేణునా దేవకీనందనః ॥

39

టీ దేవకీనందనః=శ్రీకృష్ణమూర్తి, మాళి లిక్కితః-మాళి=సిగయందలి, మాలా=
పూసండమును, మిశ్ర=మీసమిశ్రము, మల్ల=మడించినవైన, భృగ్జీ=ఆడుతున్నప్పుడు,
లతా=తీగెలవలన-తీగలచే సన్నని నిడువబంతులుగా సిగయందలి పూమాలికల నెల
మియున్న ఆడుతున్నవలచేత నుట, భీతభీత=మిక్కిలి భయపడినవారైన-భయపడ
నట్లున్న, ప్రియా=ప్రియరాండ్రచేత, విభ్రమ=విలాసముతోఁగూడినట్లు, ఆలిక్కిరః=కా

గిలంపఁడడివవాఁడును-సిగయందలి పూదండను బారులుగా నలమియున్న యాఁడుతువై
 పంక నయపడి ప్రియురాలండ్రు తన్ను విలాసముతోఁ గాఁగిలింపకొనిరినుట, ఇట్టివాఁ
 ఁను, కావుననే, స్రస్త మేలితి-సృస్తం=స-వస్త్రము జాతిన యనుట-కాఁగిం
 కొనియి మరవడిచే ప్రేటలు జాఱగా వెలువడిన యనుట, గోప=గోప స్త్రీలయొక్క,
 చ=స్త్రమయొక్క, ఆభాగ=పరిపూర్ణతతోడ - వెలువడుచున్నచలతోడ ననుట,
 సమ్యేలితం= ఁడినవాఁడును-గోపకలు భయముఁ గాఁగిలింపుటచే ప్రేటలు జాఱ
 గా నుట్టులుగా వెలువడిన వారిగల్పిబలుదగుబ్బలు మేనఁ గ్రమ్మినవార డనుట, ఇట్టి
 వారఁడై, వేణునా=పిల్లగ్రోవిచేత, సజ్జగౌ=తెన్నగా గానము నేసెను-మొదట బయ్యు
 నైన గోపకల గాఢాలింగనమును, దానిచే ముక్తవస్త్రములైన వారికుచుల మట్టన
 నుం కృష్ణునికి నిర్భరానందమేతు వయ్యె ననియు, అట్లు ఆనందమగ్నుఁ డవుటచేత,
 తెన్నగా వేణుగానము చేసె ననియుఁ దెలియుచు

౮. మాతృతీర్థః ఘటించినసుతమమ్ములవెంబడి వచ్చుభృంగరా
 జీలలితధ్వని గలఁగి రి చేలము లూడఁగఁ గాఁగిలించు గో
 లక భీరుకోటికుచరభారి మురమ్మున నానురాంలి
 లాలనమానమాననవీరలానుని వేణువినోదు. గాంచెదఁ ౪౪

తా సగలయందు తపూండలకై గారులు ప్రియవరు అడుతువైచల
 గానానికి పెదరి గొట్ట చెలువలు బిగ్గఁ గాఁగిలింపఁగా అట్లు కాఁగిలింపఁవ్వడు వారు
 పయియెలల యాడి వెలువడినబలితంపుగుబ్బలను నెమ్మొంగ్రమ్మగఁగా పరమాయంబున
 కృష్ణుఁడు తెన్నగా వేణుగానము నేసెను.

శ్లో॥ చారుచామీకరాభాసభామావిభు

రైవజయస్తీలతావాసితోరస్థలః |

చంద్రబుద్ధావనేవాసితామధ్యగః

సజ్జగౌ వేణునా దేవకీనందనః ||

40

తీ చారు విభుః=చారు=సుందరమైన, చామీకర=బంగారుయొక్క, ఆభాస=
 కాలిపంక కాంతి గల, భామా=నర్త్యభామకు, విభుః=ప్రభుఁ డైనవాఁడును, వైజ
 యస్తీ స్థలః - వైజయస్తీలతా=తీరగిరివంటి వైజయలి అనుపనమాలచేత, వాసిత=
 పరిమలించుచున్న, ఉరఃస్థలః=పక్షఃస్థలము గలవాఁడును, సంద్ర మధ్యగః=సంద్రండు
 నియొక్క, బుద్ధావనే=బుందావనమందలి, వాసితా=స్త్రీలయొక్క-గోపస్త్రీల
 యొక్క, మధ్యగః=మధ్యమును బొందినవాఁడును, అగు, దేవకీనందనః=శ్రీకృష్ణమూర్తి,
 వేణునా=పిల్లగ్రోవిచేత, సజ్జగౌ=తెన్నగా గానముచేసెను.

మ జతలై బంగరూతీఁగెగుంపు నడలింఁచుం జాలుబృందావనాం
చితిబిబ్బోకవతుల్ విలాసగుతుల. ౩ సేవించ రాసక్రియా
చతురత్వంబున వై జయంతి నటియించున్ వేణుగానస్వనా
మృతిధారాఽటిమం జెలంగుమరి నెరఱ్ఱిం బ్రోచు మ మ్మెప్పుడున్. 40

తా. మేలిబంగరువాయుగల సత్యభావకు ల్లభుడై, వైజయంతీమాల వక్ష
మున గ్రాల, నందుచిబ్బందావనమందలి గోపికలనుడుమం జేరి శ్రీకృష్ణుఁడు లెస్సగా
గానము సేసెను

శ్లో॥ బాలికాతాళికాతాళలీలాలయా

సజ్జసన్దర్శితభూలతావిభ్రమః ।

గోపికాగీతదత్తావధాన స్వయం

సజ్జగా వేణునా దేవకీనందనః ॥

41

టీ. బాలికా=గోపాలబాలికల నెడి, తాళికా=తాళక త్రియలయొక్క, తాళలీలా=
తాళక్రియయొక్క, లయ = లయయొక్క-రూపాధికరాహిత్యముయొక్క, ఆసజ్జ =
కూడికయందు, సన్దర్శిత=చూడబడిన, భూలతా=తీరగంటి కనుబొమలయొక్క,
విభ్రమః=విలాసముగలవాఁడగు, దేవకీనందనః=శ్రీకృష్ణుఁడు-బాలికలు వేయుతాళములు
ఎక్కువ లిక్కువలు లేక సరిగా నుండునట్లు దిద్దుటకై కనుబొమలు సొగసుగాఁ ద్రిప్ప
దున్నవాఁ డగుట, కనుబొమల కులుకుం ద్రిప్పలచే వారితాళముల లయను తారకా
ణముగా నుండుటను దెలుపుచున్నవాఁ డగుట, స్వయం=తాను, గోపి ధానః-
గోపికా=గోపికలయొక్క, గీత=గానమందు, దత్త=ఉంపఁబడిన, అవధానః సజ్జ=పా
చ్చరిక గలవాఁడగుచు-గోపికలపాటలను పాచ్చరికతో వినుచు ననుట, వేణునా=పిల్లఁ
గ్రోవిచేత, సజ్జగా=లెస్సగా గానముచేసెను గోపికలు పాడుపాటలను పాచ్చరికతో
వినుచును బాలికలు వేయు తాళములు ఎక్కువఁకల్గువలు లేక సరిగా నమరునట్లు కను
బొమలత్రిప్పలచే దిద్దుచును, తాను పిల్లఁగ్రోవి యూఁడినాఁ డని భావము.

ఉ. తాళము లుగ్గడించువనితాశరతాళలయనుభావిత

భూలతసాంపు వల్లవనరగోజముఖిమ్మదుగానవై ఖరిం

దాలిమి నెచ్చరించునవరధానము మీఱఁగ వేణువాణి యై

లాలితగానవై భవక రథానిపుండు డగుశౌరి గొల్పెదన్

41

తా. తాళకలై లైవబాలికలు వేయుతాళములు ఎక్కువఁకల్గువలులేక తారకాణ
గా నుండునట్లు దిద్దుటకై కనుబొమలను సీటుగాఁ ద్రిప్పుచును, గోపికలపాటలను
పచ్చరికతో నాలిండుచును, శ్రీకృష్ణుఁడు లెస్సగా వేణువు నూఁడెను.

శ్లో॥ పారిజాతం సముద్భవత్య రాధావరో
రోపయామాస భిమాన్మహా న్యాక్లణే ।

శ్రీతిశీతే వటే యామునియే తిపే

సజ్జగా వేణునా దేవతానందము॥

42

టీ రాధావరో=రాధకు పెండ్లియైన, రాధావరో=శ్రీకృష్ణమూర్తి భామాగృహస్య=సత్యభామ యింటియొక్క, అక్లణే=అంగీకరించుచు, పారిజాతం=పారిజాతపుష్పము - సముద్భవత్య=(ఇంద్రునిచేత) పెల్లగించి, గోపయామాస = నాకు పెంపెను, అట్టి, దేవతానందము=శ్రీకృష్ణుడు, యామునియే=యామునియొద్ద, తటే=తీరమందు, శీతేశీతే=శీతసప్తకమైన, వటే=పాండిత్యముచేత ముడిచుకొట్టినందు, వేణునా=వేణువుచేత, సజ్జగా=తెన్నగా గాచుచుండెను

మ *రమతోడక సమ మైనకాంతిగణముల్ ॥ రాధావయోరూపవి

భ్రమముల్ గల్గినభామముంగిటను గల్గెల్పటాజము న్నిల్పి య

య్యమునాపైకితిమగ్నశీతలతలసత్యగ్రోహవిధిక్ ముదం

బమరక్ వేణునిచోదనాదరతుఁ డొనర్చువాని నీక్షించెదన్ 42

తా రాధావల్లభుండైనశ్రీకృష్ణుడు పారిజాతమున ఇంద్రునిచేతనాముచుండి పెల్లగించి సత్యభామయింటియంగిట మొలమఁజ్ఞు నాటెను అట్టకృష్ణుడు యమునా నదిగట్టున మిక్కిలి చల్లనైన మట్టిచెట్టుక్రింద తెన్నగా వేణుగాచును సేసెను

శ్లో॥ అగ్రే దీగతరాయ మధ్యనతరు స్తస్యాగ్రితో వర్షస్తే

సా ఘోషం సమువ్రేతి తిత్పరినరే దేశే కిచ్చిన్ద్యాక్షజా ।

తస్యాస్తీరతమాలకాననతలే చక్రం గవాం చారయన్

గోపః క్షీణతి దర్శయిష్యతి సఖే వన్ధాన మవ్యాహతిమ్॥ 43

టీ హేనఖ=ఓచెలికాండ, అగ్ర=ఎదుట, అయం=ఈ కాండమున్నందు,

* ఈపద్యము, 'పారిజాతం సముద్భవత్య రాధావయోరూపయామాసభానాగృహస్య రక్లణే, శీతేశీతే' అనుపాదమున రాధావయోరూపయా=రాధయొక్క వయోరూపములుగలదియు, గుణైః=గుణములచేత, మానభా సా=లక్ష్మీదేవతొనమానురాదైనదియునగు నొక స్త్రీతోడ, అక్లణే=దాసునికొనెనుచు, పారిజాతం=పారిజాతమును, సముద్భవత్య=స్థాపించి' అనునర్థమునకు అనుగుణముగా రచింపఁబడినది ఈపాదము సమంజసముకాదు

కొందఱు దీక్షియగ్ధముచుకొన్నచున్నారని అట్లెఱుఁచు హేనఖే=ఓమిత్రుండ, అగ్రే=ముందట, తేరమునట, దీర్ఘతరః=మిక్కిలి ఉన్నతుండైన, అయం=ఈ, అర్జున

ప్రేమిని ముక్తిని పొడవైనదియు, అగు, అర్జునరు. = మద్ది చెట్టు, ఉన్నదని శేషులు తననైన
 నా మొక్కల చెట్టు మొక్కల, అగ్రతః = ముందర, పర్వతః = కాళిత్రోప, ఉన్నదని శేషులు.
 గా = ఆకాలిత్రోప, సూర్యం = గోళపల్లెను, సుమేతి = పొందుచున్నది లక్ష + పరిపరే = దాని
 మొక్కల సూర్యులను, దేవే = ప్రదేశమందు, కళిందార్చజా = యుగనానది, ఉన్నదను
 బి, చక్ర = చక్రమునాది మొక్క, తీర తలీ = తీర = గుండునది, తమల = కామగు చెట్ల
 మొక్కల, కా = ముక్తి మొక్క, తలీ = ప్రదేశమందు, గవాం = గోవుల మొక్క, చక్ర = న
 చూపాను. చారయక = తీర్థము - మెలపును, గోపం = గోల్లవాడను, క్రీడతి = క్రీడించుచు
 న్నాడు, వాడు. అవ్యాహతం = కొట్టువడచి - సరియైనది, పద్మాంబు = మార్గమున,
 వర్షయ్యుతి = నీరు చూపగలడు మోక్షమార్గమును చూపగలడని భాషను.

తరుః = తరువునది యర్జునుడు - బంధువులను చేయజాలక శోకముచే తరువునది
 ప్రాశస్త్యమున్న యర్జునుడును, ఉన్నది, తనస్య = ఆయర్జునుని మొక్క, అగ్రతః = ముందర, వర్తరీ =
 మార్గము. ఉపదేశమార్గమున గీతానామై తస్యోపదేశకమైన మార్గ మనుట, సా = ఆ
 మార్గము, మోక్షం = శబ్దమున - శబ్దప్రభావము ఉపవిష్టల ననుట, సుమేతి = పొందు
 చున్నది - ఆకాలిత్రోప ఉపవిష్టలను సరిబంధించింది - అగ్రతః = ముందు, యుక్తి =
 నుట, పర్వతం = దానికి సూర్యప్రదేశమందు - దానికి అందియుండునుట్లు.
 ఆయన విష్టలచే పూర్ణ యగా ప్రతిపాదించబడుటకు అకన్యమై, కళిందార్చజా = య
 సూర్యుని - ముగ్ధునిని వర్ణనైకకాంతిప్రవాహ మనుట, తస్య = అద్వైతమున,
 తీర... = తీర - గుండునది కామగు చెట్లపల్లెనందు, గవాం చక్రం = ఉపవిష్టాకృత
 లను, చారయక = అన్యమును నేయుచును, గోపం = క్రీకృష్ణుడు క్రీడతి = విహరించు
 చున్నాడు, అవ్యాహతం = అతీతమైన, పద్మాంబు = మార్గమును - మోక్షమార్గమును, వర్షయ్య
 యుతి = చూపగలడు ఈయర్జును మిక్కిలి క్లిష్టము లత్పరిపరదేశ కళిందార్చజా
 'చక్ర ప్రేరణకావలసిన' అను నీ రెండువాక్యములను ఈ యర్జునుని నకు అను
 తా గా వ్యవర్థితములు గావు. కాన నిది కవివృత్తయముగా గానినందు 'అగ్ర'
 మొదలుకొని 'సభే' అనునీ కు అర్థ మొక్కటై గ్రహించదగును, 'పద్మాంబు' మవ్యాహ
 తిమ్' అనుటకు సరియైన మార్గమునందు మోక్షమార్గమునందు రెండు అర్థములు గ్రాహ్యము
 లు ముఖ్యము ఈయర్జును ఈయర్జును 'పాదే' నిత్యం గీతార్థం ధ్యానముద్రాలనత్క
 రమ్! రథస్థం భావతా జప్తా దశలక్ష్మ మిమం మనుం । నోచిర్నాభతే జ్ఞానం పర
 మేశ్వర్యదాతకమ్' అని గోపాంబున వర్ణనైకావర్తనం త్రావించుగా నుట్టు
 పూర్వయోగమునకు చెప్పబడియున్నది

మ. అదిగో ముంగల పెద్దమద్ది యట పో శ నాచెంత వ్రేపల్లె యు
న్నది యాదండఁ గళిందజాతటమునం శ దాపింఞభూజాళిలోఁ
గదుపుల్ మేపుచు గోపభాలకుడు నిరీక్షం బొప్పఁగాఁ డెల్పు న
త్పడవి బొమ్మ సఖా శుభాస్పదముగా శ భావంబు రంజితైగనన్ 43

తా చెలికాఁడా! మందట చదిగో ఒక పెద్దమద్దిచెట్టు కనబడుచున్నది ఆపెట్టి
చక్షు మందర నొకకాలిత్రోవ పోవుచున్నది ఆత్రోవ వ్రేపల్లెన నేరును ఆవ్రేపల్లెకు
సరూపమున యాచునాచది పాటుచున్నది దాని తీరిమందలి కానుగుకెట్ల యడవిలో
గోవులను మేపుచు ఒకగొల్లవాఁడు విహరించుచున్నాఁడు వాఁ యొక్క పోయితివేని
నీకు చెబువు లేనిమార్గమును (మోక్షమార్గము) జూపును

అన కృష్ణుఁడు సాయంకాలమున గోవులను మేఁకొని వచ్చి నాచిని
ఆయాఁయింటఁ గట్టుటను జెప్పచున్నాఁడు
శ్లో॥ గోధూళిధూసరితకోమలగోపవేషం

గోపాలబాలశతై రనుగమ్యమానమ్ ।

నాయస్తనే ప్రతిగృహం పశుబధ్ధనార్థం

గచ్ఛన్త మచ్యుతశీశం ప్రణతౌఽస్మి నిత్యమ్॥ 44

టీ గోధూ వేషం-గోధూళి గోవులనన్నిదీ రుచే పుట్టినదుప్పచేత, దూపితం=
బూడిదపన్నెగలది గాఁ జేయఁబడిన, శోమం=సుకుమారి మైన, గోపవేషం=గొల్ల ఆకారము
గలవాఁడును, గోపాల శతైః-గోపాలబాలం = గొల్లసిల్లవాండ్రయొక్క, శతైః=
చూలులచేగ-వందలకొలది గొల్లసిల్లనాంధ్ర చేత నుట, అనుగమ్యమానమ్=వెంటఁ
పఁబడుచున్న వాఁడును, సాయస్తనః=సాయంకాలమందు, పశుబధ్ధనార్థమ్=పశుం=
ఆవులయొక్క, బధ్ధనార్థమ్=కట్టుటకొఱకు, ప్రతిగృహమ్=ఇంటింటిగూర్చి, గచ్ఛ
న్తమ్=పోవుచున్న వాఁడును, అగు, అచ్యుతశీశమ్ - అచ్యుత=శ్రీనివాసాన శీశం=
బొలుంగూర్చి-చిన్నకృష్ణునిగూర్చి, ప్రణతౌ=చుండను, అస్మి=అగుచున్నాను
ఉ గోపదధూళిధూసరితకోమలవేషముతోఁజ నందెలం

గోపకళాబకాలి తననకుం గయిదోడుగ నింటనింటను

గ్రేవులఁ గట్టఁగాఁ దిరుగురకృష్ణుని దామర రాశిశోభితున్

నోపకళామారు నిందువదననున్ మదనున్ మరుఁయ్యు గొల్పెదన్ 44

తా గోవులగుంపుచేఁ బుట్టినదుప్పచే బూడిదపన్నె పాతినసుకుమారింపుగొల్ల
యాకారిము గలిగి, వందలకొలదిని గొల్లసిల్లవాండ్రు తిన్ను వేంటింటి రాఁగా,

సాయంకాలమున గోవులను గట్టుటకు వ్రేవలైయందు ఇంటింటను దిరుగుచున్న చిన్ని
కృష్ణునికి నమస్కరించుచున్నాను

శ్లో॥ నిధిం లావణ్యానాం నిఖిలజగదాశ్చర్యనిలయం

నిజావాసం భానాం నిరవధికనిశ్చేయసరసమ్॥

సుధాధారానారం సుకృతిపరిపాకం మృగదృశాం

ప్రపద్యే మాజ్యల్యం ప్రసమ మధిదైవం కృతధియామ్॥ 45

టీ లావణ్యానాం = కాంతివిశేషములకు, నిధిం = నిధానమైనవాడును-తిశిత శ
కాంతులప్రోవు అయినవాడనుట, నిఖి లయమి-నిఖిల=సమస్తమునైన, జగత్ =
జగమునందలి, ఆశ్చర్య=ఆశ్చర్యములకు-ఆశ్చర్యకరములైన సౌందర్యాదివిశేషములకు
అనుట, నిలయమి=పట్టి అయినవాడును, భానాం=కాంతులకు, నిజ-ఆవాసమి-నిజ=
సాంతిమైన, ఆవాసమి=గృహమైనవాడును, నిర రసమి-నిరవధిక=మేరలేని, నిశ్చే
యస = ఆనందముయొక్క, రసమి=రసమైనవాడును - పరిపాకకానందసస్పర్యాపుం
డనుట, సుధా సారం-సుధా=అమృతియొక్క, దారాసారిమి = జయైనవాం
డును, మృగదృశామ్=(లేకించుకొన్న గల) స్త్రీలకు, సుకృతిపరిపాకమి-సుకృత=
పుణ్యముయొక్క, పరిపాకమి=పరిపూర్ణమైనవాడును-యునుటలు చేసికొన్న పుణ్యముల
యొక్క ఫలమే యైనవాడనుట, కృతధియామ్ = సంస్కారము నొందినబుద్ధి గల
వారగువిద్వాంసులయొక్క, మాజ్యల్యమి=మంగళమైనవాడును-తిష్ఠివేత్త యైనవాడికి
శుభప్రసంగమైనవాడనుట, అగు, ప్రధమం=మొదటివాడైన-జగత్కారణుడైన,
అధిదైవమి=దైవమైనవానిని-శ్రీకృష్ణుని, ప్రపద్యే=సేవించుచున్నాను 'నిధిం లావణ్యా
నామ్' అనుటచే లావణ్యాతిశయమును, 'నిఖిలజగదాశ్చర్యనిలయమి' అనుటచే లోకా
త్తరలక్షణలక్షితత్వమును, 'నిజావాసమి భానామ్' అనుటచే నిరతిశయకాంతిమత్త్వ
మును, 'నిరవధి రసమి' అనుటచే నిరవధికానందస్వరూపత్వమును, 'సుధాధారాసా
రమి' అనుటచే అద్వైతాభిగృహ్యమును, 'సుకృతి దృశామ్' అనుటచే సౌందర్యాతి
శయమును, 'కృతధియాం మాజ్యల్యమి' అనుటచే కల్యాణప్రపత్త్యమును, 'ప్రధమ మధి
దైవమి' అనుటచే జగత్కారణత్వమును అద్వైతపరత్వమును ఊహ్యములు

ఈ చక్కదనంబుప్రొప్పు రుచిసంతతి పొల్పినతావు లోక మ

మృక్కన నుడుదింట వికరచాంబుజనేత్రలనముడంట పెం

వెక్కిడుముక్తిధామము ముగ్ధనీశుల కాదిమధామ మాఽన్యన

మృక్కతసాధివర్ష మజగహర్షము నైనమురారి గొల్చెదన్. 45

తా లావిద్యములపుంజమై, లోకమునందలియద్భుతము లగుసౌందర్యాదుల కెల్ల
హాసస్థానమై, మితిలేనియానందమే స్వరూపముగాఁగలిగి, అమృతంపుజడివలె భోగ్యమై,
యువతులపుణ్యఫలమో యనునట్లు మిక్కిలి మోహనాకారముగలిగి, విద్యాంకులకు శుభ
ప్రదమై జగత్కారణ మైనతోటదైవ మగుశ్రీకృష్ణపరబ్రహ్మమును గొలుచుచున్నాను

అవ. అర్జునునికి సారధ్యము సేయువైఖరిని వర్ణించుచున్నాఁడు
శ్లో॥ ఆతామ్రపాణికమలప్రణయప్రతోద

మాలోలహోరమణికుణ్డలహేమసూత్రమ్ ।

ఆవిశ్శృమామ్ముకణ మమ్బుదనీల మవ్యా

దాద్యం ధనజ్ఞయరథాభరణం మహోనః ॥

46

టీ ఆతామ్ర పోదమ్-ఆతామ్ర=అంతటనుఎఱ్ఱనైన, పాణికమల=చేదమ్మియుం
దు-తామరపంటిచేతియందు, ప్రణయ=మనోజ్ఞమైన, ప్రతోదమ్=మునికోలగలదియు, ఆ
లోల . సూత్రమ్-ఆలోల=చలించుచున్న, మణి=రత్నమయములైన, కుణ్డల=కుండలము
లును, హేమ=బంగారుమయమైన, సూత్రమ్=మొలచూలుచు గలదియు, ఆవి కణమ్-
ఆవిః=వెలికిపొడచుచున్న, శ్రమామ్ము=చెమటయొక్క, కణం=బొట్టుకలదియును, అ
మ్బుదనీలమ్-అమ్బుద=మేఘమువలె, నీలమ్=నల్లనైనదియును, ధనం భరణమ్-ధనజ్ఞ
య=అర్జునునియొక్క, రథం=రథమునకు, ఆభరణమ్=భూషణమయినదియు, అగు, మ
హః=తేజసు, నః=మమ్ము, అవ్యాత్=రక్షించుచుగాక

ఉ. కెంజిగురాకుఁగేలఁ దులరీకించుప్రతోదముచేత నాజిదా

నంజయవాజిరాజిగమరనక్రియ యేర్పఱుపక మొగంబునం

గ్రొంజెమ రూర హరిమణిరీకుండలముల్ చలియింప నొప్పున

య్యంబుదనీలతేజము రథధాభరణం బనయంబుఁ బ్రోచుతన్. 46

తా ఎఱ్ఱనై తామరవలె నొప్పుచేతియందు ప్రియ మయినచలుకును దాల్చి,
రథగమనములచే చెవులయందలిరతనాలకుండలములును నడుచునబంగారు మొలచూలును
మిక్కిలి చలించుచుండఁగా, సారధ్యమువలన చెమటబొట్టు మాపట్టఁగా, అర్జునునిరథం
బునం గూర్చుండి, దాని కొకయలంకారమువలె తేజదిల్లుచు, మమ్మువలెనల్లనై యుల్లసి
ల్లుచున్న శ్రీకృష్ణాఖ్యతేజసు మమ్ము రక్షించుఁగాత

అవ. అర్జునునికి సారధియైచేయువ్యాపారవిశేషములనే చెప్పుచున్నాఁడు
శ్లో॥ నఖనియమితకణ్డూ న్వాణ్డవస్యస్తనాశ్వా

ననుదిన మభిషిచ్ఛ స్మృజ్జలిస్తైః పయోభిః ।

ఒవతు వితతగాత్ర స్తోత్రనిఘ్నాతమాళి

దృశనవిభృతరశ్మి ద్వేషకీపుణ్యరాశిః ॥

47

టీ. దశన రశ్మిః-దశనః=పంతులచేత, విభృత=ధరింపఁబడిన, రశ్మిః=పగ్గము
బగలవాడును-గుఱ్ఱపుపగ్గములనుపండ్రతో కొటికి పట్టుకొన్నవాడు ననుట, తోత్ర .
మాళిః-తోత్ర=మునికోలతోడ, నిఘ్నాత=కూర్పఁబడిన, మాళిః=శిరస్సు గలవాడును-
మునికోలను తలమీఁదఁ బెట్టుకొన్నవాడునుట, వితతగాత్రః-వితత=విడివిడిజెందిన, గా
త్రః=దేహముగలవాడును-గుఱ్ఱమును కడుగుటకై దేహమును అయవములను నిగిడించిన
వాడునుట, నఖ కణ్డాన్-నఖ=గోళ్ల చేత, నియమిత=అడఁపఁబడిన-నివిరి పోఁగొట్టఁ
బడిన, కణ్డాన్=దురదగలవియైన, పాణ్డవ . నాశ్వాన్-పాణ్డవ=అర్జునునియొక్క, సృ
ష్టన=తేరియొక్క, అశ్వాన్=గుఱ్ఱములను, అశ్శలిస్తే=దోయిటనున్న, పయోభిః=జలము
లచేత, అనుదినం=ప్రతిదినమును, అభిషిక్ష్వాన్=స్నానమునేయించుచున్నవాడును, అగు,
దేవకీపుణ్యరాశిః=దేవకీదేవియొక్క పుణ్యములప్రోవు-దేవకీపుణ్యసమూహమే యిట్లు కృ
ష్ణుడై పుట్టినదనుట-ఇట్టిశ్రీకృష్ణుడు, అవతు=రక్షించుఁగాక. గుఱ్ఱములను కడుగునపుడు
పగ్గములను నోటఁగఱచుకొని మునికోలను తలపైఁపెట్టుకొని అగుఱ్ఱములను దురద పోవ
గోళ్లతో నివురుచు దోసిటితో నీళ్లు గొని తనదేహమును జాఁచి వానిని ప్రతిదినమును
కడుగుచున్నాడనియు ఇట్టినిచమైకసారథికృత్యములను చేయుచున్నకృష్ణుడు కేవ
లఁడు గాక దేవకీపుణ్యఫల మైనపరుఁడే యనియు నర్థము.

మ తలఁ దోత్రంబు ధరించి పగ్గములు దంత్రత్రేణిఁ గీలించి య

గ్నలికన్ మే నిగిడించి పార్థరదకంఠఖాణంబులన్ దోయిటన్

జలముల్ సల్లి నఖాళి మై నివురుచుక్ శ రక్షించునాదేవకీ

లలనాపుణ్యఫలంబు నన్ను గరుణాశలంకారుఁగాఁ జేయుటన్. 47

తా. పంతులచే వాగెఱపెట్టుకొని, మునికోలను తలపయింపెట్టుకొని, మేనివిడివి
గాఁజేసికొని గుఱ్ఱంబులను తీటదోవగోళ్లతోనివిరి రుద్దుచు, దోసిటనీళ్లుగొని ప్రతిదినమును
వానిని కడుగుచున్నవాడును దేవకీపుణ్యసమూహమైనవాడును అగుశ్రీకృష్ణుడు మమ్ము
రక్షించుఁగాత.

శ్లో॥ ప్రజయువతిసహాయే యశావనోల్లాసికాయే

నకలశంభవిలాసే కుస్తమందారహాసే ।

నివసతు మమ చిత్తం తత్పదాయ త్తవృత్తం

మునిసరసిజభానౌ నద్దగోపాలసూనౌ ॥

48

టీ ప్రజ సహాయే-ప్రజ=ప్రేపల్లెయందలి,యువతి=ఎలప్రాయముగల స్త్రీలకు,
సహాయే=సహాయుఁ డైనవాఁడును-వలపుకాఁడైనవాఁడనుట, యోష కాయే-యోష
న=ప్రాచుఁడుచేత, ఉల్లాసి=ప్రకాశించుచున్న, కాయే=శరీరముగలవాఁడును, సకల ..
విలాసే-సకల=సమస్తమైన, శుభ=మంగళకరములగు-లేక-మంగళములయొక్క, విలా
సే=విలాసములు గలవాఁడును-శుభ లీల లన్నియుఁ గలవాఁడనుట, తుష్ట.. హాసే-తుష్ట=
మొల్లలవంటియు, మద్దార=కల్పవృక్షమువంటియు, హాసే=నవ్వుగలవాఁడును, ముని ..
భానా-ముని=మునులు అనెడి, సరసిజ=తామరలకు, భానా=సూర్యుఁడైనవాఁడును, అగు,
నస్త సూనా-నస్తగోపాల=గోల్లవాఁడైన నందునియొక్క, సూనా=కుమారుఁడగు శ్రీకృ
ష్ణమూర్తియందు, మమ=నాయొక్క, చిత్తం=మనస్సు, తత్ వృత్తంసత్-తత్=అనం
దకుమారునియొక్క, పద=పాదములకు, ఆచుత్త=అధీనమైన, వృత్తంసత్=వ్యాపారము
గలదియగుచు, నివసతు=ఉండుఁగాత-నందకుమారు నే చింతించుచు అతినియందే వర్తించు
చుండుఁగాక యనుట 'మహావిరోల్లాసికాయుఁడు'గావుననే ప్రజమందలి'యువతి' యోష
నవతులకు సహాయుఁడైనాఁడనుట. ఆయువతులకు ముఖ్యులై ఖర్తవుండఁగా సహాయుఁ
డైకృష్ణుఁడున్నాఁడని అనఁగా వారలకు విటకాఁడైనవాఁడని-యాశయము. 'సకలశుభ
విలాసుం' డనుటచే శుభపద్రుఁ డనియు 'కుష్టమద్దారహాసుం' డనుటచే గరుడాకుఁ
డనియు నర్థము ఇట్టిసామాన్యఁ డయ్యు 'మునిసరసిజభానుఁడు' అగుపరుఁడే
యగునని భావము

చ ప్రజయువతీసహాయు నతిరారాజితయాశావసకాయు మహానిచి
త్రజలజవిత్తు విశ్వజనరతానుతిపాత్తు వినిలగాత్తుఁ దో
యజదళనేత్తుఁ గుందనిభరహాసు శృంభై కదయావిలాసునిన్
సుజనహితుం దదంఘ్నిరతిఁ శ్ర జౌప్పడునామతి నామతించెదన్. 48

తా యావసవతులగు గోపికలకు వలపుకాఁడై, యావసముచే మేను విలసిల్లి, సక
లశుభలీలలు నెఱుఁపుచు, మొల్లలవలెను మందారవృక్షమువలెను తెల్లనైననవ్వు మొగము
నఁ దొలఁకాడ, మునులకెల్లను తామరలకు సూర్యుండుఁబోలె నుల్లాసము గలిగించుచు,
నందగోపాలునికి కొమరుఁడై కొమారుఁడ్రీకృష్ణుని పదారవిందములయందే నామనస్సు
లీనమై నెలకొనియుండును గాత.

శ్లో॥ అరణ్యానీ మార్ద్రాన్తి తమధురబిమ్బాధరసుధా
సరణ్యా సంత్రాన్తై స్సపది మదయ స్వేణునినదైః ।
ధరణ్యా సానన్దోత్పలక ముపగూఢాజ్ఞాకమలః
శరణ్యానా మాద్య స్స జయతు శరీరీ మధురిమా ॥

టీ. ఆర్ద్ర) సరణ్యా-ఆర్ద్ర)=సరిసమైన లేక క్రొత్తయైన, స్థిత=చిఱునగవు చేత, మధుర=మనోహరమైన, విహృదర=దొండపండువంటి యధరమందలి, సుధా=అమృతముయొక్క, సరణ్యా=ప్రవాహముతోడ, సంక్రాంతై=సంక్రమించినవి-కూడు కొన్నవి, అగు, వేబునడై=వేబునాదములచేత, సపది=తోడనే, అరణ్యానీం=శేరడ విరి, మవయన్=విజృంభింపజేయునదియు, మ్రోళ్లుచిగుర్చుట మొదలైనవానిచే బృందారణ్యము నతిశయింపజేయున దగుట-అధరమో దొండపండువంటిది అందును ఆర్ద్రస్థితముచే మధురమైనది కాఁబట్టి యమృతప్రవాహ మొలుకునది. అట్టియమృతప్రవాహము తోఁగూడుటచేతనే వేబునినదములఅరణ్యమును 'సపది'తోడనే విజృంభింపజేయునవని భాషను ధరణ్యా=భూమిచేత-భూదేవిచేతిననుట, సాన లకంయథాతథా-స+ఆనం ద+ఉత్పలకమ్=ఆనందముతోడను దానిచే వెలికి పిక్కటిల్లినపులకలతోడనుగూడినట్లు గా, ఉప . కమలః-ఉపగూఢ=అలింగనమునేయఁబడిన, అట్టికమలః=పాదపద్మములు గలదియును శ్రీకృష్ణనిపాదపద్మములు సోఁకగా భూదేవికి ఆనందమును దానిచే పులకలును బుట్టెననుట శరణ్యానామ్=రక్షులలోపల, ఆద్యః మొదటిదియును, శరీరీ=శరీరముగలదియును-మనుష్యకృతిని పొందినదియనుట, అగు, సః=ఆ-ప్రసిద్ధమైన, మధురిమా=సౌందర్యము-శరీరమును తాల్చినసౌందర్యమే యనఁదగు శ్రీకృష్ణమూర్తి యనుట-శ్రీకృష్ణుని నిరతిశయసౌందర్యవిభవమునుచూడఁగా కృష్ణుఁడుగాఁడు శరీరముకయికొన్న సౌందర్యమే యనఁదగు నని భాషము, జయతి=సర్వోత్కృష్టమై ఐర్ధించుచున్నది మ స్థితబింబాధరమాధురీకలితవంశశీనాదమోదంబుచే

నతివిస్ఫూర్తిని గాననం బలర బాహదాంభోజనంసక్తిచే

క్షీతి రోమాంచము గాంచెనొ యని వితరంకింపం బ్రవర్తించున

చ్యుతుఁ డుద్యన్మధురాభిరూప్యమున సర్వోత్కృష్టమైన వర్తియన్.

తా సాగనైనచిఱునవృతోఁగూడి దొండపండువలె ఎఱ్ఱనైయుప్పు నధరమందలి యమృతప్రవాహముతోఁగూడినవేబుధ్వనులచేబృందారణ్యమునుతోడనే యుల్లిస్థిల్లజేయుచు, పయినిసోఁకు తనపాదకమలములను ఆనందముతోడిగగ్గురుపాటున భూమియుఁ గాఁగిలింపకొనఁగా, రక్షకములకెల్ల మొట్టమొదటివాఁడై, రూపము నొందినసౌందర్యమే యయినశ్రీకృష్ణమూర్తి సర్వోత్కృష్టముతో ఐర్ధించుచున్నాఁడు.

శోభముగ్ధం స్థిగ్ధం మధురమురళీమాధురీధీరనాదై :

కారం కారం కరణవివశం గోకులవ్యాకులత్వమ్ ।

* ఈశ్లోకము ఒకానొకప్రతియందే కనుపట్టుచున్నది సవ్యాఖ్యానము లగు ప్రతులందు గానిపిఱవదు, కావున దీనికైతనుఁగుకవియుఁ బద్యము రచించినవాఁడుగాఁడు.

శ్వామం కామం యువజనమనోమోహనం మోహనాజ్ఞం

చిత్తే నిత్యం నివసతు మహో వల్లవీవల్లభం నః॥

50

టీ. ముగ్ధం=మనోజ్ఞమైనదియు, స్నిగ్ధమ్=నిద్రమైనది-నిద్రమైనకాంతిగలదియునుట.

లేక స్నేహస్వభావము గలదియు, మధుర నాదైః-మధుర=మనోహరమైన, మురళీ=పిల్లగ్రోవియొక్క, మాధురీ=తీయడనము చేత, ధీర=దిట్టమైన - అతిశయించిన, నాదైః=ధ్వనుల చేత-పిల్లగ్రోవియొక్క మిక్కిలియింపైనధ్వనుల చేత ననుట, కరణవివశం యథాతథా-కరణ=ఇంద్రియములు, వివశం యథాతథా=పరవశమగునట్లు, గోకులవ్యాకులత్వమ్ - గోకుల=ప్రేమలైయొక్క-ప్రేమలైయందలి గోగోపగోపికలయొక్క, వ్యాకులత్వమ్=ఆకులపాటును, కారంకారం=చేయుచున్నదియు, శ్వామం=నల్లమైనదియు, కామం=మిక్కిలియు, యువ మోహనమ్-యువబలం=యావనపంతులయొక్క, మనో=మనస్సులను-మగవారి మనస్సులనుగూడ ననుట, మోహనం=మోహింపఁజేయునది-నిరసధికసౌందర్యముచేత మగవారినిగూడ ఎలపించుచుదియు, మోహన+అజ్ఞమ్=మోహమును బుట్టించునట్టి అవయవములుగలదియు, ఎల్లవీవల్లభమ్-వల్లభీ=గొల్లపడఁతులకు, ఎల్లభమ్=ప్రియ మైనదియు, ఆగు, మహా=కృష్ణాఖ్యతేజము, నః=మామొక్క, చిత్తే=మనస్సునందు, నిత్యం=ఎల్లప్పుడును, నివసతు=నివసించును గాక.

తా మనోజ్ఞమై, నిద్రంభుఁగాంతులతోఁ గూడి, మధురములైన జేబుధ్వనులచేత ప్రేమలైహోనివారిస్వై పారవశ్యము గలుగునట్లు ఆకులపాటుచు, నల్లమై, మాయము కాండ్రను గూడ పలపించునంత సుందరమై, మనోహరమైనయవయవములతోఁ గూడి, గొల్లచేలు ఎలకు మిక్కిలి ప్రియమైన శ్రీకృష్ణాఖ్యతేజము మాహృదయమందు ఎప్పుడును వెలుఁగుచుండును గాక

శ్లో॥ విదగ్ధగోవాలవిలాసినీనాం

సంభోగచిహ్నజ్జితసర్వగాత్రమ్ ।

పవిత్ర మామ్నాయగిరా మగమ్యం

బ్రహ్మ ప్రపద్యే నవనీతచోరమ్ ॥

51

టీ విదగ్ధ విలాసినీనామ్-విదగ్ధ=సుందరులైన-లేకదిట్టలయిన, గోపాలవిలాసి

నీనామ్=గోపస్త్రీలయొక్క, సమ్భాగ గాత్రమ్-సమ్భాగచిహ్నం=రతియొక్క గుఱుతులచేత, చిహ్నిత=గుఱుతుడఁబడినగోపస్త్రీలతో సంభోగించినగుఱుతులుగల సర్వం=సమస్తమైన, గాత్రమ్=శరీరము గలదియు-సర్వగాత్రమునను సంభోగచిహ్నములు ఉన్నవనుటచే నానావిధబంధములతోఁ గూడిన గాఢరతి వ్యంజితమగుచున్నది పవిత్రం=

ఇందు పదసారస్యమేకాని లీలాశుకునియర్థవైభవము చూపట్టదు. కాన యిది లీలాశుక ప్రణీతము గాకుండవచ్చు ననియుఁ దోచుచున్నది.

పాపమైదియు, అమృతయగిరాం=వేదాంతవాక్యములకు, అగమ్యం=పోయ నలవి గా
 యియు, చంద్రచోరమ్-చవరీత=వెన్నును, చోరం=దొంగిలించునదియు, అగు, బ్రహ్మ=
 శ్రీకృష్ణాక్షరబ్రహ్మమును, ప్రపద్యే=భజించుచున్నాను గోపాలవిలాసినులు విదగ్ధులు
 అగుటచేతనే అమృతపకులగుగాడ సరకు నేయక ఏమిటించి కృష్ణునితోఁ గూడిరని హృద
 యము గోపకులభార్యలతో సంభోగించుట యనుజారత్వదోషము గలవాడయ్యు
 'జాకో'2పీసంసారహరః'అన్నట్లు 'పవిత్రుఁ డే యగుననియు, వేదాంతములకును అంద
 రానివాడయ్యు వెన్నులు దొంగిలించునట్టికేపిలుఁడు నగు ననియు పరత్వవిభవమును
 అతారద్రయు క్తలీలాసూచితమైన సౌలభ్యసౌభాగ్యమును తెలియునది
 ము. చవలావశ్యావిలాసినీచికరనారనాబంధసంబంధసం

భవదధాంకశరీరు విశ్వపరమార్మాయాంతవాచోవిధే

యవిహారు నవనీతచోరుని బవిత్రతాచారసంచారునిన్

భవనాధారుని శాంతిసారుని నినుం ర బూజింతు నెల్లప్పుడున్. 51

తా నేరువుకత్తెలగు గొల్లమిటారులతో రతిశేలినలివించిన్నెలుశరీరమునం దం
 తయు పన్నెజూప పవిత్రుఁడై, వేదాంతవాక్యముల కందరానివాడయ్యు వెన్నులు
 దొంగిలించుటలు నెఱపుచు పరబ్రహ్మమై యొప్పు శ్రీకృష్ణుని భజించుచున్నాను.

అవ. ఒకానొక గోపిక యెడ శ్రీకృష్ణుఁడు చూపిన యాశ్చర్యలీలను
 జెప్పుచున్నాఁడు.

శ్లో॥ అస్తర్లపే కృష్ణ మవేక్ష్య చోరం

బద్ధ్వా కవాటం జననీం గతైకా|

ఉలూఖలే దామనిబద్ధ మేనం

తత్రాపి దృష్ట్వా స్తిమితా బభూవ ||

52

టీ. ఏకా=ఒకతె-ఒకానొకగోపిక, అ స్తర్లపే=లోపలియింటను-ఇంటిలోఁ
 గిటును, చోరం=నవనీతాదులను దొంగిలించుచున్నవాడైన, కృష్ణం=శ్రీకృష్ణుని, అవే
 క్ష్య=చూచి, కవాటం=తలుపును, బద్ధ్వా=బంధించి-లోపలనుండి బయటికి కృష్ణుఁడు
 తప్పించుకొని రాకుండునట్లుతలుపు ఈవలిగడియవైచి యనుట, జననీంప్రతి=(శ్రీకృష్ణుని
 తల్లి) యశోదనుగూర్చి, గతానతి=పోయినదగుచు, తత్రఅపి=అక్కడఁగూడ-అయితో
 దయింటియందుఁగూడ, ఉలూఖలే=తోటియందు, దామనిబద్ధం-దామ=త్రాటిచేత, ని
 బద్ధం=కట్టఁబడిన, ఏనం=వీనిని-తనయింట చూచి తలుపుగడియ వైచివచ్చినయాకృష్ణు
 నిశే, దృష్ట్వా=చూచి, స్తిమితా=నిశ్చేష్టరాని, బభూవ=అయెను-తన యింటిలోఁగిటు
 దొంగతనముతో చిహ్మకొని యున్నాఁడు గదా-ఇది తల్లి యగు యశోదకుఁ దెలిసి

తోడ్కొనివచ్చి కృష్ణుని దొంగతనముగా రూపింపవచ్చునని తలచి యశోదయింటికి రాగా అక్కడను తోట గట్టఁబడియుండుటను చూచి యాశ్చర్యపరచెనై మ్రాసు పడి నిలిచె నని యర్థము.

చ. నిలయములో నొక ర్తు నవశనీతహరుకా హరిఁ గాంచి గట్టిగాఁ

దలుపు బిగించి యక్కొడుకుఁ శ్రదల్లికిఁ దెల్పఁగఁ బోయి యందులూ

ఖలగుణబద్ధుఁ డొనరినిఁ శ్ర గన్గొని యూఱడి వచ్చి రిత్తబా

నలు గని సారె కేక లిడ శ్ర వర్తిలునాబలుదంటఁ గొల్చెదన్. 52

తా. ఒకానొకగోపిక తనయింటిలోఁగిట కృష్ణుఁడు వెన్న దొంగిలించుచుండఁగాఁ జూచి వాఁడు తప్పించుకొని పోకుండునట్లు ఆలోచింతలుపు మూసి యశోదా దేవికిఁ దెప్పి చూపుటకై యామె యింటికిఁ బోవఁగా అచ్చటను అకృష్ణుఁడే తోటను గట్టఁబడి యుండఁగాఁ జూచి ఆశ్చర్యపరచెనై యేమియుఁ దోషక యుండెను

అవా—శ్రీకృష్ణునిశైశవమందలిమానుషలీలను వర్ణించుచున్నాఁడు శ్లో॥ రత్నస్థలే జానుచరః కుమారః

సక్ష్మాస్త్ర మాత్మీయముఖారవిందమ్ ।

ఆదాతుకామస్త్ర దలాభభేదా

ద్విలోక్య ధాత్రీవదనం రురోద ॥

53

టీ జానుచరః-జాను=మోకాళ్లచేత, చరః=సంచరించుచున్న, కుమారః=బిడ్డఁ డగు శ్రీకృష్ణుఁడు, రత్నస్థలే=రతనములు దాపఁబడినప్రదేశమునందు-రతనంపు నెలకట్టు నందు, సక్ష్మాస్త్రం=తగులుకొన్న-ప్రతిబింబించిన యనుట. ఆ త్రీయ.. విస్తమ్-అత్యంత=తనదైన, ముఖ+అరవిందమ్=ముఖక మలమును, ఆదాతుకామః=గ్రహింపఁగోరినవాఁ డగుచు-రత్నస్థలమందు మోకాలితో జరుగుచుఁ బోవఁగా అందుఁ దామరపంటితన మొగము ప్రతిఫలించెననియు దానిని శిశువుగావున ఒకతామరయని తలచి పట్టుకొనఁ గోరినవాడై, తత్+అలాభ భేదాత్-తత్=ఆ ప్రతిబింబించినముఖారవిందముయొక్క, అలాభ=అపొత్తిపలనైన-లభింపమిచేతఁ గలిగిన, భేదాత్=వగపువలన-ధాత్రీవదనం ధాత్రీ=దాదియొక్క, వదనమ్=మొగమును, విలోక్య=చూచి, రురోద=వచ్చెను.

మ. ఘనరత్నస్థగితావనిన్ నిజముఖారకారంబు పద్మాకృతిం

గనువట్టం గని నవ్వి తద్ద్యహణకాంక్షం జిన్నికేత్ సాచి చే

రనిభేదంబున జానుయానము దలీరవన్ దాని నీక్షించి కా

వనుచుం బో రిడునందనందనుని మానయాడింభకుం గొల్చెదన్. 53

తా బాలకం దగుచ్చి కృష్ణుడు రత్నములు దాసిన నెలకట్టునందు మోకాళ్ల
చే జరుగుమఁ దోచగా అందుఁ దామరపంటి తన మొగము ప్రతిఫలించుటఁ జూచి
దాని సెనునగుటచే ఒకతామరగాఁ గలచి పట్టుకొనఁ గోరఁగా అది చిక్కకుండు
టచే మఃఖము కలిగి దాదిమొగమును గాంచి యేడ్చెను
శ్లో ఆనందేన యశోదయా సమదనం గోపాజ్ఞనాభి శ్చిరం
నాశక్కుం ఒలవిద్విషా సకుసుమైః సిద్ధైః పృథివ్యాకులమ్ ।

సేవ్యం గోపకుమారకై స్సకరుణం పౌరై ర్జనైః సస్థితం
యో దృప్తః స పునాతు నో మురరిపుః ప్రోక్షి ప్రగోవర్ధనః ॥ 54
టీ యశోదయా=యశోదచేత, ఆనందేన=ఆనందముతోడను, గోప+అజ్ఞనాభిః=
గోపస్త్రీలచేత, సమదనం యథాతథా=మన్వచ్చునితోఁ గూడుకొన్నట్లును-మన్వః కవికా
రముతోడను, బలవిద్విషా=దేవేంద్రునిచేత, చిరం=తడవుగాను, నాశక్కుమ్=శంకతోఁ
గూడుకొన్నట్లును-కృష్ణుడేమి సామాన్యుఁడా అతిశయ్యుఁడా అనుశంకతోడ ననుట,
సకుసుమైః=పువ్వులతోఁ గూడిన, సిద్ధైః=సిద్ధులచేత- సిద్ధులచే పువ్వులతోడను అనుట,
పృథివ్యాః=భూమిచేత, అకులం=కలఁగినట్లును-కలఁగితోడను-పర్వతమును ఎత్తెడు ఉరప
డికికలఁగనొందియునుట, గోపకుమారకైః=గొల్లపిల్ల వాండ్రచేత, స+ఈర్ష్యమ్=అనూయ
తోఁ గూడినట్లును-మనకంటె పేరు అతిశయ్యుఁ డయ్యెనుగదా అని అనూయతోడను
అనుట, పౌరైః=పురజనులచేత, సకరుణం=దయతోఁ గూడినట్లుగాను-తాబుడుపెద్దకొం
డనెత్తి యేమికష్టపడునో అనుజాలితోడననుట, జనైః=తక్కినజనులచేత, సస్థితం=
సవ్యుతోఁ గూడినట్లును-సవ్యుతోడను, యః=ఎవఁడు, దృప్తః=చూడఁబడెనో, ప్రోక్షి
ప్రగోవర్ధనః-ప్రోక్షి ప్ర=చక్కగా వైకి ఎత్తఁబడిన, గోవర్ధనః=గోవర్ధనపర్వతము గల
వాడైన-గోవర్ధనపర్వతమును పొడవుగా ఎత్తినవాడైన, సః=ప్రసిద్ధుడైన, మురరిపుః=
శ్రీకృష్ణమూర్తి, నః=మమ్ము, పునాతు=పవిత్రులను జేయుఁగాత
చ. మునమున నంద గోపికలు ర మోహమునక జనపాళి నవ్వనం

ద్రుదశేవిభుండు సాధ్వనమూర్తిక విరివానల సిద్ధపుంగవ్రల్

వాదలినయాకులత్వమున ర భూమియు గోపకుమారు లేపునన్

నదయతఁ పౌరులుం గన రససాధర మెత్తినచక్రి ప్రోచుతక్. 54

తా. శ్రీకృష్ణుడు గోవర్ధనపర్వతమును ఎత్తఁగా ఆనందముతో యశోదయు,
మన్వః కవికారముతో గోపికలును, వీడేమి సామాన్యుఁడుకాఁడుకాఁబోలునని శంకతో
దేవేంద్రుఁడును, మెప్పుచే పువ్వులు చల్లును సిద్ధులును, కొండనెత్తిన యురపడికి కలఁత
పడి భూమియు, మనకంటె మించినవాడయ్యెను గదా యని అనూయతో గొల్లపిల్ల

వాండ్రును, అయ్యో పసిబాలుఁ డెంతకష్టమో యని జాత్రో పురజనులును, సెబాకు అని నవ్వుచు చెక్కినజనులును మాచిరి అట్లు చూడఁబడిన శ్రీకృష్ణుఁడు మచ్చుఁ బలి త్రులను జేయుఁగాక!

అవి కవి తనకు భగవంతునికృష్ణావతారమందును అందును కృష్ణునిబాల్యలీలయందు నే మిక్కిలియు తాత్పర్యము గలదు అని చెప్పుచున్నాఁడు.

శ్లో॥ ఉపాసతా మాత్మవిదః పురాణాః

పరం పుమాంసం నిహితం గుహాయామ్ |

వయం యశోదాశిశుబాలలీలా

కథానుధాసిన్ధుషు లీలయామః ||

55

టీ. పురాణాః = పూర్వీకులైన, అర్చివిదః=ఆత్మస్వరూపమును దెలిసినవారు. తత్త్వవేత్తలు, గుహాయాం=హృదయమందు. దహరాకాశమందు, నిహితం=ఉంపఁబడిన వాఁడగు-హృదయమధ్యంబున పరమాత్మస్వరూపముగా వెలుఁగుచున్న వాఁడైనయనుట, పరం పుమాంసమ్=పరమ పురుషుని, 'పరం పరస్తాత్' అనుపారమున-పరస్తాత్=పరమున కన్నను-పరం=పరమయిన తత్త్వమును అనుట, ఉపాసతాం=ఉపాసించురుగాక. ఆత్మస్వరూపవిదులు పరమాత్మస్వరూపమును కనుఁగొని యుపాసించిన నుపాసంపసి, వయం=మేము, ఆత్మస్వరూపమును దెలియని సామాన్యులమైన మేము, యశోదా సిన్ధుషు-యశోదా=యశోదయుక్కు, శిశు=నిశువైన కృష్ణులియుక్కు, బాలలీలా=బాలక్రీడలనుసంగం బంధించిన, కథా=కథ లనెడి, నుధాసిన్ధుషు=అమృతనదులయందు- అమృతప్రవాహములవలె అత్యంతభోగ్యము లైన శ్రీకృష్ణుని బాలక్రీడాచరిత్రములందు, లీలయామః=విహరించుచున్నాము పరస్వరూపము మాకు పలదు, సౌలభ్యప్రయుక్తమై శ్రీకృష్ణాశ్రియమైన అవతారరూపమే మాకు క్రియ మని భావము.

మ దహరాకాశనివాస మాంపరము నాత్మజ్ఞాను లిక్షించి ప్ర

త్యహముం గాంతురు గాక నే నలయశోదాబాలలీలానుధా

లహానీచిపరంపరం గదిసి కొల్లల్ గాఁగఁ గ్రీడించున

న్నహనప్రాణిఁ జెలుగుడెందమున నానందంబు సంధించెదన్. 55

తా పూర్వులైన పరతత్త్వవిదులు హృదయమందలి దహరాకాశమున నున్న పరమపురుషుని పరమాత్మస్వరూపమును ఉపాసించిన నుపాసించురుగాక మేమో సౌలభ్యముచే యశోదకు చిన్నిబాలుఁడై యవతరించి శ్రీకృష్ణునిబాలక్రీడాచరిత్రము లనెడి అమృతప్రవాహములందే నోలలాడెదము.

అవ శ్రీకృష్ణనియం దాసక్త యైనయొకగోపికపారవశ్యమును
జెప్పచున్నాడు

శ్లో॥ విక్రేతుకామా కిల గోపకన్యా, మురారిసాదార్పితచిత్తవృత్తిః ।

దధ్యాదికం మోహవతా దమౌచ,ద్గోవింద దామోదర మాధవేతి॥56

టీ దధి+ఆదికమ=పెరుగు మొదలగువానిని, విక్రేతుకామా=విక్రయింపఁగోరిక
గల, గోపకన్యా=ఒక గొల్లకన్యాయ, మురారి పృత్తిః-మురారి=శ్రీకృష్ణనియొక్క,
పాద=పాదయులందు, అర్పిత=ఁజమిప్పింపఁబడిన,చిత్తివృత్తిః=మనోవ్యాపారముగలదియై
శ్రీకృష్ణయొడుగులే చింతించుచున్నదెయనుట,మోహవతా=కృష్ణనియందలి మోహ
మువలన, గోవింద=గోవిందా అనియు, దామోదర=దామోదరా యనియు, మాధవ ఇతి=
మాధవా అనియు, అనోచత్ కిల=పలికెనట, పెరుగు అయ్యునపుడు పెరుగో యని పలు
కక 'గోవిందా మాధవా' యని మోహపారవశ్యమునఁ బలికిన దని యర్థము

మ నవలావణ్యవిలాసినితీలక నూనందంబునన్ నందనం

భవపాదార్పితచిత్తవృత్తి మరలింక నేరకే వీటిలో

నవనీతాదిక మమ్ముచో మఱపుఁజెందం జారులం గాంచి మా

ధవ గోవింద ముకుంద కృష్ణ యను నుత్పన్నోహవిభ్రాంతితోన్. 56

తా ఒకగోపకన్య వ్రేపల్లెయందు పెరుగు మొదలగువానిని అమ్మగోరి శ్రీకృష్ణ
నిపాదంబులయందే తనమనంబు తగులువడి మోహము మించఁగా పెరుగోపెరుగు
అనుటకు మాటుగా గోవిందా దామోదరా మాధవా యని పలుకుదుఁ దిరిగెనట

అవ శ్రీకృష్ణుడు దొరకఁగూడినచోటులు మూఁటిని జెప్పా
చున్నాడు

శ్లో॥ ఉలూఖలం వా యమినాం మనో వా

గోవాఙ్మనానాం కుచకుట్టలం వా

మురారిసామ్నః కలభస్య నూన

మాలాన మానీ త్రయ మేవ భూమకా॥

57

టీ మురారిసామ్నః-మురారి=శ్రీకృష్ణుడనెడి, సామ్నః=పేరుగల, కలభస్య=
ఏనుగుగున్నకు, ఉలూఖలంవా=తోలుగాని, యమినాం=ముసులయొక్క, మనోవా=మన
స్సుగాని, గోవాఙ్మనానాం=గోపస్త్రీలయొక్క, కుచకుట్టలం వా=చను మొద్దిగాని-మొం
ద్గలపంటిచన్నులుగాని- ఇటుకాత్మకవచనము, భూమా=భూమియందు, త్రయ మేవ=(ఈ)

మూడే, ఆలానం=కట్టుంగంబము, అసీత్=అయెను, చూనం=నిశ్చయము-మురారిని పల
భ మచుటచే కలభములె నిరంకుశమైనవిహారము గలిగియుండుటను దెలియునది అట్టి
వానికి కట్టుంగంబములవంటిది మూడే కాన మఱియొకచోట నది చిహ్నపడదు గాన కా
నరాదని భావము యశోదకు వాత్సల్యముచేతను మునులకు మనోనిగ్రహహేతులంబట్టియు
గోపికలకు మోహమువలనను జిక్కినాఁ డని తెలియునది

చ. మునిజనమానసాంబురుహ్రముం బశువాలక బాలికామణీ

స్తనవనజాతకోరక విశ్రాంత ములూఖలమున్ మురారిమో
హనకలభంబు నిల్పుటకు శ్రీ వై విలసిల్లినకట్టుంగంబముల్
దనరెడు నొండురెండు నివి శ్రీ దక్క ధరాస్థలిఁ గల్గనేర్చునే.

57

తా యశోదయింటిలోను, మునుల మనస్సులును, గోపికల చను మొగ్గులును,
అనెడి యామూడే శ్రీకృష్ణుఁ డనెడి యేనుఁగుగున్నకు కట్టుంగంబములు. మఱొక్క
చోట అది కట్టువడ దనుట నిక్కము

అవ. వటవత్రమున శయనించువైఖరిని జెప్పచున్నాఁడు

శ్లో॥ కరారవిద్దేన పదారవిద్దం, ముఖారవిద్దే వినివేశయ స్తమ్ ।

వటస్య పత్రస్య పుటే శయానం, బాలం ముకుద్దం మనసా స్మరామి॥

టీ. కర+అరవిద్దేన-హస్తకమలముచేత=తామరపంటిచేయిచేత, పదారవిద్దమ్=
అడుగుఁదామరను-తామరపంటి యడుగుచు, ముఖ+అరవిద్దే=మోముఁదామరయందు-
తామరపంటి మొగమునందు, వినివేశయస్తం=చోసుపుమన్నవాఁడుచు, వటస్య=మఱ్ఱి
యొక్క, పత్రస్య=అకుయొక్క, పుటే=దొన్నెయందు-దొన్నెవలె నడుచు పల్లముగా
నున్న మఱ్ఱియాకునందు, శయానమ్=శయించువాఁడును, బాలం=బాలుఁడును, అగు,
ముకుద్దమ్=కృష్ణుని, మనసా=మనస్సుచేత, స్మరామి=స్మరించుచున్నాను

శా. కేలుందామరచేఁ బదాబ్జ మెలమిం శ్రీ గీలించి నెమ్మోముపై

హాళిక నిల్పి వటప్రవాళమృదుశ్రయ్యం బొల్పునబృలునికే

లీలాలోలవిశాలలోచనుని లాశలీం బెట్టి లాలించుచుకే

జోలల్ వాడుయశోదభాగ్యమున కే శ్రీ జోహారు గావించెదకే. 58

తా కరకమలమునఁ బాదకమలమునుబట్టి ముఖకమలంబునఁ జూనుపుడు వట
పత్రంబునఁ బుష్పించు బాలుండైన ముకుందుని మనంబున స్మరించుచున్నాను.

అవ శ్రీకృష్ణుఁడు ఒకప్పుడు నిజపరత్వసూచకముగా కలనాఁ
బలికినమాటలను జెప్పచున్నాఁడు.

శ్లో॥ శమ్భో స్వాగత మాస్యతా మిత ఇతో వామేన పద్మాసన
క్రాత్వాచే కుశలం సుఖం సురపతే విత్తేశ నో దృశ్యసే ।

ఇత్థం స్వప్నగతస్య కైలభజిత శ్చ్యుత్వా యశోదా గిరిః

కిం కిం బాలక జల్పనీతి రచితం ధూధూకృతం పాతు నః॥

59

టీ హేళమ్భా=ఓళివుడా, స్వాగతం=స్వాగతము పద్మాసన=ఓబ్రహ్మ, ఇతః
ఇతః=ఇటుఇటు-ఈప్రక్క, వామేన=దాపల, ఆస్యతామే=కూర్చుండుట సేయఁబడుచు
గాక-కూర్చుండుమా యనుట, హేక్రాత్వాచే=ఓయికుమారుడా, కుశలం=కుశలమా,
హేసురపతే=ఓయియింద్రుడా, సుఖం=సుఖమా ఏమి, హేవిత్తేశ=ఓకుజేరుడా, నోదృ
శ్యసే=మాడఁబడవు-కనఁబడజేమి యనుట, ఇత్థిం=ఈప్రకారముగా, స్వప్నగతస్య-
స్వప్న=కలను, గతస్య=పొందిన-కలగనుచున్న, కైలభజితః=కృష్ణనియొక్క, గిరిః=
వాక్యములను, యశోదా=యశోదాదేవి, శ్రుత్వా=విని, హేబాలక=ఓరిబాలకుడా, కిం
కిం=ఏమిఏమి, జల్పసి=గొణగుచున్నావు ఇతి=అని, రచితం=చేయఁబడిన - యశోద
చేసిన, ధూధూకృతమ్=ధూధూకారము, నః=మమ్ము, పాతు=రక్షించునుగాక.

మ హర రా రమ్మ శుభంబె డాపలను భారపాదీశ కూర్చుండుమా

పరిణామంబె కుమార యింద్ర సుఖమే శ్రీపాలస్య వీక్షింప మే

సరణి నీ న్ననగా యశోద విని వశత్సా యేమి యే మంచు ని

ద్వరమ బ్బానినకృష్ణువై నిడినధూధూకారముల్ ప్రోచుతన్ 59

తా ఒకప్పుడు శ్రీకృష్ణుండు కలగనుచు ఆకలలో 'ఓళివుడా! నీకు స్వాగతము.
ఓబ్రహ్మ! ఇటుదాపలిప్రక్క కూర్చుండుము కుమారుడా! నీకుకుశలమా? దేవేంద్రా! నీకు
సుఖమా? కుజేరా! కనఁబడజేమి?' అని పలుకుచుండగా యశోద విని 'నాయనా! ఏమే
మి గొణగుచున్నావు? ధూధూ డోరకుండుము! చిరికాలముజేవింపుము, అని చేసిన
ధూధూకారము మమ్ము రక్షించుగాక

అవ ఒకప్పుడు యశోదకును శ్రీకృష్ణునకును జరిగినసంవాదమున
జెప్పుచున్నాడు

శ్లో॥ మాతః, కిం యదునాథ, దేహి చపకం, కింతేన, పాతుం పయ

స్తన్నా స్త్యద్య, కదాస్తివా, నిశి, నిశా కా, వాన్ధకారోదయః!

సమీల్యాక్షియుగం నిశా పుష్పగతా దేహీతి మాతు ర్మహ

ర్వక్షోజాంశుకర్షణోద్యతకరః కృష్ణ స్స పుష్టాతు నః॥

60

టీ. హేమాతః=ఓతల్లి-ఇది కృష్ణనివాక్యము, యదునాథ=కృష్ణా! కిం=ఏమి-
ఇది యశోదవాక్యము (కృష్ణ)పనుకం=పానపాత్రను, దేహి=ఇమ్ము (యశో)తేన=ఆ

పానపాత్రచేత, కిం=ఏమి? (కృష్ణ) పయః=పాలను, పాతుం=త్రాగుటగొఱుక (యశో) తత్=అపాలు, అద్య=ఇప్పుడు, నాస్తి=లేదు (కృష్ణ) కదావా=ఎప్పుడు, అస్తి=కలదు. (యశో) నిశి=రాత్రియందు. (కృష్ణ) నిశా=రాత్రి, కావా=ఏది (యశో) అన్ధకార+ఉదయః - అన్ధకార=చీకటియొక్క, ఉదయః= తోచిక-ఇట్లుయశోద చెప్పగా, అశీయుగం= కనదోయని, ఆమిల్య=మూసికొని, నిశాఅపి=రాత్రియును, ఉపగతా=వచ్చినది, దహి ఇతి=(పానపాత్రను) ఇప్పు అని, ముహః=మాటికినీ మఠు.=తల్లి యైనయశోదయొక్క, పక్షోజి+అంశుక=పయ్యెదయొక్క, కర్షణ=లాగుటయందు, ఉద్యుతికరః-ఉద్యు=ఉద్యు క్తమైన, కర=హస్తమగువాడగు, సః=ప్రసిద్ధుడైన, కృష్ణః = శ్రీకృష్ణమూర్తి, సః= ముప్పు, పుష్టాతు=పోషించుచుగాక-రాత్రియనగా చీకటివచ్చుట అని యశోద చెప్పగా కన్నులు మూసికొని చీకటి వచ్చినది పాలగిన్నె నిమ్మన్నాడని తెలియునది.

ఉ. అమ్మ, యిదేమిరా యదుకుశలగ్రాణి, గిన్నె యొసంగు, మేల, వా
లిప్పుగఁ ద్రావ, లే దిపు, డరదెప్పుడు, రే,యది యెట్టి, దంధకా
ర మ్మగు నన్నఁ గన్తోగిచి ర రాతిరి వచ్చెను వేగ వాలు తే
తె మ్మని తల్లివైట వడిఁ ర దీయుముకుందుఁడు నన్నఁ బ్రోచుతన్.

తా. ఓతల్లీ! యదుకులనాథా! ఏమి? పానపాత్రనిమ్మ, అదియెందుకు? పాలుత్రా
గుటకు, పాలిప్పుడులేదు, మఱిప్పుడుకలుగును, రాత్రి, రాత్రి యనగానేమి? చీకటి
వచ్చుట, అనితల్లిచెప్పగా కన్నులు రెండును మూసికొని 'రాత్రివచ్చినది పాలగిన్నె ఇప్పు'
అని తల్లివైటచెఱచును చేతఁబట్టి లాగుశ్రీకృష్ణుడు ముప్పు రక్షించుచుగాతి!

అవ. శ్రీకృష్ణుడు మార్గ్యము నటించునొకలీలను జెప్పుచున్నాడు
శ్లో॥ కాళిన్దీపులినోదరేషు ముసలీ యావద్గతః ఘోరితుం

తావ త్కూర్పరికం పయః పిబ హరే వర్ధివ్యతే తే శిఖా

ఇత్థం బాలతయా ప్రతారణపరాః శ్రుత్వా యశోదాగిరః

పాయా న్న స్వశిఖాం స్పృశన్ ప్రముదితః క్షీరేథవీతే హరిః ॥ 61

టీ. ముసలీ=బలరాముడు, కాళిన్దీ రేషు-కాళిన్దీ=యమునానదియొక్క, పులి
న=ఇసుకదిన్నెలయొక్క, ఉదరేషు=మధ్యప్రదేశములందు- ఘోరితుం=విహరించుటకు,
యావత్=ఎంతపరిధంతము, గతః=పోయెనో, తావత్=అంతలోపల-బలరాముడు యము
నానదియసుకదిన్నెలతో విహరించి వచ్చునంతలోపల ననుట, కార్పరికం=గిన్నెలోనం
బంధించిన-గిన్నెయందలిదైన, పయః=పాలను, పిబ=త్రాగుము తే=చీయొక్క, శిఖా=
సిగ, వర్ధివ్యతే=పెరుచును-పాలుత్రాగితివేని నీసిగ పెరుచు ననుట ఇత్థం=ఈప్రకారము
గా, బాలతయా=బాలునిభావముచేత- బాలుండగుటనుబట్టి, ప్రతారణపరాః-ప్రతారణ=

ఐంచించుటయందు-పాలుత్రాగినచో సిగపెరుగుననియూరక యే యబద్ధముచెప్పింపించి
చుటయందు, పరా-అసక్తములైన, యశోదాగిర-యశోదవాక్యములను, శ్రుత్వా=విని,
ప్రమదితః సన్=మిక్కిలిసంతోషించినవాడగుచు, క్షీరే=పాలు, అర్ధపీతేసతి=సగము
త్రావెఱుడగా, స్వభావ-స్వ=తనయొక్క, శిఖాం=సిగను, స్పృశన్=తాకుచున్నవాడై
స-పాలుత్రాగితిమే సిగపెరిగెనా యని బేలవలె దానిని ముట్టిచూచుచున్న, హరిః=శ్రీ
కృష్ణుడు, సః=మమ్ము, పాయాత్=రక్షించుగాత! యశోద కృష్ణుని ఇతిరబాలుర
లోపాటిగాఁ దలచి ఏమఱించి పాలుత్రాగింపఁజూచినదై బలరాయుడు ఐచ్చనంతలో
పాలుత్రాగుచు లేకున్న వాడువచ్చి దానినిత్రాగివైచునని బెదరుచూ పెననియు, పాలు
త్రాగినయెడల సిగపెరుగునని యబద్ధముచెప్పింపించెననియు, కృష్ణుడు అదితెలిసియు
దెలియనివానివలె పాలగిన్నెయెత్తుకొని సగముపాలు త్రాగినంతటనే తనసిగపెరిగెనా
యని దానిని అంటిచూచుకొనె ననియు మాధ్వనాటకము తెలియునది

ఉ హేతితనూభవాపులినరహేలఁ జరించుబలుండు రాకమున్

బాలక పైఁడిగిన్నెఁ గలరహేల్ వెన నానుము గొప్పవెండ్రుక

ల్లాలు నటన్న నందసతిరలాలనమాటల కుచ్చి సాముపాల్

గ్రోలుచుఁ జూచుఁ జూచికొనురగోపకుమారుఁడు నన్నుఁ బ్రోచుతన్.

తా యశోద కృష్ణునిఁ జూచిఁకృష్ణ! బలరాయుడు యమునానదియసుకదిన్నె
లలో విహరింపఁజోయెను వాడువచ్చునంతలోపల గిన్నెలోనిపాలు త్రాగుచు మఱియు
చు పాలుత్రాగినయెడల సిగపెరుగుచు' అనితన్ను బాలురిగానెంచి పాలు త్రాగించుట
కై ఏమఱింపమాటలు విని కృష్ణుడు తెలిసియు, తెలియనివానివలె గిన్నెదీసికొని సగము
పాలు త్రాగినంతనే సిగపెరిగెనాయని దానిని దడవిచూచుకొనెను ఇట్లు మాధ్వలీల
చు నటించిన శ్రీకృష్ణుడు మమ్ముఁ బ్రోచుగాత!

అవ యశోద ఒకప్పుడు కృష్ణుడుమన్ను దినెనని విని యతనిని'మ
న్నేలతింటి' వనఁగా సతఁడు'నేను మన్ను దినలేదు నానోరుచూడు'మని
నోరు తెఱచిచూపఁగా అందు పర్యతసముద్రములతోఁగూడినప్రపంచము
ను జూచినదయ్యు అది నిజమని నవ్వుక వేఱువిధముగాగ్రహించి అజ్ఞర్తి
కలిగిన దని యాశ్చర్యదించుటను జెప్పుచున్నాఁడు

శ్లో॥ కైలాసో నవనీతతి క్షీతి రయం ప్రాగ్గగమృల్లోష్ఠి

క్షీరోద్-పి నివీతదుగ్ధతి లన త్తేనై ప్రపుల్లై ముఖే

మాత్రాఽజీర్ణధియా దృఢం చకితయా సప్తాఽస్తి దృప్తః కయా

మాధూ వత్సక జీవ జీవ చిర మి త్యుక్తోఽవతా నోహరిః ॥ 62

టీ లసత్ సైరే-లసత్ = ప్రకాశించుచున్న, సైరే = చిలునగవుగల, ముఖే = త్రికృష్ణనిమోగము. నోరు అనుట, ప్రప్రల్లేసతి = మిక్కిలి వికసించినది కాక - కృష్ణుడు నోరు తెరిచి చూపఁగా ననుట, కైలాసః = కైలాసపర్వతము, నవనీతతి = వెన్నెవలె నాచరించుచున్నది ఇయం = ఈ, క్షీతిః = భూమి, ప్రా . ప్తతి - ప్రాక్ = పూర్వము, జగ్ధ = భక్షింపఁబడిన, మృల్ + లోప్తతి = మట్టిపెళ్లవలె నాచరించుచున్నది క్షీరోదః అపి = పాలసముద్రమును, నివీతదుగ్ధతి - నివీత = మిక్కిలి త్రావఁబడిన, దుగ్ధతి = పాలవలె నాచరించుచున్నది. అజీర్ణధియా = అఱకము అనెడిబుద్ధిచేత, దృఢం = మిక్కిలి, చకితయా = భయపడినదైన, మాత్రా = తల్లియైన యశోదచేత, కయా = ఎప్పుడెచేత, దృష్టః = చూడఁబడినాఁడో, నష్టః = చెడినదానను, అస్తి = అగుచున్నాను - ఎప్పుడెకనుఁజూని నాబిడ్డకుఁ దగిలెనో నేను చెడిపోతిని అని జాతీయము పేవర్సక = ఓబిడ్డా, భూధూ = భూధూయని అనుకరణము, జీవజీవ = జీవింపుము జీవింపుము, ఇతి = అని, ఉత్తః = చెప్పఁబడినవాఁడైన, హరిః = శ్రీకృష్ణుడు, నః = ముప్పు, అవతాత్ = రక్షించుఁగాక కైలాసాదులను నోటియందుఁజూచియు బాలుఁడనెడు బుద్ధిచేత వానినెల్ల నవనీతాదులుగా గ్రహించి అవి యెప్పుడెకన్ను పడెనో జీర్ణింపక యట్లే నిలిచియున్న వనుచు 'జీవజీవ'యని యశోద యాశీర్వదించె నని యర్థము జగత్తంతయు లోపల గలవాఁడని తెలియునది.

చ. ననీచిననవృన్మైగమునన్ ధర భక్షితమృత్తుగాఁ బయో
 వనధి నివీతదుగ్ధనమరవస్థితిగా రజతాద్రి వెన్నగాఁ
 గని భ్రమఁ జెల్ల నేచెలువ శ గాంచెనొ దృష్టిగ నంచు నంబ దీ
 వనమును భూత్కృతుల్ నినుప శ వర్తిలుపాపనిప్రాపుఁ గాంచెదన్

నా యశోద కృష్ణుడు నోరు చక్కఁగా తెరిచిచూపఁగా లోపల గనఁబడిన వెండికొండను వెన్నముద్రగాను, భూమిని మునుదన్న మట్టిపెళ్లగాను, పాలసముద్రమును మిక్కిలి గాత్రాగినపాలుగాను, గ్రహించినదై యివి యంతయు అఱగ లేదని తెలంచి మిక్కిలి భయపడి 'అయ్యో ఎప్పుడెకన్ను పడెనో నేను చెడిపోతి నే, భూధూ! నాయనా! చిరకాలము బ్రతుకుము బ్రతుకుము' అనిచెప్పెను అట్లు తల్లిచేత చెప్పఁబడిన కృష్ణుడు ముప్పు రక్షించుఁగాక!

అవ. శ్రీకృష్ణుడు చనుఁబాలు ద్రావునప్పటివైఖరిని జెప్పుచున్నాడు

శ్లో॥ కిచ్చిత్కుచ్చితలోచనస్య పిబతః పర్యాయవీతస్తనం
 సద్యః ప్రన్నతదుగ్ధబిన్దు మపరం హస్తేన సమ్పూర్జతః!

మాత్రైకాజ్ఞులిలాతిత్య చుబుకే స్తేరాననస్యాధరే

శారేః క్షీరకణాన్వితా నిపతితా దస్తద్యుతిః పాతు నః॥

63

టీ పర్యాయక్షీతం-పర్యాయ=క్రమముచేత, పీతం=త్రాగఁబడిన-అనఁగా ఒకను
న్నత్రాగిపిదప క్రమముగాత్రాగఁబడునదైన, స్తనం=చన్నును, పిబతః=త్రాగుచున్నవాఁ
డును-దీనిచేత ఇంతకుముందు ఒకచన్నును త్రాగివిడిచినాఁడనియు ఇప్పుడు మఱొకచు
న్నును త్రాగుచున్నాఁడనియుఁ దెలియునది విడ్డలుఒక్కొక్కచన్నుగావరుసగామార్చి
మార్చి త్రాగుటను ఇది అనుసంధించునది కిచ్చితో లోచనస్యకిచ్చితో=కొంచెము, తుఱ్ఱి
త-వంపఁబడిన, లోచనస్య=కన్నులుగలవాఁడును, సద్య విద్దుః-సద్యః=అప్పుడే, ప్రస్తు
త=కాతిన, దుగ్ధవిద్దుః=పాలబొట్టుగలిగిన, అవరం స్తనం=మఱియొకచన్నును-ఇది యిం
తకు కొంతమునుపే త్రాగి విడువఁబడినదిగాన నిం దిప్పుడే పాలబొట్టుకొన్ని కాతీయు
న్నవనుట ఇట్టియాచన్నును, హస్తేన=చేతితోడ, సమార్జతః=రాయుచున్నవాఁడును, మా
త్రా=తల్లిచేత, చుబుకే=గడ్డమునందు, ఏకా లాలితస్య-ఏక=ఒక, అంగులి=చేలిచే
త, లాలితస్య-బుజ్జగింపఁబడినవాఁడును, స్తేర+అననస్య=ఎవ్వ మొగము గలవాఁడును, అ
గు, శారి=కృష్ణునియొక్క, అధరే=మోవియందు, నిపతితా=పడియున్నదియు, క్షీర
న్వితా-క్షీరకణ=పాలబిందువులతోడ, అన్వితా=కూడినదియు, అగు, దస్తద్యుతిః -
దంత=పండ్లయొక్క, ద్యుతిః=కాంతి, నః=మమ్ము, పాతు=రక్షించుఁగాక, కన్నులుకొం
తవంచి ఒకచన్ను మార్చియొకచన్నుగా పాలుత్రాగుటయు ఒకచన్ను త్రాగునపుడుముని
యొకచన్నును చేతితోఁబుడుకుచుండుటయు బాబరలక్షణము. యశోదవ్రేలితోచిన్ని
కృష్ణుని గడ్డమును బుడుకఁగా నతఁడు 'స్తేరానన' చిఱునవ్వునవ్విననియు నపుడు పాల
బొట్లతోఁ గూడినపలుమెఱుంగులు పెదవిపయిని బడె ననియు భావము

చ ఒకకుచ మాని పాల్ గురియునొక్కకుచం బొక కేలఁ బూని యగా
ముకుళిత నేత్రుఁడై జననిరముద్దునకుం జుబుకంబు వ్రేలఁ జి
ట్టకముగ నంటి మోవిఁ బ్రకరటం బగులేనగ ప్రెప్పుశౌరి డ
గ్గణనమేతదంతరుచితత్పరతక్ ననుఁ బ్రోచుఁగావుతన్ 63

తా కన్నులు కొంతవంచి మునుపు త్రాగినచన్నును విడిచి మఱొకచన్నునుబుజ్జ
త్రాగుచు నపుడే బొట్టు గాతీయున్న మునుపటిచన్నును చేతితోఁ బుడుకుచు, తల్లి
యొక్కచేలితో నల్లల చుబుకమును బుడుకఁగా, చిఱునవ్వునవ్వి దానిచేత లోపలిపండ్ల
కాంతులు పాలబొట్లతోఁగూడి పెదవిపయిని బడఁగా పెడగారుచిన్నికృష్ణుడు మమ్ముఁ
ప్రోచుఁగావుత

అవ లక్ష్మీకల్యాణమందలియొకలీలావిశేషమును జెప్పుచున్నాఁడు.

శ్లో॥ ఉత్తుజ్జ స్తనమణ్డలోపరిలసత్ప్రాలమ్బముక్తామణే

రస్తర్భిమ్బిత మిద్ద్రసీలనికరచ్ఛాయానుకారిద్యుతేః

లజ్జావ్యాభ ముపేత్య సప్రవదనా స్పష్టం మురారే స్వపుః

పశ్యన్తీ ముదితా ముదేఽస్తు భవతాం లక్ష్మీ ర్వివాహాత్సవే ॥ 64

టీ వివాహ+ఉత్సవే=వివాహము నెడి ఉత్సవకాలమందు, లజ్జావ్యాజమ్-లజ్జా=
సిగ్గుతనెడి, వ్యాజం=నెపమును, ఉపేత్య=పోది-నిగ్గునబట్టియనట, సప్రవదనా-సప్ర=
వంగిన, వదనాసతీ=ముఖముగలదియై, ఉత్తుజ్జ మణేః-ఉత్తుజ్జ=పొడవైన, స్తనమండల=
కుంభప్రదేశముయొక్క, ఉపరి=మీఁద, లసత్=ప్రకాశించుచున్న, చాలంబ=మెడనండి
తొమ్మునందు సరిగావ్రేలెడి హారముయొక్క, ముక్తామణేః=ముక్తముయొక్క, అంతం=
నడుమ, బింబితం=ప్రతిఫలించిన దైన, ఇద్దరి ద్యుతేః-ఇంద్రశీల=ఇంద్రశీలమణుల
యొక్క, నికర=సమాహుముయొక్క, ఛాయా=కాంతిని, అనుకారి=అనుకరించుచున్న, ద్యు
తేః=కాంతిగలవాఁడైన, మురారే-కృష్ణునియొక్క, పపుః=దేహమును, స్పష్టం=విశద
ముగా, పశ్యన్తీ=చూచుచున్నదియు, కావుననే, ముదితా=ప్రభువని జూడవలయునను
కోరిక ఈతిరువ సిద్ధింపుటచే) సంతోషించినదియు, అగు, లక్ష్మీః=లక్ష్మీదేవి-లక్ష్మీరూప
యైన రుక్మిణీదేవి, భవతాం=మీయొక్క, ముదే=సంతోషముకొఱచుకొనుట, అస్తు=అగుఁగాక
రుక్మిణీదేవి తనపెండ్లియపుడు శ్రీకృష్ణుని చూడఁగోరిపెండ్లికూతురుకావున చక్కఁగా
అతనిని చూచుటకుఅనువుపడకనిగ్గునెపమున తలవంచి యుబ్బుగుబ్బలమీఁదనున్నతెలి
ముతైమునందు చక్కఁగా ప్రతిఫలించినయతనివల్లనిమూర్తిని జూచి ముచుకొందె నని
యర్థము ముక్తామణియందు ప్రతిబింబమును స్పష్టముగాఁ జూచుటను శాపటచే ఆము
తైము ప్రతిబింబమును స్పష్టముగాఁ గనఁబఱచుచుంథ పెద్దనామకమణిగా చుండునని
తెలియునది మఱియు కృష్ణునితోనూ నల్లనిదిగాన తెల్లనిముక్తామణియందు 'స్పష్ట'ము
గాఁ గనఁబడెనని యాహ్వానము ఆముక్తామణితొమ్మునందు సరిగావ్రేలుచుండిననే రుక్మిణి
తలవంచినొన్నపుడు అందలిప్రతిబింబము కనఁబడఁజాలుచుగాని తొమ్మునకుకైనికరంపం
దుఁగాని తొమ్మునకుక్రిందుగాఁగాని వ్రేలుచుండెనేఁకప్రతిబింబము కనఁబడనేరదు కా
వుననే 'పాలంబ'ముయొక్క-అనఁగాతొమ్మునకుసరిగావ్రేలుచోరముయొక్క-ముక్తామణి
యన్నాడు ఇంతేకాకఆముక్తామణి సరిగాక్రిందికి వ్రేలుచుండెనేని అందలిప్రతిబింబము
రుక్మిణికిమిక్కిలితలవంచుకొన్ననుచక్కఁగా కనఁబడనేరదు అట్లుగాకఅదిఉత్తుజ్జస్త
నమణ్డలోపరి'మందఁటికి నిక్కియున్నవిశిఖగుబ్బలమీఁద జాటుపుగా ఁనియుండుటచే
అందలిప్రతిబింబము తలవంచుకొన్నంతి సుఖముగాను స్పష్టముగాను కనఁబడఁగూడు
ను కావుననే, ఉత్తుంగ స్తనమండలముమీఁదిదిగా దానిని చెప్పినాఁడని తెలియునది.

అప్రతిబింబమును జూచి ముగము నొందినది గావున నే విాకును ముదము నొసంగు ననుట.

మ హరిసీలచ్చవి గేరుశౌరిమ్మదు దేహచ్చాయ వత్సోరుహా
పరిముక్తామణియందుఁ గన్పడిఁ ద్రపారవ్యాజంబునం బెండ్లికూఁ
తురు దాఁ గావున మోము వాంచికొని సంతోషస్థితిం జెందునిం
దిర మా కీపుత నిష్టసంపద దయారదృష్టిన్ విలోకించుచున్ 64

తా. తనవివాహమునందు రుక్మిణీదేవి శ్రీకృష్ణుని చూడఁగోరి పెండ్లికూఁచురు
గావున చిక్కఁగా చూడనేరక నిగ్గునెపమున నెలవెంచుకొని తనయుబ్బుగుబ్బులమీఁదఁ
సరిగా వ్రేలుచున్న హారపుముత్యమునందు ఇంద్రగీలములకాంతి గల శ్రీకృష్ణునిశరీరము
ప్రతిఫలింపఁగా స్పష్టముగాఁ జూచుచు కోరికి యీడఁజీసందున సంతోషించిన దయ్యో.
అట్టిరుక్మిణీ విాకు సంతోషము కలిగించుఁగాలి

అవ. బలభద్రునికిని కృష్ణునికిని యశోదకును నైనసంవాదమును
జెప్పచున్నాఁడు

శ్లో॥ కృష్ణే నామ్బ గతేన రస్తు మధునా మృద్భక్షితా స్వేచ్ఛయా
తథ్యం కృష్ణ క ఏవ మాహ ముసలీ మి ధ్యాన్యు పశ్యాననమ్!
వ్యాదే హీతి విదారితే శిశుముఖే దృష్ట్వా సమస్తం జగ
న్మాతా యస్య జగామ విస్తయపదం పాయా త్స నః కేశవః॥ 65

టీ. హేఅమ్బ=ఓయమ్మా, రస్తు=అటలాడుటకు, గతేన=పోయినట్టి, కృష్ణేన=
కృష్ణునిచేతి, స్వేచ్ఛయా=తనయిచ్చచేత-ఒకరిసేరిణములేక తానేయనుట, మృత్=చుట్ట
స్పృభక్తి తా=భక్తింపఁబడినది (ఇది బలభద్రుఁడు యశోదతో చెప్పినమాట ఇది 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 759, 760, 761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 780, 781, 782, 783, 784, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797, 798, 799, 800, 801, 802, 803, 804, 805, 806, 807, 808, 809, 810, 811, 812, 813, 814, 815, 816, 817, 818, 819, 820, 821, 822, 823, 824, 825, 826, 827, 828, 829, 830, 831, 832, 833, 834, 835, 836, 837, 838, 839, 840, 841, 842, 843, 844, 845, 846, 847, 848, 849, 850, 851, 852, 853, 854, 855, 856, 857, 858, 859, 860, 861, 862, 863, 864, 865, 866, 867, 868, 869, 870, 871, 872, 873, 874, 875, 876, 877, 878, 879, 880, 881, 882, 883, 884, 885, 886, 887, 888, 889, 890, 891, 892, 893, 894, 895, 896, 897, 898, 899, 900, 901, 902, 903, 904, 905, 906, 907, 908, 909, 910, 911, 912, 913, 914, 915, 916, 917, 918, 919, 920, 921, 922, 923, 924, 925, 926, 927, 928, 929, 930, 931, 932, 933, 934, 935, 936, 937, 938, 939, 940, 941, 942, 943, 944, 945, 946, 947, 948, 949, 950, 951, 952, 953, 954, 955, 956, 957, 958, 959, 960, 961, 962, 963, 964, 965, 966, 967, 968, 969, 970, 971, 972, 973, 974, 975, 976, 977, 978, 979, 980, 981, 982, 983, 984, 985, 986, 987, 988, 989, 990, 991, 992, 993, 994, 995, 996, 997, 998, 999, 1000)

నమ్రక నవవీతాదులుగా గ్రహించి సమాధానము చేసికొన్నది. ఇప్పుడు రెండవమును జూచుటచే నమ్మి ఆశ్చర్యమును బొందిన దనుట

మ మను భక్షించి తెకృష్ట, యెవ్వరని రకమూ, యన్న యన్నామ, గ
న్లోను నామో మని కల్ల, చూపు మనుచుకొనోరెత్త విశ్వంబు లె
ల్లను గన్పించిన నింతవెల్లెఁ దిన వీరలా గయ్యె నాశ్చర్య మం
చును వీక్షించుయశోదఁ గాంచి గుహ్యార్థముం గాఠుఁడ్రాఁతమున్

తా బలముఁడు యశోదతో 'అమ్మా! కృష్ణుఁడు అటలాడఁబొంప తాను న్నుదినాఁడ' డనిచెప్పఁగా యశోద, తొడుకుతో 'కృష్ణా! పున్నుదనుట 'ఇహ' యని యడుగఁగా, కృష్ణుఁడు 'ఎవరు నేను మన్ను గొన్నట్లుచెప్పి'రనిగా, యశోద 'ఒలాముఁ డు చెప్పె' ననెను కృష్ణుఁడు 'అమ్మా! అం యబద్ధము నానోరు చూడు' మనఁగా యశోద 'నోరు తెఱపు' నుని చెప్పి తెఱవఁబడిన యానిసువునోటియందు సుప్తప్రపం చమును జూచి ఆశ్చర్యపడెను అట్టికృష్ణుఁడు మమ్ము రక్షించుఁగాక

అవ. — శ్రీకృష్ణుఁడు రోహిణీనక్షత్రమం దవతరించుటను ఉత్ప్రేక్షించుచున్నాఁడు

శ్లో॥ స్వాతీ సపత్నీ కిల తారకాణాం, ముక్తాఫలానాం జననీతి రోహిణీ.

సా రోహిణీ నీల మసూతి రత్నం, కృతాస్పదం గోపపూకుచేష ॥66

టీ తారకాణాం=నక్షత్రములకు, సపత్నీ=సవతియైనట్టి, స్వాతీ=స్వాతియనెడి నక్షత్రము- అశ్వినిమొదలగు నిరుపదియేడునక్షత్రములును చంద్రునికి భార్యలని ప్రతీతి గనుక అందు స్వాతి తక్కిననక్షత్రములకు సవతి యగుననుట, ముక్తాఫలానాం=ముతై ములకు, జననీతి=తల్లిగదా-ఉత్పాదించునదిగదాయని భావము, ఇతి=అం, రోహిణీ=రోహిణియనట, సా=ఆ-చంద్రునికిఁ బ్రియలయరాలుగాఁ బ్రసిద్ధిపొందిన, రోహిణీ=రోహిణీ యనెడు నక్షత్రము, గోపపూకుచేష-గోపపూకు=గోపస్త్రీలయొక్క, కుచేష=గుబ్బలయందు, కృత+ఆస్పదం=చేయఁబడిన స్థానము గలిగియుండెన-వా గొబ్బలయందగు నెలకొన్న, నీలం=నీలమైన, రత్నం=రత్నమును- నీలరత్నవిప్లవడైనకృష్ణుని ఆచి భావము అసూత=కనెను సవతులు ఒండొరులమేలు చూడఁజాలరు గనుక రోహిణి లెచ సవతి యైనస్వాతి ముతైములగు గని ప్రసద్ధినించుటను సహింపక తాను నీలరత్నమునుగనెనని యర్థము ముక్తారత్నము క్త్రీలకుచంబులపయిని విలసిల్లునట్లు ఈ నీలరత్నమును గొని కలకుచమలపయి విలసిల్లుచున్న దని రత్నముతోడి సాధర్మ్యమును దీరికె జెప్పినాఁడు మతియు ముత్యములకంటె రత్నము విశేషము గావున ముత్యమును గన్న స్వాతికన్న రత్నమును గన్నరోహిణియే యధిపతిరాలనియు ఆశయము స్ఫురించెన స్వాతి ముక్తాఫల

ములను అనగా 'మృత-అనల' ముక్తలకు అసలమైనవానిని ఫలము కానివారిని కనఁ
గా, రోహిణి కులకు ముసూపక్ష వాని గెనెనియు తాపర్యము ధృవించెడిని స్వాతీ
ప్రవేశించుచు గోమయిన్ బాసించెనువులు శత్రువులవలందుఁ జడియఁజెయు లగుని
రిత్తికాపుప్రసవము దానిబట్టి వ్యాజ్యములకుఁ బల్లియన యుత్పేక్షితిమైనది
క్రిష్ణాక్షుడు రోహిణి కులముం దుండునుటయు బట్టియు ఇంద్రునివద్దఁ జగుటనుబట్టి
యు రోహిణి కులమును పుడియు యుత్పేక్ష తేయునది కృష్ణాక్షుడు గోవి
కాలోబుడు గావున 'కృతాశ్వునఁ గోపపూర్ణచేషు' అని గోవికాకుచములందు నెల
కొన్ను నిలరెన్నుగాఁ జెప్పినాఁ డని తెలియునది

ఉ తారల కెల్లనుక నవతి ర దా నగుస్వాతి విశుద్ధమాక్షి
దారమణుల్ గనం గని నిరజాత్మ నసూయ వహించి రోహిణీ
తారిక గాంచె గోపవనితాకుచకోరక హరిసంతతి

జ్ఞేరికృష్ణస్థానాకిమరీచిన్ రవికోటిఘృణిన్ ముదింబునన్. 66

తా స్వాతీకృతము ములైయులను గనుని ప్రఖ్యాతిఁ బొందుచున్నదని రోహ
నుచేత దానవనతి యగు రోహిణి తానును గొపికాకుచములందుఁ బ్రకాశించుచున్న
యొకనిలరెన్నును (క్రిష్ణాక్షుని) గని మించిన దయ్యెను

శ్లో॥ సృత్యస్త మత్యస్త విలోకనీయం, కృష్ణం మణిస్తమ్బగతం మృగాక్షీ |
నిరీక్ష్య నాత్మోదయ కృష్ణ మగ్రే, ద్విధా వితేనే నవనీత మేకమ్ || 67

టీ సృత్యస్తం = చర్చనము సేయుచున్నవాడును, అత్యస్త విలోకనీయమ్ = అ
త్యస్త = మిక్కిలియు, విలోకనీయం = చూడఁ గలవాడునుమణి గతం = మణి స్తంభం =
రతనపుకంటమును, గతం = పొందినవాడును ప్రతిబింబ హూపమైనవాడనుట, అగు, కృ
ష్ణం = కృష్ణుని, మృగాక్షీ = లేడిపంటికన్నులుగలయిశోర, అగ్రే = ఎదుట, నిరీక్ష్య = చూచి,
ఏకం = ఒకటియైన, నవనీతం = కన్నును, ద్విధా = రెండుభాగములుగా, వితేనే = చేసెను.
యిశోర రిత్తి స్తంభమునందలి ప్రతిబింబమును చిజముగా కృష్ణాక్షుడు గాఁ జని తెలిసినద
య్యది సృత్యమునలన 'అత్యంతవిలోకనీయ'ముగా నుండుటచే నందు వ్యాపానా
ముగలదై ఆవ్యాసనామున దానిని సాత్త్వికృష్ణునివలెనే వెన్నముద్దను పంచి యిచ్చె
నని భావము

మ ప్రతిబింబందవిచిత్రనాట్యనరఁ డోబాబున్ విలోకించుచుం
చకతాలోకకురుంగిలోచన మణిస్తంభంబులో నిక్కుమై
నకుమారుంబలెఁ దోచునీడఁ జెలువైందం గాంచి భాగించె నా
త్తికరాంభోజమునందు నున్ననవనీతం బయ్యెడన్ రెండుగన్. 67

తా శ్రీకృష్ణుడు మిక్కిలిరమణీయముగా అడుచుండగా ఆరస్వతిబింబము
ను రిత్తు స్తంభంబువలన మిక్కిలి చూడఁదగినట్లు నొగ్గై కనబడఁగా ఆశ్రయించు
నందరివ్యామోహములను దానింగూడ నజియగా కృష్ణునివలెనే ఘటించి యశోద
చేతనున్న వెన్నునుద్దను ఇద్దఱుక్రిష్ణులకును రెండుగాఁ జంపెను

అవ యశోద కృష్ణుని మేలుకొలుపుటను జెప్పచున్నాఁడు
శ్లో॥ ఎత్త జాగృహ విభాతి మాగతిం జన కృష్ణ శరదాం శతం శతమ్ |
ఇత్యుదీర్య నుచిరం యశోదయా, చృశ్యమాచవదనం భజామహే॥

టీ హేమం=ఁగిడ్డా, విభాతి=ప్రాతఃకాలము, ఆగతి=వచ్చెను, జాగృహి=
మేలుకొనుము, హేకృష్ణ=ఓకృష్ణ, శరదాం=సంవత్సరములయొక్క, శతం శతమ్=
నూఱునూఱు-నూఱులకొలది సంవత్సరము లనుట, జీవ=జీవించుమా ఇతి=అది, ఉదీర్య=
చెప్పి, నుచిరం=బహుకాలము-కాల సేపు, యశోదయా=యశోదచేత, చృశ్య ఏవ
నమ-చృశ్యమాన=చూడఁబడుచున్న, వదనం=ముఖము గలవాఁడగు శ్రీకృష్ణ, భజా
మహే=భజించుచున్నాము తెల్లవాఱుజామున కృష్ణుని మేలుకొనితిమి అతఁడు లేచు
నప్పటి నిద్దరమబ్బు మొగముయొక్క చెలును మిక్కిలి కంటికి ఇంపుగా నుండుటచే
కాలసేపు యశోద చూచుచుండె నని యర్థము

ఉ వెన్నయుఁ బాలుఁ ద్రాగుదువు శ్ర వేగమ లెమ్ము కుమార తెల్లవా
తెన్ననుఁ గన్నతండ్రి నిదురరింపకు లే పదివేలయేండ్లు నీ
కు న్నేతరయాయు వయ్యెడు మురకుండి యటన్నయశోద జూచునా
వెన్నునిముద్దునెమ్ముగము శ్ర వేడుకి మీఱ భజితమ మెప్పుడున్ 68

తా యశోద వేకువను గృష్ణునిజూచి 'నాయనా! మేలుకొనుము తెల్లవా! నను
కృష్ణ! పదివేలయేండ్లు బ్రతుకును' అని చెప్పి నిద్దరలచున్న యతనిముద్దుమొగ
మును కాలసేపు చూచుచుండెను అట్టికృష్ణుని మేము భజించెదము

అవ శ్రీకృష్ణుడు శై శవమునఁ జేయఁధార్త్యలీలను జెప్పచు
న్నాఁడు

శ్లో॥ ఓవం జప్రుక్ శిశు రితిధియా చుమ్మితో వల్లవీభిః

కిణ్డం గృష్ణా న్నరుణితదం గాఢ మాల్లిశ్శతాఙ్గః |

దోర్ణా ాజ్ఞాపద నుభిమృశ న్నజ్జు మారోపితాత్మా

ధూర్తన్వామీ హరితు దురితిం దూరతో బాలకృష్ణః॥

69

టీ విగురితి=నినుపు అను, ధియా=బుద్ధిచేత, వల్లవీభిః=గోపక్రీలచేత, చుమ్మితిః
సక్=చుద్ధు ఇడఁబడినవాఁడగుచు, ఓవం=అధరమును, జప్రుక్=నీతాకరముతోఁ

గొనువాడును-బిడ్డడని గోపికలు ముద్దించగా ఆతెబిని వారికెమ్మోపులను చుంబించు ననుట, ఆలిశితాంగు-నగ్-ఆలిశిత=కాగిలింపబడిన-అజ్ఞానక=దేహములవాడగుచు, అరుణిశపదం-అరుణిత=ఎఱ్ఱగాఁ జెయబడిన, పదంబుధాతధా=ప్రదేశము గలుగునట్లుగా, కంఠం=గోపికలకంఠమును, గాఢం=గట్టిగా, గృహ్లాన్=గ్రహించువాడును-బిడ్డడని గోపికలు కాగిలింపుకొనగా ఆయనువున వారికంఠములను ఎఱ్ఱబాటునట్లు బిగ్గఁ గాఁగింపఁచుట, అజ్ఞాన్=బిడ్డని, ఆరోపిత+ఆత్మ - ఆరోపిత=ఎక్కింపబడిన, ఆత్మానన్=దేహములవాడగుచు, లజ్జాపదం=లజ్జాస్థానమును-మర్మస్థానమును అనుట, దొర్లా=చేతితో, అభిమృశన్=తడవుచున్నవాడును, బిడ్డడని గొల్లచెలువలు తొడలయందు దిడుకొనగా అటున వారి మర్మప్రదేశములను అంబు ననుట కావుననే, ధూర్తస్వామి-ధూర్త=విటులకు, స్వామి=అధిపతియైనవాడును-నినువుఅని గోపికలుబాలించు నపుడు విటకానిచేష్టలు పురించువాడు గాన ధూర్తడనియు శేషలక్ష్మేశవమందే ధూర్తత్వము ఆలవిడుటచే శేషధూర్తడుగాక ధూర్తస్వామి యగు ననియు భావము, ఇట్టివాడైన, బాలకృష్ణః=చిన్నిష్టుడు, దురితం=పాపమును, దూరితః=దూరమున-దవ్వగా, హరతు=తొలగించుఁ గాత-తాను ధూర్తడైనవాడు ఒకరిదురితములను హరించుట శక్యముకాదు అందుచు ధూర్తస్వామియైనవాడు దురితములను హరించుట యసంగతము మఱి వాడు 'దూరితః' దవ్వగాను హరించుట మిక్కిలియు అసంభావ్యము అయినను పరమపురుషుడుగాన హరింపఁజాలు నని యాశయము ధ్వనితము

ఉ బాలుడటంచు ముద్దులిడురబాలల బట్టుక మోవి నొక్క కెం
గేల దెమల్చి మనస్సధనిశ్శేతన మంకముమీఁద నుంప జాల్
చాలు చటంచు నెత్తికొనఁగ జన్మవ బట్టుక కాగిలింపుగో
పాలకధూర్తశేఖరుడు శ పాపము బాపి కృతార్థుఁడైయుతన్. 69

తా గోపికలు శిశువుగాఁ దలచి ముద్దుపెట్టుకొనగా వారలకెమ్మోవిని చుం
బించుచును, బిడ్డడని కాగిలింపుకొనగా వారికంఠము ఎఱ్ఱగా నగునట్లు బిగ్గఁ గాగి
లింపుకొనుచును, కూన యని ఒడియందు వా రెత్తి పెట్టుకొనగా తనచేతితో వారి
మర్మస్థానమును అంటుచును, పెనువిటకానివలె నడచుబాలకృష్ణుడు మాపాపములను
దవ్వగా తొలగించుఁగాక

అవ శ్రీకృష్ణుడు ఒకనాడు కన్నకలను జెప్పుచున్నాడు
శ్లో||పతే లక్ష్మణ జానకీవిరిహితం మాం భేదయ స్త్యమ్బదా
మర్కాశేప చ ఘట్టయ స్త్యల మమీ క్రూరాః కదమ్బానిలాః|

టచే 'పరమపురుషాణాంతఃకేమి' యః కంఠాయుః గలచై మాడంగా నోష్ఠయన్న
శ్రీకృష్ణుడు మమ్ము సుఖులచుగాఁ జేయుఁగాఠ

సఁ లక్ష్మీరూప యైనరుక్మిణీదేవి శ్రీకృష్ణునితో నొకప్పు డాడిన
సరసోక్తలను జెప్పచున్నాఁడు

జ్ఞోఽబ్రహ్మం ముఖ్య హరే బిభేమి భవతా పానై ర్హతా పూతనా
కష్టాన్లేమి మముం జహీహి దళితా వాలిజ్ఞనే నార్జునో
మా దేహి చ్చురితం హిరణ్యక శిపుర్నీతో నవైః పఞ్చతా
మిథ్థి వారితిరాత్రితేలి రవతా ల్లక్ష్మ్యోకహాసా ధరిః

71

అహోహరేఽబ్రహ్మ, అబ్రహ్మం = అధరమును, ముఖ్య = విడుపుమా-మోచిని నొక్క-
మహాయునుట-అనగా, బిభేమి = భయపడుచున్నాను భయమునకు కారణమేమనగా,
దళితా = సీచేత, పానై = పానములచేత-చన్ను-బాలు ఒకటిరెండుగ్రుక్కలు త్రాగుట
చేత, పూతనా = పూతనయరక్కరి, హతా = చంపఁబడినది-సీవు పూతనపంటిబలాధ్వ
రాలగురక్కరినే రెండుమూడుగ్రుక్కలు చను-బాలు అనినంతనే చంపితిమిగాన నను
బోఁడెవారియదరమును అనితివే నాకేమిచెఱుపు గలుగునోయని భయపడుచున్నాను
గనుక మోచినానకుమాయోయర్థము అముం-ఈ-ఇదిగోసీవుకావించుచున్న, కష్టాన్లేమి
మమకుత్తుక కాంగిలి-కంఠాలింగనమును, జహీహి = విడుపుమా, నిలనగా, అలిజ్ఞనేన = నీ
కాంగిలిచేరి, అర్జునా- రెండుమద్దిచెల్లు, దళితా = చీల్చఁబడినవి-మద్దిచెట్లపంటి వానిని
కాంగిలిచుటచే చీల్చితిమిగావున ననుబోఁడిని కాంగిలిచితివేని నీమిచెట్లకలుగునోయని
భయపడుచున్నాను గనుక కంఠమును కాంగిలిచకుమా యనుట, చురితం = నఖక్షతమును,
మాదేహి = ఇయ్యకుమా-నఖక్షతమును జేయకుమా యనుట-నిలనగా, హిరణ్యకశిపుః = హి
రణ్యకశిపుఁడగురాక్షసుఁడు, నవైః = సోదోహత, పఞ్చతామై = మరణమును, సీతః = బాం
చంపఁబడెన-సీవు సోదోహతయైతే హిరణ్యకశిపునట్టివానిని చంపితిమిగాన ననుబోఁడితి
నీసోదోహతలచే నేమికలుగునోయని వెఱచుచున్నానుగాన నఖక్షతములు ఉంపకుమాయ
నుట, ఇథ్థం = ఈప్రకారముగా, లక్ష్మ్యై = లక్ష్మీచేత-రుక్మిణీచేత, అవహాసాత్ = అపహాసము
నుపేక్షువునుబట్టి, వారితి శీలిః-వారితి = నివారంపఁబడిన, రాత్రిశీలిః = రాత్రియందు
మన్నధక్రీడగల, హరిః = విషాడు-శ్రీకృష్ణుఁడు, అవతాత్ = (మమ్ము) రక్షించుఁగాక రుక్మి
ణీదేవి ఒకరాత్రితనతో రత్నక్రీడ నలుపఱునినక్కఱుని నిజముగాఁగాక నేడుకొఱు
ఇచ్చినరసోక్తు లాడి ఆరత్నక్రీడ నివారంపఁజూచిన దు యర్థము

ఉ అమృతచెల్ల మోచించవి ర్మయానకు పూతన సోలఁ గ్రోలఁగాఁ
గ్రమ్మకు అమ్ము ఒల్కిని ధరం బడె మద్దులు కాన గోటిచే

టలే 'మమపురుషావలంకారము' యని శ్లోకమున గలదై చూడఁగా నొప్పుచున్న శ్రీకృష్ణుడు మన్ను సునునగాఁ జెయుఁగాఁత

అని అనియూప యైనరుక్మిణీదేవి శ్రీకృష్ణునితో నొకప్పు డాడిన చరణ క్షలను జెప్పుచున్నాడు

శ్లో. ఒమం యుక్చ హరే బిభేమి భవతా పానై ర్నతా పూతనా
కర్ణాశ్లేష మముం జహీహి దళితా వాలిజ్జనే నార్జునం
మూ దేహీ చ్చురితం హిరణ్యక శిపుర్ప్రీతో నఖైః పఞ్చతా
మిష్ఠా వారితరాత్రికే రవతా ల్లత్స్యోపహాసా ధరః

71

టీ హేహరే=ఒకప్పుడే, ఒమం= అధరమును, ముచ్చ=విడుపుమా-మోచిని నొక్క-
జమానుచుట-నిలఁగా, బిభేమి=భయపడుచున్నాను భయమునకు కారణమేమనఁగా,
దశా=చేత, పానై= పానములచేత-నన్ను బాలు ఒకటి రెండు గ్రుక్కలు త్రాగుట
చేత, పూతనా=పూతనయనరక్కసి, హతా=చంపఁబడినది-నీవు పూతనవంటిబలాధ్వ
రాలగురక్కసి నే రెండుమూడుగ్రుక్కలు చుచుబాలు అనినంత నే చంపితిమిగాన నను
చోటిదానియదరమును అతివేసి నాకేమిచేటువు గలుగునోయని భయపడుచున్నాను
గనుక మోచిని నాకమాను యర్థము అముం=ఈ-ఇదిగోనీవు కావించుచున్న, కర్ణాశ్లేష
మ=కర్ణక కాగిలించుకొనినమును, జహీహి= విడుపుమా, నిలరఁగా, అలిజ్జనేన= నీ
కాగిలించుచు అన్యథా- రెండుమద్దిచెల్లు, దళితా= చీల్చిబడినవి-మద్దిచెట్టవంటి వానిని
కాగిలించుచు చీల్చితిమిగావున చనుబోడిని కాగిలించితివేని ఏమిచెట్టకలుగునోయని
భయపడుచున్నాను గనుక కంచును కాగిలించకుమా యనుట, ఛురితం=నఖక్షతమును,
మదేహి=అయ్యకున-నఖక్షతమును జేయకుమా యనుట-నిలఁగా, హిరణ్యక శిపుః=హి
రణ్యక శిపుఁడుగావును, పానై=నీ నోళ్లచేత, పఞ్చతామే=మరణమును, నీతః=పొం
పింపబడెను-నీవు గొల్లలులచేత నీ హిరణ్యక శిపునట్టివానిని చంపితిమిగాన ననుబోటికి
నిగొల్లలులచే నేమికులుగునోయని వెఱచుచున్నానుగాన నఖక్షతములు ఉంపకుమాయ
నుట, ఇంద=ఈ ప్రకారముగా, లత్స్య=లక్ష్యచేత-రుక్మిణీచేత, అపహాసాత్=అపహాసము
నహేయపుచుబట్టి, దారిత శీలీ=దారిత=నివారింపఁబడిన, రాత్రికేళి=రాత్రియందు
మన్ను ప్రక్షిప్తగల, హరిం=విడుడు-శ్రీకృష్ణుడు, అవతాత్=(మమ్ము)రక్షించుఁగాక రుక్మి
ణీదేవి ఒకరాత్రిచనతో రత్తిక్షిడ నలుపఁబూనినకృష్ణుని నిజముగాఁగాక వేడుకొనియు
ఇట్టిసరసాక్షి లాడి ఆరత్తిక్షిడ నివారింపఁజూచిన దని యర్థము.

ఉ అమృతచెల్ల మోచిచవి శ్లో యానకు పూతన సోలఁ గ్రోలఁగాఁ
గ్రచ్చుకు తొమ్ము ఒల్లిని ధరం బడె మద్దులు కాన గోటిచేఁ

జిహ్వుకుమీ హిరణ్యకధరచే మది భీతిలె నంచుఁ దచ్చనల్
బ్రహ్మచుఁ గేలి మాన్సురమఁ ౩ బైకొని కూడినశౌరిఁ గొల్పెదన్

తా లక్ష్మీహవ ద్రౌపద క్షిణీదేవి యొకనాటిరాత్రి శ్రీకృష్ణుడు తనతో మరు
గేలి సలుపఁబూనఁగావేడుక గా 'కృష్ణ! నిపు ఒకటిరెండుగ్రుక్క లానినంతనే పూలసను
చంపితివి కావున నామోవిని ఆరినయెడల ఏమి కలుగునో యని భయపడుచున్నాను.
కనుక నామోవిని విడువు నిపు కాంగిలించినంతనే మద్ది చెట్లు రెంఱిని గూలినవి నన్ను
కాంగిలించినను ఏమగునో కనుక నాకంఠమును కాంగిలించుటకు మానుము సఖములచే
హిరణ్యకలిపురిఁ జంపితివి కాఁబట్టి నిరఖక్షతములకు వెఱచుచున్నాను వానిని జేయ
కుమా' యని సరసోక్తు లాడుచు వెదలి యధరచుంబన కంఠాలింగన సఖక్షతములను
వారించుడు రతిశీరిని మాన్పఁజూచిరది అట్టిశ్రీకృష్ణుడు మమ్ము రక్షించుఁగాక

అవ యశోద ఒకనాఁడు కృష్ణుని నిదురపుచ్చుటకై రామాయణ
కథను జెప్పుచుండఁగా ఊఁకొట్టుచు వినుచున్నకృష్ణుఁడు అందు రావణుఁ
డు సీతను గొనిపోయె ననుభుక్తిమును విని తనపూర్వవృత్తాంత మగుటచే
అప్పటియవతారమును మఱచి సీతను విడిపించుటకై సంభ్రమించుటను
జెప్పుచున్నాడు

శ్లో॥ రామోనామ బభూవ హుం తదబలా సీతేతి హుం తాం పితౄ

ర్వాచా పశ్చివటీతః విహరత స్త స్యాహర ద్రావణః ।

నిద్రార్థం జననీకథా మితి హరే ర్హుజ్జగరతః శ్రుణ్వతః

సౌమిత్రే క్వ ధను ర్ధను ర్ధను రితి వ్యగ్రా గిరగి పాస్తా వః॥ 72

టీ రామోనామ=రాముఁడను పేరుగలవాఁడు, బభూవ=శుంకెను- ఇది యశోద
వాక్యము హుం=హుం అని కృష్ణుని ఊఁకొట్టుట-ఇట్లేమీఁదలెల్ల తెలియునది తత్ +
అబలా=అరిని పడఁగె-సీతా ఇతి=సీత అని-సీత అని అరినిభర్త్య-ఇది యశోదవాక్యము
హుం=ఇది కృష్ణ! ఊఁకొట్టుట, పితౄ=తండ్రియైన దశరథునియొక్క, వాచా=వాక్య
ముచేత-నిద్రా ఆడవికి పొచ్చున్న నాటనుబట్టి, పశ్చివటీతః = సందపటియొక్క
ప్రాంతమందు, విహరతః=విహరించుచున్న, తస్య=ఆరామునియొక్క, తాం=అమెను-
రామునిభార్యయై, అసీతను, రావణుఁ=రావణుఁడు, అహరత్=దొంగిలించుకొని పోయె
ను, ఇతి=ఈప్రకారముగా, నిద్రార్థమ్=నిదురకొఱకు, జననీకథామ్-జననీ = తల్లియైన
యశోదయొక్క, కథామ్=కథను, హుజ్జగరతః=హుంకారములన-హుం అని ఊఁకొ
ట్టుచుననుట, శ్రుణ్వతః=వినుచున్న, హరే=శ్రీకృష్ణమూర్తియొక్క, సౌమిత్రే=ఓలస్మితా
ధనుః ధనుః ధనుః=విల్లు విల్లువిల్లు, క్వ ఇతి=ఎక్కడ అఁడు, వ్యగ్రాః=తొందరపడుతో

చెప్పఁబడిన, గిరిం=మాటలు-నీరుకు కొనిపోయినాడని విన్నవించి నీలుపోవక 'లక్ష్మణా విలు విల్లక్కడ' అని చంద్రభ్రమ సంతోఁ జెప్పఁబడినమాట లనుట, హః=మిమ్ము, పాస్తా=రక్షించుచుగాక నీతను విడిపించుటకై విల్లు దెమ్మన్నాడని తెలియునది

మ ఇలలో రాఘవుఁ డొప్పు వానినతి యోయ్యెన్ నీత వారిక వనం

బులకుం బంచె గురుం డటంచు నిమరం ॥ బొందించునయ్యంబపవిత్ర
ల్కులు దా నూఁకొని రావడండు మహిజంఁగొంప యె నా నుల్కి
విలు దే లక్ష్మణయంచుఁ బల్కువారియ్యుద్దేలో క్తి నన్ బ్రోచుతన్

తా యశోద ఒకనాఁడు కృష్ణుని నిదురపుచ్చుటకై రామాయణకథను జెప్పఁ బూని 'రావడనువాఁ డొకఁడు ఉండెను ఆంధ్రభార్య నీత ఆతఁడు తండ్రియాజ్ఞచొప్పున పంపవలెను' వివరించుచుండఁగా అతనిభార్య యెననీతను రావణుఁ డనురాక్షసుఁడు దొంగిలించుకొనిపోయెను' అనఁగానే ఇంతవఱకు హుం హుం అని ఊఁకొట్టుచు వినుచుండినకృష్ణుఁడు నీతను గొనిపోవుటకు నిలుపోవక 'లక్ష్మణా! విల్లు విల్లు విల్లక్కడ' అని వేగముచే తొట్టుపడుచుఁ జెప్పినమాటలు మమ్ము రక్షించుచుగాత.

శ్లో॥ బాలోఽపి శైలోద్ధగణాగ్రపాణి, ద్వీలోఽపి నీరన్ధ్రతమఃప్రదీపః ।

ధీరోఽపి రాధానయనావబద్ధో, జారోఽపి సంసారహరః కుత స్తస్మిన్ ॥

టీ హేకృష్ణ=ఒకకృష్ణ-అని అధ్యాహార్యము, త్వం=నీవు, బాలః+అపి=బాలుఁడవయ్యును, కుతః=దేనిచేత, శైలో పాణి- శైల=గోవర్ధనపర్వతముయొక్క, ఉద్ధగణ=ఎత్తుటగల, అగ్రపాణిః=ముంజేయిగలవాఁడవు, బాలుఁడొక్కడఁకొండనెత్తుట ఎక్కడ! నీవెట్లు గోవర్ధనమును ఎత్తితివో తెలియరావచ్చునది యని భావము నీలః+అపి=నల్లనివాఁడైనను, కుతః=ఎందువలన-ఏప్రకారమున, నీరన్ధ్ర (ప్రదీప-నీరన్ధ్ర)=దట్టమైన, తమః=చీకటికి, ప్రదీపః=దీపమైనవాఁడవు-నల్లనివస్తవు నల్లనిచీకటిని బోగొట్టఁజాలదు-నీవో నల్లనివాఁడవయ్యును చీకటినిగూడ వెలిగించుచున్నావు ఇది యెట్లుకలిగెనో తెలియరాదనుట ధీరః+అపి=ధైర్యముగలవాఁడనైనను-ధీరత్వమనఁగా మనోవికారియై లేకుండుట-దేనికిని మనోవికారము పొందనివాఁడయ్యు, కుతః=ఎందువలన, రాధా బద్ధః-రాధా=రాదయొక్క, నయన=కన్నులకు, అబద్ధః=కట్టుపడినవాఁడవు రాధకు కనుసన్నల మెలఁగునంతవఱకుండవు-వికారిపడనిమనస్సు గలవాఁడవయ్యును ఏకారణముచేత రాధకన్నులకు జేలుపోయి దానికి కట్టుపడితివో తెలియరాదనుట, జారః+అపి=జారుఁడైనను, కుతః=ఏహేతువువలన, సంసారహరః-సంసార=జననమరణాదిరూప మైన యానందసారమును, హరః=హరించువాఁడవు-సంసారమునందు మగ్నుఁడైన విటకాఁడొక్కడ! సంసారమును పోగొట్టుట యొక్కడ! జారుఁడైననీవు నీరీతిని సంసారమును పోగొట్టెదవో తెలియరాదు అని యర్థము

శ బాలుడ వయ్య శైల మొక శచణితలంబుఁ దాల్చి నిల్వఁగాఁ
జాలుట పాపుంజముల శ బాలుడ వయ్య హరించుటకొ మహా
నీలతనుండ వయ్య నతినిర్భరగాఢతమఃప్రదీప మై
వ్రాలుట దైర్భ్యశాలి వయ్య శ రాధకుఁ జిమ్మట వింతగా హర్షి 73

తా కృష్ణ! శివ బాలుడ వయ్య కొండకు చేర నెత్తుటయు, నల్లనివాడ
వయ్య పట్టంపుఁజీకటికూడ వెలిగించుటయు, మనస్సు వికారపడనివాడవయ్య
రాధకు కన్ననన్నల మెలగునంతకనుఁ డగుటయు, విటకాడవయ్య సంసారబంధ
గులను పోగొట్టుటయు మిక్కిలి వింతగా నున్నవి
శ్లో॥ బాలాయ నీలసపుష్పే నవకిక్కిరీకే

బాలాశ్శరామజఘనాయ దిగమ్బరాయ ।

శార్దూలదివ్యచఖభూషణభూషితాయ

నన్దాత్మజాయ నవనీతిముఖే నమస్తే ॥

74

శి నీలపుష్పే నీల=నల్లచైత్ర, - పుష్పే=కరీరః పవాడును, శివ=శుభనాయ
నవ=నూతనములై, కిక్కిరీకే=చిలుగంటలయొక్క, బాల=సమాహముచేతి, అభి
రామ=యనోజ్ఞమైన, జఘనాయ=కటిపురోభాగము-మొల గలవాడును, దిగమ్బరాయ=
దిన్నమొలగా మండువాడును, శార్దూల భూషితాయ-శార్దూల=పులియొక్క, దివ్య=
శ్రేష్ఠమైన, నఖ=చిటికనప్రేలిగోర నెడి, భూషణ=సొప్పుచేత, భూషితాయ=అలంకరింపఁ
బడినవాడును, నవనీతము=కన్నదొంగిలించువాడును, నన్ద+ఆత్మజాయ=నందుని
కొడుకును, బాలాయ=బాలుడును, అగు, తే=రీతిఅకు, నమః=నమస్కారము.

చ అలగుపసిండికంకణము లందెలు శ మువ్వలు రావిరేక సం
కులపులిగోరుఁ దాయెతులుఁ గుప్పెడపున్దలనూలు మద్దికా
యలుఁ గలనందనందను దిగంబరుఁ జారుక టీతటోజ్జ్వలు
న్విలసితనీలదేహు నవనీతహరుఁ డగుబాలుఁ గొల్పెదన్ 74

తా నల్లనిమేను గలిగి, క్రొత్తగజ్జలచే సొగసు గులుకుమొల గలవాడై, దిన్న
మొలతో, మేలిపులిగొరుసొప్పుదాల్చి, వెన్న దొంగిలించువాడై, నందునికొడుకుఁ
డగుబాలునికి శివ నమస్కారము

శ్లో॥ పాణౌ నాయనభక్తి మాహితరసం బిభ్రన్తుదా దక్షిణ
నవ్యే శారదచంద్రమణ్డలనిభం హైయంగవీనం దధత్
కణ్ఠే కల్పితపుణ్డరీకనఖమ ప్యుద్ధామదీప్తిం వహత్
దేహౌ దివ్యదిగమ్బరౌ దిశతు నః సౌఖ్యం యశోదాశిఖః ॥ 75

టీ వక్షిణే=వలపలి-కుడిపక్కది యైన, పాణౌ=చేతియందు, ఆహితరసమే-
ఆహిత-ఉయంబడిన, రసం=మధురరసముగల, పాయనభక్తం=పరమాన్నమును, ముదా=
సంతోషముచేత, విభ్రత్=ధరించుచున్నవాడును, గవ్యే=దాపలి, పాణౌ=చేతి
యందు, శారణ చిహ్న-శారద=శరత్కాలచంబది యైన, చంద్రమండలం=చంద్ర
మండలముతోడ, నిభమ్=సాటియైన, హైయంగవీనమ్=అప్పుడువెన్న కాచిన నెయ్యిని,
వధత్=పిండుచున్నవాడును, కణ్ఠే=కంఠమందు, ఉద్దామదీప్తమ్-ఉద్దామ=అతిశ
యమైన, దీప్తిం=కాంతిగల, కల్పిత=రచింపబడిన, పుండరీకనఖమపి=పులిగోరును,
ఋహౌ=ధరించువాడును, దివ్యదిగమ్మరః-దివ్య=అప్రాకృతుడైనవాడును-లేక-దివ్యమే
యథాతథా=మిక్కిలి ఒప్పించుగునట్లుగా, దిగమ్మరః=దిన్నమొలతో చుండువాడును,
యశోదాశుః=యశోదనుపుత్రుని, శేషం=శ్రీకృష్ణమూర్తి, నః=మాకు, సౌఖ్యమ్=సుఖ
మును, దిశతు=ఇచ్చుచుగాక వలపలిచేత 'ఆహితరస' మైన పాయనభక్తము, దాపలి
చేసి 'శారదచంద్రమండలనిభ' మైన హైయంగవీనము, కంఠమున 'ఉద్దామదీప్త'
యైన పుండరీకనఖము ఇట్లు మిక్కిలి సౌఖ్యప్రదముగా ఆయావస్తువులను దాల్చిన
వాడు గాన మనకును 'సౌఖ్య'మును ఇచ్చుచుగాలి మని హృదయము

మ. అలడా కేల శరత్కృగాంకనిధ మౌహైయంగవీనంబు న

వ్వలికేల రసయుక్తపాయనము గ్రీవాబద్ధచామికరో

జ్వలశార్దూలనఖం బనం బరకటీశచక్రంబుఁ బెంపొంద ని

చ్చులుఁ గ్రీడించుయశోదపట్టి కరుణన్ ర సౌఖ్యంబు మా కీవుతన్ 75

తా వలపలిచేతియందు మధురరసముతోఁ గూర్చిబడినపరమాన్నమును దాల్చి
దాచేతియందు శరత్కాలపు చంద్రమండలముతో సాటియైన వెన్న కాచిన నెయ్యి నుం
మకొని, కంఠమందు మిక్కిలి ప్రకాశించుపులిగోరు ధరించి మిక్కిలి యుప్పిదముగా
దిన్నమొల గలవాడై యోగదహనయగుశ్రీకృష్ణుడవుడు మాకుసౌఖ్యము నొసంగుచుగాతి.
శ్లో॥ కిణ్ఠిణికిణ్ఠికిణ్ఠిరభ సైరద్దణ, భువి రిద్దణైః సదాబల స్తమ్ ।

కుంజులబుకులుపదయుగళం కంజుణ, కరభూషణం మారిం వస్తే॥ 76

టీ కింకిణి రభస్తే-కింకిణి=గజ్జలయొక్క, కిణ్ఠికిణి=కిణ్ఠికిణి యనెడి, రభ
స్తే=ధ్వజముగల, రిద్దణైః=ప్రాశుటలచేత, అంగణభువి-అంగణ = ముంగిలియొక్క-
భువి=ప్రదేశమునందు, సదా=ఎప్పుడును, అటస్తం = తిరుగాడుచున్నవాడును,
తైశమమున గజ్జలుకిణ్ఠికిణియని ప్రాశుటలచుండగా ముంగిట నెప్పుడు ప్రాశుటలాడుచు
ఉరుగులాడుచుండువాఁ డనుట, కుంజు యుగళమ్-కుంజులుకులు=కులుకులుకులు
అనెడిధ్వని గల, పదయుగళం=పాదద్వయము గలవాడును, అగు, హరిం=శ్రీకృష్ణ
మూర్తినిగూర్చి, వస్తే=నమస్కరించుచున్నాను

చ గణానకు నెక్కు డైనకరిశకంకణనికృణనంబు మీఱఁ గుం
కుణకుణునాదచాదములకకుం దగుహేమమణీనిబద్ధకిం
కిణికిణినానసప్రభమను. శ్రీ గీష్వాడి దాఁటుచు ఎందుమందిరాం
గణమున సంచరించునయశగారపుముద్దులబాలుఁ గొల్పెదన్ 76

తా కిణికిణియని బిటుగంటలు మొరయఁ బ్రాఁకులాడుచు మంగిట నెప్పడుఁ
దిరుగుచు, కుణకుణు అని యడుగుల రెంటియందును అందియలు మ్రోగఁగా, చేతులందు
పడయలు మెలియఁగా ని'ప్పచున్నకృష్ణమూర్తికి నమస్కరించుచున్నాను
శ్లో॥*సమ్బాధే సురభీణా మమ్బా, మాయాసయస్త మనుయాస్తీమ్ |
లమ్బాల్లకి మవలమ్బే తెం బా,లు తనువిలగ్నజమ్బాల్లమ్ 77

టీ సురభీణాం=గోవులయొక్క, సమ్బాధే=సన్నిధిమందు, అనయాస్తం=వెంటడి
గావచ్చుచున్న, అమ్బామ్=పల్లిన, ఆయాసయస్తం=శ్రమమునందొందుచున్న వాడును-
పల్లించును బట్టి నొనుటచే ననుకొనిరాఁగ వట్లంపుగోవులగుంపులోఁ మాటి యాగోవు
లమాటున చిక్కకి ఇటునటు పాటుచు ఆమెను అలయించుచున్న వాడగుట, లమ్బ+
అలకిమ్-లమ్మ=వ్రేలుచున్న, అలకిమ్=గురులుగల వాడును-ఇటునటు పిప్పించుకొన
నరుగిడుటచే కురులు మఱియు మొగయునకు వ్రేలుచున్న వాడనుట, లను జమ్బా
లమ్ పను=పెనుమునుట, పిలగ్న=మిక్కిలిచిగిలిన, సమ్బాల్లమ్=మరదగల వాడును-
గోవులసన్నద్ధమున మర గెల్తుటచే కానిగొరజలదున్న సయినబడి చేమటతోఁగలని దేహ
సంగయను పిక్కిలి గొంపగలిగి యున్న వాడనుట, అగు, పం=ఆప్రసిద్ధుడైన,
బాలం=పాఠశాలనొసఁగి, అలలకే=ఆశించుచున్నాను

ఉ బాలా కళి నాలగుమిఁ శ్రీ బల్లటు నాశుఁగి ఎంబ వేంబడి
నాల్మి గేద రా గునగునగు బరువెత్తులలాటభాగజం
గొలతుఁ జక్ర వాలితకకట దివిఫాలకు సంగలగ్నజం
బలకుఁ బాలకుం దలఁతుఁ శ్రీ బాలేతిద క్కటలోకనాలకున్ . 77.

తా బల్లియగుకొడు పిన్నుబట్టికొనుటకు వెంటడిఁ దిరాఁగా, గోవులగుంపులోఁ
నొకరి నొకఁకి ఆమెను అలయించుచు, గురువులు మొగమున వ్రేల, మేనంబయు దు
ప్పయు చేమటయును గలన మరల రాఁగా, చేమవారుమిన్నున్నప్పుల్ల నాశ్రయించెద

* ఈశ్లోకమునర్థము 'సఖ్యహేయని మితానం ధావము'ం బ్రజాగ్నే | కిక్కిరి
నూపురగ్రీవా కర్ణధూమోజ్జ్వలం స్వరేత్' అని గోపాలకన్యసరపత్నైవశ్చైవగ్రీమస్త్రై
త్యాన మని ననియ్యమారసంహితయందుఁ జెప్పబడయున్నది

శ్లో॥ అశ్చిత్తపిచ్ఛాపీడం వశ్చిత్తసౌజన్యవల్లవీనలయమ్।

అధరమనివిహితవేణుం బాలం గోపాల మనిశ మవలమ్బే॥ 78

టీ అశ్చిత్త=విషయము, పిచ్ఛ=నెమిలిపురియెడిది, అపీడం=కఠోభూషణము గలవాడును, వశ్చిత్త=వలయమ్-వశ్చిత్తి=వందింపఁబడిన, సౌజన్య=ప్రేమయు గల, వల్లవీ=గోపస్త్రీలయుక్కు, వలయమ్=సమూహము గలవాడును-గోపస్త్రీల ప్రేమలను హరించినవాడనుట-‘వశ్చిత్తసౌజన్యవల్లవీవలయమ్’అనుపారమునవశ్చిత్త=సంగ్రహింపఁ బడిన, సౌజన్య=సుజనభావము-ప్రేమయు-గల, వల్లవీవలయమ్=గోపస్త్రీసమూహము గల వాడు-గోపస్త్రీలప్రేమయును సంగ్రహించినవాడని యర్థము, అధర వేణుం-అధరమణి-మణినింపఁబడినందు, సహిత=ఉంపఁబడిన, వేణుం=పిల్లగ్రహిణిగలవాడును, గోపాలం=గోపరిపాలకుఁడైనవాడును-గొల్లజాతిని జనించినవాడనుట, అగు, బాలం=బాలుడగు కృష్ణుని, అశ్చితం=ఎల్లపుడును, అవలమ్బే=ఆశ్రయించుచున్నాను

మ విలసత్స్వింపువతంసుఁడై చిగురుమోరవి వేణువుం జేర్చి కం
దభితాలాపనుధాపరంపరలచేతతం జేతనాచేతన

మృలకుచి నిశ్చలతాచలత్వములవెంపుల్ గూర్చునగ్గోపికా
లలితాంగీనుజనత్వపంచకునిఁ గొల్లవం గాంతం నోనలకుచి 78

తా తలయందు నెమిలిపురియొప్పుచున్నవాడును, గోపస్త్రీలవలపును కొల్ల
లాడినవాడును, మోవికెంపున పిల్లగ్రహిణి మోవినవాడును, గొల్లవంతమునఁ బుట్టిన
వాడును, అగు చిన్నిబాలని శ్రీకృష్ణుని ఎప్పుడును ఆశ్రయించుచున్నాను

శ్లో॥ ప్రహ్లాదభాగధేయం నిగమమహాదేర్ఘవస్తరాధేయమ్।

సరహరినదాభిధేయం విబుధవిధేయం మమానుసంధేయమ్॥ 79

*‘అవతారాస్స స్వస్యే సరసిజనయనస్య సర్వలోభద్రాః।కృష్ణాదన్యోన్యైః ప
భవతి’‘ప్రాముఖ్యైః సుఖజనయ గోపమేనస్యవిష్టాః ఉపాసతామాత్మవిదః పురా
ణాః ..వయం యశోదాశిశుబాలలీలాకథానుధానిధుష లీలయామః’ ‘విహాయ శోదణ్ణ
శరౌ మహూర్తం గృహణపాణౌ మణిచారువేణుమ్’ఇత్యాదులచే శ్రీవిష్ణుదేవునవతార
ములందు కృష్ణావతారము నేకంరోక్తిగా తనకభీష్టతమమనచెప్పకై కాకప్రతిష్టోకమం
దునుకృష్ణావతారమునకుమాత్రమేఉపలక్షకములగుసింఘ, ప్రజ, నంద, యశోదా, గోపికా,
వేణురాధాదిపదములందేదేనిప్రయోగించికృష్ణునందేకానితిక్కినయవతారములందదిఅన్య
యింపకుండునట్లు నిబంధించి యున్నాడు. ఏశ్లోకమందేని తక్కినయవతారములలీలు
వర్ణించినను అందేకృష్ణావతారమందు పర్యవసించుపదగులను గూర్చకమానఁడు ఈశ్లో
మందో‘ప్రహ్లాదభాగధేయం’ ‘సరిహరినదాభిధేయమ్’ అనిమిక్కిలినసంకలనతారిమంజ

తీ ప్రహ్లాదభా ధేయమ్-ప్రహ్లాద=ప్రహ్లాదుఁడయ్యెక్క, భాగ ధేయమ్=భాగ్యమైనదియు, నిగమమహాద్రో-నిగమ=వేదమనెడి, మహాద్రో=పెనుగొండయొక్క, గుహ+అంతర=గుహనడుమ, ఆ ధేయమ్=ఉంపందగినదియు-ప్రతిపాదించదగినదనట, నర . ధేయమ్-నర హరిపద=నృసింహుండచపముచేరి, అభి ధేయమ్-చెప్పందగినదియు-చరిసింహుండని కేరుకొనఁబడునదియు, విబుధవి ధేయమ్-విబుధ=దేవలకు, వి ధేయమ్=లోనైనదియు-విబుధులకులోనై రక్షించుటకు నరసింహతారిమెత్తినదియనట, అగువస్తువు, మను=నాకు, అనుసంధేయం=అనుసంధింపదగినది వేదమును 'సుహృద్రి' అనటచే అతి విస్తృతమైనదనియు అందలి 'గుహ'లో ఆ ధేయుఁడనటచే తత్ప్రతిపాద్యుండనియు గ్రాహ్యములు

మ యమిసంభావితరూపధేయమును బ్రహ్మాదోల్లసద్భాగధే

యము నామ్నాయమహాగుహంతరనితాంతాధేయముం బ్రోల్లస

త్సమనః శ్రేణివిధేయముక నరమృగాస్తోకాభిధానాభిధే

యముఁ గొల్తుం గమలానునః కమలనిరత్యాధేయముక వేడిక 79

తా ప్రహ్లాదునిభాగ్యమై, అతివిస్తృతములైనవేదములందుఁ బ్రతిపాద్యుండై, దేవలకు కరుణచే లోనై వారిని రక్షింప స్తంభయున నవతరించి, చరసింహుండచుపేరొందినపరఁ త్త్యము నాకు అనుసంధింపదగినది

శ్లో॥ సంసారే కిం నారం కింసారే శ్చరణకమలపరిభజనమ్ ।

జ్యోతిః కి మధకారే యదన్ధకారే రనుస్మరణమ్॥

80

తీ సంసారే=సంసారమందు-జననమరణాత్మకమై సుఖదుఃఖరూపమైనసంసారమందు, సారం=శ్రేష్ఠమైనది, కిం=ఏమి-ఇది ప్రశ్నయు ఇందులకు ఈ త్తరము —కంసా

శాత్పర్థముకనఁబడుటకాక కృష్ణునకు అసాదారణములైనవివియుఁ గానరావు అయినను 'ఉత్త్రుష్టస్తనమణ్డలోపరి లక్ష్మీర్వివాహోన్మితే' ఇత్యాదులు కేలకృష్ణునిగూర్చి కాక నాధారిణముగా విష్ణుపరములుగానే నిబద్ధములై యుండునట్లు ఇదియును నరిహరిపరిముగా నుండునన్నయెడల 'కాంతాకచగ్రహణవిగ్రహవిధిలక్ష్మీ ఖడ్గాజురాగరసరిశ్లేతమణ్డాలశ్రీ కృష్ణతేజః' 'చారితరాత్రికేరి రవతా లక్ష్మ్యపహాసా ధరిః' ఇత్యాదులందు లక్ష్మీశబ్దమునకు 'కృష్ణతేజః' 'వారితరాత్రికేరి' ఇత్యాదిపదములతోడి సంగతిని బట్టి లక్ష్మీదేవికాక రుక్మిణీదేవియనియే యర్థము గ్రాహ్యముగాన పూర్వశ్లోకమందలి లక్ష్మీశబ్దము రుక్మిణీపరముగానే యగునుగాన ఆశ్లోకమును కృష్ణునిగుఱించినదనయే యూహింపదగియున్నది ఇట్లు ఈశ్లోకము కృష్ణావతారపరము గామితే ప్రక్షిప్తమే యగును.

లే=కంఠునికి విరోధియైకృష్ణునియొక్క, చరణ భజనమ్-చరణకమలం అడుగుదామరలయొక్క, పరిభజనమ్=కొలుచుట-ధ్యానించుట-శ్రీకృష్ణపాదారవిందములచింతనమే సంసారమొచ్చెల్ల సారమైవచుట-దుష్టుడగు కంఠునికి విరోధియైనట్లు దుష్టమగు సంసారమునకు విరోధియగునకంసారి' పదాభిప్రాయము అంధకారే=చీకటియందు-తమఃఫలమైన ఆజ్ఞానమందచుట, జ్యోతిః=వెలుతురు-బుద్ధిప్రకాశమైనదనుట, కిం=ఏది-ఇదిప్రశ్నను ఇందులకు త్తిరము — అంధక+అలే=అంధకాసురునికి విరోధియైన శివునియొక్క, అనస్తరణమ్=స్తరణము, యత్=ఎదియో, (తత్=అది అని యధ్యాహరణము) శివుని స్మరించుటయే ఆజ్ఞానమును బోగొట్టునది యని యర్థము

ఉ నారము గంనవైరిపదనారసచారుతరాద్భుతంబు సం

నారమునందు నిందుధరనన్నుతి గాఢతమాంధకారని

స్తారము వీరికిం దగిననసద్గురుసేవయ కారణంబు గా

కారయ నింతకంబును శుభభావహ మైనవిశేష మున్నదే. 80

తా సంసారమునందు కంసారి యగుకృష్ణనిపాదారవిందములను భజించుటయే, శ్రీకృష్ణును ఆజ్ఞానమును బోగొట్టుటకు శివుని స్మరించుటయే మేలైనది శ్లో॥ కలశవసీతచోరే కమలా, దృక్కుముదచన్ద్రికాపూరే।

విహరతు నద్దకుమారే చేతో, మమ గోపనుద్దరిజారే॥ 81

టీ కలశ చోరే-కలశ=కుండముందలి, నవసీత=వెన్నను, చోరే=దొంగిలించువాడును, కమలా. పూచె-కమలా=రుక్మిణీదేవియొక్క, దృక్-కన్నులనెడి, కుముద=కలులకు, చన్ద్రికాపూరే=వెన్నెలప్రవాహమైనవాడును=వెన్నెలవెల్లికి కలుప నెట్లు వికాశముచొంది చెలగునో శ్రీకృష్ణునిజూచినయెడల లక్ష్మీదేవిసేత్రములును అక్కై హర్షముచేత వికాశముచొందుననుట-ఇట్టివాడును, గోప జారె-గోపనుద్దరి=గొల్ల చెలువలకు, జారే=విటకాడైనవాడును, అగు, నద్దకుమారే=నందునికొడుకైన శ్రీకృష్ణునియందు, మమ=నాయొక్క, చేతో=చిత్తము, విహరతు=విహరించుచు-శ్రీకృష్ణుని శైశవమందు అత్యంతసత్వడగుకవికి శైశవలీల లగునవసీతచోరర్షి గోపీజారర్షములు తనహృదయమునకు ఆతిభోగ్యములుగావ ఇట అనుసంధించినాడు కావున నేలనచే, మునకు అందు 'విహరతు' అని విహార శబ్దనూచితమైన సుఖస్వీరసంపారమును-అనంగున్న హృదయకమైన అత్యంతచింతనమును-జెప్పినాడు

ఉ శ్రీరమఃసీమణీవికచరదృక్కుముదస్థితసాంద్రచంద్రికా

సారు ప్రజాంగనానివహారజారు జగజ్జనతామనోహరా

కారు విశుద్ధమానిహృదశ్శగారుఁ బయోసవనీతచోరు నా
భీరకుమారు నాహృదయఃపీఠికయాదు వసించఁజేసెదన్

81

తా కలశంబులందలి వెన్నను దొంగిలించువాఁడును, రుక్మిణీదేవికనులకు ఆసనముచే వికాసముఁ గలిగించునట్టిమనోహరాకారము గలవాఁడును, గొల్ల చెయవలకు విటకాఁడును, నందునికుమారుఁడు నైనకృష్ణునియందునామసస్సు విహరించుఁగాక.

అవ ఒకగోపికయింట కృష్ణుఁడు వెన్న దొంగిలించుచుండఁగాఁ గాంచినయాగోపికకును కృష్ణునకును జరిగిన ఉక్తిప్రత్యుక్తికలను గవి చెప్పుచున్నాఁడు

శ్లో॥ *క స్త్వం బాల బలానుజః కి మిహ తే మన్మన్తి రాశఙ్గాయా
యు క్తం తన్నవనీతవాత్రవివరే హస్తం కిమర్థం స్యనేః |

మాతః కఞ్చన వత్సకం మృగయితుం మాగా విషాదిం క్షణా

ది త్యేవం వరవల్లవీప్రతివచః కృష్ణస్య పుష్టాతు సః॥ 82

టీ పాబాల=పాబాలఁడా, త్వం=నీవు, కః = ఎవ్వఁడవు-ఇది గోపికజననము, బల+అనుజః=బలరాముని తత్పుండను-ఇది కృష్ణునివాక్యము, (గొఱిక) తే=నీకు, ఇహ=ఇక్కడ, కిం=ఏమి-ఏమిపని యనుట, (కృష్ణ) మత్ కంకయా-మత్ = నాయొక్క, మద్దిర=ఇల్లు అనెడి, ఆశఙ్గాయా=సందేహముచేత-నాయిల్లు అని సందేహపడి వచ్చితి ననుట, (గోపిక) తత్=అది, యు క్తం=యుక్తము-నాయిల్లు అని బ్రమసి పచ్చితి ననుట యుక్తమేకాని, నవ వివరే-నవనీత=వెన్నయొక్క, పాత్ర=పాత్రయొక్క, వివరే=రంధ్రమునందు-నోటియందనుట, కిమర్థం=ఎందులకు, హస్తం=చేతిని, స్యనే=పెట్టుచు న్నావు, (కృష్ణ) పామాతః=పిల్లనీ, కంచన=ఒక, వత్సకం=దూడను, మృగయితుం=వెదకుటకొఱకు-దూడను ఒకటిఁ వెదకుటకై వెన్నకుండలో చేయిపెట్టుచున్నా ననుట, క్షణాత్=క్షణకాలము, విషాదం=భేదమును, మాగా=పొందకుము, ఇతి=అని, ఏవం=ఈ ప్రకారము, కృష్ణస్య=కృష్ణునియొక్క, వర విష-వర=ప్రేక్ష్యమైన, పల్లవి=గోపిక కి య్యబడిన, ప్రతివచః=ప్రత్యుక్తిరము, సః=మమ్ము, పుష్టాతు=పోషించునుగాక.

ఉ చిన్నికుమార యెవ్వఁడవు శ సీరికిఁ దమ్ముడ నేల యిందు రా
మన్నిలయం బటంచు నిది శ మంచిదె కే లటు సాచె దేటికి

* ఈశ్లోకమునర్థము 'హరస్తం నవనీతాదిచార్యేణ ప్రజయోపితామ్ | సుగో పారైర్వృతం| కృష్ణం ధ్యాయే స్తంత్రం జనే దివమ్' అని గోపాలకృష్ణైకాదశాక్షరీ మంత్రధ్యానముగా సనత్కుమారసంహితయందుఁ జెప్పబడియున్నది.

స్వస్థపనంటిలోన జనరని యొకదూడను జూడవచ్చితికా

విన్నదనంబు మాను మని ౧ ప్రేతికుఁ బట్టుమురారిఁ గొల్పెదన్.

తా. ఒకగోపిక తనయింట వెన్నకుండలోఁ జెయిపెట్టుచున్నకృష్ణనిగాంచి 'ఓ బాలా! నీవెచ్చడ' వనఁగా కృష్ణుడు 'నేను బలరామునితమ్ముడ' ననియె గోపిక నీకు నాయింట పనియేను' అని యడుగఁగా, కృష్ణుడు 'నాయిల్లు అని సందేహపడి వచ్చితి' ననెను అందుకు గోపిక 'అదినరయేకాని వెన్నకుండలో చేయి పెట్టెదవేల' అనఁగా కృష్ణుడు 'ఓహో! ఒకదూడనువెదకుటకై అందుచేయిపెట్టినాను కాని అందులకు క్షణికాల మును దుఃఖింపకుమా' అని చెప్పెను ఇట్లు కృష్ణుడు గోపికకు చెప్పినమేలై నప్రత్యుత్తరము మమ్మఁ గాపాడునుగాక

శ్లో॥ గో-లా-జరకర్దమే విహరనే విప్రా-ధ్వరే లజ్జనే

బ్రూపే గోకులహుచ్చుతైః స్తుతిశతైర్దానం విధత్సే విదామ్.

దాన్యం గోకులపుంశ్చలీషు కురుషే స్వామ్యం న దాన్తా-త్తను

జ్ఞాతం కృష్ణ తవాష్టి-పఙ్కు-జయుగం ప్రేష్ఠా-చలం మజ్జులమ్॥ ౪౪

టీ. పే-కృష్ణ=ఒకృష్ణ, గో కరమే-గోపాల=గొల్లలయొక్క, అజర=ఇంట్లో నుండిగిరియందలి, కర్దమే=రొంటియందు, విహరనే=విహరించెదవు, విప్ర+అధ్వరే=బ్రాహ్మణులయజ్ఞమందు, లజ్జనే=సిగ్గుపడెదవు-గొల్లముంగిళ్లయందు తిరుగాడుటకు సిగ్గుపడవు గాని బ్రాహ్మణులయజ్ఞములకు పచ్చుటకు సిగ్గుపడెద వనుట గోకులహుచ్చుతై - గోకుల=గొల్లపల్లెయొక్క - గొల్లపల్లెలోనివానియొక్క - లేక-గోసమూహముయొక్క, హుచ్చుతైః=హంకారములతోడ, బ్రూపే=పలికెదవు, వానిహుంకృతులకు మాటలు వలికెద వనుట, విదాం=తత్త్వవేత్త లైనవారియొక్క, స్తుతిశతైః=వందలకొలది స్తోత్రములచేతి, నూపం=మూకత్వమును, విధత్సే=చేయుచున్నావు-గోకులహంకారములకు ఒడులు పలికెదవు గాని జ్ఞాన లెంతో లిములు చేసినను పలుకు వనట, గోకులపుంశ్చ లీషు-గోకుల=వ్రేపల్లెయందలి, పుంశ్చలీషు=పై న్నిరిబలవిషయమందు-పై న్నిరిబలకు అనుట, దాన్యం=దానభావమును ఊడిగమును, కురుషే=చేయుచున్నావు, దాన్త+అన్తా-ను-దాన్త=దమముగల-విషయములనుండి నిష్పత్తమైన, ఆత్మను=మనస్సు గలవారియందు, స్వామ్యం=స్వామిత్వమును-స్వామిగా చుండుటను, న (కురుషే)=చేయవు-గొల్ల తుటారికత్తైలకు ఊడిగ వైన చేయుచువు గాని జితేంద్రియు లగుమహాత్ములను ఏలుకొనుటను చేయవు అనట-కాబట్టి, తవ=నీయొక్క, మజ్జులమ్=మనోజ్ఞమైన, అష్టి... యుగం-అంశ్రుపంకజ=అడుగుదామరలయొక్క, యుగం=వోయి, ప్రేష్ఠా=ప్రేమచేతి, అవలం=స్థిరమైనదిగా-లేక, చలం=చలించునదిగా-నిగుడునదిగా, జ్ఞాతం=తెలియఁబడినది. గొల్లలముంగిళ్లు మొదలైన నికృష్టవస్తువులు నీకు ఎక్కువ గాను మిక్కిలి ఉత్కృష్టము

నీనిప్రయజ్ఞాదులు నీకు తెక్కుపగాను ఉండుటను చూడఁగా ఆయావస్తువుల ఎక్కువ
ఎక్కువలనబట్టి కాదు నీప్రేమనబట్టియే వానివానికి నీయంఘికమలములు చూపుదు
ఎటును కక్కడ ప్రేమ గలదో అక్కడికి నీయడుగుదచ్చలు నీగుడును-అరచగా నీవు
పోదు ఎని తాత్పర్యము

మ క్రితుభూమిం జొరఁ బోవు గోపగృహవంశకం బన్న మెట్టేవు గో
లలిహంకారము విన్నఁ బల్కెదవు విరద్ధిన్తోష్టికిం ఒల్కె వా
నతి గావించువు గోపజూరిలకు దాన్ నైత్రేకే గైకోవు యో
గ్యుల యేపేతువు ప్రేమ కారణము గారదా దేవ నీచర్యకున్ ౪౩

తా కృష్ణా! గొల్లలయింటనుంగిల్ల యందు తరుగాడెచువు గాని బ్రాహ్మణులు
నేయుయజ్ఞ ములందు పొడనుపుటకు సిగ్గుపడెదవు గొవులహంకారిధ్వనులకు మాటు
పలికెదవు గాని లెత్తివెదులు ఎన్నెన్నోలములుచేసి పలిచినను మాటుపలుకవు గొల్లవిట
కల్తెములకు దాసుఁడుగా నుండువు గాని యింద్రయనిగ్రహము గలమహాత్ములకు ఏలిక
గా నేనియుండవు ఈకారణములనబట్టఁచుఁడఁగా ఆయావస్తువులయోగ్యతలనబట్టికాకి
నిప్రేమను బట్టియే వానివానికడకు నీయడుగుదచ్చలు సాగునను నాకు తెలియవైనది.
శ్లో॥ నమస్తస్మై యశోదాయా దాయదాయా స్తు తేజసే ।

యస్మై రాధాముఖామౌజం భూజం భూజం వ్యవర్ధత ॥ ౪౪

టీ యల్ = ఏది-ఏ తేజము, రాధా ముఖామౌజం-రాధా=రాధయొక్క, ముఖ+
అమౌజమ్=మోముఁదామరను, భూజంభూజం=భుజింబిభుజించి- రాధయొక్క తామర
పంటి మొగమును ఆస్వాదించి ఆస్వాదించి యనుట, వ్యవర్ధత=పెరిగినదో-రాధయొక్క
ముగూరివిందనమాస్వాదనముచే పయింబయి తులకించినదో యని భావము, యశోదా
యా=యశోదయొక్క, దాయాదాయ=పుత్రుఁడై, తస్మై=ఆ-ప్రసిద్ధ మైన, తేజసే=
తేజముకొలుకు, నమః=నమస్కారము, అస్తు=అగుఁగాక 'యశోదాయాదాయాదాయ,
అనుటచే పన్నునాటి మొదలుగా, 'భూజంభూజం' అనుటచే రాధాముఖారవిందమును
మిక్కిలి ఆస్వాదించి పట్టిల్లినది అనఁగా బాల్యమునుండి రాధాభోగపరతంత్రుఁ డని
భావము.

ఉ ఏమహాలక్ష్మికాళ ముదిర్చించినపన్నుటనాటనుండి రా
ధామధురాధరాంచితసురధారసధారిల గ్రోలుచుకొ యశో
దామహనీయదాయసమురదాయముఁ గాంచి ప్రవర్ధమాన మా
నామహ మిచ్చుఁగా కిహారిహంబు స శేషముఖాయురున్నతుల ౪౫

తా యశోదకుం బుత్రుఁడై ముపరించి రాధాదేవిముఖారవిందమును మిక్కిలి
యాస్వాదించి పట్టిల్లినశ్రీకృష్ణాఖ్యతేజమునకు నమస్కారము.

అపి కృష్ణావతారమునకు సర్వసమాశ్రయణీయత్వరూప మైన
చాలభ్యముచేతఁ గలిగినవైలక్షణ్యమును జెప్పుచున్నాఁడు
శ్లో. అవతారాః సప్తవీర్య సరసిజనయనస్య సర్వతోభద్రాః ।

‘కృష్ణా దస్యః కోవా ప్రభవతి గోగోపగోపికాముక్తైః’ ౪౪

టీ సరసిజనయనస్య=(తామరపంటికన్నులు ౪౪) శ్రీకృష్ణనియొక్క, సర్వతో
భద్రా.=ఎల్లెడల శుభకరము లైన, అనీయ=ఇతరము లైన, అవతారాః=అవతారములు,
సప్త=చతుగుఁగాక, కృష్ణాత్=కృష్ణునికన్నను, శ్రీకృష్ణావతారమునకన్నను, అన్యః=
ఇతరమైన, గోవా = ఏదినియవతారము, గో ముక్తైః- గో = గోవులయొక్కయు,
గోప=గోపకులయొక్కయు, గోపికా=గోపికలయొక్కయు, ముక్తైః=ముక్తికొఱకు, ప్ర
భవతి=సమర్థమగుచున్నది-కృష్ణావతారము తప్ప మఱేదియు సమర్థము కా దనుట,
శ్రీవిష్ణుదేవునియవతారములలో కొన్ని ఒకానొకటికి భద్రము లైనవియు కొన్ని ‘సర్వ
తోభద్రాః’ అన్నీటికి భద్రము లైనవియు నగును కృష్ణావతారమును సర్వతోభద్రము
లైనయవతారములలో ఒకటియగును అయినను ఈసర్వతోభద్రావతారములలో కూడ
కృష్ణావతారమే సామాన్యము లగుగోగోపగోపికాజనములకుఁగూడ ముక్తిప్రదమైనదిగాన
సర్వతోభద్రము లగువానిలో నెల్ల నిదియే మేలైన దని భావము. కావుననే తనకు
మిక్కిలి యభీష్ట మైన దని హృదయము

మ అవతారంబులు లేవె శౌరి కతికశ్రద్ధాంబు లిద్ధాత్రిలో

అపి పెక్కుల్ గల వెంచ గోనికరగోపవాసీకగోపాంగనా

నిచహశ్రేయ మొనంగఁ జాలెనె కృపానీర్ణిద్రుఁ డైనట్టిశౌ

రివలె వేటొకమూర్తి గావునఁదిదంఠ్రఁమ్రుఁ గొల్తు నెల్లప్పుడుచ. ౪౫

తా శ్రీవిష్ణుదేవునియవతారములలో సర్వత్ర శుభకరము లైన యవతారములు
ఉండినచ వానిలోనెల్ల కృష్ణావతారమే సామాన్యములైన గోగోపగోపికాజనములకుఁ ముక్తి
నొసంగ నేర్పించి గావున అదియే శ్రేష్ఠ మైనది

శ్లో. *మధ్యేగోకులమణ్డలం ప్రతిదిశం చామ్భారి పూజ్యమిభి తే

వ్రాత ద్దోహమహాత్మినే చవఘనశ్యామం రణన్నూపురమ్ ।

* ఈశ్లోకమునర్థము ‘పశ్చిమాదయన మీకానం ధామనానం బ్రహ్మణో కిష్కిణీ
‘హతుర్రాకారాల్లభూయోజ్యలం స్వచేత్’ అని గోపాలకృష్ణ సర్వసంపత్కృదప్రాక్షురీకుం
ప్రత్యాన సచ సత్కుమారసంహితమును చెప్పబడినది

సాలే సాలవిభూషణం కటిరటత్సత్కిజ్జీణీమేఖలం

కణ్డే వ్యాఘ్రసఖంచ శైశవకళాకళ్యాణకార్తన్యం భజే. 86

టీ ప్రాతః. హోత్సవే-ప్రాతః= రేపకడ, హోహ=పిదుకుటఅనెడి, మహోత్సవే= గొప్పఉత్సవమందు, ప్రతిదిశం=ప్రతిదిక్కునందున, అమ్మ జ్వెమ్మిశే-అంభారి=అం భూఅనెడి ధ్వనులచేరి, జ్వెమ్మిశే=మిక్కిలియుం బ్రకాశించుచున్న, మధ్యే మణ్డలమ-గోకుల=గోసమాహుయొక్క, మండలం=ప్రదేశమయొక్క, మధ్యే=నడుమ, న శ్యామమ్-నవ=నూతనమైన, ఘన=మబ్బవలె, శ్యామమ్=నల్లనెరదయును, రణత్ + యాపురమ్-రణత్=ప్రొంగుచున్న, నూపురమ్=అందియలు గలదియును, ఘాటే=నొసటి యందు, బాలవిభూషణం=రావిచేక గలదియు, కట మేఖలమ్-కట=మొలయందు, రటత్=కల్పించుచున్న, సల్=శ్రేష్ఠమైన, కిజ్జీణీ=గజ్జెలుగల, మేఖలం=మొలనూలుగల దియును, కణ్డే=కంఠమునందు, వ్యాఘ్రసఖం=పులిగోరుగలదియు, అగు, శైశవ . కార్తన్యన్యమి-శైశవ=శిశుసంబంధమైన, కళా=కళలయొక్క-రేఖలయొక్క, కళ్యాణ= శుభములయొక్క , కార్తన్యమ్=సర్వమును అర్పించి శుభములైన శైశవక్షణములన్నిం దియొక్క ంశియునశ్రీకృష్ణునిఅనుట-శిశురేఖలయొక్క శుభప్రపంచమంతయునీతీరున అయ్యెనో అచ్చట్లున్న కృష్ణుని అనుట, భజే = భజించుచున్నాను. రణన్నూపురము, సాలమందలి సాలవిభూషణము, కటిరటత్సత్కిజ్జీణీమేఖలము, కంఠమందు వ్యాఘ్రసఖము మొదలై ఏవి శైశవకళలుగా నిబంధించినాడని తెలియునది

మ ములసూ లుడెలు గజ్జెలున్ మొరయ జీరమూతాశ్మతిం జేరి మం దల సంభారవ మెల్లెడం జెలంగఁ బ్రాశస్త్యోహ మీక్షింపఁ జూ రులలాటంబున రావిచక పులిగోరుం గంఠీం దటి

త్తులగా ముద్దులు గుల్కునాలకునిఁ గాంతున్ జవనప్రాధికిన్. 86

తా మేవని మిక్కిలివడకుగా పాలుపిదుకునప్పుడు ఎలుగడల అంభాయనియల చుచున్న ఆపులగుంపునడుమ, శ్రీరీమబ్బవలె నల్లనై అందియలు కాలియందు మొర యు మొలకూలిగజ్జెలు ప్రొంగ, కంఠమందు పులిగోరు విలసిల్లి, నొసటియందు రావిచక పుకుశ్రీ, నిట్లు శిశువుయొక్క శుభరేఖలన్నియు మిక్కిలి యొప్పుచున్నచిన్నికృష్ణుని భజించుచున్నాను

శ్లో॥ సజలజలదనీలం దర్శితోదదారిలం

కరతలధృతిశైలం వేణునాదైరినాలమ్ ।

వ్రజజనకులసలం కామినీకేళిలోలం

శ్రీనివాసోత్తమా ౨౧ నామి గోపాలభాలమ్॥

టీ సజల నిలం-సజల=నిటితోఁగూడిన, జలం=మబ్బునలె, నీలం=నల్ల నైన
వాఁడును, దర్శి లీలమ్-దర్శిత=చూపఁబడిన, ఉదార=అధికములైన, లీలమ్=(పూలనా
పథము మొదలైన) విలాసముగలవాఁడును, కిర శైలమ్-కిరతల=చాస్తప్రదేశమందు,
ధృత=ధరింపఁబడిన, శైలమ్=(గోవర్ధన) పర్వతియుగలవాఁడును, వేణునాదై=వేణుధ్వ
నుల చేరి, రసాలమ్=రసవంతుఁడైనవాఁడును-రసవంతియులైన వేణుధ్వనులు గల వాఁడను
ట-రసముపిప్పిలుచుట్లు వేణువుచూచువాఁడనిభి విము, వ్రజ నాలమ్-వ్రజ=ప్రేమలైయం
దల, జనకుల=జనసమూహముయొక్క పాలమ్=పాలకుఁడైనవాఁడును, కామిని లోల
మ్-కామిని=(కామవతులైన) స్త్రీలతోడి, కేళి=క్రీడలయుండు, లోలమ్=ఆనందము
వాఁడును, కలిత పాలమ్-కలిత=ధరింపఁబడిన, లలిత=మనోహరమైన, మాలమ్=వనమాల
గలవాఁడును, అగు, గోపాలబాలమ్ = గొల్లపిల్లవాఁడగు కృష్ణుని, కామి = ముందు
యైనాను

ను ముగళీనాదవిశాలు నీలమణిజీవమూతాతసీనిలు నీ

రరుహక్షీరతిలోలు హస్తజలజాగ్రగన్యస్తైలుక్ సదా

దరశీలుక్ ప్రవహోకపాలుఁ గరుణోదారై కలిలుక్ భుజాం

తరరాజద్వనమాలుఁ గొల్పెది సముద్రన్యద్గోపబాలుక్ మదిన్. ౪7

తా నీటితోఁగూడిన మేఘములె నల్లనై, పూలనాసంహోందులైనపెనులీలలు స
చరించుచు, అజ చేతగోవర్ధనమునై త్రి, రస మొలుకునట్లుపిల్లఁగ్రోవినూఁడుదు, ప్రేమ స్థాయిం
దలిజనములఁ గాచుచు, అంగనలతోడిక్రీడలు సలుపుచు, నుందివనమాలికగ్రాల, వెనుంగు
చుండు గొల్లపిల్లవానిని శ్రీకృష్ణుని నుతించుచున్నాను

శ్లో॥ స్థితలలితకపోలం స్థిగ్ధసంగీతలోలం

లలితచికురజాలం చౌర్యచాతుర్యలీలమ్ ।

శతమఖరిపుకాలం శాతకుమ్భాభచేలం

కువలయదళనీలం నౌమి గోపాలబాలమ్॥

౪౮

టీ. స్థితి కపోలం-స్థితి=దిలుగువుచేతి, లలిత=చెలువైన, కిపోలం=చెక్కి-
ట్లుగలవాఁడును, స్థిగ్ధ. లోలమ్-స్థిగ్ధ=మనోహరమైన, సంగీతం=వేణుగానరూపమైన, స
గీతమందు, లోలమ్=ఆనందముఁడైనవాఁడును-లేక, 'మరిళినినదలోలమ్' అనుమీఁదిపద్యము
వందలిదానితో పునరుక్తిలేకుండుటకై, స్థిగ్ధ=తనయందు భక్తిరూపమైన స్నేహముగల
వారదాదులయొక్క, సంగీతం=గానమందు, లోలమ్=ఆనందముఁడైనవాఁడును అనియు
నర్థము, లలిత బాలమ్-లలిత=సుందరమైన, చికుర=సుంగురులయొక్క, బాలమ్=సమూ
హము గలవాఁడును, చౌర్య లీలమ్ చౌర్య=చొంగితనముయొక్క, చాతుర్య=సేర్పు
తోఁ గూడిన, లీలమ్ = విలాసచేష్టలుగలవాఁడును - వెన్న నొంగితిండుట మొదలైన

నయరము లగుచోరశీలలు గలవాఁ డుట, శత కాలమ్-శతమఖు=ఇంద్రునికి, రిపు= శత్రువు లైన హితులకు, కాలమ్=యము డైనవాఁడును, శార చేలమ్-శాతకుమ్మ= బంగారులో, ఆస=సాటియైన-లేని 'అభా' యనగా కాంతి గనుక బంగారువలె మెలు యుచున్న, చేలమ్=స్థలి గలవాఁడును, కున నీలమ్-కునలయవళ = కలువలేకుల పలె, నీలమ్=నల్లనైనవాఁడును, అగు, గోపాలకాలమ్=గొల్లపిల్లవానిని - చిన్నికృష్ణుని, నామి=నులించుచున్నాను

మ సరిసన్నేరకపోలుఁ గొల్తు మురళీశసంగీతలోలుక్ శుభా
కరచామిడి రచేలు నీలమణిరంగగత్తుంతలశ్రీవిశా
లూ రమావాలూ నితాంతిచార్యగుణశీలం దానవప్రాణహృ
త్కరవాలుం గవిలాదనీకునలయోశద్యస్మిలు గోపాలునిన్ 88

గా విలునగువుచే చెలువైనచెక్కిళ్లు గలిగి, ఇంద్రునివేసుకానమం దానవత్తుడై తొమ్మరైనముంగురులు గ్రాల, మిక్కిలి శేర్పుతోఁ గూడిన వన్నవొంగిలియలీలలు నెఱపుదు, ఇంద్రునిపగకు వైనరాక్షసులకు యముడై, బంగారువన్నెచేలగట్టి, కలువ శేకులవలె నల్లనై యుప్పుగొల్లపిల్లవానిని కృష్ణుల కురించుచున్నాను

శ్లో॥ముంగునినిదోలోలగ ముగ్ధమాయూరచూఢం

దభితుగనుజశాలం ధన్యసౌజన్యలీలమ్ |

సగిహిసన పేలం ఎద్దిసదానూనూలం

సనజలధగసలం నామి గోపాలకాలమ్॥

89

టీ. సరిసన్నేరకపోలు=పిల్లగ్రోవియొక్క, సనవ=నాదమందు - పిల్లఁ గ్రోవిని పొందుటయందు, లోలవ=అనర్థం డైనవాఁడును, ముగ్ధ మూశమ్-ముగ్ధ=సుం సరస్వతి, మాయూర - పిమ్మిసరబంధుగాన, చూడం=జూట్టుగలవాఁడు- నెమిలిపురిగలవాఁ డనుట, ఎద్ది సదానూనూలం=సదానూనూలం, సన=రాక్షసులయొక్క, జాలం=సమా హుత గలవాఁడును, ధన్య సౌజన్య=కృతార్థలవిషయ ప్రస, సౌజన్య=సుకన్య ముయొక్క, ఎద్ది సదానూనూలం, సీలం=విలాసములు గలవాఁడును- ధన్యమైనవిభక్తు లకు సమానము సుగోఁ గూఁడినశీలలు నెఱపువాఁ డనుట, సరి హేలమ్-పర = అన్యథ లగు, సోమ మేలు కలిగియున్నవని, స=క్రొల్లలైన, హేలమ్=విలాసములు గలవాఁడు ను-లేక, సరి=ప్రభులకు, సరి=పథ్య మున్నవని, సన=క్రొల్ల-విచిత్రము లగు, హేలమ్= (సంసారిమట సుగంధ) విలాసములు గలవాఁడును, పద్మ హేలమ్-పద్మసదా= (తానులయందు పండిత) లక్ష్మికి, అనుకూలమ్=అనుకూలనాయకుడైనవాఁడును, సన నీలమ్=నన=క్రొల్లయి-పద్మము కురియుని యనుట, జలధర=మల్పువలె, నీలమ్=నల్ల

కైరవాఁడును, అగు, గోపాలబాలమ్ = గొల్లపిల్లవానిని-శ్రీకృష్ణుని, నామి=నుతించుచున్నాను

చ మురళినినాడఁగోలు నతిశ్రముగ్ధశిఖావళిపెంచుచూఁతునిం

బరహితశీలు రాత్రిచరరపాళివిఘ్నాలుఁ గృతార్థులొలుఁ బం

కరుహగృహనుపాలు వ్రజరకంజముఖహితహేలు నవ్యపు

మృరధరనీలుఁ గొల్తు శంభరకాంచనచేలని గోపబాలునిన్ 89

తా మురళీగానమం దానత్తుండై, మరుదైవనెమిలిపురిని తెరివి, రాక్షససమూహములకు జీల్చి, ఆశ్రతులైనధన్యులకు శుజాత్వలీలలు పచరించి, మఱియు నితరులకు హితములై చూత్తుములైనవిలాసములు నెఱపుచు, లక్ష్మీదేవికి అనఁజూలనాయకఁడై, క్రొత్త సుబ్బుఁడై నల్లనై విలసిల్లుగొల్లపిల్లవానిని శ్రీకృష్ణుని నుతించుచున్నాను

శ్లో॥ సరసగుణనికాయం సచ్చిదానందకాయం

శమితీసకలమాయం సత్యలక్ష్మీసహాయమ్ |

శమదమసముదాయం శాస్త్రసర్వాస్త్రరాయం

సుహృదయజనదాయం నామి గోపాలరాయమ్ ||

90

టీ. సరస కాాయం-సరస=రసయుక్తములైన, గుణ=సౌందర్య సౌకుమార్యాది గుణములయొక్క నికాయం=సమూహముగలవాఁడును, సత్ + చిత్ + ఆనందకాయం=సత్వియు జ్ఞానము ఆనందము అనెడిఈమూఁటిచేతైనదేహము గలవాఁడును, సర్వజ్ఞానానంద స్వరూపుఁడనట, శమిత మాయం--శమిత=అడవఁబడిన, సకల=సమస్తములైన, మాయమ్=మాయలుగలవాఁడును, సత్య హాయం--సత్యలక్ష్మీ=సత్యరూపయైనలక్ష్మీకి, సహాయమ్=సహాయుఁడైనవాఁడును, శమ=బహిరింద్రియనివృత్తియొక్కయు, గమ=అంతఃకరింద్రియనివృత్తియొక్కయు, సముదాయమ్=సమూహమైనవాఁడును, శాంతి రాయమ్. శాంత=నశించిన, సర్వ=సమస్తములైన, అంతరాయమ్=విఘ్నములుగలవాఁడును, సుహృదయ దాయమ్--సుహృదయ=నిర్భలమైన అంతరింగములు గల, 'య' = సమము లకు, దాయం=భాగమైనవాఁడును- కరుఁడైనవాఁడనుట, ఆయిన, గోపాలరాయమ్--గొల్లవానికి రాతైన కృష్ణుని, కామి=నుతించుచున్నాను

చ సరసగుణోదయుఁ శమితీసర్వనిశాచరిమాయునిఁ సుహృ

న్నరవరదాయు సత్యచిద్రసగతసుఖోజ్జ్వలకాయు సత్యకా

హరిణస్మగిందిరాచిరసహాయుని శాంతమహాంతరాయు జ

త్వరు దమశాంతముఖ్యసముదాయునిఁ గొల్పెద గోపరాయునిన్.

తా సౌందర్యాదిగుణములరా యై, సత్యజ్ఞానాంశస్వరూపుడై, రాక్షసాదుల సకలమాదులను చూలించుచు, సత్యసంపన్నులకు సహాయుడై, శత్రుచూరియుక్తుడై, సకలవిష్ణుములను బోగొట్టుచు, నిర్మలాంతరంగులపాక్షిసాక్షి, గొల్లవారలకెల్ల మొనకాడై నెలయుకృష్ణుని నుతించుచున్నాను

శ్లో॥ లక్ష్మీకళిత్రం లలితాబ్జనేత్రం, పూర్ణేంద్రవక్త్రం పురుహూతమిత్రమ్ |
కారుణ్యపాత్రం కమనీయగాత్రం, వంద్యే పవిత్రం వసుదేవపుత్రమ్ | 91

టీ. లక్ష్మీకళిత్రం-లక్ష్మీ=లక్ష్మీదేవి, కళిత్రమ్=భార్యగాఁ గలవాఁడును, లలితేత్రం-లలిత=సుందరములైన, అబ్జ=కమలములనంటి, నేత్రం=కన్నులు గలవాఁడును, పూర్ణేంద్రవక్త్రం-పూర్ణ+ఇంద్ర=నిండుచందురునివంటి, వక్త్రం=మొగము గలవాఁడును, పురుహూతమిత్రం-పురుహూత=ఇంద్రునికి, మిత్రం=స్నేహితుఁ డైనవాఁడును, కారుణ్యపాత్రం-కారుణ్య=దయకు, పాత్రం=ఆస్పదమైనవాఁడును, కమనీయగాత్రం - కమనీయ=మనోజ్ఞమైన, గాత్రం=శరీరము గలవాఁడును, పవిత్రం=పానముఁ డైనవాఁడును, అగు, వసుదేవపుత్రమ్=వసుదేవునికుమారుఁ డైనశ్రీకృష్ణుని, వంద్యే=నమస్కరించుచున్నాను

ఉ శ్రీరమణీకళత్రు సరసీరుహపత్రవిశాలనేత్రు బృ
న్దారక నాథమిత్రుఁ గరుణాగుణపాత్రుఁ బవిత్రుఁ బూర్ణిమా
నీరజబ్జ రివక్త్రుఁ గమనీయవయసపటుగాత్రు నాబృహ
దీరసశఘ్నచైత్రు వసుదేవునిపుత్రు మదిం దలంచెదన్. 91

తా లక్ష్మీదేవి భార్యగాఁ గలిగి, యెల్లవై తామర రేఖలంబోలు కన్నులు గలగి, నిండుచందురునివంటి మొగముతోఁ గూడి, ఇంద్రునికి చెలికాడై, కరుణానిధిమై, సుందర మైనదేహము గలిగి, లోకములనెల్ల పవిత్రమును జేయుపట్టచుండేవుఁకొడుకును శ్రీకృష్ణుని నుతించుచున్నాను

శ్లో॥ మదమయ మదమయ దురగం యమునా మనతీర్థ వీర్యశాలీయః |
మమ రతి మమరతిరస్కృతిశమనపర స్స క్రియా త్కృష్ణః | 92

టీ య=ఎవఁడు-శ్రీకృష్ణుఁడు, వీర్యశాలీనక-వీర్య=పరాక్రమముచేత, శాలీనక=ఒప్పుచున్నవాఁడగుచు, యమునా=యమునానది-యమునానదియందనుట, అనతీర్థ=దిగి, మదమయం=మిక్కిలి మదము గల, దురగం=(కాళియుఁ డొకఁడు) సర్పమును, అదమయత్=అణించెనో, అదుర పరః-అదుర=దేవతలయొక్క, తిరస్కృతి=పరిభ్రమమును - రాక్షసాదులచే తనభక్తులైనదేవతలకుఁ గలుగు అపమానమును, శమన=అణచుటయందు-పోగొట్టుటయందు, పరః=ఆసక్తుఁడైనవాఁడగు, సః=ఆ, కృష్ణః=శ్రీకృష్ణుఁడు, మమ=నాకు, రతిం=సుఖమును, క్రియాత్=చేయుఁగాక

శా. కాళిందీజల ముబ్బి గట్ల కెదురెక్కం జొచ్చి హఠాహల
జ్వాలాలీఢక రాళకాళియఘణాజాలంబు నృత్తక్రియం
గాలం గేల నడంచి నిర్జరతిరస్కారంబు వాచించుగో
పాలస్వామికటాక్షపీక్షాము మాత్రపాలం దిరం బయ్యెడిన్. 92

తా పరాక్రమము మీఱ యమునాహ్రదములోదిగి, మిక్కిలి మదించకాళియ
సర్పమును అణించి, దేవతలకు రాక్షసులు మొదలైనవారిచే గలుగునవమానమును బోగొ
ట్టుటయు దానకుఁడై యొప్పుశ్రీకృష్ణుఁడు నాకు శుభమును కలిగించుఁగాక
శ్లో॥ మాళౌ మాయూరబర్హం మృగమదతిలకం చారులాలాటపట్టే
కర్ణద్వద్వేచ తాళీదళ మతిమృదులం మాక్షికం నాసికాయామ్।
నాఁగో మందారమాలాపరిమళభరితే కాస్తుభస్యోపకణ్ఠే
పాశౌ వేణుశ్చ యస్య వ్రజయువతియుతః పాతు పీతామృగో నః॥93

టీ యస్య=ఎవనికి, మాళౌ=శిరస్సునందు, మాయూరబర్హం = సెమిలిపురియో
లాలాటపట్టే-లాలాట=నుదుటిని సంబంధించిన, పట్టే=భాగమునందు, చారు=సుందరియై
న, మృగమదతిలకం=కస్తురిబొట్టో, కర్ణద్వద్వేచకర్ణ=చెవులయొక్క, ద్వద్వే=రెంటి
యందు, అతిమృదులం = మిక్కిలి మృదువైన, తాళీదళం=తాటియాకో, నాసికా
యాం=ముక్కునందు, మాక్షికం=ముత్యమో, మందార భరితే=మందారమాలా=మందా
రపుష్పములదండయొక్క, పరిమళ=వాసనచేత, భరితే=నిండినదైన, కాస్తుభస్య=కాస్తు
భమణియొక్క, ఉపకణ్ఠే=సమీపమునందు, హరః=హరిమో, 'మందారమాలాపరిమళభ
రితః' అనుపాఠమున మందారమాలాపంమళముతోనిండినహరియు అని యర్థము పాశౌ=
చేతియందు, వేణుశ్చ=పిల్లగ్రోవియో, నః=ఆ, వ్రజయువతియురః=వ్రజయువతి=గొల్ల
జవ్వనులతోడ, యురః=కూడినవాఁడు, అగు, పీత+అంబరః=పచ్చనిచ్చుగులవాఁ
డైనశ్రీకృష్ణుఁడు, నః=మమ్ము, పాతు=రక్షించుఁగాక

మ నుదుటం గస్తురిబొట్టు నాసికతుద శ న్నత్యంబు కర్ణద్వయిన్
మృదుతాళీదళయుగ్గమున్ మురళి పాఠేణి మాళిఁ బింఛంబు పే
రెడవై గాస్తుభహరికల్పసుమనోరహేమాంబరాడంబరం
బాదవన్ గోపికలెల్ల గొల్వ హరి డాతయున్ మమ్ము నెల్లప్పుడున్.

తా సీగయందు సెమిలిపురియు, సెన్నుదుటం గస్తురిబొట్టును, చెవుల రెంటును
లేత తాటియాకును, ముక్కునందు ముత్యమును, కాస్తుభమణియొద్ద మందారపుష్పముల
పరిమళముతోఁ గూడినహరియును, చేత పిల్లగ్రోవియును, దాల్చి పచ్చనివలువ గట్ట
ఱని గొల్లచెలువతోఁ గూడి యుండుకృష్ణుండు మమ్ము కాపాడుఁగాలి

శ్లో॥ మురారిణా వారివిహారకాలే, మృగేశుణానాం ముషితాంశుకానాం
కరద్వయంవా కచసంహతిర్వాప్రమీలనంవా పరిధాన మాసీత్ ॥

టీ వారి కాలే=వారివిహార=జలక్రీడయొక్క, కాలే=సమయమందు, మురారిణా=కృష్ణునిచేత, ముషిత+అంశుకానాం=ముషిత=దొంగిలిచేబడిన, అంశుకానాం=వస్త్రములు గలవారైన, మృగ+ఈశుణానాం=(లేడిపంటికన్నులు గల) స్త్రీలకు, కరద్వయంవా-కర=చేతులయొక్క, ద్వయంవా=రెండుగాని, కచసంహతిఃవా-కచ=కురులయొక్క, సంహతిర్వా=సమాహమగాని, ప్రమీలనంవా = కన్నులుమూసికొనుటగాని, పరిధానం=వస్త్రముగా, ఆసీత్=అయెను కృష్ణుండు ఐలులు ఆపహరింపఁగా ప్రాధలు కొందఱు తమగుహ్యములను కురులచేతను చేతులతోను మూసికొని రసియు ముగ్ధలు కొందఱు కన్నులు మూసికొని దానిచే తమగుహ్యములు ఇతరులకుఁ దెలియ వని తలఁచి రసియు భాషిను

ఉ వారివిహారకాలమున శ్రవారిరుహాక్షుండు చీర లెత్తఁగా
వారిజవత్రసాళి కచశభారము కన్నులమోడ్చు జేతు ల
వ్వారిగ మాటులై యెసఁగె శ్రవారిచరాక్షుల కెల్ల నారియఁ
వారికి మాటు లేటికి నశ్రవారితమోహతమంబు గ్రమ్మఁగన్. 94

తా గోపికలు జలక్రీడలు సలుపునపుడు కృష్ణుండు వారిచీరలను ఆపహరింపఁగా వారిలో కొందఱు చేతులతో గుహ్యములను మూసికొనిరి మఱికొందఱు వెండ్రుకలతో వారిని గప్పిరి కొందఱు ముగ్ధలు ఊరక కన్నులు మూసికొనిరి

శ్లో॥ యానాం గోపాజ్ఞానానాం లనదసితితరాలోలలీలాకటాక్షౌ
యన్నాసాచారుముక్తామణిరుచినికిరప్రైమగజ్జాప్రవాహే
మీనాయస్తేపి తానా మతిరభసచలచ్చారుసీలాలకాంతా
భృక్తాయస్తేయదజ్ఞద్వయసరసిరుహే పాతు పీతామృతో నః॥ 95

టీ యన్నాసా ప్రవాహేయత్=ఎవ్వనియొక్క, నాసా=ముక్కుయొక్క, చారు=సుందరమైన, ముక్తామణి=మత్స్యయొక్క, రుచి=కాంతులయొక్క, నికర=సమాహమనెడి, వ్యోమగజ్జా = ఆకాశగంగయొక్క, ప్రవాహే=ప్రవాహమునందు, యాసాం=నీ, గోపాజ్ఞానానాం=గోపస్త్రీలయొక్క, లనత్ కటాక్ష-లనత్=ప్రకాశించుచున్నవియు, అతితర=మిక్కిలి నల్లనైనవియు, అలో=చలించుచున్నవియు, అగు, లీలా=విలాసప్రయుక్తములైన, కటాక్ష=కడగంటి మాపులు, మీనాయస్తే=మంత్రిములవలె నాచరించుచున్నవో, తాసాం = ఆగోపస్త్రీలయొక్క, 'యాసాం'అను పారమున 'నీగోపస్త్రీలయొక్క'యనియర్థము, అతిరభస=కాంతా-అతిరభస=అతివే

గముచేతి, చిలత్ = చలించుచున్నట్టి, చారు = మనోజ్ఞములైన, నీల = నల్లని, అలక = ముంగురులయొక్క, అన్తాః = కోనలు, యదంఘ్రి . రుహే-యత్ = ఎప్పునియొక్క, అంఘ్రువ్యయ = అడుగుదొయియనెడు, సరసిరుహే = తామరయందు, భృక్టాయస్తే + అపి = తుమ్మెదలవలె ఆచరించుచును ఉన్నదో, సః = ఆ, పీతామృతం = కృష్ణాండు, 'యాసాం' అనుపారమున, 'తాసాం' అని అధ్యాహరించుకొనెదగును గాన 'తాసాం' అగోప స్త్రీలను సంబంధించిన, సః = ఆ, పీతామృతం = కృష్ణాండు అనియగ్గును, సః = మచ్చు, పాతు = రక్షించుగాక ఆకాశగంగ తెల్లనిది గనుక కృష్ణునియొక్క ముక్కుముత్యముయొక్క తెల్లనికాంతప్రవాహమును తెల్లనిగంగానదిగాను అందు 'లసత్' తళితళమనిప్రకాశించుచు 'అలోల' మిక్కిలి చలించుచున్న గోపికటాక్షగులను తళితళమనిప్రకాశించుచు మిక్కిలియులునటు చలించుచున్నచేపలుగాను సూపించినాడె కృష్ణుని అడుగుదామరయందు 'చలత్' చలించుచు 'నీల' నల్లనైనముంగురులను, చలించుచున్న నల్లనితుమ్మెదలను గారూపించినాడె అనగా కటాక్షములను 'లసత్' 'అనితతర' 'అలోల' అనువిశేషణములచే ప్రవాహమునందు తళితళ మని యీడెనటలాడు నల్లనిచేపలతోడిసామ్యమును, అలకాంతయులకు 'చలత్' 'నీల' అనువిశేషణములచే తామరలయందు వ్రాలుచున్న నల్లనితుమ్మెదలతోడిసామ్యమును మిక్కిలియు పానఁగించినవాడె డని తెలియునది గోపికలచూపులు కృష్ణునియు క్క-అమృత్యును కాంతియుందు నిగిడె ననుటచే ఆచెలువలు కృష్ణునివెమ్మగమును చూచి రనియు 'తాసాం భృక్టాయస్తేపి' అని అట్లుచూచినచెలువలయొక్క ముంగురులు కృష్ణుని అడుగుదమ్మలయందు తుమ్మెదలవలె వ్రాలినవియునయ్యెననుటచే కృష్ణునిమొగమునుచూచినంతనే కామపరవశ లై మోక్షోరికల నొడఁగూర్చి కావు మని యతనిదరణములందు నుదురుసోక పడి మ్రొక్కి ప్రార్థించి రనియు భావము ముంగురులు 'అతిరభన' ముగా చలించుటనుచెప్పటచే వారు కృష్ణునిపాదములందు అతిరభనముగా పడి వేడిదరనియు దానిచే వారికామాతిశయము అతిదుస్సహముగా నుండె ననియు, ఇట్టికామోదేకమును గలిగించుచుండుచునోజ్ఞమై కృష్ణునిమొగ ముండెననియు నాశయములుద్భవించెడిని 'యాసాం' అనుచో కృష్ణునిఁ జూచినచెలువలె 'తాసాం' 'అపి' అనుటచే కృష్ణునిపాదములం బడి రని తెలియుచున్నది 'యాసామ్' అనుపారమున చూచినచెలువలు ఒకరనియు మ్రొక్కినచెలువలు మఱొక రనియు భావమున కివకాశమిచ్చెడిని గాన అది సరసముగాదు మృత్యులతెలికాంతి ఆకాశమునవ్యాపించుటచే ఆకాశగంగాయాపితలైనది మ సరవిఁ మీనము లయ్యె నేవిభునినారసామాక్రికోద్యత్యభామరగంగఁ ప్రజభామినీచటులశంభుసాలోలదృక్పాఘ్న లే

హరిపాదాంబురుహంబునందు నళ్తులై శ్రీ వ్యాపించె గోపాంగనా తరభారాళివినీలకుంతలము లారధన్యుండు నక బ్రహ్మచర.

తా ఎన్వనియుఁ గఱుముత్యముయొక్క తెల్లనికాంతిప్రవాహ ముండి అకాశగం
గముందు గోప స్త్రీలయొక్కతళతళమనిప్రకాశించుచు చలించుచున్న పల్లెఁగలబుకఱాపు
లు చేపలవలె నుండునో, ఎన్వనియొక్క అడుగుల నెడితామరయందు ఆచూఁచిగొప్ప స్త్రీ
లయొక్క చలించుచున్న సాగ సై న నల్లనిముంగురులకొనలు తుమ్మెదలవలె నుండునో
అట్టిశ్రీకృష్ణుఁడు మమ్ము రక్షించుఁగాక.

శ్లో॥ య ద్వేణుఁడేణిరూపస్థితనుషిరముఖోద్గీర్ణ నాడప్రభిన్నా

ఏణాక్ష్య స్తత్తేన త్రుటితనిజఽతివైమబద్ధా భూపుః |

అ స్తవ్యస్తాలకాంతాః స్ఫురదధరకుచద్వన్ద్య నాభిప్రదేశాః

కామా వేశప్రకర్షప్రకటితపులకాః వాతు పీతామ్బురో నః ||

96

టీ యత్ భిన్నా-యత్=ఎన్వనియొక్క, వేణు=పిల్లఁగ్రోవియందు, గ్రోణిరూ
ప=పంక్తిరూపముగా, స్థిత=ఉన్నట్టి, నుషిర=రంధ్రములయొక్క, ముఖ=ముఖములనండి
ఉద్గీర్ణ=వెలిపుచ్చబడిన, నాడ=ధ్వనులచేత, ప్రభిన్నా=మిక్కిలి భేదించఁబడినవారు-
తమపురుషులనుండి మిక్కిలియు వేరుపడినవారనుట, అగు, ఏణ+అక్ష్యః=(రేడించు
కన్నులుగల) స్త్రీలు, తత్ తేన=ఆక్షణమందే, త్రుటి బద్ధాః-త్రుటిత=తెంపఁబడిన
దైన, నిజ=తిమయొక్క, పతి=మగలవలని, ప్రేమ=ప్రీతివిశేషముయొక్క, బద్ధాః=సన్ద్రుః=
బంధము (ముడి)గలవారు అగుచు-కృష్ణుని అతిమోహనమైన వేణునాదము విన్నంతనే
స్త్రీలు తమపురుషులవలనఁ గలిగియున్న ప్రేమను వీడి వారలను విడిచి వచ్చివా రై
రనుట, మఱియును, అ స్త= కాంతాః-అ స్త=తిరస్కరింపఁబడినవియు-వ్యస్త=తాటు
మౌనవియు-వీడినవి అనుట, అగు, అక+అంతాః=ముంగురులకొనలుగలవారును- పురు
షులను బాసి కృష్ణునిద్దకు రోవువేగమున ముంగురులువిడిపడిఁచెల్లచెదరైనను కృష్ణునిలని
పారవశ్యమున వాని చక్కఁగా నవరించుకొనక నిరాకరించినట్లు, స్ఫుర ప్రదేశాః-
స్ఫురత్=అదురుచున్న, అధర=మోవియును, కుచద్వన్ద్య=చున్నదోయియు, నాభిప్రదే
శాః=పొక్కిలిపట్టునుగలవారును, కామా పులకాః-కామ+ఆవేశ=మన్తగా వేశముయొ
క్క, ప్రకర్ష=అతిశయముచేత, ప్రకటిత=బయలుపఱుపఁబడిన, పులకాః=గర్జరులు గల
వారును - మన్తధావేశము విక్కుట మగుటచే దానిచే గలిగిన గర్జరులును స్ప
ష్టముగాఁ గనఁబడుచుండెననుట-ఇట్టి గారును, భూపుః=అయిరో, సః=అట్టి, పీతా
మ్బురః=పృష్ఠుఁడు, నః=మమ్ము, వాతు=రక్షించుఁగాక-శ్రీకృష్ణుఁడు తనవేణునాదముచే
తనే స్త్రీలను భర్తలనురోసి విడనాడి తనయొద్దకు బాటిచ్చునట్లు చేసినాఁడు ఇంక
తనదర్శనస్పర్శనామలచే నెంత చేయునో చెప్ప జోము గా దనుట

మ మురళీరంధ్రవినిగ్గతిస్వరముచే ఓ మోహించి గోపాంగసల్

మరుబారిక బలుగుబ్బలుబ్బి పులకింపఁ గ్రొమ్ముడల్ వీడి వా

తెఱసాంపుల్ నిగిడింప నీవియును భరత్ ప్రసేమముల్ జూట నే
హరివెంటం జరియింతు రట్టినుకుమారాకారుఁ గీర్తించెదన్. 96

తా ఎనువేలునాదమును విన్నంతినే ప్రితు మిక్కిలియు నతనియందు మో
హక్రాంతరై తిమపుబుఘయెడలఁ గల ప్రేమబంధములనువీడి వారిని ఓడఁబాసి యుం
గురులు సేదర, మోవియు చన్నదోయియు పొక్కిలియు నదర, మరులు పయింబయి
మీఱి పులకలు స్ఫుటముగాఁ గ్రమ్మ, ఒద్దకు వేగ వచ్చిరో అట్టిశ్రీకృష్ణుఁడు మమ్ము
రక్షించుఁగాక

శ్లో॥ దేవక్య జరరాక రే సముదితః ప్రేతో గవాం పాలినా

నన్దే నానకదున్దుభే ర్నిజనుతాపణ్యేన పుణ్యాత్మినా॥

గోపాలావళిముగ్ధహరితిభౌ గోపీజనాలక్ష్మితిః

స్థేయా న్నోహృతి స స్తుతిం సుమధురః కోఽస్త్వగ్నిగో మణిః॥ 97

టీ దేవక్యః=దేవకియొక్క, జరరాకరే=జర్రును నడి, ఆకరే=గనియందు,
సముదితిః=పుట్టినదియు, పుణ్య+ఆత్మనా=పావనమైన ఆత్మగలవాఁడును, నందేన=నందుఁ
డు అనువాఁడును అగు, గవాం పాలినా=గోవులయొక్క కాదువానిచేల-గొల్లవానిచేత,
నిజ పణ్యేన=నిజముతా=తనకూఁతుర నెడి, పణ్యేన=వెలచే-తనకూఁతురైనయోగమాయ
నువెలగానిచ్చి యనుట, క్రితః=కొనఁబడినదియు, గోపా , రరః. గోపాల=గొల్లవాండ్ల
యొక్క, ఆవళి=నరుస-సమూహము-అనెడి, ముగ్ధ=మశోహృత, హరః=హరియునకు,
తిరహః=నాయకమణియైనదియు, గోపీ లంకృతి-గోపీజన=గోపప్రసాదమునకు,
అంకితః=అలంకార సూక్తిమైనదియు, సుమధురః=మీఁదగి అంకితము, కోఽస్త్వ-
ఇట్టిదట్టివని ఇచ్చింప నలవికానిదియు, అగు, ఇంద్రనిలః=ఇంద్రనిలసా పమైన, మణిః=
రత్నము, నః=మామొక్క, హృది=(మణిపరముగా) ఎత్తునందు (కృష్ణపరముగా) మును
స్సంపదు, సతిలం=అప్పుడును, స్థేయాన్=అండుఁగాంచి ఒకరిచ్చియు మొనట గనిలో
దొరకుటయు పిదప వెలయుచ్చి దానినికొనుటయు పిదప సానఁచిరి జనులకు అలంకార
మగుటయు మిక్కిలి శ్రేష్ఠమైనయెడ హరి మునకు నాయకమణియగుటయు ఎత్తుమునఁ
దాల్చఁబడుటయు లోకమునఁ గలదుగాదా అట్లేకృష్ణుఁడ ఓడఁబయింపఁగలయెడ టేనకి
అనెడి గనిలోపు టైనదియు దనుదేవునికి దొరకఁగా అరనిగ్ధనుండి నందుఁడనెడి గొల్ల
వాఁడు లనకూఁతురైనయోగమాయను వెలగానిచ్చి కొనెనియు గోపీకలకు అలంకార
మయ్యెననియు శ్రేష్ఠమైనదిగానగోపకులసమూహము నెడిహరి మునకు నాయకమణియయ్యె
ననియును, కావున మానకు ముందును వెలకొనియుండుఁగాంచి మనయు సర్వము నెడి
కడుపునంబుత్తి నందునిపాలం జేరి గోపాలుర కెల్ల మేలుబంతియై గోపీజనులను శోభిలు

నట్లు చేసి యింద్రనీలమణిపంటికాంత్రితో కెలుగుశ్రీకృష్ణుడు మాహృదయములలో విలసిల్లుచుగాక యని భావము

మ పసుదేవప్రియ దారగర్భఖనిజతత్వం బొప్ప జన్మించి యీ
 పసుదేవుం డిడ నందగోపుడు సుతాశవణ్యంబునం గొంచు రా
 నసమానప్రజజాలహారతరళం కై బై గోపికాకల్ప మై
 రచితీలాకృతి యైచక్రస్థమణి నగ్రాంతం బెగ్గె నిల్పెదన్. 97

తా మీఁద సుగమము

అన, శ్రీకృష్ణుని బాల్యచీలలను గొన్నిటిని జెప్పుచున్నాడు.

త్రో॥ వీరే వీరనిష్ఠాబాలకగళే తిష్ఠన్మగోపాలతో
యన్త్రాన్తః శితదుగ్ధభాంజ మవకృష్టాచాద్య ఘృతైః పమ్ |
వక్త్రోపాన్తకృతాంజలిః కృతశిరః కమ్పం పిబన్యః పయః
పాయా దాగతనీకానయనయో ర్జహుషపూత్యారకృత్ ॥ 98

టీ యః=ఎడమచుబాలకుండు, పీఠే=పీఠయందు, పీఠ గళే=పీఠయందు, నిఁజ్జ=కూర్చున్నట్టి, బాలక=బాలురియొక్క, గళే=కంఠమందు-అఁగఁగాఁగూర్చులందు, తిస్రక్=నిలిచియున్నవాఁడై - మీఁదియుట్టియందు వ్రేలాడుచున్నపాలకుండ బాలుఁడగుటచే తనకు అందుకుండఁగా దానిని అందుటకై క్రింద ఒకపీఠులపై చి దాఁమీఁద ఒక బాలుఁని గూర్చుండఁజెట్టి వారిగూర్చుమీఁద ఎక్కి నిలుచుకొన్నవాఁడై యనుట, యస్తా=భాణం-యస్తా=ఉట్టియొక్క, అస్తా=ఁడుమ, స్థితే=ఉన్నట్టి, దుగ్ధభాణమ్=పాలకుండను, అవకృప్య=ఈశ్చి-వంచి, ఘట్టారఘమ్-గంటయొక్క ధ్వనిని-కృష్ణాడు వచ్చి అకుండను బట్టి లాగునేరి తెలికొనుటకై సాంఘాంధ్ర దానికిఁ గట్టియున్న గంటయొక్క ధ్వనిని అనుట, ఆచ్ఛాద్య=కప్పి-ఆగంటయొక్క ధ్వనిని నిలిపి యనుట, ఎక్తి=జరిగిన-ఎక్తి=నోటియొక్క, ఉపాస్త=సమాపయందు, కృత=చేయఁబడిన అంజలిః=నోయిలిగలవాఁడగుచు త్రాగుటకై నోటియంద్రి దోయిలిపట్టికొనియనుట, కృత కమ్పమయథాతదా-కృత=చేయఁబడిన, శిరఃకమ్పం యదాతదా=తల యూచుట గలుగునట్లు గ-వేడుకచే తల యూచుచు ననుట, పయః=పాలును, శిబన్=పావము నేయువాఁడగుచు, అగత నయసయోః-అగత=(పాలుత్రాగుచున్న సడి తెలిసి) వచ్చి న, గోపికా=గోపికయొక్క, నయసయోః=కిన్నలయందు, గజ్జూ కృత్-గజ్జూను=పుక్కిటిపాలయొక్క, పూతార్=పూత్ అనుకబ్ధముతో ఉమియుటయొక్క, కృత్=చేయువాఁడైన, సు=ఁ, గోపాలకః=గోలవాఁడైన[శ్రీకృష్ణుండు, పాయత్=రక్షించు

గాక-పలమూ మమ పాపత్రాగు ముడగా ఆజాడతెలిసివచ్చినవోసికి కన్నులయందు
పాపములనుచూడఁబ

౯. తోపుఁబెడ్డగడ్డయలు ౧ దొంతరగా నిడి బాలు నాపయిం
జేచి నానిమూపున వశించుచు నుట్టివనంటి వంచి ఘం
బుదుతి నిల్చి చాల్ కరమునం దల యూచుచు నాని వచ్చునా
భక్తకన్నులందు ముచి ౧ పెట్టుక దూటినజూటు గొల్పెదన్. 98

తా ఒక గోపికయింట చొచ్చి మీఁచుచున్న యుట్టిబోనిపాపకుండ పసివాడగు
రసకుండకపోతగా ఒకసేటవైచి దానిమీఁద ఒకబాలునినిలిపి దానిమూపులమీఁద ఎ
క్కిలియమోని ఁట్టినిలాగి రసజాడను చెలుపుటకై దానికిఁ గట్టఁబడియున్న గంటను
మ్రోఁవకుండుకొని చేరి దాని వంచి నోటియొద్ద వోసిలి పట్టుకొని తలయూచుచును
వోసిటిబోఁబడుచున్న బాలుత్రాగు ముడఁగా ఆజాడ తెలిసి ఆయింటిగొల్లదిరాఁగా దాని
కన్నులయందు పుక్కెఁడుపాలును ఉమిచకప్పుడు రక్షించుఁగాక
శ్లో॥ యజ్ఞే రిజిమహే ధనం దదిమహే పాత్రేషు నూనం వయం

వృద్ధా నృజిమహే తప శ్చకృమహే జన్తాన్తరే దుశ్చరమ్|

యేనాన్తాః మభూ దనన్యసులభా భక్తి ర్భవ ద్వేషిణీ

చాణూరద్విషి భక్తి ర్లభముషి శ్రేయఃపుషి శ్రీజుషి॥

99

టీకయం=మేము. శాన్తారే=మహాకజన్తమందు-పూర్వజన్త సంగమట-యజ్ఞేః

యాగములచేత, ఈజిమహే=యజించినవారము, పాత్రేషు=తగినవారియందు తగినవార
కమట, ధనం-ధనము, దదిమహే=ఇచ్చినవారము, పున్తాః=పెద్దలను, భజిమహే=
సేవించినవారము, దుశ్చరమ్=అరింపరానట్టిదైన-మిక్కిలికనియైన, రసం=రసస్వరూపము,
లభ్యమహే=జేసినవారము, నూనం=నిశ్చయము-ఇందులకుఁగారణము చెప్పదున్నాడు,
యేన=చేసేత-ఏకారణముచేత, అన్తాః=మాకు, భక్తి ర్భవ=భక్తి ర్భవయొక్క,
కల్పన=వాచయలను, యషి-అపహరించువాడును, శ్రేయఃపుషి-శ్రేయ మేర్పడు, పుషి=
పోషించువాడును శ్రీజుషి-శ్రీ=లక్ష్మీదేవిని, జుషి= సాధననవాడును-లక్ష్మీనందయై,
వాడవట, అరు, చాణూరద్విషి-చాణూర=చాణూరుండకడికండుకల్లువానిని, ద్విషి=
ద్వేషించువాడగు శ్రీకృష్ణునియందు, భవద్వేషిణీ-భవంసార కులవ, ద్వేషిణీ=విరో
ధియొనదియు, కావుననే, అనన్యసులభా=ఇతరులకు సులువుగా లభింపరానియు, అగు,
భక్తిః=భక్తి, అనూత్=కలిగెనో, అకారణముచేత నిజముగా శాన్తారేమందు నుజ్జా
ది పుణ్యకార్యములు చేసినవారమని పూర్వముతో నన్వయ సు అన్నిమహానియకార్యము
లు చేయనియెడల సామాన్యముగా ఇతరులకు లభింపం కృష్ణభక్తి మాకుగలుగనేరదని

భావము. సాధారణముగా నందఱును సంసారమున బద్ధులగుటచే సంసారజ్వేషిణి యొనభక్తి వారికి దుర్లభము. కనుకనే యది అనులభ యైనది. కృష్ణునియందలి భక్తియే సంసారమును బోగొట్టునదనియు అది జన్మాంతరమందలి యజ్ఞ దానాది మహాపుణ్యకార్యములచేతనే సిద్ధింపఁగూడిన దనియు భావము. ఇచట 'భక్తముషి' అనుటచే ఆశ్రితరక్షకత్వమును 'చాణూరద్విషి' అనుటచే దుష్టశిక్షకత్వమును 'శ్రేయఃపుషి' అనుటచే సకలపురుషార్థ దాయకత్వమును 'శ్రీజాషి' అనుటచే సర్వోత్కృష్టత్వమును బ్రతిపాదితములు.

మ. మును జన్మాంతరవేళ దుష్కరతపంశుల్ పాత్రదానంబు న
జ్జననంసేవయు నధ్వరంబు లొనరింపఁ గంటిఁ గా కున్నఁ గ
ల్లునె లోకోత్తరభక్తి నాదుమది నాలోకింపఁ బాదావసే
జనకృత్తోషణు దుష్టభీషణు మహాచాణూరవిద్వేషణుక్. 99

తా. పూర్వజన్మమంగు మేము నిజముగా యాగములను జేసితిమి. సత్పాత్రము లకు ధనము నొసంగితిమి. పెద్దలను సేవించితిమి. కఠినమైన తపస్సు ఆచరించితిమి. కాఁబట్టియే మాకు భక్తులపాపములను దూలించి శ్రేయస్సులను గలిగించువాఁడై లక్షీప్రతియో చాణూరసంహారకుఁడై యొప్పు శ్రీకృష్ణునియందు సంసారమును బోగొట్టున దై కావుననే యితరులకు సులువుగాఁ బడయని దై యుండు భక్తి సిద్ధించినది. శ్లో||* త్వయి ప్రసన్నే మమకిం, గుణేన త్వయ్యప్రసన్నే మమ కిం గుణేన రక్తే విరక్తేచ వరే వధూనాం, నిరర్థకః కుఙ్కుమపత్రభజ్జః||100

టీ. త్వయి=నీవు, ప్రసన్నేసతి=(నాయెడ) ప్రసన్నుడగుచుండఁగా, మమ=నాయొక్క, గుణేన=గుణముచేత, కిం=ఏమి-ఏమిప్రయోజనమనుట, త్వయి=నీవు, అప్రసన్నే సతి=ప్రసన్నుడవు కామండఁగా, మమ=నాయొక్క, గుణేన = గుణముచేత, కిం=ఏమిప్రయోజనము? నీవు ప్రసన్నుడగుట నాగుణముచేతఁగాదు. నీవు అప్రసన్నుడైనయెడల నాగుణము ప్రసన్నునిగాఁ జేయఁజాలదు అనుట- నాగుణమునుబట్టి కాక నీయంత నీవే ప్రసన్నుడవుగాఁ గాని అప్రసన్నుడవుగాఁ గాని అగుదువనిభావము. ఇందులకు దృష్టాంతము చెప్పచున్నాఁడు - వరే=నాయకుఁడు, రక్తేసతి=అనురక్తిగలవాఁడై యున్నను, విరక్తేసతి=అనురక్తిలేనివాఁడై యున్నను, వధూనాం=నాయికలయొక్క, కుంకుమ . భంగ-కుంకుమ=కుంకుముచేతనైన, పత్ర=మకరికొపత్రముల

* ఈశ్లోకమునకు 'త్వయి ప్రసన్నే మయి కిం గుణేన' త్వయ్యప్రసన్నేమయి కిం గుణేన రక్తే విరక్తే దయితేజ్జనానాం, వృధా భవే తుక్కుమపత్రభజ్జః' అని పారాంతరము.

యొక్క, వజ్రః=రచన, నిర్వర్ణః=వర్ణము. వరునికి మకరికాపత్రములనుబట్టి రక్తిగాని విరక్తిగాని కలుగుటలేదు. అది వానికి తనయంతనే కలుగవలసినది కాబట్టి మకరికాపత్రరచన వర్ణమే. ఇట్లే నీయొక్క ప్రసన్నతగాని అప్రసన్నతగాని తమయంతనే కలుగునని గాని నాగుణమునుబట్టి కలుగునని కావు. కాబట్టి నీప్రసన్నత్వాదలక్షణకు నాగుణము వర్ణమే యగు నని భావము.

చ. సేపు ప్రసన్న మైనయెడ నేరుపు లేటికి నప్రసన్నతక

సేపు పరాకుచేసినను నేరుపు లేమిటి కెంచి చూడఁ గృ

ష్టా విభుఁ డాదరించునమరయంబున నొల్లమి సేయువేళలం

గావలెనే లతాంగులకుఁ గై పగుకుంకుమపత్రభంగముల్. 100

తా. వరునికి నాయకయందు రక్తిగాని విరక్తిగాని కలుగుటకు మకరికాపత్రరచన కారణము గానట్లు, నీకు నాయందు ప్రసన్నతగాని అప్రసన్నతగాని కలుగుటకు నాగుణము కారణము కానేరదు. అది నీకు నీయంతటనే కలుగవలయును.

శ్లో॥ గాయన్తి త్తూణదావసానసమయే సానన్త మిన్దుప్రభా

రుధన్యో నిజ దన్తకాన్తి నివహై ర్గోపాజ్ఞానా గోకులే।

మధ్మన్యో దధిపాణిక జ్ఞానర్పణత్కారానుకారం జవా

ద్వాన్తల్లదన్వనాశ్చులా య మనిశం పీతామ్బరోఽవ్యాత్స నః॥

టీ. గోకులే=ప్రేషణయందు, త్తూణ సమయే=త్తూణదా=రాత్రియొక్క, అవసాన=ముగియుట యగు, సమయే=సమయమందు, 'త్తూణదా విరామసమయే' అను పాఠమున రాత్రి ఉడుగుసమయమున అనుట-తెలతెలవాటునపు డనుట, జవాత్=జేగమువలన-పెరుగు చిలుకునురవడివలన, వ్యావ . చలాః - వ్యావర్త=మిక్కిలి చలించుచున్న, వన=చీరయొక్క, అంచలాః=కొనలుగలవారును, పాణి . కారం యథాతథా-పాణి=చేతయందలి, కజ్జణః=కడియములయొక్క, ర్పణత్కార=ర్పణ ర్పణయను శబ్దములయొక్క, అనుకారం యథాతథా=అనుకరించుట గలుగునట్లుగా-చేతికడియముల ర్పణర్పణార్థములను అనుకరించుచు అనుట, దధి=పెరుగును, మధ్మన్యః=చిలుకుచున్నవారును, నిజ నివహైః=నిజ=తమయొక్క, దన్తకాన్తి=పలు మెఱుంగలయొక్క, నివహైః=సమాహములచేత, ఇన్దుప్రభా=చంద్రునికాంతులను, రుధన్యః=తిరస్కరించుచున్నవారును-పాడునప్పుడు వారిచింతకాంతులు చంద్రకిరణములకంటె తల్లెనై ప్రసరించు ననుట, అగు, గోపాజ్ఞానాః=గోపస్త్రీలు, స+అనన్తమ్=అనంతముతోడ, యం=ఎవనిని, అనిశం=ఎల్లప్పుడును, గాయన్తి=పాడుచున్నారో, సః=ఆ, పీతామ్బరః=కృష్ణుఁడు, నః=మమ్ము, అవ్యాత్=రక్షించు

గాక-తెల్ల వాఱు జామున గోపక్రీలు కడియములు మ్రోగఁగా చీర చెఱఁగులు అల్ల
లాడఁగా పెరుగు చిలుకుచు పలుమెఱుఁగులు తెల్లగా నిగుడఁగా కృష్ణనిగూర్చి
సాంపుగా పాడుదు రని యర్థము.

ఉ. ప్రాకటకంకణారవము శ భాసిలి పయ్యెడకొంగు దూఁగఁగా
వేకువ మోద మొప్ప నరశవిందముఖుల్ పెరుఁగుల్ మధించుచుం
గోకవిరోధికిం గలలు శ గూర్చురదద్యుతి మీఱ నేహరి
గోకులవాటిఁ బాడుదురు శ కోరిక లాహరి యిచ్చుఁ గావుతన్. 101

తా. ప్రేపల్లెయందు గోపికలు తెలతెలవాఱునప్పుడు లేచి చేతికడియముల
ర్పణర్పణకబ్బములకు సరిపడునట్లుగాను పయ్యెడకొంగు చిలుకువేగమున అల్లలాడఁ
గాను పెరుగు చిలుకుచు పలుమెఱుఁగులు చంద్రకిరణములను దిరస్కరించుచు నిగు
డఁగా వేడుకగా ఎవనిని గూర్చి పాడుదురో అట్టికృష్ణుఁడు మమ్ము రక్షించుఁగాక.
శ్లో॥ అంసాలమ్బితవామకుణ్డలభరం మన్దోన్నతభ్రూలతం

కిఞ్చిత్కుఞ్చితకోమలాధరపుటం సాచిప్రసారేక్షణమ్॥

ఆలోలాఙ్గుళిపల్లవై ర్మృరళికా మాపూరయన్తం ముదా

మూలే కల్పతరో స్త్రిభజ్జిలలితం జానే జగన్మోహనమ్॥ 102

టీ. అంసా ..భరం-అంస=మూపున, ఆలమ్బిత=అశ్రయించిన, వామ=
ఎడమప్రక్కచైన, కుండలభరం=కుండలముల భారముగలవాఁడును- ఎడమప్రక్కఁగా
తలవంచుటచే ఆప్రక్క చెవికుండలము మూపున ఆనిన దనుట, మన్ద లతమ్-మన్ద
=వంగినదియు, ఉన్నత = పొడవైనదియు, అగు, భ్రూలతం=తీగవంటి కనుబొమలు
గలవాఁడును-ఒకకనుబొమ వంగి మఱియొకటి పొడవైనవాఁడనుట, కిఞ్చిత్.
పుటమ్-కిఞ్చిత్=కొంచెము, కుఞ్చిత=మోడ్చబడిన, కోమల=మృదువైన, అధరపు
టమ్=మోచిపుటము గలవాఁడును-పిల్లఁగ్రోవిని ఊఁదనప్పుడు పెదవులను కొంత
మోడ్చినాఁడనుట, సాచి . త్షణమ్-సాచి=అడ్డముగా, ప్రసార=వ్యాప్తిగల-నిగుడ్డు
నట్టి యనుట, ఈక్షణమ్=మాపులు గలవాఁడును-తల కొంత వంచి యొకప్రక్కకు
వాల్చి వేణువును ఊఁదనపుడు చూపులు అడ్డముగా నిగుడుచుండెననుట, ఆలోల ..
పల్లవైః-ఆలోల=చలించుచున్న మురళిపైని రంధ్రములమీఁదుగా సంచరించుచున్న
యనుట, అఙ్గుళిపల్లవైః-చిగుళ్ల వంటి వ్రేళ్ల చేత, మురళికాం=వేణువును, ముదా=సం
తోషముతోడ, ఆపూరయన్తం=పూరించుచున్నవాఁడును, త్రిభజ్జిలలితమ్-త్రిభజ్జి=
మూడువంపులచేత, లలితం=నుందర్శననవాఁడును, జగత్ + మోహనమ్-జగత్=
లోకములను, మోహనమ్=మోహింపజేయువాఁడును అగు కృష్ణుని, కల్పతరో=

కల్పవృక్షముయొక్క, మూలే=అడుగుప్రదేశమందు, జానే=తెలియుచున్నాను, సావిములు మొదలు కటివఱకు నొకవంపును కటి మొదలు మెడవఱకు నొకవంపును తల యొకవంపునుగా మూడువంపులు తెలియునది.

ఉ. మూపున వామకుండలముః మోవి నొకించుకమోడ్పు నందముం
జూపెడునోరచూపు సాగ్రసుంబొమ నొక్కట నిక్కుట గన్నడం
గ్రేవులు సొక్క గల్పకముక్రిందఁ ద్రిభంగిగ నిల్చి యంగుళీ
వ్యాపితవంశపూర్తి యయి వర్తిలుమోహనమూర్తి గొల్పెదన్.

తా. వేణుగానమందు ఎడమప్రక్క తల వంచుటచే అప్రక్క చెవికుండలములు మూపున అనఁగా, ఒకకనుబొమ వంగియు మఱొకబొమ పొడుగయ్యుఁ గ్రాలఁగా, మోవిపుటమును గొంత మోడ్చి అడ్డముగా ఇటునటు చూడ్కులు నిగుడ చిగుళ్ల వంటి వ్రేళ్లను బఱపి వేణువును ఆనందముతో పూరించుచు జగన్మోహనాకారముతో కల్పవృక్షముక్రింద విలసిల్లుకృష్ణుని తెలియుచున్నాను.

అవ. శ్రీకృష్ణుడు మధురలో మల్లయుద్ధరంగమందు కంసాదులకుఁ గనఁబడిన ఆయావిధములను జెప్పచున్నాడు.

శ్లో॥ మల్లైః శైలేన్ద్రకల్పః శిశు రితరజనైః పుష్పచాపోఽజ్ఞనాభి
గ్లోపైస్తుప్రాకృతాత్మాదివికులిశభృతావిశ్వకాయోఽప్రమేయః |
కుద్ధః కంసేన కాలో భయచకితదృశా యోగిభి ర్ధ్యోయమూర్తి
ర్వృష్టో రజ్జావతారే హరి రమరగణానందకృత్పాతు యుష్మాన్ ||

టీ. రంగ + అవతారే-రంగ=కంసుఁడు పన్నించినమల్లయుద్ధరంగమంగు, అవతారే=దిగుటయంచు-మల్లరంగమును చొచ్చి నిలిచినపు డనుట, మల్లైః=చాణూరుఁడు మొదలై నమల్లలచేత, శైలేన్ద్రకల్పః-శైల + ఇన్ద్రం=పెద్దకొండతో- లేక కొండలకు రాజైన హిమవంతముతో, కల్పః=సమానుఁడుగాను-కొండవలె ఎదిరింప రాకయు చలింపకయు నుండు దైర్ఘ్యాతిశయము గలవాఁడుగాను అనుట, ఇతరజనైః=తక్కినజనులచేత, శిశుః=బాలకుఁడుగాను, అజ్ఞనాభిః=స్త్రీలచేత, పుష్పచాపః=(పూవిలు గల) నవ్వుఁడుగాను, గ్లోపైస్తు=గొల్లవారిచేత నన్ననో, ప్రాకృత + ఆత్మ=ఈ ప్రకృతికి లోనైన సస్యభావము గలవాఁడుగాను-సామాన్యుఁడుగా ననుట, దివి=ఆకాశమందు, కులిశభృతా=ఇంద్రునిచేత, విశ్వకాయః-విశ్వ=ప్రపంచమునెడి, కాయః=శరీరము గలవాఁడు-సర్వశరీరకుండగు, అప్రమేయః=కొలఁది పట్టు వివాఁడుగా-ప్రపంచ మంతయు తానై యుండుటచేత ఇందిం తనరానివాఁడుగా ననుట,

భయ .. దృశా - భయ = భయముచేత, చకిత = చంచలమైన, దృశా = కన్నులు
గల, కంసేన = కంసునిచేత, క్రుద్ధః = కోపించినట్టి, కాలః = యముడుగాను,
యోగిభిః = యోగులచేత, ధ్యేయమూర్తిః-ధ్యేయ = ధ్యానమునేయడగిన - ధ్యాన
మునకు విషయమైన, మూర్తిః = స్వరూపము గలవాడుగాను, దృష్టః=చూడబడిన
వాడును-కావుననే, అమర .. కృత్-అమరగణ=దేవతాసమూహమునకు, ఆనంద=
ఆనందమును, కృత్=చేయువాడును, అగు, హరిః=శ్రీకృష్ణుడు, యమ్మై=మిమ్ము,
పాతు=రక్షించుగాక - కంసాదిదుష్టులను జంపి లోకము నిష్కంఠకము నేయు
ననుచు దేవతల కానందము కలిగె నని తెలియునది.

చ. నగ మని జెట్లు పాపం డని శ్రీ నాగరికుల్ మరుల డంచుల గాంత ల
భ్రగపతి విశ్వరూపుల డని శ్రీ ప్రాకృతుల డంచును గోపబాలురు
గ్రగతిఁ దనర్చుమృత్యు వనికంసుడు యోగులు స్వామిగాఁ గనం
దగి సురలుబ్ధ రంగమునఁదాల్చొను దేవుడు మిమ్ముఁబ్రోచుతన్.

తా. కంసుని మల్లరంగమును జూచి నిలిచినపుడు చాణూరాదిమల్లులచే
పెనుఁగొండవలె అతిధీరుఁడుగాను, తక్కినవారికి పసిబాలుఁడుగాను, స్త్రీలకు మన్మ
థుఁడుగాను, గొల్లవారికి తమవలె నొకప్రాకృతుఁడుగాను, ఆకాశమునందు ఇంద్రు
నిశి విశ్వరూపుఁడుగాను, భయపడి చూచుచున్న కంసునికి కోపితుఁ డైనయముఁడు
గాను, యోగులకు ధ్యానింపఁదగినమూర్తి గలవాఁడుగాను, కనబడుచు దేవతా
సమూహములకు హర్షము గూర్చుకృష్ణుఁడు మిమ్ము రక్షించుగాక.

శ్లో॥ సంవిష్టో మణివిష్ట రేఽజ్జుతల మధ్యాసీనలక్ష్మీముఖే
కస్తూరీలిలకం ముదా విరచయన్ హర్షాత్కృచౌ సంస్పృశన్ |
అన్యోన్య స్మితచర్ది కా కిసలయై రారాధయన్మన్మథం
గోపీగోపపరివృతో యదుపతిః పాయా జ్జగన్మోహనః || 104

టీ. మణివిష్టరే=రత్నములమైన ఆననమంసు, సంవిష్టః = తూచుచున్నవాఁ
డును, అజ్జుతలమ్=లోడును-తనలోడుఁడను, అధ్యా ముఖే-అధ్యాసీన=తూర్పు
న్న, లక్ష్మీ=లక్ష్మీదేవియొక్క, 'రాధా' అనుపారమున-రాధయొక్క, ముఖే=మొగ
మునందు, కస్తూరీలిలకం=కస్తూరిబొట్టును, ముదా = సంతోషముచేత, విరచయన్=
దిద్దుచున్నవాఁడును, హర్షాత్=సంతోషమువలన, కుచౌ=స్తనములను, సంస్పృశన్
=మిక్కిలిస్పృశించుచున్నవాఁడును, అన్యో .. కిసలయైః-అన్యోన్య=పరస్పరమును,
స్మిత=చిటునగవులనెడి, చర్దికా=వెన్నెలయొక్క, కిసలయైః=చిగుళ్ల చేత-వెన్నె
లవలె తెల్లనై చిగురొత్తుచున్ననవ్వులచేత అని భావము, మన్మథమ్=మన్మథునిని,

ఆరాధయక=ఆరాధించుచున్నవాఁడును-ఆరాధనమున కుపయుక్తముగాఁగిసలయ', కష్టముఁ గూర్చినాఁడని తెలియునది. జగత్ + మోహనః=లోకమును మోహింపఁ జేయువాఁడును, కావుననే, గోపి .వృతః-గోపి=గోప స్త్రీలచేతను, గోప = గొల్ల వాఁడెతను, పరీవృతః = పరివేష్టించఁబడినవాఁడును, అగు, యదుపతిః=కృష్ణుఁడు, పాయాల్=రక్షించుఁగాత. మొదట తొడమీఁద లక్ష్మిని ఉంచుకొనుటచే మన్మథుఁడయించినాఁడనియు; కావుననే కస్తురిబొట్టును దిద్దఁగా వాఁడు కొంత విజృంభించినాఁడనియు, అవిజృంభణమువలన కుచముల నంటఁగా వాఁడు మఱియు నతిశయించినాఁడనియు; ఆమృతశయించుటవలన ఒండొరులకు లేనవృలు మొలకలగా తైఱనియు, మన్మథవికారప్రయుక్తమైన సాగసుంబెలినవృమ్మొలకలచే ఆమన్మథుఁడు మీఁదమిక్కిలి వృద్ధి బొందింపఁబడినాఁడనియు-అనఁగా మన్మథవికారము పుష్టి నొందినదనియు-తెలియునది. జగన్మోహనుఁడు కావుననే ఆమోహనాకృతికి చొక్కి గోక్షికలే కాక గోపకులును చుట్టుకొని కొలుచుచుండి రని యాశయాము.

చ. చెలు వగురత్నపీఠమున శ్రీనతి నంకముఁ జేర్చి కస్తురిం
దిలకము దిద్ది దిద్ది తమి శ్రీదీరక వెంటన గుబ్బ లంట మో
ములఁ దళుకొత్తునవృ విరిరమై త్తములక మరుపూజ సేయు న
చ్చెలు వగువల్లవప్రకరరసేవితమోహనమూర్తి ప్రోచుతన్. 104

తా. రత్నమయమైన పీఠమునఁ గూర్చుండి తొడయం దిడుకొన్న లక్ష్మిదేవి నెమ్మోగ మునందలికస్తురిబొట్టును దిద్దుచును, దానిచే గలిగినమరులున కుచము లంటుచును, దానిచే ఒండొరులకుఁ గలిగిన వెన్నెలవంటి తెలినవృమ్మొలకలచేత మన్మథ వికారము పయింబయి నతిశయింపఁజేయుచును, జగన్మోహనాకృతి గలుగుటచే గోపి కలును గోపకులును చుట్టు బలసి కొలుచుచుండఁగా విలసిల్లుకృష్ణుఁడు రక్షించుఁగాత.

శ్లో॥ ఆకృష్టే వసినాశ్చలే కువలయశ్యామా త్రపాదఃకృతా
దృష్టిః సంవలితా రుచా కుచయుగే స్వర్ణప్రభే శ్రీమతి |
బాలః కశ్చన చూతపల్లవ ఇతి ప్రాస్తస్మితాస్యశ్రియం
శ్లివ్యం స్తా మధ రుక్మిణీం నతముఖం కృష్ణ స్స పుష్టాతు సః ||

టీ. (యస్యాః=ఎవ తెయొక్క- ఏరుక్మిణీయొక్క)వసన + అశ్చలే=పయ్యద చెఱఁగు, ఆకృష్టేసతి=లాగికొనఁబడునది అగుచుండఁగా-కృష్ణునిచేతననుట, అథ=ఐమృట, త్రపా కృతా-త్రపాః= సిగ్గుచేత-వైఁట లాగికొనఁబడుటచేత కలిగినసిగ్గు చేత-‘హియా’ అనుపాఠమునను ఇదియే యర్థము, అథ.కృతా=క్రిందుగాఁ జేయఁ

బడినదియు. ఆసిగ్ధచేత తలవంచుకొనఁగా క్రిందుగా నిగిడినదియు, కువలయశ్వామా-
కువలయ=నల్లగల్పవరె, శ్వామా=నల్ల నయినదియు, అగు, దృష్టిః=చూపు, రుచా=
కాంతిచేత, స్వర్ణప్రభే=స్వర్ణ=బంగారుయొక్క, ప్రభే=కాంతివంటి కాంతి గలిగినది
యు, శ్రీమతి=సౌందర్యమతోఁ గూడినదియు, అగు, కుచయు=క=చనుదోయియుండ,
సంవలితా=తగులుపడినదో, తాం=ఆ-అట్లులజ్జాయుక్తురైనదియు, కావుననే, నత=
వంపఁబడిన, ముఖేం=మొగముగలదియు, బాలః=లేతయైన, కశ్చన=ఒకొక్క, చూత
పల్లవ ఇతి=మామిడిచిగురు అని-పయఁటలేనిచనుగుబ్బలమోద తలవాల్చుటచే క్రిందికి
నిగిడినచూపు పడఁగా ఆగుబ్బలబంగారుచాయతో చూపులనలుపు గలసి ఒకమామిడిచి
గురువరె గనుపట్టెననుట-ఇట్లు మామిడిచిగురు అని, ప్రాస్త శ్రియమ్-లేక-ప్రాస్త=
సమీపమందున్న-దావున ఉన్న, స్మిత+ఆస్యశ్రియం= చిఱునవ్వు గల మొగము
యొక్క కాంతిగలదియు-మొగమునందు చిఱునవ్వు దళుకొత్తఁగా దావున నున్నది
అనుట, లేక —ప్రాస్త=కలఁకులయందు-పెదవి యొరలయందలి-స్మిత=చిఱునగవు
గల, ఆస్య=ముఖముయొక్క, శ్రియం=కాంతి గలదియు-సిగ్ధ షైకొనుటచే నవ్వు
చక్కఁగా పిక్కిటిల్లక పెదవికలఁకులమాత్రము వ్యాపించినదనుట, 'భ్రాత్యై స్మి
తాస్య శ్రియమ్' అనుపారమున భ్రాత్యై=మామిడిచిగు రను భ్రాంతిచేత, స్మితాస్య
శ్రియగు అనియర్థము. ప్రాంతమందుండుటయే వసనాంచలము లాఁగి కొనుటకును పిద
పఁ జేర్చి కాఁగిలించుకొనుటకును అనునై శృంగారరగము మఱిత గూర్చుచున్నది
గావున 'ప్రాస్త' యనుపార మే సరసము, ఇట్టిదగు, రుక్మిణీం=రుక్మిణీదేవిని, క్లిప్యక్
=కాఁగిలించుచున్న, సః=ఆ, కృష్ణః=కృష్ణుఁడు, నః=మమ్ము, పుష్టాతు=పోషించు
గాక, ఇట 'సంవలితా' అనుటచే చూపు సిగ్ధచేత నిశ్చలముగా చనుదోయియుండు
తగులుపడినదనియు, కావుననే ఆతగులుపడినచోట చూపుయొక్కయు చన్నయొక్క
యు కాంతి గలిసిమామిడిచిగురులాగున నిలుకడగాఁ గనుపట్టెననియుఁ చెలియునది.

మ. అలరుంబయ్యెదకొంగు దీయఁ దపనీరయశ్రీ విడంబించుగు

బృలపై సిద్ధితి గబ్బిచూపు నెలకొల్పొందద్వ్యతిమాత్మచూ
తలతాపల్లవరీతిఁ గాంచి స్మితవత్క్రప్రభ యోరుక్మిణీ

లలనం గాఁగిట గారవించుహరికృత్యాణంబు మా కిచ్చుతన్. 105

తా. క్రిరుక్మిణీదేవి కొంతసమీపమునఁ గూర్చుండఁగా క్రికృష్ణుఁడు విలాస
ముగా నామెపైఁటచెఱఁగును లాగి కొనెను. అపుడాలలన సిగ్ధచే తలవంచుకొనఁగా
నల్ల గలువవరె నల్లనైనయామెచూపు క్రిందుగా బంగరుచాయ గల తనచనుదో
యిపై నిగిడి నెలకొని యుండఁగా, నెలకొన్నచోట చూపుయొక్కవలుపును చన్ను
లబంగరుచాయయుఁ గలిసి మామిడిచిగురువరె గనఁబడఁగా 'మామిడిచిగు రెక్క
డిది' అని బ్రమసి రుక్మిణీ చిఱునవ్వుతో సిగ్ధన తలవంచికొనియుండెను. కృష్ణం

డది యెఱిగి దగ్ధముఁ జేర్చి ఆమెను కాఁగిలించుకొనియె. అట్టికృష్ణుఁడు మమ్ము రక్షించుఁగాఠ.

అవ. కృష్ణునకును రుక్మిణీదేవికిని అయినయొకానొకసంవాదమును జెప్పచున్నాఁడు.

శ్లో॥ ఉర్వాస్యంకోఽపి మహీధరో లఘుతరో దోర్భాస్యం ధృతోలీలయా
తేన త్వం దివి భూతలేచ సతతం గోవర్ధనోద్ధారకః ।

త్వాం త్రైలోక్యధరం వహామి కుచయో రగే) స త స్తస్యతే
కిం వా కేశవ భాషణేన బహునా పున్జై ర్యశో లభ్యతే॥ 106

టీ. శోకేశవ=ఓకృష్ణ! ఉర్వాస్యం=భూమియందు, కోఽపి=ఒకానొక, లఘుతరః = మిక్కిలిచులుకనైన, మహీధరః = కొండ - గోవర్ధనపర్వత మనుట, దోర్భాస్యమ్=హస్తములచేత, లీలయా=విలాసముగా, ధృతః=ధరింపఁబడెను-సీచేత ననుట, తేన=దానిచేత-అట్లుధరించినకారణముచేత, త్వం=నీవు, దివి=స్వర్గమందును, భూతలేచ=భూమియందును, సతతం=ఎప్పుడును, గోవర్ధన + ఉద్ధారకః=గోవర్ధనము ఎత్తినవాఁడవు-గోవర్ధనోద్ధారకుఁడనుబిరుదునొందితివనుట. త్రైలోక్యధరం=త్రిలోకమును ధరించుచున్న, త్వాం=నిన్ను, కుచయోః=స్తనములయొక్క, ఆగ్రే=తుదను, వహామి=వహించుచున్నాను. తత్=అది-అట్లు నిన్ను వహించుట, గణ్యాతేన=లెక్కింపఁబడలేదు. మిక్కిలిచులుకనైన కొండను సీతెత్తుటయే గణింపఁబడినది కాని, ఒకకొండమాత్రము కాదు, మూడులోకములను ధరించుచున్న నిన్ను చన్ను మొనమీద నేను వహించుట గణింపఁబడలేదు; ఏమి అన్యాయ మనుట. బహునా=అనేకమైన, భాషణేన= పలుకుటచేత, కిం=ఏమి-ఏమి ప్రయోజనము-పెక్కుమాట లేల యనుట, పున్జైః=పుణ్యములచేత, యశః=కీర్తి, లభ్యతే=పొందఁబడుచున్నది, కీర్తి పుణ్యముచేత నే కలుగుచున్నదిగాని శక్తినిబట్టి కలుగదనుట.

మ. ధరణిం జేతుల నొక్కచిన్నగిరి యెత్తక నిన్ను గోవర్ధనో
ద్ధరణుం డంచు నుతించె నీదశదిశల్ రత్త్రైలోకధారేయ ని
న్నరువతో జములక భరింప ననుఁ బోర్కొ రెవ్వరుం బుణ్యవి
స్మరణం గీర్తి చెలంగుఁ బెక్కువచనంబుల్ కృష్ణ యుంకేటికిన్.

తా కృష్ణ! నీవు భూమియందు మిక్కిలి చులుకనయిన గోవర్ధన మనునొక కొండను లీలగా చెతులతోనెత్తఁగానే దేవలోకమందును భూలోకమందును నిన్ను గోవర్ధనోద్ధారకుఁడని జనులు పొగడుచున్నారు. నేను మూడులోకములను ధరించిన నిన్ను నాచను మొనలమీదఁ దాల్చుచున్నానుగాని నన్నెవ్వరును బొగడుటలేదు. పెక్కుమాటలేక కీర్తి పుణ్యముచేత నే కలుగుచున్నది కాని యొగ్వరచేత గాను.

అవ. కృష్ణస్తరణముతప్ప పాపపరిహారమునకు తక్కినయను
ష్ఠానము లేమియు నక్కఱలే దనుచున్నాడు.

శ్లో॥ నన్యావద్దన భద్ర మస్తు భవతే భోః స్నాన తుభ్యం నమో
భోదేవాః పితరశ్చ తర్పణవిధౌ నాహం తమః తమ్యతాం |

యత్రక్వాపి నిషీద్య యాదవకులో త్తంసస్య కంసద్విషః

స్మారం స్మార మఘం హరామి త దలం మస్యే కి మస్యేన మే |

టీ. హేసంధ్యావందన=ఓసంధ్యావందనమా, భవతే=నీకు, భద్రం=మంగళము, అస్తు=అగుచుగాక, భోః=హేస్నానమా, తుభ్యం=నీకు, నమః=నమస్కారము, భోదేవాః=ఓదేవతలారా, హేపితరః=ఓపితరులారా, తర్పణవిధౌ=తర్పణమీకు జలాదితర్పణములను, విదౌ=చేయుటయందు, అహం=నేను, తమః=నశక్తుడనుగాను. తమ్యతాం=తమింపఁదగినది. యత్రక్వాపి=ఎక్కడనైనను, నిషీద్య=కూర్చుండి యాదవ... త్తంసస్య-యాదవకుల=యదువంశమునకు, ఉత్తంసస్య=శేఖరుఁడైన-అలంకారభూతుఁడైన, కంసద్విషః=కంసునికివీరోధి యగుకృష్ణుని, స్మారం స్మారం=స్మరించి స్మరించి, అఘం=పాపమును, హరామి=హరించ నడుచుచున్నాను. తతే=అది-అకంసవీరోధిస్తరణము-కంసవీరోధియనుటచే దుష్టవీరోధియనియు, కావున దుష్టములగుపాపములను హరించువాఁడనియు, కావున అతనిని స్మరించుటచేత నే పాపము లన్నియుఁ బోఁగొట్టుకొనవచ్చు ననియు హృదయము, ఇట్టివానిస్తరణము, అలం=(పాపనివృత్తికి) చాలునని, మస్యే=తలంచుచున్నాను, అస్యేన=ఇతరము చేత-తక్కినసంధ్యావందనాదినిత్యనైమిత్తికకర్మానుష్ఠానములచేత, మే=నాకు, కిం=ఏమిప్రయోజనము-ప్రయోజనము ఏమియు లేదనుట.

చ. నతతము సంధ్యకుఁ శుభము శ్ స్నానజపాదివి శేవనక్రియా
తతికిని మ్రొక్కు దేవపితృతర్పణచర్య శక్తియుక్తుడ౯
మతిఁ గరుణింప నొక్కనియరమస్థితిఁ గంసరిపుఁ యదూర్ద్వహుఁ
స్తుతి యొనరించి కల్పమవిదూరుడ నాదు ననన్యకర్మతన్. 107

తా. ఓ సంధ్యావందనమా! నీకు శుభం బగుచుగాక; నీవు నా కక్కఱలేదు. స్నానమా! నీకు నమస్కారము. నీజోలియు నక్కఱలేదు. ఓదేవతలారా! పితృదేవతలారా! మీకు తర్పణము విడుచుటకు నేను శక్తుడను గాను. ఎక్కడ నైనను కూర్చుండి యదుకులతిలకుండును కంసాదిదుష్టసంహారకుఁడు నైన కృష్ణుని స్మరించి నాపాపమును పోఁగొట్టుకొనెద. పాపనివృత్తికి ఇదియే చాలు. కాఁబట్టి తక్కిన సంధ్యావందనాదులతో నాకుఁ బనిలేదు.

శ్లో॥ హేగోపాలక హేకృపాజలనిధే హేసిన్ధుకన్యాపతే
హేకంసాంతక హేగజేంద్రకరుణాపారీణ హేమాధవ
హేరామానుజ హేజగత్త్రయగురో హేపుణ్ణికాత్మ మాం
హేగోపీజననాథ పాలయ పరం జానామి న త్వాం వినా॥ 108

టీ. హేకృపాజలనిధే = ఓయిదయాసముద్రుడా, హేసిన్ధుకన్యాపతే-సిన్ధు
కన్యా=సముద్రునికూతురై నలక్ష్మికి, పతే=కేనిమిటియైనవాడా, హేకంస + అం
తక=కంసునికి యముడైనవాడా, హేగజే...పారీణ-గజేంద్ర=గజశ్రేష్ఠునివిషయ
మైన, కరుణా=దయచేత, పారీణ=నిండినవాడా-గజేంద్రునివిషయమై మిక్కిలి కరు
ణమావినవాడా యనుట, హేమాధవ=ఓమాధవుడా, హేరామ + అనుజ=ఓబల
రామునితమ్ముడా, హేజగ . గురో - జగత్ + త్రయ=ముల్లోకములకును, గురో=
తండ్రియైనవాడా, హేపుండరిక + అత్తు=ఓ తెల్ల దామరలవంటికన్నలుగలవాడా,
హేగోపీ . నాథ- గోపీజన=గోప స్త్రీసమూహమునకు, నాథ=ప్రభు వైనవాడా,
హేగోపాలక=ఓగోపాలకృష్ణా, మాం=నన్ను, పాలయ=రక్షింపుమా, ఏలనగా,
త్వాంవినా=నిన్నుతప్ప, పరం=మఱియొక్కటిని, నజానామి=ఎఱుగను, కావున
నిజే నన్ను రక్షింపవలయు ననుట.

శా. ఓకారుణ్యసముద్ర యోకరటిరత్నోద్ధిర్ణ యోమాధవా
యోకంసాంతక యోరమానహచరా శ్రయోవల్లవీంకరా
యోకంజేతుణ యోజగద్గురుమణీ శ్రయోరాహిణీయానుజా
మికన్న మణియన్య నే నెఱుంగఁ జూర్చి నన్ను రక్షింపుమీ.

తా. ఓదయాసముద్రుడా ! ఓలక్ష్మీనాథా ! ఓకంససంహారకా ! గజేంద్రుని
యందు మిక్కిలి కరుణమావినవాడా! ఓమాధవా! ఓబలరామునితమ్ముడా! ఓము
ల్లోకములకును తండ్రి ! ఓ తెల్ల దామరలవంటికన్నలుగలవాడా! ఓగోప స్త్రీయనోహ
రా! ఓగోపాలకృష్ణా! నన్ను గాపాడుమా. నిన్ను దప్పమఱియొక్కటిని నే నెఱుగను.

శ్లో॥ కస్తూరీతిలకం లలాటఫలకే వక్షఃస్థలే కాస్తుభం
నాసాగ్రే నవమాక్తికం కరతలే వేణుం కరే కబ్జణమ్॥
సర్వాక్షే హరిచంద్రం చ కలయక్త కణ్ఠేచ ముక్తావళిం
గోప స్త్రీపరివేష్టితో విజయతే గోపాలచూడామణిః॥ 109

టీ. లలాటఫలకే=పలకవంటినుదుటియందు, కస్తూరీతిలకం=కస్తూరినొట్టును,
వక్షఃస్థలే=ఊమ్ముపట్టునందు, కాస్తుభం=కాస్తుభమణియు, నాసా + అగ్రే=ముక్త
కుదయందు, నవమాక్తికమ్-నవ=క్రొత్తదైన, మాక్తికమ్=ముతైమును, కరతలే=హ

ప్రప్రదే... , నిమి...=పిల్ల (గోవియు, కలే=హస్తమునందు, కబ్బణమ్=కడియమును, కక్=క...ముక్తావళిం= ముత్తైపుహారమును, సర్వ+అక్షే=దేహమంతటను, హరిచంద్రనం=శ్రీచందనమును, కలయక్=తాల్పుచున్నవాడును, గోప...వేష్టితః-గోపస్త్రీ=గోపికలచేత, పరివేష్టితః=చుట్టఁబడినవాడును, అగు, గోపాలచూడామణిః- గోపాల=గొల్లవారలకు, చూడామణిః= శిరోరత్నము-శ్రేష్ఠుడైన కృష్ణుడు, విజయతే=సర్వోత్కృష్టుడై వర్తించుచున్నాడు.

మ. నుదుటం గస్తురిబొట్టు సాసికతుద రన్మృతైంబు శ్రీగంధనం
పద నెమ్మేనఁ గరంబులం గటకముల్ ర వంశంబు హస్తాగ్రమం
దెనపై నిస్తులకొస్తుభంబు నటుతక ర శృంగారహారంబు నిం
పొదవంగృష్ణుడు గోపికావృతుడు సర్వోత్కృష్టుడై వర్తిలున్ .

తా. పలకవలె నిద్దమైన నెన్నుదుటియందు కస్తురిబొట్టును, తొమ్మునందు కాస్తుభమ నెడికెంపును, ముక్కుతుదను క్రొత్తములై మును, అటచేత వేణువును, చేతులందు కడియములును, మెడయందు ముత్తైపురయు, దేహమంతటను మంచిగంధమును దాల్చి గొల్లచెలువలు చుట్టునుబలిసి కొలఁవఁగా గొల్లవారికెల్ల తలమిన్న యై యొప్పుశ్రీకృష్ణుడు సర్వోత్కృష్టుడై వర్తించుచున్నాడు.

శ్లో॥ లోకా నున్మదయన్ శ్రుతీర్ముఖరయన్ త్తోజీరుహాన్ హర్షయన్
తైలాన్విద్రవయన్ మృగాన్వివళయన్లోబృద్ధమానన్దయన్
గోపాన్ సంభ్రమయన్ మునీన్ముకుళయన్ సప్తస్వరాన్ జృమ్భయన్
న్నోజ్జ్వలార్థ ముదీరయన్విజయతే వంశీనినాద శ్శిశోః॥ 110

టీ. లోకాన్=లోకములను, ఉన్మదయన్=ఉన్మత్తములుగాఁ జేయుచున్నదియు-ఆనందముచే పరవశమైనదిగాఁ జేయుచున్న దనుట, 'ఉద్ధరయన్' అనుపారమున-లోకములను ఉద్ధరించుచున్నదియనుట, శ్రుతీః=జేదములను, ముఖరయన్=ధ్వనింపఁజేయుచున్నదియు-ప్రత్యర్థములను ప్రతిపాదించుచున్నది యనుట, త్తోజీరుహాన్=వృక్షములను, హర్షయన్=ఉల్బించుచున్నదియు - చిగిరింపఁ జేసి సొంపుగూర్చుచున్నది యనుట, తైలాన్=కొండలను, విద్రవయన్=మిక్కిలి కరంగించుచున్నదియు, మృగాన్=మృగములను, వివళయన్=పరవశములై నవానినిగాఁ జేయుచున్నదియు, గోబృద్ధమ్=గోవులసమూహమును, ఆనన్దయన్=ఆనందింపఁజేయుచున్నదియు, గోపాన్=గొల్లవారిని, సంభ్రమయన్=తొట్రుపడఁజేయుచున్నదియు, మునిక్=మునులను, ముకుళయన్=మోడ్చు గేలుగలవారినిగాఁ జేయుచున్నదియు-లేక

ధ్యానసమాధియందు లయించునట్లు చేయునదియు, సప్తస్వరాఁ=సరిగమపధనిసఁ
అను ఏకస్వరములను, బృహ్మయఁ=చెలఁగునట్లు చేయుచున్నదియు, ఓక్కొర
+ అర్థం=ప్రణవముయొక్క అర్థమును, ఉదీరయన్=ప్రతిపాదించుచున్నదియు,
అగు, శిరోః=నినుకై నచ్చినికృష్ణనియొక్క, వంశీని నాదః-వంశీ= వేణువుయొక్క,
నినాదః=ధ్వని, విజయతే=సర్వోత్కర్షముతో వర్తించుచున్నది.

మ. మృగములుసొక్కమాఁగులిగురింపఁగరాలుగరంగమోయఁగా
నిగమము లావు లుబ్బఁగ మునిచ్చట మాఁగ్నడ గోవు లాడఁగా
జగము సెలంగ నోంకృతి యెనంగఁగ నప్తవిధస్వరాంగుళు
ల్నిగుడఁ గడంగె బాలమురళీనినదంబు ముదం బెనంగఁగన్. 110

తా. శ్రీకృష్ణనివేణునాదము, లోకములఁ జొక్కించుచును, వేదములను మ్రోయిం
చుచును, పృథ్వులను చిగుర్పంజేయుచును, పర్వతములను కరఁగించుచును, మృగ
ములను మ్రాన్పడఁజేయుచును, గోవులను ఆనందింపఁజేయుచును, గోపకులను తొ
ట్రుపఱుచుచును, మనులను ధ్యానముద్రనొందించుచును, సప్తస్వరములను చెలఁగిం
చుచును, ప్రణవముయొక్క తాత్పర్యమును ప్రతిపాదించుచును, అంతట సర్వో
త్కర్షముతో వర్తించుచున్నది.

శ్లో॥*యస్యాత్మభూతస్య గురోః ప్రసాదా
దహం విముక్తోఽస్మి శరీరబద్ధాత్ ।
సర్వోపదేష్టుః పురుషోత్తమస్య
తస్యాజ్ఞీపద్మం ప్రణతోఽస్మి నిత్యమ్॥

111

టీ. ఆత్మభూతస్య=అంతరాయుడై యున్న-(సోమగిరిపరముగా)ఆత్మవలెధా
రకుడైన, యన్యః=ఏ, గురోః=గురువుయొక్క, ప్రసాదాత్=అనుగ్రహమువలన,
శరీరబద్ధాత్=దేహబంధమునుండి-దేహరూపబంధమును గలిగి మకర్మఫలమునుండి,
అహం=నేను, విముక్తః=విడివడినవాఁడు, అస్మి=అగు చున్నానో, సర్వ + ఉప
దేష్టుః=సర్వ=సోమగిరి గురు శ్రేష్ఠగురుశ్చ భగవాన్ శిఖిపిఞ్చశాలిః అన్నట్లు
సోమగిరియు శ్రీకృష్ణుఁడును తనకు గురువులుగా కవి మొదటఁ జెప్పియుండుటచే
ఇట కృష్ణపరముగా సమస్తమైనవారికి, ఉపదేష్టుః=ఉపదేశించువాఁడైన-సోమగిరి
పరముగా, సర్వ=సమస్తములైన అర్థములును, ఉపదేష్టుః=ఉపదేశించువాఁడైన,
తన్యః=అ-ప్రసిద్ధుడైన, పురుషోత్తమస్య=కృష్ణనియొక్క, (సోమగిరిపరముగా)పురు

షాశ్లోకము ఒకానొకప్రతియందే చూపట్టుచున్నది; కాఁబట్టి లెనుఁగుపద్యములేదు.

పోతమస్య=పురుషశ్రేష్ఠునియొక్క, అష్టోపద్ధం=అడుగుఁదామరనుగూర్చి, నిత్యమ్ =ఎప్పుడును, ప్రణతః =నమస్కరించినవాఁడను, అస్మి=అగుచున్నాఁడను.

తా. పరమాత్మస్వరూపుఁడైన (ఆత్మధారకుఁడైన) యేగరువుయొక్క అనుగ్రహముచేత నేను సంసారబంధములైన కర్మములనుండి విడివడితినిో యట్టిసర్వజనోపదేశకుఁడు (సర్వాథోపదేశకుఁడు) అగు శ్రీకృష్ణునియొక్క (పురుషశ్రేష్ఠుడైన సోమగిరియొక్క) పాదారవిందములకు ప్రణామము సేయుచున్నాను.

ఇతి శ్రీలీలాశుకవిరచితే శ్రీకృష్ణకర్ణామృతే

ద్వితీయశతకం సమాప్తమ్.

శ్రీలీలాశుకుఁడు రచించిన శ్రీకృష్ణకర్ణామృతమందు

ద్వితీయశతకము సమాప్తము.

మాలిసీవృత్తము. నతతవినుతభీమా శ సచ్చిదానందసీమా
శతమఖినుతనామా శ సాధుమానిప్రణామా
దితిజకులవిరామా శ దేవతాసార్వభామా
వితతతపనధామా శ వేంకటాహర్యధామా.

మ. ఇది కృష్ణాశ్రయయోగిపుంగవకృపావీరౌత్తసారస్వతా
భ్యుదయశ్రీవిభవప్రసిద్ధచిదచిద్బోధక్షమాశాన్తిస
త్యుదయాభూషణ వెల్లపూడిమణిపేర్దామాత్యవేంగాగ్రణీ
గదితాశ్వాసము వొల్పుఁ బ్రాధమిక మై శ కర్ణామృతశ్రీకృతిన్.

శ్రీ కృష్ణ కర్ణామృతము.

తృ తీ యా శ్వా స ము.

శ్లో॥ అస్తి న్యస్త్యయనం నమస్తజగతా మభ్యస్తలక్ష్మీస్తనం
 వస్తు ధ్వస్తరజస్తమోభి రనిశంస్యస్తం పురస్తాదివ
 హస్తోదస్తగిరిస్తమస్తకతిరుప్రస్తారవిస్తారిత
 నస్తస్తస్తస్తరునూననం స్తరలనత్ప్రస్తావిరాధాస్తుతమ్. 1

టీ. సమస్తజగతాం=సకలలోకములకు, స్వస్త్యయనం=రక్షకమైనదియ, అ
 బ్యిస్త . స్తనం-అభ్యస్త=అలవాటుచేయబడిన-పెక్కుమాటులుఅనుభవించబడిన,
 లక్ష్మీ=లక్ష్మీదేవియొక్క, స్తనం=కుచములుగలదియు, ధ్వస్త . తమోభిః-ధ్వస్త=నష్ట
 ములైన, రజఃతమోభిః= రజోగుణతమోగుణములచేత-రజస్తమోగుణముః నాశముచేత-
 లేక రజస్తమోగుణముః నశించినవారిచేత, అనిశం=ఎల్లప్పుడును, పురస్తాత్=ముం
 దట, న్యస్తమివ=ఉంపఁబడినదానివలె నున్నదియు-రజస్తమోగుణములు నశించి శుద్ధ
 సత్త్వనిష్ఠులైనవారిచే ఎదుటనే యున్నదానివలె అతివిశదముగా వర్ణితమైయున్న
 దియు, హస్త లసత్-హస్త=హస్తముచేత, ఉదస్త=ఎత్తఁబడిన, గిరిస్త=గోవర్ధ
 న పర్వతముయొక్క, మస్తక=శిఖరమందలి, మీఁదిభాగమందలి, తరు=చెట్లయొక్క,
 ప్రస్తార=సమూహమునందు, విస్తారిత= విస్తరించినదిగా చేయఁబడినదియు- ఆచెట్ల
 పువ్వులతోఁ గూడి మిక్కిలి యధికమైనది యవుట, స్రస్త=జాతినదియు, అగు,
 స్వస్తరు=కల్పవృక్షములయొక్క, నూన= పుష్పములయొక్క, సంస్తర = అంచెల
 చేత-పైపైని పడుటలచేత, లసత్=ప్రకాశించుచున్నదియు - గోవర్ధనమును ఎత్తఁ
 గా దానిశిఖరములందలి వృక్షములనుండి రాలినపుష్పములును దేవతలు మెచ్చి కురి
 సిన కల్పవృక్షపుష్పములును గూడి విస్తారమై పయిని బడఁగా ప్రకాశించుచున్నది
 యవుట, ప్రస్తావి స్తుతమ్-ప్రస్తావి=(ఆగోవర్ధనపర్వతము నెత్తుటను) జెప్పచున్న,
 రాధా=రాధచేత, స్తుతమ్=స్తోత్రము చేయఁబడుచున్నదియు, లేక 'హస్తో స్తుతమ్
 ఆని యొకటేసమాసముగా గ్రహించినయెడల గిరింద్రమస్తకతిరుప్రస్తారములచేత,
 విస్తారితములైన కల్పతరుప్రనూనములచేత నైన, సంస్తర=పడుకయందు, లసత్=ప్ర
 కాశించుచున్నదియు, ప్రస్తావి=ఆ గోవర్ధనమును ఎత్తినప్రస్తావము గలదియు, అగు,

రాధచేర ముల మైన దని యధాంతరము. గోవర్ధనము నెత్తి యైసతర్వాత దానిపైఁ గడి క్రింద రాలినకల్పవృక్షపుష్పములనెఱ్ఱించును రాధ కృష్ణనితోఁగూర్చుండి, ఆ గోవర్ధనపర్వతము నెత్తినప్రస్తావము చెచ్చి అతనిని జాగడినదనుట, ఇట్టిచేత, వస్తు= శ్రీకృష్ణాభ్యుదయమైన వస్తువు, అస్తి=కలదు.

శా. హస్తోదస్తగిరింద్రమస్తకతరుగవ్యత్యస్తవిస్తారిత

న్రస్తస్వస్తరునూననంస్తరలనస్త్రస్తార మభ్యస్తప

ద్వాస్తోకస్తన మస్తకల్మషపురోన్యస్తంబు నుద్యజ్జగ

త్వస్తిశ్రీదము రాధికాస్తుతము చంద్రచన్ద్రస్తు వెంతే తగున్. 1

తా. సకలజగత్తులకును రక్షకమై, లక్ష్మీదేవిచన్దునోయిని అనుభవించుట నుండు మరగినదై, శుద్ధసత్వవిఘ్నలచే వికరముగా ప్రతిపాదించఁబడినదై, గోవర్ధనము నెత్తఁగా అందలికొనలలోని చెట్లనుండి రాలినపుష్పములచేతను దేవతలు కురిసిన కల్పవృక్షపుష్పములచేతను నెఱసి, యాకొండ నెత్తినందున రాధ మిక్కిలి షాగడఁగా, నొప్పుచున్న కృష్ణుం డనెడితత్త్వము ఒకటి కలదు.

శ్లో॥ రాధారాధితవిభ్రమాద్భుతరసం లావణ్యరత్నాకరం

సాధారణ్యపదవ్యతీతసహజస్మేరాననామ్నోగుహమ్ |

ఆలమ్బే హరినీలగర్వగురుతానర్వస్వనిర్వాపణం

బాలం వైణవికం విముగ్ధమధురం మూర్ధాభిషిక్తం మహాః॥ 2

టీ. రాధా .రసం-రాధా=రాధచేత, ఆరాధిత =గారవింపఁబడుచున్న, విభ్రమ=విలాసముచేత, అద్భుత=అశ్చర్యకరమైన, రసమ్=శృంగారరసము గలది యును. శృంగారరసాతిశయము అత్యాశ్చర్యముగాఁ జిప్పిలుచున్నదనియు, శృంగార రసస్వరూపులైన తదీయవిలాసములకు రాధయు మిక్కిలి మెచ్చి కొలుచుచున్నదనియు భావము. లావణ్యరత్నాకరమ్-లావణ్య=కాంతివిశేషముయొక్క, రత్నాకరమ్=సముద్ర మైనదియును-నిరతిశయకాంతివిశేషము గలదియును, సాధారణ్య . రహమ్- సాధారణ్య=సాధారణముగా నుండుటయొక్క-సమానమైయుం గుటయొక్క, పద=మార్గమును, వ్యతీత=అతిక్రమించినదియు-తనకు సమానమైనది మఱియొక్కటిలేనిదియు అనుట, సహజ=స్వభావసిద్ధముగా, స్మేర=చిలునవ్వుతోఁ గూడినదియు, అగ్ర, ఆనన + ఆమ్నోగుహమ్=మోముఁదామరగలదియు, ఈడుకోడు లేకయెరుడును చిలునవ్వుదోలఁకుచున్న తామరవంటి నీమ్రైగము గలదియనుట, హరి

నిర్వాపణమ్-హరినీల=ఇంద్రనీలమణులయొక్క, గర్వ=అహంకారముయొక్క, గురుతా=గొప్పతనముయొక్క, సర్వస్వ=సమస్తమును, నిర్వాపణమ్=పోఁగొట్టు నదియు-ఇంద్రనీలమణులగర్వాతిశయము సంతయు పోఁగొట్టునట్టి నల్లనికాంతి

గం యనుట, కై వికం=వేలుపు చూచునదియు, విముగ్ధమధురం-విముగ్ధ=మీఁగు సుందరమైనవానిలో, మధురం=సుందరమైనదియు, మూర్ధాభిషిక్తం=మనోహరమైనట్టికి రాజైనగా పట్టాభిషిక్తమైనాయు-నిరతిశయచకోజ్జమైనది యనుట, అగు, మహా=తేజముచు-శ్రీకృష్ణాఖ్యతేజస్సును, అలంబే=అశ్రయించుచున్నాను.

శా. నాధారణ్యవగవ్యతీతదరహారనశ్రీముఖాంభోజుడై
మాధురైక్యనిధానుడై మరకతాశ్మప్రాఫిగర్వార్థటి
వైశుర్యావహతేజుడై సరసనిర్వ్యాజాంగశృంగానుడై
రాధారాధితుడైనవై వికమూర్ధన్యమదిం గొల్పెదన్ . 2

శా రాధకుగూడ మిగులగొప్పగా గొనియాడఁదగినంత యాశ్చర్యకరమైన శృంగారరసముగలదియును, విశేషకాంతివైభవముగలదియు, సాటిలేనిదై చిఱునవ్వు సహజముగా దొలఁకుచుండు మోముదామర గలదియు, ఇంద్రసీలములకాంతి సతిశయించిన నల్లలికాంతిచే మించినదియు, వేలుపు చూచునదియు, చక్కనివానిలో పల మిగుల చక్కనైనదియు, లోకోత్కృష్టమైనదియు, నగు బాలకృష్ణాఖ్యతేజముచు అశ్రయించుచున్నాను.

సో॥ కరిణా మలమ్మిత్వగతివైభవం భజే

కరుణావలమ్మిత్వకిశోరవిగ్రహమ్ |

యమినా మనారతవిహారి మానసే

యమునావనాస్తరసికం పరం మహాః ||

3

టీ కరిణాం=విచుఁగులకు, అలంభ్యగతివైభవమ్-అలంభ్య = అతిక్రమింపరాని -మూలరాని, గతి=గమనముయొక్క, వైభవమ్=పెంపుగలదియును-ఏనుఁగులనడకను మించిననడకపెంపు గలది యనుట, కరుణా .. విగ్రహమ్-కరుణా=దయచేత, అవలమ్మిత్వ=స్వీకరింపఁబడిన, కిశోర=బాలకునియొక్క, విగ్రహమ్=శరీరముగలదియును-కరుణచే బాలుఁడై యవహరించినదియునుట, యమినాం=ఋషులయొక్క, మానసే=మనస్సునందు, అనారతవిహారి-అనారత=ఎడతెగక, విహారి=విహరించునదియు, యమునా . రసికం-యమునా=యమునానదితీరమందలి, వన + అంత=రమణీయమైన వనమందు-ఇచట అంత శబ్దము రమణీయవాచకము, రసికం=(సంచారముచేయుట యందలి) రసమునెఱిగినదియు, పరం=ఉత్కృష్టమైనదియు, అగు, మహా=శ్రీకృష్ణాఖ్యతేజమును, భజే=సేవించుచున్నాను. ఋషులమనఁబుల విహరించుటచే పరత్వమును, యమునానదివనాంతములందు విహరించుటచే శౌలభ్యమును దొలఁకుచున్నవి.

ఉ. అల్లన మందయానము గర్జావలి గోరంగ మానిమానసా
 త్పుల్లనరోజపాలి బద్రముల్ సెలంగక్ యమునాతరంగిణీ
 నల్లలితాంబుపూరములు శ నారవయస్థలమీదఁ జిమ్ముచుం
 జల్లనిచూపులం గరుణఁ శ జల్లెడునల్లనిబాలుఁ గొల్పెదన్. 3

తా. మదపుటేనుఁగులనడను మించిననడకసాంపు పెంపు గలదియు, కరుణా
 రసముచే బాలకుఁడై యవతరించినదియు, యోగులమనంబులయం బెపుడును విహరిం
 చుచుండునదియు, యమునానదీతీరమందలి రమణీయమైనయడవియందు తిరుగాడుట
 యందు నిపుణమైనదియు, సర్వోత్కృష్టమైనదియు నగుకృష్ణాఖ్యతేజమును భజించు
 చున్నాను.

శ్లో॥ అతన్ద్రితప్రిజగదపి వ్రజాజ్ఞనా
 నియన్ద్రితం విపులవిలోచనాజ్ఞయా |
 నిరస్తరం మమ హృదయే విబృహ్మతాం
 సమస్తతః సరసతరం పరం మహాః || 4

టీ. అతన్ద్రితప్రిజగత్ అపి-అతన్ద్రితః స్వతంత్రములు కానివిగాఁ జేయఁ
 బడిన-తనకు పరతంత్రములై న యనుట, ప్రిజగత్ అపి=మూఁడులోకములు గలవియై
 నను, 'నియన్ద్రితస్సకలజగత్' అనుపాఠమున, యత్=ఏతేజము, గకలజగత్=సమ
 స్తలోకమును, నియన్ద్రి = నియమించునదో, తత్=అది - సర్వలోకనియామక
 మైన దని యర్థము, విపుల...జ్ఞయా- విపుల = విశాలము లైన, విలోచన-కన్నుల
 యొక్క, అజ్ఞయా=అజ్ఞచేత-వాలుంగనుసన్నలచే చేయునట్టియాజ్ఞలచేత ననుట,
 వ్రజా . త్రితమ్-వ్రజ+అజ్ఞనా=గోపస్త్రీలచేత, నియన్ద్రితమ్=నియమింపఁబడి
 నదియో,-గొల్లచెలవలు కనుసన్నలచే చేయునాజ్ఞలకు లోనై ప్రవర్తించునది
 యనుట, సమస్తతః=అంతటను, సరసతరం = మిక్కిలిసరసమైనదియు - ఎచ్చటఁ
 జూచినను ఏమి చేసినను మిగులరసవంతముగా నే యుండునదట, పరం=ఉత్కృష్ట
 మైనదియు, అగు, మహాః=తేజము-కృష్ణాఖ్యతేజము, మమ=నాయొక్క, హృదయే
 =హృదయమునందు, నిరస్తరం=ఎప్పుడును, విబృహ్మతాం = ప్రకాశించుగాక -
 ముల్లోకములను నియమించునంతటి దేవదేవుఁడు గొల్లచెలవలు మాట చెప్పి చెప్పక
 వట్టికనుసన్నలచేతనే చేసినయాజ్ఞలకు లోనై నడచుకొన్నాఁడుట సౌలభ్యాతి
 శయ ముష్టోపించు చున్నది. కనుసన్నలకే లోనై నడచుకొనుట అత్యంతవిధేయ
 త్వమును సూచించుచున్నది. ముల్లోకములయేలిక గొల్లచెలవలకు గులామైనాడని
 భావము. ఇట్టిసౌలభ్యమునబట్టి సులభాశ్రయణీయమై, 'సమస్తతః సరసతరమ్'అంత
 టను రసము చిప్పిలుటఁబట్టి అత్యంతభోగ్యమై యుండుటచే నామనస్సునందు ఒక
 పృథు గాక 'నిరస్తరమ్' ఎప్పుడును, ఉండును, ఉండుట మాత్రమే కాక 'విబృ
 హ్మతామ్' పయిపయి సతిశయిల్లుచును, ఉండును గాక యని యాశయము.

ఉ. లోకము లన్నియుం దనకు ర్లోకువగాఁ గొని యేలుమేటి య
స్తాకమనోహరావయవశోభితఁ డెంతటివిత గోపికా
లోకనలీల నెల్లపనురలుం దనుఁ దాన యొనర్చె వారిదే
కాక ప్రభావ మట్టిత్రిజగత్సలభక మది నాశ్రయించెదన్ . 4

తా. మల్లోకములును తనకు వశముగా నడపుచుండునట్టి ఏలిక యయ్యెను,
గొల్ల చెలువలు కనుఁన్నలతోఁ జెప్పినపనులు నేయునంతసౌలభ్యము గలదై, సమస్త
విషయములందును మిక్కిలిసరసమై, యొప్పుశ్రీకృష్ణాఖ్యతేజము నాహృదయమందు
నిరంతరము పయింబయి అతిశయిల్లుచుండుఁగాక

శ్లో॥ కన్దర్పప్రతిమల్ల కాన్తివిభవం కాదమ్మిసీబాన్దవం
బృన్దారణ్యవిలాసినీవ్యసనినం వేషేణ భూషామయమ్ |
మన్దస్మేరముఖామ్బుజం మధురిమవ్యామృష్టవిమ్బాధరం
నన్దే కన్దలితార్ద్రయావనవసం కై శోరకం శార్దూణః || 5

టీ. కన్దర్ప విభవమ్-కన్దర్ప=మన్మథునికి, ప్రతిమల్ల=ప్రతిభటమైన-ఎదిరి
యైన యనుట, కాన్తి=కాంతియొక్క, విభవమ్ = పెంపుసొంపు గలదియు-మన్మ
థునికాంతిని అతిశయించునట్టికాంతి గలది యనుట, కాదమ్మిసీబాన్దవమ్-కాదమ్మిని
=మేఘపం క్తికి, బాన్దవమ్=చుట్ట మైనదియు-మేఘసమూహమయొక్క కాన్తివంటి
కాంతి గలది యనుట-ఇచట మేఘము అనక మేఘసమూహమును చెప్పుటచే కాన్తి
యొక్కఅతిశయము తెలియునది. బృన్దా వ్యసనినం బృన్దారణ్య =బృందావన
మందలి, విలాసినీ=కులుకులాండ్రయిన గోపికలయందు, వ్యసనినం=అసక్తిగలదియు,
వేషేణ=వేషముచేత-తాను ధరించుచున్న నెమిలిపురి వేణువు మొదలైన సామాన్య
పరికరముచేతినే, భూషామయమ్=భూషణప్రచుర మైనదియు - మిక్కిలిసామ్యము
గలది యనుట-సామాన్యము లైనవి తొడిగినను మిక్కిలి భూషణములు దాల్చినట్లు
ఉండునది, లేక, భూషామయమ్=భూషణస్వరూప మయినది-భూషణములు వేణు
అక్కట లేదు. సామాన్యమైన వేషమే భూషణముగా నుండునది యనుట; లేక
భూషామయమ్=మిక్కిలి భూషణములు గలది-నానావిధభూషణములతోఁ గూడిన
వేషముగలది యనుట, మన్ద ..బుజమ్-మన్దస్మేర=చిఱునగ వుతోఁ గూడిన, ముఖ +
ఆమ్బుజమ్=మోముఁదామర గలదియు, మధురిమ .ధరమ్-మధురిమ=సౌందర్యము
చేత, వ్యామృష్ట=మిక్కిలియు తడుపఁబడిన-చక్కఁదనము పూర్ణముగా నెఱసి
యున్న-అంతటను చక్కనై యున్న, విమ్బ + అధరమ్=దొండపండువంటి యధరము
గలదియు. కై శోరకం=బాల్యముగలదియు- మిక్కిలిబాల్యముతోఁ గూడియున్నది
యనుట, శార్దూణః =పిష్టనియొక్క, కన్ద .వసం-కన్దలిత=మొలకొ ప్తిననియు,

ఆర్ద్రః=సరసమైనదియు, అగు, యౌవన=ఎలప్రాయమనడి, వనం=వనమునుగూర్చి, వద్దే=నిమస్కరించుచున్నాను-ఇట కందళిత మైనవనము(చిగిర్చినయడవి)వలె కందళితమైన యౌవనమును మిక్కిలిరమణీయముగా నుండుటచే యౌవనమును వనముగా రూపించినాఁ డని తెలియునది. లేక-'యౌవనమిదమ్' అనుపారమున, ఇదం=ఈ-ప్రసిద్ధమైన 'కందళితార్ద్రయౌవన' మని అన్వయము. దానినిగూర్చి, వద్దే=నమస్కరించుచున్నాను. ఇదట 'కన్దర్ప ..విభవమ్' అనుచో ప్రతిమల్లశబ్దముచే మన్మథుని కంటె సౌందర్యము మఱింతమోహన మగుటయు, 'కాదమ్మిని' అని మేఘమునుగాక మేఘపంక్తిని జెప్పుటచే ఎలచాఱు మఱియు నతియించుటయు, 'బృదా'=వ్యధిని నం'అనుటచే గోఢస్త్రీలయందు వ్యామోహము హెచ్చుటయు, 'వేషేణ .మయమ్' అనుటచే అలంకారము హెచ్చగుటయు, 'మన్త మ్మృషం' అనుటచే-మొగము చిటునవుచే నక్కఱగా నివ్వటిలుచు తామరవలె మఱియు తులకించుటయు, మధురిమ .. ధరం' అనుటచే మోవియందు ఎఱుపును మరువును మఱింత మీటుటయు, బాల్యము మిక్కిలియు వీడని యౌవనప్రాయస్థానముయొక్క లక్షణములుగా తెలియునది.

శా. కందర్పప్రతిమల్లధాము నవమేరఘశ్యాముఁ బ్రేమోల్లస
దబ్బందారణ్యపథూరతుఁ మధురిమార్మృప్తాధరోష్ఠాన్వితు
స్సందస్తేరకపోలు వేషకృతనానాభూషణోద్వేలుఁ జె
ల్యందం గొల్చెద బాల్యయౌవనవిలారసాలంకృతుఁ శ్రీయుతున్. 5

తా. మన్మథుని నిరసించునట్టి సౌందర్యశోభ గలిగి, మబ్బులపంక్తితో చాటియైన ఎలచాఱుతో నొప్పి, బృందారణ్యమందలి గొల్లకులుకులాండ్రుమందుఁ దగులువడి, సామ్యులు పెక్కులు దాల్చి, చిటునవుచు దోలఁతుమోముఁదామరయు సాగను మిక్కిలి గులుకు దొండపండువంటిమోవియుఁ బ్రకాశింపఁగా, బాల్యముతో మిక్కిలి కూడినదై క్రొత్తగా మొలకొత్తుచున్నట్టి కృష్ణుని సరసయౌవనమునుగూర్చి నమస్కరించుచున్నాను.

అవ. బాల్యము మిక్కిలి వీడని యౌవనాగమమునే వర్ణించుచున్నాఁడు.

శ్లో॥ ఆముక్తమానుష మముక్తనిజానుభావ
మారూఢయౌవన మగూఢవిదగ్ధలీలమ్ ।
ఆమృష్టయౌవన మనప్తకిశోరభావ
మాద్యం మహాః కి మపి మాద్యతి మానసే మే॥

6

టీ. ఆముక్తమానుషమ్-ఆముక్త=కొంచెముగావిడువఁబడిన, మానుషమ్=మనుష్యభావముగలదియు, ఆముక్త...భావమ్-ఆముక్త=విడువఁబడిన, నిజః=తనదైన,

అనుభావమ్ = ప్రభావము గలదియు-మనుష్యభావము గలిగియుండియు తనమహత్త్వమును విడనాడకుండునది యగుట, ఆరూఢవిగ్రహమ్-ఆరూఢంపైకొనిన-పరిగ్రహింపఁబడిన యనుట- లేక-పెరిగినదైన, విగ్రహమ్ = శరీరముగలదియు, అగూఢ . లీలమ్-అగూఢంరహస్యములుకొని - ప్రకాశించుచున్న, విదగ్ధం=ప్రాథమ్యములైన, లీలమ్=విలాసములుగలదియు-శరీరముపెరుగుచును ప్రాథమీయ కుదురుచును ఉండుటనుబట్టియే, ఆమృష్ట యావనమ్-ఆమృష్టంకొంచెము స్పృశించిన, యావనమ్ = ఎలప్రాయముగలదియు-ఎలప్రాయము తలనూపుచున్న దనుట, కావుననే, ఆనన్ద . భావమ్-ఆనన్దం = నశింపని-వీడిని, కిశోరభావం = బాలత్వముగలదియు-బాల్యము పిష్టినిగి ఆచుట, కిమపి=ఇట్టిదట్టి దనరానిదియు, ఆద్యం = జగత్కారణమైనదియు, అగు, మహాః = తేజము, కృష్ణాఖ్యతేజము, నమ = నాయొక్క, మానసే=మనస్సునందు, మాద్యతే=విష్టిపీఠించున్నది-విజృంభించుచున్నదనుట. ఇటు విగ్రహము ఆరూఢమగుటయు, విదగ్ధలీలలు అగూఢ మగుటయు, కిశోరభావము ఆనన్దమగుటయు, యావనము కందలింపుటయొక్క లక్షణములని తెలియునది.

ఉ. మానవలీలయన్ నిరుపమానమహామహిమామానుభావమున్

మేనిపరిగ్రహంబు మితి శ్రమిఱినప్రాధీయు బాల్యచాపలా

మానవిలాసమున్ నవమనోహరయావనముం జెలంగ నెం

తేనియు హర్షవిస్త్రయము శ్రీలిచ్చె జెలంగ వెలుంగు నామదిన్. 6

తా మనుష్యభావమును దాల్చియుండియు పూతనాసంహారదులతే తన ప్రభావము వదలక నెఱపుచుండునదియు, వృద్ధిక్షయములు లేనిదియు శరీరమునఁ జెరుగుచున్నదియు, సర్వజ్ఞమయ్యను యావనము వచ్చినందులకు నూచకము గా ప్రాథమ్యములైనలీలలు పచరించునదియు, బాల్యము తీసిపోవకుండునదియు, యావనము తలనూపుచుండునదియు, ఇట్టిదట్టిదని నిర్వచింపరానిదియు, మొట్టమొదటిదిగావున జగత్తునకెల్ల కారణమైనదియు, అగు శ్రీకృష్ణాఖ్యతేజము నామనస్సునందు మిక్కిలి చెలరేగుచున్నది

అవ. లోకమునందలి నమస్తమనోజ్ఞవస్తువులకంటె శ్రీకృష్ణుఁడే లతిమనోజ్ఞుఁడని కవి చెప్పచున్నాడు.

శ్లో॥ తేతే భావా న్నకలజగతీలోభసియప్రభావాః

నానాతృష్ణాసుహృది హృది మే కామ మావిర్భవన్తు ।

వీణాపాణికవ్యతిరసితస్మరవక్త్రావద్దా

న్నాహం జానే మధుర మపరం నన్దపుణ్యామ్బురాశేః॥ 7

టీ. సకల.. ప్రభావాః సకలంసమస్తమైన, జగతి=జగములకును, లోభసియ = మిక్కిలి ఆసింపఁదగిన, ప్రభావాః = పామర్యములు గలవి-లేక మహిమలు

గలవి, అగు, తేతే=ఆయాప్రసిద్ధములైన, భావాః=భావములు - పదార్థములు, నానా సుహృది- నానా=అనేకములైన-పుత్రకళత్రధనధాన్యాదివిషయములైన, తృష్ణా=పేరాసలకు, సుహృది=మిత్రమైన, మే=నాయొక్క, హృది=హృదయము నందు, కామం=యథేచ్ఛముగా, ఆవిర్భవస్తు=పుట్టునుగాక-నాహృదయము అనేక విధములైన పేరాసలచే పూరితమైనదిగావున లోకమునందలిరమ్యపదార్థంబు లెల్లను దానికి మిక్కిలియింపై యాసకొలుపుచు ప్రకాశించుచు గాక యనుట, అయినప్పటి కిని, వీణా విద్వాత్-వీణా=వీణియవలె నున్న, వేణు=సిల్లఁగ్రోవియొక్క, క్వణిత =ధ్వనిచేత, లసిత్=ప్రకాశించుచున్న, స్మేర=చిలువగవుతోఁగూడిన, వక్త్ర)+ అరవిద్వాత్=ముఖకమలము గలదైన, నంద రాశేఁ-నంద=నందునియొక్క, పూర్వ + అమృరాశేఁ-పుణ్య=సుకృతరూపమైన, అమృరాశేఁ=సముద్రముకంటెను- సముద్రమువలె ఆపారమై యున్ననందుని పుణ్యసమాహమే యిట్లు పుట్టిన దని చెప్పఁ దగిన శ్రీకృష్ణునికంటెను, మధురం=మనోజ్ఞమైన, ఆపరం=మఱియొకవస్తువును, అహం=నేను, నజానే=ఎఱుఁగను-శ్రీకృష్ణుడే లోకోత్కృష్టమనోహరుఁ డవుట, లోకోత్కృష్ట మైనయిట్టినునోజ్ఞత్వమునకు 'వేణుక్వణిత'మును 'స్మేరవక్త్రాగ్రివింద' మును పోషకము లని తెలియునది. లోకమునందు అత్యంతలోభియములైనవస్తువులు పెక్కులు, హృదయముపేరాసలచే అత్యంతచపలమైనదిగాన ఒక్కొక్కవస్తువునందును తగులఁపడినది అట్టివస్తువులన్నిటిని అతిశయించి, యిట్టిచపలహృదయమును తనయందే లీనము నేసికొని మించునంతటిమాధుర్యాతిశయము, మంజులవేణు నాదమును మందహాసముఖమును గలకృష్ణునికే కల దని యాశయము.

మ. అమితాశావళి మామదిక్ నిఖిలలోకాశాస్య మాపెక్కుభా
వము లెన్నేనియు నిల్చు గాక విలసద్యంత్రీనినాదానుమో
దము మందస్మితసుందరం బగుయశోదానందపుణ్యాంబునా
రముకన్నక మధురంబు లేదొకటి చర్రచ్చల్ సేయని కేటికిన్ .7

తా. సర్వలోకములకును మిక్కిలియు లోరందగినసౌందర్యాదిమహత్త్వము లచే ప్రసిద్ధములైనవస్తువులనేకములు గలవు. అవి పేరాసలకు పట్టయిన నాహృదయమందు మిక్కిలియు ఆసకొలుపుచు ప్రకాశించినను ప్రకాశింపరీ. వీణవలె మొరముచున్న వేణునాదముచే విలసిల్లుచు చిలువవృత్తోలకాడుచు తామరలవలె నున్న మొగము గలవాఁడై నందునిపుణ్యసమాహమే యిట్లు పుట్టిననందగిన శ్రీకృష్ణునికంటె సుమనోజ్ఞమైనపదార్థము మఱియొకటి నాకుఁ జెలియకున్నది.

శ్లో॥ సుకృతిభి రాదృతే సరనవేణునినాదనుధా
రవలహరీవిహారనిరవగ్రహకర్ణ వుటే।

వ్రజవరసుందరీముఖనరోరుహసారసికే

మహాసి కదాను మజ్జత మదీయ మిదం హృదయమ్॥

8

టీ. సుకృతిభిః=పుణ్యాత్ములచేత, ఆదృతే=ఉపలాలింపఁబడినదియు, సరస
..పుటే=రస=రసయుక్తమైన, వేణునినాద=వేణుధ్వనియనెడి, సుధారస=అమృ
తరసముయొక్క లహరీ=ప్రవాహమందు, నిరవగ్రహ=నిరాటంకమైన, కర్ణపుటే=
చెవిపుటముగలదియు-అమృతరసప్రవాహమువలె అత్యంతభోగ్యముగా నిగుడుచున్న
వేణునాదమును సొంపుగా ఆలించుచున్నది యనుట, వ్రజ సారసికే=వ్రజ=వ్రేప
లైయందలి, వర=శ్రేష్ఠమైన, సుందరీ=చెలువలయొక్క-గోపస్త్రీలయొక్క, ముఖస
రోరుహ=ముఖపద్మవిషయము, సారసికే=రసజ్ఞమైనదియు-గోపస్త్రీల తామరల
పంటిమొగముల సొందర్యసౌకుమార్యాదిరసములను చుంబనాదులచే అనుభవించు
శేర్మగలది యనుట, 'ముఖసరోరుహ సవృధుపే' అనుపారమున, ముఖసరోరుహ=
మొగమనెడి తామరయందు <త్=శ్రేష్ఠమైన, మధుశే=శుష్కమైదయైనదియు-తామర
యందలి రసమును గ్రోలుతు మైదవలె గోపస్త్రీముఖతామరసములరసమును ఆస్వా
దించునదియనుట, ఇట్టిదైన, మహాసి=తేజస్సునందు-కృష్ణాఖ్యమైనతేజస్సునం దనుట,
మదీయం=నాదైన, ఇదం=ఈ, హృదయం=హృదయము, కదాను=ఎప్పుడు, మజ్జతే=
మునుగను - ఆ తేజస్సునందు నాహృదయము ఎపుడు పూర్ణముగా లీన మగునో
యనుట.

చ. విమలతపోధనామృతము శ్రవేణురవామృతసారపూరవి

శ్రమపదకర్ణగోళము ప్రజప్రమదాముఖపద్మచంచరీ

కము కమసియనాకము నశకామజనావన మైనదివ్యతే

జమున మునుంగు తెన్నఁడొకొ శచల్లగ నుల్లము పల్ల వింపఁగన్ .

తా. పుణ్యాత్ములచే నుపలాలితమైనదియు, అమృతరసప్రవాహమువలె నిగు
డుచున్న వేణునాదములను ఎచ్చరికతో నాలించుచుండునదియు, గొల్లచెలువల
ముఖారవిందముయొక్క భోగ్యతను ఆస్వాదించుటయందు రసజ్ఞమైనదియు, అగు
శ్రీకృష్ణాఖ్యతేజమునందు నామనస్సు ఎపుడు పూర్ణముగా లీనమగునో

శ్లో॥ తృష్ణాతురేచేతసిజృమ్భమాణం, ముష్ణన్తుహుర్తోహమహాన్ధకారమ్॥

పుష్టాతు నః పుణ్యదయైకసిన్ధోః, కృష్ణస్య కారుణ్యకటాక్షకేళిః॥ 9

టీ. పుణ్య సిన్ధోః--పుణ్య=పుణ్యముయొక్కయు, దయా=దయయొక్కయు,
ఏక=ఏకరూపమైన, సిన్ధోః=సముద్రమైన-అపారమైనదయయు పుణ్యమును గలవాఁ
డైన, కృష్ణస్య=కృష్ణునియొక్క, కారుణ్య . కేళిః-కారుణ్య=కరుణచే ప్రయుక్త
మైన, కటాక్ష=కడగంటిచూపులయొక్క, కేళిః=క్రీడ-విలాసముగా నిగుడుట,

తృష్ణ + ఆతురే = తృష్ణ = పేరాసచేత, ఆతురే = తమకించుచున్న, చేతనే = మనస్సు నందు, ముహూః = చూటికి, బ్రహ్మమాణం = విజృంభించుచున్న, మోహ . కారం = మోహ = మోహము నెడి, మహతే + అన్యకారం = కటికచీకటిని, ముష్ణన్ = చాచించుచున్నచై, నః = మమ్ము, పుష్టాతు = పోషించుఁగాక. చేతము 'తృష్ణాతుర' మైనది గావు ననే 'మోహమహాంధకార' ము అందు 'జృంభమాణ' మైనది. ఇట్టి జృంభమాణ మహామోహమును 'దర్మైకసింధుఁ' డగుటచే పోఁగొట్టునంత దయాత్మికమును గలవాఁడును, 'పుష్టైకసింధుఁ' డగుటచే 'కటాక్షశి' చేతనే పోఁగొట్టునంత శక్తికృత్రియము గలవాఁడును అగు నని గ్రాహ్యము

మ. అమితాశావశ మైననామది సవశశ్యం బై నమోహాంధకా
రము గారుణ్యకటాక్షవీక్షణవిభాసరాశి విఫాలించి నె
య్యమునం బ్రోచు దయాపయోధి ఘనబృందారణ్యకర్ణంబిబ్బం
దమనోలోచనసాధుసేవధి ప్రమోదం బొప్ప నెల్లప్పుడున్ . 9

తా. పుణ్యస్వరూపుఁడును దయానిధియు సగుశ్రీకృష్ణనికరుణాకటాక్షము లీ
గా పాలిసి, పేరాసచే నామనస్సున చూటికి చలలేఁగుచున్న అజ్ఞాన మనెడిపెనుఁ
జీకటిని హరించి, మమ్ము రక్షించుఁగాక.

శ్లో॥ నిఖిలనిగమమూలీలాలితం పద, కమలం పరమస్య తేజసః |

ప్రజభువి బహుమన్మహేతరాం సర, సకరిషవిశేషరూపితమ్ | 10

టీ. పరమస్య = సర్వోత్కృష్టమైన, తేజసః = శ్రీకృష్ణాఖ్య తేజముయొక్క, నిఖిల
.. లాలితం = నిఖిల = సమస్తములైన, నిగమ = వేదములయొక్క, మూలి = శిరస్సులచేత
-వేదాంతములచేత ననుట, లాలితం = లాలింపఁబడినదియు, ప్రజభువి = ప్రజ = ప్రేషల్లె
యొక్క, భువి = భూమియందు, సర = రూపితమ్ = సరయుక్తమైన, కరిషవి
శేష = రేణువుచేత, రూపితమ్ = పూయఁబడినదియు, 'భూపితమ్' అనుపారమున,
అలంకరింపఁబడినదియు, అగు, పదకమలం = అడుగుఁదామరము, బహుమన్మహేత
రాం = మిక్కిలియుబహూకరించుచున్నాము - గొప్పగా నెప్పుచున్నామనుట. వేదశిర
స్సు లెక్కడ! ప్రేషల్లెవీధు లెక్కడ! అలంకారభూతమైన పాదకమలము ప్రజభూ
మికరిషముచేత రూపిత మైనది అని పరత్వాత్మికమును సౌలభ్యాత్మికమును
నూచిరములు.

మ. సిరి కేల్దమ్ముల నొత్తగా శ్రుతివధూనీమంతసింధూరముం

దరమై యొప్పెనలార నందముగ మందగ నందగోపాలముం

దిరశాలాంతకరీషరూపితరసోదీర్ఘంబు లౌసాదము

ల్పరమాసంజముఁ జేయు నామదిక నుల్లాసంబు గల్పించుచున్ . 10

తా. వేదాంతములం దుపలాభిత మయ్యు, ప్రపల్లవిధులయందలి రోణముచే బూయంబడి యొప్పు చున్న శ్రీకృష్ణాఖ్యునహా తేజస్సుయొక్క పాదపద్మమును మిక్కిలి గొనియాడుచున్నాము.

శ్లో॥ ఉదారమృదులస్మితవృత్తికరాభిరామాననం

ముదా ముహు గుదీర్ణయా మునిమనోమ్బుజామ్రేడితమ్

మదాలనవిలోచనవ్రజవధూముఖాస్వాదితం

కదాను కమలేక్షణం కమపి బాల మాలోకయే॥

11

టీ. ఉదార మాననమ్-ఉదార=గంభీరములును, మృదుల=శోమలములును అగు, స్మిత=చిలునగవుయొక్క, వృత్తికర=సంకరముచేత-మిశ్రణముచేత, అభిరామ=మనోహరమైన, ఆననం=ముఖము కలవాడను, చిలునగవు కూడుటచే మఱింత గొనబుచ్చుమొగము గలవాడనుట, మహాః=మాటికిని, ఉదీర్ణయా=ఉరవడించిన, పయింబయినతిశయించుచున్న, మదా=సంతోషముచేత, ముని . మ్రేడితమ్-ముని=మునులయొక్క-హృదయమునందు మననము సేయువారియొక్క, మనోమ్బుజ=హృదయకమలములందు, ఆమ్రేడితమ్-ద్విగుణీకృతము - ఇనుమడి - యైనవాడను-మునులు హృదయమునందు 'మృదులస్మితాభిరామానన' మను ధ్యానింపఁగా మాటికి సంతోషము పొచ్చుటచే అందు శ్రీకృష్ణస్వరూపభోగ్యతావిభవమును ఇనుమడిగా అతిశయించుచుండుననుట, మదా స్వాదితం-మద=యావనమదముచేత, అలస=మందములైన, విలోచన=కన్నులుగల, వ్రజవధూ=గోపస్త్రీలయొక్క, ముఖ=ముఖములచేత, ఆస్వాదితం=ఆనుభవంపఁబడుచున్నవాడను-గోపస్త్రీలు యావనమదముచే మందటిల్లిన మోహంపుఁజాడ్కులు నిగిడ్చియు చుంబనాదు లిడియు, శ్రీకృష్ణమూర్తియొక్క భోగ్యతారగమును ఆనుభవించు రనుట, కమల+ఈక్షణం=తామరలేకులవంటికన్నులు గలవాడను. కమపి=ఇట్లు ట్టని చెప్పరానివాడను, అగు, బాలం=బాలని-చిన్నికృష్ణుని, కదాను=ఎప్పుడు, ఆలోకయే=చూతునో.

ఉ. కన్నులకోద్ది జూచివ్రజశకాంతలు వేడుక ముద్దు లాడఁగా

సన్నపునవ్వువెన్నెలలు ౧ సల్లగఁ జల్లఁగ నెల్లమోనులు

సన్నతమానసాబ్జముల ౧ సారెకు సారె వహింప మించున

క్కన్నులపండు వై నముఖశకంజము రంజిలుబాలుఁ గాంచెదన్. 11

తా. ఉదారమును సుమారుము నైన మొలకనవ్వు దొరయుటచే మఱింబును ద్దుగులుపనెత్తుగము గలిగి, అట్టిమద్దు మొగముతోడిరూపును మునులు హృదయంబున మననము సేయుటచే మాటికి చెలరేగు చున్న సంతోషమువలన వారలహృదుకుకమలమునందు రెండింటిలుగా నతీయించుచును, యావనంపుమత్తుచే మండుటవలన

అడుగులు నిగిడ్చియు చుంబించియు తనభోగ్యతావిభవమును గొల్ల చెలువలు అను
వింపఁగా, తామరచేకులవంటికన్నులు గలిగి, ఇట్టిట్టిని వర్ణింపరాక వెలుంగుచున్న
అలకృష్ణుని ఎప్పుడు చూతునోకదా.

॥ ప్రజజనమదయోషిల్లోచనోచ్ఛిష్టశేషీ

కృత మతిచపలాభ్యాం లోచనాభ్యా ముభాభ్యామ్ |

సకృదపి పరిపాతుం తే వయం పారయామః

కువలయదళసీలం కాంతిపూరం కదాను ||

12

టీ. ప్రజ . కృతమ్-ప్రజజన=ప్రేపదైలోనిజనులయొక్క, మద=యావనమద
౧ గలిగిన, యోషిత్=స్త్రీలయొక్క, లోచన=నేత్రములచేత, ఉచ్ఛిష్ట=ఉచ్ఛిష్ట
మాత్రము, శేషీకృతం=మిగిలినదిగాఁ జేయఁబడినదియు, కువలయ సీలం=కువ
య=నల్ల గలువలయొక్క, దళ=చేకులవలె, సీలం=నల్ల నైనదియు, అగు, కాంతి
రమ్=(శ్రీకృష్ణునిమీది) కాంతిప్రవాహమును-ఇచట 'మదయోషిత్' అని స్త్రీ
ను యావనమదము గలవారినిగాఁ జెప్పటచే యావనమదప్రయుక్త మైనమోహాతి
కముచే ఆకాంతిపూరమును కన్నులచే మిక్కిలి డిగ్గఁద్రాగి రనియు కావుననే
ందు ఉచ్ఛిష్టమాత్రము మిగిలినదనియు భావము, తే=ఆ-దౌర్భాగ్యమునందు ప్ర
ధులమైనయట, లేక, తే=నియొక్క-ఇది కృష్ణునిసంబోధించి చెప్పమాట, దీనికి
కాంతిపూరముతో అన్వయము, వయం=మేము, అతిచపలాభ్యామ్=మిక్కిలి చపల
యైన, లోచనాభ్యాం=కన్నులు, ఉభాభ్యామ్=రెంటిచేత, సకృత్ అపి=ఒక
సార్తైనను, పరిపాతుం=పానముసేయుటకు, కదాను=ఎప్పుడు, పారయామః=కత్తు
మగుచుమా-గోపస్త్రీలు యావనంపుమరులుపెల్లున డిగ్గఁద్రాని యుచ్ఛిష్టమాత్రమే
నిగిల్చియున్న యానల్లనికాంతిపూరమును మోకోర్చిదీర రెండుకన్నులార ఒక్క
సార్తైనను ఎప్పుడు ద్రావఁ గలుగునో యని యర్థము.

య. కొమరుంబ్రాహ్మపుమబ్బు గుబ్బతిలఁ గోశ్రుల్ జొబ్బిలక వల్లవ
ప్రమదల్ గన్నుల నాని యాని దిగుపాఠక శేషమై పొల్చునా
రమణీయోత్పలకాంతిపూర మెదురై १ రా నొక్కసారై వఁ బాం
కముగా నీకనుదోయి నానఁ గలభాగ్యం బెన్నఁడో కలెదను. 12

తా యావనపుమదంబు నివ్వటిలఁగొల్లచెలువలు మోహాతిరేకమున డిగ్గఁ
దావఁగా ఉచ్ఛిష్టమాత్రమే మిగిలిన ట్లున్నదై, నల్ల కలువచేకులంబోనిచాయ గల
దై, యొప్పునీకాంతిప్రవాహమును కృష్ణా! మారెండుకన్నులార ఒకపరియైనను
ద్రావఁగలుగుట యెన్నఁడోకదా.

॥ ఘోషయోషిదనుగీతయావనం, కొమలస్తనిత వేణునిన్వనమ్ |

సారభూతమభిరామనమ్పదాం, ధామ తామరనలోచనం భజే || 13

టీ. ఘోష . యావనమ్-ఘోష=ప్రేపల్లెయందున్న, యాషిత్=స్త్రీలచేత
-గోపికలచేత ననుట, అనుగీత=అనుసరించి గానము నెఱుఁబడుచున్న, యావనమ్=
ఎలప్రాయము గలదియు గోపికలు కృష్ణనిరూపనకర్తవమునకుఁ జొక్కి దానిని
గూర్చి వర్ణించి పాటలు పాడుదు రనుట, తోమల...స్వనమ్-తోమల-మృదువైన,
స్తనిత=ఉలుమువంటి, వేణు=పిల్లఁగ్రోవియొక్క, నిస్వనం=నాదము గలదియు-
ఉలుముచుటచే గంభీరముగాను, లేతయులు మనుటచే ఉలుమువలె భయంకరము
గాక సుఖావహముగాను, ఉండున దనుట-గంభీర మగుగొప్పభృని గలిగియు కర్ణ
సుఖావహమైయుండున దని యర్థము. ఇట్టివేణునాదము గలదియు, అభిరామ
సంపదామ్-అభిరామ = మనోజ్ఞములైన, సంపదాం=నీరులయొక్క-మనోజ్ఞము
లైన సౌందర్యసౌమ్యార్యాదులగు సాంపుపెంపులయొక్క, సారభూతం=సారాంశ
మైనదియు-సౌందర్యాదులసార మనుట-ఒప్పిదములలోనెల్ల ఒప్పిది మైనది అనుట,
తామరసలోచనం = తామరలవంటికన్నులు గలదియు, అగు, ధామ=తేజమును,
భజే=సేవించుచున్నాను.

ఉ. ప్రేజవరాండ్రు జవ్వనపురవిన్ననువుం గొనియాడఁగా ముఖాం
భోజమునందు లేయులుముఁబోనిరవంబున వేణు వొప్ప రా
రాజితకాంతిసంపదలరరాశి యనక వెలుఁగొందుశారదాం
భోజదళాక్షు దైవతవిభుం ద్రిజగత్పతి నాశ్రయించెదన్. 13

తా. ప్రేపల్లెయందలిగోపికలు తనయావనమునుగూర్చి వర్ణించుచు పాటలు
పాడఁగా, పిల్లఁగ్రోవి లేతయులుమువలె గంభీరముగాను కర్ణ సుఖముగాను ప్రా
యఁగా, చక్కనివానిలో నెల్లఁ జక్కనివై తామరచేతులవంటికన్నులు గలిగి వెలు
గుచుండు శ్రీకృష్ణాఖ్యతేజమును భజించుచున్నాను.

శ్లో॥ లీలయాలలితయావలమ్బితం, మూలగేహమివమూర్తినమ్పదామ్ |
నీలనీరదవికానవిభ్రమం, బాలమేవ వయ మాద్రియామహే || 14

టీ. లలితయా=సౌందర్యమైన, లీలయా=విలాసముచేత, అవలమ్బితం=ఆశ్ర
యింపఁబడినవాఁడును-మనోజ్ఞములైన లీలలకు పట్టుయినవాఁ డనుట, మూర్తినమ్ప
దామ్=ఆకారముయొక్క సంపదలకు- శరీరముయొక్క చక్కఁదనంపు పెంపులకు,
మూలగేహమివ=మొదలి పెంకివలె-మొట్టమొదట పుట్టినచోటువలె-నున్నవాఁడును-
ఆకార సౌందర్యవిశేషములు మొదట ఇక్కడనుండియే పుట్టినవి గాని మఱిచ్చటను
గాదనుట, నీల .. విభ్రమం-నీల=నల్లని, నీరద=మబ్బుయొక్క, వికాసం=ప్రకా
శముయొక్క, విభ్రమమ్=విలాసము గలవాఁడును-నల్లని మేఘముయొక్క కాంతివి
లాసము గలవాఁడును-నల్లనై విలాసము నొలఁతుచున్నకాంతి గలవాఁడును, అగు,
బాలమేవ=బాలుఁ డగుకృష్ణునే, వయం=మేము, ఆద్రియామహే=అదరించుచు

న్నాము-అత్యంతప్రేమభక్తిపూర్వకముగా కయికోనుచున్నార మునుట. 'అశ్రయా మహే' అనుపాదమున ఆశ్రయించుచున్నా మని యర్థము. అలితము లైననీలలఘ సౌందర్యాతిశయమును విలాసము గలుకు నల్లనికాంతియుఁ గల కృష్ణవిభావ్యజేష మునందే కవికి వ్యామోహ మని తెలియునది.

శా. బాలుక్ మోహనవేషలీలు మురళీఃపాండిత్యశీలుక్ డయా

లోలుక్ సాంద్రఘనాఘనావళివిస్ఫిలుక్ గోపకన్యానుత

శ్రీలావణ్యవయోవిశాలు నవనీరేహయతాక్షిప్రభా

బాలుక్ నర్వకళాలవాలు సతివాంఛం గొల్తు నానెమ్మదిన్. 14

తా. చెలువంపులీలలకు పట్టయి, ఆకారముయొక్క చక్కఁదనంపుసాంపుల కెల్ల మొదలిఁజేసి యై, నల్లనిమబ్బువంటి కాంతివిలాసము గలుకుచు నున్న చిన్ని బాలకుఁ డగుకృష్ణనియందే మాకు ఆదరాతిరయము.

శ్లో॥ వందే మురారే శ్చరణారవింద ద్వంద్వం దయా దర్శితైశవన్ద్య!

వందారుబృందారకబృందమాళి, మందారమాలావినిమర్దభీరు॥ 15

టీ. దయా .. వై శవన్ద్య-దయా=కారుణ్యముచేత, దర్శిత=మాపంబడిన, వైశ వన్ద్య=బాల్యముగలవాఁడైన-కారుణ్యముచేత బాలుఁడై యవతరించి బాల్యశీలలు చెఱి పినవాఁడైన యనుట, మురారే=క్రికృష్ణమూర్తియొక్క, వందారు భీరు-వందారు =మ్రొక్కుచున్న, బృందారక=దేవతలయొక్క, బృంద=ఁచుకొనుకొనుకొక్క, చూరి= శిరములయందున్న, మందారమాలా= కల్పవృక్షపుష్పమాలికలయొక్క, వినిమర్ద= సమృద్ధమునకు-రాపిడికి, భీరు=భయపడుచున్నచే న-కల్పవృక్షపుష్పదండలు శిరము లందు ముడుచుకొన్న దేవతలు లెక్కింపరానట్లు వచ్చి మ్రొక్కఁగా వారు అపార సంఖ్య గలవా రగుటచే వారిశిరములనుండియు అపారముగాఁ దొరగుచున్నయా పూదండలరాపిడికి జంతుచున్నది యనుట, ఇట్టి, చరణారవిందద్వంద్వమ్-చరణ + ఆర వింద=పాదపద్మములయొక్క, ద్వంద్వమ్ = దోయినిగూర్చి, వందే=నమస్కరించుచు న్నాను. పూదండలరాపిడిని చెప్పటచే అవి అపరిమితములుగా నుండవలయుననియు, అవి అట్లగుటకు వానినిదాల్చి మ్రొక్కునట్టిదేవతలను అపరిమితసంఖ్యలుగా నుండ వలయు ననియు, అపరిమితదేవతలచే మ్రొక్కుగొనుటకు వాఁడు దేవదేవుఁడుగా నుండవలయు ననియు, భావములు ధ్వనించుచున్నవి. పూదండలరాపిడికి భయపడు నట్లు చెప్పటచే ఆపాదపద్మములు అతిసుకుమారము లగుటయు నూచితము.

మ. దితిజానీకముఁ ద్రుంప మానితతి వర్తర్తింపక్ యశోదాదయో
దితక్తైశోరకళావిలాసుఁ డగునారదేవాది దేవోత్తముక్

సతబృందారకబృందమాలీవిలనన్మందారమాలాతరం
గీతధారాళమరందబిందుమ్మదులాంశ్రుమైదన్వంద్యు సేవించెదన్.

తా. కారణముచే బాలుఁడై యవతరించి బాల్యలీలలు నెఱపుక్రికృష్ణమూర్తికి
ప్రమోక్తు అపరిమితదేవతాసమాహములశిరంబులందుండి అవానిగా కల్పవృక్షపుష్ప
మాలికలు దొరఁగఁగా, ఆమాలికలమిక్కుటపురాపిడికిఁ దాళలేఁ గొంతుచున్న
యతనిపాదారవిందయుగళమునకు సమస్కరించుచున్నాను.

శ్లో॥ యస్మి స్మృత్యతి యస్య శేఖరభరైః క్రాచ్చద్విష శృన్వతీ
యస్మి స్మృత్యతి యస్య ఘోషసురభిం జిక్రు స్వహా ధూర్జటేః ।
యస్మిన్సజ్జతి యస్య విభ్రమగతిం వాఙ్మస్తరే స్సిన్ధు ర
స్తద్బృహ్దావనకల్పక ద్రుమవనం తం వా క్షిశోరం భజే॥ 16

టీ. క్రాచ్చద్విషః=(క్రాంచపర్వతమునకు విశోధియైన) కుమారస్వామియొక్క, చన్ద్రకీ=నెమిలి, యస్య=ఏకృష్ణనియొక్క, శేఖర=సిగ యందలి నెమిలిపురిదం
డలయొక్క, భరైః=సమృద్ధులచేత-సిగయందు మిక్కిలి చెరువుకొని యున్న నెమిలి
పురులచేత నచట, యస్మిక్=ఎందు - ఏవనమునందు, నృత్యతి=నర్తించుచున్నదో-
కృష్ణనిసిగయందలి నెమిలిపురులను జూచి నెమిలి యని తలఁచి కుమారుని నెమిలి
యాడుచున్నదనుట-అవి ఒకటిరెండుపురులు కాక 'భరైః' అని సమృద్ధులను జెప్పు
టచే నెమిలిపురులబాహుళ్యమును, తన్మూలమున నెమిలి యనుభ్రాంతియు, సిద్ధించిన
దని తెలియునది, ధూర్జటేః=శివునియొక్క, వృషః=వృషభము, యస్య=ఏకృష్ణని
యొక్క, ఘోష=వేపల్లెయందలి, సురభిం=ధేనువును, జిక్రుక్=యోనిదేశమును
అన్వ్రాణించుచున్నదై, యస్మిక్ = ఏవనమందు, దృష్టతి=గర్వించుచున్నదో,
'హృచ్చతి' అనుపాఠమున 'హర్షించుచున్నదియో' యని యర్థము, హరేః=ఇంద్రుని
యొక్క, సిన్ధురః=గజమైన విరావతము, యస్య=ఏకృష్ణనియొక్క, విభ్రమగతిం=
విలాసముతోఁ గూడిననడను, వాఙ్మస్తరే=కోరుచున్నదగుచు, యస్మిక్=ఏవనమందు,
సజ్జతి=అసక్తి గలది యగుచున్నదో, తత్=ఆ, బృహ్దా...వనమే-బృహ్దావనంబుందా
వనమందున్న, కల్పకద్రుమ=కల్పవృక్షములయొక్క, వనం=వనమునైనను, తం=ఆ,
క్షిశోరంవా=బాలకుఁడైన కృష్ణునైనను, భజే=సేవించుచున్నాను. ఇచట కుమారుని
నెమిలి, శివునియొద్ద, ఇంద్రునియొక్కను కృష్ణుఁ డున్నబృందావనమునకు వచ్చెనను
టచే అపాహనముల నెక్కి కుమారుఁడును, శివుఁడును, ఇంద్రుఁడును అచటికి కృష్ణుని
సేవింపవచ్చిరనియు, కాఁబట్టి కృష్ణుఁడు దేవదేవుఁడనియు తెలియునది. అట్టికుమా
రాదిదేవతలను దేవదేవుఁ డగు కృష్ణుఁడును చరించిన యాబృందావనకల్పకద్రుమ
వనము అత్యంతపావన మగుటచే దానిని భజించుటయు, శివాదులకును వందనియు
ఁ డగుదేవదేవుఁ డగుటచే క్రికృష్ణుని భజించుటయు, గవి చెప్పినాఁ డని తెలియునది.

శా॥ ఎందే నెవ్వనిమాళిఁ గాంచి గుహనాశజేంద్రంబు నెత్తించుఁ దా
నెందే నెవ్వనియానరీతి హరిమః త్రేభంబుఁ గాంక్షించుఁ దా
నెందే నెవ్వనిమంద మూర్ఖునుచు భూతేశాశ్వముం బొంగు నా
బృందారణ్యసురద్రుసాంద్రవని నాకృష్ణమదిం గొల్పెదన్. 16

తా ఏవనమందు ఎవ్వనినిగయందలి నెమిలిపురులజొంపమును జూచి శివాస్థును
వచ్చినకుమారస్వామియొక్క నెమిలి అది యొక నెమిలి యని తలచి యాడుకో, ఏ
వనమందు ఎవ్వనిప్రేపల్లెగోవుయొక్క యోనిదేశము నాస్రావించుచు శివునివృక్షవ
ము విష్ణువీఁగునో, ఏవనమందు ఎవ్వనివిలాసంపునడకను జూచి ఇంద్రునిచేరుగ గయిన
విరావతము ఆప్రదేశమునం దాసక్తిగలది యగునో, అట్టిపరమపతి లైమైన బృందా
వనమందలి ఆకల్పవృక్షములతోఁటనుడేవదేవుడైన సకాలకృష్ణునిచేరుచున్నాడు.

శ్లో॥ అరుణాధరామృతవిశేషితస్థితం, వరుణాలయానుగతవర్ణవైభవమ్ |
తరుణారవిన్దదళదీర్ఘలోచనం, కరుణామయం కమపి బాలమాత్రజన్. |

టీ. అరుణా. . స్థితం-అరుణ=ఎఱ్ఱవైన, అధర+అమృత=అమృతమువలె ఆ
త్యంతభోగ్యమగుఅధరముచేత, విశేషిత=అతిశయించినవిగా చేయఁబడిన, స్థితం=చి
ఱునపుగులవాడును-చిఱునవ్వే మిక్కిలిసాగనైనది మఱి యది అమృతవాయుమై
యెఱ్ఱవైన యుండు పెదవిమందు నెలకొనుటచే దానిమనోజ్ఞత మిక్కిలియు కఠిం
చినదగుట, వరుణ వైభవం-వరుణాలయం=సముద్రముచేత, అమృతం=అమృతంపఁ
బడిన, వర్ణ=దేహచ్ఛాయయొక్క, వైభవమ్=విభవము గలవాడును-సముద్రమువలె
నల్లనైనదేహకాంత్యలిశయముగలవాడునుట, తరుణ లోచనమ్-తరుణ=లేతమైన,
అరవిందదళ=తామరచేకులవంటి, లోచనమ్=కన్నులుగలవాడును, కరుణామయం=
కరుణాస్వరూపుఁడను, 'కరుణాలయమ్' అనుపాదమున కరుణకు స్థానమైనవాడని
యర్థము, కమపి=వాచామగోచరుఁడును, అగు, బాలం=బాలకృష్ణుని, ఆశ్రయే=ఆశ్ర
యించుచున్నాను.

ఉ. చల్లనివాని నపుష్పవేదఃపల్లెడువాని దయారసంబు జో
బ్బిల్లెడువానిఁ గెంపుజిగ్గిపెంపు సెలంగెడుమోవివాని నం
పుల్లనరోజనేత్రములఁ గబొల్చినవానిఁ బయోధివీచికా
వేల్లితసిలినీరదనభవీనతనుద్యుతివానిఁ గాంచెదన్. 17

తా. ఎఱ్ఱవైన యమృతమువలె అతిభోగ్యమైయుండు అధరమునందుఁ గొలఁచు
టచే మఱిత్రసాగసు గలుకుచున్న చిఱునపుగులవాడును, సముద్రము నమృతించు
నల్లనికాంతిపెంపుగలవాడును, లేదామరచేకులవంటికన్నులు గలవాడును, కరుణా
స్వరూపుఁడును, వాచామగోచరుఁడును అగుబాలనిశ్చికృష్ణుని ఆశ్రయించుచున్నాను.

శ్లో॥ లావణ్యవీచీరచితాజ్ఞాభూషాం, భూషాపదారోపితపుణ్యబద్ధామ్ |

కారుణ్యధారాశృంగకటాక్షమాలాం, బాలాం భజే వల్లవవంశలక్ష్మీమ్ ||

టీ లావణ్య భూషామ్-లావణ్య=మత్తైపుతేటవంటికాంతివిశేషముయొక్క, పిచీ=అలలచేత-అలలవలె పయిపయి నిగుడుచున్నయా కాంతిప్రసారముచేత ననుట, రచిత-రచింపఁబడిన, ఆంగ=ఆవయవములయొక్క, భూషాం=భూషణము గలది యు, లావణ్యమే ఆవయవముల కొకభూషణముగా నున్నది యనుట, భూషా . బద్ధామ్-భూషా=భూషణముయొక్క, పద=స్థానముచు, ఆరోపిత=ఎక్కింపఁబడిన-భూషణస్థానముమైన-భూషణముగాఁ జేయఁబడిన యనుట, పుణ్య=పవిత్రమయిన, బద్ధామ్-నెమిలిపురిగలదియు-నెమిలిపురిని భూషణముగా సిగయందు చెరువుకొన్నది యనుట, కారుణ్య ..మాలామ్-కారుణ్య=కరుణారసముచేత, ధారా=ఎడతెగక నిగుడుచున్న, కటాక్ష=కడగంటిచూపులయొక్క, మాలాం=సమాహమగులదియు-కరుణచే కడగంటిచూడ్కులను మిక్కిలి నిగుడ్చుచున్నదియనుట, 'కారుణ్యధారాశృంగకటాక్ష' అనుపాదమున, కారుణ్య=కరుణయొక్క-ధారా=ఎడతెగకనిగుడుటచేత, అచ్చ=స్థిరమైన-సుప్రసన్నమైన, కటాక్షమాలగలది-లేక, కారుణ్యధారాకూపమైనకటాక్షమాలగలదిఅనియర్థము బాలాం=లేతప్రాయముగలదియు, అగు, వల్లవ లక్ష్మీమ్-వల్లవ=గొల్లవారలయొక్క, వంశ=కులముయొక్క, లక్ష్మీం=లక్ష్మీని-సకలసంపత్కరణమైన దానిని-చిన్నికృష్ణుని అనుట, భజే=భజించుచున్నాను

చ. మేఘుల కేమి చక్కదనము పదిలక్షలు నేయు మాయురే

సురుచిరపింఛదామకమే శ్రీ సామ్యులలో వెల లేనిసా మ్మగుం

బరమకృపాకటాక్షసుమరమాలిక బాపురె నందమందిరేం

దిరమురిపెంపుకై శవము శ్రీ నీటులు మీతె నయారె కంటిరే. 18

తా మత్తైపుతేటవలె తలతలలాడుచు నిగుడుచున్న కాంతియే ఆవయవముల కెల్ల ఆలంకారమయి వెలుంగఁగా, పవిత్రమయిన నెమిలిపురిని సామ్యుగా సిగయందు చెరువుకొని, కరుణచే మిక్కిలి కడగంటిచూడ్కులు పయిపయి నివ్వటిలఁగా, గోపకులమునకు సకలసౌభాగ్యసంపదలు గూడ్చులక్ష్మీవలె వెలుంగుచున్న బాలాం డగుక్రీకృష్ణుని భజించుచున్నాను

శ్లో॥ మధురైకరసం వపు ర్విభో, ర్మధురావీధిచరం భజామహే |

నగరీమృగశాబలోచనా, నయ నేనీవరవర్ష వర్షితమ్ ||

19

టీ. మధురా చరం-మధురా=మధురాపట్టణముయొక్క, వీధి=వీధులందు, చరం=సంచరించుచున్నదియు, మధుర...రసం-మధుర=సౌందర్యముయొక్క, లేక

సుందరమైన, ఏకముఖ్యమైన, రసం = రసమైనదియు - సౌందర్యకసారమైనదియునుట,
 నగరీ వర్షితమ్ - నగరీ = మధురయందలి, మృగశాబ = లేడిసిల్లి యొక్క, లోచనా =
 కన్నులవంటి కన్నులు గల స్త్రీలయొక్క, నయన = నేత్రము లనెడి, ఇన్ద్రవర = నల్ల
 గలవలయొక్క, వర్ష = వర్షముచేత, వర్షితం = మిక్కిలి తడువబడుచున్నదియు,
 నల్లగుడ్డుకాంతితో, గూడిన చూడ్కులు అవ్వారిగా నిగుడ్వఁగా అవి నల్లగలవల
 చాలు కృష్ణునిమేనిపయఁ గురికినట్లు ఉండిన వసుట, ఇన్ద్రజైన, విభోః = శ్రీకృష్ణుని
 యొక్క, వపుః = శరీరమును, భజామహే = నేమించుచున్నాము - ఇట వపువు 'మధు
 రైకరస' మైనదిగావున స్త్రీలమాడ్కులకు ఆకర్షించునది, మధురాపిఠిచరమైనది
 గావున మధురానగరిమృగశాబవిలోచన లందలియొక్క చూడ్కులనును ఆక
 ర్షించునది. కనుక నగరిలో నున్న పెక్కుస్త్రీలు అతికామవశమున అవ్వారిగా
 చూడ్కులు నిగుడ్పుటచేత ఆచూడ్కులప్రసారబాహుళ్యమును వర్షముగా రూపించి
 నాఁడు. మఱియు నాచూడ్కులు నల్లగలువలుగా రూపించుటచే యావనవతులకే
 యట్టి నల్లనిచూడ్కులు గలవు గాన ఆస్త్రీలయౌవనము, వారి మోహాతిశయము
 నకును తన్మూల మైనదృష్టివర్షమునతో సుపయుక్త మగుచున్నది. మఱియు విలోచ
 నములు 'మృగశాబ'ములవిలోచనములవంటి వసుటచే నానివలె గూడ్కులకు బెను
 కులును గలిగియుండు ననియు తెలియునది.

మ. అమరక సాహాయ్యం లెల్ల నుల్లసిలఁగా శ్రవారట్టకంఖాణముం
 దుమికించం దిశలందుఁ గ్రేభులుకుమాఁడునైక కాంతుల్ ఘన
 భ్రమ నేయక మధురావధూచపలనేత్రవాతనీలాబ్జవ
 ర్షము పైఁ గ్రమ్మఁగఁ జిత్రమై చెలఁగుకృష్ణస్వామి నీక్షించెదన్.

తా. నిలు తెల్లను ఒకచక్కఁదనంపుసారమే యగుచు, మధురాపట్టణపువీధు
 లను దిరుగుచుండునాకృష్ణునిసెమ్మేనుఁ జూచి యాపురములోని స్త్రీలందఱును మరు
 లుగొని నల్లగలవలచాలువలె నునుఁజూడ్కులు దానిపయి అవ్వారిగా వాన గురికి
 నట్లు నిగుడ్తురు. అట్టికృష్ణునిమేనును భజించుచున్నాము

శ్లో॥ పర్యాకులేణ నయనాన్తవిభ్రమ్మితేన
 వక్త్రేణ కోమలదరస్మితవిభ్రమేణ
 మస్త్రేణ మజ్జులతరేణ చ బల్బితేన
 నస్తస్య హస్త తనయే హృదయం ధునోతి॥

20

టీ. పర్యాకులేణ = చంచలమయిన, నయన .. తేన - నయన + అంత = కడగన్ను
 యొక్క, విభ్రమ్మితేన = నిక్కుచేతను - అతిశయముచేతను - చలించుచున్న కడగన్నుల

పెంపుసాంపున ననుట, కోమల . విభ్రమేణ-కోమల=గురుమారమైన, దరస్మిత=చిఱునగవుయొక్క, విభ్రమేణ=విలాసము గలిగిన, వక్త్రేణ=మొగముచేతను, మస్త్రేణ=గంభీరమును. మంజులతరేణ=మిక్కిలిమనోజ్ఞమును, అగు, జల్పితేనచ=మాటచేతను, నస్త్యం=నందునియొక్క, తనయే=కుమారుడైనకృష్ణనియందు, హృదయం=హృదయము, ధునోతి=ఉద్యుక్తమగుచున్నది, 'దినోతి' అనుపారమున, ప్రేమముగలది అగుచున్నది హస్త=సంతోషము-లేక సంతాపార్థకము. కడగన్నుల బెళుకు, మొగమందలిచిఱునవృక్షులుకు, గంభీరమయినతియ్యనిపలుకును జూపి కృష్ణుడు హృదయమును గలఁచుచున్నాడ. అయో! వాని నెప్పుడు చూడఁగలుగునో అని హంతకబురునకు సంతాపమును అర్థము.

మ. బెళుకుంగన్నులు మోముచుట్టుఁ దిరుగఁగ్ర బింబాధరోష్ఠంబుపైఁ
దళుకున్నెన్నెల లీనులేనగవు వింతల్ మాధురిం జెందఁగం
దళితాలాపసుధారుచుల్ చెవికి నానందంబు గా నందుముం
దల నానందముఁ జిందుబాలుని యశోదానందనుం గాంచెదన్.

తా. చంచలము లయినకడగంటిచూపులను, లేచిచిఱునగవు కులుకు నెమ్మొగమును, పీనులవించై గంభీరమై వినఁబడుమాటయుఁ, జూపి నందకుమారుడగుకృష్ణుడు నాహృదయమునకు వ్యామోహముపెట్టి కలఁచుచున్నాడు.

శ్లో॥ కస్తర్పకణ్డాలకటాక్షబస్తి, రిస్తీవరాక్షీ రభిలాషమాణాన్.

మస్తస్మితాధారముఖారవిన్దా, న్వన్దామహే వల్లవధూర్తపాదాన్ ॥

టీ. కస్తర్ప..బస్తి:-కస్తర్ప=చున్నచుచేత, కణ్డాల=తీటగలవియైన-ఇటు తీటయనుటచే దుస్సహమైనయద్రేకము గ్రాహ్యముగాన, దుస్సహమైన మన్మథ వికారముయొక్క ఉద్రేకము గల, కటాక్ష=కడగంటిచూపులకు, బస్తి=బందాలు అయిన, కృష్ణుడు కామాతిరేకముచే నిగుడ్పుచూడ్కులకు మిక్కిలి వశమై ప్రవర్తించువారైన యనుట, ఇస్తీవరా + అక్షీ=(నల్ల గలువలవంటికన్నులు గల) స్త్రీలను, అభిలాషమాణాన్ = అభిలషించుచున్నవారను-కామప్రయత్నములైన చూడ్కులు నిగిడ్చి వారిమనస్సులను మిక్కిలి వశముచేసికొని వారితో రమింపఁగోరువారును-ఇటు బహువచనము పూజ్యవాచకము, మస్త . విన్దాన్ - మస్తస్మిత=చిఱునవ్వునకు, ఆధార=పట్టుఅయిన, ముఖ + అరవిన్దాన్ = మోముఁదామరగలవారను, అగు, వల్లవధూర్తపాదాన్ = గొల్లవిటకొండుగారిని-ఇటు పాదశబ్దము పూజ్యవాచకము గనుక-గొల్లవిటకొండమేటి యగు కృష్ణుని, పూజ్యవాచకమైన పాదశబ్దము బహువచనము గావున తక్కినవిశేషణములును బహువచనములైనవని తెలియునది. మన్దామహే=నమస్కరించుచున్నాము. గొల్లజాతియందుఁ బుట్టిన విటకొండు గావుననే ఇందివరాశులను మరులకొన్న చూడ్కులచేతను చిఱునవ్వు గలుగు మొగముచేతను వశపలుకుకొని పొంపఁగోరుచున్నాడని యర్థము.

మ. సరసాపాంగతరంగరంగితవిలాసప్రౌఢిచే నగ్గ మై
మరుబారిక వలిగుబ్బు లుబ్బి పులకింపంగ్రొమ్ముడుల్ వీడఁ ద
త్రుణపున్నేల్ సేవ మెత్తి మత్తిలినకాంతాపాలి లాలించుచి
త్రువున్నవృష్టమొగంబునుం గలుగుధూర్త స్వామిఁ గీర్తించెదన్.

తా. మరువికారము మంచుకొన్నతనసాగముంజూడ్కులకు మిక్కిలియు లో
నై నకలువకంటులను కామించుచును, చిఱునవృష్ట దొలఁకుమోముఁదామరతోడ
తెడఁగు నూపు గొల్ల విటకాఁ డగుకృష్ణునికి నమస్కరించుచున్నాము.

శ్లో॥ లీలాటోపకటాక్షునిర్భరపరివృజ్జప్రసక్తాధిక
ప్రీతే గీతివిభజ్జనజ్వరలనద్వేషప్రణాదామృతే |
రాధాలోచనలాలితస్య లలితస్మైరే మురారే ర్ముదా
మాధుర్యైకరసే ముఖేన్దుకమలే మగ్నం మదీయం మనః || 23

టీ. రాధా . లాలితస్య-రాధా=రాధయొక్క, లోచన=కన్నులచేత, లాలి
తస్య = బుజ్జగింపఁబడినవాఁ డైన-రాధ బుజ్జగింపుచున్నట్లుతో చూచుచున్న,
మురారే=కృష్ణునియొక్క, లీలా .. ప్రీతే-లీలా = విలాసముయొక్క, ఆటోప=
విజృంభణముగల, కటాక్షు=కడగంటిచూపులయొక్కయు, నిర్భర=నిర్భరమైన, పరి
వృజ్జ=కాఁగిలియొక్కయు, ప్రసక్త=ప్రసక్తిచేత-పాసఁగుపాటుచేతననుట, అధిక=
మిక్కిలియు, ప్రీతే=సంతోషించినదియు-‘రాధాలోచనలాలితస్య’ అని హింద చెప్పు
టనుబట్టి యిట కటాక్ష ములును పరివృంగమును రాధవిగాగ్రహించునది. కాన రాధ
మిక్కిలి కులుకు దొలుకునట్లు నిగిడ్చిన కడగంటిచూడ్కులకును, మిక్కిలి గట్టిగా
చేసినకాఁగిలింతకును మఱిమఱి యుబ్బునొందిన దనుట; గీతి దామృతే-గీతి=గాన
విశేషములయొక్క, విభజ్జ=విఱుపులయొక్క-లేక విభాగములయొక్క, సజ్వర=జగడము
చేత-ఒక స్వరమును ఊదించు దానిని విఱుపునొందించి మఱియొక స్వరమునుఊదఁదగా
నిట్లు విఱుపులుపొంది పరస్పరభిన్నములైన పెక్కుస్వరములు ఒండొంటితోతాఁకుట
చేత, లసత్=ప్రకాశించుచున్న, వేణు=పిల్లంగ్రోవియొక్క, ప్రణాద=ధ్వనిరూప
మైన, అమృతే=అమృతము గలదియు వివిధము లైనస్వరములు ఒండొంటితో కల
యుటచే అత్యంతమనోజ్ఞమై కావుననే అమృతమువలె అతిభోగ్యమై యొప్పుచున్న
వేణుధ్వని గలదియనుట; లలితస్మైరే-లలిత=సాగవైన, స్మైరే=చిఱునవృష్టగలదియు
-రాధను జూచి చిఱునవృష్ట నవృన్దయనుట; మాధు రసే-మాధుర్య=సౌందర్యము
నెడి, ఏక=ముఖ్యమైన, రస=రసముగలదియు- కేవలసౌందర్యమయమైనది యనుట;
ముఖేన్దుకమలే=చంద్రునివలెను తామరవలెను ఉన్నముఖమునందు, మదీయం=నాది

యగు, మనః=మనస్సు, ముదా=సంతోషముతో, మగ్నం=మునిఁగను. ఇట్టి అత్యంత మనోహరమైన కృష్ణముఖారవిందమునుగూర్చిన చింతనమందు నామనస్సు మిక్కిలి లీనమై పారవశ్యము నొందిన దనుట. రాధకులంకృతజూఙ్మలవలనను బిగి కాఁగిలివలనను గలిగిన విక్కిలి యుబ్బును, వివిధస్వరవిశేషముల సంఘర్షణమచే మఱిత మనోజ్ఞ మైన పిల్లఁగ్రోవిరవలయును, చిటునవ్వును, నిరతిశయసౌందర్యమును, చేరి ముఖముయొక్క మనోహరత్వమును మిక్కిలి అతిశయింపఁజేయుటచే అందు మనస్సు మగ్నమైన దన్నాఁడ.

మ. లలితాలోకతరంగనంగతము లీరలామందహాసప్రభా

పులినంబు మురళీరవామృతరసంబు రాధికాలోచనో

త్పలనంభావితమాధురీగుణము నై రభాసిల్లుకీకృష్ణుని

ర్మలవక్త్రాంబురుహాకరంబున రమింపంగోరెదన్ నామదిన్. 23

తా. రాధ మిక్కిలియొయ్యారపుఁజూఙ్మలకును బిగికాఁగిలికిని మిక్కిలి యుబ్బు చెందినదై, వివిధగానవిశేషములమేళనమువలన మఱిత అమృతమువలె అతిభోగ్యమైనవేణుధ్వని గలిగి, సాగనైనచిటునవ్వుతోఁగూడి, సౌందర్యమయమై, కమలమును చంద్రుని బోలి, రాధ చూచునపుడు కనుపట్టుకృష్ణనిముఖమునందు నా మనస్సు మగ్నమైనది.

శ్లో॥ శరణాగతవజ్రఙ్గరే, శరణే శార్దధరస్య వై భవే।

కృపయా ధృతగోపవిగ్రహే, కియదన్యస్త్వగదరూపహేవయమ్॥

టీ శరణా శరే-శరణ+అగత=శరణుసాచ్చినవారికి, వజ్ర=అభేద్యశిలా విశేషమైన)వజ్రముతో చేయఁబడిన, పఙ్కరే=గూఁడు అయినదియు-పంజరము చిలు కలు మొదలగువానిని పిల్లులు మున్నగువానినుండి రక్షించురక్షకమైనది; వజ్రముతో నైనపంజరమో మిక్కిలి యభేద్యమగుటచే విశేషించి రక్షకమైనది; కనుక ఇటు వజ్రపంజరమనఁగా అత్యంతరక్షకమనియర్థము, ఇట్టిదియు, కృపయా=దయచేత-పరస్పరూపము యోగులకు తప్ప తక్కినవారికి సులభముకొనందున అందఱికి సులభముగా గోచరించి యుజ్జీవింపఁ జేయవలయునను కారుణ్యముచేత ననుట, ధృత...విగ్రహే-ధృత=ధిరోపఁబడిన, గోప = గొల్లవానియొక్క, విగ్రహే=దేవము గలది యను-గొల్ల పిల్ల వాఁడై అవతరించినదియనుట, అగు, శార్దధరస్య=విష్ణువుయొక్క, వై భవే=వై భవము-కృష్ణవతారరూపమైన పెంపుసొంపు, శరణేనలి=రక్షక మగు చుండఁగా-విష్ణుదేవుని యవతారవిభవ మయినకృష్ణుఁడ రక్షకుఁడగుచుండఁగా ననుట, అన్యత్ = ఇతరమయిన, కియత్ =దేనిని, వయం=మేము, మృగయామహే =వెదకదుము-దేనిని వెదక మనుట. ఇటు శార్దధరుని చెప్పక శార్దధరునివై భవమునే

‘రణాగతవజ్రపంజర మని చెప్పినాడు. కనుక శేవలకాష్టాధరునికంటె గోపవిగ్రహువాల్చిన అతనివై భవమే-అనఁగాకృష్ణావతారయావ మైన శుభవిభవమే, మిక్కిలి యీక మైనదని యర్థము. మఱియు నిట్ల ప్రకరణము కృష్ణపరము గనుక కృష్ణుని కృష్ణుఁడని చెప్పక ‘కార్ణాధరునిగోపవిగ్రహము వాల్చిన వై భవ’ మని చెప్పటచే కార్ణాధరునియవతారములలోను మూర్తివిశేషములలోను గోపవిగ్రహము గల కృష్ణావతారమే ఆదేవునివై భవమును మిక్కిలి ప్రకాశింపఁజేయునదనియు, కావుననే అయవతారమును తనీయవై భవమనియే చెప్పినాడనియు తెలియునది. కావున విష్ణుసవతారములలో నెల్ల కృష్ణావతారమే అత్యంతవైభవప్రకాశకమనియు అత్యంత సుఖాత్మకమనియును అత్యంతరక్షక మనియును ఆతిశయము తెలియునది.

శ. ఇవ్వల నవ్వలకా పెదకర నేటికి నన్యుల మాటిమాటికి
స్తవ్యుల నుండి యైనఁ గరుణావరుణాలయగోపమూర్తి యై
నవ్వచు డాయ వచ్చి యదగనక శరణాగతవజ్రపంజరుం
డవ్వనజాతనేత్రుఁ డనయగబు నయంబు సెలంగఁ బోవఁగన్. 24

తా. శరణుఁ జొచ్చినవారికి వజ్రపంజరమువలె అత్యంతరక్షకుఁ డై, కృపచే గొల్లవాఁడై శ్రుతి, విష్ణుదేవునివై భవమే యిట్టిరూపముకొందిన దని చెప్పినాప్పు శ్రీకృష్ణుఁడు రక్షకుఁడై యుండఁగా మఱియితరులను రక్షకులనుగా చూపు పెదక నక్కలులేదు.

శ్లో॥ జగత్ప్రయోగాస్తమనోజ్ఞభూమి
చేత సృజనం మమ సన్నిధత్వామ్ |
రమానమాస్వాదితసౌకుమార్యం
రాధాస్తనాభోగరసజ్ఞ మోజః ||

25

టీ. జగత్ భూమి-జగత్ప్రయోగములకును, ఏకాంతమిక్కిలిగా-లేక ఒక్కయాపుగానే, మనోజ్ఞ = రమణీయమైన, భూమి=స్థాన మైనదియు-ముల్లొకములును ఒక్కతీరున నెలకొనియుండుచోటైనది యనుట-ముల్లొకములకు ఆధారమైనదనుట, లేక, మనోజ్ఞ = సౌందర్యమునకు, భూమి=స్థానమైనది, ముల్లొకములందును గలచక్కఁదనముల కెల్ల ఉనికిపట్టయినది-నిరతిశయముందర మైన దనుట, ఇట్టిదియు, రమా . మార్యం-రమా=లక్ష్మీదేవితేత, సమాస్వాదిత=మిక్కిలి యనుభవింపఁబడిన, సౌకుమార్యం=సుకుమారత్వము గలదియు. తనమేని సుకుమారత్వమును రుక్మిణీ మిక్కిలి యనుభవించిన దనుట, రాధా . రసజ్ఞ మ్-రాధా=రాధయొక్క, స్తన=కుచములయొక్క, ఆభోగ=పరిపూర్తియొక్క, రసజ్ఞ మ్=రసము నెఱిగినదియు - రాధగర్భిగుబ్బలయుబ్బుపెంపును చక్కఁగా అనుభవించినదియు

ట, అగు, ఓజః = తేజము-కృష్ణాఖ్యతేజము, మమ = నాయొక్క, చేతని = చిత్తమందు, అజ్రం = ఎల్ల పుడును, సన్నిధిత్వాం = సన్నిధానము నేయుంఁగాక.

ఉ. నామది నామతింతు భువనత్రయమోహనరూపధేయు రా
ధామది రేక్షణాపరిణతస్తనభారవిధేయు భోజక
న్యామహాసీయవిభ్రమరసాస్పదవిగ్రహసౌకుమార్యలీ
లామధురాధరస్థితకరలావుఁ గళాగురువద్య నెప్పడున్ . 25

తా. ముల్లోకములకును ముల్లోకములందలి సౌందర్యములకును ఉనికిపట్టయి, రుక్మిణీదేవి చక్కఁగా ననుభవించినసౌకుమార్యము గలిగి, రాధాదేవియుంబుచన్నుల పసయంతయు నెఱింగినక్రికృష్ణాఖ్యతేజము నాహృదయమందు ఎల్ల ప్పడును సన్నిహితమై యుండుంఁగాక.

శ్లో॥ వయ మేతే విశ్వసిమః, కరుణాకరమూర్తికింవదస్త్యజ్ఞే
అపిచ విభోతవ లలితే, చపలతరామతి రియం బాల్యే॥ 26

టీ. హేవిభో = వ్యాపకుడైన ఓకృష్ణ, కరుణాం.. త్యజ్ఞే, - కరుణా + అకర = కరుణకు గనియైన, మూర్తి = ఆకారముగలవాఁడు, అనెడి, కింవదన్తి = లోక ప్రవాదరూపమైన, అజ్ఞే = శరీరమునందు - కరుణాకరమూర్తి అని జను లాడికొను కీర్తి రూపమైన నీశరీరమునందు, ఏతే = ఈ, వయం = మేము, విశ్వసిమః = నమ్ముచున్నా రము - కరుణాకరుఁ డనునీకీర్తికాయమునందు మాకు నమ్మికగలదు అనుట. అపిచ = మఱియును, తవ = నీయొక్క, లలితే = సొగసైన, బాల్యే - బాల్యమందు, ఇయం = ఈ, మతిః = బుద్ధి, చపలతరా = మఱిత చపలముగా నున్నది కరుణాకరమూర్తి అనెడినీ కీర్తిశరీరమునందు మాకు నమ్మిక యుండుటచే దానియందు మాబుద్ధికుడ చపలము గా నే యున్నదిగాని, లలితమైన నీబాల్యశరీరమునందు మఱిత చపలముగా నున్నది యని యర్థము. నీవు పెద్దగా పెరిగి అద్భుతకృత్యములు చేసి అగ్రీతులను ఎందఱిసో రక్షించి కరుణాకరమూర్తి అని కీర్తి నొందినను నొంచుము. నాకుఁ బనిలేదు. నీ బాల్యశరీరమునందే నాకు మహత్వ యని యాశయము.

చ. అనిశము లోక మెల్లఁ గరుణాకరమూర్తి వటుంచుఁ డెల్పఁగా
జననవరంపరల్ గడచి శ్రీ సౌఖ్యము నొందుదు నంచుఁ గృష్ణ నా
మనమున నమ్మినాఁడ ననురమాత్రమ కాదు భవత్కిశోరతా
జనితకథానుధారనము శ్రీ సారేకుఁ గోలఁగఁ దత్తఱిం చెదన్ . 26

తా. కృష్ణ! కరుణాకరమూర్తివనెడి నీకీర్తిశరీరమునందు మాకు నమ్మికగలదు గాన దానియందు మాబుద్ధి చపలముగా నున్నది. అయినను మిక్కిలి చెలువైన నీ బాల్యశరీరమునందే మాబుద్ధి మఱిత చపలముగా నున్నది.

శ్లో॥ వత్సపాలచరఃకోఽపి వత్స శ్రీవత్సలాఞ్ఞనః।

ఉత్సవాయ కదా భావీ త్యుత్సకే మమలోచనే॥

27

టీ. వత్స...చరః—వత్స=దూడలను, పాల=కొంచునట్టి గొల్లపిల్లవాండ్రలో పల, చరః=తిరుగుచున్నవాడను, -తాను పసివాడగునుక దూడలను గాచుపసిగొల్ల పిల్లవాండ్రలోఁగూడి తిరుగుచున్నాడనుట, 'వత్సవాటచరః' అను పారమున, వత్స వాట=దూడలను కట్టియున్న ప్రదేశమునందు, చరః=తిరుగుచున్నవాడనుట - పసి వాడగునుక ఆవులనడుమ తిరుగక దూడలనడుమ తిరుగుచున్నవాడనుట, శ్రీవత్స లాఞ్ఞనః-శ్రీవత్స=శ్రీవత్సమనెడి, లాఞ్ఞనః=గుఱుతు-అనఁగా పుట్టుమచ్చ గలవాఁ డును, కోపి=ఇట్టిట్టివాడని చెప్పరానివాడను, అగు, వత్సః=బాలుఁడు-చిన్నికృష్ణుఁడు, ఉత్సవాయ=వేడుకకొఱకు, వేడ్క యగునట్లుగా ననుట, కదా=ఎప్పుడు, భావి=ఆగునో, ఇతి=అని, మమ=నాయొక్క, లోచనే=నేత్రములురెండును, ఉత్స కే=తమకపడుచున్నవి. శ్రీకృష్ణునిబాల్యమందే నాకు ప్రేత్యతిశయము గనుక దానిని చూచుటకు నాకన్నులు ఉవ్విళ్ళూరుచున్న వని భావము.

శా.శ్రీవత్సాంకితవత్సుఁ డుల్లసితసీరేజాత్సుఁ డంభోధిక

న్యావత్సీరుహకుంభికుంభయుగళారధ్యత్సుండు బృహ్మాదిసౌ

ఖ్యావిర్భావవిధానదత్తుఁ డగువాఁ డానందపుత్రాకృతిక

గోవత్సంబుల మేఁపఁ గన్గొనుచుఁ డ జత్తుఃప్రీతి వాటించెదన్ . 27

తా. గొల్లపిల్లవాండ్రలోఁ గూడి దూడలను మేపుచు, శ్రీవత్సమయ పుట్టుమ చ్చయొప్పు, మెప్పుగులుకుబాలకృష్ణుని ఎప్పుడు గాంతుమో యని నారెండుకన్నులు తహతహపడుచున్నవి.

శ్లో॥ మధురిమభరితే మనోభిరామే, మృదులతరస్మితముద్రితాననేంద్రా।

త్రిభువననయనై కలోభనీయే, మహసివయంప్రజభాజలాలసాన్యః॥

టీ. మధురిమభరితే-మధురిమ=సౌందర్యముచేత, భరితే=నిండినది-పరిపూర్ణ సౌందర్యముగలదియనుట, మనః+అభిరామే=మనుష్యునకు ఇంపయనదియ, మృదుల నేంద్రా-మృదులతర=మిక్కిలి మత్తనైన, స్మిత=చిలునగవుచేత, ముద్రిత=గుఱుతిడఁ బడిన-ముద్రిత=అనుటచే ముద్రవలె వీడనిఅడియాలమై ఎన్నఁడును చిలునగవుతెలికొని యున్న అనుట, ఆనన+ఇంద్రా-ముఖచంద్రుఁడుగలదియ-చంద్రునివంటిముఖముగలదియ నుట, త్రిభువ. నీయే-త్రిభువన=మల్లోకములవారియొక్క, నయన=కన్నులకు, ఏక=ముఖ్యముగా-ఆద్వితీయమైన, లోభనీయే=పేరాసపడఁదగినదియ-మల్లోకములందు ఓక్కొక్కరికిని మిక్కిలిపేరాసతో చూడఁదగినది అదితప్ప మఱిరెండవదిలేదనుట,

ఇట్టిదియు, ప్రజభాజి-ప్రజ=ప్రేపల్లెను, భాజి=పొందినదియు, అగు, మహాపి=శ్రీకృష్ణ భృతేజమునందు, తయం=మేము, లాలసాః=ఆసక్తులము, స్మః=అగుచున్నారము.

మ. రమణీయస్మితమాధురీకలితమురద్రాముద్రితం బై సుధా
సమనల్లాపకలాప మై త్రిజగతీరసమ్మోహనాకార మై
కమలానేత్రమనోభిరామరుచి యై ర కన్నట్టువక్త్రేందుబిం
బమునన్ మీటివెలుంగుగొప్పగృహసారభాగ్యంబు నేగోరెనన్.

తా. మిక్కిలియు సౌందర్యముగలిగి, మనస్సుచికింపై, లేతనవ్వుమొలకలు గు
దురుకొన్న మోముచందురునితో నొప్పి, ముల్లోకములవారికిని మిక్కిలియాసతో చూ
డందగినంతమోహనమై, సౌలభ్యవశమున గొల్లపల్లెయందు నెలకొనియున్న తేజస్వీ
రూపుఁ డగు శ్రీకృష్ణునియందు మామ మిక్కిలి యాసక్తి గలిగినది.

శ్లో॥ ముఖారవిందే మకరస్థబింద్రి, నిష్పన్నలీలామురళీనినాదే॥

ప్రజాజ్ఞానాపాజ్ఞతరజ్జభృజ్జ, సజ్జామభూమా తవ లాలసాః స్మః॥

టీ. మకరస్థ...నినాదే-మకరస్థ=పూచేనెయొక్క, బింద్రి=బొట్టయొక్క, నిష్ప
న్న=ప్రవించుటగల పూచేనెబొట్టు కాటునట్లు తీపారుచున్నయనుట, లీలా=విలాసా
ర్థమైన, మురళీ=పిల్లగ్రోవియొక్క, నినాదే=ధ్వనిగలదియు-విలాసార్థముగాధరించిన
పిల్లగ్రోవినుండి పూచేనెబొట్టు దొరఁగినట్లు నిగుడుచున్నధ్వనిగలదియనుట, ఇట్టి
దియు, ప్రజా...భూమా-ప్రజ=ప్రేపల్లెయందలి, అజ్ఞనా=స్త్రీయొక్క - గోపికల
యొక్క, అపాజ్ఞ=కడగన్నలయొక్క-కడగంటిచూడ్కులయొక్కఅనుట, తరజ్జ=అ
లలు అనెడు-అలలవలె పైపయి నిగుడుచున్న కడగంటిచూడ్కులు అనెడి, భృజ్జ=తు
మైదలయొక్క, సజ్జామ=యుద్ధపు, భూమా=భూమియైనదియు-గొల్ల డొంపలు ఒ
కరినొకరు మించి చూడ్కులు కృష్ణుని మొగమునందు దొందడిగా నిగుడ్పఁగా ఆచూ
డ్కులు ఒండొంటితో ఐదరి జగడమాడునట్లుండెననుట-గోపికలచూడ్కులచే క్రిక్కి
తీసియున్నదనుట-దీనిచే గోపికల కామాత్రిశయమును, తస్మాదమున కృష్ణముఖము
యొక్క సౌందర్యాతిరేకమును వ్యంజితయులు; ఇట్టిదైన, తవ=నియొక్క, ముఖార
విందే=మోముఁదామరయందు, లాలసాః=ఆసక్తులము, స్మః=అగుచున్నాము

మ. మురళీగానమరందబిందుకృతనరమ్మాదభ్రమద్వల్లవీ

నరసాపాంగతరంగభృంగపటలీరసంగామరంగస్థలీ

నరణిం జెల్వగునీముఖాంబుజమునం ర జంచునఃపంకజా

కరమధ్యంబునఁ బాదుకొల్పుటకు నారకాంక్షింతు నెల్లప్పుడున్. 29

తా. పూచేనెనాట్లు కొఱునట్లు తీపార నిగుడుచున్నప్పిల్లనగ్రోవిరవలి గలిగి, గోపస్త్రీలు ప్రేమాతిశయమున అవ్వారిగా నిగుడ్చుచున్న తుమ్మెదలవంటి నల్లని చూడ్కులు గ్రీక్కిటిసి వ్రాలఁగా, పెంపారుచున్న నీమోముఁదామరయందు మేము ఆసక్తుల మగుచున్నాము.

అవ:— గోపికలతోడిసృత్యమును చెప్పుచున్నాఁడు.

శ్లో॥ *ఆతామ్రాయతలోచనాంశులహరీలీలానుధావ్యాయితైః

గీతామేగిడితదివృకేళిభరితై స్స్థితం వ్రజస్త్రీజనైః |

స్వేదామ్భృకణభూషితేన కిమపి స్త్రేరేణ వక్త్రేన్ద్రనా

సాదామోఽభవృదుప్రచారసుభగం పశ్యామి దృశ్యం మహా || 30

టీ. ఆతామ్ర . యితైః. ఆతామ్ర=కొంచెము ఎఱ్ఱనివియు, ఆయత=నిడుదలై న వియు, అగు, లోచన=నేత్రములయొక్క, అంశు=కిరణములయొక్క, లహరీ=ప్రవాహ మయొక్క , లీలా=విలాసమనెడి, సుధా=అమృతముచేత, ఆప్యావ్యాయితైః=క్రొవ్విసవి యు- అమృతము మిక్కుటముగాఁగలవియునుట-లోచనకాంతులవిలాసప్రసారములు సుధవలె అర్చ్యంతభోగ్యములును అతిబహుళములును గానుండుననిభావము, గీతా .. భరి తై- గీత=గానముచేత, ఆమేడిత=గండింతలుగాఁ జేయఁబడినవియు, దివ్య=రమణీయ ములైనవియు, అగు, కేళి=క్రిడలచేత-నర్తనవిశేషములచేత, భరితైః= నిండినవియును- గాను, వశముననర్తనాదిక్రిడావిశేషములు మఱియునధికమయ్యెనునట, ఇట్టివి అగు, వ్రజ స్త్రీజనైః=గోపికాజనములచేత, స్థితం=అతిశయించినదియు, సాదా సుభగమ్-సా దాంధోజ-అగుగుండములయొక్క, మృదు=మెత్తని, ప్రచార=నడకచేత, సుభగం= మనోహరమైనదియు, స్వేదా షితేన-స్వేద+అమ్భృ=చెరుటనీటియొక్క, కణ=బొ ట్లచేత, భూషితేన=అలంకరింపఁబడినదియు, స్త్రేరేణ = చిలువవ్వు గలదియు, అగు, శక్తి + ఇన్ద్రనా=ముఖచంద్రునితోడఁగూడినదియు, దృశ్యం=సౌలభ్యవశమునకనఁదగి నదియు, కిమపి=ఇట్టిదట్టిదనరానిదియు, అగు, మహా=కృష్ణాశ్వుతేజసును, పశ్యామి= చూచుచున్నాను.

మ. మురిపెంపుంజలువవ్వుఁగ్రొంజెమటసాయపుఁ నింపునెమ్మొముపై సరసాలోకసుధాతరంగములు మింఁచక వేణుగానధ్వనుల

ల్లలపై రంజిలఁ జొక్కి గోపికలు గొల్లవృత్త సృత్యలీలాయత

స్ఫురణ మెల్లన నంచరించువారి నంభోజాక్షు నీక్షించెదన్. 30

* ఈశ్లోకమునర్థముఁగోపనాం పాణిపద్మాని గృహీత్వా సహసృత్యతః | ధ్యా యీల్లతం జపం చైవ కన్యకామధ్యహేచ్ఛాభావో అని శ్రీగోపాలకృష్ణమంత్రరాజ ధ్యానముగా గోపాలకల్పమున నున్నది.

తా. ఎఱ్ఱనైన విఠ్ఠలికన్నుల మెఱుంగులు అమృతమువలె అత్యంతభోగ్యముగా విలాసముతో వెల్లిగొలుపుచు, గీతవళమున రమణీయుమైన నరరాదిక్రీడలు ఇనుడింపఁగా నొప్పుచున్న గోపికాసమూహములతోడ మెల్లగా నడుగుఁదమ్ములు హాయిలుగులక నిడుచు, నృత్యవళమున చెరుటబొట్లు నీటునూప చిఱునవ్వులొలఁకాడుచుందురునివంటి నెఱ్ఱగముతో, కన్నులఁ జూడ నళకృష్ణమై, యిట్టిదట్టిదని చెప్పనలవికానిదై యొప్పుకృష్ణాఖ్యతేజమును చూచుచున్నాను.

శ్లో॥ *పాణౌ వేణుః ప్రకృతిసుకుమారాకృతౌ బాల్యలక్ష్మీః

పార్శ్వే బాలాః ప్రణయనరసాలోకితాపాఙ్గలీలాః ।

మాళౌ బర్హం మధురవదనామ్బారుహే మాధ్వముద్రే

త్యాద్ధ్రాకారం కిమపి కితవం జ్యోతి రస్వేషయామః॥ 31

టీ. పాణౌ=హస్తమునందు, వేణుః=పిల్లఁగ్రోవియు, ప్రకృ...కృతౌ=ప్రకృతి=స్వభావముచేత, సుకుమారః=కోమలమైన, ఆకృతౌ=ఆకారమునందు, బాల్యలక్ష్మీః=బాల్యముయొక్క సంపదయు-పనితనపుపెంపుసొంపనుట-మిక్కిలి పెంపుసొంపారుచున్న పనితనమని భావము, పార్శ్వే=ప్రక్కను, ప్రణయ లీలాః=ప్రణయచేత, సరస=రసయుక్తములైన, ఆలోకిత=చూపులుగల, అపాఙ్గ=కడగన్నులయొక్క, లీలాః=విలాసములు గలవారగు-ప్రేమచేత మనోహరములైన చూడుట్లు నిగుడ్పుటవలన కడగన్నులవిలాసములు ప్రకటించుచున్నవారనుట-కడగన్నులు కులకుదొలఁక ప్రేమరసమెలుకు సొగసుంజూడుట్లు నిగుడ్పుచున్నవారని యర్థము, ఇట్టివారైన, బాలాః=బాలురును, మాళౌ=నిగయందు, బర్హం=నెమిలిపురియు, మధుర...మ్బారుహే-మధుర=మనోజ్ఞమైన, వదన+అమ్బారుహే=మోముఁదామరయందు, మాధ్వముద్రా-మాధ్వ=సౌందర్యముయొక్క - లేక - భేతనముయొక్క, ముద్రా=అచ్చును, అచ్చు పడినట్లున్న సౌందర్య మనుట, ఇతి==ఇట్లు, ఆద్ధ్రాకారం-ఆద్ధ్ర=మనోజ్ఞమైన, ఆకారం=ఆకారముగలదియు, కితవం=పూర్తమైనదియు, లేక కృత్రిమమైనదియు-కృత్రిమమైనబాల్యాదులు గలదియనుట, కిమపి=అనిర్వాచ్యమైనదియు, అగు, జ్యోతిః=క్రికృష్ణాఖ్యతేజమును, అస్వేషయామః=తెదకుచున్నాము. చేత పిల్లఁగ్రోవి, దేహమున బాల్యంపుసొంపు, చుట్టునుబాలురు, తలను నెమిలిపురి, మొగమున చక్కందనపుటచ్చు అనునివి గలిగియుండుటచే ఆకారము ఆద్ధ్రమైన దన్నాఁడు.

* ఈశ్లోకమునర్థము 'హస్తసం నవనీతాదిచార్యేణ ప్రజయోషితామ్ గోపబాలై ర్వృతం కృష్ణం ధ్యాయే స్మత్త్ర మిమం జపేత్' అని శ్రీగోపాలకృష్ణైకాదికాక్షరీమంత్రధ్యానముగా పసత్కుమారసంహితయందు చెప్పబడియున్నది.

తా. ఓవనదేవతలారా! మీ రీవ్యర్థకార్యము నేలచేయుచున్నారని నేనొక్క మంచి ప్రయోజనమును జెప్పెద బాల్యప్రాయము గలిగి, అధరమున వేణువుమోపి, పెదవులు విలాసముగా త్రిప్పుచు, దానిచే మఱితయొప్పులః గులుకుచున్న తామర వంటిమొగము గలిగి, యస్థిరత ఘనముగా నిగిడియున్న యొక కాంతిపుంజమున -కృష్ణని-మీకు జెదకఁదగును. ఇదియే ప్రయోజనకరము.

శ్లో॥ అనన్యసాధారణకాంతికాంత
మాత్రాస్తగోపీనయనారవిన్దమ్ ।
పుంసః పురాణన్య నవం విలాసం
పుణ్యేన పూర్ణేన విహృతయిష్యే ॥

33

టీ. అనన్య కాస్తమ్-అనన్యసాధారణ=ఇతరులకు సాధారణముకాని-ఇతరులకులేనట్టియనుట, కాస్త=కాంతిచేత, కాస్తం=మహోజ్జ్వలమైనదియు, ఆత్రాస్త విన్దమ్-ఆత్రాస్త=ఆక్రమింపఁబడిన, గోపీ=గోపికలయొక్క, నయన+అరవిన్దమ్=కన్నుఁదామరలుగలదియు-గోపస్త్రీలకన్నులను నిజమనోజ్జ్వలముచే ఆకర్షించుకొన్నదియనుట, పురాణన్య=పురాతనఁడైన, పుంసః-పురుషునియొక్క -పురాణపురుషుఁడైన నారాయణునియొక్క, నవం=నూతనమైనదియు, అగు, విలాసం=విలాసము-నారాయణునియొక్క శ్రీకృష్ణరూపమైన నూతనవిలాసముననుట, పూర్ణేన=నిండినట్టి, పుణ్యేన=పుణ్యముచేత, విహృతయిష్యే=చూడఁగలను, 'పురాణపురుషుఁడైన నారాయణుడు, త్రోత్తగా నొక విలాసమును పఠరించి నాఁడు ఆవిలాసము గోపికలకన్నులను ఆకర్షించినది' అని గోపికానయనాకర్షణమును చెప్పటచే అది కృష్ణరూపమైన విలాసమని ఊహ్యము కృష్ణుఁడనక నారాయణుని 'నవవిలాస' మనుటచే, నారాయణుని ఆపూర్వవిలాసమంతయు, కృష్ణరూపము గా పరిణమించెననియు కనుక తక్కిన యవతారములకంటె కృష్ణావతారమే నారాయణుని అపూర్వవిలాసములను మిక్కిలి పఠరించునట్టిదనియు నర్థముగ్రాహ్యము. అట్టి పురాణపురుషుండును ఘోరభక్తప్రకర్షమున గోపికలకును గోచరమగునట్టి రూపమును, గోచరమగుటచే కాక వారిని ఆకర్షింపఁ జాలినట్టిరూపవిలాసమును, గలిగి కృష్ణుఁడై అవతరించి నాఁడనుట. 'అనన్యసాధారణకాంతికాంత' మగుటచేతనే యది గోపీనయనారవిందములను ఆక్రమించిన దని భావము

చ. ఇతరుల కంద గానిజగదేకమనోహరకాంతియున్ సమా
గతనవయావనాకరవికాసము లన్నియు గోపబాలికా
యతనయనారవిందముల శ్రీ కర్ణము నేయుపురాణపూరుషున్
మతిఁ దలపోసి చూచెద ననమగ్నిననాతనపుణ్యనంగతిన్. 33

తా. ఇతరుల కిందరానికాంతిచే మనోహరమై, కావుననే గోపికలకన్నఁ
నామరలలు అక్కడిందునదై, యొప్పుపురాణపురుషుని కృష్ణరూపమైన క్రొత్తలివాస
మును మిక్కిలి పుణ్యముచేసి చూతును.

శ్లో॥ సాష్టాంగపాత మభివస్థ్య సమస్తభావైః

సర్వాన్ సురేంద్రనికరా నివమేవ యాచే ।

మన్తసి తద్విమధురాననచన్ద్రబిమ్బే

స్వస్థ్య పుణ్యనిచయే మమ భక్తిరస్తు॥

లి 4

(3). సాష్టాంగపాతం-సాష్టాంగ=అష్టావయవములతోఁ గూడిన, పాతం=పాత
ము-క్రిందందుట-గలుగునట్లుగా-సాష్టాంగముగా క్రిందబడిచునుట, సర్వాన్=సమ
స్తమైన, సురేంద్రనికరా-సురేంద్ర=దేవతాశ్రేష్ఠులయొక్క, నికరాన్=సమాహ
ములనాగుట, మన్తసి=మంత్రమును పఠించి, సమస్తభావైః=సమస్త ప్రకారములచేత,
యాచే=యాచించుచున్నాను. యాచించు
విషయమును విన్నవించునాచుట, మన్త విమ్బే-మన్తస్మితంబునపువ్వుచేత, ఆర్ద్రం=
చంద్రుని, సముద్రమునందుగల ముదియు, అగు, ఆననచన్ద్రబిమ్బే=చంద్రుని
నిమిషముగల ముదియునై, స్వస్థ్య సంపన్నమునై, పుణ్యనిచయే=పుణ్యసమాహం
మునందు-పుణ్యమునందు స్వస్థమున మన శ్రద్ధాన్యునియందునుట, మమ=నాకు, భక్తిః=
భక్తి, సర్వము-సర్వముగా-భక్తిగా నను యాచించెను ననుట-నందునిపుణ్యసమాహమే
పుణ్యమై పుణ్యముగల ముదియునగుటచే కృష్ణుని నందునిపుణ్యవచనముగానే దెప్పి
నాడుని యీ కథనము నుపసర్పితముచే ఆర్ద్రము, కావుననే మధురమై, చంద్రుని
గమువలెనుగను గలది గలదిగావుననే దానియందు భక్త గురువలయు నని
నాకుఁ గోరి, చాచి యాచును.

మ. అమరైః సర్వసుఖర్వముఖ్యతత్తిక్ ౩ సాష్టాంగదండప్రణా

మము విచించుచు సర్వభావముల నాశ్రయ వేడెదక మందహా

సముఖులగుటచే నవై భవనివారసం బై వసందార్జితో

శృమపుణ్యనలయంగ భక్తి సలు వందక మాకు నెల్లప్పుడున్.

తా. అమరములు మును నీల వందకునట్లు పడి నమస్కరించి సమస్తదేవతా
శ్రేష్ఠులగు సర్వభావముల నాశ్రయించుచున్నాను. అది యేద
వందక మగునో నదివైచే నరన్ద్రము, సుందరమై, చంద్రునివలెను నై వెలుంగుచున్న మొ
గు గలదిగై, వలగుని పుణ్యసమాహమందును నిట్లు రూపొందినదో యనందగి, యు
న్నదొప్పుని నులల నాని భక్త కలుగుగాక.

శ్లో॥ ఏషు ప్రవాహేషు సవవమన్యేక్షణోఽపి గణ్యః పురుషాయుషేషు ।
ఆస్వాద్యతే యత్ర కయాపి భక్త్యా, నీలస్యబాలస్య నిజంచరిత్రమ్ ॥

టీ. ఏషు=ఈ-అనుభవింపఁబడుచున్న, ప్రవాహేషు=ప్రవాహయాపముగా
ఎడతెగక సాగుచున్న, పురుషాయుషేషు=మనుష్యజీవితకాలములయందు, యత్ర=
ఎప్పుడు-ఏక్షణమందునుట, కయాపి=ఇంతింతనరాని, భక్త్యా=భక్తిచేత, నీలస్య=నీల
వర్ణుడయిన, బాలస్య=బాలకృష్ణునియొక్క, నిజ=స్వకీయమైన, చరిత్రం=చరిత్రము-
పూత నానందహారావృత్తాంతము, ఆస్వాద్యతే=అనుభవింపఁబడుచున్నదో-సుఖముగా
చింతనము చేయఁబడుచున్నదోయనుట, సవవ త్క్షణః=ఆక్షణమే, గణ్యః=లెక్కింపఁ
చుగనది యని-ఆక్షణమే సార్థకమైనదని, మన్యే=తలంచుచున్నాను. కృష్ణునిచరిత్ర
మును చింతించి ఆనందించుక్షణముకప్పు మనుష్యజీవితకాలమందలి తక్కిన క్షణము
లన్నియు నిర్ధకములే యగు నని భావము.

ఉ. ఏమిటి కంబుజాక్షు మది నెంచనియాయువు లెక్కపెట్టఁగాఁ
బామరవృత్తి నైన మఱి న భక్తివిధంబున నైన బాలలీ
లామహానియుఁ డౌహరిఁదలంచునిమేషములుకొముహూర్తముల్
జాములు లెక్క కెక్కునటు నల్పనికాలము లెల్ల వ్యర్థముల్ . 36

తా. ప్రవాహములవలె ఎడతెగక సాగుచున్న యీమనుష్యజీవితకాలము
లందు నీలవర్ణుడైన బాలకృష్ణునిచరిత్రము మిక్కిలిభక్తితో చింతించి యానందించు
క్షణ మొకటియే సార్థకము గాని తక్కినకాలమంతయు వ్యర్థమే యగును.

శ్లో॥ నిసర్గసరసాధరం నిజదయార్ద్రదివ్యేక్షణం

మనోజ్ఞముఖపద్మజం మధురసార్ద్రమస్తోతమ్ ।

రసజ్ఞహృదయాన్నదం రమితవల్లభీహోచనం

పునఃపున రుపాన్మహే భవనహోభవీయం మహాః ॥

36

టీ. నిసర్గ . ధరమ్-నిసర్గ=స్వభావముచేత, సరస=రసవంతమైన, అధరమ్=
పెదవిగలదియు, నిజ . త్క్షణమ్-నిజ=తనవైన, దయ=దయచేత, ఆర్ద్ర=తడిసినవియు-
హృడినవియు, కావుననే, దివ్య=మహానీయము లైనవియు, అగు, ఈక్షణమ్=నేత్ర
ములుగలదియు, మనోజ్ఞముఖపద్మజమ్-మనోజ్ఞ=సాగపైన, ముఖపద్మజమ్=తా
మరవంటి మొగము గలిగినదియు, మధు స్మితమ్-మధురం= తేనియచేత, ఆర్ద్ర=
తడిసిన-తేనియవలెభోగ్యమైన యనుట, మన్దస్మితమ్=చిఱునగవు గలదియు, 'మధు
రసార్ద్ర' మన్దస్మితమ్' అనుపారమున, మధుర = తీయనై, లేక తీయఁదనముచేత,

సాద్య=దట్టమయిన-మిక్కిలి తీయఁదనము గల యనుట, మద్దస్మితమ్=చిఱునగవు
గలగి యనుట, రసజ్ఞ స్పదమ్-రసజ్ఞ=రసీకులయొక్క, హృదయ=హృదయములే
-ఆస్పదమ్=స్తానముగాఁ గలదియు-బ్రహ్మరసానుభవము గలవారిహృదయములందు
ప్రకాశించునది యనుట, లేక శృంగారాదిరసజ్ఞులైనవారి హృదయములందు వసించు
చునది యనుట, తనపరత్వసౌభ్యముల ప్రభావములు యోగులగు రసీకులునే
హృదయముల చింతించి యనుసంధింపఁగలరుగావున వారిహృదయములందుఁ బ్రకా
శించుచున్నది యని భావము, రమిత . లోచనమ్-రమిత=రమించునట్లు చేయఁ
బడిన-రంజింపఁబడిన, వల్లవీ=గోపికలయొక్క, లోచనమ్=నేత్రములు గలదియు-
గోపికలనేత్రములను రంజించునట్టి సౌందర్యవిలాసములు గలది యనుట, భవనలోభ
నీనుమ్-భవన=లోకములచేత, లోభనీయుమ్=ఆసింపఁ దగినదియు, అగు, మహాః=
శ్రీకృష్ణాఖ్యతేజమును, పునఃపునః=సాగసారెకును, ఉపాస్మహే=ఉపాసించుచు
న్నాము. నిసర్గసరసాధరత్వాదులు గలిగియుండుటచేతనే రసజ్ఞ హృదయములకు
విషయముగాను వల్లవీరోచనములకు రంజకముగాను భవనములకు లోభనీయము
గాను ఉన్నదని యాశయము.

ఉ. కమ్మనిలేనెవానబడి ౩ గ్రమ్మెడుమోవి సుధారసంబులగ

జమ్మెడుతేటనవ్వ దయ ౩ చిప్పిలుచూపులు మోముఁదమ్మిచె
ల్వమ్మును గోపికలో గని హాళిహాళిఁ జెంద రసజ్ఞు లెల్లలో

కమ్ములుఁగాంచి సొక్క నవకం బగుతేజము గొల్పెదన్ మదిన్ . 36

తా. స్వభావముచే సొగసైననుభరమును, దయారసముచే చిప్పిలుచు మహా
నియములైన నేత్రములును, తామరవలె మనోహరమైనముఖమును, తేనియవలె
భోగ్యమైన చిఱునవ్వును గలబై రసజ్ఞ జనులు మనస్సునఁ జింతించి యానందిం
పఁగా, గోపికలకు కనుఁబండువుగా, జగములోనివారికెల్ల మిక్కిలి ఆసింపఁదగి
నదై, యొప్పుచున్న శ్రీకృష్ణాఖ్యతేజమును మాటికిఁ గొలిచెదము.

శ్లో॥నకోఽపి బాల స్రసీరుహోక్ష, స్సా చ వ్రజస్త్రీజనపాదధూళిః |
ముహూర్తదేతద్యుగళం మదీయే, మోముహ్యమా నేఽపిమనస్సుదేతు ||

టీ. సఃప్రసిద్ధుఁడును, కోఽపి=అని గ్వామ్యుఁడును, స్రసీరుహ + అక్షః=
తామరవంటి కన్నులు గలవాఁడును, అగు, బాలః=బాలుఁడును- బాలకృష్ణుఁడును
అనుట, సా=ప్రసిద్ధమైన, వ్రజ . ధూళిశ్చ - వ్రజస్త్రీజన= గోపికాసమూహము
యొక్క, పాదధూళిశ్చ=అడుగులదుమ్మును, తత్ + ఏతత్ + యుగళమ్- (అనెడి)
ఆ యీరెండును, మదీయే=నాదైన, మనసి=మనస్సునందు, మోముహ్యమానేపి=
మాటికి మోహము పొందుచున్న దయినప్పటికిని, మహాః=మాటికి, ఉదేతు=పుట్టు
నుగాక, మనసున ఉడియించుఁగాక యనఁగా మనస్సునందు చింతింపఁబడుచుండు
నుగాక యని యర్థము. బాలుఁడైన చిన్నికృష్ణుఁడును, వానిని ఎడతెగక కొలు

చుటచే పవిత్రలయిన గొల్లచెలువల పాదపూళియు, అనెడియారెండును నామనన్ను నందే యుండునుగాక యనుట.

చ. అలఘువిమోహభారముననల్కుచుఁ గుయ్యిడునన్నుఁ బ్రోవఁగా
లలితవిశాలలోచనములం బరికించుచు వాయువేగుఁడై
దులదల వచ్చుబాలుఁడును శ దోడనె కౌ నసియాడ నాతనిం
గలిసికొనంగ వచ్చువ్రజరకాంతలపాదరజంబుఁ గాంచెదన్. 87

తా. నామనన్ను మాటిమాటికి తెలివి తప్పచుండునజ్జనను, తామరకేకుల వంటి కన్నులు గల యాచిన్నిబాలకృష్ణుఁడును, వానిని గొలిచిన పరమపావన లయ నయాగొల్ల స్త్రీలపాదపూళియు అనెడి యారెండును ఆ మనస్సునందు మాటికి చింతింపఁబడుచుండును గాక.

శ్లో॥ మయిప్రయాణాభిముఖేచ వల్లవీ, స్తనద్వయీదుర్గలిత స్సబాలకః॥
శనైశ్చనై శ్చావితవేణునిస్వనో, విలాసవేషేణపురఃప్రతీయతామ్॥

టీ. మయి=నేను, ప్రయాణాభిముఖే=ప్రయాణం (లోకాంతర) ప్రయాణము నకు, ఆభిముఖేచ = ఎదురుకొన్నవాడ నగుచుండఁగా, వల్లవీ ..లలితః-వల్లవీ= గోపస్త్రీలయొక్క, స్తనద్వయీ = చన్నుదోయిచేత, దుర్గలితః = అతిమాత్రము లాలింపఁబడిన వాఁడైన, సః=ఆ-ప్రసిద్ధుఁడైన, బాలకః=చిన్నికృష్ణుఁడు, శనైః శనైః=మెల్లమెల్లగా, శ్రావిత స్వనః - శ్రావిత=వినిపింపఁబడిన, వేణు=పిల్లఁ గ్రోవియొక్క, నిస్వనస్వక=ధ్వని గలవాడగుచు, విలాసవేషేణ=విలాసార్థమైన వేషముతోడ, పురః=ఎదుట, మమ=నాకు, ప్రతీయతామ్=తోచుఁగావుత-కృష్ణుఁ డు వల్లవీ స్తనద్వయీదుర్గలితుఁడు - అనఁగా వారికుచయుగములచే మీఁచుమిక్కిలి లాలింపఁబడి అందు మరగినవాఁడు-అనఁగా గోపస్త్రీలకుచములతోడివిగికాగిలిం తలరాయిడిని మరగినలంగినవాఁడనుట. అట్లు గొల్ల పడఁతులతోఁగూడి క్రీడించుచు వారికంటి కిందైన విలాసవేషమును గయిసేసి వెలయుచుండు బాలకృష్ణునందే నాకు ప్రీతిగనుక వాడట్టిబాల్యముతోను అట్టిగోపస్త్రీకుచములరాయిడిని నలంగినమేని తోను మరణసమయమున నాకుఁ గనుపట్టుఁగాక అని కవిహృదయము.

ఉ. గొల్లమిటారిపూవచనుశగుత్తులు హత్తిసేవితలాగుతోఁ
జల్లనిచూపుతో వదలి శ సారెకు జాతెడుపిలిదండతో
నల్లపరాకు దెల్పుటకు శ నై విలసిల్లినపిల్లఁగ్రోవితో
నల్లనిబాలుఁ డొక్కరుఁడు శ నాపయనంబున నిల్పు ముంగలన్.

తా. నేను లోకాంతరమునకుఁబోవ సమకట్టినపుడు గోపక్రీలచన్నులరాయిదిని మరగి వితాసంబగు వేమంబు పూనినయాబాలకృష్ణుఁడు, తనరాక తెలిపి నాకు తెంపు గలిగించుటకై ముందు మెల్లమెల్లగా తనపిల్లఁగ్రోవరవలి నాకు వినిపించు ను నామందట పొడనూపుఁగాత.

శ్లో॥ అతిభూమి మభూమి మేవ వా, వచసాం వాసితవల్లవీస్తనమ్ |

మనసా మపరం రసాయనం, మధురాద్వైత ముపాస్మహే మహాః ||

టీ. వచసాం = వాక్కులకు, అతిభూమి = మిక్కిలియు విషయమైనదియు, వా = లేక, అభూమి = విషయము కానిదియు. పరస్వరూపమున విషయము కానిదియు, సౌలభ్యప్రయుక్తమైన అవతారరూపమున విషయమైనదియు ననుట, లేక నిర్భృణస్వరూపమున అవిషయమును సగుణస్వరూపమున విషయమును అయినదనుట, వాసిత . స్తనం - వాసిత = వసించబడిన - వాసస్థానముగా చేసికొనబడిన, వల్లవీ = గొల్లచెలువలయొక్క, స్తనం = చన్నులుగలదియు . గోపికలకుచాలింగనములందే యెప్పుడును ఆనక్తమైనదియనుట, మనసాం = మనస్సునకు, అపరం = రెండవది లేని - అద్వితీయమైన, రసాయనమ్ = రసాయనమైనదియు - మనస్సునకు మిక్కిలియు రసాయనమువలె అతిభోగ్యమైనది యనుట, మధుర + అద్వైతమ్ - మధుర = మధురమైన, అద్వైతమ్ = రెండవది లేనిదియు - ఒక్కటియే యైనదియనుట - లేక, మధుర = మాధుర్యముచేత, అద్వైతమ్ = ఏకరూపమైనదియు - మఱి రెండవదాని మిశ్రణములేక నిలువెల్లగుద్యమాధుర్యమయమైనది యనుట - లేక, మధుర = మాధుర్యమయొక్క, అద్వైతమ్ = ఏకత్వమైనదియు - కేవల మాధుర్యమైనది యనుట - ఇది 'మధురైకరసమ్' 'మాధురైకరసే' ఇత్యాదులకు పర్యాయములు, ఇట్టిదైన, మహాః = తేజమును, ఉపాస్మహే = సేవించుచున్నాము.

చ. పలుకఁ గొలంది గానియన్యభావముఁ గాంచియు నద్వితీయ మై

పాలుపు వహించి నమ్మది కరపూర్వరసాయన మై మహోన్నతి

న్దాలఁకెడు దివ్యతేజము మనసోపారవల్లవపల్లవాధరీ

లలితపయోధరాంతరవీరలాసనివాసము గాంచె గంఠిరే. 29

తా. వాక్కులచే మిక్కిలి పొగడందగినదియు, లేక, వాక్కులచే పొగడుటకు అలవియే కానిదియు, గోపికలకుచాలింగనములందే యెప్పుడును ఆనక్తమైయుండునదియు, మనస్సునకు ఎవలేని రసాయనమువలె మిక్కిలి యింపైనదియు, కేవల మాధుర్యమయమైనదియు, అగు, కృష్ణాఖ్యతేజమును ఉపాసించుచున్నాము.

శ్లో॥ జననా స్తరేఽపి జగ దేకమణ్డనే, కమనీయధామ్ని కమలాయతేక్షణే |

వ్రజనుద్ధరీజనవిలోచనామృతే, చపలాని సన్తు నకలేన్ద్రియాణి మే ||

టీ. జగత్ పుష్టనే-జగత్=లోకములకు, ఏక=యుఖ్యమైన. లేక అద్వితీయమైన, పుష్టనే=అలంకారమైనదియు, కమల త్పదే-కమల = తామరరేకులవలె, ఆయత=విశాలమైన, ఈత్పదే=కన్నులు గలదియు, వ్రజ నామృతే-వ్రజసుందరీ=గొల్ల చెలవలయొక్క, జన=సమాహముయొక్క, విలోచన=కన్నులకు, అమృతే=అమృతమైనదియు-అమృతమువలె అతిభోగ్యమైనదియునుట, అగు, కమనీయధామ్ని-కమనీయ=మనోజ్ఞమైన, ధామ్ని=తేజమునందు-కృష్ణాఖ్యతేజస్సునందు, జనన+అస్తరేపి=జన్మాంతరమందైనను, మే=నాయొక్క, సకల+ద్రియాణి = అన్ని యింద్రియములును, చపలాని=మిక్కిలి ఆనక్తిగలవి, సస్తు=అగుఁగాక. కృష్ణాఖ్యతేజము సర్వేంద్రియములచేతను అనుభవించఁదగినది. అది యీ జన్మమున ననుభవించి లభింపకున్నను జన్మాంతరమందైనను కన్నారఁజూచి చెవులారవిని చేతులారా కాఁగి లించి యిట్లు సకలేంద్రియములచేతను అనుభవించుట కలుగునుగాక యని యర్థము.

మ. శతపత్రోజ్జ్వలపత్రనేత్రు ప్రజకంఠజాతాననాలోకనా
మృతధారాధరచారుగాత్రు భవనోశ్శేషైకభూషానము
న్నతచారిత్రుఁ బవిత్రుఁ గొల్చి యనుజన్మంబుకా విలోలేంద్రియ
ప్రతతుల సౌఖ్యము నొందుఁగాత నిజచాత్రపల్యంబు లీడెఁగన్.

తా. జగములకెల్ల నలంకారభూతుఁడై, తామర రేకులవంటి విశాలములగున కన్నులు గలిగి, గోపికాజనములకన్నులకు అమృతమువలె అతిభోగ్యమైనమణియు తేజస్వరూపమై యుష్మక్రీకృష్ణనియందు నావంచేంద్రియములును జన్మాంతరమందేని ఆసక్తము లగుఁగాక.

శ్లో॥ మునిశ్రేణీవద్వ్యం మదభరలనఽన్వలవవధూ

స్తనశ్రోణీబిమ్బస్తిమితనయనామ్భాజసుభగమ్ ।

పునశ్శ్యాఘాభూమిఁ పులకితగిరాం నై గమగిరాం

ఘనశ్యామం పదే కిమపి కమనీయాకృతి మహా॥

41

టీ. ముని.. వద్వ్యమ్-మునిశ్రేణీ=మునులసమాహములకు, వద్వ్యమ్=నమస్కరింపఁదగినదియు, మద సుభగమ్-మదభర=మిక్కుటమైన మదముచేత-మిక్కుటమైన యావనంపుమత్తుచేత-లేక మిక్కిలి మన్మథవికారముచేత, లఽత్=ప్రకాశించుచున్న, పల్లవవమా=గోపస్త్రీలయొక్క, స్తన=చన్నులందును, శ్రోణీబిమ్బ=పిఱుఁదులమండలమందును- పిఱుఁదులవట్లువప్రదేశమందును అనుట, స్తిమిత=నిశ్చలముగానిలుపఁబడిన, నయన+అమ్భాజ=తామరవంటి కన్నులచేత, సుభగం=సుందరమైననీయ-మదభరముచేత చన్నులు ఉబ్బులై పిఱుఁగులు బలితములై మఱింక

మోహజనకములుగా నుండునుగావున అంశు చూడ్కులను మోహాతిశయమున స్థిరముగా నిలిపినాడనియు, తామరకేపలవంటి కన్నులను అట్లు నిలుపుటయు మిక్కిలి సాగనుగాయంజెననియు భావము. పునః=అయితే, పులకితగిరాం - పులకిత=గద్గరు వొడిచిన, గిరామ్=వాక్యములుగల, నైగమగిరామ్=వేదవాక్యములకు - వేదములును కృష్ణుని మహిమార్తయమునకు మిక్కిలి యానందముచే గరుపాము అతని ప్రతిపాదించు ననియు నట్లు ప్రతిపాదించు దానివాక్యములయొక్క, క్లాఘాభూమిమ్-క్లాఘా=పొగడ్తు, భూమిమ్=విషముమైనదియు-వేదాంతములు హర్షముచే పులకితములై కొనియాడందగినదియగుట, ఘనశ్యామమ్-ఘన=మేఘమువలె, శ్యామమ్=నల్లనైనదియు, కమనీయ+అకృతి-కమనీయ=మనోజ్ఞమైన, అకృతి=అకారముగలదియు, కిమపి=అనిర్వాచ్యమైనదియు, అగు, మహా=శ్రీకృష్ణాఖ్యతేజస్సును గూర్చి, వద్దే=నమస్కరించుచున్నాను. మునిశ్రేణీసంస్కృతుడును వేదాంతవాక్యములకు క్లాఘాభూమియు నైననుహస్సు, వల్లవవధూ సునశ్రోణీబింబములందు మరులు కొన్నది కావుననే, 'కిమపి' అనిర్వాచ్యమైనది యని భావము.

చ. పులకలు గ్రమ్మ మౌనిజనరముల్ శ్రుతివాక్యములక నుతింపఁగా
జలదమనోహరాకృతి యెరసంగ మదాలనవల్లవాంగనా
లలితపయోధరాంతరవికలానకటితటలోలలోచనం

బులఁ దనరారునందకృతఃపుణ్యనిధానము నన్నుఁ బ్రోచుతన్. 41

తా. మునిసమూహములకు నమస్కరింపఁదగినమహానియుఁడై, వేదాంతములు మిక్కిలి హర్షముతోఁ గొనియాడుటకు పాత్రమై యుండుపరాత్పరుఁడయ్యును, గోపికలచన్నులను వట్టువపిఱుఁడులందును మోహావేశముతో దృష్టులు నిలిపి సాగనుగాఁ జూచుచు కేవలనివలె పొడనూపువాఁడును, కావుననే యిట్టిట్టి నిర్వచింపరానివాఁడును, సుందరాకృతుఁడును, తేజస్వీగూఢుఁడు నై నశ్రీకృష్ణునికి నమస్కరించుచున్నాను.

శ్లో॥ అనుచుమ్మతా మవిచలేన చేతసా

మనుజాకృతే ర్మధురిమశ్రియం విభోః |

అయి దేవ కృష్ణ దయితేతి జల్పతా

మపి నో భవేయ రపి నామ తాదృశాః ||

42

టీ అవిచలేన=మిక్కిలి చలింపని-ఒకింతస్థిరమైన, చేతసా=మనస్సుచేత, విభోః=ప్రభుండైన శ్రీకృష్ణునియొక్క, మనుజ+అకృతే=మనుష్యాకారముయొక్క, మధురిమ శ్రియమ్-మధురిమ=సౌందర్యముయొక్క, శ్రియం=సంపదను, అనుచుమ్మతామ్=అస్మాదిం చుచున్నవారయ, అయి=ఓయీ, దేవ=దేవా, కృష్ణ=కృష్ణ, దయిత=ప్రియుఁడా, ఇతి=అని, జల్పతామ్=చెప్పుచున్నవారయ, అగు,

నః అపి=మాకుఁగూడ-మముఖోఁటులకుఁగూడ, తాదృశాః-అట్టివి-మేము మనస్సు నందు చింతించి అనుభవించుచున్నట్టి సుందరమనుష్యాకారము గలిగి మేము చెప్పుచున్నట్టి, దేవుఁడును దయితుఁడును కృష్ణుఁడును అయినవాఁడుగా, మహాత్ముల కగ పదు భాగ్యములు, అపి నామ భవేయః=అగునా-అగునో కదా.

ఉ. మానుష వేషధారి యగురమాధవ్రమోహనకాంతి చంచలం

బై నటియించుచి త్తమున ర నానుచుఁ గృష్ణ ముకుంద యంచు న
న్మానము మీఱఁగాఁ బలుక ర మా కొనగూడెడుఁ గాతె నీదృశ
ధ్యానవిధేయు లైనననరకాదిమహామునిభాగ్యసంపదల్.

తా. చలింపనిచిత్తముచే ప్రభుండయిన శ్రీకృష్ణుని మనుష్యాకారముయొక్క సౌందర్యవిభవమును ఆస్వాదించి అనుభవించుచు ఓడేవా! కృష్ణ! దయితా! అని పేర్కొను మనున్న మముఖోఁటులకుఁగూడ మహాత్ములభాగ్యములు గలుగునోకదా.

శ్లో॥ క్షిశోరవేషేణ కృశోదరీదృశాం, విశేషదృశ్యేన విశాలలోచనమ్|

యశోదయాలబధయశోన వామ్ముధే, ర్నిశామయేనీలనిశాకరంకదా॥

టీ. కృశోదరీ దృశామ్-కృశోదరీ=సన్ననినడుములు గల స్త్రీలకు-గోప స్త్రీలకునుట, దృశాం=కన్నులకు, విశేషదృశ్యేన-విశేష=మిక్కిలియు, దృశ్యేన=చూడఁదగిన, క్షిశోరవేషేణ=బాల్యవేషముతోడ, (ఉపలక్షితం=హృదకోన్నవాఁడును), విశాల లోచనం=వెడలుచైనకన్నులు గలవాఁడును, యశోదయా=యశోదచేత, లబ్ధ .వామ్ముధే-లబ్ధ-పొందఁబడిన, యశో=కీర్తియను, నవ=నూతనమైన, అమ్ముధే=సముద్రమునకు, నీల నిశాకరం-నీల=నల్లనైన, నిశాకరం=చంద్రుడైన వానిని-చంద్రుడు సముద్రమును చలరేగఁ జేయునట్లు, తాను యశోదాదేవికిఁగిని మిక్కిలి వర్ధిల్లఁ జేయువాడనుట. యశోదకీర్తి కృష్ణుని గాంచుటచే మిక్కిలియు నతిశయించినదని భావము ఇట్టివాడైనకృష్ణుని, కదా=ఎప్పుడు, నిశామయే=చూతునో ఇచట 'కృశోదరీ' అనుటచే అవయవవిభక్తి గలిగి నడుము సన్నగిలుట తెలియుచున్నదిగావున యౌవనవతులని తెలియునది క్షిశోరుడయ్యును అట్టియువకులకును ఆసింపఁదగినవేషము గలవాడని బాల్యమునందే ఆత్మంతజగన్మోహనవత్సమ వ్యంజితమగుచున్నది.

శా. లీలాలోలవిశాలలోచనునిఁ గేరళీశైశవాలంకృతు

న్బాలుం బాలితలోకపాలు ప్రజకారస్తల్ సొక్కుచుం బెక్కుచుం
దాలం గన్నులొడ్డిఁ గన్గొనుయశోరదాకీర్తిరత్నాకర

ప్రాలేయాంశుని నీలనీరదతనుక ర భావించు నెల్లప్పుడున్.

తా. స్త్రీలకును మిక్కిలియు చూడందగిన బాల్యవేషముతోఁ గూడి, విశాలము లయినకన్నులు గలిగి, యశోద గాంచినకీర్తిని మిక్కిలి యతిశయింపఁజేయుచు నల్లనిచంద్రునివలె విలసిల్లకృష్ణుని ఎప్పుడు చూతును?

శ్లో॥ప్రకృతి రవతు నో విలాసలక్ష్మ్యః, ప్రకృతిజడం ప్రణతాపరాధ
[వీధ్యామ్]।

సుకృతికృతపదం కిశోరభావే, సుకృతిమనఃప్రణిధానపాత్ర మోజః॥

టీ. కిశోరభావే=బాలభావమందు-బాల్యమందనుట, విలాసలక్ష్మ్యః=విలాసములకు చెగువలయుక్క, లక్ష్మ్యః=సంపదకు-పెంపుసాంపునకు, ప్రకృతిః=మూలకారణ మైనదియు-సమస్తములైన విలాసవిభవములకు జన్మస్థాన మైనదనుట, ప్రణత ..వీధ్యామ్-ప్రణత=నమస్కరించినవారియొక్క-భక్తులయొక్క, అపరాధ=అపరాధములయొక్క, వీధ్యామ్=పరంపరావిషయ మై, ప్రకృతిజడమ్-ప్రకృతి=స్వభావముచేత, జడమ్=మందమైనదియు - ఆశ్రితులయపరాధములను పాటించనిదియనుట, సుకృతి పాత్రమ్-సుకృతి = పుణ్యపురుషులయొక్క, మనః=మనస్సులయొక్క, ప్రణిధాన=ఏకాగ్రతకు, పాత్రమ్=అర్హ మైనదియు-పుణ్యాత్ములు ఏకాగ్రముగా ధ్యానించువిషయ మైనదియనుట, సుకృతి...పదమ్ - సుకృతి=పుణ్యపురుషులయందు, కృత=చేయఁబడిన, పదం=స్థానముగలదియు - పుణ్యాత్ములయందు నెలకొని యుండున దనుట లేక, సుకృతి=ధన్యమైనదియు, కిశోరభావే=బాలభావమందు-బాలుడై అవతరించుటయందు, కృతపదం=చేయఁబడినస్థానము గలదియు-బాలత్వమును గైకొన్నదనుట, అగు, ఓజః=తేజస్సు, నః=మమ్ము, అవతు=రక్షించుఁగాక.

చ, హితజనతాపరాధముల నెన్నడువట్ల జడస్వభావ మై

కృతమతు లాత్మలోనఁ బరికింపఁగఁ కాత్రము నై కిశోరతా

ర్పితపద మై విలాసమృదురీతికి హేతువు నై మనోహరా

కృతిఁ గనిపించునాసుకృతిశేవలతేజము మమ్ముఁ బ్రోచుతన్.

తా. విలాసంపు సాంపులకు పుట్టుచోటై, ఆశ్రితులయపరాధములను పాటించుటయందు మందమై, బాలభావమును దాల్చినదై, పుణ్యాత్ములు ఏకాగ్రముగా హృదయములందు ధ్యానించువిషయమై, యొప్పుకృష్ణాఖ్యతేజము మమ్ము రక్షించుఁగాక.

శ్లో॥అపహసితసుధామదావలేపై, రతిసుమనోహర మార్ద్రమస్తవహసైః।

[వజయువతివిలోచనావలేహ్యం, రమయతు ధామరమావరోధనంనః॥

టీ. అప లేపై=అపహసిత=ఎగతాళి నేయఁబడిన, సుధా = అమృతముయొక్క, మద=మదముచేత గలిగిన, అవలేపైః=గర్వముగలదియు-అమృతముయొక్క భోగ్యతాతిశయరూపమైన గర్వమును తిరస్కరించిన వనుట - అమృతముకంటె అత్యంతభోగ్యములైనవని భావము, ఇట్టివగు, ఆర్ద్రమస్తవహసైః-ఆర్ద్ర=పరసములయిన, మస్తవహసైః=చిలునవ్వులచేత, అతిసుమనోహరమ్=మీఁదుమిక్కిలిమనోజ్ఞ మైనదియు - ఇచట 'అతి' 'సు' అను రెండును సమానార్థకములే యైనను అతిశయదోష్టక

ముగా సంపదబడిన వని తెలియునది, 'ఆధికమనోహరమ్' అనుపారమున మిక్కిలి మనోహర మైనదని యర్థము, ప్రజ... లేహ్యం-ప్రజయువతి = యావనభతులైన గోప స్త్రీలయొక్క, విలోచన=కన్నులచేత, అవలేహ్యమ్ = నాకందగినది-రసమును బిల్చుకొనఁదగినది-అనఁగా మిక్కిలి అస్వాదీంపఁదగినదియనుట, రమా + అవరోధ నమ్-రమా=లక్ష్మీదేవికి, అవరోధనమ్-అంతఃపురమైనదియు, -లక్ష్మీకి ప్రాణనాథుడైనది యనుట, అగు, ధామ=కాంతి-తేజస్సు-శ్రీకృష్ణుడనుట, నః=మమ్ము, రమయతు=రంజింపఁజేయునుగాత, మందహాసములచే అతిసుమనోహర మగుటచేతనే ప్రజయువతివిలోచనములకు ఆవలేహ్య మైనది. కనుక మమ్ము రంజిల్లఁజేయవలయు నని భావము

చ. నవసుధక్రోధస్వనవృత్తి చిటుశనవృత్తులు మోమున గోము నూప వ
ల్లవలలనావిలోచనవిలాసవిలేహ్యము నై రమామణి
భవనభుజాంతరస్థలిని శ భాసిలునందతపఃప్రభావనం
భవఫల మైనధామము శుభంబు లభంగురభంగి నిచ్చుతన్. 45

తా. అమృతముయొక్క భోగ్యతాతిశయమును నిరసించునంతయుం పైనచిటునవృత్తుచే మిక్కిలియు మనోజ్ఞ మైనదియు, కావుననే జవ్వనులకన్నులవలె నైనదియు, లక్ష్మీదేవికి పతియైనదియు, నగు శ్రీకృష్ణాఖ్యతేజము మమ్ము రంజిల్లం జేయునుగాక.

శ్లో|| అజ్ఞూరితస్మైరదశావిశేషై, రత్రాస్తహర్షామృతవర్ష మత్స్యామ్|
సంక్రీడతాంచేతసి గోపకన్యా, ఘనస్తనస్వస్త్యయనంమహానః||

టీ. అజ్ఞూ . విశేషైః—అజ్ఞూరిత=అంకురించిన, స్మైర=చిటునవృత్తులొగూడిన, దశావిశేషైః=అవస్థాభేదములచేత-చిటునవృత్తి చిగురోత్పచుండు పలు విధములైన దశలచేత ననుట—అష్టాదశ్యుడు వింతలు గలుకుచుండు పలువగల చిటునవృత్తిమొలకలచేత నని భావము, అత్స్యామ్=కన్నులకు—చూచువారికెల్ల ను అనుట, అత్రాస్త . వర్షమ్-అత్రాస్త=ఎడతెగని, హర్షమ్=ఆనందమనెడి, అమృతవర్షమ్=అమృతవర్ష మైనదియు - ఎడతెగక కురియు అమృతపుసోనవలె ఎడతెగనియనందమును గూర్చుచున్నది యనుట-చిటునవృత్తిమొలకలు అమృతప్రాయములనియు వానిని నెఱుఁపుటచే అమృతవర్షము కురిపినట్లుండు ననియు భావము. ఇట్టిదియు, గోప స్వస్త్యయనమ్-గోపకన్యా=గోప స్త్రీలయొక్క, ఘన=గొప్పలైన 'ధన్య' అనుపారమున, కృతార్థములైన-శ్రీకృష్ణకర్తృప్రహణముచే చరితార్థములైన యనుట, స్తన=చన్నులయొక్క, స్వస్త్యయనమ్=మంగళాయతన మైనదియు-చన్నులకు అతింగన గ్రహణాదులచే మిక్కిలిసుఖము అనెడివేలును గూర్చునదియనుట, అగు, మహా=కాంతి-తేజస్సు, నః=మాయొక్క, చేతసి =మనస్సునందు, సంక్రీడతామ్=లెస్సగా క్రీడించునుగాక.

చ. అత్యుత్తమందహానరుచిరరాసనముల్ విలసిల్ల దర్శనో

న్యతజనితావలోకఘననాగ్న సుధామయవర్షరూప మై

నతతము గోపికాఘనకురచస్థలని స్తులదివ్యమంగళా

యతనము నై నధామము నిరంతరముం జరియించు నామదిన్.

తా. అపృథక్స్వధు వింతవింతలుగ మెలకొత్తుచిటునవ్వలచే కన్నులకు ఎడ తెగనియమృతపుసోనలు గురియుచుండునదియు, గొల్లపడుచులచన్నగవలకు నిబ్బరమైన యానందము గూర్చునదియు నగుకృష్ణాఖ్యతేజము మాహృదయమందు క్రిడించునుగాక.

శ్లో॥ మృగమదపజ్జుసజ్జరవిశేషితవన్యమహా

గిరితటగణ్డగైరికఘనద్రవవిద్రుమితమ్ |

అజితభుజాన్తరం భజత హే బత గోపవధూ

స్తనకలశస్థలీఘనృణమర్దనకర్దమితమ్ ||

47

టీ. మృగ . విద్రుమితం-మృగమద=కస్తురియొక్క, పజ్జు=బురదయొక్క, సజ్జర=కూడికచేత, విశేషిత=అతిశయించినదిగా చేయఁబడిన, వన్య=అడవియందలిదయిన, మహాగిరి=గొప్పపర్వతముయొక్క, తట=చటియందలి, గండ=పెనుబండలయొక్క, గైరిక-గైరిక ధాతువిశేషములయొక్క, ఘన=దట్టమయిన, ద్రవ=ద్రవముచేత, విద్రుమితమ్=పగడముగా చేయఁబడినదియు-ఎఱ్ఱగా చేయఁబడినది యనుట, కన్తూరికూడికచే మఱిత అతిశయించిన ఎఱ్ఱని గైరిక ధాతుద్రవమును పూసికొని ఎఱ్ఱగాఅగపడునది యనుట, ఇట 'గిరి'ని వన్యమనుటచేత వనమందలికన్తూరిమృగములు సంచరించుటకు యోగ్యమైన దనియు, 'మహా' అనుటచే తెక్కలేనియామృగములు సంచరించుటకు దగినదనియు కావుననే వానివలనిమృగమదము, 'పజ్జు' బురద గొన్నదనియు, 'తటగండ'ము లనుటచే దానిచిటులయందలి పెనుబండలయందు అమృగములు పరుండుటచే వానికస్తురి యంటుకొన్నదనియు, అకస్తురితోఁగలసి గుబాళించుటచే గైరిక ధాతుద్రవమును బూసికొన్నాడనియు 'పజ్జుసజ్జర'అని ఆకన్తూరి మిక్కిలియై బురదగొన్నదిగావున అట్టిదానితోఁగలిసియే గైరిక ధాతుద్రవము, 'ఘన' మైనదనియు, 'ఘనద్రవ' అని చిక్కనిద్రవమును బూసికొనుటవలన నల్లని తొమ్ము 'విద్రుమితమ్' పవడమువలె అయిన దనియు, భావములు నూచితములు, గోపవధూ . కర్దమితమ్-గోపవధూ = గోపస్త్రీలయొక్క, స్తనకలశ=కలశముల వంటి స్తనములయొక్క, స్థలీ=ప్రదేశమందిలి, ఘనసృణ=కుంకుముయొక్క, మర్దన=ఓరిపడిచేత, కర్దమితమ్=బురద గలిగినదిగా చేయఁబడినదియు-గోపస్త్రీలయాలింగనములచేత వారిచున్నులఁబూసిన కుంకుముపూతలు మిక్కిలియంటుకొని రొంపిగొన్నది

యనుట, ఇట 'కర్దమితమ్' అని రొంపిగొనుటను చెప్పటచేత అంటుకొన్నకుంకుము మిక్కిలి యనియు అది మిక్కిలియైనందులకు పేరువు అనేకగోపస్త్రీలయాలింగన మనియు నూచితము. ఇట్టిదైన, అశితభుజాన్తరమ్-అజిత=జయింపరానివాడైన కృష్ణునియొక్క భుజాన్తరమ్=తోమ్మును, బత్పే=ఓజసులార, భజత=సేవింపుడు, యైకధాతుద్రవముచే మిక్కిలి సుందరమై గోపీసుచకుంకుమసంగతిచే శృంగార సముచిష్టిలజేయునట్లును గొలుపుడని హృదయము. ఆవత్తుముయొక్క విశాలత్వమును ఉన్నతత్వమును స్ఫురించుటచే అది గలకృష్ణుడు 'అజితుఁ'డని స్ఫురించె నని కవిహృదయము.

చ. మృగమగపంకసంకరగిరిస్థితగైరికధాతురక్తిమం

దొంగరు వహించి వల్లవవర్ధూవృధులస్తనకుంకుమంబునక

ద్విగుణితకాంతివత్సుఁడగునీరరుహత్సుఁ గృపాకటాక్షునిం

దలలి భజింప నిల్పుడు మురదంబున నుత్తములార చిత్తముల్.

తా అడవియందలి పెద్దపర్వతమయొక్క చలులయందలిబండలయందు కన్నా రిపిల్లులు లెక్కిలకొలదిని బరుండగా వానిపొక్కిటికన్నూరి మిక్కిలియు అంపు అంటుకొని రొంపిగొనియుండును. అబండలందలి యెఱ్ఱనిధాతుద్రవము ఆకన్నూరిపంకముతోఁ గూడకొని అనుకై గుభాళిం మించుండును. అట్టిచిక్కనైన యెఱ్ఱనిధికర సముపూతగలిగి పగడమువలె కనఁబడునదియు గొల్లయిల్లండగ బ్రిగుబ్బలకుంకుము పూత దట్టముగానంటుకొన్నదియునగు శ్రీకృష్ణునివత్తుమును జనులారా! భజింపుడు.

శ్లో॥ ఆమూలవల్లవితలీల మపాజ్ఞజాలై

రాసిచ్చాతీ భువన మాదృతగోపవేషా |

బాలాకృతి ర్మృదులముగ్ధముఖేన్దుబిమ్బా

మాధుర్యసిద్ధి రవతా నృధువిద్విషా నః॥

48

టీ. ఆమూల . లీలం యథాతథా-ఆమూల=మూలపర్యంతము- మొదలంట, పల్లవిత=చిగిచిన-చిగురొత్తిన, లీలమ్ యథాతథా=లీలలుగలుగునట్లుగా, నిలువెల్ల నిలకములుగా ననుట, అపాజ్ఞజాలై— అపాజ్ఞ = కడగంటిచూపులయొక్క, జాలై=సమూహములచేత, భువనం=ప్రపంచమును, ఆసిచ్చాతీ=అంతటను రడుపుచున్నదియు-నిలువెల్ల కులుకు దొలఁచునట్లుగా కడగంటిచూడులు జగములెల్ల చల్లగా నిరచ్చుచున్నది యనుట, ఆదృత . వేషా—ఆదృత=అదరింపఁబడిన - కయి కొనఁబడిన, గోపవేషా =గొల్ల వేషము గలదియు, బాల + ఆకృతిః-బాల=బాల్య సంబంధియైన, ఆకృతిః=ఆకారముగలదియు-బాలనియాకారముగలదియు, మృదుల... బిమ్బా-మృదుల=కోమలమును, ముగ్ధ=సుందరమును, అగు, ముఖ + ఇన్దుబిమ్బా=చంద్రబింబముతో సమానమైన మొగము గలదియు, అగు, మధువిద్విషా=శ్రీవిష్ణుదేవుని

యొక్క, మాధుర్యసిద్ధిః—మాధుర్య = సౌందర్యముయొక్క—లేక అతివ్యత్యము
యొక్క, సిద్ధిః=ఫలపరిపాకము-నిరతిశయమాధుర్యసర్వస్వ మనుట, న.=మమ్ము,
అవతు=రక్షించుచుండుకాక-శ్రీవిష్ణుదేవుని మాధుర్యమంతయు పరిణమించి గోపవేదము
గలబాలకృష్ణుడుగా పాడనూపినదనుట. శ్రీవిష్ణునియవతారములలో నెల్ల శ్రీకృష్ణా
వతారమే నిరతిశయమాధుర్యము గలది ఎట్లన, అది 'ఆమూలపల్ల వితలీ' ముగా
అపాంగజాలమును నిగుడ్చుచున్నది 'మృదులముగ్ధ' మై 'ఇష్టవిమ్బ' మువంటి మొగ
ము గలిగియున్నది. అంశతీకిని అదరణీయ మైన 'బాలాకృతి'యు, ఆశ్రయముమైన
'గోపవేద' మును దాల్చి సుఖము గూర్చునది. ఇట్లు అన్నిట అత్యంతమమరమైనది
గావున విష్ణుదేవుని మాధుర్యముయొక్క సిద్ధియే యిది యవతారంబు భావము.
'బాలాకృతి' అనుపాదమున 'ఆకృతి'ని కర్తగాఁ గొని 'మాధుర్యసిద్ధి'ని దానికి
విశేషణముగాఁ గొందఱు అర్థము నెఱుఁగుచున్నార కని అది సరసము కాదు. ఆపా
జ్జబాలములు భవనమును 'ఆసిద్ధి' తదుపుచున్నదనుచే కరుణాశీతము శ్రీరెండు
లైనవనియు, 'ఆమూలపల్ల వితలీ' మనుటచే అత్యంతాకర్షకము లైనవనియు,
మాధుర్యసిద్ధికి పోషకములుగా కవి గూర్చుట తెలియునది

చ. కరుణను బాదుకొల్పినజగంబుఁ గటాక్షనుధారనాప్తిచేఁ

బరిణతపల్ల వప్రసవరవకర్మఫలంబును గా నొనర్చుచుం

జిఱుతమీటారిప్రాయమునఁ శ్రీ జె ల్వగుచక్కఁడనాలపంట న

మృరహరుఁబూర్ణచంద్రముఖుఁమోహనవల్లవ వేషుఁ గొల్చెదన్ .

తా. నిలుకెల్ల విలాసములు దొలఁతుచును, కిడగంటిచూడ్యుల జగమునం
తయు చల్లఁగా తడుపుచున్నవాఁడను, గోపవేదము దాల్చినవాఁడను, సుకుమారమై
సుందరమై చందురునిం బోలు ముగము గలవాఁడును, బాలుఁడును, శ్రీవిష్ణుదేవుని
నిరవధికమాధుర్యస్వరూప మనఁదగినవాఁడును అగు చిన్నికృష్ణుడు మమ్ము రక్షించుం
గాక.

శ్లో॥ విరణన్మణినూపురం వ్రజే, చరణామ్భోజ ముపాన్వ శార్దూలాః |

సరసే సరసి శ్రియాశ్రితం, కమలం వా కలహంసనాదితమ్ | 49

తీ. వ్రజే=వ్రజలయందు, విరణ నూపురమ్=విరణ్=మిక్కిలి ప్రాచుర్యము
న్న, మణి=మణిమయమైన, నూపురం=అంచెలు కలదియను, శార్దూలాః=కృష్ణుని
యొక్క, చరణ + అమ్భోజమ్=అడుగుఁదామరను, ఉపాన్వ=సేవింపుము. 'వ్రజ
చరణామ్భోజమ్' అనుపాదముని-వ్రజత్=నడచుచున్న, చరణాంభోజమని యర్థము.
కావుననే అది విరణన్మణినూపురమని భావము, వా=లేక, సరసే=రసయుక్తమైన-
మనోజ్ఞమైన యనుట, సరసి=రసస్థునందు, శ్రియా=కాంచితేత, ఆశ్రితమ్=ఆశ్ర
యింపఁబడినదియు, కల .. నాదితమ్=కలహంసం=రాయంచితేత, నాదితమ్=ధ్వని
గలదిగా చేయఁబడినదియు, అగు, కమలం=కమలమును, ఉపాన్వ=సేవింపుము.

మనులకాంతులు తగుకొత్తుచు గలగల మొరయుచున్న అంచెలు గల కృష్ణనిపాద కమలమును, కాంతి చగుకొత్తుచు కలహంసచే శబ్దించుచున్న సరస్సునందలికమలమును చూసములు గావున దాని నైనను వీరి నైనను సేవించుమని యర్థము. పాద కమలమునకు విరణున్నపుర మనుటకు సరిగా సరఃకమలమునకు కలహంసనాతి మనియు, దానికి మణిచూపుర మనుటకు సరిగా గినికి శ్రీయాశ్రిత మనియు విశేషమవ్యవస్థ తెలియునది

ఉ. సారసరోమరాళవరః సారసనన్నిభనూత్నరత్నమం

జీరవిలాసపాదములకేఁ జరియించుచు వీధి లేఁగలం

బాటఁగఁ దోలి వెంబడినె శ పద్మలువాఱుచుఁ జేరి పట్టుచుం

నేరి నటించుచిన్నియమరకేసరి నామది నాశ్రయించెదన్. 49

తా ప్రేషల్లెను మణికాంతులు మెఱచు గలగల మొరయునందియలతోఁ గూడినక్రీకృష్ణనిపాదకమలము, సరస్సున కాంతి తగుకొత్తఁగా కలహంస యొక్కి శబ్దించుచున్న తామరవలె చూపట్టుచున్నది. అట్టిక్రీకృష్ణచరణమును సేవించుము.

శ్లో! శరణ మశరణానాం శారదామృజనేత్రం

నిరవధిమధురిష్ఠా నిలవేషేణ రమ్యమ్!

స్మరశరపరత స్త్రీస్మరనేత్రామ్బుజాభి

ర్వృజయువతిభి రవ్యా ద్భ్రహ్మసంవేష్టితం నః॥

50

టీ. అశరణానాం=దిక్కులేనివారలకు, శరణమ్=దిక్కు, -రక్షకము, ఆయినదియు, శారద నేత్రమ్-శారద=శరత్కాలమందలి, అమృజ=తామరలవంటి, నేత్రమ్=కన్నులుగలదియు, నిరవధిమధురిష్ఠా-నిరవధి=మేరలేని, మధురిష్ఠా=చక్కదనముగల, నిలవేషేణ=నల్ల వేషముచేత, రమ్యమ్=మనోహరమైనదియు, స్మర. జాభిః—స్మర=మన్మథునియొక్క, శర=బాణములకు, పరతస్త్రీ=అధినములైన మన్మథునికొఱము గలవియైన, స్మర=వికసించిన, నేత్ర+అమ్బుజాభిః=తామరల వంటికన్నులు గలవారైన, బ్రజయువతిభిః=గోపికలచేత, సంవేష్టితం=చక్కఁగా చుట్టుకొనిచుడినదియు, గోపస్త్రీలు మన్మథునికొరము తెలుపుచూడ్కులఁ జూచుచు చుట్టుచు మిక్కిలి బలిసియున్నారనుట, ఇట్టివైన, బ్రహ్మ = క్రీకృష్ణాఖ్య బ్రహ్మము, న.=మమ్ము, అవ్యాత్=కొపాడుఁగాక.

మ. శరదంభోరుహనేత్రు నిస్తులకశారసౌందర్యపాత్రు మనో

హరపౌరందరనిలగాత్రుఁ గుసుమారస్త్రా వేశజాతస్మితాం

కురనందప్రదనుందరీపరివృతం శ గోపాంగనాలింగితౄణ

శరణత్రాణనమున్నతుణ వరదయారసారోన్నతుం గొల్పెదన్.

తా. దిక్కులేనివారికి దిక్కు, శరత్కాలమున విరిసినతామరకేకులఁ బోలిన కన్నులు గలిగి, మిక్కిలిచక్కనైననల్లనిమేఘ దాల్చి, గోపస్త్రీలు మన్మథపరవశలై మోహంపుఁజూడుటలు నిగుడ్డుచు చుట్టును మిక్కిలి బలసి కోలువఁగా, వెలుగు చున్న శ్రీకృష్ణాఖ్యబ్రహ్మము మమ్ము రక్షించుఁగాక.

శ్లో॥ సువ్యక్తకాన్తిభరసారభదివ్యగాత్ర

మవ్యక్తయావనపరీతకిశోరభావమ్ |

గవ్యానుపాలనవిధా వనుశిష్ట మవ్యా

దవ్యాజరమ్య మఖలేశ్వరవైభవం నః ||

51

టీ. సువ్యక్త .. గాత్రమ్-సువ్యక్త=మిక్కిలి స్ఫుటమైన-ప్రకాశించుచున్న, కాంతి=కాంతులయొక్క, భర=అతిశయముచేతను, సువ్యక్త=మిక్కిలిస్ఫుటమైన, సారభ=వాసనచేతను, దివ్య=సుందరమైన-అప్రాకృతమైన, గాత్రం=దేహము గలదియును, అవ్యక్త . భావమ్ - అవ్యక్త=స్ఫుటముకాని - చక్కఁగా తలచూపని, యావన=యావనముచేత, పరీత = ఆవరింపఁబడిన, కిశోరభావమ్ = బాలభావము-బాల్యముగలదియు-యావనము కొంత తలచూపుచున్న బాల్యము గలదియు, గవ్యా... విధా-గవ్య=గోసమూహముయొక్క, అనుపాలన=కాచుటయొక్క, విదా=విధానమందు, అనుశిష్టం=శిక్షితమైనదియు - మిక్కిలి సేర్పకలదియు, అవ్యాజరమ్యమ్-అవ్యాజ=నిరుపాధికమైన-ఒక సెవముచేతఁగాని, రమ్యమ్=రమణీయమైనదియు, ఒక నిమిత్తముచేతఁగాక తనంతటనే సుందరమైనది యగుట, అఖిల . వైభవమ్-అఖిల+ఈశ్వర=సమస్తమునకును ఈశ్వరుడైన శ్రీవిష్ణుదేవునియొక్క, వైభవమ్=విభవము, శ్రీకృష్ణాఖ్యవైభవమనుట, నః=మమ్ము, అవ్యాత=రక్షించుఁగాక-శ్రీ విష్ణువిశ్వాభవమే యిట్లు కృష్ణరూపముగాఁ బొడకట్టినదనుట. అవతారములలో నెల్ల 'గవ్యానుపాలన విధావనుశిష్టమ్' అనుటచే నూచితమైన కృష్ణావతారమే మిక్కిలి విభవవిశిష్టమైనదని భావము.

చ. ప్రకటితకాంతిసారభకరంభితగాత్రము యావనార్భటి

చకితకిశోరభావము నిరసగ్గమనోహరరూపధేయ మై

నకలజగన్నియంత యగుశ్రకౌరిమహత్త్వము గొల్లపల్లెఁ బా

యక యొకయింట నాపనుల శ్ర నారసి మేపె ని దేమిచిత్రమో.

తా. మిక్కిలి ప్రకాశించుచున్న నిరతిశయకాంతియు పరిమళమును గలిగి వెలయుచున్నశరీరము గలదియు, ఒకింతయావనముతోఁ గూడినబాల్యము గలదియు, గోవులను మేపుటయందు నిపుణమైనదియు, స్వభావముచేతనే సుందరమైనదియు శ్రీవిష్ణుదేవుని విభవసర్వస్వమైనదియు నగుశ్రీకృష్ణమూర్తి మమ్ము రక్షించుఁగాక. శ్లో॥ అనుగత మమరీణా మమ్మరాలమ్మినీనాం

నయనమధురిమశ్రీనర్మనిర్మాణసీమామ్!

వ్రజయువతివిలాసవ్యాపృతాపాజ్ఞ మవ్యా

త్త్రిభువనసుకుమారం దేవకై శోరకం నః॥

52

టీ. అమ్మర+అలమ్మినీనామ్—అమ్మర=అకాశమును, అలమ్మినీనాం=అశ్రయించినవారును, నయన...సీమామ్—నయన=కన్నులయొక్క, మదురిమక్రి=సౌందర్యసంపదయొక్క, నర్మ=విలాసముయొక్క, నిర్మాణ=సృష్టికి, సీమామ్=పొలిమేరయైనవారును - శేత్రసౌందర్యసంపదవిలాసమును ఇంతకంటె ఎక్కువసాగనుగా బ్రహ్మ మఱియొచ్చుటను సృజింపలేదు గాన ఆవిలాసమును సృష్టి సేయునై పుణ్యమంతయు ఇందే చూపినాడనియు కనుక అట్టిసృష్టికాశలమునకు ఇదియే పొలిమేరయనియు భావము-ఇచట నయనములయొక్క కేవల 'మధురిమ' ముతోడ 'శ్రీ' శబ్దము గూర్చుటచే, మాధుర్యముయొక్క అతిశయమును 'నర్మ' శబ్దముచే దానిని అతిమోహనముగా పచరించెడివిలాసమును, 'నిర్మాణసీమామ్' అనుటచే అది నిరతిశయమైన దగుటయు తెలియునది-కన్నులసౌందర్యాతిశయముయొక్క విలాసమంతయు నిరతిశయముగా నెఱపుచున్నవారనుట-మిక్కిలిసాగనైన కన్నులతో ఎనలేనివిలాసంపుఁజూడ్కులను నిగుడ్చుచున్నవారని భావము - మిక్కిలి సాగనైనవలలుకుఁజూపులఁజూచుచున్నవారనుట, ఇట్టివారగు, అమరీణామ్=దేవతా స్త్రీలకు-దేవతా స్త్రీలచేత, అనుగతమ్=వెంటనంటఁబడినదియు—దేవతాస్త్రీలు కృష్ణుని బాల్యంపుసాంపును జూచుటకై ఆకాశమునందు వచ్చి నిలిచి అతనికై శోరమునై సాగసుంజూడ్కుల మిక్కిలియొద్దారముగా నిగుడ్చుచు దానిచెలుపునకు ఆకృష్టులై ఆకృష్టుఁడు తిరుగుచోట్లకెల్లను వెంటఁబడి తిరుగుచున్నారని భావము. ఇట్టిదియు, వ్రజ . పాజ్ఞమ్-వ్రజయువతి=గోప స్త్రీలయొక్క, విలాస = ఒద్దొరములందు, వ్యాపృత=నిగుడ్డుఁబడిన, అపాజ్ఞమ్=కడకన్నులుగలదియు-గోపికలకులకులెఱుగులను కడగంట చూచునది యనుట, త్రిభువ కుమారమ్-త్రిభువన=ముల్లోకములందును, సుకుమారమ్=శోమలమైనదియు అగు, దేవకై శోరకమ్-దేవ=శ్రీకృష్ణునియొక్క, కై శోరకమ్=బాల్యము, నః=మమ్ము, అవ్యాత్=కాపాడుఁగాక, 'త్రిభువనసుకుమార'మైనదిగావుననే దేవతా స్త్రీలును వచ్చిచూచి వెంటఁదగులునట్టి దయ్యెననుట, 'దేవకై శోరకమ్' అనుచో 'దేవ'శబ్దమునకు 'వ్రజ పాజ్ఞ'మనుటచే కృష్ణుఁడనియర్థము ఉత్థాపితమైనది. సరోవృత్పృష్ఠ సౌందర్యాతిశయము గలదేవతా స్త్రీలు తన్నుచూడఁగా తాను కేవలగోపికాజనులవిలాసమును చూచువాఁడయ్యెనని సౌలభ్యచమత్కారము స్ఫురితము. శా. లోలోలోక సహావభావముల నాశ్రలోకించుచుక దేవతా

నాభీకాన్యలు మింట నంటి తిరుగక శ నందవ్రజాంభోరుహః

క్షీలీలార్ద్రకటాక్షుదీక్ష లనురక్త క్షిం బర్వ దైవోకస్యర

మ్యాలంకారము నై చెలంగుమారిబాశ్వుప్రౌఢి నక బ్రోచుతన్.

తా. దేవతా స్త్రీలు ఆకాశంబున నిలిచి మితిలేని విలాసము గలుకు సాగసుం జూపులఁ దనబాల్యంపుసాంపును జూచి సొక్కి తాను బోవుచోటికెల్ల పయిని వెంట నంటి రాఁగా, గొల్ల చెలువలయొద్దములందు కడగంటిమాడ్కులు నిగుడ్పుడు, ముల్లోకములందును మిక్కిలి సుందరందైన బాల్యవేషముతో నొప్పు క్రికృష్ణుఁడు మమ్ముఁ గాపాడుఁగాత.

శ్లో॥ ఆపాదమాచూడ మతిప్రసక్తై, రావీయమానా యమినాంమనోభిః।

గోపీజనజ్ఞాతరసావతా న్నో, గోపాలభూపాలకుమారమూర్తిః॥ 53

టీ. ఆపాదమ్=పాదము మొదలఁకొని, ఆచూడమ్=శిరస్సువఱకును, నిలుపు నందంతయు, అతిప్రసక్తైః=మిక్కిలియాసక్తి గలిగిన, యమినాం=మునులయొక్క, మనోభిః=మనస్సులచేత, ఆపేయమానా=మిక్కిలి పానము సేయఁబడుచున్నదియు, మునులు శ్రీకృష్ణునివ్యవంగళవిగ్రహమును నిలువెల్ల మనస్సులచే ఆస్వాదించుచు న్నారనుట-మనస్సున చింతించి యనుభవించుటకు అతిభోగ్యమైన సౌందర్యసౌతు మార్యాదులు గలది యనుట, 'అతిప్రసక్తైః' అనుటచే మునుల ఆతురత్వమును 'ఆపే యమానామ్' అనుటచే ఆస్వాదనమందలి భోగ్యతాప్రయుక్త మైనత్వరయు తెలి యుచున్నది, దప్పిగొన్నవాఁడు మిక్కిలి రుచ్యమైన పానీయమును మీఁదుమిక్కిలి త్రాగునట్లు మునులమనస్సులును మిక్కిలి యాతురములై యావిగ్రహసౌందర్యావృ త్తమును మిక్కిలి పానముసేయుచున్న దనుట-మునులు అవిగ్రహమును ఆత్మాప్రకీర్తో మనసుల నిలిపి అతిభోగ్యమైన దానిసౌందర్యమును చింతించి యానందముతో మీఁదుమిక్కిలి యనుభవించుచున్నారని భావము, గోపీ రసా-గోపీజన=గోపికల సమాహమచే, జ్ఞాత=ఎఱుంగఁబడిన, రసా=రసము గలదియు-గోపికలు ప్రత్యక్షము గా అమూర్తిని అనుభవించి దానిసౌందర్యాదిసారస్వమును ఎఱుంగుదు రనుట, ఇట్టి దైన, గోపాల మూర్తిః-గోపాలభూపాల=గోపకులరాజైననందునియొక్క, కుమార=కొడుకైన కృష్ణునియొక్క, మూర్తిః=విగ్రహము, నః=మమ్ము, అవతాత్= రక్షించుఁగాక.

మ. విమలాపాంగవిలాసగోపమహిళాశిష్టాతసారస్యముం

దమితో నువ్విభు లూరుడెందములచేరత మానులాపాదమ

స్తము నాపోవఁగ నానునట్టినుషమాశసాభాగ్యధారామనో

జ్ఞము గోపాలక బాలరూపము మహానందంబు మీ కిచ్చుతన్ .53

తా. మునులు దేనిని మిక్కిలియాసక్తితోఅడుగు మొదలఁకొని శిరస్సువఱకును తమ మనస్సులందు చింతించి దానిసౌందర్యమును ఆనందముతో అనుభవించుచుందు రో, దేనియొక్క సౌందర్యాదిరూప మైనసారస్యము గోప స్త్రీలు ప్రత్యక్షముగా అను భవించియెఱుంగుదురో యట్టినందకుమారునిసుందరవిగ్రహము మమ్ము రక్షించుఁగాత.

శ్లో॥ దిప్త్యా బృన్దావనమృగదృశాం విప్రయోగాకులానాం

ప్రత్యానన్నం ప్రణయచపలాపాజ్ఞవీచీతరక్షః ।

లక్ష్మీలీలాకువలయదళశ్యామలం ధామ కామాక్ష

పుష్టియాన్నః పులకముకుళాభోగభూషావిశేషమ్ ॥

54

శ్రీ విప్రయోగ + ఆకులానామ్— విప్రయోగ=ఎడఁబాటుచేత - కృష్ణఁడు తమ్ము కొంతసేపు ఏమటించిమఱుంగై యెడఁబాయుటచేత ననుట, ఆకులానామ్= కలఁగినవారైన, బృహదావనమృగవృశామ్=బృందావనమందలి స్త్రీలకు-గోపికలకు అనుట, ప్రణయ తరక్షై-ప్రణయ=ప్రేమచేత, తపల=చంచలములైన, అపాజ్ఞ=కడగ న్నులయొక్క కడగంటిమాపులయొక్క, వీచీతరంగై=వీచీతరంగములచేత - వీచీత రంగరూపమైన వ్యాపారములచేత ననుట, సముద్రమందు అలలు వరుసగా ఒకటి నొకటి ఎడతెగక మోఁచుటచే అన్నియు జరిగి గట్టు చేరుచున్నది. ఇట్లు విభవక పై పయి ఒకటివెనుక నొకటిగా నెడతెగక వరుసగా చేయువ్యాపారమునకు వీచీతరంగ న్యాయమనిశేరు. ఇచట అపాంగముల వీచీతరంగములనఁగా-అపాంగముల యెడతె గక పయిపయి నిగుడుచుక వరుస లనుట-గోపికలనెడఁబాసి అలంచినవాఁడుగావున వాఁడవిరహాగ్ని యుపశమించునట్లు ప్రేమతోడిచల్లని బెగుకుఁజూపులను పయిపగు నెడతెగక విగిడ్చినదనుట, ఇట్టిమాపులు గలదై, పులక... విశేషమ్-పులకముకుళ- మొగ్గలవంటిగడ్డరులయొక్క, ఆభోగ=పరిపూర్ణత యనెడి, భూషావిశేషమ్ యథా తథా=సర్వరణవిశేషము గలుగనట్లుగా-ఆగోపికలమేనులు గడ్డరులచేత నలంకృతమ నునట్లుగా, దిష్ట్యా=ఆదృష్టవశమున-భాగ్యవశమున, ప్రత్యానన్నం=మిక్కిలి గూఢిం చివచ్చినదియు, లక్ష్మీ శ్యామలమ్—లక్ష్మీ=లక్ష్మీదేవియొక్క, లీలా=విలాసా స్థమైన, కువలయదళ=కలువపూచేకులవలె, శ్యామలం=నల్లనైనదియు, శేవలము 'కువలయదళ' మని చెప్పక 'లక్ష్మీలీలాకువలయదళ' మనుటవలన లక్ష్మీదేవి శాలు టచే ఆతిభోగ్యమైనకువలయదళ మని యర్థము-అనఁగా నల్లనికాంతిచేత మనో హ్లామై లక్ష్మీదేవి తాల్పుటచే భోగ్యము నైనకువలయదళ మని యర్థము. అట్టిదాని వలె నల్లనై భోగ్యమైన కాంతి గలది యనుట. ఇట్టిదైన, ధామ=క్రికృష్ణాఖ్య తేజము, స=మాయొక్క, కామాక్ష=కోర్కులను, పుష్టియాత్=పొషించుఁగాక- సపలము సేయుఁగాక యనుట. పులకములను ముకుళము లనుటచే మొగ్గలవలె మిక్కిలి గడ్డరువొడిచె ననియు దీనికి మూలమైన యానందాతిశయమును దెలియు న్ని, అట్టిపులకలను 'భూషావిశేషమ్'అనుటచే సొమ్ములు దాల్చినట్లు మేనికి చెలువు గాను సుఖముగాను నుండెనని గ్రహ్యము.

మ. విరహోష్ణక ప్రజభామినుల్ గరగి యుగ్ధవిష్ణూర భాగ్యంబునం
దరళాపాంగతరంగనంతతుల సేదల్ దీర్చుచున్ వచ్చి ని
ర్భరరోమాంచవిశేషభూషుఁ డగుగోరపాలుండు పద్మాలయా
కరనీలోత్పలనీలవర్ణుఁ డొనఁగుం త గళ్యాణపారంపరిన్ .

54

తా. బృందావనమందు గోపికలను లీలాగ్ధము ఎడఁబాసిపోవఁగా ఆవియోగ
చే వారు కలంగి నలంగుటఁ జూచి ప్రేమ దోలఁకు బెకుకుఁగడఁగంటిమాపులను
కఠేగక పై పయి వారిమీఁద చల్లగా నిగుడ్చుచు విరహగ్నిని పోఁగొట్టుచు,
చలభాగ్యవకమున వారలమేనులు మిక్కిలిగ స్వరువొడుచునట్లు సహపమునఁ బొడ
వైనవాఁడును, లక్ష్మీదేవి విలాసముగా ధరించిన నల్లకలవపూరేకువలె నింపైన
గ్నికాంతి గలవాఁడును, తేజస్వయోపుఁడును నైనశ్రీకృష్ణుఁడు ఆగోపికల
హాగ్ని దీర్చినట్లు మాయభీష్టములను ఒడఁగూర్చుఁగాత.

|| బయతి గుహశిఖన్ద్ర)పిఞ్చహళి, స్ఫురగిరిగైరికకల్పితాజ్లరాగః |

సురయువతీవికీర్ణసూనవర్ష, న్నపితవిభూషితకున్తలః కుమారః || ౧౪

టీ. గుహ హళిః-గుహ=కుమారస్వామియొక్క, శిఖ + ఇన్ద్రః=నెమిలిమి
యొక్క, పిఞ్చ=పురి గల, హళిః=సిగగలవాఁడును-తన్ను నేవించుటకై వచ్చిన
మారస్వామివాహన మైన నెమిలియొక్క పురిని సిగయందు యెరువుకొన్నవాఁడ
ట, సుర .. రాగః-సురగిరి=మేరుపర్వతముయొక్క, గైరిక=గైరిక ధాతువుల చేత,
కల్పిత=కల్పించఁబడిన, అజ్లరాగః=మైపుఁత గలవాఁడును, ఇట మేరుపర్వతమును
పట్టచే ఆచ్ఛట వసించుదేవతలును, నేవింపవచ్చి రనియు వా రొగైరికచందనము
ంగిరనియు తెలియునది, సుర . కున్తలః-సురయువతి=దేవతా స్త్రీల చేత, వికీర్ణ=
బ్లఁబడిన, సూనవర్ష=పుష్పవర్ష ముచేత, న్నపిత=తడుపఁబడినదై, విభూషిత=
లంకృతమైనట్టి-ఆపుష్పములచే అలంకృతమై యున్నట్టి, లేక, విభూషిత=తాయె
లు మొదలైనవానిచే అలంకృతమైనట్టి, కుంతలః=కురులు గలవాఁడును, అసు,
మారః=బాలుఁడైన శ్రీకృష్ణుఁడు, జయతి=సర్వోత్కృష్టుఁడయి వర్తించుచున్నాఁ
డు. 'పిఞ్చహళి' యనుటచే ఇతరమూర్తివాన్మత్తియు తెలియునది. కుమారాదిదేవ
కు ఉపాస్యుఁడగుటచే కృష్ణుఁడు దేవదేవుఁ డనుట వ్యంజితము.

౧. సురకన్యాకరము క్తకల్పకుసుమస్తోమంబు లొయ్యారపుం
దఱుచుంబెన్నెఱిగుంపుపై నిలిసి యెంతం దాయెతుల్ సుట్టిని
ర్జరధాత్రీధరధాతుధారఁ జెలువారం బూని సేనానివా
పురపుంబింఛపుఁదావళం బమరుదేవుం డొప్పు బాలోన్మనీశ్.

తా. తన్ను నేవించవచ్చినకుమారస్వామివాహనమైన నెమిలియొక్క పురిని
యందు యెరివి, మేరుపర్వతమందలి గైరిక ధాతువుపంకమును మేనఁ బొ
సంగిం గారపుఁజెలువునకుమెచ్చి దేవతా స్త్రీలు పువ్వులసోనల తనతలపైఁగరియఁ గా
యెరువునాపుచున్న బాలకృష్ణుఁడు సర్వోత్కృష్టుఁడై వర్తించుఁగాక.

|| మధురమద్దశుచిస్మితమంజులం, వదనపద్మజ మద్లజవేల్లితమ్ |

విజయతాం వ్రజబాలవధూజన, న్నవతటివిలురన్నయనం విభాః॥56

టీ. మమర మశ్చలమ్-మధుగ = మనోజ్ఞమైనదియు, మద్ద=కొంచెమైనదియు. అబ్జజవేల్లితమ్-అబ్జజ=మన్మథునిచేత, వేల్లితమ్=చలితమైనదియు-మన్మథవికారప్రయుక్తమైనవ్యాపారములు గలదియనుట, వ్రజ..న్నయనమ్-వ్రజ=వ్రేపల్లెయందలి, చాలవమా=బాలలైన స్త్రీలయొక్క-గోపబాలికలయొక్క, జన=సమూహముయొక్క, న్నవతటి=కుచప్రదేశములందు, విలురత్=మిక్కిలి పొరలుచున్న-మిక్కిలి తిరుగుచున్న, నయనం=కన్నులుగలదియు, అగు, విభాః=శ్రీకృష్ణునియొక్క, వదనపబ్బజమ్=మోముఁదామర, విజయతాం=సర్వోత్కృష్టమై వర్తించుఁగాక. 'అంగజవేల్లిత' మగుటచేతనే, 'వ్రజ విలురన్నయన' మయ్యనని తెలియునది.

మ. మురిపెంపుంజిటునవ్వు నివ్వటిలుకర్మోవిక్ సుధాబిందువుల్
గురియం బొక్కపుమోముఁ జిత్తజనిచొరక్కుల్ నక్కగాఁ దీర్చున
బ్బరపుంబ్రాయపుగొల్లపల్లెకులుకుం ర బూఁబోండ్ల పాలిండ్లబి
త్తరపుంజన్నులఁ జూచుచూపు గలధూర్త ర్తనాస్వామి సెల్వాంఁడెడిన్.

తా. ఇంపై, తెల్లనై యొప్పుచిటునవ్వుచే నివ్వటిలునదియు, మన్మథవికారముచే చలించునదియు, గోపబాలికలగుబ్బచన్నులందుఁ జూడ్కులు నెఱపుచుండునదియునగు ప్రభుం డగుకృష్ణునితామరవంటి మొగము సర్వోత్కృష్టమై విలసిల్లుఁగాక.

శ్లో॥ అలనవిలనన్మృగస్మిగ్గస్మితం వ్రజసుందరీ

మదనకదనస్వీన్నం ధన్యం మహద్వదనామ్బుజమ్॥

తరుణమరుణజ్యోత్స్నాకార్తస్సృష్టితన్నపితాధరమ్

జయతి విజయశ్రేణీ మేణీదృశాం మదయన్మహా॥

57

టీ. అలన. స్మితం-అలన = మందమైనదియు, విలసత్ = ప్రకాశించుచున్నదియు, మృగ=సుందరమైనదియు, స్మిగ్గ=స్నేహముతోఁగూడినదియు-లేక నిద్రపుమెఱుంగులుగలదియు, అగు, స్మితం=చిటునవ్వుగలదియు, వ్రజ స్వీన్నమ్-వ్రజసుందరీ=గొల్ల చెలువలతోడి, మదనకదన=మన్మథయృద్ధముచేత-రతిక్రీడచేత, స్వీన్నం=చెమర్చినదియు, ధన్యం=కృతార్థమైనది-నిరుపాధికసుందరమైనదియు, తరుణ=లేతయైనదియు-ఎలపరుసమతోఁగూడినదియు, అరుణ...ధరం-అరుణ=ఎఱ్ఱని, జ్యోత్స్నా=వెన్నెలయొక్క, కార్తస్సృష్టి = అంతయునైన-ఎఱ్ఱనివెన్నెలపెంపుసొంపారుచున్న. స్మిత=చిటునగవుచేత, స్మపిత=తడుపఁబడిన, అధరం=మోవిగలదియు-వ్రజసుందరీమదనకదనమునందుఁ గలిగినపలుగంటుచే మోవి యెఱ్ఱనికాంతులు మఱియు నినుమడింపఁగా దానిపైఁబొలవినచిటునవ్వు, తెలుపు మాని యెఱ్ఱనియెఱ్ఱని వెన్నెలవలెఁ బ్రకాశించినదనుట-తెల్లనిచిటునవ్వున ఎఱ్ఱగా మార్పునంతటియెఱ్ఱనికాంతి పెదవికిఁ గలిగించుటకై యందు దంతక్షతములు మిక్కిలిగా నుండు

సనియు దానిచే గోపికలతోడి మదనకదనము మిక్కిలి గాఢమైనదనియు, కావుననే యట్టిరతిక్రమముచే నలంగిచెమర్చిన ముఖమును 'ధన్యం' అన్నాడనియు తెలియునది. ఇట్టిదియు, మహాః=తేజోరూపమైనదియు - తేజోమయమైనదిగావున 'కేవలతేజసుని చెప్పినాడు, ఇట్టిదగు, మహా . ముఖమ-మహత్=గొప్పదైన, వదన+జమ్=మోము, దామర-కృష్ణుని తామరవంటి మొగ మనుట-ఇట, 'వజసుందరీ' అను వ్యావర్తకముచే కృష్ణుని గ్రహించునది. ఏణీదృశాం=(లేడివంటి కన్నులు గల) స్త్రీలయొక్క, విజయశ్రేణీం=గెలుపులవరుసను-ఇచట, 'విజయ' మనఁ గార్యసిద్ధిగావున-కోర్కలయొడఁగూడుట యగును. కనుక వరుసఁగా వారి కోర్కలెల్ల నొడఁగూడుటను, మదయన్=మదింపఁజేయుచు-అతిశయింపఁజేయుచు-వారికోర్కలను మీఁదుమిక్కిలి యొడఁగూర్చుచునట, లేక 'విజయ శ్రేణీ మేణీదృశామ్' అని సారము గ్రహించినచో, విజయ=జయశీలమైనదియు - స్వాతిశాయియైనదియు, ఏణీదృశామ్= స్త్రీలయొక్క, శ్రేణీం=సమూహమును, మదయన్=మదింపఁజేయుచున్నదియు - మరులుగొనఁజేయునది యని యర్థము. ఇట్టిదనుచు, జయతి=సర్వోత్కర్ష ముతో వర్తించుచున్నది.

మ. పొగరుంగెంపులసాంపు నింపులలితంపుం దేటకెమ్మోవిపై
సాగసున్నిద్రపుండభు లేనగవుమోగునుల్ మీఱ బృందావసీ
మృగనేత్రాసురతత్రమాంబుకణికామృద్వాననాబ్జంబుతోఁ
జిగుసుంబోండ్ల విరాళిఁ గొల్పురసికుక ౧ నేవించి భావించెదన్ . 57

తా. సాగపై ప్రకాశించుచున్న చిలునగవుతోఁ గూడి, గొల్ల చెలువలతోడి రత్నక్రీడలచే చెమర్చి, యింతింతసరానిసాంపు పెంపు గుఱుతుచు, ఎలపరువంపుమురుపు మీఱ, చిలునవు పొలసి యెఱ్ఱనివెన్నెలవలెఁ జెన్నారచున్నకెమ్మోవి గలిగి, చూచు స్త్రీలకుఁ గోరినకోర్కలు అవ్వారిగాఁ దిద్దు నట్టికృష్ణముఖారవిందము సర్వోత్కర్ష ముతో వర్తించుఁగాక .

శ్లో॥ రాధాకేళికటాక్షవీక్షితమహావక్షఃస్థలీమణ్డనా
జీయానుః పులకాబ్జురా స్త్రిభువనస్వాదీయన స్తేజసః |
క్రీడా నప్రతిను ప్తదుగ్ధతనయాముగ్ధావబోధక్షణ
త్రాసారూఢదృఢోపగూహనమహాసామ్రాజ్యసాన్ద్రాశ్రియః || 58

టీ. త్రిభువనస్వాదీయసః-త్రిభువన=ముల్లోకములకును, స్వాదీయసః=మిక్కిలి యాస్వాదింపఁదగినదై -మిక్కిలి యానందముతో అనుభవింపఁదగినట్టి, తేజసః=శ్రీకృష్ణునితేజస్సుయొక్క, రాధా మణ్డనాః-రాధా=రాధాదేవియొక్క, కేళి=విలాసప్రయుక్తమైన, కటాక్ష=కడగంటిచూపులచెత, వీక్షిత=చూడఁబడిన, మహావక్షఃస్థలే=గొప్పదైనటొమ్మిపదేశమునకు, మణ్డనాః = అలంకారములైన వియ-రాధ, కృష్ణుడు మఱియొక స్త్రీని గూడెనో లేదో తెలియుటకై అతనిటొ

మున మకరికాపత్రాదులు అంటియున్నవా యని కడగంట మాడని నానివలె విలాసముగా చూచినదనియు, అకడగంటి మాడ్కులచే కృష్ణునికి మరులు గలిగి గర్జరువొడువగా అదియాతనివికాలవత్తునునకు ఒక యలంకారముగా నుండెననియుభావము, ఇట్టి వియు, క్రీడాస్త్ర శ్రియః-క్రీడా + అస్త్ర = రతికేళికడపట-రత్రిక్రీడ సలిపి యలసి కడపట, ప్రతిసుప్త = నిద్రించిన, దుగ్ధతనయా = (పాలసముద్రుని కూతురైన) లక్ష్మీ దేవియొక్క-లక్ష్మీరూపమైనరుక్మిణీదేవియొక్క, ముగ్ధ = మనోహరమైన, అవభోధ-మేలుకనుటయొక్క, క్షణఃక్షణమందలి, త్రాస = బెడరుచేత, అరూఢ = కలిగిన, దృఢ = గాఢమైన, ఉపగూహన = ఆలించునట్టి, మహాసామ్రాజ్య = సమ్రాట్టునకుఁ గల నిరతిశయమైన భోగవైభవముచేత నని యర్థము, సాస్త్ర = మఱియు దట్టమైన, శ్రియః = సమృద్ధిగలవియును, -రుక్మిణీదేవి రత్రిక్రీడనేసి యలసి నిద్రించి తిరిగి మేలుకొనునప్పుడు గగూలిరాధను జూచి బెడరి కృష్ణుని బిగ్గఁ గాఁగించుకొన్న దనియు అవిగిక్కఁగిలి మహాసామ్రాజ్యమువలె నిరతిశయసుఖావహమైనదనియు, అట్టి సుఖపారవశ్యముచేత మున్నుగలిగిన గర్జరు మీఁదుమిక్కిలి దట్టముగా అలముకొన్నదనియు భావము. ఇచట 'దృఢోపగూహనాః సామ్రాజ్య' అనియు 'దృఢోపగూహన ఘనాః సామ్రాజ్య' అనియు పారాంతరములు తఱుచు గాయపట్టుచున్నవి. అప్పుడు దృఢ + ఉపగూహ = విగిక్కఁగిలిచేత, ఘనాః = మిక్కిలియైనవియు అని యర్థము. 'సామ్రాజ్య. శ్రియః' అనుటకు-సామ్రాజ్య = సామ్రాజ్యముయొక్క, సాస్త్ర = దట్టమైన, శ్రియః = సంపదగలవియు-అనఁగా రాధకటాక్షములచే మెలకొత్తి రుక్మిణీ విగిక్కఁగిలిచెత మిక్కుటమైన పులకలు కృష్ణునికి సామ్రాజ్యముసాంపుపెంపువలె నుండెనని యర్థము. అయినను ఈపాఠము లంతగా కవివృద్ధులుగావనితోచెడిది. 'దృఢోపగూహన ఘనస్సామ్రాజ్య' అనిగాని 'దృఢోపగూహనస్సామ్రాజ్య' అనిగాని యుండనని తోచెడిది. ఇట్టితై న, పులక + అస్త్రాఘాత = గర్జరుమెలకలు, జీయాసుః = సర్వోత్కృష్టములై వర్తించుఁగాక

మ. రతికేళిం దమి దీఱఁగా నలసి నిరద్రం జెంది స్వప్నంబుచే నతిభీతిక రమ గాఁగిలంప నిబిడం శ్రీ బై రాధికాపాంగవీ ఖీతవక్షఃస్థలనిస్తులాధరణ మై శ్రీ చెన్నందురోమాంచనం తతి సామ్రాజ్యరమానుభూతిపరమారనందాకృతిక శౌరికిన్. 58

తా. రాధ కులుకుఁగడకంటి మాడ్కులతోఁ జూచుచున్నవెడందొమ్మనకు అలంకారమువలె పాలుపుగూర్చునవియు, క్రీడించి యలసి నిద్రించినరుక్మిణీదేవి మేలుకొంచి రాధను చూచి వెఱచి బిగ్గఁ గాఁగించుకొనఁగా దానిచే మిక్కిలి దట్టములైనవియు, కావుననే మహాసామ్రాజ్యసంపద యిచ్చినట్లు మితిమీరినసుఖము గూర్చునవియు వై, మల్లోకములకును ఇంచుగూర్చుచున్న తేజస్వరూపమైనశ్రీ కృష్ణునికిఁ గలిగిన పులకాంకురములు సర్వోత్కృష్టములై వర్తించుఁగాక.

శ్లో॥ స్మృతస్మృతనుధాధరా మదశిఖణ్ణిబద్ధాశ్చీతా
విశాలనయనామ్బుజా వ్రజవిలాసిసీవాసితా॥
మనోజ్ఞముఖపబ్బజా మధుర వేణునాదద్రవా
జయన్తి మమచేతన శ్చిర ముపాసితా వాసనాః ॥

59

టీ. స్మృత...ధరాః—స్మృత=చిలునవ్వు అనెడి, స్మృత=కాతిన, సుధా=అమృతముగల, అధరాః=మోవికలవియు - అమృతమువలె అతిభోగ్యమై తోలఁకుచున్న చిలునవ్వు పెదవియందుఁగలవియనుట, మద..శీతా - మద=మదముగల, శిఖణ్ణి=నెమిలియొక్క, బద్ధ=పురిచేత, అశ్చీతాః=గుఱుతిడఁబడినవియు - చెరువుకొన్న నెమిలిపురి గుఱుకు గాఁ గలవి యనుట, విశాల . మ్బుజా-విశాల=వెడలుపైన, నయన + అమ్బుజాః=కన్నుఁదామరలుగలవియు, వ్రజ..వాసితాః-వ్రజ=వ్రేపల్లెయందలి, విలాసిని=కులుకులాండ్రయందు - గొల్లచెలువలందు, వాసితాః = వసింపఁజేయఁబడినవియు-గొల్ల చెలువలయందే మరగి యొప్పుడు మెలఁగుచుండునవియనుట, మనో... కజాః-మనోజ్ఞ=మనోహరమైన, ముఖపబ్బజాః=మోముఁదామరగలవియు, మధుర..ద్రవాః-మధుర=తీయనైన, వేణునాద=సిల్లఁగ్రోవరవలీయనెడి, ద్రవాః=ఓలుకుచున్నరసము గలవియు-వేణుధ్వనియనెడి తేనియద్రవ మెలుకుచున్నవియనుట, చిరం =బహుకాలము, ఉపాసితాః=కొలువఁబడినవియు, ఇట్టివను, మమ=నాయొక్క, చేతనః=మనస్సుయొక్క, వాసనాః=సంస్కారములు - పూర్వమనుభవించినవానిని ఇప్పుడు స్మరించుట వాసనయనబడును, అట్టివాసనలు, జయన్తి=సహోత్పత్తములై వర్తించుచున్నవి. ఆవాసనలు, 'చిరముపాసితాః' బహుకాలము ఉపాసంపఁబడినని-బహుజన్మములనుండి ఉపాసంపఁబడుచున్నవి. ఇట్లు పూర్వజన్మములు పెక్కిట నుపాసంపఁబడినవి-అనఁగా అనుభవంపఁబడినవిగాన, ఆయనుభవముచే ఇప్పుడు తమంతట నామనస్సుయొక్క స్మరణమునకు వచ్చుచున్నవి. చిలునవ్వుదోలఁకుమోవి, చెరివిన నెమిలిపురి, వెడఁదకన్నులు, గొల్ల చెలువలతోడి యెడతెగనిగోష్ఠి, సాగనైనమోముఁదామర, తీయఁగా నొలుకుచున్నపిల్లఁగ్రోవరవలీ, అను నివియే పూర్వము చిరకాల మనుభవంపఁబడినవి. కావున నవి యిప్పుడు వాసనలై నాస్మరణమునకు వచ్చుచున్నవి యని యర్థము. పూర్వజన్మములందు శ్రీకృష్ణనిగ్రహసౌందర్యాబలను ధ్యానమునెయుటచే నవి యిప్పుడు ఆవాసనాబలమున నామనస్సున గోచరించుచున్నవి ఇట్లు గోచరించుభాగ్యము చిరకాల ముపాసించుటచేఁ గలుగునదేకాని సులభముగాఁ గలుగునది కాదనుట.

చ. చెలు వగుమోముతోఁ దళుకుఁగ్రజెక్కులతో మధురాధరంబుతో
సులువగునవ్వుతో సొలపుఁగూపులతో వ్రజబాలికాళితో

లలితకలాపభూషణవిరలానముతో, మురళీరవంబుతోఁ

బలుమఱు మీఱుఁ గాక మధురభంజనవాసన లెల్లదిక్కులన్. 59

తా. అమృతమువలె చిటునవ్వు దొలఁకుచున్న హేవియు, మత్తిల్లిన నెమిలిపురి గుఱుకుగా చెరువుకొనుటయు, వికాలములైన కన్నులును, గొల్ల చెలువలతోడి యెడ తెగనికూడికయు, సాగనైన మోముఁదామరయు, తీయనిద్రవమువలె నొలఁకుచున్న జేబునాదమును పూర్వము బహుకాలము మనస్సున ధ్యానించి యనుభవించినబలమున నిష్పడు నాస్మరణమునకు వచ్చుచున్నది.

శ్లో॥ జీయా దసౌ శిఖిశిఖిణ్ణకృతావతంసా

సాంసిద్ధిక్ సరసకాన్తిసుధాసమృద్ధిః ।

యద్విన్దులేశకణికాపరిమాణభాగ్యః

సౌభాగ్యసీమపద మచ్చుతి పచ్చబాణః ॥

60

టీ. ఇవట 'సరసకాన్తిసుధాసమృద్ధిః' అనునది కర్త, పచ్చబాణః = మన్మథుఁడు, యత్ .. భాగ్యః - యత్ = దేనియొక్క - ఏసరసకాంతిసుధాసమృద్ధియొక్క యనుట, విన్దు=బిందువుయొక్క, లేశ=కణముయొక్క, కణికా = నూత్నౌవయవము యొక్క, పరిమాణ=కొలదిగల, భాగ్యసంఖ=భాగ్యముగలవాఁడగుచు-సౌభాగ్య .. పదమ-సౌభాగ్య=సౌందర్యముయొక్క, సీమ=పొలిమేర యైన, పదం=స్థానమును, అచ్చుతి=పొందుచున్నాఁడో-ఏసరసకాంతిసుధాసమృద్ధియందలి యొక చిన్న బిందువు లోని కణికాయంతమాత్రము లభించినభాగ్యముచేత మన్మథుఁడు సౌందర్యముయొక్క పొలిమేరను అందినాఁడో - అనగా ఎనలేనిసౌందర్యమును జెందినాఁడో, శిఖి . తంసా-శిఖి=నెమిలియొక్క, శిఖిణ్ణ=పురిచేత, కృత=చేయఁబడిన, అవతంసా=శిరో భూషణము గలదియు, సాంసిద్ధిక్ = స్వభావసిద్ధమయినదియు - సౌభావికముగా తోరుఁగుచున్నదియు అగు, అసౌ=ఈ, సరస .. సమృద్ధిః-సరస = రసయుక్తమైన, కాంతి=కాంతియ నెడు, సుధా=అమృతముయొక్క, సమృద్ధిః = పెంపు-అమృతము వలె అతిభోగ్యమై సరసమై యొప్పుకాంత్యతిశయ మనుట-ఇట్టి కాంత్యతిశయరూప మైనక్రీకృష్ణుఁడనిభావము, జీయాత్ = సర్వోత్కృష్టమై వర్తించుఁగాక. క్రీకృష్ణుఁడు అతిభోగ్యమైన కాంత్యతిశయమే స్వరూపముగాఁ గలవాఁడు గాన అట్టికాంత్యతి శయముగానే చెప్పఁబడినాఁడు. అతనికాంతిసమృద్ధియందలి ఒక్క 'బిన్దులేశ' చిన్నబొట్టులోని 'కణికా' నూత్నౌవయవంత పొందునట్టి భాగ్యమును మన్మథుఁడు పడసినవాఁడై ముల్లోకములందును ఎనలేని సౌందర్యమునకు ఉపమాధూతుఁడై నాఁడు. ఇంక అట్టి 'కణిక' లెన్నియో చేరి యొకబిందువు కాఁగా అట్టిబిందువు లెన్నియో చేరి కాఁగలిగిన యా 'సరసకాంతిసమృద్ధి'యొక్క సౌందర్యవిభవమును ఇంతంతని కొలఁచి నెట్లు నశకన్య మని భావము.

మ. అవతంసం బగుపించదామకము సెల్వంగం బ్రభాసంపదు
 ద్భవలిలామృతధార తెల్లదెనలక శ భాసిల్ల దైలోక్యమో
 హవిహారాన్వదయాపధేయనుకుమారరాంశప్రభావంబుహో
 లవమాత్రం బొదవక మరుండు జగ మెల్లంగెల్పు లీలాగతిన్. 60

తా. నెమిలిపురి శిరోభూషణముగాఁ గలిగి, స్వభావవిధమై యమృతమువలె
 నతిభోగ్యమై తోరఁగుచున్న కృష్ణరూపమైన కాంత్యతిశయము సహోత్కృష్టమై
 వర్తింతుఁగాక. ఆకాంత్యతిశయమందలి యొక్కచిన్నమిందువులోని యతినూత్న్యం
 శమును బొందునట్టి భాగ్యమును లభించినవాఁడై మన్మథుఁడు ముల్లోకములందు
 సాటిలేని సౌందర్యము గలిగినవాఁడయ్యె ఇక నాకాంత్యతిశయరూపమైనక్రికృష్ణ
 సౌందర్యాతిశయము నెంతని చెప్పవచ్చు!

శ్లో॥ ఆయామేన గృశో ర్విశాలతరయో రక్షయ్య మార్ద్రస్మిత
 చ్ఛాయాధర్మితశారదేర్దులలితం చాపల్యమాత్రం శిశోః |
 ఆయాసా నపరాన్విధూయ రసికై రాస్వాద్యమానం ముహూ
 ర్జీయా దున్మదవల్లవీకుచభరాధారం కిశోరం మహాః || 61

టీ. విశాలతరయోః=మిక్కిలి వెడల్పులైన, దృశోః=కన్నులయొక్క, ఆయా
 మేన=పొడవుచేత, అక్షయ్యమ్=క్షయరహితమేనదియు, ఎన్నఁడు తఱుఁగక పయిం
 బయి వెడఁదలై కన్నుపట్టుచున్నవాలుఁగన్నులు గలని యనుట, ఆర్ద్ర . అలితం-
 ఆర్ద్ర)=సరసమైన, స్మిత=చిఱునగవుయొక్క, ఛాయా=కాంతిచేత, ధర్మిత=తిర
 స్కరింపఁబడిన, శారద=శరత్కాలసంబంధి యైన, ఇన్ద్ర=చంద్రునియొక్క, అలి
 తమ్=ఒప్పిదము గలదియు - శరత్కాలమునందలి చందురుఁడు మిక్కిలి తెల్లనై
 ప్రకాశించుచు గాన 'శారదేన్ద్ర' అనఁబడియె. అట్టిచంద్రునిఁ గూడ తిరస్కరించు
 నంత తెల్లనై యాహ్లాదకరమైన చిఱునవ్వు గలది యనుట, శిశోః=బాలునియొక్క,
 చాపల్యమాత్రం=చపలత్వమాత్రమేయైనదియు-పైకి బాలునివలె కనఁబడుచున్నదై
 నను బాలునికీ గల లక్షణములు లేవు; కొని, బాలునిచపలత్వ మొకటి మాత్రమే
 పరిపూర్ణముగాఁ గలిగి యున్న దనుట. రసికై=రసజ్ఞులచేత . సహృదయులైన
 విద్వాంసులచేత ననుట, ఆపరాక్=ఇతరములైన, ఆయాసాక=ప్రయాసములను,
 విధూయ=ఎగఁజెప్పి, ముహూ=మాటిమాటికిని, ఆస్వాద్యమానం=ఆస్వాదింపఁ
 బడుచున్నదియు-దీనిభోగ్యతను దెలిసిన రసికులు దీనిని ఆస్వాదించుచు దానిచే నిత
 రములైన సకలకష్టములను మాలి నుఖముగా నుందు రనుట-సమస్తకష్టములను దూ
 లించునంతభోగ్యమై యాస్వాదింపఁబడుచున్న దని యర్థము, ఇట్టిదియు, ఉన్మది
 .. ధారం-ఉన్మది = మత్తిల్లిన-యౌవనముచే మదించిన, వల్లవీ=గోపికలయొక్క,

కుచభరం=గుబ్బల పెంపే-ఉబ్బుగుబ్బలే, ఆధారం=ఆశ్రయముగా- గలదియు-యోవన
వశులైన గోపికల కుచాభోగము పెప్పుగు ననుభవించుచు వర్ధిలుచుండునది యనుట,
గోపికల కుచభరమే దీనికి 'ఆధార' ఆధార మనుటచే తదనుభవమే దీనికి బ్రతుకుఁ
జెరువువలె నున్నదనియు నందే యిది మగ్గుమై యుండుననియు తెలియునది, ఇట్టి
దియు, కిశోరం=బాల్యమైనదియు, అగు, మహా=క్రికృష్ణాఖ్యతేజము, జీయాత్=
స్వోత్కృష్టమై వర్ధించుగాక.

ఉ. క్రొన్ననఁబోండ్లు గబ్బివలిగుబ్బల నానుచు గారవింపఁగా
వెన్నల నవ్వునవ్వు లరగవిందముచందముఁ గ్రించుసేయువా
ల్లన్నలు బాల్యచాపలవీరలాసము మీఱ రనజ్జలొక మీ
యన్నియు బుజ్జగింపహృదయంగమమైన వెలుంగుఁ గాంచెదన్. 61

తా. వాలుఁగన్నులు నిడివియై మిక్కిలియు బెడఁగు నూప, శరత్కాలపుఁ
జంద్రునికన్న మిక్కిలివన్నె గులుకుచిటునవ్వు మీఱ, శిశువయ్య తదీయచాపల్య
మొకటి మాత్రమే నెఱుఁగ గలిగి నిజమునకు తక్కినతైశవలక్షణము లేవియు లేక
ప్రాణునివలె వర్ధించుచు, రసజ్జలవ మిక్కిలి యాస్వాద్యమై సకలకష్టములను బరి
హరింపఁజేయుచు, యోవనంపుమత్తు గలగొల్లగు బైతలయుబ్బుగుబ్బలయందే యెపుడు
మరగియుండు కృష్ణాఖ్యమైన చిన్ని తేజము స్వోత్కృష్టమై వర్ధించుగాక.

శ్లో॥ స్కన్ధావారసదో వ్రజః కతిపయో గోపా న్సహాయాదయః
స్కన్ధాలమ్బిని వత్సదామ్ని ధనదా గోపాజ్ఞానాః స్వాజ్ఞానాః
శృక్లాగా గిరిగైరికం శివ శివ శ్రీమన్తి బర్హణిచ
శృక్లాగ్రాహికయా తథాపి తదిదం ప్రాహు స్త్రిలోకేశ్వరమ్. 62

టీ వ్రజః=గొల్లపల్లె, స్కన్ధావారసదః-స్కన్ధావార = పాశేముయొక్క,
సదః=అస్థానమండపము-మంచివాసస్థల మయినను లేదనుట, గోపాః=గొల్ల వాండ్రు,
సహాయ + ఆదయః=సహాయులు మొదలయిన వారు-చతురంగబలములును గొల్లవాం
డ్రె యనుట - పరివారసంపత్తియు గొప్పది లేదనుట, వత్సదామ్ని=దూడపలుపు,
స్కన్ధా + ఆలమ్బిని=మూఁపును ఆశ్రయించి యుండఁగా, ధనదాః=పన్నిచ్చువారు
-మూఁపున వ్రేలుచున్న దూడపలుపే రాజదండము. దానిని జూచియె గొల్లలు
పన్నిచ్చుచున్నారనుట. దీనిచే పరికరసంపత్తియు లేదనుట, గోప + అజ్ఞానాః=
గొల్ల చెలవలు, స్వ + అజ్ఞానాః=తన స్త్రీలు - మంచియిల్లాండ్రును లేరనుట, శృక్లా
రాః=అలంకారములు, గిరిగైరికం=కొండయందలి గైరికధాతువులు, శ్రీమన్తి=
కాంతిగలిగిన, బర్హణిచ=నెమిలిపురులును, మంచిసామ్యులును లేవనుట, శివశివ=
శివశివా-ఇది సంతాపార్థకము. మంచివసతియు సహాయాదిసంపత్తియు సామ్యులును

ఏనియును లేవేయని సంతాపము, తథాపి=అట్లయినను, శృంగగారిహికయా=స్వల్ప గ్రహణముచేత, తత్=ఆ-ప్రసిద్ధమైన, ఇదం=దీనిని-ఈకృష్ణుని అనుట, త్రిలోక + ఈశ్వరమ్=ముల్లోకములకు నిర్మామకునిగా, ప్రాచుః=పెద్దలు చెప్పెదరు. వసిం చుట మంచిస్తలము మొదలయినవి లేనిదరిద్రుని త్రిలోకాధిపతిగాఁ జెప్పెద రనుట.

ఉ. బాలిశు లైనగోపకులు శబంధులు పాశేము గొల్లపల్లె ము
త్యాలసరాలు దామెనలు శదారలు గోపిక లంగరాగముఁ
శైలవిటంకధాతువులు శచారువిభూషలు సింఘదామముల్
పోలిన వైన విష్ణుఁ డని శబుద్ధి నెఱుంగుదు రెల్లపెద్దలున్. 62

తా గొల్లపల్లె పాశేపట్టు. దూడపూవులు దాల్చియున్న కొండలు గొల్ల వాండ్రే సహాయులు మొదలైనవారను పన్నిచ్చువారును. గొల్ల చెలువలు స్వభార్య లు. కొండయందలిధాతువులును నెమిలిపురులును అలంకారములు. శివశివా! ఇట్లు అన్నిట మిక్కిలికొఱఁత గలిగి యుండినను కృష్ణుని ముల్లోకములకును అధిపతి యని పెద్దలు చెప్పెదరు. ఇ డేమి ఆశ్చర్యము!

శ్లో॥ శ్రీమద్బర్హిశిఖిణ్ణమణ్ణసజాషే శ్యామాభిరామత్త్రిషే
లావణ్యైకరసావసి క్తవపుషే లక్ష్మీసరఃప్రావృషే ।
లీలాకృష్టరసజ్జధర్మమనసే లీలామృతస్యాతసే
కేవా నస్పృహయన్తి హస్త మహసే గోపీజనప్రియసే. 63

టీ. శ్రీ...జాషే-శ్రీమత్=కాంతి గల, బర్హిశిఖిణ్ణ = నెమిలిపురి యనెడి, మణ్ణస=సామ్రాజ్యము, జాషే=పొందినదియు, శ్యామ .త్త్రిషే-శ్యామ-నల్లవై, అభి రామ=మనోహరమైన, త్త్రిషే=కాంతి గలదియు, లావణ్య .. వపుషే-లావణ్య= ముత్యపుతేటవంటి నిగనిగనికాంతి యనెడి, ఏక=ముఖ్యమైన-కేవలమైన, రస=రస ముచేత, అవసిక్త =తడుపఁబడిన, వపుషే=శరీరముగలదియు-శుద్ధలావణ్యమయమైన శరీరముగలదియనుట, లక్ష్మీ ..ప్రావృషే-లక్ష్మీ=లక్ష్మీయనెడు, సరః=సరస్సునకు, ప్రావృషే=వర్షయ్యు లైనదియు-వర్షయ్యుచేత సరస్సు ఎట్లు రసపూరితమై అతిశ యిల్లునో యట్లే దీనిచేత లక్ష్మీదేవియు శోభాపూరితయై యతిశయించు వనుట, లీలా ...మనసే-లీలా = విలాసముచేత, అకృష్ట=అకర్షింపఁబడిన, రసజ్ఞ=రసికులైన విద్వాంసులయొక్క, ధర్మ=ధర్మప్రధానములైన, మనసే=మనస్సులు గలదియు-రసికు లగు ధార్మికులమనస్సులను లీలచేతనే హరించునది యనుట, లీలా ..స్రాతసే- లీలా=విలాసమనెడి, అమృతస్రాతసే=అమృతప్రవాహమైనదియు - అమృతమువలె అత్యంతభోగ్యమై ప్రవాహమువలె అవిచ్ఛిన్నమై యొప్పులీలలు గలది యనుట, గోపీ ..ప్రియసే-గోపీజన = గోపస్త్రీసమూహమునకు, ప్రీయసే=ప్రియతరమైనదియు,

అగు, మహానే=శ్రీకృష్ణాఖ్యతేజముకొఱకు, కేవా=ఎవ్వరు, నస్పృహసున్తి=ఆనానానందమును ఆరింతురే యనుట, హస్త=ఆశ్చర్యము.

శా. లావణ్యామృతసీముఁ గన్దళితలీలారాము లక్ష్మీనరః

ప్రావృధ్ధాము నితాంతసంయమితబర్హశ్రీసముద్ధాము రా

గావిర్యూతవయోభిరాము విలసత్సద్ధారాధరశ్యామునిక

సేవింపఁ మది గోరరే రసికు లాశ్రీమాఖ్యలప్రేమునిన్. 63

శా. నిగనిగలాడు నెమిలిపురిని సొమ్ముగాఁ జెరువుకొని, నల్లనై సొగసుగులు కుమేనికాంతి హుఱ, లావణ్యరసమునఁ దోఁగినమేనితో, వహ్నాకాలము కొలఁతును అతిశయింపఁజేయునట్లు లక్ష్మీదేవికి శోభావిషయముగూర్చునదై, లీలచేత రసజ్ఞులై న ధార్మికులహృదయముల నాకర్షించుచు, అత్యంతబోగ్యములై యెడతెగనిలీలలు గలిగి, గోపస్త్రీలకు మిక్కిలి ప్రియమై యొప్పుశ్రీకృష్ణాఖ్యతేజమును బొరా! ఎవ్వరు గోరరు?

అవ. ఆనందపారవశ్యమునందుఁ జూపట్టుకృష్ణుని నెమ్మొగమును వర్ణించుచున్నాఁడు.

శ్లో॥ ఆపాటలాధర మధీరవిలోలనేత్రీ

మామోదనిర్భరిత మద్భుతకాన్తిపూరమ్ ।

ఆవిఃస్థితామృత మనుస్మృతిలోభనీయం

మాముద్రితానన మహా మధురం మురారే॥

64

టీ. ఆపాటల + అధరమ్-ఆపాటల=అంతట నెఱ్ఱనైన, అధరమ్=మోవి గల దియు-గోపికలదంతక్షతములచే మీఁదుమిక్కిలి యెఱ్ఱనైనపెదవి గలది యనుట. అధీర . సేత్రమ్ - అధీర=బెదరుగల, విలోల=చంచలమైన, సేత్రమ్=కన్నులు గల దియు-బెళుకుఁగన్నులు గలదియు—కన్నుల మఱింత బెళుకు మీఱ గోపికలను గాంచుచున్నది యనుట-‘విలోల’ శబ్దమే చాలియుండఁగా ‘అధీర’ యనియు చంచలత్వమునకై కూర్చుట, బెళుకులు మీఁదుమిక్కిలి యయ్యె నని తెలుపుటకుఁగా తెలియు నది, ఆమోదనిర్భరితమ్-ఆమోద=ఆనందముచే, నిర్భరితమ్=నిబ్బరము గావింపఁబడి నదియు-నిర్భర మైనమానందము గలదియు, అద్భుత ..పూరమ్—అద్భుత=ఆశ్చర్య కరమైన, కాంతిపూరమ్=కాంతివెల్లవ గలదియు - ఆశ్చర్యమగుకాంతి వెల్లిగొనుచున్నది యనుట, అవిః..మృతమ్ - అవిః=అవిర్భవించుచున్న, స్థిత + అమృతమ్=అమృతమువంటి చిఱునగవు గలదియు, చిఱునవ్వు అమృతమువలె కొలఁకుచున్నదియనుట, మధురం = సుందరమైనదియు అగు, మురారే=కృష్ణునియొక్క,

అముద్రిత + అననమ్ = అముద్రితం = కొంచెము మోడ్చబడిన - కొంచెము అరమోన్యముగ న్ను గల, అననమ్ = మొగము, అనుస్మృతిలో భసీయమ్ = అనుస్మృతి = ఎడతెగని స్మరణమునకు, లోభసీయమ్ = మిక్కిలి యాసించదగినది - నాస్మరణము ఎడతెగక మిక్కిలి కోరుచున్నది యనుట - ఎడతెగక మిక్కిలి స్మరించుచుండునట్లు నాకు ఆసగొలుపుచున్నది యని భావము, అహం = ఆత్మర్థము. ఇందు 'అపాటలాధర' మనుటచే గోపికలతోడి గాఢరతిక్రీడ నూచితము కావుననే, 'అమోదనిర్భరిత' మై 'అవిఃస్మృతామృత' మై మొగము, 'అముద్రిత' మైనది అని యానందపారవశ్యపు అరచొక్కు మొగమునకుఁ జెప్పినాఁడు. 'అముద్రిత' అని నిద్రాపరముగా గ్రహించినయెడల 'అధీరవిలోలనీత' మనుటయు 'అవిఃస్మృతామృత' మనుటయుఁ జెల్లదు. కనుక 'అమోదనిర్భరిత' మనుచో 'అమోద' శబ్దమునకు పరిమళపరముగా గ్రహించుటకన్న ఆనందపరముగా గ్రహించుటయే సరస మని తెలియునది.

మ. అతులానందరసామృతార్ణవ మపాంశగాభంగరంగ త్తరం
గతతిం బాంగుచుఁ గెంపుమోవి నరిదాఁకం దత్సద్భాబిందువుల్
స్థితీలక విలసిల్లె నంచు జనముల్ ర చిత్తంబులక మెచ్చున
దృఢతశృంగారరసై కముద్రితముఖాంశభోజా హరిం గొల్చెదన్.

తా. గోపికారతిక్రీడ సలిపి వారలపలుకొక్కులచే మఱింతయెఱుపెక్కిన కమ్మొవి గలిగి మిక్కిలి బెళువలగు కన్నులతో వారలయొఱపులం జూచుచు, మిక్కిలికాంతి వెల్లి గొలుపుచు, అమృతమునలె చిఱునవ్వు దొలఁచుచుండగా, నిబ్బరమైనయానంగమున అరచొక్కు గలిగియున్న కృష్ణునిముద్దు నెఱ్ఱెగమును మాటికి స్మరించుచుండునట్లు నామనస్సు మిక్కిలి గోరుచున్నది.

శ్లో॥ జాగృహి జాగృహి చేత శ్చిరాయ చరితార్థతా భవతః |
అనుభూయతా మిద మిదం పురఃస్థితం పూర్ణనిర్వాణమ్ || 65

టీ. హేచేతః = ఓమనసా, భవతః = నీకు, చిరాయ = చిరకాలమునకు, చరితార్థతా = కృతార్థత్వము, కలిగినదని శేషము. జాగృహి = మేలుకనుము, జాగృహి = మేలుకనుము - చిరకాలముగా నున్న నీమోహమును విడపుమనుట - చరితార్థత్వ మెట్లనఁగా చెప్పచున్నాఁడు, పురఃస్థితం = ముందున్న, ఇదం ఇదం = ఈయీ, పూర్ణనిర్వాణమ్ = పరిపూర్ణమైన మోక్షానందమును - కృష్ణరూపమైన పరిపూర్ణానందాతిశయమును అనుట, అనుభూయతామ్ = ఆనుభవింపఁబడుఁగాక - ఆనుభవింపుమో యనుట, పరిపూర్ణమోక్షసామ్రాజ్యమువలె నిరతిశయసుఖప్రదుఁ డగుటచే కృష్ణుఁడు పూర్ణనిర్వాణ మని చెప్పఁబడినాఁడు. మనస్సు చిరకాలము కృష్ణుని ననుభవింపఁగోరి దుఃఖమున మోహిత మై యుండినది. చిరకాలమునకు కృష్ణ సాక్షాత్కారము దానికిఁ గలుగుటచే అనుభవింపు మని కవి చెప్పినాఁ డని తెలియునది.

చ. వెనుకటివేళలం దను భుజించినజన్మకతంబులట్లు నేఁ
 డును భ్రమ మోసపోవక గగ్గడుం దెలి వొందుము డెందమా చిరం
 తనతపముల్ ఫలించి పురతఃస్థితి నున్నది కృష్ణరూప మై
 యనవరతానుచింతనసురధారసపీచుల నోలలాడుమీ. 65

తా. ఓమనసా! నీవు చిరకాలమునకు కృతార్థమైతివి. ఇంక మోహమును విడుపుము. నిరతిశయమోక్షనందము కృష్ణరూపముగా నిదిగో ముందటఁ బొడనూపుచున్నది. దాని ననుభవించుము.

శ్లో॥ చరణయో రరూణం కరుణార్ద్రయోః

కచభరే బహుళం విపులం దృశోః।

వపుషీ మృగ్జల మృగ్జనమేచకే

వయసి బాల మహో మధురం మహాః॥

66

టీ. చరణయోః=పాదములందు, అరూణం=ఎఱ్ఱనైనదియు - ఎఱ్ఱనియడుగులు గలదియు, కచభరే=సిగయందు, బహుళం=విస్తారమైనదియు-విస్తారములైనకురులు గలది యనుట, కరుణా+ఆర్ద్రయోః=కరుణా=దయచేత, ఆర్ద్రయోః=తడిసినదైన, వయయోః=కన్నులయందు, విపులమ్=విశాలమైనదియు విశాలములైన కరుణ దోలఁతుకన్నులు గలదియనుట, అృగ్జనమేచకే-అృగ్జనం=కాటుకవలె, మేచకే=నల్లనైన, వపుషీ=శరీరమునందు, మృగ్జలమ్=సాగనైనదియు - సాగనైననల్లనిమేను గలది యనుట, వయసి=వయస్సునందు-బాలం=పసిదెనదియు, అగు, మహాః=కృష్ణాఖ్యతేజము, మధురం=మనోజ్ఞము, అహో=బౌరా-బౌరా యెంతమనోజ్ఞమనుట.

ఉ. మేను ఘనాఘనప్రతిభ ౩ మించెను బాదపయోరుహంబు గెం

పూనె విలోల మయ్యును దగ్గయోజ్జిత మయ్యెను గన్నుదోయి తే
 జోనిధి యయ్యు హృత్సరసిశోభితుడయ్యె బురాణుఁ డయ్యె నా
 రా! నెఱులందు నల్పు నెలప్రాయము గాంచుట వింత యెంతయున్.

తా. ఎఱ్ఱనియడుగులును, మిక్కిలియైన నెఱికురులును, విశాలములైన కరుణారస మెలుకుకన్నులును, కాటుకవలె నల్లనయిన మేనును, పసివయస్సును, సాగనైనదియు నై శ్రీకృష్ణాఖ్యతేజము బౌరా! వర్తించుచున్నది.

శ్లో॥ మాలాబద్ధ మనోజ్ఞకున్తలభరాం వన్యప్రసూనోక్షితాం

తైలేయద్రీవక్లృత్తచిత్రీతిలకాం శశ్వత్సనోహరిణీమ్।

లీలావేణురవామృతైకరసికాం లావణ్యలక్ష్మీమయీం

బాలాం బాలతమాలసీలవపుషం వంద్యే పరాం దేవతామ్॥ 67

టి. మాలా ..భరాం-మాలా=దండగా నున్న, బర్హు = సెమిలిపురులచేత-
సెమిలిపురులదండచేత ననుట-ఇదియొ 'కబరకలితశ్చత్విత్విత్వాదామాభిరామమ్' అని
చెప్పఁబడినది కనుక, 'మాలాబర్హు' అనుటకు పూదండలచేతను సెమిలిపురిచేతను,
అనుసర్థము సరసము కాదు, మనోజ్ఞు=సాగసైన, కున్తలభరామ్=కురుల అతిశయ
ముగలదియు-మిక్కిలికురులు గలదనుట, వన్య...క్షీతాం=వన్య=అడవియందుఁబుట్టిన,
ప్రసూన=పువ్వులచేత, ఉక్షీతాం=తడుపఁబడినదియు, శైలేలు...తిలకాం-శైలేయ=
కొండధాతువిశేషములయొక్క, ద్రవ=ద్రవముచేత, క్షప్త=కల్పింపఁబడిన, చిత్ర=
విచిత్రమైన, తిలకాం=తిలకముగలదియు, శశ్వత్ హరిణీం-శశ్వత్=ఎప్పుడును,
మనోహరిణీం=మనస్సును హరించుచుండునదియును, లీలా . రసికామ్-లీలా=విలా
సార్థమైన, వేణురవ=వేణుభృని యనెడి, అమృత=అమృతమువిషయమై, ఏక=ముఖ్య
ముగా, రసికామ్=రసజ్ఞమైనదియు-అమృతమువలె అతిభోగ్యమైన వేణుభృని చవి
చక్కఁగాఁ జెలిసినది యనుట, లావణ్య ..మయాం-లావణ్య=ముత్యపుకాంతివంటి
కాంతివిశేషముయొక్క, లక్ష్మీ=సంపదచేత, మయాం=ప్రచురమైనదియు-కేవలము
ఆకాంత్యతిశయముచేతనే రచింపఁబడినదానివలె నుండునది యనిభావము, బాలాం=
బాల్యముగలదియు, బాల...వపుషం=బాల-లేతయైన, తమాల=కానుగుపువ్వులవలె,
నీల=నల్ల సైన, వపుషమ్=శరీరముగలదియు, అగు, పరాంజేవతామ్=ఉత్కృష్టమైన
దేవతనుగూర్చి - సర్వోత్కృష్టమైనవనుగు శ్రీకృష్ణునిగూర్చి, వందే = నమస్కరించు
చున్నాను. తలయందు సెమిలిపురిదండ, ఒడతెల్ల నడవిపువ్వులు, నుగుటియందు గైరిక
ధాతుతిలకము, ఇవియ సామ్యము. నిలుజెల్ల లావణ్యము. మతీయమృతమువంటి
వేణురవము. ఇవన్నిటికిని మతీంత ముద్దుగూర్చుటకు బాల్యప్రాయము. కావుననే అది
'శశ్వన్మనోహరిణీ'గా నున్న దని భావము.

ఉ. వింతలుగాఁ గలాపములు ౧ వేనలిఁ జుట్టియు వన్యమాలికా
సంతతిఁ జుట్టి జేగురురనంబున దొంతరబొట్టు పెట్టి చె
ల్వంతియు రాశి చేసినక్రియకా మురళితరళీకృతామృతా
భ్యంతరసార మై పరఁగు ౧ నావిభు మేచకధాముఁ గొల్పెదన్. 67

తా. సెమిలిదండ చెరువుటచే మురువు గులుకుచున్న సెమికురులగుంపును, అడవి
పువ్వులు సెఱసి దెరసియున్న యొడలును, గైరిక ధాతురసముచే కల్పింపఁబడిన వింతతిల
కమును గలిగి, యమృతమువలె నొప్పువేణునాదము చవిగొనుటయందు మిక్కిలిరసి
కత్వముగలిగి, నిలుజెల్ల లావణ్యమై, బాల్యప్రాయముతోఁగూడి, లేతకానుగుఁబువ్వు
వలె నల్లనిదేహముతో సర్వోత్కృష్టమైన మై వెలుగుశ్రీకృష్ణునికి నమస్కరించు
చున్నాను.

శ్లో॥ గురు మృదుపదే గూఢం గుల్ఫే ఘనం జఘనస్థలే
సలిస మువరే దీర్ఘం బాహ్వో ర్విశాల మురఃస్థలే |

మధుర మధరే ముగ్ధం వక్త్రే విలాసి విలోచనే

బహు కచభరే వన్యం వేషే మనోజ్ఞ మహా మహా: 68

టీ. మృదుపదే-మృదు=మెత్తనైన, పదే=పాదమునందు, గురు=గొప్పదియు-
మిక్కిలి మృదువులైన పాదములు గలదియనుట, గుల్ఫే=గుల్ఫముందు, గూఢం=మఱుఁ
గైనదియు-తెలిశి తెలియక మఱుఁగై యుండుచీలమండలు గలది యనుట, జఘనస్థలే=
కటిప్రదేశమునందు, ఘనం=గొప్పదియు-విఠివిద్రునపిఱుఁదులు గలదియనుట, ఉదరే=
బొజ్జయందు, నలినం=తామరయైనదియు-బొడ్డునందు తామరగలదియనుట, బాహ్వోః
=బాహువులయందు, దీర్ఘం=పొడవైనదియు-పొడవులైన బాహువులు గలది యనుట,
ఉరఃస్థలే=వక్షఃప్రదేశమందు, విశాలమ్=వెడలు పైనదియు-విఠివిద్రునతోమ్ము గలది
యనుట, అభరే=చెదవియందు, మధురమ్=సుందరమైనదియు-లేక తీయనైనదియు-
తీయనైన సొగసైనమోవి గలదియనుట, వక్త్రే=మొగమునందు, ముగ్ధం=సుందరమైన
నదియు-చెలువైన మొగము గలదియనుట, విలోచనే=కన్నులయందు, విలాసి=ప్రకా
శించుచున్నదియు-ప్రకాశించుచున్నకన్నులు గలదియనుట, కచభరే=సిగయందు,
బహు=మిక్కిలియైనదియు. మిక్కిలి దట్టమైనసిగ గలదియనుట, వేషే=వేషమునందు,
వన్యం=అడవిలోఁ బుట్టినదియు-అడవిలోఁ బుట్టి మెలఁగువారైన సేసికొనువేషము గలది
యనుట-వన్యప్రసానోక్షితామ్ అన్నట్లు అడవిపువ్వులు దుఠిమి నెమిలిపురి చెదపు
కొని, కైలేయద్రవచిత్రతీలకము పెట్టుకొనియుండుటచేత వేషము వన్యముగా నున్న
దనుట, ఇట్టిదై, మనోజ్ఞం=మనోహరమగు, మహా=తేజము-శ్రీకృష్ణాఖ్యతేజము,
అహా=అశ్చర్యము-అనిర్వాచ్యముగా నున్న దని యాశ్చర్యము.

చ. గురుపదముల్ నిగూఢతరగ్రగుల్ఫములుం బలు పాపిఱుందు వి
స్ఫురదుగునాభి దీర్ఘ కర్రముల్ పృథువక్షముఁ దావిమోవి నుం
దరవదనంబుఁ బద్మనయనంబులు నీలశిరోజముల్ మనో
హరసూక్ష్మహారవేష మొఱియై తగుతేజము నాత్మ నెంచెదన్ .

తా. మిక్కిలిమృదువులయినపదములును, మఱుఁగై తెలియకుండు చీలమం
డయు, విఠివిద్రున కటియు, బొడ్డున తామరయు, నిడుదలైన చేతులును, వెడలు
పైన తోమ్మును, సొగసైనమోవియు, చెలువైన మొగమును, తులకించుచున్న
కన్నులును, దట్టమైన సిగయు, అడవిలోనివారివేషమును, గలిగి శ్రీకృష్ణాఖ్యతేజము
బౌరా! ఎంతమనోజ్ఞముగా నున్నది.

శ్లో॥ జహానం జహానం సుజానేన మాగ్ధ్యం

దుహానం దుహానం సుధా వేణునాదైః॥

50 లిహానం సుదీర్ఘైరపాజై

నన్దనర్వస్వ మేత న్నమే తమ్||

69

జానేన = పుట్టుకచేతనే, జాగ్రత్తం = సౌందర్యమును, జహానంజహానం = చాందుచున్నవాఁడును-లేక, జానేన = యౌవనముచేత నని కొందఱియ న్నిచును పఱిమిటి పొందుచున్నవాఁడు నని యర్థము-యౌవనము రాసు రుతి యందము మీఱుచున్నవాఁడునుట, వేణుశాదై = వేణుధ్వనులచేత, స్వతమును, దుహానం దుహానం = మిక్కిలిపిదుమచున్నవాఁడును-అమృతము స్వనులను మిక్కిలి నిగుడ్చుచున్నవాఁడునుట, సుదీర్ఘైః = మిక్కిలినిడుద ిర్ఘైః = కడగన్నులచేత-కడగంటిచూడ్కులచేత ననుట, లిహానం లిహానం = వ్యదిం చుచున్నవాడును- నాకి లోఁగొనునట్లు చూడ్కులచేత గొల్లలచెలు వ్యదిం చుచున్నవాఁడునుట, మహా . స్వప్న-మహానంద = గొప్పవాఁడైన నం స్వప్న = సారభూత మైనవాఁడును-ఇచట 'మహానంద' శబ్దము కృష్ణావ సితమైన వ్యాకర్తకముగాన గొప్పవాఁడగునందుఁ డనియే యర్థము గ్రా మిక్కిలియానంద మని యర్థము సరసముగాదు, ఇట్టివాఁడైన, తమ్ = 5, ఏతమ్ = వీనిని- ఈకృష్ణుని, నమే = నమస్కరించుచున్నాను.

60 గోరఁగాఁ దగినరయౌవనకాంతినిరూఢి నందముం

కటాక్షవీక్షణమురచే వలపించుచుఁ బిల్లఁగ్రోవిచే

ము నల్లగా సుధఁ గరడిందిబడిక నిగిడించుచుక మహా

ధాన మై చెలఁగునందకుమారకుఁ గాంచి మ్రొక్కెదన్. 69

యౌవనము మించుకొలఁదిని పఱిమిటియందము నొందుచున్నవాఁడును, ంటి వేణుధ్వనులు నిగుడ్చుచున్నవాఁడును, నిడుదలయిన కడగన్నులచేత లచెలువమును ఆస్వాదించుచున్నవాఁడును నందునియొక్క సర్వస్వమైన బసిద్ధుఁడును ఆగుక్రికృష్ణునికి మొక్కుచున్నాను.

61 ప్రియైషిడం లలితలలితస్మేరవదనం

సత్కిరీడాపాణం ప్రణతజనతానిర్వృత్తివదమ్|

మోదశ్యామం నిజమధురిమామోదభరితం

దేవం వందే పరిమిలితకైశోరకరనమ్ ||

70

లసత్ . . . పీడం-లసత్ = ప్రకాశించుచున్న, షర్వ = సెమిలిపురి, ఆపీడం = ముగాఁ గలవాఁడును, లలిత . . . వదనమ్-లలితలలిత = మిక్కిలి నుందర మైన అనుపాతమున శృంగారచేష్టాసదృశ మైన, స్మేర = చిఱునవ్వుతోఁ

గూడిన, పదనమ్ = మొగముగలవాఁడును, నవ్వు మొగము విలాసప్రయుక్తమైన స్పృ-
 గారచేష్టావిశేషమునలె రమణీయమైనదని పారాంతరమున తాత్పర్యము. భృమత్
 ...పాజ్జమ్-భృమత్ = చలించుచున్న. క్రీడా = విలాసయుక్తమైన, అపాజ్జమ్ = కడగ
 న్నులు గలవాఁడును-విలాసముగా చలించుచున్నకడగన్నులు గలవాఁడనుట, ప్రణత
 పదమ్ = ప్రణత = నమ్రులైన, జనతా = జనులయొక్క, నిర్వృతి = చిత్తశాంతికి-
 చిత్తశాంతిరూపమైన శుఖాతిశయమునకు, పదమ్ = స్థానమైనవాఁడును-ఆశ్రితస
 మాహమునకు అత్యంత-చిత్రానందము గూర్చువాఁడనుట, నవా . శ్యామమ్ = నవ = నూత
 నమైన-జలము వర్షింపఁబడుచునుట, అమౌఘద = మేఘమునలె, శ్యామమ్ = నల్లనైన
 వాఁడును, నిజ .. భరితం = నిజ = స్వకీయమైన, మధురిమ = సౌందర్యముయొక్క, ఆమౌ
 ద = పరిమళముచేత-వ్యాప్తిచేతననుట, 'ఆభోగ' అనుపారమున పరిపూరించేత-పూర్ణ
 మాధుర్యముచేతననుట-భరితమ్ = నిండినవాఁడును, పరి .. రసమ్ = పరిమళితం = కూడు
 కొన్న, కైశోరక = శిశుసంబంధియైన, రసమ్ = సారస్వముగలవాఁడును-శిశుత్వపుచెలు
 వుతోఁ గూడిన యౌవనప్రాసూర్యావము గలవాఁడనుట, 'పరిమళితకైశోరకరసమ్'
 అను పారమున, పరిమళిత = పరిమళించునట్లు చేయఁబడిన-వ్యాప్తమైన యనుట,
 కైశోరక = శిశుత్వసంబంధియగు, రసమ్ = రసముగలవాఁడనుట-శిశుత్వమువలని సౌం
 దర్యానిరసముచే మిక్కిలి ప్రసిద్ధమైనవాఁడనుట-మిక్కిలి సుందరుఁడైన శిశువు అని
 పొగడ్తగన్న వాఁడని భావము, ఇట్టివాఁడగు, పరం = ఉత్కృష్టఁడనున, దేవమ్ =
 దేవుని-శ్రీకృష్ణుని, వందే = నమస్కరించుచున్నాను.

మ. పటుధారాధరశోభితాంగు విలనరద్యహ్లాతమాంగు నము
 త్కటమందస్మితసుందరుఁ జలదపాంగక్రేణికాడంబరుఁ
 స్ఫుటకై శోరకలాపు మోహనకళాభాగస్వరూపుఁ విశం
 కటసంసేవకనిర్వృతిప్రదు శుభాశకారాస్పదం గొల్చెదన్. 70

తా. ప్రకాశించుచున్న నెమిలిపురి తలసామ్యుగాఁ దాల్చి, మిక్కిలి చెలువైన
 నగు మొగము గలిగి, విలాసముగా కడగన్నులు చలింప, నమస్కరించువారికి
 మిక్కిలి నెమ్మదిని గలిగించువాఁడై, శ్రోత్రముబ్బువలె నల్లనై, నిజసౌందర్యము నలు
 గడల పొగడ్త కట్క, చెలువైన బాల్యపుసాంపు వీడనియెలప్రాయము గలిగి సగ్వి
 త్కృష్టమైన మమై యొప్పు శ్రీకృష్ణునిగూర్చి నమస్కరించుచున్నాను.

శ్లో॥ సారస్వసామగ్ర్య మివాసనేన, మాధుర్యచాతుర్య మివస్మితేన।
 కారుణ్యతాగుణ్యమివేషీతేన, చాపల్యసాఫల్య మిదం దృశోర్మే॥ 71

టీ. ఆననేన = చుఖముచేత, సారస్వసామగ్ర్య మివ-సారస్వ = సరసత్వముయొ
 క్క-శృంగారరసస్ఫూర్తియొక్కనుట, సామగ్ర్యమివ = పరిపూరితలెను-పరిపూర్ణ
 శృంగారరసముగల మొగముగలదియనుట, స్మితేన = చిలునవ్వుచేత, మాధుర్యచాతుర్యమి

వ-మాధుర్యం=చునోజ్జత్నముయొక్క, చాతుర్యమివ=సేర్పరలెను-మాధుర్యముయొక్క-
 నీటులన్నియు పచరించుచున్నచిటునవ్వు గలది యనుట.-చిటునవ్వు చెలువంపునీటు
 మిటారించుచున్నదనుట, ఈక్షితేన=చూపుచేత, కారుణ్య కారుణ్యమివ-కారుణ్యం
 దయయొక్క, తారుణ్యమివ=యావనయువలెను-ఇట తారుణ్య మనుటచే తారుణ్యమం
 దలి మంచిపుష్టిసౌధవము చూచితముగావున-కారుణ్యముయొక్క తారుణ్య మనగా
 కారుణ్యముయొక్క పుష్కలత్వము తెలియునని, పరిపూర్ణకారుణ్యాతిశయము
 దొలకుమాపులు గలదియనుట, ఇట్టిదగు, ఇదం=ఈకానబడుచున్న కృష్ణాభ్యువస్తు
 పు, మే=నాయొక్క. దృశో=కన్నుగవయొక్క, చాపల్యసాఫల్యం-చాపల్యం
 పేరాగయొక్క, సాఫల్యం=సఫలత్వము, అగు నని శేషము. నాకన్నులు కృష్ణ
 మూర్తిని జూడవలయు నని చిరకాలముగా చపలములై యున్నవి. అకృష్ణాడును,
 మిక్కిలి శృంగారరసము దొలకు మొగముతోడను, మాధుర్యంపునెఱిగిటు మిటా
 రించుచిటునవ్వునోను కారుణ్యము పరిపూర్ణమై తొరలుచున్న మాడ్కులతోను
 కనబడి నాచాపల్యమును సాఫల్యముచేసి నాడని యర్థము శేవలసారస్యమును
 మాధుర్యమును కారుణ్యమును గలిగి పొడనూపు నేని నాచాపల్యము సాఫల్యము నొం
 దను. సారస్యముయొక్క సామగ్రియును, మాధుర్యముయొక్క చాతుర్యమును,
 కారుణ్యముయొక్క తారుణ్యమును గలిగి పొడనూపుటచేత నే చాపల్యము సాఫల్య
 మొందినదని హృదయము కనుక సామగ్రియులు మూడును చాపల్యసిద్ధికి ప్రయో
 జకములు. మిక్కిలి సాగనైన మొగమును, మిక్కిలి తీరునైనచిటునవ్వును, మిక్కిలి
 కరుణ దొలకు మాపును గలిగి పొడనూపినందున నాకన్నులకలవెల్లఁ దీసిన దని
 యాశయము.

చ. మురిపెపునవ్వు గా దిది విరమోహరసాన్నదరాశి గాని బి
 త్తర మగుచూపు గా దిది నిరతాంతదయానిధి గాని మోముఁదా
 మర యిది గా దఖండరసమాధురి గాని వ్రజాలయాంగణం
 తర మిది గాదు నాదునయనంబులభాగ్యము గాని చూడఁగన్ .71

తా. నూఁద సుగమము.

శ్లో॥ యత్రవాత్రవా దేవ, యది విశ్వసితమస్త్వయి |
 నిర్వాణ మపి దుర్వార, మర్వాచీనాని కిం పునః || 72

టీ. పోదేవ-ఓదేవా, యత్రవాత్రవా=ఎందే నొకదానియందు-ఏజన్మమం
 దుఁగాని యేదేశమందుఁగాని యేకాలమందుఁగాని అని సామాన్యముగా నిర్దేశించి
 నాడని తెలియునది, త్వయి=నీయందు, యది విశ్వసితము=నమ్మితిమేని-నీయెడల భక్తి
 చేసితిమేని, నిర్వాణమపి=అలభ్యమగు కడపటిపురుషార్థమైనమోక్షముగూడ, దుర్వార
 రం=అడ్డగింపరానిది-అడ్డులేక ప్రాప్తింపునదియనుట, అగునని శేషము, అర్వాచీనా

ని=దాని కీవలికై నతక్కినపురుషార్థములు-ధర్మార్థకామము లనుట, కింపునః=ఏమిచే
ప్రస. మోక్షమే ప్రతిబంధకములేక సిద్ధించుచుండఁగా తక్కినపురుషార్థములు సిద్ధిం
చు నని చెప్పనేల యని యర్థము.-సమస్తపురుషార్థములును సిద్ధించు నని భావము.

మ. క్రతుహవ్యాదివిశిష్టభావనల ధారరావాక్యనుజ్ఞాననం

తతి నెఱునను విశ్వసించి నిను నాత్మం గొల్వ మోక్షం బు

వృత మై వర్తిలు సీకృపారసలనరద్వితౌ ప్రిచే నట్టిను

వ్రతముం గాంచుమహాత్మకోటి కిల నర్రావీనముల్ బ్రాతియే.

తా. ఏజన్మమునఁగాని యేకేశమునఁగాని యేకాలమునఁగాని సీమంసు నమ్మి
కఠో భక్తి చేసినయెడల మోక్షమే సులభమై యుండఁగా, తక్కిన ధర్మార్థకామము
లు సిద్ధించుట చెప్ప నక్కఱలేదు.

శ్లో॥ రాగాన్ధగోపీజనవన్దితాభ్యామ్

యోగీన్ద్రభృజ్జేన్ద్రనిషేవితాభ్యామ్ |

ఆతామ్రపక్షిరుహవిభ్రమాభ్యామ్

న్వామి స్పదాభ్యామయ మజ్జలిస్తే ||

73

టీ. హేస్వామి=ఓస్వామి, రాగా . తాభ్యామ్-రాగ=అనురాగముచేత,
అన్ధ=గ్రుడ్డివారయిన-మిక్కిలుమైన యనురక్తి చే కన్నుఁగానని, గోపీజన=గోపికా
సమూహముచేత, వన్దితాభ్యామ్=నమస్కరింపఁబడుచున్నవియు, యోగీ . నిషేవితా
భ్యామ్=యోగీన్ద్ర=యోగీశ్వరులనెడి, భృజ్ + ఇన్ద్ర=శ్రేష్ఠము లైనతుమ్మెదలచేత,
నిషేవితాభ్యామ్=మిక్కిలిసేవింపఁబడుచున్నవియు, ఆతామ్ర . మాభ్యామ్-ఆతామ్ర
=అంతట నెఱునయిన, పంక్షేరుహ=కమలముయొక్క, విభ్రమాభ్యామ్=విలాసములుగల
వియు, అను, కే=సీయొక్క, పదాభ్యామ్=పాదములకొఱను, అయం=ఈ,
అంజలిః=చేమొప్ప, చేరుఁబడెనని శేషము. శ్రీకృష్ణపాదములకు రాగాంధలగుటచే
గోపికలు మ్రొక్కి రనియు, భృంగేంద్రములవలె ఆపాదిపద్మములరసము నెఱిగిన
వారగుటచే యోగీంద్రులు గొల్పినారనియు, ఉభయులకును భోగ్యముగా నవి
'ఆతామ్రపంక్షేరుహవిభ్రమము' గలవిగా నున్న వనియు భావము. 'శేవలగోపస్త్రీ
లెక్కడ! సర్వోత్కృష్టులగు యోగీంద్రులెక్కడ! ఉభయులకును శేవ్యమగుటచే
పరత్వసౌలభ్యములసమ్యేళనముచే నైనవైలత్యము అద్భుతముగా నున్నదని హృద
యము. యోగీంద్రులను భృంగేంద్రము లనురూపణముచే కృష్ణపాదములు పద్మము
లను అను రూపణము గవ్యము. ఆపాదపద్మములరసమును చక్కఁగా నెఱిగినవార
గుటచే యోగులు భృంగేంద్రము లని కవి చెప్పినాఁడు.

మ. అరుణాంభోజవిలాస మై ప్రబలమోహహవేశగోపీమన

స్వరసీశోభిత మై ముసింద్రజనచంద్రచచ్ఛంచరీకప్రజా
కర మై హంసకనాదమేదురము నై శ కన్వట్టుపాదాబ్జముం
గరయుగ్మంబున నంటియంటి తుద సోరకక వీరక నోలాచ్చెదన్. 73

తా. ఓస్వామి! శ్రీకృష్ణ! గోపస్త్రీలచేత రాగాతిశయమున మ్రొక్కంబడు
చున్నవియు, తామరలను గొలుచుగండుతు మ్మెదలవలె యోగీశ్వరులు గొలుచు
చుండునవియు, అంతట నెట్లునై తామరలవంటిచెలుపు గులుకునవియు, నై న నీపద
ములకు నిదె యంజలిసేయుచున్నాను.

శ్లో॥ అర్థానులాపా న్వ్రజసుందరీణా, మకృత్రిమాణాంచ సరస్వతీనాం।
ఆర్ద్రాశయే న శ్రవణాచ్చలేన, సంభావయంతం తరుణం గృణీమః॥ 74

టీ. ప్రజసుందరీణాం=గొల్ల చెలువలయొక్క, అకృత్రిమాణాం=నిష్కపటము
లైన, సరస్వతీనాం=వాక్యములయొక్క, అర్థా + అనులాపాత్ - అర్థ=అర్థముల
యొక్క, అనులాపాత్=పలుకులను, శ్రవణ + అచ్చలేన = చెవిప్రాంతములచేతను,
ఆర్ద్ర + ఆశయేన=ఆర్ద్ర=సరసమైన, ఆశయేన=హృదయముచేతను, సంభావయంతం
=బహూకరించుచున్నవాడును, తరుణం=ఎలప్రాయము గలవాడునగు, కృష్ణమా
ర్జిని, గృణీమః=నుతించుచున్నాము.

చ. చుళకిత మైనచూపు లొకకనోట నెఱుంగనిపూవుఁబోండ్లమేల్
సొలపుమిటారిచూపులును శ సొక్కు సెలంగెడి తేటమాటలుక
వలపులు లేవఁగా విని మనంబున నువ్విళులూరుచెల్వనక
లలితవయోవిలాసుని నరనారతముక నుతియింపఁ జెల్లదే. 74

తా. గోపస్త్రీలనిష్కపటంబు లగు వాక్యంబులయర్థంబులను చెవుల కింపు
గను మనఘ్ననకు సొంపుగను వినుచు బహూకరించుచున్నవయసుకొఁ డగుకృష్ణుని
నుతించుచున్నాము.

శ్లో॥ మనసి మమ సన్నిధత్తాం, మధురముఖా మన్థరాపాక్షా।
కరకలితలలితవంశా, కాపి కిశోరా కృపాలహరీ॥ 75

టీ. మధురముఖా-మధుర=సుందరమైన, ముఖా=ముఖముగలదియు, మన్థ
ర + అపాక్షా-మన్థర=అలసమైన-లేక సుందరమైన, అపాక్షా=కడగన్నులు గలది
యును, కర వంశా-కర=చేలియందు, కలిత=తాల్పఁబడిన, లలిత=సుందరమైన,
వంశా=పిల్లఁగ్రేవి గలదియు, కిశోరా=బాల్యము గలదియు, కాపి=అనిర్వాచ్యమై
నదియు, అగు, కృపాలహరీ=కృపాప్రవాహము-దయాతిశయస్వరూపుఁడైనకృష్ణుఁ
డనుట, మమ=నాయొక్క, మనసి = మనఘ్ననంద, సన్నిధత్తామ్=సన్నిధి సేయుఁ
గాక-కృపాలహరీస్వరూపుని కేవలము కృపాలహరిగానే యిటు నిరూపించినాఁ డని
తెలియునది.

ఉ. అందము నొందునెమ్మొగమునందుఁ గృపామృతవృష్టి పైపయిం
గ్రందుకొనంగ నొప్పుకడగన్నులు సె న్నలరంగ వేణు వం
దంద కరంబులం జెలంగ ర నంగజమోహనమూర్తియై కరం
బుం దనరారుబాలకుఁడు ర పొల్చు మదీయహృదంతరంబునన్ .75

తా. సొగసైన మొగమును, సొలపు కడగంటిచూపులును, చేత మురిపెంపు
పిల్లఁగ్రోవియుఁ గలిగి బాల్యప్రాయముచే నొప్పుచు కృపాప్రవాహస్వరూపుఁ డయిన
శ్రీకృష్ణుఁడు నామనస్సునందు నన్ని ధానము నేయుఁగాక.

శ్లో॥ రక్షన్తు న శ్చిక్షితపాశుపాల్యా । బాల్యావృతా బర్హిశ్శిఖావతంసాః
ప్రాణప్రియాః ప్రస్తుత వేణుగీతాః । శీతాదృశోః శీతలగోపకన్యాః॥

టీ. శిక్షితపాశుపాల్యాః-శిక్షిత=అవతలుపఁబడిన, పాశుపాల్యాః=గోరక్ష
ణము గలవియు, గోరక్షణము నభ్యసించినవియు, బాల్య+ఆవృతాః-బాల్య=
పశితనముచేత, ఆవృతాః=ఆవరింపఁబడినవియు, ప్రాణప్రియాః = ప్రాణమువలె
అత్యంతప్రియములైనవియు, ప్రస్తు . గీతాః—ప్రస్తుత=మిక్కిలి కొనియాడఁబడిన
వేణుగీతాః=పిల్లఁగ్రోవిగానముగలవియు, దృశోః=కన్నుఁగవకు, శీతాః=చల్లనైన
వియు-లేక 'స్థితాదృశోః' అను పారమున, దృశోః=కన్నులయందు, స్థితాః=అధి
కములైనవియు-వికాలమైనకన్నులు గలవియనుట, శీతల కన్యాః-శీతల=చల్లనైన-
మన్మథాగ్ని చల్లారిన, గోపకన్యాః=గొల్లకన్నెలుగలవియు, అగు, బర్హి . వతం
సాః-బర్హిశ్శిఖా=నెమిలిపురి, ఆవతంసాః= తలసొమ్ములుగాఁ గలవి-తలసొమ్ముగాఁ
గలశ్రీకృష్ణమూర్తులు అనుట ఇచట బహువచనము వూజ్యవాచకము, సః=మమ్ము,
రక్షన్తు=కాపాడఁగాక, ఇట 'బాల్యావృతాః' అనుటకు 'బాల్యావృతాః' అను
పారమున, బాల+ఆవృతాః=బాలరచే ఆవరింపఁబడినవి యని యర్థాంతరము
ఇందు 'శీతలగోపకేషుమనకు వలయువిన్నాణము లన్నియు లక్షణము లన్నియును
ప్రతిపాదించఁబడినవి.

మ. పాలుపొందక ప్రజబాలకుల్ గొలువరేవుల్ గ్రేవులక మేపిమా
పులు గుంజామణిపుంజరంజితకరాంభోజంబుతోఁ బింఛభూ
మలతోఁ జల్లనిచూపుతో మధురవంశశ్రాధితో వచ్చి కాం
తలలాలించుచుఁ గాఁకదీర్చుహరి నిర్త్యంబుక మముంబ్రోచుతన్ .

తా. గోవులను మేపుట గలచి, బాల్యము గలిగి నెమిలిపురిని జెరివి, ప్రాణ
ములవలె ప్రియమై, కొనియాడఁబడువేణుగానముతోఁ గూడి, విజివియైనకన్నులతో,
గోపక న్యలమన్మథాగ్నిని చల్లార్చుచుండు కృష్ణుఁడు మమ్ము రక్షించుఁగాక .

శ్లో॥ స్మృతస్తబకితాధరం శిశిరవేణునాదామృతం

ముహుస్తరళలోచనం మదకటాక్షమాలాకులమ్ |

ఉరఃస్థలవిలీనయా కమలయా సమాలిక్ష్ణితం

భువస్తలముపాగతం భువనదైవతం పాతు నః ||

77

టీ. స్మృత .. ధరం-స్మృత=నవ్యచేత, స్తబకిత=గుత్తులుగట్టిన-జౌంపముగొన్న యనుట, అధరం=మోవిగలదియు-మోవియందు చిటునవ్వుమొలకలు గుత్తులవలె గుబురుగొన్నది యనుట, శిశిర-మృతం-శిశిర=చల్లనైన, వేణునాద=పిల్లఁగ్రోవి ధ్వనియనెడి, అమృతమ్=అమృతము గలదియు - అమృతమువలె భోగ్యమై చల్లనై యొప్పువేణుధ్వనిగలదియనుట, ముహుః=మాటికిని, తరళలోచనమ్-తరళ=చంచలములైన, లోచనమ్=కన్నులు గలదియును-మిక్కిలి బెళుకులుగలకన్నులు గలదియనుట, మద .. కులం-మద-మదించిన, కటాక్ష=కడగంటిచూపులయొక్క, మాలా=వరుస చేత, అకులమ్=నెఱసినదియు-మిక్కిలియు లిక్కుమిగిలి నెఱసి లిగుచున్నకడగంటి చూపులు గలది యనుట, ఉరః..లీనయా-ఉరఃస్థల=వక్షఃప్రదేశమును, విలీనయా=మిక్కిలి హత్తియన్న, కమలయా=లక్ష్మీదేవిచేత, సమాలిక్ష్ణితమ్=మిక్కిలి కాఁగి లించుకొనఁబడినదియు-లక్ష్మీదేవితోమృతవ్రావి యలమి బిగియఁ గాఁగిలించుకొని యున్నదనుట, భీనః = భూమియొక్క, తలం=ప్రదేశమును, ఉపాగతమ్=పొందినదియు, అగు, భువనదైవతమ్=లోకమునకెల్ల దైవ మగునది - శ్రీకృష్ణపరబ్రహ్మ యనుట, నః=మమ్ము, పాతు=రక్షించుఁగాక. ఈశ్లోకమున పరత్వమునకు పూర్తికలిగించు లక్ష్మీపతిత్వమును జెప్పినాఁడు.

చ, ఉరమున సింధురాజునలె ర నుంచియుఁ గాఁగిట గారవించియుక

ధరణికి డిగ్గి యీభువనరదైవత మెవ్వత వేఁడి కాంచెనో

తరళమదాలసేక్షణసురధారనముక మధురాధరోష్ఠము

న్యూరళిరవామృతంబు సుమరనోజ్జదరస్మృతబిందుబృందమున్. 77

తా. అధరమునందు, చిటునవ్వుమొలకలు దట్టముగా నిగిడి గుబురుగొన, అమృతమువలె భోగ్యమై చల్లనై వేణుధ్వని నిగుడ, మాటిమాటికి కన్నుగవ బెళుకులీన, నిక్కుతోఁగూడినకడగంటిచూడులు నెఱసి మెఱయ, వక్షఃస్థలమునందు అత్తమిల్లియుండు లక్ష్మీదేవి బిగియఁ గాఁగిలింప, భూలోకమునకు వచ్చియున్ననర్వ లోకరైవమగు శ్రీకృష్ణఁడు, మమ్ము రక్షించుఁగాత.

శ్లో॥ నయనామ్బుజే భజత కామదుఘం

హృదయామ్బుజే కిమపి కారుణికమ్ |

చరణామ్బుజే మునికులై కథనం

వదనామ్బుజే వ్రజవధూవిభవమ్ ||

టీ. నక్షత్రములమువంటి నేత్రమునందు, కామదుఃఖము=కోరికలకు వీరుకునదియనుచున్నది నిగిడ్చినంతనే కోరికనకోరికల నొడఁగూర్చునది యనుట, హృదయము+అమ్ముడే=హృదయకమలమందు, కిమపి=ఇంతంతని చెప్ప నలవి కాని, కారణికము=దయావంత మైనదియు, చరణము+అమ్ముడే=అడుగుదమ్ములందు, ముని .. ధనము-మునికులమునిసమూహమునకు, ఏకముఖ్యమైన, ధనము=ధనమైనదియ, మునులు కృష్ణునిపాదపద్మములను పెల్లిధివలెఁ గలచి తమహృదయములందే పదిలముగా నుంచుకొని ధ్యానించుచుండు రనుట-అట్లు ధ్యానించుటచే వారికి నవి మూలధనమువలె కామితార్థములన్నియు నొడఁగూర్చుచున్నవిగావున ధనమనఁబడియె వదనము+అమ్ముడే=మోముఁదామరయందు, ప్రజ విభవము-ప్రజవఘా=గోపస్త్రీలయొక్క, విభవము=విశ్వరూపమైనదియు-గోపికలకు మిక్కిలి పెంపుసొంపుగూర్చునంత ముద్దులుముటగట్లు మోముఁదామర గలది యనుట. కావుననే దానిని గోపికలకు-విశ్వరూపుగాఁ జెప్పినాఁడు. ఇట్టిశ్రీకృష్ణుని, భజత=నేచింపుఁడు.

ఉ. కన్నులెచాలుఁ గోర్కులొనఁగగ్ హృదయాబ్జము చాలుఁ జెల్వికిక

నన్నుతపాదపంకజము ౩ చాలు ముసింగ్రజనానురూపనం

పన్నధనాపికిక వదనపద్మము చాలు వ్రజాంగనావిలా

సోన్నతి కట్టిదివ్యవిభవోజ్జ్వలు నామది నాశ్రయించెదన్. 78

తా కనుఁదామరలచూడ్కులు నిగుడ్చుటచేతనే సమస్తములైనకోరికలను గూర్చువాఁడును, హృదయమందు ఇంతింతనరానికరుణ గలవాఁడును, మునిసమూహములు తమకు ముఖ్యధనమువలెఁ గొని హృదయములందు మననముచేయుచుండు పాదారవిందములు గలవాఁడును, గొల్ల చెలువలకు విశ్వరూపువలె మిక్కిలిపెంపుసొంపు గూర్చునంత నుండరమైన ముఖారవిందము గలవాఁడు నగుశ్రీకృష్ణుని భజింపుఁడు.

శ్లో॥ నిర్వాసనం హస్త రసాస్తరాణాం

నిర్వాణసామ్రాజ్య మివావత్తీర్ణమ్ |

అవ్యాజమాధుర్యమహానిధాన

మవ్యా ద్రవ్యజానా మధిదైవతం నః |

79

టీ. రసాంతరాజామ్=ఇతరరసములకు-ఆయా రసములు గూర్చు నితరపదార్థములకు, నిర్వాసనం=వెడలఁగొట్టుట యైనదియును-తనయొక్క భోగ్యతారసమును ఆస్వాదించినవారికి తక్కిన సకలపదార్థములందును గల ఆయా రసముల నన్నిటిని తఱుమఁగొట్టినది యనుట, నిరతికయమైన నిజభోగ్యతాసారస్యముచే ఇతరవస్తువుల నెల్ల విరసములుగా చేయునది యనుట, అవత్తీర్ణం=భూమికి నవతరించిన, నిర్వాణ సామ్రాజ్యమివ-నిర్వాణ=మోక్షముయొక్క, సామ్రాజ్యమివ=సర్వాధిపత్యమువలె నున్నదియ-ఇట్ల సామ్రాజ్యకర్తయైన సర్వాధిపత్యమున పెంపుసొంపు ఊహ్యముగావున మోక్షముయొక్క నిరతికయమైన పెంపుసొంపే కృష్ణరూపమున భూమికి నవత

రించెనో యన్నట్లు నిరతిశయముఖాభి నోలార్చునది యనుట, అవ్యాః విధానః-
అవ్యాజః=నిరుపాధికమైన-అధరగాములు మొదలైన నెవములచేఁ గలుగక తనంతి
స్వాభావికముగా సిద్ధించినదైన, మాధుర్యం=సౌందర్యమునకు, మహానిదానః=
గొప్పనితేజ మైనదియును-సౌందర్యసర్వస్వము ఇంతే యున్నది గావున ఇది పానికి
నితేజమువలెన్నదని చెప్పినాడు, ప్రజానాం=గోపకులకు- 'ప్రజానామ్' అనునా
రమున ప్రజలకు అని యర్థము-అయినను ప్రజానాం అనుటయే క్రీకృష్ణతారమునకు
అనువర్తకము గావున సరసమైనది. అధిజైవతః=అభిమానజైవతమైనదియు, 'ప్రజా
నాం' అనుపారమున ప్రజలకు జైవతమైనదియు, సవి యర్థము, ఇట్టివగు క్రీకృష్ణ
బ్రహ్మము, నః=మమ్ము, అవ్యాత్=రక్షించుఁగాక.

చ. ఇతరరసంబు లేమిటికిఁ గ నీనవమోహనమాఘరీనిధిఁ

నతతముఁ గాంచినం దనివి నీచాలునె ముక్తినుఖానుభూతి యా

కృతి యలరారఁగాఁ దను వశించె ననం దగుగోపరూపనం

గత మగుదైవతం బఖిలకాంక్షితముల్ జతగూర్చుఁగావుతన్ .79

తా. ఇతరపదార్థములనెల్ల విరసములు గావించునట్టిభోగ్యతారవిశేషమై,
మోక్షంపు పెంపుసాంపే యిట్లు భూమికి దిగినవో యన నిరతిశయముఖప్రపమై, నిరు
పాధికమైనసౌందర్యమునకు పెన్నిధి యై, గోపకులకు నభిమానదైవతమై యొప్పు
క్రీకృష్ణబ్రహ్మము మమ్ము రక్షించుఁగాక.

శ్లో॥ గోపీనా మభిమతగీతవేషహర్షా

దాపీన స్తనభరనిర్భరోపగూఢమ్ |

కేళీనా మవతు రస్తై రుపాస్యమానం

కాళిన్ద్రపులినచరం పరం మహా నః ||

80

ట. అభిమత .. హర్షాత్-అభిమతః=గొల్ల చెలువలకు సమ్యక్ములైన-వారల
మదికి సాంపుగూర్చునట్టి యనుట, గీత=వేణుగానముచేతను, వేష=అలంకారముచే
తను, కలిగిన, హర్షాత్=సంతోషమువలన, గోపీనాం=గోపికలయొక్క, ఆపన ..
గూఢమ్-ఆపన=అంతట బలుపునొందిన, స్తనభర=గుబ్బల పెంపుచేత, నిర్భర=గాఢ
యగా, ఉపగూఢం=కాఁగిలింపఁబడినదియ - గోపికలు తమకు మరులు సాంపు
గూర్చునట్టికృష్ణుని వేణుగాదమును వేషమును జూచి యుట్టి బలుపైనచన్నుఁగవల
బ్బ బిగ్గఁగఁగిలింపుకొందునుట, కేళీనాం=క్రీడలయొక్క, రస్తైః=సారస్యములచేత
-సరసములైన క్రీడలయందలి సుతివిశేషములచేత ననుట, ఉపాస్యమానం=సేవింపఁ
బడుచున్నదియు-మిక్కిలి క్రీడలాడవలయునని వింతివింతికోర్కులు లగియుండునని
యనుట, కావున నే, కాళిన్ద్రీ డం-కాళిన్ద్రీ=యమునానదియొక్క, పులిన=ఇసుక

దిబ్బలయందు, సరం=తిరుగుచున్నదియు, సరం = ఉత్కృష్టమైనదియు, అగు, మహాః=తేజస్సు, సః=మమ్ము, అవతు=రక్షించుఁగాక.

మ. నవలావణ్యవయోవిలాసమురభీరనాదంబులం జొక్కి వ
ల్లవకాంతలో యమునాధునీవులినలీరలావేదికిం దార్చి గా
రవ మొప్పం గుచకుంభసంభృతపరీరంభంబులకా సంధిబం
ధవి శేషంబులఁ దెల్ప మెచ్చుభవనారధారుండు నకా బ్రోచుతన్.

తా. గోపికలవనంబులకు ప్రియంబుగా వేలువు నూచుచు వారికి మరులు వెలంగునట్టివేమనునఁ బాడనూపుచు మిక్కిలియుబ్బు కలిగింపఁగా వారలచే ఆయు బ్బున గట్టిగుబ్బలు మీఁదుమిక్కిలి యుబ్బు నబ్బురముగా కాఁగించుకొనఁబడినది యు, నానావిధములై నక్రీడలయందు కోర్కెలు మీఱి కాళిందియిసుకదిబ్బలయందు నాడుచు తిరుగుచుండునదియు, సర్వోత్కృష్టమైనదియు నగుశ్రీకృష్ణాఖ్యతేజము మమ్ము రక్షించుఁగాక.

శ్లో॥ భేలతాం మనసి భేచరాజ్ఞనా, మాననీయమృదు వేణునిస్వతైః।

కాననే కిమపి సః కృతాన్వదగ, కాలమేఘకలహోగ్ధరం మహాః॥

టీ. భేచ . నిస్వతైః . భేచర + అజ్ఞనా = దేవతా స్త్రీలకు, మాననీయం = కొని యాడఁగిన, మృదు = మృదువులై న, వేణునిస్వతైః = వేణుధ్వనులతో, ఉపలక్షితం = త = కూడినదియు, కాననే = బృందారణ్యమందు, కృత + అన్వదం = చేయఁబడిన యునికి గలదియ - బృందావనమందు వర్తించునదియు, కాల ద్వహం - కాలమేఘ = నల్లని మేఘముతోడ, కలహం = జగడమును, ఉద్వహం = వహించినదియు - తననల్లని కాంతినిబట్టి నీలమేఘముతో జగడమాడునది యనుట - నల్లనిమబ్బును మించినకాంతి గలది యని భావము, కిమపి = ఇట్టిదట్టిదని చెప్పరానిదియు, అగు, మహాః = కృష్ణాఖ్యతేజము, సః = మాయొక్క, మనసి = మనస్సునందు, భేలతాం = విహరించుఁగాక.

మ. అమరీమానిత వేణుగానమున బృందారణ్యమందారబృం
దముక్రిందకా యమునాతరంగకణికాంత ర్వేదికామధ్యదే
శమునకా సాంద్రఘనాఘనప్రతిభుటరశ్యామద్యుతిం బొల్పుధా
మము నామానసపీరికం గరుణ గ్రహ్మన్ నిల్చుఁగా కెప్పుడున్ . 81

తా. దేవతా స్త్రీలును మిక్కిలి కొనియాడునట్లు మృదువుగా వేణువాదములు నిగుడ్చుచు, నల్లనిమబ్బుతో జగడమాడును మేనికాంతి వెలుఁగ, ఇట్టిదట్టిదని చెప్పరానిదై బృందారణ్యమందువర్తించుశ్రీకృష్ణాఖ్యతేజముమామనంబులందు విహరించుఁగాక.

శ్లో॥ ఏణీకాబవిలోచనాభి రలసశ్రోణీభరప్రాధిభి

ర్వణీభూతరసక్రమాభి రభితక్యేణీకృతాభి ర్వృతః।

పాణీ ద్వారా వినోదయక రతిపతే స్థూణీశయై స్సాయకై
ర్యాణీనా మపదం పరం ప్రజజనత్తోణీపతిః పాతు నః॥ 82

టీ. అలస ప్రాణిభిః-అలస-మందములైన-బట్టువులగుటచే మందఁచూ
రముగలయనుట, శ్రోణీభర=పిఱుఁడులయతిశయముచే - నిబ్బరములైనపిఱుఁగులచేత
ననుట, ప్రాణిభిః=సామర్థ్యములు గలవారను, నిబ్బరపు పిఱుఁగులచే మందముగా
వచ్చువిలాసమున సమర్థులైనవారనుట, పేణీ క్రమాభిః-పేణీభూత=ప్రవాహ
ముగా చేయఁబడిన-తెల్లి గొలుపఁబడిన యనుట, రస=శృంగారరసముయొక్క, ఆక్ర
మాభిః=ఆక్రమించుట గలవారను-శృంగారరసము తెల్లిగొని పయికిన్నట్టివారనుట,
కౌవున నే, అభిః=చుట్టును, శ్రోణీకృతాభిః=బంటిగాఁ జేయఁబడినవారను-బాగు
లుగా చుట్టుకొనియున్నవారనుట చుట్టును బంతులు గొనియున్నవారనుట, ఇట్టివా
రగు, ఏణీకాబవిలోచనాభిః-ఏణీకాబ=లేడిపిల్లవంటి, విలోచనాభిః=కన్నులు గల
స్త్రీలచేత-లేడిపిల్ల కన్నులవలె మిక్కిలి దెఱుకులైన కన్నులు గలగోపికలచేత ననుట,
పుతః=చుట్టఁబడినవాఁడును-మిక్కిలిదెఱుకుఁగన్నులు గలగోపయువకులు బలితం
పుఁబిఱుఁగులబరువుచేసిన మెల్లనినడకలవిలాసముతో వచ్చి కృష్ణం జూచి శృంగార
రసము తెల్లిగొని తమ్ము ముంచుకొనఁగా వానిచుట్టును బంతులుగొని, దెఱుకుఁజూ
డ్కుల నిగుడ్పుచు బలసియుండిరని యర్థము. ఇట్టివాఁడును, రతిపతేః=మన్మథుని
యొక్క, పాణీద్వారం=గుఁచేతులను, తూణీశయైః=వానిపొదులయందలి, సాయకైః
=బాణములచేత, వినోదయక=క్రీడించునట్లుగా చేయుచున్నవాఁడు-మన్మథునిరెండు
చేతులతోను పొదుబందలిబాణము లెత్తి ప్రయోగించునట్లు చేయుచున్నవాఁడనుట
-ఇచట 'పాణీ' అని రెండుచేతులతోను బాణము లెత్తునట్లు చేసినాఁడని చెప్పటచే
బాణము లివ్వారిగా లెక్కలేనట్లు వేవేగ దొడిగించినాఁడని యర్థము-మీఁకొని
మన్మథునివికారము గలిగించినాఁడని భావము, పాణీనా=వాక్కులన, పరం=
మిక్కిలియు, అపదమ్=విషయముకొనివాఁడును-వాచాపగోచరుఁడనుట, ప్రజ ..
పతి -ప్రజజన=శోపసమాహమునకు, తోణీపతిః=రాజైనవాఁడును, చూచుటకు కేవ
లముగొల్లలకు రాజు;మహిమయో వాచాపగోచరము అనుట, గోపకులరాజైనక్రికృ
ష్ణుఁడు, న =మమ్ము, పాతు=రక్షించుఁగాక.

మ. సాలపుంజాపులు గబ్బిగుబ్బలు ఘనశ్రోణీభరపౌఢి ని
స్తులశృంగారరసోర్మికల్ గలుగునింతుల్ బారు లై కొల్వ గ
స్థిలతూణీశయబాణ మంగజాఁడు పాణిం బూనఁగాఁ జేయున
చ్చలువుక్ వ బ్రహ్మసాతిలంఘితుఁ బరుక్ శసేవింతు నందాత్మజున్.

శా. గొల్ల జగరాండు బలితంపుఁబిఱుఁగులవ్రేగున అల్లనినడలతో వచ్చి,
శృంగారము తెల్లిగొని తమ్ము పైకొనఁగా, లేడిపిల్లవంటిదెఱుకుఁగ నుమాడ్కులు

నిగుడ్చుచు చుట్టును బంతులుగొని బలసియుండఁగా, మన్మథుని నవ్వారిగా తూపు లేయునట్లు చేసి వారిని మరులుకొలుపుచు, శాచామగోదరుఁడై, గొల్లజనులకు రాజై యొప్పుకృష్ణుఁడు మమ్ము రక్షించుఁగాక.

శ్లో॥ కాళిందీపులినే తమాలనిబిడచ్చాచే. పురస్సంచర

తోయే తోయజపత్రపాత్రనిహితం దధ్యన్న మశ్నాతి యః।

వామే పాణితలే నిధాయ మధురం వేణుం విషాణం కటి

ప్రాస్తే గాశ్చ విలోకయత్ ప్రతికలం తం బాల మాలోకయే॥ ౮౩

టీ. యః=ఎవఁడు-ఏచిన్నికృష్ణుఁడనుట, వామే=దాపలిదియైన, పాణితలే=అటచేతియందు, మధురం=చెలువైన, వేణుం=సిల్లఁగ్రోవిని, కటిప్రాస్తే=మొల ప్రక్కను, విషాణం=కొమ్మువాద్యమును, నిధాయ=ఉంచి, ప్రతికలం=ప్రతిక్షణమును, గాశ్చ=గోవులను, విలోకయత్=చూచుచున్నవాడగుచు, తమాల... ఛాయే=తమాల=చీకటిప్రాయఁకులయొక్క, నిబిడ=దట్టమైన, ఛాయే=నీడ గలదియు, పురః తోయే=పురః=ముందట, సంచరత్=ప్రవహించుచున్న, తోయే=జలము గలదియు, అగు, కాళిందీపులినే=యమునయొక్కయిసుకతిన్నెయందు, తోయజ నిహితం=తోయజపత్ర=తామరాక నెడి, పాత్ర=పాత్రమంగు, నిహితం=ఉంపఁబడి నదైన, దధి+అన్నం=పెరుగన్నమును-లేక చలిదని, అశ్నాతి=భుజించుచున్నాఁడో, తం=ఆ-ప్రసిద్ధుఁడైన, బాలం=బాలకృష్ణమూర్తిని, ఆలోకయే=చూచుచున్నాను.

ఉ. చీకటిమూనిజొంపమునఁ శ జెన్నగునైకతవేది నీలపు

న్వాయకజలంబులో శురళి శ వామకరంబునఁ బట్టి దట్టిపైఁ

దా కొనగొమ్ము జెక్కుకొని శ తామరపాకునఁ జల్లి మెక్కుచుకా

గోకులముం బ్రీతిక్షణముఁగూరిమిఁ గన్గొనుబాలుఁ గాంచెదన్. ౮౪

తా. ఎడమచేత సాగనైనసిల్లంగ్రోవిని బట్టి, మొలప్రక్కను బూరగొమ్ము చెక్కుకొని, ప్రతిక్షణమును ఆవులను జూచుచు యమునానదియంగు చీకటిప్రాయని నీడగల యిసుకదిన్నెపైఁ గూర్చుండి, ముందు యమునాజలము లుండఁగా, తామర పాకును పాత్రగాఁజేసికొని, యందు పెరుగుమాటిని పెట్టుకొని భుజించుచున్నబాల కృష్ణుని సేను జూచుచున్నాను.

శ్లో॥ య ద్గోపీవద నేస్తుమణ్డన మభూ త్కన్హారికావత్రికం

య ల్లక్ష్మీకుచశాతకుమ్భకలశవ్యాకోశ మింద్రవరమ్।

య నిర్వాణవిధానసాధనవిధౌ సిద్ధాంతానం యోగినాం

తన్నశ్శ్రామల మాపిరస్తు హృదియే కృష్ణాభిధానం మహాః॥ ౮౫

టీ. యత్=ఏది, గోపి. మడ్డలమ్-గోపి=గోపస్త్రీలయొక్క, కన+చంద్ర=చంద్రునివంటి మొగమునకు, మండనం=భూషణమైన, కస్తూరికాపత్రకమ్=కస్తూరి తిలకము, అభూత్=అయ్యెనో, యత్=ఏది, లక్ష్మీ=లక్ష్మీదేవియొక్క, కుచ=స్తనముల నెడి, శాతకుమ్భకలక=బంగారుకుండలమును, వ్యాకోశం=వికసిం చినవైన, ఇన్దివరమ్=నల్లగలువ, (అభూత్=అయ్యెనో), యత్=ఏది, యోగినాం=యోగులకు, నిర్వాణ...విధా-నిర్వాణ=ముక్తి ను నెడి, నిధాన=నిక్షేపముయొక్క, సాధన=సాధించుటయొక్క, విధా=విధానమందు, సిద్ధాంజనం=సిద్ధలకాటుక-పాత్రలు తెలుపు నట్టికాటుక, అభూత్=అయ్యెనో-కాటుకచేత పాత్రలు చలించినవిని పొందినట్లు దీని చేయోగులు ముక్తి నెఱిగి పడయుచునుట, శ్యామలం=నల్లనివైన, తత్=ఆ-ప్రసిద్ధమైన, కృష్ణ+అభిధానం=కృష్ణుడను పేరుగల, బహు=తేజము, సు=చూయొక్క, హృదయే=హృదయమందు, ఆవిరస్తు=ప్రకాశించుచుం గాక. 'శ్యామలం' అని నల్లనితేజస్సు గాన కస్తూరికాపత్రకముగాను, వికసిం చినయిందీవరముగాను, సిద్ధాంజనముగాను, రూపించినాడని తెలియునది. గోపవదనములయందు కస్తూరిబొట్టు అనుటచే కస్తూరిబొట్టువలె వన్నెగలిగించువాడనుట-గోపవదనములయొడ చుంబనాదిపరాయణుడని భావము. లక్ష్మీకుచకుంభములందు వికసించిన నల్లగలువ యనుటచే నట్టి నల్లగలువవలె చెలువు గలుగువాడనుట-లక్ష్మీకుచకుంభములయొడ నిరంతరాలింగన లోలుడనుట. యోగులకు సిద్ధాంజనమనుటచే ముక్తికి నొకటే ప్రాపకమైనవాడని భావము. 'కస్తూరికాపత్రక' మనుటచే సౌరభ్యమును 'వ్యాకోశ' మిందీవర మనుటచే శోభాతిశయమును 'సిద్ధ' అంజన మనుటచే అలిహానుమహత్వమును ధ్వనితములు.

ఉ. ఏవారి వల్లవీజనమురభేందులకుకొమ్మగనాభిచిత్రకం

బేహరి కల్మికొమ్మకుచరహేమఘటంబుల నొప్పునుత్పలం

బేహరి ముక్తిసేవధి మురసీంద్రులకుం గనఁ జేయునంజనం

బాహరినీలమూర్తి హృదరయంబున నన్నిధిఁ జేయుఁగావుతన్. ౮౪

తా. ఏది గోపస్త్రీలచంద్రబింబములవంటి ముఖములకు కస్తూరిబొట్టువలె నీటుచూపునో, ఏది లక్ష్మీదేవిబంగరుకుండలవంటికుచములందు వికసించిన నల్లగలువవలె చెలువు గలుగునో, ఏది యోగులముక్తి యనెడిపాత్రలు చలించినవిని పొందినట్లు దీని చేయోగులకు సిద్ధాంజనమువలె నుండునో, కృష్ణుడను నెడియానల్లనితేజము, మాహృదయములందుఁ బ్రకాశించుచుం గాక.

శ్లో॥ పుల్లెన్దివరకాన్తి మిస్తువదనం బర్హావతంసప్రియం

శ్రీవత్సాఙ్గ ముదారకాస్తుభధరం పీతామ్బరం సుందరమ్।

గోపీనానయనోత్పలార్చితతనం గోగోపసంక్షాప్తతం

గోవిందం కలవేఁబనాదనిరతం దివ్యాఙ్గభూషం భజే॥

టీ. పుల్ల... కాన్తిమ్-పుల్ల=వికసించిన, ఇద్దీవర=నల్ల గలువలవంటి, కాన్తి=కాంతి గలవాడును, ఇద్దవదనమ్=చంద్రునివంటి మొగము గలవాడును, గడ్డా.. ప్రియమ్-బర్ల=నెమిలిపురి యనెడి, అవతంస=శిరోభూషణమే, ప్రియమ్=ఇష్టమైనది గాఁ గలవాడు-నెమిలిపురిని తలయందు సొమ్ముగా చెరువుకొనుటయే వానికి మిక్కిలియిష్టమనుట, శ్రవత్స+అజ్ఞుమ్-శ్రవత్స=శ్రవత్సమను పుట్టుమచ్చ, అజ్ఞుమ్=గుఱుతుగాఁగలవాడును, ఉదార ధరమ్-ఉదార=గొప్పదియైన, కాస్తుభ=కాస్తుభమనెడికంపును, ధరం=తాల్పువాడును, పీత+అమ్మరం=పచ్చనివస్త్రము గలవాడును, సుందరం=చెలువైనవాడును, గోపినాం=గోపస్త్రీలయొక్క, నయనతనుమి - నయన=కన్నులనెడి - చూడ్కులనెడి యనుట, ఉత్పల=నల్ల కలువలచేత, అర్చిత=పూజింపబడిన, తిసం=దేహము గలవాడును - గొల్లచెలువ తెల్ల కృష్ణని శరీరము సారెకు చూచుచుగురినిభావము, గో. వృతమ్-గో=గోవులయొక్కయు, గోప=గొల్లలయొక్కయు, సంఘ=సమూహముచేత, ఆవృతమ్=ఆవరింపబడినవాడును, కల. నిరతం-కల=అవ్యక్తమధురమైన, వేణునాద=పిల్లఁగ్రోవినవలెయందు, నిరతమ్=ఆనందమైనవాడును, -మిక్కిలి పిల్లఁగ్రోవిన మధురముగా నూడుచుండువాడనుట, దివ్య..భూషం-దివ్య=త్రేష్ఠములైన, అజ్ఞభూషం = దేహాలంకారభూషణములు గలవాడును, అగు, గోవిందమ్=కృష్ణుని, భజే=కొలుచుచున్నాను.

శా. శ్రీవత్సాంతికు గోపికానయనరాజీవార్చితం గోపగో
సేవాభావితం గొస్తుభోల్లసితం వంశీనాదమోదాన్వితం
గోవిందుక నవపించయుక్తు శశివరక్తుక పుల్లనీలోత్పలుక
శ్రీవిభ్రాజిత హాటకాంబరయుక్తుక సేవిత భూషాంచితన్. 85

తా వికసించిన కలువలవంటి నల్లనికాంతి గలవాడును, చంద్రునివంటి ముఖము గలవాడును, నెమిలిపురి తలయందు చెరువుకొనుట కిష్టపడువాడును, శ్రవత్సమను పుట్టుమచ్చగలవాడును, గొప్పకాస్తుభమను కంపు దాల్పువాడును, పచ్చనివలవ గట్టువాడును, సుందరమైనవాడును, గోపస్త్రీలచూడ్కులనెడికలువలచే నిలువెల్లఁ బూజింపబడినవాడును, గోవులను గోపకులను చుట్టు బలసియుండువాడును, అవ్యక్తమధురమగు వేణుధ్వని గలవాడును, దివ్యములైన భూషణములు మేనం దాల్చినవాడును, అగుశ్రీకృష్ణుని భజించుచున్నాను.

శ్లో॥ యన్నాభీనరసీరుహోన్తరపుటే భృగ్నాయమాణో విధిః

యద్వక్షః కమలావిలాసనదనం యచ్చక్షుషీ చేన్ద్రినా ।

యత్పదాబ్జవినిస్సృతా సురనదీ శమ్భా శ్శిరోభూషణం

యన్నామన్మరణం ధునోతి దురితం పాయాత్సనః కేశవః॥ 86

ట. మన్నాభీ పుటే-యత్ = ఎవ్వనియొక్క, నాభీ = బొడ్డునందలి, సర
సిగుఱ = తామరయొక్క. అంత = లోపలయనెగు, పుటే = దొన్నెయంగు-దొన్నెవలె
నున్న యాతామరలోపలిభాగమున, విధిః = బ్రహ్మదేవుఁడు, భృక్ష్ణాయమానః =
తుమ్మెదవలె నాచరించుచున్నవాఁడో, యత్ + వక్షః = ఎవనితోమ్ము, కమలా...
చివరకు-కమలా = లక్ష్మీదేవికి, విలాస = లీలార్థమైన, సదనమ్ = గృహమో, యత్ +
చక్షుషీచ = ఎవ్వనిగఁడుకన్నులును, ఇష్ట + ఇనా = చంద్రనూర్యలో, యత్ .
సృతా-యత్ పాదాబ్జ = ఎవ్వనిచరణారవిందములనుండి, వినిస్సృతా = తెలుపడినదైన
సురనదీ = గంగానది, శమ్భా = శివునియొక్క, శిరోభూషణమ్ = తలసామ్మో,
యత్ నామస్మరణం = ఎవ్వనిపేరు స్మరించుట, దురితం = పాపమును, ధునోతి = చెడరఁ
గొట్టునో, 'ఁనోలి' అను పారమున దహించునో, సః = ఆ-ప్రసిద్ధుఁడైన, కేశవః =
శ్రీకృష్ణుఁడు, నః = మమ్ము, పాయాత్ = రక్షించుఁగాక. బొడ్డుఁదమ్ము బ్రహ్మకు పుట్టి
నిల్లు కన్నులు రెండును నూర్యచంద్రులు. పాదతీర్థము శివుఁడు శిరసా వహించెను.
నామస్మరణము సర్వపాపనిర్మూలము. అట్టిమహత్వము గలవాఁడే రక్షింప నర్హుఁడు
గాన మమ్ము రక్షించుఁగాక మన భావము.

ఉ. ఎవ్వనినాభికంజమున శ భృంగముభంగిఁ జెలుగుఁ బద్మజం
డెవ్వనికన్న లిందురపు రెవ్వనివక్షము లచ్చి కాలవ
ట్టెవ్వనివాడెవద్ద జల ర మీశుజటాటవిఁ బొల్చుభూషణం
బెవ్వనిఁ బేర్చొనం గలుపఁమోఁగునో యాహరినన్నుఁ బ్రోచుతన్.

తా. ఎవ్వనిబొడ్డుఁదామరలోపల బ్రహ్మకుమ్మెదవలె జూపట్టునో, ఎవ్వని
వక్షము లక్ష్మీకి విలాసమందిరమో, ఎవ్వనికన్నులు రెండును నూర్యచంద్రులలో,
ఎవ్వని పాదారవిందములనుండి బయలుదేరినగంగ శివునికి తలసామ్ము అయ్యెనో,
ఎవ్వని నామము స్మరింపఁగా పాపములు పటాపంచలగునో, యాశ్రీకృష్ణుఁడు మమ్ము
రక్షించుఁగాక.

అవ. గోపీకటాక్షములు కృష్ణనియయ్యైయవయవములపైఁ
బొలయునప్పుడు చూపట్టుభంగులను వర్ణించుచున్నాఁడు.

శ్లో॥ రక్షన్తు త్వా మసితజలజై రజ్జులిః పాదమూలే
మీనా నాభీసరసి హృదయే మారబాణా మురారేః |
హారాః కణ్ఠే హరిమణిమయా వక్త్రపద్మే ద్విరేఫాః
విజ్ఞాపీడా శ్చికురనిచయే ఘోషయోపిత్కటాక్షాః || 87

టీ మురారే. = శ్రీకృష్ణనియొక్క, పాదమూలే = అడుగులమొదట, అనిత
జలజై = నల్లగులవలచేయిన, అంజలి. = దోయిలియును, నాభీసరసి = బొడ్డు అనెడి
కొలఁకునిండును, మీనా. = చేపలును, హృదయే = తోమ్మనందు-మనస్సునందని భావ

ము, మారబాణాః=మన్యఘనిబాణములును-ఇచట హృదయకబ్జమునకు బాణము లనుటంబట్టి తోమ్మనియు మన్యఘబాణప్రయుక్తమైన భావవికారమునుబట్టి మన స్పృహయు నర్థములు గ్రాహ్యములు, కణ్ఠే=కంఠమునందు, హరిమణిమయాః=ఇంద్రసీమణి వికారములైన, హారాః=హరములును, వక్త్రపద్మే=మోముఁదామరయందు, ద్విరేఫాః=తుమ్మెగలును, చికురనిచయే=కురులసమాహమ నందు, పిష్కా+ఆపిడాః=నెమిలిపుం యనెడి శిరోభూషణములును, అగు, ఘోష...కి బాహ్...ఘోషయోషిక్=గొల్లచెలవలయొక్క, కటాతాః=కడగంటిమాపులు, త్వాం=నిన్ను, రక్షన్తు=రక్షించుఁగాక-గోపకలకటాక్షములు నల్లనివి గావున కృష్ణపాదము మొదలుకొని శిరస్సువఱకును నల్లగలువలు మొదలైనవి గా రూపంపఁబడియె నని తెలియునది, చ. కమలదళాక్షునంఘ్రులకుఁ శ్రీ గల్బలదోయిలి నిమ్ననాభికూ

పమునకు మీలు పేరెదకు శ్రీ భావజువాలు శిరోధి కిందర

త్నములసరాలు మోమువిరిరదమ్మికిఁ దుమ్మెదచాలు మాళిక్వి

విమలపురబీలిదాలు దగుఁ ప్రవేతలచూపులు నిన్నుఁ బ్రోచుతన్ . 87

తా. గోపకలనల్లనికడగంటిమాడులు కృష్ణనిపాదమాలమునం బొలసినప్పుడు నల్ల కలవలనొయిలవలెను, కొలఁతువలె నుండుబొడ్డునంగు చేఁవలవలెను, హృదయమునందు మన్యఘనితూపులవలెను, కంఠమునంగు ఇంద్రసీమణిహరములవలెను, ముఖకమలమునందు తుమ్మెదలవలెను, కురులయందు నెమిలిపురిదండలవలెను, బ్రకాశించుచుండెను. అట్టి కటాక్షములు నిన్ను రక్షించుఁగాక.

అవ. వేకువ నిదుర లేచునప్పటికృష్ణునిచిన్నెలను జెప్పుచున్నాఁడు. శ్లో॥ దధిమధననినాదై స్త్యక్తద్రః ప్రభాతే

నిభృతపద మగారం వల్లవీనాం ఏవిప్యః ।

ముఖకమలనమీరై రాశు నిర్వాప్య దీపాన్

కబళితనవనీతః పాతు గోపాలబాలః ॥

88

టీ. ప్రభాతే=కొంత తెల్లవాఱునపుడు, దధి . నాదైః-దధి=పెరుఁగుయొక్క, మధన=చిలుకుటవలన బుట్టిన, నినాదైః=ధ్వనులచేత, త్యక్తనిద్రః సన్-త్యక్త=విడువఁబడిన, నిద్రః సన్=నిదురగలవాఁడగుచు, నిభృతపదం యథాతథా-నిభృత=రహస్యమైన, పదం యథాతథా=అడుగులు గలుగునట్లుగా-రహస్యముగ నెవ్వరికిని తెలియనట్లు అడుగులిడచు ననుట, వల్లవీనాం=గోపికలయొక్క, అగారం=గృహమును-గృహములను అనుట, ప్రవిప్యః సన్=ప్రవేశించినవాఁడగుచు, ముఖ . సమీరైః-ముఖకమల=మోముఁదామరయొక్క, తామరవంటి మొగముయొక్క, సమీరైః=నాయువులచేత-సోటితో ఊడఁటచేఁ బుట్టినవాయువులచేత ననుట, దీపాన్=దీప

ములను, ఆకు=శీఘ్రముగా, నిర్వాప్య=ఆర్పి, కవళితనవసీతః=కవళిత = మ్రింగఁబడిన, నవసీతః=వెన్నగలవాఁడగు-వెన్నను మ్రింగినవాఁడగు, గోపాలపాలః=గొల్ల పిల్లవాఁడగు కృష్ణుడు, నః = మమ్ము, పాతు=రక్షించుఁగాక.

ఉ. ప్రొద్దునఁ జల్లఁ జిల్కరవరమున్ చెవి సోఁకినయంతలోపలన్
నిద్దురలేచి గోవరమృణీనదనంబులఁ జొచ్చి యొయ్యన
స్వప్న మణించి యాన్యపవరనంబున నాశముఁ బూని దీపము
త్పద్ది యొనర్చి వెన్నఁ గబళించినగోపకుమారుఁ గాంచెనన్, 88

తా. తెల్ల వాటునపుడు పెరుగు చిలుకువ్వనులు విని నిదురలేచి యెవ్వరికిని తెలియకుండునట్లు మెల్లగా నడుగు లిడుచు గొల్ల చెలువలయిండ్లు చొచ్చి వెలుంగుచున్నదీపముల సోటితో నూచి వెన్నలను మ్రింగినచిన్నిబాలకృష్ణుఁడు మమ్ముఁ గాదుఁగాత.

శ్లో॥ ప్రాతః స్మరామి దధిఘోషవినీతనిద్రం

నిద్రావసానరమణీయముఖారవిన్దమ్ ।

హృద్యానవద్యవపుషం నయనాభిరామ

మున్నిద్రపద్మనయనం నవసీతచోరమ్॥

89

టీ. దధి నిద్రం=దధిఘోష=పెరుగు చిలుకుటవలనిదవప్పుడుచేత, వినీత=అడఁప బడిన-పోఁగొట్టఁబడిన, నిద్రం=నిద్ర గలవాఁడును, నిద్రా విన్దమ్=నిద్రా=నిద్రయొక్క, అవసాన = కడపట, రమణీయ=సుందరమైన, ముఖ+అరవిన్దమ్=ముఖకమలము గలవాఁడును - నిదుర లేవఁగానే యానిదురమబ్బుచే సాగనైతామరవలె తులకించు మొగము గలవాఁ డనుట, హృద్య వపుషం=హృద్య=మనోజ్ఞమై, అనవ్య=దోషరహితమైన, వపుషం=దేహముగలవాఁడును, నయన+అభిరామం=కన్నులకు మనోహరమైనవాఁడును-లేక కన్నులచేత మనోజ్ఞుఁడైనవాఁడును, ఉన్నిద్ర నయనం=ఉన్నిద్ర=వికసించిన, పద్మ = తాగురచేసులవంటి, నయనమ్ = కన్నులు గలవాఁడును, అగు, నవసీతచోరం = వెన్నదొంగ యైన చిన్నికృష్ణుని, ప్రాతః = లేపకడ, స్మరామి=స్మరించుచున్నాను నిదురమబ్బుతోఁ గూడిన మొగముతో 'నవసీతచోరమ్' వెన్న దొంగిలించుటకై తమకపడుచున్న చిన్నికృష్ణుని స్మరణము అతిభోగ్య మని యిటు హృదయము.

చ. పెరుగు మథించువేళఁ గనిరపెట్టుక లేచిననిద్రమబ్బుతో

నరుణీమఁ జెందుకన్నుగవరయందముఁ జారుముఖారవిందమున్

నరనతసూవిలాసములరచందముఁ జూడ్కికి వేడ్క సేయఁగాఁ

బరఁగెడువెన్నదొంగను బ్రభృతమునన్ నుతియింటు నామదిక్.

తా. పెరుగుఁ జలుకుచున్నాడు విని నిమరతేచి యానిమరచున్నాన మొగము మఱితఁచెలు కై తామరవలె తులకింపఁగా, అందమై యేకండును లేనిమేను గలిగి, కన్నులండువై, వినినతమ్మివలె నున్నకన్నులు గల చిన్నారి పెన్నవొంగను చిన్ని కృష్ణుని లేపకడ స్మరించుచున్నాను.

శ్లో. పుల్లహల్లకవతంసకోల్లన, గ్లల్ల మాగమగవీగ వేషితమ్ |

వల్లవీచికురవాసితాఙ్గుళీ, పల్లవం కమపి వల్లవం భజే || 90

టీ. పుల్ల . గల్లమ్-పుల్ల = వికసించిన, హల్లక = ఎఱ్ఱదామర యనెడి, వతంసక = కర్ణావతంసముచేత-చెవిని జెరువుకొనెడిభూషణముచేత, ఉల్ల సత్ = ప్రకాశించుచున్న, గల్లమ్ = చెక్కిళ్లు గలవాఁడును, ఆగమ గవేషితమ్-ఆగమ గవీ = వేదాంతవాక్యములచేత, గ వేషితమ్ = వెదకఁబడుచున్నవాఁడును - వేదాంత వాక్యములకును ప్రతిపాదించ నలవి కానివాఁ డనుట, వల్లవీ . పల్లవమ్-వల్లవీ = గోపికలయొక్క, చికుర = కుంతలములచేత, వాసిత = పరిమళించునట్లు సేయఁ దిన, అంగుళీపల్లవం = చిగుళ్ల వంటివ్రేళ్లు గలవాఁడును-గోపికలకురులు దువ్వి పువ్వు లిడి కొప్ప జడ మొదలగునవిగాఁ బన్నుచుండువాఁడుగావున ఆకుంతలములచే వాసించు చున్నవ్రేళ్లు గలవాఁడునుట, కమపి = ఇట్టట్టిని చెప్పరానివాఁడును, అగ, వలవం = గొల్లవానిని-గోపాలకృష్ణునిని, భజే = నేమించుచున్నాను. నిజమునకు 'ఆగమగవీ గవేషి'తుఁడు. మావునకు 'వల్లవీచికురవాసితాంగుళీపల్లవు' డగు 'వల్లవు' డు కనుక 'కమపి' అనిర్వాచ్యుఁ డని భావము.

ఉ. హల్లకతల్లజశ్రుతిపురటాభరణోజ్జ్వలగల్లభాగునిన్

వల్లవకామినీచికురరబంధనుమోత్కరవాసితాంగుళీ

పల్లవు మానిమానసవిరభాసితం వేదగవీగ వేషితమ్

నల్లలితారుణాంబుజవిరళాలవిలోచనుఁ గొల్చెనన్ మదిన్. 90

తా. చెవిగందుల విలాసముకొఱకుఁ జూనినయెఱ్ఱదామరలచేరఁ గొమరు నూపుచున్నచెక్కిళ్లు గలవాఁడును, వేదాంతవాక్యములకును గోచరింపనివాఁడును, గోపికలకుంతలములను దువ్వి పువ్వులు మఱిమి కై సేయుటచే వాసించుచున్న చిగుళ్ల వంటివ్రేళ్లు గలవాఁడును, అనిర్వాచ్యుఁడును, అగుగోపాలకృష్ణుని నడించుచున్నాను. శ్లో॥ స్తేయం హరే ర్హరతి యన్నవసితచౌర్యం

జారత్వ మన్య గురుతల్పకృతాపరాధమ్ |

మాత్యాం దశాననహతి ర్ద్ధుపానదోషం

యత్పాతనాన్తనపయ స్స పునాతు కృష్ణః ||

91

టీ. యత్ = ఎందుచేత, హరే = శ్రీకృష్ణునియొక్క, నవసితచౌర్యం = వెన్న దొంగఱికము, స్తేయం = దొంగతనమును, హరతి = హరించుచున్నదో, అస్య = ఈ

కృష్ణునియొక్క, జారత్వం = విటభావము, గురు .. రాధం-గురుత్వం = గురుభార్య
యందు, కృత=చేయబడిన, అపరాధమ్ = అపరాధమును, హరతి = హరించు
చున్నదో, యత్=ఎందువలన, దశాననహతిః-దశానన=రావణునియొక్క,హతిః=
చంపుట, హత్యాం=బ్రహ్మహత్యాదికమును, హరతి= హరించుచున్నదో, పూతనా
. పయః-పూతనా=పూతనయొక్క, స్తన=చన్నులయొక్క, పయః=పాలు-పూతన
చన్నులబాలు గుడుచుట, మధుపానదోషం=మద్యమును త్రాగినదోషమును, హరతి=
హరించుచున్నదో, తతః=అందువలన-నవసీతచార్యాదులను అనుసంధించినమాత్రము
ననే చార్యాదిదోషము లన్నియు హతములగునట్టిమహత్త్వము గలవాడగుటచేత,
సః=ప్రసిద్ధుడైన,కృష్ణః=కృష్ణుడు, పునాతు=పవిత్రులను జేయుగాక.

చ. గురునతిః గూడినట్టియథుక్రోటి చనుః ప్రజజార తారతిం
బారయపు మద్యదోషములు ౧ పూతనచన్నులు చేచు పెంచినం
దెరలును హత్య రావణహరతిః వినః జౌర్యము వాయు వెన్నదొం
గజీకము లెన్న నట్టికథ ౧ గల్గినకౌరి పవిత్రుఁ జేయుతన్. 91

తా. శ్రీకృష్ణుని వెన్నదొంగజీకమును స్మరింపగా చౌరీత్వము చేసినపాప
మును, జారత్వమును దలంపగా గురుభార్యాసంగమదోషమును, రావణునిఁ జంపుట
ననుసంధింపగా బ్రహ్మహత్యయు, పూతనచన్నులబాలు ద్రావుట నెన్నఁగా మద్య
పానము చేసినదోషమును, బరిహృతము లగును గాన నిట్టిపవిత్రచరిత్రుఁ డగుకృష్ణుడు
మమ్ముఁ బవిత్రులను జేయుఁగాక.

అవ. శ్రీకృష్ణవిరహముచే మదనాతుర యగునొకగోపిక మన్త
ధు నుపాలంభించురీతిని జెప్పచున్నాడు.

శ్లో॥ మార మావస మదీయమానసే, మాధవై కనిలయేయదృచ్ఛయా |
శ్రీరమాపతి రిహాగమే దసౌ, క సప్తహేత నిజవేత్తలఙ్ఘనమ్ || 92

టీ. హేమార=ఓరుస్తథా, మాధ ..లయే-మాధవ=శ్రీకృష్ణనకు, ఏక=
ముఖ్యమైన, నిలయే=వాసస్థానమైన, ఇహ=ఈ, మదీయమానసే=నామనస్సందం,
యదృచ్ఛయా=విచ్ఛలబడిగా, మావస=వసించియుండవలసిన, అసౌ=ఈ, శ్రీరమా
పతిః=లక్ష్మీనాథుఁడగు శ్రీకృష్ణుడు, ఇహ=ఇచ్చటికి, ఆగమేత్=వచ్చెను, హే
రమారమణ వార్యతా మసౌ=అను పారమున, హేరమారమణ=ఓలక్ష్మీకతి, అసౌ=
వీడు. ఈరున్న గుండు, వార్యతాం=వారింపఁబడుఁగాక, వీనిని వారింపుమా యనుట.
నీవు వచ్చి నాకోర్కి దీర్చి యీమన్త భాధను తీర్చుమాయని భావము. నిజ ..లఙ్ఘ
నమ్-నిజ=స్వకీయమైన, వేత్త=గృహమును, లంఘనమ్=అతిక్రమించుట-అక్రమించు
కొనుట యనుట, కః=ఎవఁడు, సహేత=ఓర్పును. ఎవఁడును ఓర్వఁడనుట. శ్రీకృష్ణుని

కామించి వన్మథపడిత మై ఈముక్తిచే శ్రీకృష్ణనిరాక ప్రార్థించి చున్మథాగ్నిని
దూరింపఁజూచిన దని భావము

చ. అనుపమదివ్యధామము ముగ్ధారికి నామన మట్లు గావునక
మనసిజ నిల్వ వద్దు చనురమా వినుమా యనుమాన మేటికిక
వనరుహలోచనం డిటకు క వచ్చిన నేరము వచ్చు నెమ్మెయిం
గనగృహసీమనొండాకఁడుదాగొన నెవ్వఁడుసైఁచుఁ జెప్పమా.

తా. ఓచున్మథా! నామనస్సు కృష్ణునికే వాసస్థాన మైనది. కనుక నిచట
విచ్చలవిడిగా విసింపకుమా. శ్రీకృష్ణఁడును ఇక వచ్చెను. తనయింటిని ఆక్రమించు
కొనుట నెవఁ డోర్చును?

శ్లో॥ ఆకుఁజ్జితం జాను కరంచ వామం, న్యన్యక్షితౌ దక్షిణహస్తపద్మే
అలోకయన్తం నవనీతఖిణ్ణం, బాలం భజే కృష్ణ ముపానతాన్లమ్॥

టి. ఆకుఁజ్జితం=ముడువఁబడినట్టి, వామం=దాపలి, జాను=మోఁకొలిని,
కరంచ=చేతిని, క్షితౌ=భూమియందు, న్యన్య=ఉంచి-ఎడమమోఁకొలిని ఎడమచేతిని
ముడిచి భూమిపైనిడి యనుట, దక్షిణ-దక్షిణ=కుడిదియైన, హస్తపద్మే-
తామరపంటిచేతియందు, నవనీతఖిణ్ణం=నవనీత=వెన్నయొక్క, ఖిణ్ణం=ముద్దను, ఉపా
నత+ఆంగం కంతం-ఉపానత=వ్రాల్చఁబడిన, ఆజ్ఞంసన్తం=అవయవములు గల
వాఁడగుచు-దేహమును వంచి యనుట, అలోకయన్తం=చూచుచున్నవాఁడును, బా
లం=బాలుఁడను, అగు, కృష్ణం=కృష్ణుని, భజే=భజించుచున్నాను. 'బాలం ముకు
ద్దం మనసా స్మరామి' అనుపారమున, బాలం=బాలుఁడు నగు, ముకుద్దం=కృష్ణుని,
మనసా=మనస్సుచేత-మనస్సునందనుట, స్మరామి=స్మరించుచున్నాను అనియర్థము.
ఎడమచేయియు ఎడమమోఁకాలును మడచి భూమినిఁదనానించిదనిచే దేహమును
వంచి కుడిచేతివెన్నముద్దను చూచుచున్నకృష్ణునిపాలుపును కవి యచుసంధించినాఁ
డని తెలియునది.

ఉ. దాపలికేలు జానువు నురదారగతిక ధరణీతలంబున

న్మోపి యుపానతాంగమున క నూల్కొని దక్షిణహస్తపంకజ

స్థాపిత మైననెన్నఁ బ్రేమదంబునఁ జూచి చెలంగుచెల్లుని

న్మోపకుమారు దంతిగమగ్నున సతతంబు మదిం దలంచెగన్. 93

తా. ఎడమమోఁకాలును చేయియు ముడిచి భూమిపై మోపి కరీరము బోర
గిలవంచి కుడిచేత నుండువెన్నముద్దను జూచుచుండుబాలకృష్ణుని భజించుచున్నాను.

శ్లో॥ జానుభ్యా మభిధావన్తం, పాణిభ్యా మతిసుందరమ్

సుకుణ్డలాలకం బాలం, గోపాలం చిన్తయో దుషః॥

తా. ఓరామా! నీవిల్లును బాణములును విడిచి మహార్తకాలము కరమున మహిమయం దైన చెలవంపుఁబిల్లఁగ్రోవిని దాల్చి కింబున గిరింబు విడిచి నెమిలి పురిని జెరువుకొనుము. పిదప నేను నీకు నహస్కరించుచున్నాను

అవ. ఒకగొల్లపిల్లవాఁడు కృష్ణం జూచి చెప్పువాక్యము నిట యనుసంధించుచున్నాఁడు.

శ్లో॥ అయం క్షీరామ్నోధేః పతి రితి గవాం పాలక ఇతి

శ్రీ తోఽస్మాభిః క్షీరోపనయనధియా గోపతనయః।

అనేన ప్రత్యూహా వ్యరచి సతతం యేన జననీ

స్తనాద వ్యస్మాకం సకృదపి పయో దుర్లభ మభూత్ ॥ 96

టీ. అయం=ఈ, గోపతనయః=గొల్లపిల్లవాఁడు - కృష్ణఁ డనుట, క్షీర + అమ్నోధేః=పాలసముద్రమునకు, పతిరితి=దొరయనియు, గవాం = గోవులకు, పాలక ఇతి=కాపరి యనియు, క్షీర. ధియా - క్షీర=పాలయొక్క, ఉపనయన=సంపాదించుకొనెడి, ధియా=బుద్ధిచేత, అస్మాభిః=మాచేత, శ్రితః=ఆశ్రయింపఁబడెను - పాలసముద్రమునకు దొరయనియు గోవులకు పాలకుఁడనియు మేము యథేచ్ఛయుగా పాలుదొరకుననుతలంపుతోఆశ్రయించితిమఁట, యేన=ఏహేతువుచేత, సతతం=ఎల్లప్పుడును, అస్మాకం=మాకు, జననీస్తనాదపి=తల్లిచన్ననుండియు, సకృదపి=ఒకానొకప్పుడైనను, పయః=పాలు, దుర్లభం = పొందనలవికొనిది, అభూత్=అయ్యెనో-మాకొకప్పుడైనను తల్లిపాలు సైతముత్రాగుటకు లేకపోవుకారణమున, అనేన=ఏనిచేత - ఈకృష్ణునిచేత, ప్రత్యూహః=విఘ్నము, వ్యరచి=చేయఁబడెను. తల్లిపాలే లేకుండఁ జెఱిపినప్పుడు మఱి మేము కోరినట్లు గోవులపా లెక్కడిది కాఁబట్టి మేము పాలు ద్రాగుటకు విఘ్నము గావించినాఁడని యర్థము.

చ. చెలువుఁడు గోగణాధిపతి శ్రీరపయోధివిహారి యీతనిం

గొలిచినఁ బాలు గల్లు ననుకోరికతోఁ గడుభక్తి సేయఁగా

బలిబలి మాదుతల్లి చనుఁబాలకు సైతము విఘ్నకర్తయై

యలవడె నట్లుగొల్తు మింక శ్రీ సక్కట తేడని నమ్మి గోపకున్ .96

తా. ఈగోపాలకృష్ణుఁడు పాలసముద్రమునకు దొర యనియు ఆవులను గాచువాఁడనియు కావుననే మాకు పాలు వలయునంత దొరకునని తలంచి యాశ్రయించితిమి. తుదకు తల్లిచనుబాలుకూడ ఒకప్పుడైనను మాకు లభించుట యరుగుగావించినాఁడు. కనుక మాకు పాలుదొరకుటకే విఘ్నముచేసినాఁడనుట చెప్పనేల?

అవ. ఒకగోపిక చతురముగాఁ జెప్పినమాటను అనుసంధించుచున్నాఁడు.

శ్లో॥ హస్త మాక్షిప్యయాతోఽసి బలా త్కృష్ణ కి మద్భుతమ్॥

హృదయా ద్యది నిర్వాసి పారుషం గణయామి తే॥ 97

టీ. హేకృష్ణ=ఓకృష్ణ! బలాత్=బలవంతముగా, హస్తం=చేతిని, ఆక్షిప్య= విదిల్చి, యాతః=పోయినవాడవు, అసి = అగుచున్నావు, కిం=ఏమి, అద్భుతమ్= అశ్చర్యము - నాచేయి విదుల్చుకొనిపోవుట ఒక యాశ్చర్యము కానేరదనుట, హృదయాత్=నా హృదయమునుండి, నిర్వాసీయది = బయలుపడలిపోతివేని, తే=నీకు, పారుషం=పారుషమును-మగతనమును, గణయామి=లెక్కింతును-నాచేయి విదుల్చు కొనిపోవుట వింత కాదు; నామనస్సునుండి వెలికి పోయితివేని యప్పుడే నీకు పారు షముకలదని యెన్నుచున్నాననుట - నీవు నామనస్సును విడిచిపోనేరవని యర్థము. నిన్ను నేను సదా మనస్సుననే మఱవక స్మరించుచుందును; నీవు మఱపించినను నిన్ను నేను మఱవను అని భావము.

చ. వలచితిరా యటంచుఁ జెయ్యివట్టినఁ గొగిట గారవించి చె

క్కిలిఁ గొనగోట నొక్కి కరఁగింపక చిమ్ముక పోయె దీక్రియం

గలఁపున నిల్చు జక్కక కరదా చనఁ గల్గినఁ జారుషంబు నీ

కలవడె నంచుఁ బల్కుచెలి శ నక్కునఁ జేర్చినశౌరిఁ గాంచెదన్.

తా. కృష్ణ! నీవు నాచేయి విదుల్చుకొని పోవుట యొక యాశ్చర్యము కాదు; నామనస్సునుండి వెలికి పోఁజాలితివేని యప్పుడే నీకు మగతనమున్నదని నేను దలం తును. అంతవఱకు నీకు పారుష మున్నదని తలంపను.

శ్లో॥ తమసి రవిరి వోద్య నృజ్జతా మమ్బురాశౌ

ప్లవ ఇవ తృషితానాం స్వాదువర్షీ వ మేఘః॥

నిధిరివ విధనానాం దీర్ఘతీవ్రామయాణాం

భిషగివ కుశలం నో దాతు మాయాతు శౌరిః॥ 98

టీ. తమసి సతి=చీకటియందు - చీకటియుండఁగా, ఉద్యన్=ఉదయించు చున్న, రవిరవ=సూర్యునివలెను, అమ్బురాశౌ=సముద్రమునందు, మజ్జతాం=మునుఁ గుచున్నవారికి, ప్లవ ఇవ=తెప్పవలెను, తృషితానాం=దప్పిగొన్నవారికి, స్వాదువర్షీ - స్వాదు=భోగ్యముగా, వర్షీ=వర్షించుచున్న, మేఘ ఇవ=మేఘమువలెను, విధనా నాం = ధనములేనివారలకు, నిధిరివ=నిత్యమువలెను, దీర్ఘ ..యాణాం - దీర్ఘ = ఎడతెగక సాగుచున్న, తీవ్ర=వేండ్రములైన, అమయాణాం=రోగములుగలవారికి, భిషగివ=వైద్యునివలెను, శౌరిః=శ్రీకృష్ణుఁడు, నః=మాకు, కుశలం=కుశలమును, దాతుం=ఇచ్చుటకు, ఆయాతు=వచ్చుగాక.

మ. అడవిం జీకటిఁ బోవువాని కుదయం శ బై నట్టిసూర్యాకృతిఁ

జడధిం గ్రుంగఁగ నావ దగ్గఱినయోజం బేదకుఁ లిచ్చి చొ

వృషదరీతిం దృష దీర్పగా జడిమొగుల్ శ పైకొన్నచందాననొ
వృషదరక మా నైడునై ద్యునట్లు హరి డాకయకవచ్చి నక బ్రోచుతన్.

తా. చీకటి గలిగినప్పుడు నూర్వడుదయించినట్లును, సముద్రమునం బడి
మునుంగువానికి నావ చేహటినట్లును, దప్పిగొన్నవానికి నింపైనవర్షము మబ్బు గురిసి
నట్లును, పేదకు పెన్నిధి దొరకినట్లును, దీర్ఘరోగమున బాధపడువారికి వైద్యుడు
లభించునట్లును, సంసారబద్ధుల మైనమమ్ము కృష్ణుడు వచ్చి రక్షించుగాక.

అవ. ఇందు మదనగోపాలమంత్రమూర్తిని కవి వర్ణించుచున్నాడు.
శ్లో॥ కోదణ్డం మన్మథం సుగంధి విశిఖం చక్రాబ్జపాశాబ్జుశం

హైమిం వేణులతాం కరైశ్చ దధతం సిందూరపుష్పారుణమ్ |

కస్తరాధికనుద్దరం స్మితముఖం గోపాజ్ఞనావేష్టితమ్

గోపాలం మదనాధిపం త మభజం త్రైలోక్యరత్నమణిమ్ || 99

టీ. మన్మథం = మృదువైన-చెఱుకుమయమైన-ఇచ్చట 'మదనాధిపమ్' అని
కృష్ణుని మన్మథాభిమానివై వతముగా వర్ణించుటచే నిట మన్మథసాధర్యమును జెప్పు
చున్నాడు. మతీయు మీద 'కోదణ్డ మైతవమ్' అని చెప్పుచున్నాడుగనుక
'మన్మథమ్' అనగా చెఱుకుమయమగుటచే మనోజ్ఞ మైన యనియర్థము, కోదణ్డమ్ =
విల్లును, సుగంధి = పరిమళించుచున్న-పుష్పమయమైన, విశిఖం = బాణమును, చక్ర
కుశమ్-చక్ర = చక్రము, అబ్జం = శంఖము, పాశం = పాశమును, అంకుశం-అంకుశమును
హైమిం = బంగారుమయమైన, వేణులతాం = పిల్లగ్రోవియు, కరైః = చాస్తముల
చేత, దధతం = ధరించుచున్నవాడును, సిందూరపుష్పం- సిందూరపుంజం = చెందిరపు
రాశివలె, అరుణం = ఎఱువయినవాడును-ఇచ్చట మన్మథాభిమాని యగుమూర్తివిశేష
మును జెప్పుటచే నలుపును జెప్పక యెఱుపును జెప్పినాడని తెలియునది, కస్త...దరమ్-
కస్తరం = మన్మథునికంటె, అధికం = ఎక్కుడుగా, సుద్దరమ్ = చక్కనైనవాడును,
స్మితముఖం-స్మితం = చిఱునవ్వుగల, ముఖం = మొగము గలవాడును, గోపా . ప్లితమ్-
గోప + అజ్ఞనా = గోపస్త్రీలచేత, వేష్టితమ్ = చుట్టబడినవాడును, త్రైలోక్య .
మణిమ్-త్రైలోక్యం = మల్లోకములకును, రత్నమణిమ్ = చింతామణియైనవాడును-చిం
తామణివలె మల్లోకములవారికిని శోరినకోర్కె లాసగువాడనుట, మదన + అధి
పం = మన్మథునికి అధిపతియైనవాడును - మన్మథాభిమానివై వతి మైనవాడును,
అగు, తం = ఆ - ప్రసిద్ధుడైన, గోపాలమ్ = గోపాలకృష్ణుని, అభజమ్ = భజించిరి.
ఇచ్చట 'కరై' అనుటచే మీద 'బ్రహ్మణ మప్తవిధిబాహుభిః' అన్నట్లు అష్టకరము
లని తెలియునది. 'గోపాలం సతతం భజామి వరదం త్రైలోక్యరత్నమణిమ్' అను
పారాంతరమున, వరదం = వరప్రదుడగు, గోపాలం = గోపాలకృష్ణుని, సతతం = ఎప్పు

దును, భజామి=భజించుచున్నాను, అని యర్థము. ఈశ్లోకమునర్థమేమిఁదరాఁగల
'నోద్ధృ మైశ్చవమ్' అనుశ్లోకమున పఠియు స్పష్టము.

చ. అలరులలోరి యించువిలునంకుశపాశరధాంగశంఖవం

శలతలు బాహులక్ వెలయఁ ర జక్కనిగోపకుమారమన్మధుఁ

లలితదరస్త్రితాననుఁ ద్రిలోకజనావనుఁ గుంకుమానుఁ

జ్వలతరగాత్రు గోపజలరజాతముఖసుఖపాత్రుఁ గొల్చెదన్. 99

శా. చెఱకుమయమై చెలువు నూపువిల్లును, పువ్వచయమై పరిమళముగల
బాణమునును, చక్రమును, శంఖమును, పాశమును, అంకుశమును, బంగారుపిల్లం
గ్రావియు ఎనిమిదిచేతులం దాల్చి, చెందిరపుఁబాడివలె నెఱ్ఱనై, మన్మథునికంటె
గుండుఁడై, చిఱునవున్ తొలఁకుముగముతో గోపస్త్రీలు బలసియుండఁగా నొ
ప్పుచు, ముల్లోకములకును జింతామణివలెఁ గోరినకోర్కు లిచ్చుచు, మన్మథాభి
మానినైవ మై వెలుంగుగోపాలకృష్ణుని భజించితిని.

శ్లో॥ సాయజ్కాలే వనాస్తే కుసుమితనమయే సైకతే చన్ద్రికాయాం

త్రైలోక్యాకర్షణాజ్ఞం సురనరగణికామోహనాపాఙ్గమూర్తిమ్ |

సేవ్యం శృంగారభావై ర్నవరసభరితై ర్గోపకన్యాసహస్రై

ర్వస్తేహం రాసకేళీరత మతిసుధగం వశ్యగోపాలకృష్ణమ్ || 100

తీ. కుసుమితనమయే=ననకాయనందు - వసంతకాలమున, వనాంతే=రమణీ
యమైన వనమందు. బృందావనమందనుట, చంద్రికాయాం=చెన్నెలయందు, సైకతే=
ఇసుకలిన్నయందు, త్రైలోక్యాకర్షణాజ్ఞం=త్రైలోక్యములలోకములను, ఆకర్షణ=
వశముచుకొనెడి, అజ్ఞం=అవయవములు గలవాఁడును- అవయవసౌందర్యాతిశయ
ముచే ముల్లోకములను వశముచేసికొన్నవాఁడనుట, సుర.మూర్తిం-సుర=దేవతల
యొక్కయు, నర=మనుష్యులయొక్కయు, గణికా=వేశ్యలకు-దేవవేశ్యలకును మను
ష్యవేశ్యలకును ననుట, మోహన=మోహమును బుట్టించునట్టి, అపాంగం=కడగన్నులు
గల, సూర్పం=ఆకృతిగలవాఁడును-కడగంటిమాపులచేతనే దేవమనుష్యవేశ్యలను
నశ సుచేసికొనువాఁడనుట. నవరసభరితైః-నవరస-తొమ్మిదిరసములచేతను, భరితైః=
నిండినవారగు, గోపకన్యాసహస్రైః=వేలకొలదిగోపస్త్రీలచేత, శృంగారభావైః=
శృంగారప్రయుక్తము లైనభావములతోడ, సేవ్యం=సేవించదగువాఁడును - ఇవట
'నవరస' అని తొమ్మిదిరసములు సామాన్యముగా చెప్పఁబడినను శృంగారరసమే
యిచట ప్రధానమనియు తక్కినవి అంగములై దానికి బోషకములగుననియు తెలి
యునది. రాస. రతిమ-రాసకేళి=రాసక్రీడయందు, రతిమ=ఆసక్తుఁడైనవాఁడును,
అతిసుధగం=మిక్కిలిసుందరుఁడైనవాఁడును, అగు, వశ్యగోపాలకృష్ణం=సర్వజను

లకు వశ్యుడైన గోపాలకృష్ణుని, అహం=నేను, సాయంకాలే=సాయంకాలము నందు, వందే=నమస్కరించుచున్నాను. ఇట రాసక్రీడ గావున గోపస్త్రీలు వేల కొలదిని బరివేష్టించియున్నారనియు, ఆరాసక్రీడయందు ప్రయుక్తులైన ధూ విశేషములును అపాంగవిభ్రమములును, వానియందు నిపుణులైన దేవమనుష్యగణికలకు మోహకరముగా నుండెననియును చెలియునది. వేశ్యలకే నాట్యప్రయుక్తులైన యపాంగవిభ్రమాదులందు కాశల మధికముగావున, దేవమనుష్యస్త్రీలను కెప్పక దేవ మనుష్యవేశ్యలను జెప్పినాడు. అపాంగవిభ్రమములందు నిపుణులైన వేశ్యలమఁగూడ మోహము గొలుపునంతటి యపాంగవిభ్రమములు రాసక్రీడయందు నెఱవినాడని మోహకత్వాతిశయము తెలియునది.

మ. పటుశృంగారతరంగితాంగు లగుగోరపాలాంగనల్ గొల్వ ను
త్కటబృందావనసై కతంబుల వనంతజ్యోత్స్నలన్ రోదన్
తటవేశ్యాతతి దృష్టిలాసములచేతం జొక్క రాసక్రియా
నటనాటోపవశీకృతత్రిభువను శ్ర న్సంజక మదిం గొల్చెదన్. 100

తా. బృందావనములో వసంతకాలమున రాత్రియందు వెన్నెల గాయుచుం డఁగా నినుకదిన్నియలందు చేరి, ముల్లోకంబులకు వలపించునట్లు చెలువు గలుక, కడగంటివిభ్రమములు దేవమనుష్యవేశ్యలమఁగూడ మరులు గొలుప, వేలకొలదిని గోపికలు శృంగారరసప్రధానము లగురసములు చిప్పిల తన్ను శృంగారచేష్టలు పచ రించుచుఁగొలుచుచుండఁగా, రాసక్రీడ నలుపుచు, భక్తజనులకు వశుండై విలసిల్లు గోపాలకృష్ణునికి నమస్కరించెద.

శ్లో॥ కదమ్బ మూలే క్రీడన్తం బృద్ధావననివేశితమ్ |

పద్మాననస్థితం వద్దే వేణుం గాయన్త మచ్యుతమ్ ||

101

టీ. కదమ్బమూలే=కడిమిచెట్టుక్రింద, క్రీడన్తం=క్రీడించుచున్నవాఁడును, బృద్ధా. వేశితమ్-బృద్ధావన=బృందావనమందు, నివేశితమ్=ప్రవేశించినవాఁడును, 'నివేశితమ్' అనుపారమున, నేవించినవాఁడును- తేక, బృందావనమందలి గో గోప గోపీజనులచేత నేవింపఁబడినవాఁడును, పద్మాననస్థితం=పద్మాననమందుఁ గూర్చు న్నవాఁడును, 'పద్మోపరిస్థితం' అనుపారమున, పద్మ=తామరయొక్క, ఉపరి=మీఁద, స్థితం=ఉన్నవాఁడును అని యర్థము, వేణుం=పిల్లఁగ్రోవిని, గాయన్తం=గానమునేయుచున్నవాఁడును, ఆగు, ఆచ్యుతం=(వికారరహితుఁడైన) కృష్ణునిం గూర్చి, వద్దే=నమస్కరించుచున్నాను.

ఉ. పావనయమునాంబుకణ్ధభావితశీతలవాతధూతబృం
దావనపాళిఁ బుష్పితకరదంబకవృక్షపుమూలకేళి రా

జీవనవీనపీరిక వరసించుచు వేణువినోదనాది యా

నావనజాయతేక్షణ నరహర్షిత మెన్నెద నిష్టసిద్ధికిన్.

101

తా. బృందావనమును జూచి యందలిగోగోపికాదులెల్లఁ గొలువఁగాక డివి చెట్టుక్రింద క్రిడించుచు తామరపైఁ గూర్చుండి పిల్లంగ్రోవి యూఁడుచునుండు శ్రీ కృష్ణునికి నమస్కరించెదను.

శ్లో॥ బాలం నిలామ్బుదాభం నవమణివిలసత్కిక్కిణీజాలబద్ధ

శ్రోణీజఙ్గాస్తయుగ్మం విపులరురునఖప్రోల్లసత్కర్ణభూషమ్ ।

పుల్లామ్భాజాభవక్త్రం హతశకటచురుత్పూతనాద్యం ప్రసన్నం

గోవిందం వన్దితేన్ద్రాద్యమరవర మజం పూజయే ద్యానరాజా॥102

టీ. నిల + అమ్బుద + అభం = నల్ల నిమబ్బువంటికొంటి గలవాఁడును, నవ . యుగ్మం = నవ = తొమ్మిదివిధములైన, మణి = వజ్రము మొదలైన నమణులచేత, విలసతి = ప్రకాశించుచున్న, కిక్కిణీ = చిటుగంటలయొక్క, జాల = దారముచేత, బద్ధ = కట్టఁబడిన, శ్రోణీ = పిఱుంగులయొక్కయు, జఙ్గాస్త = పిక్కలచివరలయొక్కయు, ద్వింద్యం = జంటగలవాఁడును - పిఱుంగులయందు మొలనూలిగజ్జెలను కాళ్లయందు మువ్వగజ్జెలను గలవాఁడునుట, విపుల . భూషమ్ = విపుల = పెద్దదియైన, రురు = నల్ల గాఱలగు పుయొక్క, నఖ = గోటిచేర, ప్రోల్లసత్ = మిక్కిలి ప్రకాశించుచున్న, కర్ణభూషం = కర్ణభూషణము గలవాఁడు దృష్టిగోపపరిహరముకొఱకు మెడయందలి భూషణమునో పెద్ద గుప్పిగోరు గూర్చుట నిట తెలియునది, పుల్లా . వక్త్రం = పుల్ల = విడిచించిన, అమ్భాజ = తామరపూవునో, అభ = సమానమైన, వక్త్రం = మొగముగల వాఁడును, హత . నాద్యం = హతి = చంపఁబడిన, శకట = శకటానురుఁడు, మరుత్ = తృణావర్తఁడును, పూతనా = పూతనయు, ఆద్యం = మొదలుగాఁగలవాఁడును, శకటానురత్నజావర్తపూతనాదులను జంపినవాఁడునుట, ప్రసన్నం = నిర్మలఁడైనవాఁడును, నామ్బుదాభం = నీలముగలవాఁడును, వన్ది . వరమ్ = వన్దిత = వందనము నేయఁబడువారైన, ఇన్ద్రా - ఇంద్రుఁడో, ఆది = మొదలుగాఁగల, అమర = దేవతలకు, వరమ్ = శ్రేష్ఠుఁడైన వాఁడును, వదితుల నిల్ల వందితుల ఁడైనవాఁడునుట, అజం = పుట్టుకలేనివాఁడును, సాలం - గొలుంగును, అగు, గోవిందం = కృష్ణుని, వాసర + ఆదా = ప్రాతిఃకాలమున, పూజయే = పూజింపవలయును.

ఉ. శాంఘం బయోదనీలు సురకపాలకవర్ణితశీలు ఘంటికా

హాలకటితశీవగతరలుక్ హతచక్రనమీరశాంబరీ

జాలుఁ బ్రిస్తుల్లపద్మవిలసన్ముఖ వ్యాఘ్రునఖాభిరాము గో

పాలుఁ బ్రసన్ను చమ్యతుఁ బ్రభాతసమర్చితుఁ జేయఁగాఁ దగున్.

తా. నల్లనిమబ్బునంటిమేరిచాయ గలిగి, పిఱుడులయంగును పాదములందును వజ్రములు మొదలైన రత్నములు వాచినచిఱుగజ్జెలదారములు విలసిల్లగా, పెద్ద దుప్పిగోరు కంఠభూషణమున ప్రకాశింపగా, వికసించిన తామరపంటిన మొద్దు గము గలిగి, శకటానురునిని తృణావర్తండు పూతన మొదలగువారిని జంపి, యింద్రాదులకెల్లఁ దలమిన్నయై పుట్టుపులేనివాడయ్యు లీలాధము బాలుఁడై యవతరించిన కృష్ణుని వేకువను బూజింపవలయును.

శ్లో॥ వస్త్ర్యంజేవై రుక్మస్తం వికసితకురువద్ధాభ మిన్ద్రివరాత్మం

గోగోపీబృన్దవీతం జితరిపునివహం కున్దమన్దారహాసమ్ ।

నీలగ్రీవాగ్ర్యపిఞ్చగ్రధనసువిలసత్కున్దలం భానుమన్దం

దేవం పీతామ్బరాధ్యం యజయజ దినశో మధ్యమాహ్నేరమాన్దయై॥

తా. జేవై = దేవతలచేత, వస్త్ర్యం = కొనియాడఁదగినవాడును, విక .. దాభమ్ = వికసిత = ప్రకాశించుచున్న, కురువన్ద = కంపులయొక్క, ఆభం = కాంతిగలవాడును, ఇండివర + అత్మం = నల్లకలువ రేకులవంటికన్నులు గలవాడును, గో...వీతం-గో = గోవులయొక్కయు, గోపీ = గోపికలయొక్కయు, బృన్దం = సమాహమచేత, వీతం = చుట్టఁ బడినవాడును, జిత .. వహమ్-జిత = గెలువఁబడిన, రిపు = శత్రువులయొక్క, నివ హమ్ = సమాహమగలవాడును, కున్ద ... హాసం-కున్ద = మల్లెలవంటియు, మన్దార = కల్పవృక్షములవంటియు, హాసం = చిఱునవ్వు గలవాడును, నీల...కున్దలం = నీల గ్రీవ = నెమలియొక్క, అగ్ర్య = శ్రేష్ఠమైన, పిఞ్చ = పురియొక్క, గ్రధన = కూర్చుటచే, సు + విలసత్ = మిక్కిలి ప్రకాశించుచున్న, కున్దలం = కురులుగలవాడును 'పిఞ్చాచ్చ కలనసువిలసత్' అనుపారమున, పిఞ్చ = నెమలిపురియొక్క, ఆకలన = కట్టుటచేత, మిక్కిలి ప్రకాశించుచున్నకురులు గలవాడని యర్థము. భానుమన్దం = కాంతులతోఁ గూడినవాడును, పీతామ్బర + ఆధ్యం = పీతాంబరముచే పూర్ణఁడైనవాడును-పచ్చని వలనను గట్టినవాడునుట, దేవం = దేవుండగు, ముమన్దం = శ్రీకృష్ణుని, దినశః = ప్రతి దినమును, మధ్యమాహ్నే-మధ్యాహ్నకాలమందు, రమాన్దయై = సంపదకొఱకు, యజయజ = పూజింపుము పూజింపుము.

మ. కురువిందప్రతిమానమోహనతనుక్ ౧ గోగోపికానంవృతు

న్యూరనందోహ ముసింద్రవందితు ముకున్దం గుండమందారసుం

దరమందస్మితుఁ బింఛభూషణ రిపురధ్వంసిక్ సువర్ణాంబరకా

సరసీజాత్మని మధ్యమాహ్నమునఁ బూజితో నేసిశీ లొందెనన్.

తా. దేవతలకు వందసియుఁ డై, వికసిల్లినకంపులజిగి గలమేరిచాయతో,

నల్లగలవశేషులవంటికన్నులు గలిగి, గోవులు గోపికలును గుంపులు గట్టి చుట్టును బలినీయుండగా, శత్రుసమూహముల జయించి, మొల్లలను గల్పవృక్షములను బోలు లెలినవృక్షులు నివృణ్ణుల, మేలైన నెమిలిపురిని జెరువులుచేకుడలు ప్రకాశించుచుండగా, కాంతులు దొంతరలుగొనుచు, పచ్చవలువఁ గట్టి జలయుచుండుదేవుని శ్రీకృష్ణుని మధ్యాన్నమునగు సంపద గలుగుకొఱకు యజింపుము.

శ్లో॥ చక్రాస్తద్వస్తవైరివ్రజ మజిత మసాస్తావసీభార మాద్యై
రావీతం నారదాద్యై ర్మునిభి రభినుతం తత్త్వనిర్మితహేతోః
సాయాహ్నా నిర్మలాంబు నిరుపమరుచిరం చిస్తయే స్థీలభాసం
మస్త్రీ విశోద్ధయస్థిత్యపహరణపదం ముక్తిదం వాసుదేవమ్॥ 104

టీ. మస్త్రీ = గోపాలమంత్రము జపించువాడు, చక్రా వ్రజం-చక్ర +
స్త్ర = సుదర్శనచక్రముకొనచే, ధ్వస్త = పటాపంచలు సేయఁబడిన, వైరి = శత్రువుల
యొక్క, వ్రజం = సమూహముగలవాఁడను, కావుననే, అజితం = శత్రువులచే జయిం
పఁబడినివాఁడును, అపా భారం-అపాస్త = పోఁగొట్టఁబడిన, అవని = భూమియొక్క,
భారం = గరువు గలవాఁడును - భూభారమును తొలగించినవాఁ డనుట, ఆద్యై =
ఆగ్ని లగ్నబ్రహ్మగులచేర, ఆపితమ్ = పరివేష్టించఁబడినవాఁడును నారద + ఆద్యై =
నారగుఁడు ముదలైన, మునిస్థి = మునులచేత, తత్త్వ . హేతోః - తత్త్వము
యొక్క, నిర్మలి = నిశ్చయించుట అనెడు, హేతోః = కారణమువలన-తత్త్వము నిర్ణ
యించుకొను 19 నుట, 19 నుతం - స్తోత్రము చేయఁబడినవాఁడు-నారదాదులు శ్రీకృ
ష్ణునితత్త్వమును నిర్ణయించువాక్యములచే స్తోత్రము చేయుగురనుట, నిరుపమరుచిరం-
నిరుపమం సాటిలేని, రుచిరం = మనోహరమైనవాఁడును, 'నిరుపమ రుచిరం' అను
పాఠమున, నిరుపమం = సాటిలేనివాఁడును, 'అచిరం' అనునది 'చింతయేత్' అను
క్రియతో నన్వయించుచున్నది. నిర్మల + అంబు - నిర్మల = నిర్మలములైన-స్త్రవైరి
తములైన చునుట, అంబు = ఆవయవములు గలవాఁడును, స్థీలభాసం = నల్లనికాంతి
గలవాఁడును, విశోద్ధ...పదం-విశ్న = ఒకత్తయొక్క, స్థిలి = ఉనికికిని, అపహరణం
లభుమునకును పదం = స్థాన మైనవాఁడును-వానియందే జగము పుట్టి లయించుననుట,
ముక్తిదం = పూర్వమున నుండనవాఁడును, అగు, వాసుదేవం = వాసుదేవునికుమారుడైన
శ్రీకృష్ణుని, సాయాహ్నా = సాయంకాలమందు, దిస్తయే = దింతింపవలయును.

మ. క్షీతిభారావహు నారదాదిమునిరాశీసేవ్య విశోద్ధయ

స్థితిసంహారవిశారదుః నిరుపమరశ్మీనిర్మలాంగుః సము

న్నతచక్రాయుధఖండితారి నజితం స్నాయంబునం గొల్వ సం

తరివిజ్ఞానము ధుక్తిముక్తు లమగుం ధ దన్తంత్రినందికిన్.

గా. చక్రము మునచే శత్రుసమూహములం బటాపంచలు సేయఁవాఁడు గవుని

శత్రువులకు జయింపబడనివాఁడును, భూభారమును దోలఁగించినవాఁడును, అద్యులగు బ్రహ్మగులచే పరివేష్టించబడినవాఁడును, నారదుఁడు మొదలైనమునులచే తత్త్వము నిర్ణయించుకొఱుకు స్తోత్రముచేయబడినవాఁడును, శుద్ధసత్త్వమయవిగ్రహుఁడును, సాటి లేని కాంతి దళుకొత్తువాఁడును, నల్లనిమేనిచాయ గలవాఁడును, జగమునకు జననమును లయమును గలుగుస్థాన మైనవాఁడును, మోక్షదాయకుఁడును అగు వసుదేవునికుమారుని కృష్ణుని గోపాలమంత్రజపపరుఁడు సాయంకాలమున ధ్యానింపవలయును.

శ్లో॥ కోదణ్డ మైంద్రవ మఖణ్డ మిషుంచ పౌష్పం

చక్రాబ్రహ్మపాశసృణీకాఞ్చనవంశనాశమ్ |

విభ్రాణ మప్తవిధబాహుభి రర్కవర్ణం

ధ్యాయే ధ్ధరిం మదనగోపవిలాసవేషమ్ ||

105

టీ. అఖణ్డం = సంపూర్ణమైనదియు, విక్షవం = చెఱుకువికార మైనదియు, అగు, కోదణ్డం = విల్లును, పౌష్పం = పుష్పమయమైన, ఇషుంచ = బాణమును, చక్రానాశమ్ = చక్ర = చక్రమును, అబ్జ = శంఖమును, పాశ = పాశమును, సృణీ = అంకుశమును, కాఞ్చన = బంగారుమయమైన, నాశమ్ = పిల్లఁగ్రోవిని, అప్తవిధబాహుభిః = ఎనిమిది విధములైనచేతులతో, విభ్రాణం = ధరించుచున్నవాఁడును, అర్కవర్ణం = సూర్యుని వంటివర్ణముగలవాఁడును, మదన వేషమ్ = మదనగోపం = మదనగోపాలరూపమైన, విలాసం = విలాసముతోఁగూడిన, వేషమ్ = వేషముగలవాఁడును. విలాసయుక్తమైన మదనగోపాలమూర్తి గలవాఁడనుట, అగు, హరిం = విష్ణువును, ధ్యాయేత్ = ధ్యానింపవలయును. ఇచట మదనగోపాలరూపమైన మూర్తివిశేషమును జెప్పటచే అప్తవిధబాహువులును, అర్కవర్ణమును జెప్పినాఁడని తెలియునది. మదనగోపాలుఁడు గావుననే మదనత్వనూచకముగా చెఱుకువిల్లును పూబాణమును, గోపాలత్వనూచకముగా పిల్లఁగ్రోవియుఁ దాల్చినాఁడని తెలియునది.

చ. విరులలకోరియుం జెఱుకురవిల్లు గుణాంకుశశంఖచక్రముల్

కరముల నాటిటం జెలఁగఁ ౩ గాంచనవేణువు రెండుచేతులక

మెఱయఁగఁ బట్టి సూర్యురచి ౩ మీఱినగోపకుమారమన్మధు

న్దరి నవమోహనాంగుని మకనంబున నిల్పెద నిష్టసిద్ధికిన్. 105

తా. రెండుచేతుల శంఖచక్రములను, రెండుచేతుల చెఱుకువిల్లును పుష్పబాణమును, రెండుచేతుల పాశాంకుశములను తక్కినరెండుచేతులతో బంగారువేణువును పట్టి వాయించుటయు, నిల్లెనిమిదివిధములైనవస్త్రములందును ఆయావానిని దాల్చి సూర్యునివలె నెఱ్ఱనికాంతిం దేఖింపఁచు, విలాసప్రయుక్తమైనమదనగోపాలమూర్తిని దాల్చినప్రీతిష్ఠుని ధ్యానింపవలయును.

5.-ఒక గోపికకును కృష్ణునికీ గలిగినయుక్తిప్రత్యుక్తిక
స్పృశున్నాడు.

కః కవాటం ప్రహరతి కుటిలే' మాధవః, కిం వసంతో?
కిం కులాలో? సహి ధరణిధరః, కిం ద్విజిహ్వః ఫణిస్త్రో?
ఘోరాహిమర్దీ, కి మసి ఖగపతి? రోహరిః, కిం కపిస్త్రో?
ఽ గోపకన్యాప్రతివచనజతః పాతు వ శ్చక్రపాణిః॥ 106

=ఎవడు, అట్లుశ్వా=వ్రేలిచేత, కవాటం=తలుపును, ప్రహరతి=కొట్టు
చి గోపికవాక్యము. కుటిలే = కుటిలురాలా-కొట్టువాడు పీడని తెలి
కట్టు నటించుకపటాత్మరాలా యనుట, మాధవః=కృష్ణుడు- ఇది
రము - ఇట్లే మీదనెల్ల నూహించునది, వసస్త్రః కిం=వసంతుఁడా
వశబ్దమునకు విష్ణుఁడనియు వసంతుఁడనియు నర్థములు గనుక కృష్ణుఁ
గావలయునని వదలి వసంతుఁడని యర్థముగొన్నట్లు వసంతుఁడా యని
లియునది. నో = కాదు, చక్రీ=చక్రధారియగు కృష్ణుఁడను, (గోపిక)
రమ్యరవాఁడా-చక్రీ యనుటకు కృష్ణుఁడును రమ్యరవాఁడును అర్థము
రవాఁడా యని యడిగినది. (కృష్ణ) సహి=కాదుకాదు, ధరణిధరః=
చు) విష్ణుఁడను. (గోపి) ద్విజిహ్వః=సర్పముగు, ఫణిస్త్రో: కిం=శేషుఁ
ధరణిధరశబ్దమునకు విష్ణుదేవుఁడును భూమిని చాల్చుశేషుఁడును అర్థ
శేషుఁడా యేమి యని యడిగినది. (కృష్ణ) స=కాదు, అహం=నేను,
-ఘోర=భయంకరమైన, అహి=సర్పమును - కాలియసర్పము ననుట,
నవాఁడను - నలగఁగ్రొక్కినవాఁడను-కృష్ణుఁడ ననుట-నేను సర్పము
ను గలిచినవాఁడ నని స్వాతిశయప్రకాశనము తెలియునది. (గోపి)
డుఁడు, అని కిం=అగుదువాయేమి?సర్పమునుగొట్టువాఁడు గరుడుఁడును
రుడుఁడా యని యడిగినది. (కృష్ణ) నః=కాదు, హరిః=కృష్ణుఁడను.
కిం = కోఁతులరాజుయేమి - మేటికోఁతివా యేమి? యనుట, హరి
ష్ణుఁడును కోఁతియు నర్థముగునుగావున కోఁతివాయని యడిగినది. ఇతి=
ప్రకారమున, గోప...జితః-గోపకన్యా=గొల్లకన్నీయయొక్క, ప్రతి
మాటచేత, జితః=గెలువఁబడినవాఁడగు, చక్రపాణిః=కృష్ణుఁడు, వః=
ఽ=రక్షించుఁ గాక.

శిశువుఁ డొక గోపికయింటికి బోయి తలుపు తట్టఁగా నదికృష్ణుఁ డని
పటముగా 'ఎవరు వ్రేలితోఁ దలుపు తట్టుచున్నారు?' అని యడిగను.

శ్రోకములు రెండును పెక్కుప్రతులం గనుపట్టవు. కావుననే తెలుగు
పనికి లేవని తెలియునది.

కృష్ణుడు 'మటిలాత్మరాలా! మాధవుడు' అనెను, అంగుల కది- 'వసంతుఁడా' యని యడుగఁగా కృష్ణుడు 'కాదు చక్రి' యనెను, దాని కది 'మమృరియా' యనఁగా కృష్ణుడు 'కాదు ధరణిధరుఁ' డనెను. అది 'సర్వమును ఆదిశేషుఁడా' యనఁగా కృష్ణుడు 'కాదు నేను భయంకరమును సర్వమును మర్దించివఱాడను' అనెను. అంచల కది 'గరుడుఁడా' యనఁగా, కృష్ణుడు 'కాదు నేను హరిని అనెను. దాని కది 'కోతియా' యని యడిగెను. ఇట్టా గొల్లకన్నియప్రతివచనములచే గలువంబడినకృష్ణుడు విమ్మురక్షించుఁగాక.

అవ. రాధగృహమునుండి చంద్రావళియుంటికిఁ బోయి తలుపుదట్టఁగా, చంద్రావళికిని కృష్ణునికిని గలిగినయుక్తిప్రత్యుక్తికలను జెప్పచున్నాడు.

శ్లో॥ రాధామోహనమన్దిరా దుపగత శ్చంద్రావళీ మూచివాన్
రాధే తేమ మయేఽస్తి తస్యవచనం శ్రుత్వాఽహ చంద్రావళీ
కంస తేమ మయే విముగ్ధహృదయే కంసః క్వ దృష్టస్త్వయా
రాధాకృష్టి విలజ్జితో నతముఖః స్మేరో హరిః పాతు వః. 107

టీ. రాధామోహనమన్దిరాత్-రాధయొక్క మనోజ్ఞమైన గృహమునుండి, ఉపగతః సన్ = వచ్చినవాఁడై, చంద్రావళీం=చంద్రావళి యనుమఱియొకగోపికను గూర్చి, ఊచివాక్=ఇట్లు చెప్పినవాడయ్యె, అయేరాధే=ఓరాధా, తేమం=కుశలము, అస్తి=కలదా-నీవు కుశలమా యనుట, ఇల చంద్రావళిని రాధ యని తలఁచి 'రాధా! తేమమా' యని యడిగినాడని తెలియునది, తస్య=ఆకృష్ణునియొక్క, వచనం=మాటను, శ్రుత్వా=విని, చంద్రావళీ=చంద్రావళి, కంసం=కంసా, తేమం=తేమమే, అని, అహ=చెప్పెను. చంద్రావళి తనకు రాధ మిక్కిలిపగతురాలు గనుక ఆటిరాధగఁగఁ దలఁచి తన్ను కృష్ణుఁ డడుగఁగా కోపించి శాను కృష్ణునికి మిక్కిలి పగవఱఁ డగుకంసునిగా కృష్ణుని గొని 'కంసా! రేమము' అనెనని మగ్ధుడగు తెలియునది. ఇందులకు కృష్ణుడు, 'అయే=ఓసీ, విముగ్ధహృదయే-విముగ్ధ=మిక్కిలి బేల యైన, హృదయే=హృదయము గలదానా, కంసః = కంసుఁడు, క్వ=ఎక్కడ, త్వయా=నీచేత, దృష్టః=చూడఁబడినాఁడు-కృష్ణుఁడ నగునేను వచ్చియుండఁగా కంసుఁడంటివే! ఇక్కడ కంసుఁడు నీ కగపడినాఁడా' యని కృష్ణుఁడు గుఱుగుట తెలియునది. అందులకు చంద్రావళి, రాధా=రాధ, క్వ=ఎక్కడ (త్వయా=నీచేత, దృష్టః=చూడఁబడినది) ఇతి=అని, (అహ=చెప్పెను) అని అధ్యాహుగ్యము. కంసుఁ డెక్కడఁగనఁబడినాడని నన్నడిగితే నీకు రాధ యొక్క డఁగనఁబడినది చెప్పుచున్నదని తెలియునది. 'నీకు కంసుఁడెట్లొ నాకు రాధ యట్లు' అని దీనిచే తెలిపినదని యూ

సాంచునది. ఇట్లడిగినంగలకు, విలక్షితః=మిక్కిలిలజ్జపబొందినవాడై, నతముఖః=వంగినముఖము గలవాడును-మొగము వాంచినవాడును, స్వేదః=నవ్వుగలవాడును అగు, హరి =కృష్ణుడు- వః=మిమ్ము, పాతు=రక్షించుగాక.

తా. రాధయొక్క రమణీయగృహమునుండి, కృష్ణుడు చంద్రావళిని జూచి రాధగా ప్రమించి 'రాధా! ఔమమా' యని యడుగఁగా, చంద్రావళి కోపించి 'ఎంసా! ఔమమా' యనుటయు, కృష్ణుఁ డాకిటుకు చెలియక 'ఓహీ! నీకు కంఠుఁ డెక్కిడఁ గనబడినాఁ' డనఁగా చంద్రావళి 'నీకు రాధ యొక్కడఁ గనబడినది' అని యడుగఁగా, కృష్ణుఁ డని చంద్రావళి యని తెలిసికొని సిగ్గున తలవంచి నవ్వు వాసెను. అట్టికృష్ణుడు మిమ్ము రక్షింపుఁగాక.

శ్లో॥ యా ప్రీతి ర్విదురార్పితే మురరిపో కు స్త్యర్పితే యాదృశీ
యాగోవర్ధన మూర్ధ్నియాచ పృథుకే స్తస్యే యశోదార్పితే।
భారద్వాజసమర్పితే శబరికాద త్తేఽధరే యోషితాం
యాప్రీతి ర్దునిపత్నిభ క్తిరచితేఽప్యత్రాపి తాం తాం కురు॥ 108

టీ. యా మురరిపో=విష్ణూ, విసుర + అర్పితే=విసురించే నర్పింపబడిన (విష్ణుమంత్రి), చూ=ఏ, ప్రీతి=ప్రియముగలిగినో, కుర్తి + అర్పితే=కుంతించే అర్పిం పబడినదానియందు, (యాప్రీతిః-ఏప్రీతి కలిగినో)-ఇట్లే విూడ నెల్ల తెలియునది. గోవర్ధన సూర్ధ్ని=గోవర్ధనపర్వతశిఖర మున, ఏప్రీతి కలిగినో, పృథుకే=(కుచేటుని) అగుఫలములందును, యశోదా + అర్పితే=యశోదచేత నీయబడిన, స్తస్యే=చన్నుఁ డొసగునందును, భారద్వాజసమర్పితే=భరద్వాజుఁ డొసంగినట్టివిందునను, శబరికా దత్త-కాద గుచ్చినఫలములందును, యోషితాం = గోప స్త్రీలయొక్క, అధరే = బిరికింపునను, ముని . రచితే- మనిపత్ని-మునులభార్యలచేత, భక్తి=భక్తితోడ, గలిగి కల్పింపఁబడిన చన్నమునందు, (యాప్రీతిః= ఏప్రీతి కలిగినో) అత్రాపి= ఇందును, యాగ్ధామృతమందును, తాంతాం=ఆయాప్రీతిని, కురు=చేయుము.

మ. శ్రమణావస్థము రాధకాధరము భారతద్వాజావిందుకొ ముని ప్రమదాభ క్తము మాత్మిన త్రికుచధారరల్ విప్రముంగొంగుభ శ్రమము గోవర్ధనపూజయుక విదురుమృతస్తాన్నంబుఁ గుంతీనవ ర్య మదిం గైకొనునట్ల నాకవితఁ గృతస్తా ప్రీతిఁ జేకోగదే. 108

తా. స్తా! విగుర నియన్నమందును, కుంతి పెట్టినభోజనమందును, గోవర్ధనపూజ మనష్ట, మన్నానులందును, కుచేటునియటుకులందును, యశోదచన్నుఁడాల మందును, భారద్వాజుడు చేసినవిందునందును, శబరి యిచ్చినఫలములందును,

ముఖార్థాలు పెట్టిననున్నందున, ఏప్రీతి నీ కుండెనో యట్టిప్రీతి యాకర్ణామృత మంగను నెఱపుము.

శ్లో॥ *కృష్ణానుస్మరణా జీవ పాపసంక్షాతపజ్జరః॥

శతధా భేద మాయాతి గిరి రవ్రహ్మతో యథా॥

109

టీ. పాప .. పజ్జరః-పాపం=పాపములయొక్క, సంక్షాతం=సమాహ మనెడి, పజ్జరం=గూడ-గూడితివలె బంధక మైయున్న పాపసమాహ మనుట, కృష్ణ + అనుస్మరణాత్ ఏవ=కృష్ణు నెడతెగక స్మరించుటచేతనే, వజ్రహతః=వజ్రాయుధ ముచే గొట్టఁబడిన, గిరిః యథా=కొండవలె, శతధా=నూలుపటియలుగా, భేదం= బద్దలుపాటుటను, ఆయాతి=పొందుచున్నది.

తా. వజ్రాయుధముచేత కొండ నూలుబద్ద లగునట్లు, బంధక మైనపాపస మాహము కృష్ణు నెడతెగక స్మరించుటచేతనే పటాపంచ లగును.

ఇతి శ్రీలీలాశుకవిరచితే శ్రీకృష్ణకర్ణామృతే తృతీయశతకం

సమాప్తమ్.

క. వనజాక్షుండు కర్ణామృత

మును జదివిన వ్రాయ వినినఁ గ బురుషులకును గో

ధనకనకవస్తువాహన

తనయాదినమ్మద్ది శాశ్వతంబుగ నొనఁగున్.

మాలినీవృత్తము. జలరుహదళనేత్రా) १ నర్పరాడ్వరిపత్రా

ఖలజనఘనవాతా २ శంజనంజాతతాతా

సలలితగుణభూషా ३ సత్యనిత్యైకభాషా

విలసితసితహాసా ४ వేంకటాహార్యవాసా.

మ. ఇది కృష్ణాశ్రయయోగిపుంగవకృపారవీతౌత్తసారస్వతా

భ్యుదయశ్రీవిభవప్రసిద్ధ చిదచిరద్వోధక్షమాశాంతిన

త్యవయాభూషణ వెల్లపూడిమణి పెద్దామాత్య వెంగ్రాణి

గదితాశ్వాసము వొల్చు బ్రాధమిక మై १ కర్ణామృతశ్రీకృతిన్.

* ఈశ్వోక మొకానొకప్రతియందే కనుటచున్నది. కనుక దీనిని తెనుగు పద్యము లేదు.

